Kari Ofstad
Randi Skar

Barnevernloven

med kommentarer

GYLDENDAL
JURIDISK

Ofstad, Kari&Skar, Randi

Barnevernloven

Denne boken tilhører:

Rune Fardal

Kjøpt hos:

Ark.no

Kjøpt 09.10.2021

Eboken er vernet etter Åndsverkloven

Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarfremstilling, for eksempel ved ulovlig fildeling, og annen kopiering ikke tillatt med mindre det er hjemlet i lov (kopiering til privat bruk, sitat o.l.). Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatnings- og straffeansvar i henhold til Åndsverkloven.

ebok
Bokbasen AS

Kari Ofstad og Randi Skar

Barnevernloven

med kommentarer

6. utgave

GYLDENDAL
JURIDISK

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2015
6. utgave, 1. opplag 2015

ISBN 978-82-05-45070-7

Sats: Type-it AS, Trondheim 2015
Brødtekst: Times New Roman 10,5/13 pkt

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Juridisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk
juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Formålet med denne boken er å gi en innføring i barnevernloven. Målgruppen er ansatte i det offentlige barnevernet, advokater som arbeider med barnevernsaker, og andre som er interessert i barnevern.

Med boken ønsker forfatterne å bidra til å lette tilgjengeligheten til de juridiske problemstillinger som loven reiser, og dermed lette arbeidet med barnevernsaker generelt. 6. utgave er innarbeidet med en rekke lovendringer siden forrige utgave. Det er benyttet [klammeparentes] der bestemmelsen ikke er trådt i kraft. Videre er 6. utgave oppdatert med hensyn til rettspraksis, først og fremst gjennom avgjørelser fra Høyesterett. Boken er for øvrig gjennomarbeidet med sikte på praktiske problemstillinger.

Oslo, september 2015
Kari Ofstad Randi Skar

Innhold

Kapittel 1

Lovens formål og virkeområde 13
§ 1-1. Lovens formål. 13
§ 1-2. Lovens stedlige virkeområde. 15
[§ 1-2. Lovens stedlige virkeområde.] 21
§ 1-3. Hvem loven gjelder for. 25
§ 1-4. Krav til forsvarlighet 30

Kapittel 2

Ansvarsfordeling og administrasjon 31
§ 2-1. Kommunens oppgaver. 31
§ 2-2. Statlige barnevernmyndigheters organisatoriske inndeling 40
§ 2-3. Statlige barnevernmyndigheters oppgaver og myndighet 41
§ 2-3 a. Særskilte bestemmelser for Oslo kommune 47
§ 2-3 b. Statlig tilsyn på barnevernområdet 48
§ 2-4. Forsøksvirksomhet 51
§ 2-5. Barnesakkyndig kommisjon 52

Kapittel 3

Kommunens og barneverntjenestens generelle oppgaver . . 54
§ 3-1. Barneverntjenestens forebyggende virksomhet. 54
§ 3-2. Samarbeid med andre deler av forvaltningen. 55
§ 3-2 a. Plikt til å utarbeide individuell plan 57
§ 3-3. Samarbeid med frivillige organisasjoner. 59
§ 3-4. Botiltak for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. 60
§ 3-5. Deltakelse i fengslingsmøter. 61

Kapittel 4

Særlige tiltak 65
§ 4-1. Hensynet til barnets beste. 65
§ 4-2. Meldinger til barneverntjenesten. 70
§ 4-3. Rett og plikt for barneverntjenesten til å foreta undersøkelser. 72

§ 4-4. Hjelpetiltak for barn og barnefamilier. 79
[§ 4-4. Hjelpetiltak for barn og barnefamilier.] 90
[§ 4-4 a. Frivillig plassering i fosterhjem eller institusjon over landegrensene] . . 103
§ 4-5. Oppfølging av hjelpetiltak. 108
§ 4-6. Midlertidige vedtak i akuttsituasjoner. 109
§ 4-7. Barn som foreldrene selv plasserer utenfor hjemmet. 120
§ 4-8. Forbud mot flytting av barn, eller vedtak om omsorgsovertakelse, når barnet bor utenfor hjemmet. 124
§ 4-9. Foreløpige vedtak etter § 4-8. 131
§ 4-10. Vedtak om medisinsk undersøkelse og behandling. 135
§ 4-11. Vedtak om behandling av barn som har særlige behandlings- og opplæringsbehov. 138
§ 4-12. Vedtak om å overta omsorgen for et barn. 140
§ 4-13. Iverksetting av vedtak om omsorgsovertakelse. 154
§ 4-14. Plasseringsalternativer etter vedtak om omsorgsovertakelse. 156
§ 4-15. Valg av plasseringssted i det enkelte tilfelle. 159
§ 4-16. Oppfølging av vedtak om omsorgsovertakelse 166
§ 4-17. Flytting av barnet. 169
§ 4-18. Ansvaret for omsorgen i foreldrenes sted. 172
§ 4-19. Samværsrett. Skjult adresse. 178
§ 4-20. Fratakelse av foreldreansvar. Adopsjon. 199
§ 4-20 a. Besøkskontakt mellom barnet og de biologiske foreldre etter adopsjon 212
§ 4-21. Oppheving av vedtak om omsorgsovertakelse. 216
§ 4-22. Fosterhjem. 233
§ 4-23. Formidling av fosterhjem. 242
§ 4-24. Plassering og tilbakehold i institusjon uten eget samtykke. 243
§ 4-25. Framgangsmåten ved vedtak etter § 4-24. 258
§ 4-26. Tilbakehold i institusjon på grunnlag av samtykke. 264
§ 4-27. Plasseringsalternativer ved vedtak om særlige tiltak for barn og unge med alvorlige atferdsvansker, jf. §§ 4-24 og 4-26 267
§ 4-28. Tiltaksplan 269
§ 4-29. Midlertidig plassering i institusjon uten samtykke ved fare for menneskehandel. 272
§ 4-30. Oppfølging av vedtak om plassering i institusjon ved fare for menneskehandel 279

Kapittel 5

Institusjoner 281
§ 5-1. Ansvaret for institusjoner 281
§ 5-2. 283
§ 5-3. 283
§ 5-4. Inntak i og utskrivning fra institusjon som nevnt i § 5-1. 283
§ 5-5. 285

§ 5-6. Samarbeid med institusjoner som hører under andre lover 285
§ 5-7. Tilsyn 287
§ 5-8. Private og kommunale institusjoner og sentre for foreldre og barn 290
[§ 5-8 a. Institusjoner med hjem] 293
§ 5-9. Rettigheter under opphold i institusjon som er omfattet av § 5-1 og private og kommunale institusjoner som er godkjent etter § 5-8 296
§ 5-9 a. Rettigheter under opphold i senter for foreldre og barn 304
§ 5-10. Generelle krav til institusjoner og sentre for foreldre og barn 305

Kapittel 5A

Omsorgssentre for mindreårige 308
§ 5A-1. Opphold på omsorgssenter for mindreårige 308
§ 5A-2. Ansvaret for omsorgen 309
§ 5A-3. Ansvaret for å ivareta barnets behov ved ankomst 310
§ 5A-4. Oppfølgingsvedtak 311
§ 5A-5. Ansvaret for å følge barnets utvikling under oppholdet på omsorgssenteret 313
§ 5A-6. Kartlegging 313
§ 5A-7. Tilsyn, godkjenning, rettigheter under oppholdet og krav til kvalitet . . 314
§ 5A-8. Ansvar for etablering og drift 315
§ 5A-9. Økonomisk ansvar 316
§ 5A-10. Plassering i omsorgssenter etter lovens kapittel 4 316

Kapittel 6

Generelle saksbehandlingsregler 317
§ 6-1. Anvendelse av forvaltningsloven. 317
§ 6-2. Anvendelse av forvaltningsloven på private institusjoner, sentre for foreldre og barn og omsorgssentre for mindreårige 322
§ 6-3. Barns rettigheter under saksbehandlingen. 323
§ 6-4. Innhenting av opplysninger. 330
§ 6-4 a. 337
§ 6-5. Klage over barneverntjenestens og Barne-, ungdoms- og familieetatens vedtak 337
§ 6-6. Fylkesmannens kompetanse i klagesaker. 339
§ 6-7. Taushetsplikt. 341
§ 6-7 a. Tilbakemelding til melder 348
§ 6-8. Bruk av tvang ved gjennomføring av undersøkelser og ved fullbyrding av vedtak. 350
§ 6-9. Frister og ileggelse av mulkt. 352
§ 6-10. Politiattest 355

Kapittel 7

Saksbehandlingsregler for fylkesnemnda 361
§ 7-1. Fylkesnemndas stedlige virkeområde 362
§ 7-2. Fylkesnemndas sammensetning 364
§ 7-3. Hovedprinsippene for saksbehandlingen i fylkesnemnda 366
§ 7-4. Dokumentinnsyn 370
§ 7-5. Sammensetningen i den enkelte sak 371
§ 7-6. Habilitet 374
§ 7-7. Innkalling av partene. Uteblivelse 378
§ 7-8. Advokater 379
§ 7-9. Talsperson 382
§ 7-10. Barneverntjenestens innledning til sak 384
§ 7-11. Begjæring om tiltak. Tilsvar 387
§ 7-12. Saksforberedelsen i fylkesnemnda 391
§ 7-13. Saksstyrende avgjørelser. Avvisning og heving 397
§ 7-14. Når forhandlingsmøte skal holdes 400
§ 7-15. Gjennomføringen av forhandlingsmøte 403
§ 7-16. Lukkede dører 410
§ 7-17. Bevis 413
§ 7-18. Avgjørelsesgrunnlaget 418
§ 7-19. Vedtak 420
§ 7-20. Retting av feil. Tilleggsvedtak 424
§ 7-21. Forkynning av vedtak 426
§ 7-22. Godkjenning av akuttvedtak 427
§ 7-23. Klage over akuttvedtak 429
§ 7-24. Rettslig prøving 431
§ 7-25. Forsøk med samtaleprosess 441

Kapittel 8

Ansvaret for å gi hjelp etter loven 443
§ 8-1. Oppholdskommunens ansvar. 443
§ 8-2. Barne-, ungdoms- og familieetatens ansvar 444
§ 8-3. Avgjørelse av tvister 445
§ 8-4. Ansvaret for å reise sak. 448

Kapittel 9

Finansiering, egenbetaling 453
§ 9-1. Kommunens økonomiske ansvar for barneverntjenesten. 453
§ 9-2. Foreldres underholdsplikt. 455
§ 9-3. Kommunens rett til å kreve egenbetaling fra barnet. 458
§ 9-4. Barne-, ungdoms- og familieetatens økonomiske ansvar for tiltak etter loven 461
§ 9-5. Kommunens økonomiske ansvar ved bruk av institusjoner mv. 463

§ 9-6. Rett for regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten til å kreve refusjon fra en annen region 464
§ 9-7. Tilskudd fra staten 465
§ 9-8. Statstilskudd for utgifter til flyktningebarn og asylsøkende barn 465

Kapittel 10
Forholdet til menneskerettighetene 466

Forskrifter 470

Litteratur 509

Lovregister 510

Domsregister 520

Stikkord 523

Kapittel 1

Lovens formål og virkeområde

§ 1-1. Lovens formål.

Formålet med denne loven er

- *å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid,*
- *å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.*

Bestemmelsen regulerer lovens formål. Det fremgår av forarbeidene[1] at formålsbestemmelsen både skal uttrykke de politiske mål for barnevernmyndighetenes virksomhet og fungere retningsgivende for tjenestens prioriteringer generelt samt for tolkningen av de enkelte lovbestemmelser.

Lovens formålsbestemmelse er todelt.

I bestemmelsens første strekpunkt er barneverntjenestens primæransvar nedfelt. Formålet med loven skal for det første være å sikre at barn og unge som lever under skadelige forhold, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. Lovens kapittel 4 om særlige tiltak omhandler hva som er å anse som forhold som kan skade barns helse og utvikling, og hva som er å anse som nødvendig hjelp og omsorg. Loven skal ikke bare sikre at barn får den nødvendige hjelp, den skal også sikre at hjelpen blir gitt til «rett tid». I tråd med dette målet inneholder § 6-9 tidsfrister for saksbehandlingen i de ulike fasene i en barnevernssak.

Hjemler loven rettigheter?

Det er ingen tvil om at flere av lovens bestemmelser pålegger barneverntjenesten en *plikt* til å yte tjenester og tiltak når de ulike vilkårene i loven er til stede. Om loven gir barnet eller barnets familie en tilsvarende *rettighet* til slike tjenester og tiltak, er mer tvilsomt. Under utarbeidelsen av loven ble det vurdert å innføre en slik rett til de tjenester og tiltak som loven omhandler. Det fremgår av proposisjonen[2] at departementet i høringsutkastet til loven foreslo

1 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 16.

2 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 16.

en noe annen ordlyd i formålsbestemmelsens første strekpunkt. Det het her at lovens formål skulle være at barn som lever under skadelige forhold, skulle få «rett til» nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. Når dette ikke ble fulgt opp i proposisjonen, ga departementet følgende begrunnelse:[3]

> Rettighetsfesting innen barnevernet er imidlertid problematisk fordi det er vanskelig å definere hvilken situasjon som skal utløse rettigheten og hva den eventuelt skal bestå i. Ordet «rettighet» skaper ingen problemer der hvor loven fastsetter at en person i en bestemt definert situasjon kan kreve en ytelse av en bestemt størrelse eller innhold som kan oppfylles uten opphold. Et eksempel på en slik rettighet er retten til alderstrygd. Barnevernloven benytter svært skjønnsmessige kriterier for når tiltak kan eller skal iverksettes. Det er videre uklart hva et slikt rettskrav skulle bestå i; rett til hjelpetiltak, rett til ansvarsovertakelse – og i så fall rett til fosterhjemsplassering eller institusjonsplassering? Departementet har videre vurdert det som unaturlig å definere noe som en rettighet dersom det ikke er klart at rettighetshaveren (barnet), oppfatter rettigheten som et gode. Dersom barnevernloven, som jo inneholder flere tvangsbestemmelser, skal være en rettighetslov, vil dette innebære at loven også gir «rett til tvang». Fordi rettighetshaver etter barnevernloven nettopp vil være barn, har det fra enkelte hold vært hevdet at en slik rettighet også må kunne gjøres gjeldende av andre enn barnet og foreldrene, f.eks. gjennom en slags «vergeordning» som ovenfor nevnt. Departementet mener imidlertid, som nevnt, at det hverken er ønskelig eller praktisk gjennomførbart å utvide kretsen av meningsberettigede etter barnevernloven. En rettighetsbestemmelse i barnevernloven vil også kunne få den uheldige vridningseffekt at det er de mest vanskeligstilte som vil bli dårligst prioritert fordi det er de eldste og de mest ressurssterke som lettest vil gjøre en slik rettighet gjeldende.

Forbruker- og administrasjonskomiteens flertall sluttet seg til departementets syn og uttalte følgende i innstillingen:[4]

> Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Sosialistisk Venstreparti, vil påpeke at det sentrale med barnevernloven er at barn faktisk får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid. Flertallet vil videre peke på den begrunnelse som departementet fører mot å innta rett til hjelp i formålsparagrafen. Barneverntjenester vil av svært få oppfattes som en rettighet. Samtidig er flertallet redd for at en slik rett kun blir en bestemmelse som ikke vil ha praktisk betydning. Det vesentlige er at hjelpen fungerer på en god måte. Flertallet vil derfor støtte departementets forslag om ikke å lovfeste rett til hjelp i denne paragrafen.

Den 8. desember 2014 satte Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet ned et utvalg, ledet av professor Trude Haugli, som blant annet skal vurdere rettighetsfesting av tjenester og tiltak etter loven. I mandatet ble det vist til at en

3 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 6.

4 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 8.

rekke andre utvalg har vurdert dette spørsmålet tidligere, men at det aldri tidligere har blitt vurdert hvordan en slik rettighetsfesting kan utformes. Utvalget skal vurdere *om* barnevernet er et egnet område for rettighetsfesting, og drøfte i hvilken grad rettighetsfesting faktisk vil kunne gi bedre tjenester. Utvalget skal levere sin innstilling innen 14. august 2016.

Generell forebygging

I formålsbestemmelsens annet strekpunkt er barneverntjenestens ansvar for å bidra til mer generell forebygging rettet mot barn og unge nedfelt. Dette ansvaret er ytterligere presisert i § 3-1. I Forbruker- og administrasjonskomiteens innstilling[5] uttalte flertallet følgende om formålsbestemmelsens annet strekpunkt:

> Flertallet mener likevel at selv om loven primært er en vernelov er det riktig at barnevernets ansvar for også å bidra på det forebyggende området kommer til uttrykk i formålsparagrafen. Dette innebærer at barneverntjenesten må gjøre seg kjent med barns levekår generelt i kommunen, påpeke mangel på tiltak og eventuelt fremme forslag til tiltak som kan forebygge problemene. Flertallet mener en kan unngå en del barnevernproblematikk dersom det drives et godt forebyggende arbeid, noe som alle må føle et ansvar for på tvers av sektor og etatsgrenser.

§ 1-2. Lovens stedlige virkeområde.

Lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder for alle som oppholder seg i riket.

Kongen kan gi forskrifter om lovens anvendelse på Svalbard.

Bestemmelsen er vedtatt endret,[6] men endringen har ikke trådt i kraft, og det er i skrivende stund heller ikke fastsatt tidspunkt for ikrafttredelse. Bestemmelsen, slik den vil lyde etter at endringen har trådt i kraft, er inntatt nedenfor.

Første ledd

Barnevernloven gjelder i utgangspunktet for alle som oppholder seg i landet. Dette gjelder uavhengig av den enkeltes statsborgerskap, nasjonalitet eller oppholdsstatus. Loven gjelder også for barn som formelt har bosted i et annet land. Bestemmelsen er utformet med tanke på å ivareta de folkerettslige forpliktelser Norge er bundet av.

5 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 8.

6 Lov 4. september 2015 nr. 85.

Når det gjelder tjenesteyting, bygger norsk lovgivning på det såkalte domisilprinsippet. Dette innebærer at alle utlendinger bosatt i Norge har krav på de samme tjenester og ytelser som nordmenn. Hva angår inngrep, gjelder i utgangspunktet det prinsipp at norsk lovgivning får anvendelse på norsk territorium. I forarbeidene[7] er det vist til at varigheten av oppholdet likevel vil ha betydning for hvilke tiltak som kan iverksettes, og at hovedregelen er at inngrep i akuttsituasjoner må kunne nyttes selv ved kortvarig opphold, som for eksempel turistopphold. Inngrep av mer langvarig karakter vil kun komme på tale ved mer langvarig opphold i landet. I proposisjonen er det vist til Sosiallovutvalget utredning,[8] som delvis også er gjengitt i proposisjonen. Fra utredningen siteres om rettstilstanden den gang:

> Dersom vedkommende utlending har bopel her i landet er det helt på det rene at folkeretten ikke avskjærer adgangen til å anvende norsk rett.
>
> Hvis det dreier seg om midlertidige opphold vil utenlandske regler og avgjørelser i langt større grad komme inn i bildet. I hvilken utstrekning vil avhenge både av det konkrete innholdet av vedkommende lands lovgivning og av hva slags vedtak det er tale om å treffe her i landet. Bl.a. er det en vesentlig forskjell på å gå til omsorgsovertakelse og det å treffe et midlertidig vedtak for å avverge en akuttsituasjon.

Sosiallovutvalget tok ikke sikte på å endre den rettstilstand som er beskrevet ovenfor:

> Ansvarsovertakelse av barn med de konsekvensene dette normalt vil ha, bør som hovedregel bare komme på tale for de som har mer permanent opphold her, med mindre barnet må regnes som nærmest hjemløst. Annerledes kan tenkes i forbindelse med midlertidig vedtak i en akuttsituasjon. Her må imidlertid vedtaket med hensyn til gjennomføring og varighet tilpasses de forhold som knytter barnet til et annet land.

Spørsmålet om barneverntjenestens adgang til å fatte tvangsvedtak overfor barn med midlertidig og/eller ulovlig opphold i landet har mye større aktualitet i dag enn hva som var tilfellet da ovennevnte forarbeider ble utarbeidet. Problemstillingen har derfor også vært tema for fylkesnemndene og domstolene. Det er i disse avgjørelsene foretatt en konkret vurdering av spørsmålet om jurisdiksjon, hvor det særlig er lagt vekt på barnets tilknytning til Norge. Hålogaland lagmannsretts dom av 16. desember 2014 (LH-2014-104379) gjaldt en nigeriansk kvinne som var uten lovlig opphold i Norge da det i 2013 ble fattet vedtak om

7 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 105.

8 NOU 1985: 18 s. 26.

akuttplassering og deretter omsorgsovertakelse av hennes sønn, som var født i 2012. Fra den private parts side var det anført at fylkesnemnda ikke hadde kompetanse til å fatte vedtak om omsorgsovertakelse og fosterhjemsplassering, og at vedtaket måtte oppheves. Problemstillingen for lagmannsretten var om gutten, som var nigeriansk statsborger, hadde slik tilknytning til Norge at det kunne fattes vedtak om omsorgsovertakelse for ham. Lagmannsretten la til grunn at det avgjørende vil være om tilknytningen til Norge har en slik fasthet og varighet at inngrep kan skje. Etter å ha vist til, og delvis referert, forarbeidene uttalte retten:

> Etter dette legger lagmannsretten til grunn at Cs tilknytning til Norge må avgjøres på bakgrunn av en konkret bedømmelse av hans eget forhold. For et så lite barn må det ved vurderingen også ses hen til foreldrenes tilknytning. Det er ikke tale om opphold av den karakter som skal til for å fastslå domisil. Det må imidlertid skje en helhetsvurdering hvor begrunnelsen for oppholdet, varighet og fasthet vil ha betydning.
>
> Cs tilknytning til landet må etter lagmannsrettens vurdering være avgjørende. Han er født i Norge og har bodd her hele sitt liv. Ved UNEs vedtak 27. juni 2014 fikk han oppholdstillatelse på grunn av sterke menneskelige hensyn. Oppholdstillatelsen gjelder for tre år, kan fornyes og danner grunnlag for permanent oppholdstillatelse. Han har siden akuttplasseringen bodd i norsk fosterhjem. Bedømt ut fra dagens situasjon er hans tilknytning til Norge utvilsomt av en slik karakter at kravet om opphold etter barnevernloven § 1-2 må anses oppfylt.
>
> Det er imidlertid forholdene ved omsorgsovertakelsen, altså da fylkesnemnda traff sitt vedtak 21. august 2013, som er av betydning. Da barnet ble født, hadde A oppholdt seg sammenhengende i Norge i nærmere fem år. Hun hadde søkt opphold og derved tilkjennegitt at hun så for seg en fremtid i landet. At hun etter akuttvedtaket også har søkt om frivillig retur, kan ikke tillegges betydning all den stund hun synes å ha prioritert søknader som skal sikre henne fortsatt opphold i Norge. Hennes opphold var på vedtakstidspunktet av betydelig fastere karakter enn slike midlertidige og kortvarige opphold som forarbeidene nevner. Dette må legges til grunn ved bedømmelsen av Cs forhold. I tillegg har Cs tilknytning her i landet de første levemånedene ytterligere forsterket karakteren av hans opphold.
>
> Akuttvedtaket ble stadfestet av fylkesnemnda 28. juni 2013. Vedtak om omsorgsovertakelse og plassering ble truffet knapt to måneder senere. Utover at A da hadde søkt om frivillig retur, sto saken i vesentlig samme stilling. Utreise var ikke iverksatt eller forberedt. Slik lagmannsretten ser det har C hatt, og har, tilknytning til Norge som tilfredsstiller kravet i barnevernloven § 1-2 både ved omsorgsovertakelsen og i dag. Barnets tilknytning til landet er ytterligere styrket etter vedtaket.
>
> Lagmannsretten finner det klart at vilkårene etter barnevernloven § 1-2 var oppfylt da fylkesnemnda traff vedtak om omsorgsovertakelse den 21. august 2013. Etter dette kan ugyldighetsinnsigelsen ikke føre frem.

Det vises også til Frostating lagmannsretts dom av 7. februar 2006 (LF-2005-127102) og Borgarting lagmannsretts dom av 9. januar 2006 (LB-2005-137177).

Det finnes ikke rettspraksis der retten har kommet til motsatt resultat, altså at barnets tilknytning til Norge ikke har vært vurdert som fast og varig nok til at inngrep kan skje. Det er også, etter gjeldende rett, vanskelig å tenke seg en slik situasjon. Det antas at jo alvorligere barnets situasjon er, desto mindre må det kreves av tilknytning til landet for at inngrep skal kunne skje. Dette må også gjelde vedtak om omsorgsovertakelse. Et akuttvedtak etter § 4-6 annet ledd faller som kjent bort dersom barneverntjenesten ikke har fremmet forslag om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda innen seks uker etter at vedtaket ble fattet. Dersom barnets situasjon hos foreldrene vurderes som like alvorlig når fristens utløp nærmer seg, og situasjonen heller ikke kan avhjelpes på annen måte, eksempelvis ved retur av barnet til barnevernmyndighetene i det landet barnet er hjemmehørende, må vedtak om omsorgsovertakelse anses berettiget. Barn og foreldre er beskyttet mot kontaktbrudd og atskillelse etter EMK art. 8, men bestemmelsen innebærer i første rekke et vern mot uberettigede offentlige inngrep. Det vil således være tillatt å gripe inn i disse rettighetene dersom tiltaket har tilstrekkelig hjemmel, forfølger et legitimt formål og anses som forholdsmessig. Det må legges til grunn at verken barnets nasjonalitet, formelle oppholdsstatus, varigheten av oppholdet i landet eller andre forhold kan begrense barnets rett til at en kompetent myndighet foretar en reell prøving av om det foreslåtte inngrepet er berettiget, nødvendig og til barnets beste. Også vedtak om omsorgsovertakelse er i utgangspunktet et midlertidig tiltak, og det er heller ingenting i veien for at de berørte land kan inngå avtale om overføring av barnet til hjemlandet etter at vedtaket om omsorgsovertakelse er fattet.

Forholdet til utlendingsloven

I lovens forarbeider[9] er forholdet mellom barnevernloven og utlendingsloven gjenstand for særlig drøftelse. I proposisjonen er det lagt til grunn at det er utlendingsloven og utlendingsmyndighetene som avgjør om barn skal få ha opphold i landet. Departementet viste til at dette er i samsvar med utlendingslovens forarbeider. Departementet uttalte videre at dette innebærer at dersom det er truffet vedtak om at foreldrene skal utvises fra landet, og dette vedtaket også omfatter barnet, må et eventuelt vedtak truffet av barnevernmyndighetene vike. Forbruker- og administrasjonskomiteens flertall sluttet seg i sin innstilling[10] til departementets forståelse av forholdet mellom barnevernloven og utlendingsloven.

9 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 18.

10 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 9.

Utenfor landets grenser

Barnevernloven gjelder i Norge. Dette innebærer at norske barnevernmyndigheter ikke kan utøve noen myndighet utenfor landets grenser overfor verken norske eller utenlandske statsborgere. Høyesteretts kjæremålsutvalg har behandlet spørsmålet i kjennelsen i Rt. 2004 s. 2034. Saken gjaldt utsatt iverksettelse av et vedtak om omsorgsovertakelse i en situasjon hvor familien var flyttet til Sverige og også hadde meldt dette til folkeregisteret. Det ble i kjennelsen lagt til grunn at flyttingen fant sted etter at saken var fremmet for fylkesnemnda, men før vedtaket om omsorgsovertakelse ble fattet. Kjæremålsutvalget slo fast at det er tilknytningen til landet på henholdsvis vedtaks- og domstidspunktet som er avgjørende. Fra kjennelsen siteres:

> Etter utvalgets syn må barnevernloven § 1-2 forstås etter sin ordlyd, slik at tiltak – in casu omsorgsovertakelse – ikke kan besluttes når det barnet saken gjelder har forlatt landet. Dette må gjelde selv om barnet har forlatt landet etter at sak om omsorgsovertakelse er reist, men før vedtak er truffet. Men det må innfortolkes at oppholdet i utlandet er ment å skulle ha en viss varighet. Ferieopphold og lignende må være uten betydning i denne sammenheng. Utvalget vil peke på at de besluttende organer, fylkesnemnda og domstolene, har ansvar for sakens opplysning. Dersom barnet, og dermed oftest også dets foreldre, eller en av disse, oppholder seg i utlandet, vil det normalt være vanskelig å oppnå en slik kontakt med de berørte personer som en gjennomføring av en barnevernsak regelmessig krever. Og domstolenes avgjørelser etter tvistemålsloven kapittel 33 skal som kjent bygge på forholdene på domstiden.

Det hender at norske myndigheter får kjennskap til at et norsk barn som oppholder seg i utlandet, ikke blir ivaretatt av foreldrene og derfor har behov for hjelp. Det hender også at foreldre tar barnet med til utlandet for å hindre at barneverntjenesten griper inn. I slike tilfeller kan ikke barneverntjenesten reise til det landet barnet oppholder seg i, for å ta barnet med tilbake til Norge mot foreldrenes vilje, men er avhengig av samarbeid med myndighetene i det aktuelle landet. I Borgarting lagmannsretts dom inntatt i RG 2010 s. 137 hadde foreldrene tatt barnet med seg til Spania, og det ble fra foreldrenes side anført at barnet var hentet tilbake til Norge på ulovlig vis. Fra dommen siteres:

> C oppholdt seg i Norge på det tidspunkt fylkesnemnda traff sitt vedtak 3. november 2008. Han hadde da vært tilbake i Norge i en måned. Selv om barnet måtte ha blitt brakt til Norge på sviktende rettslig grunnlag, kan det etter lagmannsrettens syn ikke innebære at barnevernlovens bestemmelser om tjenester og tiltak ikke kommer til anvendelse. I den utstrekning norske myndigheter i forbindelse med etterlysning og senere retur av foreldre og barn til Norge har opptrådt rettsstridig, må det eventuelt sanksjoneres etter for eksempel strafferettslige og/eller tjenesterettslige regler. Hensynet til barnets beste tilsier at slike eventuelle feil ikke skal lede til at barnet mister de rettigheter og den beskyttelse som barnevernloven gir.
>
> Ut fra de opplysninger som foreligger, er det heller ikke grunnlag for å kon-

kludere med at foreldrene den 21. august flyttet fra Norge med den konsekvens at barnevernet ikke hadde kompetanse til å treffe vedtaket den 3. november. Nærværende sak skiller seg fra saken i Rt. 2004 side 2034 ved at den sistnevnte sak synes å ha gjeldt et tilfelle der man sto overfor en reell flytting fra familiens side. I saken her bærer foreldrenes handlemåte preg av en impulsiv beslutning om å skulle flykte fra barnevernet. Saken skiller seg også fra Rt. 2004 side 2034 ved at C – og foreldrene – på tidspunktet for vedtaket om omsorgsovertakelse var tilbake i Norge. Et vesentlig moment for kjæremålsutvalget i avgjørelsen fra 2004 synes å ha vært at «(d)ersom barnet, og dermed oftest også dets foreldre, eller en av disse, oppholder seg i utlandet, vil det normalt være vanskelig å oppnå en slik kontakt med de berørte personer som en gjennomføring av en barnevernsak regelmessig krever».

Lagmannsretten er etter dette kommet til at det ikke hefter noen kompetansemangel ved fylkesnemndas vedtak.

Det vises også til Eidsivating lagmannsretts beslutning inntatt i RG 2013 s. 779.

Barnebortføring

Det forekommer også at barn blir tatt ut av landet etter at det er fattet vedtak om tvangstiltak etter barnevernloven. Etter Haagkonvensjonen og barnebortføringsloven er dette ulovlig. Det følger av Haagkonvensjonen artikkel 3 første ledd bokstav a og barnebortføringsloven § 11 annet ledd bokstav a at retten til foreldreansvar kan være tilkjent en institusjon eller annen instans. Haagkonvensjonen definerer foreldreansvar slik at det omfatter retten til omsorg for barnets person, og særlig retten til å bestemme hvor barnet skal bo, jf. Haagkonvensjonen artikkel 5 bokstav a. Etter norsk lov vil det være ulovlig å ta barnet ut av landet uten barneverntjenestens samtykke dersom det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse etter §§ 4-8 eller 4-12, forbud mot flytting etter § 4-8, plassering og tilbakeholdelse etter § 4-24 og ved midlertidige vedtak etter §§ 4-6 annet ledd, 4-9 og 4-25. Det må foreligge et gyldig vedtak for at det skal være ulovlig å ta barnet ut av landet, men vedtaket behøver ikke vil være endelig eller rettskraftig. Dersom det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse etter §§ 4-8 og 4-12, er det også straffbart å unndra barnet fra barneverntjenesten, jf. straffeloven § 261 (tidligere straffelovs § 216). Det er imidlertid ikke straffbart å unndra barnet fra barneverntjenesten dersom det er fattet midlertidig vedtak om akuttplassering etter § 4-6. Det vises til Rt. 2013 s. 59, der ankeutvalget uttalte at akuttvedtak etter § 4-6 ikke medfører at omsorgen for barnet blir overført til barneverntjenesten på en måte som omfattes av nevnte straffebestemmelse, da dette forutsetter omsorgsovertakelse. Justis- og beredskapsdepartementet har i Prop. 143 L (2014–2015) foreslått endringer i barnebortføringsloven, herunder er det foreslått at også bortføring av barn etter akuttvedtak skal gjøres straffbart. I skrivende stund er forslaget til behandling i Stortingets justiskomite.

Plassering i utlandet

I enkelte tilfeller oppstår spørsmålet om hvorvidt barneverntjenesten, med hjemmel i barnevernloven, kan tillate at barn plasseres / tar opphold i utlandet. Dette spørsmålet kan for eksempel oppstå dersom barnet har slektninger i et annet land, og foreldrene ønsker at barnet skal fosterhjemsplasseres hos disse, eller når barnet er plassert hos fosterforeldre som for kortere eller lengre tid ønsker å bosette seg i utlandet. Nettopp fordi barnevernloven ikke gjelder i utlandet, bør det vises tilbakeholdenhet med slike plasseringer – særlig dersom utenlandsoppholdet er ment å være av lengre varighet. Barneverntjenesten vil i slike tilfeller ha begrensede muligheter til å føre tilstrekkelig tilsyn og kontroll med barnet. Hvorvidt barneverntjenesten likevel skal gi tillatelse til slike plasseringer/utenlandsopphold, vil måtte avhenge av flere forhold, herunder barneverntjenestens mulighet til samarbeid og avtaler med myndighetene i det aktuelle landet, for eksempel om tilsyn, kontroll og oppfølging, oppholdets varighet og – ikke minst – foreldrenes og barnets rett til samvær med hverandre. Det er selvsagt stor forskjell på å fosterhjemsplassere et barn i utlandet på ubestemt tid og å tillate et tidsbegrenset opphold i utlandet i forbindelse med fosterforeldrenes arbeid. Den førstnevnte situasjon kan neppe etableres uten foreldrenes samtykke. Men også med foreldrenes samtykke bør det utvises stor forsiktighet med slike plasseringer. Det vises også til kommentarene til § 4-22.

Det er neppe adgang til å institusjonsplassere barn i utlandet. Barnevernloven med forskrifter gir detaljerte regler om institusjonsopphold som ikke vil komme til anvendelse i andre land.

Annet ledd

Annet ledd gir hjemmel til å gi forskrifter om barnevernlovens anvendelse på Svalbard. Med hjemmel i denne bestemmelsen ble forskrift om lov om barneverntjenesters anvendelse på Svalbard gitt ved kgl.res. 1. september 1995. I utgangspunktet gjelder loven på Svalbard, men med enkelte modifikasjoner og tilpasninger. Forskriften er inntatt som vedlegg bak i boken.

[§ 1-2. Lovens stedlige virkeområde.]

Lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder når barn har vanlig bosted og oppholder seg i riket. Lovens bestemmelser om tjenester og tiltak gjelder også for barn som er flyktninger eller er internt fordrevne, eller når barnets vanlige bosted ikke lar seg fastsette.

For barn som har vanlig bosted i riket, men som oppholder seg i en annen stat, gjelder §§ 4-12 og 4-24. For barn som oppholder seg i riket, men som har

vanlig bosted i en annen stat, gjelder §§ 4-4, 4-6, 4-7, 4-9, 4-10, 4-11, 4-25, 4-26 og 4-29.

Kongen kan gi forskrifter om lovens anvendelse på Svalbard.

Bestemmelsen er endret ved lov 4. september 2015 nr. 85. Endringen har i skrivende stund ikke trådt i kraft, og det er heller ikke fastsatt dato for ikrafttredelse. Ovenfor er bestemmelsen, slik den gjelder frem til ikratfttredelsen av endringen, inntatt.

Ved samme endringslov ble Haagkonvensjonen 1996 inkorporert i norsk rett ved lov om gjennomføring av konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn. Paragraf 1-2 er endret for å være i samsvar med konvensjonen og for å tydeliggjøre den der det allerede er samsvar.

Haagkonvensjonen 1996 inneholder bestemmelser om internasjonal privatrett og samarbeid i spørsmål om foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn. Formålet med konvensjonen er å gi økt vern for barn i internasjonale situasjoner og økt internasjonalt samarbeid på området. I forarbeidene[11] er det vist til at global mobilitet fører til at stadig flere barn har tilknytning til flere stater. Barnet kan være statsborger i én stat, bo i en annen og oppholde seg i en tredje, og disse barna kan være mer sårbare og utsatte enn andre barn. Paragraf 1-2 må ses i sammenheng med konvensjonens bestemmelser om samarbeid, herunder utveksling av opplysninger, avtaler om overføring av jurisdiksjon, videre oppfølging av en sak, osv. Paragraf 1-2 regulerer bare hvilke tiltak norske barnevernmyndigheter kan fatte vedtak om. For barn som oppholder seg i Norge, men som har vanlig bosted i et annet land, og for norske barn som har bosted i Norge, men har opphold i et annet land, regulerer selve konvensjonen oppfølgingen etter at vedtak er fattet.

Første ledd

Forut for endringen ga opphold i Norge, uavhengig av statsborgerskap og bosted, i utgangspunktet grunnlag for å treffe vedtak om tiltak etter barnevernloven. (Det vises til kommentarene til § 1-2, slik den lød før endringen, ovenfor.) Etter Haagkonvensjonen 1996 er det imidlertid staten der barnet har vanlig bosted, som har juridiksjon til å treffe vedtak om beskyttelsestiltak, og dette er nå inntatt som jurisdiksjonsgrunnlag i første ledd. Det følger nå av første ledd at når barnet har vanlig bosted og samtidig oppholder seg i landet,

11 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 8.

gjelder lovens bestemmelser om tjenester og tiltak fullt ut. Det fremgår av forarbeidene[12] at «vanlig bosted» («habitual residence») ikke er et definert begrep etter konvensjonen, og at det derfor må foretas en konkret vurdering i den enkelte sak. Det er de faktiske omstendighetene som er avgjørende, og i tvilstilfeller kan intensjonen for oppholdet vektlegges. Relevante momenter i vurderingen er ifølge forarbeidene henholdsvis barnets tilknytning til landet, varigheten av oppholdet, familiens tilknytning og tilhørighet og barnets nettverk.

Etter første ledd annet punktum gjelder barnevernlovens bestemmelser om tiltak også fullt ut for barn som er flyktninger, internt fordrevet eller der barnets bosted ikke lar seg fastsette. Også for denne gruppen barn kan altså barneverntjenesten vedta, eller foreslå for fylkesnemnda, alle tiltak som omfattes av barnevernloven. Det fremgår av forarbeidene[13] at Haagkonvensjonen 1996 art. 6 har en tilsvarende særregel. Det er forutsatt at avgjørelsesmyndigheten må foreta en konkret vurdering av om barnet er flyktning, internt fordrevet eller om vanlig bosted ikke lar seg fastsette. Om asylsøkere siteres fra forarbeidene:

> Etter departementets vurdering vil barn som har søkt asyl kunne anses som flyktning, internt fordrevet eller for ikke å ha vanlig bosted som lar seg fastsette. Også barn som har fått avslag på søknad om opphold, men fortsatt oppholder seg i Norge, vil kunne være i en situasjon der barnets vanlige bosted ikke lar seg fastsette. Det må foretas en konkret vurdering av om Norge har jurisdiksjon etter konvensjonen artikkel 6 i disse sakene. Dette innbærer at barneverntjenesten kan fremme sak for fylkesnemnda om omsorgsovertakelse dersom barneverntjenesten vurderer at vilkårene i § 4-12 er oppfylt. Det vil være opp til fylkesnemnda og eventuelt domstolen å avgjøre om barnet er flyktning, internt fordrevet eller barnets bosted ikke lar seg fastsette.

Annet ledd

Forut for endringen var det i utgangspunktet ikke adgang til å fatte vedtak om tiltak for barn som hadde vanlig bosted i Norge, men som oppholdt seg i utlandet. Det vises til at bestemmelsen tidligere stilte krav om opphold i landet. Haagkonvensjonen 1996 åpner imidlertid for at norske myndigheter kan treffe alle typer beskyttelsestiltak for et barn som har vanlig bosted i Norge, selv om det oppholder seg i utlandet.

Etter endringen følger det av annet ledd første punktum at det kan fattes vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-12 og vedtak om institusjonsplasse-

12 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 85.

13 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 88.

ring etter § 4-24 også i slike tilfeller. Det er i forarbeidene[14] vist til at det mest praktiske er når en familie forlater landet etter at begjæring om tiltak er sendt fylkesnemnda, men før saken er avgjort. Bestemmelsen innebærer at den kommunen som fremmet saken, beholder ansvaret, og at saken kan behandles og avgjøres av fylkesnemnda, som i så fall må foreta en konkret vurdering av om barnet fortsatt har vanlig bosted i Norge. Fra forarbeidene siteres:

> Departementet viser til at fylkesnemnda kan behandle en sak om omsorgsovertakelse selv om barnet og eventuelt foreldrene er i utlandet og uteblir fra forhandlingen. Det kreves likevel at reglene for innkalling og forkynning i barnevernloven § 7-7 er oppfylt for at fylkesnemnda kan behandle saken. Etter § 7-3 skal fylkesnemnda sørge for at bevisførselen gir et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag. Når partene uteblir fra forhandlingene kan det bli spørsmål om saken er tilstrekkelig opplyst. Dette vil avhenge av omstendighetene i den konkrete sak.

Etter § 4-13 skal et vedtak om omsorgsovertakelse iverksettes så snart som mulig, og vedtaket faller bort dersom det ikke er iverksatt innen seks uker fra vedtakstidspunktet. Fristen kan forlenges av nemndsleder når særlige grunner tilsier det. I forarbeidene er det forutsatt at opphold i utlandet kan være en særlig grunn til fristforlengelse.

Vedtak etter §§ 4-12 og 4-24 er etter ordlyden i annet ledd første punktum ikke utelukket selv om barneverntjenesten hadde lite eller ingen kjennskap til barnet og familien før familien forlot landet. Det kan forekomme at barneverntjenesten mottar bekymringsmeldinger, fra for eksempel slektninger eller utenlandske myndigheter, om et barn som oppholder seg i utlandet, men som har bosted i Norge. I forarbeidene er det lagt til grunn at barneverntjenesten må gjennomgå meldingen og iverksette undersøkelser i et slikt tilfelle, dersom vilkårene i § 4-3 anses oppfylt. I denne forbindelse er det imidlertid uttalt at det ofte vil være vanskelig å gjennomføre undersøkelser i et slikt tilfelle, og at det må vurderes konkret hva som er mulig å gjøre. Det er vist til at barneverntjenesten kan undersøke barnets situasjon i Norge, blant annet ved å innhente opplysninger fra barnehage og skole, og at barneverntjenesten også kan kontakte utenlandske myndigheter og be om informasjon. Dersom barneverntjenesten vurderer at vilkårene for vedtak etter §§ 4-12 og 4-24 er oppfylt, kan saken fremmes for fylkesnemnda.

Det kan ikke fattes vedtak om andre tiltak enn omsorgsovertakelse etter § 4-12 og institusjonsplassering etter § 4-24 når et barn oppholder seg i utlandet. I forarbeidene er dette begrunnet med at den staten barnet oppholder seg

14 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 86.

i, vil være nærmest til å vurdere barnets behov for hjelpetiltak og tiltak i akuttsituasjoner.

Annet ledd annet punktum regulerer hvilke tiltak som kan vedtas for barn som oppholder seg i Norge, men som har vanlig bosted i utlandet. Dette gjelder for det første vedtak i akuttsituasjoner etter §§ 4-6, 4-9, 4-10, 4-25 og 4-29. Dernest gjelder det vedtak om hjelpetiltak etter §§ 4-4, 4-7, 4-11 og 4-26. Det er presisert i forarbeidene at det ikke kan fattes vedtak om omsorgsovertakelse etter §§ 4-8 og 4-12 og heller ikke vedtak om institusjonsplassering etter § 4-24. Det gjenstår å se hvilke konsekvenser bestemmelsen vil få. Det er imidlertid sannsynlig at noen grupper barn som tidligere har fått hjelp i Norge, ikke vil få det etter denne endringen. Dette vil gjelde utenlandske barn som oppholder seg i Norge sammen med sine foreldre eller andre omsorgspersoner, med kjent bostedsland, og som ikke er flyktninger, asylsøkere eller internt fordrevne. For disse barna vil det kunne fattes vedtak om beskyttelsestiltak i akuttsituasjoner, men slike vedtak faller som kjent bort dersom det ikke er fremmet forslag for fylkesnemnda om omsorgsovertakelse innen seks uker. Dersom familien fortsatt oppholder seg i Norge, og det ikke er mulig å få til en tilfredsstillende løsning for barnet ved retur til hjemlandet, står disse barnas beskyttelsesbehov i fare.

Tredje ledd

Annet ledd gir hjemmel til å gi forskrifter om barnevernlovens anvendelse på Svalbard. Med hjemmel i denne bestemmelsen ble forskrift om lov om barneverntjenesters anvendelse på Svalbard gitt ved kgl.res. 1. september 1995. I utgangspunktet gjelder loven på Svalbard, men med enkelte modifikasjoner og tilpasninger. Forskriften er inntatt som vedlegg bak i boken.

§ 1-3. Hvem loven gjelder for.

Tiltak som omhandlet i denne lov kan treffes overfor barn under 18 år.

Når barnet samtykker, kan tiltak som er iverksatt før barnet har fylt 18 år, opprettholdes eller erstattes av andre tiltak som er omhandlet i denne lov inntil barnet har fylt 23 år. Jf. likevel § 4-24 tredje ledd. Opphør av tiltak ved fylte 18 år og avslag på søknad om tiltak etter fylte 18 år skal regnes som enkeltvedtak og skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste, jf. § 4-1.

Første ledd

Bestemmelsen angir lovens hovedregel, som er at loven gjelder tiltak for barn under 18 år. Grunnen til at aldersgrensen 18 år er valgt, er at dette er myndighetsalderen i Norge. Foreldrenes foreldreansvar opphører helt og fullt når barnet fyller 18 år. Første ledd innebærer at ungdom som først får behov for hjelpetiltak fra det offentlige etter fylte 18 år, ikke kan få slike tiltak etablert etter barnevernloven. Eventuelle tiltak må etableres innenfor det ordinære hjelpeapparat som gjelder for voksne, for eksempel etter helse- og omsorgstjenesteloven.

Annet ledd

Opprettholdelse av tiltak etter 18 år

Selv om det etter første ledd ikke er adgang til å treffe vedtak om tiltak etter loven for personer over 18 år, er det etter annet ledd adgang til å opprettholde tiltak som er vedtatt og iverksatt før fylte 18 år, inntil barnet fyller 23 år. Opprettholdelse av tiltak utover 18 års alder kan som hovedregel bare skje når barnet samtykker. Fra denne hovedregelen gjelder kun ett unntak: Tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker etter § 4-24 kan opprettholdes også med tvang utover fylte 18 år innenfor de tidsbegrensninger som er fastsatt av fylkesnemnda. For en nærmere redegjørelse vises til kommentarene til § 4-24 tredje ledd.

Etter annet ledd kan *tiltak* opprettholdes utover fylte 18 år, men *grunnlaget* for tiltaket opprettholdes ikke nødvendigvis utover denne aldersgrensen. Er det truffet vedtak om omsorgsovertakelse og fosterhjemsplassering, kan fosterhjemsplasseringen som tiltak opprettholdes, men omsorgsovertakelsen bortfaller den dagen barnet fyller 18 år. Dette er en naturlig konsekvens av at foreldrenes foreldreansvar opphører og barnet blir myndig fra dette tidspunkt.

Fordi tidligere barnevernklienter ofte er i en spesielt vanskelig og utsatt situasjon sammenlignet med barn som har vokst opp hos sine biologiske foreldre, kan tiltakene opprettholdes til vedkommende fyller 23 år. Bestemmelsen regulerer bare tiltak som hører under barnevernloven. Har en ungdom behov for tiltak som er regulert i andre lover og hører under andre deler av hjelpeapparatet, er det imidlertid i forarbeidene forutsatt at barneverntjenesten bør ha et særlig ansvar for å bistå den unge i kontakten med hjelpeapparatet og for eventuelt å koordinere tiltakene.

For ungdom mellom 18 og 20 år kan i utgangspunktet alle typer tiltak etter barnevernloven opprettholdes eller iverksettes. Både kommunale og statlige barnevernmyndigheter har ansvar for å etablere og finansiere tiltak for ungdom i denne aldersgruppen.

Tiltak etter 20 år

For ungdom over 20 år er situasjonen noe annerledes. Barne-, ungdoms- og familieetaten har ikke økonomisk ansvar for tiltak for ungdom over 20 år, jf. § 9-4 og kommentarene til denne bestemmelsen. Tilbudet til ungdom over 20 år er derfor begrenset til tiltak som hører under den kommunale barneverntjenestens ansvarsområde, det vil si ordinære fosterhjem og andre hjelpetiltak. Det er lagt til grunn i forarbeidene at det vil være lite naturlig å opprettholde plasseringer i barneverninstitusjon for ungdom over 20 år, siden barneverninstitusjonene er beregnet på barn og ungdom som er vesentlig yngre. Heller ikke forsterkede fosterhjem er forutsatt benyttet for ungdom over 20 år.

Endrede tiltak

Det fremgår av forarbeidene[15] at det ikke er noe i veien for å erstatte et tiltak for ungdom over 18 år med et annet. Formålet med å opprettholde barneverntiltak utover myndighetsalder er å bidra til at ungdommen etter en tid skal kunne klare seg på egen hånd, og dette tilsier at tiltak bør kunne endres underveis etter hvert som den enkeltes behov endrer seg. En fosterhjemsplassering som opprettholdes utover fylte 18 år, kan derfor etter en tid erstattes med en støttekontaktordning e.l.

Avbrutte tiltak

Etter bestemmelsens ordlyd gjelder i utgangspunktet adgangen til å opprettholde og/eller sette inn nye tiltak etter loven overfor ungdom som kontinuerlig har mottatt barneverntiltak fra før fylte 18 år. I forarbeidene er det imidlertid presisert at det ikke bør være noe i veien for å videreføre tiltak etter loven, selv om den enkelte ungdom i en kortere periode før eller etter fylte 18 år ikke har ønsket å motta tiltak fra barneverntjenesten. Det er ikke uvanlig at ungdom i denne aldersgruppen ønsker å bryte kontakten med barneverntjenesten for å klare seg på egen hånd. For mange kan det imidlertid være vanskeligere å ta fullt ansvar for eget liv enn hun eller han trodde på forhånd. I slike tilfeller forutsetter altså forarbeidene at barneverntjenesten kan gi tilbud om å opprettholde gamle eller sette inn nye tiltak etter barnevernloven, selv om kontakten med barneverntjenesten tidligere er formelt avsluttet. Det er ikke fastsatt noen nærmere frist for muligheten til å gjenopprette barneverntiltak på denne måten. Det er forutsatt at det må være opp til barneverntjenesten å foreta en konkret og skjønnsmessig vurdering av hjelpebehovet i det enkelte tilfellet. Det er imidlertid grunn til å anta at denne muligheten først og fremst vil være hensiktsmessig å benytte i de tilfeller det ikke har gått særlig lang tid fra det opprinnelige tiltaket ble avsluttet. Jo lengre tid som har gått fra vedkommende har brutt kontakten med barneverntjenesten, desto mindre naturlig vil det antakelig være å etablere barneverntiltak på nytt igjen.

15 Ot.prp. nr. 61 (1997–98).

Barn under omsorg

For barn det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, og som fortsatt er under omsorg når de nærmer seg myndighetsalder, har barneverntjenesten en plikt til å vurdere behovet for videre plassering eller andre hjelpetiltak i god tid før vedkommende fyller 18 år. Dersom ungdommen samtykker, skal det også utarbeides en plan for videre tiltak. Dette fremgår av § 4-15 fjerde ledd, jf. kommentarene til denne bestemmelsen. En slik plikt til å vurdere videre tiltak og til å utarbeide tiltaksplan er ikke lovfestet for barn/ungdom som mottar andre former for hjelpetiltak etter barnevernloven når de nærmer seg myndighetsalder. Bakgrunnen for at barneverntjenesten er pålagt større forpliktelser for ungdom som er under omsorg av barneverntjenesten, er at disse ungdommene som regel er i en langt mer utsatt situasjon når de blir myndige, enn ungdommer som det ikke er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for. Den sistnevnte gruppen bor i hovedsak hos sine biologiske foreldre og har – i større grad enn den førstnevnte gruppen – foreldre som kan bidra med hjelp og støtte i overgangen til en voksentilværelse.

Ingen rettighet

Loven hjemler en *adgang* og ikke en *plikt* for barneverntjenesten til å opprettholde tiltak for ungdom over 18 år. Den enkelte ungdom som ønsker at barneverntiltak skal opprettholdes utover fylte 18 år, har derfor ikke en ubetinget *rett* til slike tiltak. Det er på samme måte som for barn og ungdom under 18 år opp til kommunen å vurdere behovet i det enkelte tilfelle. Et avslag på en søknad om tiltak etter fylte 18 år kan etter § 6-5 påklages til fylkesmannen. Fylkesmannen kan prøve alle sider av barneverntjenestens avgjørelse. I forarbeidene er det forutsatt at klageadgangen også gjelder avslag på søknad om tiltak etter loven for ungdom som i en periode ikke har ønsket å ta imot tiltak, og som senere ombestemmer seg. For en nærmere redegjørelse for spørsmål om klage og klagefrist m.m. vises til kommentarene til § 6-5.

Krav til begrunnelse

Ved endringslov 19. juni 2009 nr. 45 ble det inntatt en presisering i annet ledd siste punktum om at opphør av tiltak ved fylte 18 år skal regnes som enkeltvedtak og skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste. Det fremgår av forarbeidene[16] at departementet hadde mottatt innspill som tydet på at regelverket ikke var godt nok til å sikre alle det ettervernet de hadde behov for. Av denne grunn fant departementet det nødvendig å presisere i loven at barneverntjenesten skal begrunne hvorfor en ungdom som tidligere har fått hjelp fra barneverntjenesten, *ikke* lenger skal motta hjelp. Det vises for øvrig til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets rundskriv av 22. juni 2011 om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år (Q-13/11).

16 Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) s. 36 flg.

Ufødte barn

Spørsmålet om hvorvidt et ufødt barn skal ha et selvstendig rettsvern mot å bli påført skader eller risiko for skader under svangerskapet, har vært drøftet i ulike sammenhenger. Diskusjonen om fosterets rettsvern overfor morens handlinger er særlig aktuell når det gjelder gravide rusmiddelmisbrukere. I denne sammenheng har det også vært drøftet hvorvidt barnevernloven hjemler eller burde hjemle adgang til å gjennomføre undersøkelser og tiltak med tvang overfor gravide kvinner.

Denne diskusjonen reiser svært vanskelige spørsmål både av juridisk og etisk karakter. I proposisjonen[17] uttalte departementet at det selvsagt ikke er noe i veien for at det iverksettes frivillige hjelpetiltak overfor gravide kvinner. Departementet uttalte videre:

> Departementet mener imidlertid at en sak vanskelig kan defineres som en barnevernsak, med de tvangsbeføyelser dette gir mulighet til, før et barn er født.

Sosiallovutvalget[18] drøftet hvorvidt det burde være adgang til å treffe vedtak om omsorgsovertakelse allerede før et barn var født. Utvalget kom til at barnet må være født før vedtak treffes, og la særlig vekt på at det kan være hardt for moren å vite allerede før fødselen at hun ikke får beholde barnet.

Dette innebærer at det etter barnevernloven ikke kan settes inn undersøkelser og tiltak overfor et ufødt barn mot morens samtykke. Det er likevel grunn til å tro at i mange tilfeller vil «trusselen» om omsorgsovertakelse ved fødselen i seg selv virke motiverende for endring i kvinnens atferd og vilje til samarbeid under svangerskapet.

Selv om barnevernloven ikke gir adgang til å sette inn tiltak overfor et ufødt barn mot morens samtykke, gir helse- og omsorgstjenesteloven § 10-3 adgang til tvangsinnleggelse og tilbakeholdelse av gravide rusmiddelmisbrukere på institusjon uten samtykke. Vilkåret for slikt tvangsvedtak er at misbruket er av en slik art at det er overveiende sannsynlig at barnet vil bli født med skade, og at frivillige hjelpetiltak ikke er tilstrekkelige. Slikt tvangsvedtak skal treffes av fylkesnemnda etter forslag fra kommunen. Dersom saken haster, kan det treffes midlertidig vedtak om innleggelse. Barneverntjenesten har etter barnevernloven § 6-7 tredje ledd opplysningsplikt til helse- og omsorgstjenesten når det er grunn til å tro at en gravid kvinne misbruker rusmidler på en slik måte at det er overveiende sannsynlig at barnet vil bli født med skade. Opplysningsplikten gjelder både av eget tiltak og etter pålegg fra helse- og omsorgstjenesten.

17 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 30.

18 NOU 1985: 18 s. 160.

§ 1-4. Krav til forsvarlighet

Tjenester og tiltak etter denne loven skal være forsvarlige.

Bestemmelsen ble tilføyet ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63 og trådte i kraft 1. januar 2014. Det fremgår av forarbeidene[19] at barneverntjenesten allerede før endringen skulle yte forsvarlig tjenester, men at en lovfesting innebærer en understreking og tydeliggjøring av kravet. Det ble vist til tilsvarende lovgivning innenfor helse- og sosiallovgivningen samt at et lovfestet forsvarlighetskrav i barnevernloven vil være et viktig signal både til tjenesten selv og til brukerne. Det ble videre vist til at et lovfestet krav vil styrke tilsynsmyndighetenes mulighet til å føre kontroll med at tjenesten holder et faglig forsvarlig nivå.

Et lovfestet krav om forsvarlighet er en rettslig standard, og det er presisert i forarbeidene at innholdet i denne standarden i vesentlig grad vil bli bestemt av normer utenfor selve loven og vil bli utviklet over tid med utgangspunkt i faglig praksis, fagkunnskap fra utdannings- og forskningsinstitusjonene, faglige retningslinjer og generelle samfunnsetiske normer.

I forarbeidene er det også presisert at det lovfestede forsvarlighetskravet ikke er ment å erstatte andre krav og rammer for barneverntjenestens arbeid, men skal supplere øvrige lovfestede krav. I denne forbindelse er det særlig vist til § 4-1 om hensynet til barnets beste.

19 Prop. 106 L (2012–2013).

Kapittel 2

Ansvarsfordeling og administrasjon

§ 2-1. Kommunens oppgaver.

Kommunen er ansvarlig for å utføre de oppgaver etter loven som ikke er lagt til et statlig organ.

Kommunen skal ha internkontroll for å sikre at kommunen utfører oppgavene sine i samsvar med krav fastsatt i lov eller i medhold av lov. Kommunen må kunne gjøre rede for hvordan den oppfyller kravet til internkontroll. Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om internkontroll.

Kommunestyret kan beslutte at oppgaver som følger av denne loven skal legges til et folkevalgt organ. Dette organet, som ikke kan være kommunestyret, skal ved behandling av klientsaker ha 5 medlemmer.

I hver kommune skal det være en administrasjon med en leder som har ansvar for oppgaver etter denne loven.

Administrasjonen skal utføre det daglige løpende arbeid, herunder

a) gi råd og veiledning,
b) treffe vedtak i henhold til loven, eventuelt innstille til vedtak, jf. tredje ledd,
c) forberede saker for behandling i fylkesnemnda,
d) iverksette og følge opp tiltak.

De organer som utfører oppgaver på vegne av kommunen, jf. tredje og fjerde ledd, utgjør kommunens barneverntjeneste.

Kommunen har ansvaret for nødvendig opplæring av barneverntjenestens personell. Personalet er forpliktet til å delta i opplæring som blir bestemt, og som anses nødvendig for å holde deres kvalifikasjoner ved like. Kongen kan gi forskrifter om opplæring.

Bestemmelsen omhandler kommunens barnevernsmyndigheter. I utgangspunktet er all myndighet etter loven lagt til administrasjonen, men kommunen står fritt til å velge om kommunen også skal ha et folkevalgt organ med myndighet på barnevernområdet.

Første ledd

Kommunens ansvar for å utføre oppgavene etter loven er negativt avgrenset. Bestemmelsen innebærer at de offentlige barnevernoppgavene som ikke uttrykkelig er lagt til et statlig organ, er kommunens ansvar. Dette gjelder imidlertid ikke for Oslo kommune. Oslo kommune har ansvaret for en rekke oppgaver som i landet for øvrig er tillagt statlige myndigheter. Det vises til § 2-3 a, som gir særskilte bestemmelser for Oslo kommune, og til kommentarene til denne bestemmelsen.

Annet ledd

Annet ledd pålegger kommunene en internkontrollplikt. Formålet med bestemmelsen er å sikre at kommunen utfører oppgavene sine i samsvar med lovpålagte krav. Internkontrollplikten omfatter ifølge forarbeidene[20] alle kommunens oppgaver etter barnevernloven. Det fremgår videre av forarbeidene at bakgrunnen for bestemmelsen er at Riksrevisjonen i 2003 gjennomførte en revisjon av barnevernet[21] som blant annet avdekket svakheter i kommunenes ansvar for oppfølging av og tilsyn med barn plassert i fosterhjem og institusjoner. I proposisjonen er internkontrollplikten beskrevet slik:

> Internkontroll innebærer at kommunen skal beskrive virksomhetens hovedoppgaver og hvordan ansvar, oppgaver og myndighet er fordelt i kommunen. Internkontrollplikten forutsetter at arbeidstakerne har tilgang til aktuelle lover og forskrifter, og tilstrekkelig kunnskap og ferdigheter innenfor fagområdet. Ansvaret for å etablere internkontroll vil følge kommunelovens bestemmelser, og ligge til kommunestyre og rådmann som henholdsvis øverste politiske og administrative myndighet.
>
> Barnevernloven inneholder bestemmelser som innebærer utøvelse av skjønn. Departementet er enig med de høringsinstanser som har uttalt at det er utfordringer knyttet til kvalitetssikring og kontroll med oppgaver innenfor et fagområde som barnevern. Innføring av internkontroll innebærer imidlertid et pålegg til kommunen om en systematisk sikring av egen virksomhet. Denne egenkontrollen kan medføre en bevisstgjøring i kommunen, og kan gi en oversikt over områder i barneverntjenesten hvor det er fare for svikt eller mangel på oppfyllelse av myndighetskrav. Tidlig avdekking av avvik gir mulighet for rask oppretting av mangler samtidig som det kan forhindre fremtidige overtredelser av barnevernlovgivningen. På denne måten retter internkontrollen søkelys også på oppfølging og forbedring.

20 Ot.prp. nr. 64 (2004–2005) s. 9 flg.

21 Dokument nr. 3:10 (2002–2003). Riksrevisjonens undersøkelse av oppfølging og tilsyn i barnevernet.

Om oppgaver som utføres av private aktører for kommunen, uttaler forarbeidene at det forutsettes at kommunen gjennom avtaler og på annen måte har nødvendig kontroll med at virksomheten skjer i samsvar med lov og regelverk. Det er i denne forbindelse understreket at det etter loven er kommunen som er ansvarlig for virksomhet som eventuelt utøves av private på vegne av kommunen, og at rutiner for systematisk oppfølging av private aktører derfor bør inngå som en del av kommunens internkontroll.

I proposisjonen ble lovfestet internkontrollplikt ikke foreslått for Barne-, ungdoms- og familieetaten. Begrunnelsen var først og fremst at etaten er underlagt departementets instruksjonsmyndighet. Under stortingsbehandlingen ble imidlertid en tilsvarende bestemmelse vedtatt også for Barne-, ungdoms- og familieetaten, jf. § 2-3 tredje ledd og kommentarene til denne bestemmelsen.

Med hjemmel i annet ledd siste punktum har departementet gitt forskrift 14. desember 2005 nr. 1584 om internkontrollplikt for kommunens oppgaver etter lov om barneverntjenester.

Tredje ledd

Folkevalgt organ

Etter tredje ledd kan kommunestyret beslutte at kommunens oppgaver etter loven kan legges til et folkevalgt organ. Dette innebærer at dersom et folkevalgt organ skal behandle oppgaver etter barnevernloven, må kommunestyret treffe særskilt beslutning om dette.

Kommunestyret må også ta stilling til hvilke av de kommunale barnevernoppgaver som eventuelt skal legges til det folkevalgte organet. Lovens ordning åpner dermed for store variasjoner kommunene imellom i spørsmålet om i hvilket omfang barnevernoppgavene skal behandles av et politisk organ.

Den ene ytterligheten er at ansvaret for å utføre de lovpålagte barnevernoppgavene følger lovens utgangspunkt og helt og fullt er administrasjonens ansvar. Den andre ytterligheten er at kommunestyret bestemmer at alle oppgavene etter loven skal legges til et folkevalgt organ. Loven er neppe til hinder for en slik løsning. Dette er imidlertid en lite hensiktsmessig og upraktisk ordning, da kommunens barnevernsarbeid i stor grad består av daglige løpende oppgaver som må utføres administrativt. Forarbeidene[22] forutsetter at klientsaker først og fremst er en administrativ oppgave. Forarbeidene må på dette punkt kunne tas til inntekt for at et folkevalgt organ først og fremst bør ha et ansvar for oppgaver av overordnet og generell karakter.

22 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 20 og NOU 1985: 18 s. 251.

Den særordning som er nedfelt i § 2-1 om organiseringen av den kommunale barneverntjenesten, forutsetter at kommunestyret uttrykkelig tar stilling til hvilke oppgaver et folkevalgt organ eventuelt skal ha ansvaret for. Det vil dermed være i strid med lovens intensjoner dersom kommunestyret legger oppgaver etter barnevernloven til et folkevalgt organ og åpner for at dette organet kan delegere oppgaver til administrasjonen.

Det følger uttrykkelig av bestemmelsen at de lovpålagte oppgaver ikke kan legges til kommunestyret selv. Dette gjelder det direkte ansvaret for å utføre oppgavene. Det er presisert i forarbeidene at barneverntjenesten er underlagt kommunestyre og formannskap, og at det er disse organene som har det overordnede ansvaret for at lovens oppgaver blir utført. I proposisjonen[23] uttales det:

> Uansett organiseringen vil barneverntjenesten være underlagt kommunestyre og formannskap, og det er disse organene som vil være ansvarlig for at lovens oppgaver blir utført, jf. § 2-1 første ledd. Barneverntjenesten vil alltid måtte legge til grunn de vedtak som fattes av disse organene. Dette vil først og fremst gjelde budsjettet, men også andre vedtak av politisk art kan bli retningsgivende for barneverntjenestens oppgaver. Departementet vil imidlertid understreke at kommunestyret og formannskap ikke kan fatte vedtak som er i strid med loven eller vedta budsjett som hindrer barneverntjenesten i å utføre sine oppgaver etter loven.

Dersom kommunen velger å ha et folkevalgt organ som skal behandle klientsaker, skal dette organet ha fem medlemmer. Selv om begrensningen på fem medlemmer er begrunnet i personvernhensyn, innebærer ordlyden i bestemmelsen at organet heller ikke kan ha færre enn fem medlemmer.

Fjerde ledd

Barnevernadministrasjonen

Som nevnt innledningsvis pålegger § 2-1 fjerde ledd alle kommuner å ha en barnevernadministrasjon. Loven stiller kun ett krav til denne administrasjonen: Administrasjonen skal ha en leder som har ansvaret for oppgavene etter loven. Det er i loven ikke stilt krav til lederen, for eksempel om at han eller hun skal inneha en bestemt faglig kompetanse.

Bestemmelsens formål er at kommunene skal kunne organisere barnevernadministrasjonen ut fra lokale forhold og behov. Det heter i proposisjonen blant annet følgende:

> Når det gjelder administrasjonsordningen for øvrig, ønsker departementet å opprettholde sitt forslag som innebærer frihet for kommunene til å forankre barnevernet der

23 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 22.

kommunen finner det mest tjenlig. Kommunen kan derfor velge å beholde barneverntjenesten som en del av sosialadministrasjonen eller knytte den til en omsorgs- og oppvekstetat, eventuelt velge andre løsninger.

Det åpnes dermed for at barnevernadministrasjonens leder også kan ha ansvaret for oppgaver etter andre lover, for eksempel helse, skole, PP-tjeneste og barnehage. Dersom kommunene ønsker å samorganisere barneverntjenesten med andre tjenester, er det i lovens forarbeider forutsatt at barneverntjenesten – av hensyn til taushetsplikten – må ha eget arkiv.

Barnevernadministrasjonens leders myndighet

Ansvaret for å utføre barnevernoppgavene hører direkte under barnevernadministrasjonen dersom ikke kommunestyret beslutter at oppgavene skal legges til et folkevalgt organ, jf. tredje ledd. Barnevernadministrasjonens leder er dermed barneverntjenestens øverste myndighet i barnevernfaglige spørsmål som ikke er lagt til et folkevalgt organ. Dette innebærer blant annet at kommuneledelsen ikke kan instruere eller overprøve barnevernadministrasjonens leder i faglige spørsmål. Administrativt er likevel barnevernadministrasjonens leder underlagt kommuneledelsen, jf. også kommentarene til tredje ledd om kommunestyrets overordnede ansvar.

Hvem som utpekes som leder for den kommunale barneverntjenesten, blir dermed bestemmende for hvilket nivå i kommunen som skal ha den avgjørende myndighet når konkrete oppgaver etter barnevernloven skal løses. Departementet har på denne bakgrunn i brev til kommunene 12. november 1992 gitt uttrykk for at det er kommunestyret som skal fatte vedtak om hvem som skal være leder for den kommunale barneverntjenesten. Dette innebærer imidlertid ikke at kommunestyret selv må utpeke leder. Det er ingenting i veien for at kommunestyret delegerer myndigheten til å utpeke barnevernleder, og til å treffe nærmere bestemmelser om barnevernadministrasjonens organisasjon, til rådmannen eller andre. Dette er lagt til grunn i brev fra departementet til fylkesmannen i Telemark, datert 3. november 1997.

Etter §§ 4-6, 4-9, 4-25 og 4-29 er det barneverntjenestens leder som har myndighet til å fatte vedtak om plassering av barn utenfor hjemmet mot foreldrenes og barnets vilje i akuttsituasjoner. Det har vært reist spørsmål om hvorvidt det er adgang til intern delegering, slik at lederen for barneverntjenesten kan delegere myndigheten til å fatte slike vedtak til en underordnet. Det antas at myndigheten i disse tilfeller ikke kan delegeres. Fra proposisjonen[24] siteres:

24 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 21.

> I enkelte bestemmelser i loven, midlertidige vedtak etter § 4-6 og foreløpige vedtak etter § 4-9, jf. § 4-8, legges avgjørelsesmyndigheten *direkte* (uthevet her) til lederen …

og videre:

> Departementet foreslår videre at § 2-1 tredje ledd endres slik at det framgår at administrasjonen skal ha *en leder* med ansvar for oppgaver etter loven. Departementet ser på dette som en presisering, og viser til utkastet §§ 4-6, 4-9, jf. § 4-8, de såkalte hastevedtakene, som legger avgjørelseskompetansen til lederen for administrasjonen.

I departementets retningslinjer om midlertidige og foreløpige vedtak i akuttsituasjoner (Q-0973), datert 15. oktober 1998, har departementet i tråd med dette klart uttalt at lederens kompetanse til å treffe akuttvedtak ikke kan delegeres. Det må etter dette være klart at det bare er lederen av barneverntjenesten selv, eller den som fungerer i lederens sted, som har kompetanse til å fatte vedtak i akuttsituasjoner.

Barnevernvakter

Mange kommuner har etablert barnevernvaktordninger som har akuttberedskap utenfor arbeidstid og i helger og høytider. Mange av disse er lokalisert til politiet. Forutsetningen for at barnevernvaktene i det hele tatt skal ha kompetanse til å utføre oppgaver som etter barnevernloven er lagt til barneverntjenesten, er at barnevernvaktene er organisert som en del av den kommunale barneverntjenesten og er underlagt barnevernleders instruksjonsmyndighet. Dersom barnevernvakten selv skal ha myndighet til å treffe akuttvedtak etter lovens §§ 4-6 annet ledd, 4-9 første ledd eller 4-25 annet ledd, må barnevernadministrasjonens leder ha utpekt leder av barnevernvakten til å fungere som barnevernleder under sistnevntes fravær. Det vises til departementets retningslinjer om midlertidige og foreløpige vedtak i akuttsituasjoner, punkt 5.1.2.

Distrikts- og bydelsinndeling

Departementet har i brev av 12. november 1992 til kommunene gitt uttrykk for at det ikke er i strid med lovens forutsetninger at store kommuner deles i geografiske enheter, distrikter eller bydeler med hver sin ansvarlige leder for oppgavene etter barnevernloven. Begrunnelsen er at dette ikke bryter med behovet for klare og ryddige ansvarsforhold i barnevernet. Den distriktsansvarlige har i så fall ansvaret for samtlige oppgaver etter loven innenfor sitt distrikt eller bydel og har også myndighet til å fatte akuttvedtak. Uavhengig av om kommunens barneverntjeneste er organisert i én administrativ enhet eller i flere selvstendige administrative enheter (i bydeler eller distrikter), utgjør barnevernadministrasjonens leder barneverntjenestens øverste faglige barnevernmyndighet i kommunen eller distriktet/bydelen.

Femte ledd

Det er administrasjonen som skal utføre det daglige barnevernsarbeidet i kommunen.

Råd og veiledning

Etter bokstav a) skal administrasjonen gi råd og veiledning. Da barneverntjenesten i kommunen er en hjelpetjeneste med vide fullmakter til å gripe inn i den private rettssfære, må det legges til grunn at råd- og veiledningsansvaret etter denne bestemmelsen går atskillig lenger enn det generelle veiledningsansvaret forvaltningsorganer er pålagt etter forvaltningsloven § 11, jf. også barnevernloven § 4-4 første ledd.

Vedtak

Området for administrasjonens vedtaksmyndighet etter bokstav b) vil variere fra kommune til kommune, avhengig av hva kommunestyret har besluttet om myndighetsfordelingen mellom administrasjonen og et eventuelt folkevalgt organ, jf. annet ledd. På områder der kommunestyret har lagt vedtaksmyndighet til et folkevalgt organ, vil administrasjonens oppgave være å saksforberede og innstille til vedtak for det folkevalgte organet.

Saksforberedelse

Loven legger vedtakskompetansen i en rekke saker til fylkesnemnda, jf. kapittel 7. Det følger av bokstav c) at administrasjonen i kommunen også har ansvaret for å forberede saker for behandling i fylkesnemnda, jf. kommentarene til § 7-10.

Iverksettelse av vedtak

Når vedtak er fattet av administrasjonen, av et folkevalgt organ eller av fylkesnemnda, er det etter bokstav d) administrasjonens oppgave å iverksette og følge opp vedtaket. For visse vedtak fastsetter loven frister for iverksettelse. Det vises blant annet til § 4-13 om iverksettelse av vedtak om omsorgsovertakelse. Er vedtak om omsorgsovertakelse ikke iverksatt innen fristen, som er seks uker, faller vedtaket bort.

Det har vært reist spørsmål om hvorvidt barneverntjenesten plikter å iverksette fylkesnemndas vedtak. At barneverntjenesten har en slik plikt, er ikke tvilsomt dersom vedtaket innebærer en rettighet for de private parter, som for eksempel et vedtak som gir barn og foreldre rett til samvær med hverandre etter § 4-19, eller et vedtak som innebærer at et barn skal tilbakeføres til foreldrene etter § 4-21. Etter loven er det fylkesnemnda som har myndighet til å treffe vedtak som begrenser de private parters rettigheter. Spørsmålet har imidlertid vært reist i tilknytning til vedtak som ikke innebærer en slik rettighet, men som tvert imot innebærer en begrensning eller et inngrep i de private parters rettigheter, som for eksempel et vedtak om omsorgsovertakelse. Det er på det rene at fylkesnemnda ikke har myndighet til å instruere kommunens barneverntjeneste. Det må likevel kunne legges til grunn at barnevernloven bygger på den forutsetning at fylkesnemndas vedtak er forpliktende for kommunen. Det vises til at det i § 4-25 tredje ledd uttrykkelig fremgår at barnevern-

tjenesten, om forholdene tilsier det, kan la være å sette fylkesnemndas vedtak etter § 4-24 i verk. At loven ikke inneholder tilsvarende bestemmelser for andre vedtakstyper som hører under fylkesnemndas myndighetsområde, tilsier at barneverntjenesten har plikt til å iverksette øvrige vedtak. Det trekker for øvrig klart i samme retning at fylkesmannen i § 7-10 fjerde ledd er gitt myndighet til å reise sak for fylkesnemnda dersom kommunen, etter fylkesmannens vurdering, forsømmer sitt ansvar. Denne bestemmelsen gir lite mening dersom barneverntjenesten kan la være å iverksette fylkesnemndas vedtak. Det vises også til at fylkesnemnda etter § 4-15 kan stille vilkår for plasseringen når det treffes vedtak om omsorgsovertakelse, og at saken må forelegges nemnda på nytt dersom barnet ikke kan plasseres som forutsatt i nemndas vedtak. Dette innebærer at barnevernadministrasjonen er bundet av de vilkårene fylkesnemnda knytter til omsorgsvedtaket. Etter § 4-21 er det også fylkesnemnda som har myndighet til å oppheve et vedtak om omsorgsovertakelse.

Selv om den klare hovedregelen etter dette må være at barneverntjenesten har plikt til å iverksette fylkesnemndas vedtak, kan det nok likevel ikke fullt ut utelukkes at barneverntjenesten unntaksvis kan være berettiget til det motsatte. Forutsetningen må være at det inntreffer helt uforutsette, etterfølgende omstendigheter som innebærer at forutsetningene for vedtaket ikke lenger er til stede, og at en iverksettelse derfor ikke vil være til barnets beste, jf. § 4-1.

Etter § 4-25 tredje ledd kan barneverntjenesten, som nevnt ovenfor, la være å iverksette vedtak fattet av fylkesnemnda etter § 4-24. Dersom barneverntjenesten velger å iverksette vedtaket, er den bundet av det tiltaket fylkesnemnda har vurdert og fattet vedtak om. Dette må anses å følge direkte av forutsetningen i § 4-24 siste ledd om at fylkesnemnda bare kan fatte vedtak om plassering etter § 4-24 «dersom institusjonen faglig og materielt er i stand til å tilby barnet tilfredsstillende hjelp sett i forhold til formålet med plasseringen». Fylkesnemndas vedtak vil etter dette bare kunne gjøres gjeldende i forbindelse med det institusjonstiltaket som fylkesnemnda har vurdert og tatt stilling til i sitt vedtak.

Søksmåls-/ ankekompetanse

I dom inntatt i Rt. 2008 s. 849 tok Høyesterett stilling til spørsmålet om hvem i kommunen som har søksmåls- og ankekompetanse i barnevernssaker. Lagmannsretten hadde kommet til at kompetansen til å beslutte anke på vegne av kommunen ikke reguleres av kommuneloven, men av barnevernloven § 2-1, og at det derfor var barnevernadministrasjonens leder som hadde denne kompetansen. Høyesteretts flertall (dissens 4–1) kom imidlertid til et annet resultat. Flertallet kom til at § 2-1 ikke kan tolkes slik at den løser spørsmå-

let om søksmåls- og ankekompetanse, og at dette derfor må løses på grunnlag av kommunelovens bestemmelser. Etter kommuneloven § 6 er det kommunestyret som har denne kompetansen. I den konkrete saken kom imidlertid flertallet til at søksmåls- og ankekompetansen var delegert til barnevernleder i kommunens eget delegasjonsreglement. Det var overlatt til administrasjonen å fatte vedtak etter barnevernloven. Høyesterett la til grunn at myndigheten til å fatte vedtak også måtte omfatte myndigheten til å ta ut stevning og anke.

Rettslig representant

Høyesterett la i samme sak til grunn at det er ordføreren som er kommunens «rettslige representant», og som opptrer på vegne av kommunen i rettssaker, jf. blant annet tvisteloven § 2-5. Dette gjelder også når søksmålskompetansen tilligger et annet organ enn kommunestyret. Høyesterett fant grunn til å understreke at det forhold at ordføreren er kommunens stedfortreder, ikke gir ham eller henne selvstendig beslutningskompetanse, men plikt til å utføre de prosesshandlinger som måtte bli besluttet av det organ som har kompetansen til å beslutte søksmål og anvende rettsmidler. Høyesterett viste til at stedfortrederkompetansen kan delegeres, jf. tvisteloven § 2-5 annet ledd, og uttalte at det i barnevernssaker kan være hensiktsmessig å delegere stedfortrederkompetansen til lederen av barnevernadministrasjonen. I den konkrete saken var dette ikke gjort.

Sjette ledd

Bestemmelsen definerer kommunens barneverntjeneste som de organer som utfører oppgaver etter barnevernloven på vegne av kommunen. Kommunens barneverntjeneste vil alltid bestå av en administrasjon, jf. fjerde ledd. I kommuner der kommunestyret ikke har fattet vedtak om å legge oppgaver til et folkevalgt organ etter tredje ledd, vil administrasjonen alene utgjøre kommunens barneverntjeneste. Der kommunestyret beslutter at oppgaver etter loven skal ligge til et folkevalgt organ, vil administrasjonen og det folkevalgte organet til sammen utgjøre barneverntjenesten.

Syvende ledd

Loven stiller ikke krav til de faglige kvalifikasjonene til de ansatte i kommunens barneverntjeneste. Kommunen er imidlertid etter syvende ledd pålagt ansvaret for nødvendig opplæring av barneverntjenestens ansatte. De ansatte er på sin side forpliktet til å delta i den opplæring som er bestemt, og som anses nødvendig for å holde deres kvalifikasjoner ved like. Det er kommunen selv som skal ta stilling til hva slags opplæring som er nødvendig, og som ut fra dette bestemmer hva slags opplæringstiltak som skal settes i gang. Bestemmelsen

gir hjemmel til å gi forskrifter om opplæring for ansatte i barneverntjenesten. Slike forskrifter er hittil ikke gitt.

Erstatningsansvar

Dersom kommunen ikke utfører sine oppgaver etter loven eller utfører disse på en uforsvarlig eller kritikkverdig måte, kan kommunen bli erstatningsansvarlig for eventuell skade. Det vises blant annet til dom i Rt. 1995 s. 209.

§ 2-2. Statlige barnevernmyndigheters organisatoriske inndeling

De statlige barnevernmyndighetene består av departementet, Barne-, ungdoms- og familieetaten og fylkesmennene. De statlige barnevernmyndighetene ledes av departementet.

Barne-, ungdoms- og familieetaten er inndelt i sentralt, regionalt og lokalt nivå. Etatens sentrale nivå leder etatens virksomhet.

Bestemmelsen omhandler de statlige barnevernmyndighetenes organisatoriske inndeling. Oppgavefordelingen mellom de statlige barnevernmyndighetene er omhandlet i § 2-3.

Første og annet ledd

Første ledd slår fast at departementet leder de øvrige statlige barnevernmyndighetene, som er Barne-, ungdoms- og familieetaten og fylkesmennene. I annet ledd fastslås det at Barne-, ungdoms- og familieetaten er inndelt i sentralt, regionalt og lokalt nivå, og at etatens sentrale nivå leder etatens virksomhet. Det sentrale nivået er Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, det regionale nivået er etatens regioner, og det lokale nivået er institusjonene.

Bestemmelsen ble endret ved lov 21. juni 2013 nr. 63. Endringen trådte i kraft 1. januar 2014. Bakgrunnen for endringen var behovet for å gjenspeile statlige barnevernmyndigheters faktiske organisering i større grad enn bestemmelsen tidligere gjorde. Barne-, ungdoms- og familieetatens sentrale nivå – direktoratet – var før endringen ikke omhandlet i loven, mens det regionale nivået hadde en rekke lovpålagte oppgaver. Det fremgår av forarbeidene[25] til endringen at bestemmelsen derfor fremsto som uklar og bidro til styringsutfordringer overfor regionene. Det er presisert i forarbeidene at endringen innebærer større frihet for etaten til å organisere sin egen virksomhet, men at for-

25 Prop. 106 L (2012–2013) s. 122 flg.

målet ikke er å legge opp til en betydelig omfordeling av oppgaver mellom direktoratet og regionene.

§ 2-3. Statlige barnevernmyndigheters oppgaver og myndighet

Departementet skal

a) føre tilsyn med at loven og forskriftene og andre bestemmelser som gjelder for tjenester og tiltak etter denne loven, blir anvendt riktig og på en måte som fremmer lovens formål,

b) sørge for at erfaringene med loven blir vurdert, og at det blir gjennomført nødvendige endringer i regelverket,

c) gi de retningslinjer og instrukser som er nødvendige for å nå mål som er nevnt i bokstav a,

d) arbeide for at det blir satt i gang forskning som kan få betydning for løsningen av oppgaver etter loven,

e) sørge for at det finnes et forsvarlig tilbud for utdanning av personell, og at de som skal anvende loven ellers får forsvarlig veiledning,

f) sørge for at det blir utarbeidet informasjonsmateriell som barneverntjenesten kan bruke.

Barne-, ungdoms- og familieetaten skal

a) etter anmodning fra kommunen bistå barneverntjenesten i kommunene med plassering av barn utenfor hjemmet,

b) ha ansvar for rekruttering og formidling av fosterhjem,

c) ha ansvar for at fosterhjemmene får nødvendig opplæring og generell veiledning.

Barne-, ungdoms- og familieetaten skal ha internkontroll for å sikre at oppgavene utføres i samsvar med krav fastsatt i lov eller i medhold av lov. Barne-, ungdoms- og familieetaten må kunne gjøre rede for hvordan den oppfyller kravet til internkontroll. Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om internkontroll.

Fylkesmannen er statlig barnevernmyndighet på fylkesnivå. Fylkesmannen plikter å føre særlig tilsyn med barnevernvirksomheten i de enkelte kommuner, jf. § 2-3b. Fylkesmannen skal også sørge for at kommunene får råd og veiledning.

Departementet kan gi nærmere forskrifter om gjennomføringen av tilsynet, jf. fjerde ledd.

Barneverninstitusjonene er statlig barnevernmyndighet på lokalt nivå, jf. kapittel 5.

Departementet kan kreve at kommunale organer som hører under loven, uten hinder av taushetsplikt, gir de opplysninger og meldinger som er nødvendige for at departementet skal kunne utføre sine oppgaver etter første ledd. Statens helsetilsyn og fylkesmannen kan kreve at kommunale organer som hører under loven, uten hinder av taushetsplikt, gir de opplysninger og meldinger som er nødvendige for at disse myndighetene skal kunne utøve sine tilsynsoppgaver i henhold til loven. Statlige sentrale myndigheter, statlige regionale myndigheter, Statens helsetilsyn og fylkesmannen kan kreve at alle institusjoner og sentre for foreldre og barn som omfattes av kapittel 5 i loven, og omsorgssentre for mindreårige som omfattes av kapittel 5A i loven, uten hinder av taushetsplikt, gir de opplysninger og meldinger som er nødvendige for at myndighetene skal kunne utføre sine oppgaver etter loven. Disse myndigheter kan også kreve adgang til alle institusjoner som går inn under kapittel 5, og omsorgssentre for mindreårige som går inn under kapittel 5 A.

Departementet kan gi nærmere forskrifter om statlige barnevernmyndigheters myndighet, oppgaver og organisering på sentralt, regionalt og lokalt nivå.

Bestemmelsen omhandler de statlige myndighetenes oppgaver og ansvar på barnevernområdet.

Første ledd

Bestemmelsen omhandler de oppgavene som skal ivaretas direkte av staten ved departementet.

Etter bokstav a) har departementet det overordnede ansvar for at regelverket anvendes riktig og på en måte som fremmer lovens formål. Departementet har dermed et ansvar som går utover det å føre tilsyn med at praksis på barnevernområdet er i samsvar med regelverket. Departementet skal også føre tilsyn med at regelverket anvendes på en måte som sikrer et godt barnevern.

Bokstav b) pålegger departementet å følge opp erfaringene med loven. Det forutsettes at departementet skal etterprøve virkningene og praktiseringen av loven. Videre skal departementet følge opp med forslag til endringer i regelverket der dette viser seg nødvendig. Etter at barnevernloven trådte i kraft, er det foretatt en rekke lovendringer. De fleste av disse lovendringene er begrunnet i at erfaringer med loven har vist at det er behov for slike endringer. Det vises for øvrig til kommentarene til de enkelte bestemmelser.

Bokstav c) pålegger departementet å gi de retningslinjer og instrukser som er nødvendige for å sikre at regelverket anvendes riktig og på en måte som fremmer et godt barnevern. Det er utarbeidet en rekke retningslinjer til loven. Disse er nærmere omhandlet under kommentarene til de enkelte bestemmelser.

Etter bokstav d) er departementet pålagt et ansvar for at det drives forskning på barnevernområdet.

Kvaliteten på det arbeidet som gjøres på barnevernsområdet, er i stor grad avhengig av den faglige kompetansen den enkelte barnevernsarbeider har. Departementets ansvar for utdanningstilbudet er nedfelt i bokstav e). Tilsvarende er det departementets ansvar å sikre at de som arbeider med oppgaver etter loven, får forsvarlig veiledning.

Departementet skal etter bokstav f) også sørge for at det blir utarbeidet informasjonsmateriell for barneverntjenesten. Sosiallovutvalget[26] uttalte at staten må ha som oppgave å benytte sitt erfaringsmateriale i informasjonsøyemed. Utvalget trakk frem ansvaret for å gi informasjon og råd til sosialtjenesten (herunder barneverntjenesten) om hvordan oppgaver skal løses, og understreket samtidig at departementet også har en viktig oppgave når det gjelder informasjon overfor allmennheten.

Annet ledd

Bestemmelsen er ikke uttømmende når det gjelder Barne-, ungdoms- og familieetatens oppgaver og ansvar etter barnevernloven. Den mest sentrale oppgaven gjelder ansvaret for barneverninstitusjonene, herunder etablering og drift av barneverninstitusjoner. Det nærmere innholdet i dette ansvaret er regulert i lovens kapittel 5. Det vises særlig til § 5-1.

Etter § 2-3 annet ledd bokstav a) har Barne-, ungdoms- og familieetaten plikt til å bistå den kommunale barneverntjenesten med plassering av barn utenfor hjemmet. Bestemmelsen kommer til anvendelse både ved plassering i fosterhjem og i institusjon, men etaten har ingen tilsvarende lovhjemlet plikt til å bistå med plasseringer i sentre for foreldre og barn.[27] Det fremgår imidlertid av forarbeidene at det likevel eksisterer en bistandsplikt med hensyn til å fordele eksisterende plasser i sentre for foreldre og barn, men at denne bistandsplikten ikke innebærer at etaten har plikt til å bygge ut det eksisterende tilbudet av slike sentre.

Statens bistandsplikt inntrer først etter anmodning fra den kommunale barneverntjenesten. Statens bistandsplikt er nærmere omhandlet i Barne- og likestillingsdepartementets rundskriv Q-08/2007 – Oppgave og ansvarsfordeling mellom kommuner og statlige barnevernmyndigheter – herunder om betalingsordninger i barnevernet.

26 NOU 1985: 18 s. 260.

27 Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) s. 67.

Det er presisert i forarbeidene[28] at det ikke er noe i veien for at kommunen selv rekrutterer fosterhjem og forestår plasseringen av barnet. Formelt sett må det antas at det heller ikke er noe i veien for at kommunen selv sørger for plass i en privat institusjon, forutsatt at institusjonen er godkjent av på regionalt nivå av Barne-, ungdoms- og familieetaten, jf. § 5-8 om godkjenning. Dette er nok likevel lite aktuelt for kommunene, som i så fall risikerer å måtte stå økonomisk ansvarlig for plasseringen. Om prosedyrene for inntak i institusjon vises det til § 5-4.

Selv om kommunen selv kan rekruttere og formidle fosterhjem, er denne oppgaven etter § 2-3 annet ledd bokstav b) Barne-, ungdoms- og familieetatens ansvar. Rekrutteringsansvaret innebærer et ansvar for at det finnes et tilstrekkelig antall fosterhjem. Herunder må det sikres tilstrekkelig tilgang på fosterhjem for barn med ulike behov, som for eksempel barn fra fremmedkulturelle miljøer. Rekrutteringen kan blant annet skje gjennom informasjonsvirksomhet og kampanjer. Også formidling av fosterhjem er et statlig ansvar, mens det er kommunen som har ansvaret for å godkjenne fosterhjemmene, jf. § 4-22.

Etter § 2-3 annet ledd bokstav c) har Barne-, ungdoms- og familieetaten også ansvaret for at fosterhjemmene får nødvendig opplæring og generell veiledning. Både opplærings- og veiledningsansvaret er av generell art. Den konkrete opplæringen og veiledningen fosterforeldre har behov for for det enkelte barn, er det kommunens ansvar å sørge for.

Tredje ledd

Tredje ledd pålegger Barne-, ungdoms- og familieetaten å drive internkontroll for å sikre at etatens oppgaver utføres i samsvar med loven. I § 2-1 annet ledd er kommunene pålagt en tilsvarende internkontrollplikt. Begge bestemmelser ble tilføyet ved endringslov 17. juni 2005 nr. 65.[29] I proposisjonen[30] ble lovfestet internkontrollplikt bare foreslått for kommunenes vedkommende, men i Stortinget ble det vedtatt en bestemmelse om internkontrollplikt også for Barne-, ungdoms- og familieetatens virksomhet. Internkontrollplikten er ikke nærmere omtalt i innstillingen. Det må imidlertid legges til grunn at innholdet i internkontrollplikten er ment å være det samme for etatens vedkommende som for kommunenes. Det vises derfor til kommentarene til § 2-1 annet ledd.

28 Ot.prp. nr. 9 (2002–2003) s. 55.

29 I kraft 1. januar 2006.

30 Ot.prp. nr. 64 (2004–2005) s. 15.

Med hjemmel i bestemmelsen kan departementet gi nærmere forskrift om innholdet i internkontrollplikten. Bestemmelsen er hittil ikke benyttet.

Fjerde ledd

Bestemmelsen pålegger fylkesmannen å føre særlig tilsyn med barnevernvirksomheten i de enkelte kommuner. Tilsynsansvaret er nærmere regulert i § 2-3 b, og det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Veiledning i enkeltsaker

Fylkesmannen har også plikt til å gi kommunene råd og veiledning. Dette ansvaret omfatter både råd og veiledning i enkeltsaker og råd og veiledning av mer generell opplæringsmessig karakter. I enkeltsaker må imidlertid ansvaret for å gi konkret råd og veiledning avgrenses fra saker der fylkesmannen er klageinstans. Fylkesmannen er klagemyndighet i saker som gjelder frivillige hjelpetiltak, jf. § 4-4.

I brev til fylkesmannen i Oslo og Akershus datert 15. april 1998 har departementet uttalt seg om hvor langt fylkesmannen kan gå i å veilede kommunene «mot deres vilje» i enkeltsaker. I brevet heter det blant annet:

> Departementet vil igjen presisere at fylkesmannens myndighet til å overprøve kommunene i enkeltsaker er begrenset til saker som er gjenstand for klage til fylkesmannen etter barnevernloven § 6-5. Fylkesmannens hjemmel til å føre tilsyn med barneverntjenesten i § 2-3 tredje ledd gir ikke fylkesmannen selvstendig hjemmel til å instruere barneverntjenesten i enkeltsaker eller til å overprøve barneverntjenestens vedtak. Fylkesmannen kan imidlertid påtale forhold som er lovstridige eller kritikkverdige – også mot barneverntjenestens vilje. Hvor langt fylkesmannen i det enkelte tilfelle skal gå med hensyn til undersøkelse og eventuell etterfølgende oppfølging må fylkesmannen selv vurdere i hvert enkelt tilfelle. Fylkesmannen har ikke som tilsynsmyndighet plikt overfor sakens parter eller andre som ber om fylkesmannens bistand til å gå lenger enn fylkesmannen selv finner hensiktsmessig. Et viktig formål med fylkesmannens tilsyn med barneverntjenesten vil ellers være å få oversikt over barneverntjenestens virksomhet med tanke på iverksetting av direkte eller mer generelle veiledningstiltak overfor barneverntjenesten i kommunene.

Fylkesmannen har etter § 2-3 b også ansvaret for å føre tilsyn med barnevern-institusjoner, sentre for foreldre og barn og omsorgssentre for mindreårige samt med lovligheten av andre statlige tiltak og tjenester etter loven. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Femte ledd

Femte ledd gir departementet hjemmel til å gi nærmere forskrifter om gjennomføringen av tilsynsoppgavene i tredje ledd. Hjemmelen til å gi forskrifter omfatter både forvaltningstilsynet med kommunene og tilsynet med institusjonene. Det er foreløpig ikke gitt forskrifter om forvaltningstilsynet. For

institusjonstilsynet gjelder forskrift 11. desember 2003 om tilsyn med barn i barneverninstitusjoner for omsorg og behandling, som er nærmere omtalt under kommentarene til § 5-7.

Sjette ledd

Det fremgår av femte ledd at institusjonene utgjør de statlige barnevernmyndighetene på lokalt nivå. Institusjonene er forvaltningsorganer og har etter loven myndighet til å treffe visse typer avgjørelser overfor barn som oppholder seg i institusjon, herunder avgjørelser som etter sitt innhold er å anse som enkeltvedtak. Med hjemmel i § 5-9 annet ledd kan institusjonene blant annet iverksette tiltak for å begrense bevegelsesfriheten for barn som er plassert i institusjon etter §§ 4-24 og 4-26. Med hjemmel i forskrift 15. november 2013 om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon kan institusjonene også beslutte for eksempel postkontroll, kroppsvisitasjon og ransaking. Det vises for øvrig til § 5-9, der forskriften er nærmere omtalt.

Syvende ledd

Bestemmelsen presiserer i første punktum at departementet på barnevernområdet kan kreve at kommunene gir departementet de opplysninger og meldinger som er nødvendige for at departementet skal kunne utføre sine oppgaver etter første ledd. Det følger uttrykkelig av bestemmelsen at opplysningsplikten til departementet går foran bestemmelsene om taushetsplikt. Dette betyr at departementet også kan kreve tilgang til personopplysninger som er underlagt taushetsplikt, for å utføre sine oppgaver. I bestemmelsens annet punktum fremgår det at kommunene har tilsvarende opplysningsplikt til Statens helsetilsyn og fylkesmannen for at disse skal kunne utføre sine tilsynsoppgaver i henhold til loven. Videre kan etter tredje punktum statlige sentrale og regionale myndigheter, Statens helsetilsyn og fylkesmannen kreve at alle institusjoner, sentre for foreldre og barn og omsorgssentre for mindreårige uten hinder av taushetsplikt gir de opplysninger som er nødvendige for at myndighetene skal kunne utføre sine oppgaver etter loven. Disse myndighetene kan også kreve adgang til de nevnte institusjoner og tiltak.

Åttende ledd

Bestemmelsen inneholder en hjemmel for departementet til å gi nærmere forskrifter om statlige barnevernmyndigheters myndighet, oppgaver og organisering. Forskriftshjemmelen er ikke benyttet.

§ 2-3 a. Særskilte bestemmelser for Oslo kommune

Lovens bestemmelser om Barne-, ungdoms- og familieetatens oppgaver og myndighet kommer ikke til anvendelse i Oslo kommune. I Oslo kommune skal Barne-, ungdoms- og familieetatens oppgaver og myndighet ivaretas av kommunen. Kommunens vedtak om godkjenning etter § 5-8 kan påklages til sentralt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten.

Departementet gir nærmere forskrifter om Oslo kommunes plikter, oppgaver og kompetanse og om statlig tilsyn og kontroll.

Første ledd

I landet for øvrig er staten ansvarlig for å ivareta de oppgaver og det ansvar som ved endringslov 9. mai 2003 nr. 29 ble overført fra fylkeskommunen til staten. Disse oppgavene omfatter først og fremst ansvaret for å etablere og drive institusjoner og ansvaret for rekruttering og formidling av fosterhjem, jf. § 2-3 og lovens kapittel 5. Oslo kommune er imidlertid ikke omfattet av den statlige overtakelsen av disse oppgavene, og det er dette som fremgår av § 2-3 a. Bestemmelsen fastslår at lovens bestemmelser om Barne-, ungdoms- og familieetatens oppgaver og myndighet ikke kommer til anvendelse i Oslo kommune. I Oslo kommune skal disse oppgavene ivaretas av kommunen selv. Dette innebærer at Oslo kommune har beholdt de oppgavene den som fylkeskommune også hadde ansvaret for forut for ikrafttredelsen av ovennevnte endringslov.

Det fremgår av forarbeidene til bestemmelsen[31] at Oslo kommune selv ønsket en slik særordning. Det fremgår også at regjeringen så betenkeligheter med å etablere særordninger for enkeltkommuner. Det ble blant annet vist til at et av hovedformålene med den statlige overtakelsen av de fylkeskommunale oppgavene var å sikre et likeverdig tjenestetilbud til barn og unge i hele landet. Det ble imidlertid lagt til grunn at Oslo kommune har et befolkningsgrunnlag som er like stort som de øvrige statlige regionene og derfor har, og fortsatt vil kunne bygge ut, et tilstrekkelig differensiert tjenestetilbud til befolkningen. Trondheim kommune hadde et tilsvarende ansvar som en forsøksordning i perioden 2004–2007. I Prop. 106 L (2012–2013) kapittel 12, som omhandler hovedprinsipper for oppgave- og ansvarsfordelingen i barnevernet, ble det vist til at også andre storbyer ønsker å overta statens oppgaver. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet la imidlertid til grunn at slike ordninger, utover Oslo, vil påvirke kvaliteten og omfanget av det samlede barneverntilbudet, både i storbyene og landet for øvrig.

31 Ot.prp. nr. 9 (2002–2003) s. 77–79.

Den særordningen for Oslo kommune som følger av § 2-3 a, innebærer at kommunen ikke kan kreve bistand fra Barne-, ungdoms- og familieetaten ved plassering av barn utenfor hjemmet, og at kommunen selv har ansvaret for rekruttering og formidling av fosterhjem samt for å etablere og drive institusjoner.

Ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63 ble det inntatt en presisering i første ledd siste punktum om at Oslo kommunes vedtak om godkjenning av institusjoner etter § 5-8 kan påklages til sentralt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten. Dette følger allerede av forskriften (jf. annet ledd) § 6 og innebærer ingen realitetsendring.

Annet ledd

Med hjemmel i annet ledd er det gitt forskrift om særskilte bestemmelser på barnevernområdet for Oslo kommune (24. november 2003 nr. 1373). Forskriften er tatt inn som vedlegg bak i boken.

§ 2-3 b. Statlig tilsyn på barnevernområdet

Statens helsetilsyn har det overordnede faglige tilsyn med barnevernvirksomheten i de enkelte kommuner, med institusjoner, sentre for foreldre og barn og omsorgssentre for mindreårige samt med andre statlige tjenester og tiltak etter denne loven. Statens helsetilsyn skal utøve myndighet i samsvar med det som er bestemt i barnevernloven og forskrifter til denne.

Fylkesmannen skal føre tilsyn med lovligheten av kommunens oppfyllelse av plikter etter barnevernloven kap. 1 til 9. Reglene i lov 25. september 1992 nr. 107 om kommuner og fylkeskommuner kapittel 10A gjelder for denne tilsynsvirksomheten.

Fylkesmannen skal også føre tilsyn med institusjoner og sentre for foreldre og barn etter kapittel 5 og omsorgssentre for mindreårige etter kapittel 5A.

Fylkesmannen skal videre føre tilsyn med lovligheten av andre statlige tjenester og tiltak etter denne loven. Fylkesmannen kan gi pålegg til Barne-, ungdoms- og familieetaten om å rette forhold som er i strid med bestemmelser etter denne loven. Det skal gis en rimelig frist til å rette forhold før pålegg benyttes. Pålegg kan påklages til Statens helsetilsyn.

Tilsynsmyndighetens plikt til å føre tilsyn og adgang til å gi pålegg etter de foregående ledd omfatter også private som utfører tjenester og tiltak etter denne loven.

Bestemmelsen ble tilføyet ved endringslov 19. juni 2009 nr. 45, da ansvaret for det overordnede faglige tilsynet på barnevernområdet ble overført fra Barne- og likestillingsdepartementet til Statens helsetilsyn. Begrunnelsen for å legge dette ansvaret til Statens helsetilsyn var å styrke tilsynets faglige uavhengighet, tilføre barneverntilsynet kompetanse samt legge bedre til rette for samordnet tilsyn med barnevernet og helse- og omsorgstjenestene. Bestemmelsen ble endret først ved lov 15. april 2011 nr. 9 og sist ved lov 21. juni 2013 nr. 63, da tilsynshjemmelen ble utvidet til ikke bare å gjelde kommunalt nivå og de statlige tiltakene på lokalt nivå (det vil si barneverninstitusjonene), men også andre statlige tiltak og tjenester.

Første ledd

Det følger av første ledd at Statens helsetilsyn har det overordnede faglige tilsynet med barnevernet. Ansvaret omfatter det tilsyn som fylkesmannen utøver med barneverntjenesten i kommunene og med Barne-, ungdoms- og familieetaten på statlig nivå. Barne-, ungdoms- og familieetaten er som tidligere nevnt inndelt i lokalt, regionalt og sentralt nivå. Tilsynsansvaret gjelder først og fremst på lokalt og regionalt nivå. På lokalt nivå gjelder tilsynsansvaret institusjonene, både de statlige, kommunale og private, samt omsorgssentre for mindreårige og sentre for foreldre og barn. På regionalt nivå gjelder dette blant annet fosterhjemsområdet og tjenester i forbindelse med institusjonsplasseringer.

At Statens helsetilsyn har det overordnede tilsynsansvaret, innebærer blant annet at det kan legge direkte føringer for fylkesmannens tilsyn med hensyn til metodebruk, tema for tilsyn og prioriteringer.

Annet ledd

Fylkesmannens tilsynsansvar med barneverntjenesten i kommunene er regulert i annet ledd. Det er presisert at fylkesmannen skal føre lovlighetstilsyn, hvilket innebærer at det skal føres kontroll med at barneverntjenestens oppgaver etter loven utføres innenfor lovens rammer. Lovlighetstilsyn innebærer for øvrig at staten ikke kan overprøve det kommunale skjønnet i større grad enn det domstolene er gitt adgang til. Det følger av annet ledd at kommuneloven kapittel 10 A gjelder for fylkesmannens tilsynsansvar for den kommunale barneverntjenesten. Dette innebærer blant annet at fylkesmannen etter kommuneloven § 60 d har adgang til å vedta pålegg ved brudd på lovbestemte kommuneplikter.

Fylkesmannens plikt til å gi de kommunale barneverntjenestene råd og veiledning er ikke en del av tilsynet og er regulert i § 2-3 fjerde ledd.

Tredje ledd

Fylkesmannens ansvar for å føre tilsyn med barneverninstitusjonene, sentre for foreldre og barn og omsorgssentre for mindreårige er nedfelt i tredje ledd. Dette ansvaret er nærmere regulert i § 5-7 når det gjelder barneverninstitusjonene og sentre for foreldre og barn. Etter § 5A-7 gjelder § 5-7 tilsvarende for omsorgssentre for mindreårige. Det vises for øvrig til kommentarene til disse bestemmelsene.

Fjerde ledd

Etter fjerde ledd skal fylkesmannen føre tilsyn med lovligheten av også andre statlige tiltak og tjenester (enn institusjonene på lokalt nivå). Det fremgår av forarbeidene[32] at tilsynsmyndigheten med dette gis mulighet til å ansvarliggjøre rett nivå der lovbrudd avdekkes, og at målet med å utvide tilsynshjemlene til å gjelde hele tiltakskjeden er et mer målrettet og treffsikkert tilsyn. Tilsynsansvaret gjelder oppgaver lagt til Barne-, ungdoms- og familieetaten, men omfatter i praksis først og fremst oppgaver som hører under regionalt nivå.

Det er presisert at tilsynet gjelder lovligheten av statlige tiltak og tjenester etter barnevernloven. Det skal for det første føres tilsyn med at lov- og forskriftskrav er overholdt, men et lovlighetstilsyn omfatter også tilsyn med at statlige tiltak og tjenester er forsvarlige, jf. § 1-4. Grensene for lovlighetskontrollen følger de samme prinsippene som for tilsynet med kommunene. Dette skillet bygger på grensene for domstolenes prøvelsesrett overfor forvaltningen og innebærer at hensiktsmessighetsskjønnet ikke kan overprøves.

Det er presisert i forarbeidene at både lovpålagte og ikke-lovpålagte oppgaver etter loven er omfattet av fylkesmannens tilsynsansvar. Ikke-lovpålagte oppgaver er blant annet statlige hjelpetiltak. Det er samtidig presisert at tilsynet likevel bare gjelder slike ikke-lovpålagte tjenester og tiltak som faller inn under barnevernloven.

Etter forarbeidene er kjerneområdet for plikten til å føre tilsyn områder der staten gir barneverntjenester til enkeltbarn. Som eksempel er nevnt plikten etter § 2-3 annet ledd bokstav a om å tilby et egnet tiltak til det enkelte barn. Som eksempel på oppgaver som faller utenfor tilsynsområdet, er det vist til statens ansvar for å godkjenne institusjoner. Godkjenning av institusjoner er forvaltningsvedtak som regulerer institusjonseierens rettigheter og plikter, og er ikke begrunnet i statens ansvar for å levere tjenester til det enkelte barn. Tilsvarende

32 Prop. 106 L (2012–2013) s. 192 flg.

faller også faglige normgivende oppgaver og fagutviklingsoppgaver utenfor tilsynsplikten.

Fylkesmannen kan gi Barne-, ungdoms- og familieetaten pålegg om å rette forhold som er i strid med bestemmelser i loven, men det skal gis en rimelig frist til å rette forholdet før pålegg benyttes. Pålegg kan påklages til Statens helsetilsyn. Det er forutsatt i forarbeidene at tilsynsmyndigheten legger departementets lovtolkning til grunn når det gjelder lovkravene.

Fylkesmannen har plikt til å føre tilsyn med statlige tjenester og tiltak etter fjerde ledd, jf. formuleringen «skal», men spørsmålet om når og hvordan tilsynet skal gjennomføres, er overlatt til fylkesmannens konkrete risikovurdering.

Femte ledd

Det følger av fjerde ledd at tilsynsansvaret og adgangen til å gi pålegg også gjelder private som utfører tjenester og tiltak etter barnevernloven.

§ 2-4. Forsøksvirksomhet

Kongen kan samtykke til at det i kommuner iverksettes forsøk som har til formål å utvikle samarbeidsformer mellom barneverntjenesten og aktuelle samarbeidspartnere i statlig, fylkeskommunal og kommunal forvaltning.

Kongen kan samtykke til at det i forhold til andre som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan, fravikes fra lovbestemt taushetsplikt som er fastsatt i denne loven og i følgende lover: Lov 2. juli 1999 nr. 61 om spesialisthelsetjenesten m.m. § 6-1, lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. kapittel 5, lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker §§ 13 til 13 f, lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager § 20, lov 24. juni 2011 nr. 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester § 12-1 og lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa § 15-1. Det kan videre gis samtykke til at det på forsøksstedet opprettes et felles registreringskartotek. Kartoteket skal angi hvorvidt de enkelte forvaltningsorganer sitter inne med opplysninger om den enkelte klient eller pasient, og hvor opplysningene eventuelt finnes.

Det skal utarbeides vedtekter for det enkelte forsøk. Vedtektene fastsettes av kommunestyret. Ved utarbeidelse av vedtektene får § 37 i forvaltningsloven tilsvarende anvendelse.

Vedtektene skal godkjennes av Kongen. I forbindelse med godkjenningen kan Kongen gjøre mindre endringer i vedtektene. Kongen kan foreta mindre endringer i allerede godkjente vedtekter.

Kongen kan gi nærmere regler om forsøk etter denne bestemmelse, herunder om antallet forsøksenheter totalt og innenfor det enkelte forsøksområde, prosedyre for utvelgelse av forsøksenheter og forsøksområder, og godkjenning og iverksetting av forsøk.

Departementet skal føre overordnet tilsyn med forsøksvirksomheten.

Bestemmelsen gir hjemmel til forsøksvirksomhet på barnevernområdet. Bestemmelsen slår fast at det kan iverksettes forsøk hvor det kan fravikes fra lovbestemt taushetsplikt i en rekke lover som er nærmere oppregnet i bestemmelsens annet ledd.

Bestemmelsen gir videre hjemmel for at det på forsøksstedet opprettes et felles registreringskartotek, som skal angi om de enkelte forvaltningsorganer som deltar i forsøket, sitter inne med opplysninger om den enkelte klient. I proposisjonen[33] foreslo departementet dessuten at det i særlige tilfeller skulle kunne gis samtykke til opprettelse av felles arkiv. I Stortinget fikk dette forslaget imidlertid ikke tilslutning, etter at flertallet i Familie-, kultur- og administrasjonskomiteen i sin innstilling[34] gikk imot forslaget om opprettelse av felles arkiv ut fra personvernhensyn.

Godkjenning til forsøksvirksomhet som nevnt kan bare gis av Kongen i statsråd, det vil si regjeringen.

Det er foreløpig ikke igangsatt noen forsøk med hjemmel i § 2-4.

§ 2-5. Barnesakkyndig kommisjon

Barnesakkyndig kommisjon skal vurdere rapporter fra sakkyndige i barnevernsaker. Kommisjonens medlemmer oppnevnes av Kongen.

Kommisjonen underretter oppdragsgiveren og den sakkyndige om sin vurdering. Departementet kan gi nærmere regler om kommisjonens oppgaver, organisasjon og saksbehandling.

Paragraf 2-5 om Barnesakkyndig kommisjon ble vedtatt ved lov 27. mars 2009 nr. 16 med virkning fra 1. januar 2010.

I forskrift vedtatt 24. september 2009 med hjemmel i annet ledd har departementet vedtatt regler om kommisjonens sammensetning (§ 1), oppgaver (§ 2), sekretariat (§ 3) og saksbehandling (§ 4).

33 Ot.prp. nr. 71 (1993–94).

34 Innst. O. nr. 1 (1994–95) s. 5.

Kommisjonen ble opprettet etter modell av Den rettsmedisinske kommisjon og har som formål å bidra til å kvalitetssikre skriftlige rapporter fra fagpersoner som benyttes som sakkyndige i barnevernssaker. Dette er rapporter som inngår i beslutningsgrunnlaget når barneverntjenesten avgjør om en sak skal fremmes for fylkesnemnda eller ikke, og når fylkesnemnda eller domstolene skal avgjøre en sak. Det fremgår uttrykkelig av forskriften § 2 at også rapporter avgitt av sakkyndige som er engasjert av private parter, skal gjennomgås av kommisjonen.

Ikke alle spesialfaglige utredninger eller rapporter faller inn under kommisjonens arbeid. Fra departementets merknader[35] til bestemmelsen siteres:

> Kommisjonen skal kun vurdere rapporter som er utarbeidet av sakkyndige som er engasjert eller oppnevnt for å utrede en bestemt sak og som formodes å ha et nøytralt forhold til saken og sakens parter. Utenfor kommisjonens arbeidsområde faller dermed rapporter utarbeidet av personer med spesiell fagkyndighet, for eksempel en psykolog, ansatt i kommunen eller kommunens barneverntjeneste.
>
> Erklæringer utarbeidet av helseinstitusjoner og andre tjenesteytende institusjoner som det offentlige fører tilsyn med, faller også utenfor kommisjonens arbeidsområde. Begrunnelsen for dette er at kontrollen med det arbeidet som skal utføres i slike institusjoner, må skje gjennom de kontroll- og tilsynsordninger som gjelder for virksomheten. Avgrensningen innebærer at epikriser, utredninger fra henholdsvis pedagogisk-psykologisk rådgivningstjeneste, poliklinikker innenfor psykiatrien og barneverninstitusjoner med utredningskompetanse, ikke skal forelegges kommisjonen.

Det er forutsatt at det er den sakkyndige selv som skal forelegge sin rapport for kommisjonen, som gir tilbakemelding til både oppdragsgiver og den sakkyndige. Kommisjonens uttalelse skal legges ved den sakkyndige rapport i det videre arbeidet med saken. Dersom kommisjonen i medhold av forskriften § 2 har pålagt den sakkyndige å avgi en tilleggsrapport, skal også denne, med eventuelle nye kommentarer fra kommisjonen, legges ved. Oppdraget som sakkyndig kan dermed ikke anses fullført før rapporten er endelig vurdert av kommisjonen. Dette må den sakkyndige ta hensyn til for å få sluttført arbeidet i tide.

35 Ot.prp. nr. 68 (2007–2008) punkt 10.

Kapittel 3

Kommunens og barneverntjenestens generelle oppgaver

§ 3-1. Barneverntjenestens forebyggende virksomhet.

Kommunen skal følge nøye med i de forhold barn lever under, og har ansvar for å finne tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og adferdsproblemer.

Barneverntjenesten har spesielt ansvar for å søke avdekket omsorgssvikt, adferds-, sosiale og emosjonelle problemer så tidlig at varige problemer kan unngås, og sette inn tiltak i forhold til dette.

Barnevernloven omhandler i første rekke det offentliges ansvar for å sette inn tiltak overfor det enkelte barn og barnets familie etter at et problem har oppstått. Etter § 3-1 er kommunen dessuten pålagt å drive generell forebyggende virksomhet og har således et ansvar også for å søke å unngå at de problemer barnevernloven omhandler, oppstår. I proposisjonen[36] uttalte departementet at forebyggende virksomhet er viktig og bør prioriteres. Det ble vist til at forebyggende virksomhet kan være ressurskrevende, men likevel er ressursbesparende for kommunen på lengre sikt fordi mange problemer på denne måten kan unngås. Kommunens ansvar for å drive generell forebyggende virksomhet er ansett som så vidt viktig at dette ansvaret også er nedfelt i lovens formålsbestemmelse, jf. § 1-1 annet strekpunkt.

Første ledd

Etter denne bestemmelsen er kommunen pålagt et ansvar for å følge nøye med i de forhold barn lever under i kommunen, og for å finne frem til tiltak som kan forebygge omsorgssvikt og atferdsproblemer.

Departementet foreslo i proposisjonen at ansvaret for denne forebyggende virksomheten skulle legges til barneverntjenesten. I innstillingen[37] mente imid-

36 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 25.

37 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 12.

lertid flertallet i Forbruker- og administrasjonskomiteen (alle unntatt Arbeiderpartiets medlemmer) at det var uheldig at

> bare det samme organet i kommunen skal ha ansvaret for «å følge med» og «å finne tiltak som kan forebygge …» for barna i en og samme kommune.

Flertallet uttalte videre:

> Her må det være en arbeidsdeling slik at en ikke opplever at etater som til daglig er i kontakt med barna, fraskriver seg et naturlig ansvar for å avdekke uheldige forhold eller sette i verk nødvendige tiltak for aktiv forebygging.

Flertallet gikk etter dette inn for at ansvaret for den forebyggende virksomheten som er omhandlet i første ledd, skulle legges til kommunen og ikke til barneverntjenesten, som foreslått av departementet.

Annet ledd

Når et barn får problemer, er det viktig at dette så raskt som mulig avdekkes, og at tiltak iverksettes. Etter annet ledd er barneverntjenesten gitt et spesielt ansvar for å søke å forhindre varige problemer ved på et tidlig tidspunkt å avdekke situasjoner som kan gi grunnlag for tiltak og også sette inn tiltak etter loven. Dette ansvaret er i tråd med prinsippet i formålsbestemmelsens første strekpunkt om at barnet må få nødvendig hjelp til rett tid.

§ 3-2. Samarbeid med andre deler av forvaltningen.

Barneverntjenesten skal medvirke til at barns interesser ivaretas også av andre offentlige organer.

Barneverntjenesten skal samarbeide med andre sektorer og forvaltningsnivåer når dette kan bidra til å løse oppgaver som den er pålagt etter denne loven. Som ledd i disse oppgavene skal barneverntjenesten gi uttalelser og råd, og delta i den kommunale og fylkeskommunale planleggingsvirksomhet og i de samarbeidsorganer som blir opprettet.

Første ledd

Etter bestemmelsens første ledd skal barneverntjenesten medvirke til at barns interesser blir ivaretatt også av andre offentlige organer enn barneverntjenesten selv. I proposisjonen[38] uttalte departementet at barneverntjenestens ansvar etter første ledd

> bare skal tre inn dersom andre sektorer ikke i tilstrekkelig grad ivaretar de oppgavene som naturlig tilhører dem.

38 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 26.

Departementet uttalte videre:

> Barneverntjenestens oppgaver vil derfor innebære at den skal forsøke å utvirke at vedkommende sektor selv gjør det som er nødvendig. Dersom dette ikke fører fram, bør barneverntjenesten ta initiativ til at spørsmålet får en politisk avklaring i kommunen. Det er ikke meningen at barneverntjenesten for øvrig skal overta noe av det ansvar som hviler på andre sektorer.

Annet ledd

Annet ledd pålegger barneverntjenesten en plikt til å samarbeide med andre sektorer og forvaltningsnivåer i den grad slikt samarbeid kan bidra til å løse oppgaver som barneverntjenesten er pålagt etter barnevernloven. I forarbeidene[39] er helsetjenesten, sosialtjenesten, skoler, barnehager, politi og planmyndigheter nevnt som eksempler på viktige samarbeidspartnere for barneverntjenesten. Det heter blant annet:

> Disse har ressurser som barneverntjenesten kan dra nytte av, og de kan være rådgivere og informanter overfor barneverntjenesten.

Samarbeid i enkeltsaker

Barneverntjenesten pålegges en samarbeidsplikt både i generelle saker og i enkeltsaker. I proposisjonen heter det om dette:

> Departementet mener samarbeid er nødvendig både i generelle saker og i enkeltsaker. En rekke av de tiltak barneverntjenesten ønsker å iverksette kan ikke realiseres uten gjennom samarbeid med andre forvaltningsorganer. Når det gjelder enkeltsaker, berører den enkeltes problemer ofte flere sektorer eller flere forvaltningsnivåer samtidig. Dette skaper behov for en klar oppgavefordeling og samarbeid mellom de ulike sektorene.

Både barneverntjenesten selv og andre offentlige organer har taushetsplikt i saker som berører enkeltindivider. Dette kan vanskeliggjøre mulighetene for samarbeid på tvers av forvaltningen. For å styrke mulighetene til samarbeid med andre deler av forvaltningen inneholder loven i § 6-4 en bestemmelse om at offentlige myndigheter og blant annet helsepersonell har opplysningsplikt til barneverntjenesten ved mistanke om barnemishandling og omsorgssvikt. Når det gjelder barneverntjenestens egen taushetsplikt, kan barneverntjenesten gi opplysninger til andre forvaltningsorganer når dette er nødvendig for å fremme barneverntjenestens oppgaver eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse, jf. § 6-7.

39 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 25.

Samarbeid mellom ulike deler av forvaltningen må derfor i enkeltsaker skje innenfor rammene av taushetsplikt og opplysningsplikt. I forarbeidene heter det om dette:

> Samarbeid i enkeltsaker kan imidlertid reise problemer knyttet til taushetsplikt. Reglene om taushetsplikt er strenge nettopp for å skape grunnlag for et tillitsforhold mellom brukeren og det organ/den person han eller hun har vært i kontakt med. Et slikt tillitsforhold er nødvendig for å kunne gi reell hjelp.
>
> Departementet går inn for at kommunikasjon og samarbeid må skje innenfor de rammer som settes av bestemmelser om taushetsplikt og opplysningsplikt, …

Lovens rammer for samarbeid er nærmere omtalt i kommentarene til §§ 6-4 og 6-7. Det vises også til § 2-4, som gir hjemmel for forsøk som har til formål å utvikle samarbeid mellom barneverntjenesten og aktuelle samarbeidspartnere. Med hjemmel i § 2-4 kan Kongen gi samtykke til at lovbestemt taushetsplikt fravikes for at samarbeidsmulighetene mellom ulike forvaltningsorganer kan styrkes.

I bestemmelsens annet ledd annet punktum pålegges barneverntjenesten også å bidra mer aktivt i samfunnsplanleggingen. Ved mer aktiv deltakelse på dette området kan barneverntjenesten bidra til at utsatte barns interesser ivaretas også av andre deler av forvaltningen, jf. bestemmelsens første ledd.

§ 3-2 a. Plikt til å utarbeide individuell plan

Barneverntjenesten skal utarbeide en individuell plan for barn med behov for langvarige og koordinerte tiltak eller tjenester dersom det er nødvendig for å skape et helhetlig tilbud for barnet, og det foreligger samtykke. Barneverntjenesten skal samarbeide om planen med andre instanser barnet mottar tiltak fra.

Departementet kan gi nærmere bestemmelser i forskrift om hvilke grupper av barn plikten omfatter, og om planens innhold.

Bestemmelsen ble tilføyet ved endringslov 19. juni 2009 nr. 45. I forarbeidene[40] ble det vist til at flere tjenester innenfor helse- og sosiallovgivningen allerede hadde plikt til å utarbeide individuell plan for å sikre personer med behov for langvarige og koordinerte tjenester et helhetlig og individuelt tilpasset tilbud, men at barneverntjenesten ikke var pålagt en slik plikt. Etter forarbeidene er formålet med å innføre en slik plikt også for barneverntjenesten å sikre at barn

40 Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) s. 41 flg.

som både har behov for langvarige barneverntiltak og langvarige tiltak fra andre tjenester, får et koordinert, helhetlig og individuelt tilpasset tilbud. Gjennom arbeidet med individuell plan skal de aktuelle tjenestene inngå i et forpliktende samarbeid som innebærer at det i stedet for flere parallelle tiltakskjeder skal etableres en felles og helhetlig tiltakskjede for barnet.

Plikten til å utarbeide individuell plan er etter ordlyden begrenset til tilfeller der barnet har behov for *langvarige* barneverntiltak og *langvarige* tiltak fra andre tjenester. Det fremgår av forarbeidene at det ved vurderingen av hva som er langvarig, blant annet må ses hen til barnets alder, hvilke typer tiltak det gjelder, og på hvilket grunnlag. Det fremgår videre at dersom barnet primært har behov for tiltak fra andre tjenester som har plikt til å utarbeide individuell plan, bør ansvaret for å koordinere planen i utgangspunktet ligge hos disse. Det er forutsatt at det inngås en avtale om hvem som skal ha ansvaret for å koordinere planen i hvert enkelt tilfelle.

Utarbeidelse av individuell plan forutsetter samtykke. Det fremgår av forarbeidene at det kreves samtykke fra foreldre eller andre med foreldreansvar når barnet er under 15 år, og at det som hovedregel er tilstrekkelig at barnet selv samtykker når barnet er over 15 år «eller som av andre grunner er part i saken». Det antas at sistnevnte tilføyelse tar sikte på barn med alvorlige atferdsvansker som er part i saken etter § 6-3 uavhengig av alder, samt de relativt få tilfeller hvor barn under 15 år innvilges partsrettigheter av fylkesnemnda. I de tilfeller planen inneholder tiltak som også retter seg mot foreldrene, er også foreldrenes samtykke nødvendig.

Det er presisert i forarbeidene at når barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet etter §§ 4-8 og 4-12, eller barnet er midlertidig plassert utenfor hjemmet med hjemmel i § 4-6 annet ledd, er det barneverntjenesten som overtar foreldrenes samtykkekompetanse.

Det er den barneverntjenesten der barnet bor, som har ansvaret for å utarbeide individuell plan. Også dette fremgår av forarbeidene. Selv om det antakelig er gode grunner til at dette ansvaret er lagt til barnets bostedskommune, avviker dette fra lovens system, og dette burde derfor fremgå av lovteksten. Det kan også stilles spørsmål om hvor hensiktsmessig det er at barnets bostedskommune er tillagt ansvaret for å utarbeide individuell plan i de tilfellene barnet er under omsorg av en barneverntjeneste, men er fosterhjems- eller institusjonsplassert i en annen kommune. Det vises blant annet til §§ 4-16 og 4-18 om barneverntjenestens ansvar for barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for. Forholdet mellom ansvaret til den kommunen som har omsorgen for barnet, og den kommunen barnet er plassert i, er ikke omtalt eller drøftet i forarbeidene når det gjelder utarbeidelse av individuell plan.

§ 3-3. Samarbeid med frivillige organisasjoner.

Barneverntjenesten bør også samarbeide med frivillige organisasjoner som arbeider med barn og unge.

Bestemmelsen omhandler barneverntjenestens samarbeid med frivillige organisasjoner. Den pålegger ikke slikt samarbeid, men oppfordrer barneverntjenesten til å samarbeide med frivillige organisasjoner som arbeider med barn og unge.

At bestemmelsen ikke pålegger, men bare oppfordrer til samarbeid med frivillige organisasjoner, ble også presisert av Forbruker- og administrasjonskomiteens flertall i forbindelse med Stortingets behandling av loven.[41]

Viktigheten av samarbeid med frivillige organisasjoner er understreket både i proposisjonen og i Forbruker- og administrasjonskomiteens innstilling. I proposisjonen er det lagt til grunn at de frivillige organisasjonene er et viktig supplement til det offentlige hjelpeapparatet.

Etter departementets forslag til bestemmelse var oppfordringen til samarbeid etter ordlyden begrenset til å gjelde frivillige organisasjoner som arbeider med de samme oppgaver som barneverntjenesten selv, men under Stortingets behandling ble bestemmelsen utvidet til også å gjelde alle frivillige organisasjoner som arbeider med barn og unge.

Bestemmelsen er generelt utformet og sier derfor ikke noe om hva det skal samarbeides om.

Departementet uttalte i proposisjonen[42] at det i praksis vil være aktuelt å samarbeide om forebyggende tiltak, også om tiltak for det enkelte barn. Det er gitt eksempler på at organisasjonene kan være viktige til for eksempel rekruttering av støttekontakter, avlastere, fosterhjem mv.

Bestemmelsen sier heller ikke noe om hvordan samarbeidet skal skje. Om dette heter det i proposisjonen at det for barneverntjenesten blant annet vil være et spørsmål om å nyttiggjøre seg de ressurser som de frivillige organisasjonene har på medarbeidersiden, men at det også kan være aktuelt å stimulere denne virksomheten og sørge for nødvendig koordinering med barneverntjenestens egen virksomhet.

For å avklare og avgrense begrepene «frivillige organisasjoner» og «frivillig sosialt arbeid» har departementet i proposisjonen presisert at Sosiallovutvalgets utredning[43] er lagt til grunn.

41 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 12.

42 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 106.

43 NOU 1985: 18.

§ 3-4. Botiltak for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere.

Ved bosetting av enslige mindreårige som har framsatt søknad om asyl eller som har fått opphold på grunnlag av slik søknad, skal kommunen foreta en vurdering av den enkeltes behov og på denne bakgrunn tilby egnet botiltak. Kongen kan gi forskrift om kommunens oppgaver knyttet til bosetting.

Dersom kommunen i forbindelse med vurderingen etter første ledd finner rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter kapittel 4, skal barneverntjenesten undersøke forholdet, jf. § 4-3.

Bestemmelsen ble tilføyet ved endringslov 17. juni 2005 nr. 65 og trådte i kraft 1. januar 2006.

Første ledd

Etter første ledd skal kommunen når det er fattet vedtak om bosetting av enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere, foreta en vurdering av den enkelte mindreåriges behov og ut fra dette tilby egnet botiltak. Det er opp til den enkelte kommune å velge hvordan den ønsker å organisere bosettingsarbeidet, og at bestemmelsen er inntatt i barnevernloven, innebærer ikke at det nødvendigvis må være barneverntjenesten som skal foreta vurderingen av den mindreåriges behov. I forarbeidene[44] er det uttalt at uavhengig av hvor kommunen forankrer bosettingsarbeidet, er det nødvendig å benytte så vel flyktningfaglig og barnefaglig som barnevernfaglig kompetanse, fordi bosettingsarbeidet krever ulike typer faglighet.

Det fremgår videre av forarbeidene at det er den kommunen som har påtatt seg ansvaret for den enslige mindreårige, som må tilrettelegge for bosettingen. Kommunens ansvar inntrer etter at det er fattet vedtak om bosetting, og ikke allerede ved ankomst til landet.

Av forarbeidene fremgår det også at det vil være viktig å involvere den enslige mindreårige selv i den vurderingen som skal foretas. I denne forbindelse er det vist til barnekonvensjonen artikkel 12 om barns rett til å danne seg egne synspunkter og gi uttrykk for dem, og at synspunktene skal gis behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Etter bestemmelsen skal den enslige mindreårige tilbys egnet «botiltak». For noe eldre enslige mindreårige vil bosetting hos slektninger, i bokollektiv eller på hybel ifølge forarbeidene kunne være aktuelt. For de yngste barna er det vist til at plassering i fosterhjem, eventuelt hos egnede slektninger, kan være et alternativ.

44 Ot.prp. nr. 64 (2004–2005) s. 19.

Annet ledd

I forbindelse med den vurderingen som etter første ledd skal foretas i forbindelse med bosetting, kan det komme frem opplysninger som gir grunn til å anta at barnet har behov for tiltak etter barnevernloven kapittel 4. I slike tilfeller vil barneverntjenesten ha plikt til å foreta undersøkelser etter barnevernloven § 4-3. Dette er direkte nedfelt i annet ledd i bestemmelsen, men annet ledd har ingen direkte selvstendig betydning, idet undersøkelsesplikten følger direkte av § 4-3.

§ 3-5. Deltakelse i fengslingsmøter.

Der barneverntjenesten er gitt melding om møte om fengsling av barn etter straffeprosessloven § 183 tredje ledd, skal barneverntjenesten møte til hvert fengslingsmøte, med mindre retten finner at deltakelse utover det første fengslingsmøtet er åpenbart unødvendig. Barneverntjenesten skal uttale seg om behovet for tiltak etter barnevernlovens kapittel 4 og gi informasjon om det arbeidet som pågår med å iverksette tiltak. Reglene i straffeprosessloven § 118 gjelder tilsvarende.

(Når barn under 18 år sitter i varetekt eller gjennomfører fengselsstraff, skal barneverntjenesten holde jevnlig kontakt med kriminalomsorgen og barnet. Barneverntjenesten skal delta i planleggingen og tilretteleggelsen av tiltak etter endt opphold. Slik oppfølging under varetekt og straffegjennomføring skal regnes som et tiltak som er iverksatt før barnet har fylt 18 år, jf. § 1-3 annet ledd.)

Bestemmelsen ble tilføyet ved lov 20. januar 2012 nr. 6. Det ble samtidig gjort endringer i flere andre lover, herunder straffeloven, straffeprosessloven og straffegjennomføringsloven, med sikte på mer helhetlig oppfølging av unge lovbrytere. Ved lov 21. juni 2013 nr. 63 fikk § 3-5 et nytt annet ledd. Annet ledd har i skrivende stund ikke trådt i kraft.

Første ledd

Bestemmelsen i første ledd korresponderer med en tilsvarende bestemmelse i straffeprosessloven § 183 tredje ledd, hvor det innledningsvis fremgår at påtalemyndigheten har plikt til å varsle barneverntjenesten om fengsling av barn under 18 år. Barneverntjenestens plikt til å møte i fengslingsmøte(r) og til å informere om tiltak fremgår både av straffeprosessloven § 183 tredje ledd og barnevernloven § 3-5. I forarbeidene[45] er det understreket at de nevnte lovend-

45 Prop. 135 L (2010–11) pkt. 7.3.4.

ringene er ment å sikre at barneverntjenesten raskt bringes i kontakt med barn som skal fengsles, slik at «nødvendige undersøkelser gjøres, mulige varetektssurrogater vurderes, relevante tiltak iverksettes og at barnet får nødvendig oppfølging under varetekten». Politiet var også før lovendringen undergitt bestemmelser om å varsle barneverntjenesten, men lovfestingen i straffeprosessloven § 183 tredje ledd er ment å skjerpe politiets varslingsplikt.

Barneverntjenestens plikt til å møte i fengslingsmøter skal sikre at barneverntjenesten utøver sitt ansvar etter barnevernloven selv om barnet er i politiets eller kriminalomsorgens varetekt. Etter forarbeidene gjelder dette selv om barnet er ukjent for barneverntjenesten. Dette er begrunnet med at barneverntjenesten uansett vil kunne bistå dommeren med faglige vurderinger og råd, og således gi retten et bedre beslutningsgrunnlag, samtidig som barneverntjenesten vil ha et ansvar for å bistå barnet fremover. Det er også vist til at en sondring mellom barn barneverntjenesten allerede er kjent med og andre barn, vil kunne innebære en vilkårlig forskjellsbehandling av barn i en vanskelig livssituasjon.

Det følger av § 3-5 første ledd at barneverntjenesten i utgangspunktet har plikt til å møte i alle fengslingsmøter. I forarbeidene er dette begrunnet med at belastningen for barnet øker ved lengre opphold i varetekt, og at behovet for omsorg øker tilsvarende, samt at barneverntjenesten kan ha fått nye opplysninger om barnet og eventuelle andre aktuelle tiltak siden forrige fengslingsmøte. Retten kan gjøre unntak fra møteplikten dersom retten finner barneverntjenestens tilstedeværelse åpenbart unødvendig. Som eksempler på dette nevner forarbeidene blant annet at retten finner saken tilstrekkelig opplyst etter det første fengslingmøtet, og at barnet allerede får nødvendig hjelp.

I fengslingsmøte skal barneverntjenesten uttale seg om behovet for tiltak og gi informasjon om sitt arbeid med å iverksette tiltak. Det fremgår av forarbeidene at barneverntjenesten blant annet skal gi sin vurdering av om barnevern-tiltak er aktuelt som varetektssurrogat. Dette skal bidra til å sikre en reell vurdering fra barneverntjenestens side.

Det er forutsatt i forarbeidene at barneverntjenesten kan gi en generell redegjørelse om mulige tiltak uten å bryte taushetsplikten etter § 6-7. Når det gjelder individuelle opplysninger, og den det gjelder ikke samtykker til at barneverntjenesten uttaler seg, reguleres forholdet til taushetsplikten i tredje punktum, hvor straffeprosessloven § 118 er gitt tilsvarende anvendelse. Dette innebærer at fylkesmannen, etter delegasjon fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, vil kunne gi fritak for taushetsplikt. Slikt fritak kan bare nektes når dette kan utsette staten eller allmenne interesser for skade eller virke urimelig overfor den som har krav på hemmelighold. Det er lagt til grunn i for-

arbeidene at det som regel vil være til gunst for barnet at barneverntjenesten redegjør for aktuelle tiltak, og at det derfor sjelden vil være adgang til å nekte fritak.

Annet ledd

Annet ledd har som nevnt innledningsvis i skrivende stund ikke trådt i kraft.

Bestemmelsen pålegger barneverntjenesten et ansvar for å følge opp ungdom som sitter i varetekt eller soner fengselsstraff. Det er uttalt i forarbeidene[46] at for å kunne tilrettelegge overgangen fra soning til løslatelse av unge lovbrytere må alle relevante tjenester, herunder barneverntjenesten, forpliktes til å følge opp barnet under soning. Oppfølgingsplikten består i å holde jevnlig kontakt med både kriminalomsorgen og barnet under fengselsoppholdet og delta i planlegging og tilrettelegging av tiltak etter endt opphold. Dette innebærer blant annet at barneverntjenesten må undersøke og kartlegge barnets situasjon og behov og vurdere om tiltak etter barnevernloven kapittel 4 er aktuelt, samt informere kriminalomsorgen om mulige tiltak.

Barneverntjenestens oppfølgingsansvar gjelder alle under 18 år som sitter i varetekt eller soner fengselsstraff. Ansvaret gjelder også ungdom som ikke har mottatt tiltak fra barneverntjenesten tidligere. Den oppfølgingen som iverksettes under fengsels- eller varetektsoppholdet, regnes som et tiltak som etter § 1-3 er iverksatt før fylte 18 år, og oppfølgingsansvaret gjelder derfor også ungdom som fyller 18 år i løpet av oppholdet. Alle som påbegynner soning av fengselsstraff eller varetektsfengsles før fylte 18 år (og som løslates før fylte 23 år) skal etter dette kunne motta barneverntiltak etter løslatelse. For ungdom under 20 år innebærer dette at alle tiltak som er omhandlet i kapittel 4, kan være aktuelle, mens tiltakene er begrenset til tiltak som hører under den kommunale barneverntjenestens tiltaksapparat når det gjelder ungdom over 20 år. Tiltak for ungdom mellom 15 og 23 år vil som ellers bare kunne iverksettes dersom barnet og eventuelt foreldrene samtykker til tiltaket. For ungdom mellom 15 og 18 år kan det også fattes vedtak om omsorgsovertakelse eller særtiltak for barn med alvorlige atferdsvansker. Det må legges til grunn at også oppfølging under fengselsoppholdet krever samtykke fra barnet og foreldrene, i og med at oppfølgingen skal regnes som et iverksatt barneverntiltak. Det finnes ikke hjemmel i loven til å iverksette slike oppfølgingstiltak fra barneverntjenestens side uten samtykke fra partene.

46 Prop. 106 L (2012–2013) kapittel 22.

Det fremgår av forarbeidene at i de tilfeller der barnet mottok tiltak fra barneverntjenesten da pågripelsen skjedde, er det den kommunen som har iverksatt tiltaket, som har oppfølgingsansvaret etter § 3-5. I de tilfeller barnet ikke mottar tiltak fra barneverntjenesten når pågripelsen skjer, er det den kommunen der barnet pågripes, som har oppfølgingsansvar som nevnt. Dette er begrunnet med at en slik ordning er mest i samsvar med hovedregelen i § 8-1 om oppholdskommunens ansvar.

Som nevnt innledningsvis er bestemmelsen i skrivende stund ikke trådt i kraft.

Kapittel 4

Særlige tiltak

§ 4-1. Hensynet til barnets beste.

Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal det legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen.

Barnet skal gis mulighet til medvirkning og det skal tilrettelegges for samtaler med barnet. Barn som barnevernet har overtatt omsorgen for kan gis anledning til å ha med seg en person barnet har særlig tillit til. Departementet kan gi nærmere forskrifter om medvirkning og om tillitspersonens oppgaver og funksjon.

Til barnets beste – et overordnet prinsipp

Første ledd

Bestemmelsen slår fast at det er et overordnet prinsipp etter loven at det skal legges avgjørende vekt på hva som er til barnets beste. At hensynet til barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved handlinger og avgjørelser som berører barn, følger nå også direkte av Grunnloven, jf. § 104 annet ledd. Det vises også til Barnekonvensjonen art. 3.

Etter barnevernloven skal det legges avgjørende vekt på hensynet til barnets beste både ved vurderingen av om det skal settes inn tiltak etter kapittel 4 i det hele tatt, og ved vurderingen av hvilket tiltak som eventuelt skal settes inn. I Rt. 2004 s. 1300 uttalte Høyesterett at prinsippet om hensynet til barnets beste også må kunne vektlegges når domstolene skal ta stilling til spørsmål av prosessuell karakter. Det samme må da også gjelde for fylkesnemndas saksstyrende avgjørelser.

Hensynet til barnets beste skal inngå i vurderingen av alle typer tiltak etter loven. Det er imidlertid alltid nødvendig først å ta stilling til om grunnvilkårene for det aktuelle barneverntiltaket er oppfylt. Er vilkårene for omsorgsovertakelse etter § 4-12 første og annet ledd oppfylt, innebærer § 4-1 første ledd at omsorgsovertakelse likevel ikke kan vedtas dersom det ikke vurderes at situasjonen for barnet blir bedre med omsorgsovertakelse enn uten. Hva som er til barnets beste, er således den avsluttende, skjønnsmessige

vurderingen som må gjøres når det er slått fast at lovens øvrige vilkår er oppfylt.

Når § 4-1 forutsetter at vedtaksmyndigheten ikke bare skal vurdere barnets situasjon før det settes inn tiltak, men også hvordan situasjonen vil være etter at tiltak er satt inn, innebærer dette at § 4-1 stiller krav til kvaliteten av de tiltak og tjenester som omfattes av barnevernloven. Selv om lovens vilkår for øvrig er oppfylt, skal det således ikke fattes vedtak om omsorgsovertakelse dersom det ikke kan tilbys en plassering utenfor hjemmet som gir barnet en bedre situasjon enn om det blir værende i hjemmet.

Interessemotsetning

I en barnevernssak vil det ofte være motstrid mellom barnets og foreldrenes behov. Mens et barn kan ha behov for nye omsorgspersoner, kan det for foreldrene være svært belastende om barnet flyttes fra hjemmet. Det følger av § 4-1 at det i slike tilfeller skal legges avgjørende vekt på hensynet til barnet. Dette innebærer at foreldrenes behov vil være underordnet hensynet til barnet.

Barnevern/ samfunnsvern

Hjelp etter lovens kapittel 4 skal alltid gis ut fra barnets behov, og hjelpen skal ikke være en reaksjon på barnets symptomer eller atferd. Det heter om dette i forarbeidene:[47]

> Også når barnet er sosialt mistilpasset og det er spørsmål om tvangstiltak, må det legges vekt på å finne løsninger som er til barnets beste. Det skal altså ikke være barneverntjenestens oppgave å ta hånd om barnet for å verne samfunnet.

Dette er en problemstilling som er særlig aktuell ved bruk av tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker, jf. §§ 4-24 til 4-28.

Stabil og god voksenkontakt

Ved vurderingen av hva som i et konkret tilfelle er til barnets beste, må flere momenter tillegges vekt. Et av disse er barns behov for stabil og god voksenkontakt, et moment som av lovgiver er ansett å være av så stor betydning at det er inntatt i selve lovteksten. Momentet vil særlig ha betydning når det er aktuelt å flytte barnet fra biologiske foreldre til fosterforeldre, fra fosterforeldre og tilbake til biologiske foreldre eller fra ett barneverntiltak til et annet. Ved fastsettelse av samvær mellom barnet og foreldrene etter § 4-19 gir lovteksten ingen annen veiledning enn den som følger av § 4-1 og hensynet til barnets beste.

Kontakt med biologisk familie

Barnets behov for stabilitet og kontinuitet i omsorgen vil i de fleste tilfeller tilsi at det skal legges vekt på å opprettholde kontakt med biologiske foreldre når barnet er tatt under omsorg av barneverntjenesten og bor utenfor familien. Dette ble spesielt understreket av Forbruker- og administrasjonskomiteen:[48]

47 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 28.

48 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 13.

> Komiteen ser positivt på lovfesting av prinsippet om at det skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen. Komiteen forstår med dette at man understreker betydningen av kontakt med de biologiske foreldre, også når barnet er i omsorg utenfor familien.

Forholdet til § 4-21

Prinsippet om at det skal legges vekt på barnets behov for stabilitet og kontinuitet i omsorgen, er nedfelt også i andre bestemmelser i loven. Det er ikke naturlig å betegne et vedtak om opphevelse av omsorgsovertakelse etter § 4-21 som et tiltak i barnevernlovens forstand, og det legges til grunn at § 4-1 ikke kommer til anvendelse i disse tilfellene. Ved opphevelse av omsorg er hensynet til barnets beste ivaretatt i § 4-21 første ledd annet punktum, der det heter at et vedtak om omsorgsovertakelse ikke skal oppheves dersom barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet tilbake til sine foreldre. Kommer avgjørelsesorganet til at foreldrene ikke kan gi barnet forsvarlig omsorg, jf. § 4-21 første ledd første punktum, vil imidlertid § 4-1 komme til anvendelse, idet en opprettholdelse av vedtak om omsorgsovertakelse er et tiltak etter loven.

Barnets mening

Et moment i vurderingen av hva som er til barnets beste som er spesielt omtalt i forarbeidene,[49] er hva barnet selv mener. Hvor stor vekt det skal legges på barnets egen uttrykte mening når tiltak etter barnevernloven vurderes, vil avhenge av barnets alder og modenhet. Spørsmålet er nærmere regulert i § 6-3 om barns rettigheter under saksbehandlingen. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Annet ledd

Medvirkning

Annet ledd ble tilføyet ved endringslov 21. juni 2013 og trådte i kraft 1. juni 2014. Det fremgår av forarbeidene[50] at formålet med bestemmelsen er å styrke barn og unges rett til deltakelse i barnevernssaker. Det er vist til barnekonvensjonens artikkel 12, som fastslår at barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal ha rett til fritt å gi uttrykk for disse i alle forhold som vedrører barnet. Ordlyden i barnevernloven § 6-3 kan gi inntrykk av at den først og fremst omhandler barns rettigheter under saksbehandlingen – selv om den ikke er til hinder for at høring av barnet ses som en prosess. Det er nær forbindelse mellom barnets uttalerett og barnet beste, og hva som er til barnets beste, må

49 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 28 og Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 13.

50 Prop. 106 L (2012–13) s. 131 flg og s. 208.

avgjøres etter at barnets syn er tatt i betraktning. Under henvisning til at barn i praksis gis for liten mulighet til medvirkning fant departementet at loven burde endres for i større grad å synliggjøre konvensjonens mål og verdier.

Det fremgår videre av forarbeidene at barnets rett til medvirkning forutsetter at barnet informeres og gis mulighet til å uttale seg i alle forhold under hele sakens forløp, ikke bare når det skal treffes formelle avgjørelser, men også ved undersøkelser, når barnet er i tiltak og ved utarbeidelse og endring av tiltaksplaner. Det er understreket at alle instanser som har oppgaver etter barnevernloven, omfattes av bestemmelsen. Fra proposisjonen siteres:

> Barnets rett til medvirkning innebærer at barnet blir godt og skikkelig informert, blir hørt, får anledning til å uttale seg i trygge omgivelser og på måter som gir barnet en følelse av å bli lyttet til og tatt hensyn til. Barnet må møtes med respekt og bli tatt på alvor. Medvirkning innebærer også at barn informeres om avgjørelser som gjelder dem og om hvilke momenter og hensyn som har vært sentrale i vurderingen.
>
> Bestemmelsen presiserer at det skal legges til rette for samtaler med barnet. Det må legges til rette for at barna gis gode muligheter til å delta som aktive informanter i saker som omhandler dem.

Bestemmelsen er ment å ha samme anvendelsesområde som § 6-3, det vil si barn som har fylt syv år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter.

Det er ikke tvilsomt at intensjonene bak bestemmelsen er gode. Det er heller ikke tvilsomt at mange barn i langt større grad burde høres og gis mulighet til innflytelse i sin egen sak. Samtidig er det ikke til å komme fra at det for mange barn i barnevernet er svært belastende å stadig måtte involveres i pågående prosesser. For disse barna vil den endrede bestemmelsen kunne føre til økte belastninger dersom den tas bokstavelig. Selv om det er understreket i forarbeidene at barnet ikke har noen plikt til å uttale seg, forutsetter bestemmelsen at barnet informeres og gis rett til å uttale seg. Dette vil i seg selv for mange barn være en påkjenning. Det er et paradoks at andre bestemmelser i loven tar sikte på å begrense muligheten til saksanlegg med det formål å skjerme barnet for flere prosesser, særlig § 4-21 første ledd annet punktum, mens § 4-1 annet ledd legger opp til å informere og involvere barnet under hele prosessen, uavhengig av om barnets mening vil kunne ha betydning for den endelige avgjørelsen. En utvidet rett til medvirkning vil også kunne ha som konsekvens at barnet påføres forventninger som ikke kan oppfylles, og derigjennom skuffelser knyttet til hvilken betydning deres medvirkning vil kunne ha. Dette vil ikke minst gjelde yngre barn som vil ha vanskelig for fullt ut å forstå hva saken dreier seg om – selv om de er i stand til danne seg egne synspunkter.

Med hjemmel i annet ledd er det gitt nærmere forskrift om barnets rett til medvirkning og til egen tillitsperson, jf. forskrift 1. juni 2014 nr. 697, som er inntatt som vedlegg bak i boken.

Tillitsperson

Etter annet ledd annet punktum skal barn som er under omsorg av barneverntjenesten, gis anledning til å ha med seg en person barnet har særlig tillit til, i møter med barneverntjenesten. Det fremgår av forarbeidene[51] at dette skal bidra til en ytterligere styrking av barnets rett til medvirkning. En slik tillitsperson er ment å være en støtte for barnet og ikke komme i stedet for verken barneverntjenestens saksbehandler eller tilsyns- og kontrollinstanser. I ovennevnte forskrift er det gitt nærmere regler om ordningen, herunder tillitspersonens oppgaver. Det fremgår av forskriften § 1 at formålet med ordningen er å gi barnet trygghet slik at det lettere kan gi uttrykk for sine synspunkter i møter med barneverntjenesten, og etter §§ 9 og 12 skal barneverntjenesten informere barnet så tidlig som mulig om denne ordningen. Det fremgår videre av forskriften § 10 at barnet selv velger tillitsperson, men at foreldre som er fratatt omsorgen for barnet, ikke kan være tillitsperson, og at barneverntjenesten kan bestemme at personer som kan «skade barnets interesser», heller ikke kan være det. Barneverntjenestens rett til å bestemme at visse personer ikke kan være tillitsperson for barnet, innebærer at barnet ikke har noen ubetinget rett til å la seg bistå av en tillitsperson i møter med barneverntjenesten, og det er forutsatt i forarbeidene at en beslutning om å nekte barnet å la seg bistå av en eller flere bestemte personer, ikke kan påklages. Tillitspersonen skal fremvise politiattest etter barnevernloven § 6-10, jf. forskriften § 14.

Tillitspersonen skal ikke ha noen rettigheter eller plikter utover det å være en støtte for barnet og har ingen formell rolle i barnevernssaken. Etter forskriften § 12 skal en tillitsperson ikke ansettes eller administreres av barneverntjenesten og har ikke krav på økonomisk kompensasjon. Tillitspersonen har heller ikke lovbestemt taushetsplikt. Det fremgår av forarbeidene[52] at forvaltningsloven § 13 b nr. 2 åpner for at opplysninger etter en konkret vurdering kan gis til en tillitsperson, og etter forskriften § 13 skal vedkommende undertegne en taushetserklæring om de taushetsbelagte opplysninger vedkommende blir kjent med.

Bestemmelsen er som nevnt avgrenset til å gjelde barn under omsorg av barneverntjenesten, men det er understreket i forarbeidene at dette ikke innebærer at barneverntjenesten er avskåret fra å la barnet la seg bistå av en tillitsperson også i andre tilfeller. Det er forutsatt at dette i så fall må skje etter en

51 Prop. 106 L (2012–2013) s. 209.

52 Prop. 106 L (2012–2013) s. 143.

konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, og at det må skje i samråd med foreldrene.

§ 4-2. Meldinger til barneverntjenesten.

Barneverntjenesten skal snarest, og senest innen en uke, gjennomgå innkomne meldinger og vurdere om meldingen skal følges opp med undersøkelser etter § 4-3.

Formål

Paragraf 4-2 er en saksbehandlingsregel som har som formål å hindre at meldinger til barneverntjenesten blir liggende ubehandlet med de alvorlige følger dette kan få for de barna det gjelder. Mange barnevernssaker starter med at barneverntjenesten mottar en melding om at et barn lever under vanskelige forhold.

Begrepet «melding»

En henvendelse til barneverntjenesten om bekymring for et barn er en melding i lovens forstand, uavhengig av form og hvem som er avgiver. Meldingen kan gis over telefon, ved personlig fremmøte hos barneverntjenesten, eller den kan være skriftlig og være mottatt av barneverntjenesten pr. post, herunder e-post.

Meldingen kan komme fra en offentlig ansatt, for eksempel en lærer eller helsesøster, eller den kan komme fra en lege eller psykolog som driver selvstendig virksomhet, jf. § 6-4 annet og tredje ledd, som pålegger offentlige myndigheter og utøvere av bestemte yrker å melde fra til barneverntjenesten om alvorlige forhold. En melding kan også komme fra en privatperson, for eksempel en nabo eller et familiemedlem.

Anonyme meldinger

En henvendelse med anonym avgiver er også en melding. Det betegnes som en anonym melding når melders identitet er ukjent for barneverntjenesten. Plikten til å gjennomgå meldingen gjelder også når opplysninger fremsettes anonymt.[53] Barneverntjenesten kan imidlertid ikke se bort fra at en melding gis i sjikanehensikt. Vet ikke barneverntjenesten hvem melderen er, må det derfor som utgangspunkt utvises varsomhet om hvorvidt meldingen skal følges opp med undersøkelser, og ikke minst hvordan en eventuell undersøkelse skal gjennomføres. Forbruker- og administrasjonskomiteen[54] uttalte at plikten til å foreta undersøkelser gjelder også om opplysninger fremsettes anonymt. Det heter om dette i innstillingen:

53 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 107 første spalte annet avsnitt.

54 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 14.

> Det vil alltid være et spørsmål om hvor sikre holdepunkter som kreves før det kan iverksettes undersøkelser. To interesser vil her stå mot hverandre – hensynet til privatlivets fred og behovet for å bringe klarhet i forholdet av hensyn til ett eller flere barn. Det er viktig å hindre at hensynet til privatlivets fred fører til at barn ikke får den nødvendige hjelp fra barneverntjenesten.

Spørsmålet om hvorvidt anonyme meldinger kan fremlegges for fylkesnemnda og inngå i fylkesnemndas avgjørelsesgrunnlag, er omtalt i Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) i forbindelse med at det ble foreslått og vedtatt nye saksbehandlingsregler for fylkesnemndene. Det fremgår på s. 84 i proposisjonen at anonyme meldinger kan fremlegges for nemnda og inngå i nemndas avgjørelsesgrunnlag, men at slike meldinger i utgangspunktet vil ha vesentlig lavere bevisverdi enn andre bevismidler, herunder meldinger der melders identitet er kjent.

Det forekommer også at en melder oppgir sin identitet til barneverntjenesten, men ønsker anonymitet overfor den meldingen gjelder og barneverntjenestens samarbeidspartnere. Barneverntjenesten kan i slike tilfeller unnta opplysninger om melderens identitet fra partsoffentlighet i medhold av forvaltningsloven § 19 b annet ledd. Med hjemmel i denne bestemmelsen kan barneverntjenesten nekte parten innsyn i opplysninger som gjelder forhold som av særlige grunner ikke bør meddeles videre, med mindre det er av vesentlig betydning for parten å få vite hvem kilden er. Kildens behov for beskyttelse må altså veies opp mot partens behov for innsyn. Muligheten for hevnaksjoner fra partens side kan være et forhold som tilsier beskyttelse av kilden. De begrensninger i partens rett til innsyn som følger av forvaltningsloven § 19, gjelder imidlertid ikke for dokumenter som er fremlagt for fylkesnemnda, jf. barnevernloven § 7-4 annet ledd. Fremgår disse opplysningene i dokumenter som fremlegges for fylkesnemnda, vil de altså også bli lagt frem for parten, selv om dette er opplysninger som parten ikke har fått innsyn i på et tidligere stadium i saksprosessen. Ønsker barneverntjenesten å beskytte kilden, kan meldingen altså ikke legges frem eller påberopes i forbindelse med fylkesnemndsbehandlingen.

Paragraf 4-2 pålegger barneverntjenesten å gjennomgå meldingen og vurdere om den skal følges opp med undersøkelser etter § 4-3. Dersom barneverntjenesten beslutter ikke å sette i gang undersøkelser, skal meldingen henlegges. En melding som klart ikke kan føre til tiltak etter barnevernloven, skal umiddelbart henlegges. I andre tilfeller kan barneverntjenesten ha behov for å ta nærmere kontakt med melderen før den kan ta stilling til om meldingen bør følges opp med undersøkelser.

Tilbakemelding til melder

Etter § 6-7 a har barneverntjenesten som hovedregel plikt til å gi tilbakemelding til den som har sendt en bekymringsmelding til barneverntjenesten. Når

melder er en offentlig myndighet eller personer med profesjonsbestemt taushetsplikt, som for eksempel leger og psykologer, har barneverntjenesten også plikt til å informere om utfallet av meldingen. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Meldings- og undersøkelsesfase

Når barneverntjenesten har besluttet at en melding skal følges opp med en undersøkelse, eventuelt at den skal henlegges, er meldingsfasen avsluttet. En melding kan ha et innhold som gir barneverntjenesten «rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak», og som dermed umiddelbart utløser en undersøkelsesplikt, jf. § 4-3. For at en melding skal gi grunnlag for undersøkelse, må vilkårene i § 4-3 være til stede.

Ikke enkeltvedtak

Verken en beslutning om å henlegge en melding eller en beslutning om å starte en undersøkelsessak etter § 4-3 er å anse som enkeltvedtak. Slike beslutninger kan derfor ikke påklages. For en nærmere omtale av disse spørsmålene vises det til kommentarene til § 4-3 første ledd.

Frist

Paragraf 4-2 foreskriver at barneverntjenesten snarest skal gjennomgå og vurdere en mottatt melding, og den absolutte fristen er satt til en uke. Formuleringen «snarest, og senest innen en uke» innebærer at en melding som kunne vært behandlet tidligere, men først blir behandlet etter en uke, ikke er fulgt opp av barneverntjenesten slik loven foreskriver. Dersom barneverntjenesten oversitter ukesfristen i § 4-2, kan fylkesmannen ilegge kommunen mulkt. Om frister og ileggelse av mulkt ved fristoversittelse vises det til kommentarene til § 6-9.

§ 4-3. Rett og plikt for barneverntjenesten til å foreta undersøkelser.

Dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter dette kapitlet, skal barneverntjenesten snarest undersøke forholdet, jf. frister inntatt i § 6-9.

Undersøkelsen skal gjennomføres slik at den minst mulig skader noen som den berører, og den skal ikke gjøres mer omfattende enn formålet tilsier. Det skal legges vekt på å hindre at kunnskap om undersøkelsen blir spredt unødig.

Foreldrene eller den barnet bor hos, kan ikke motsette seg at en undersøkelse som nevnt i første ledd blir gjennomført ved besøk i hjemmet.

Barneverntjenesten kan engasjere sakkyndige. Den sakkyndiges rapport skal før den legges til grunn for vedtak om tiltak etter barnevernloven kapittel 4 være vurdert av Barnesakkyndig kommisjon, jf. § 2-5. Dette gjelder ikke for vedtak om tiltak i akuttsituasjoner, jf. §§ 4-6, 4-9 og 4-25. Den sakkyndiges rapport

skal også være vurdert av kommisjonen før den legges til grunn for barneverntjenestens beslutning om å henlegge en sak.

Barneverntjenesten, og sakkyndige som den har engasjert, kan kreve å få samtale med barnet i enerom. Hvis det foreligger mistanke om at barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, jf. § 4-12 første ledd bokstav c, kan barneverntjenesten gi pålegg om at barnet skal bringes til sykehus eller til annet sted for undersøkelse.

Paragraf 4-3 regulerer barneverntjenestens rett og plikt til å foreta undersøkelser og gir nærmere regler for hvordan en undersøkelse etter loven skal gjennomføres.

Andre bestemmelser har også direkte betydning for barneverntjenestens og den private parts rettigheter og plikter ved gjennomføring av en undersøkelse:

– Paragraf 6-4 regulerer offentlige myndigheters og bestemte yrkesutøveres opplysnings- og meldeplikt til barneverntjenesten, jf. kommentarene til denne bestemmelsen. For barneverntjenesten oppstår ofte spørsmålet om hva slags opplysninger som kan gis til andre for at barneverntjenesten skal få tilstrekkelige opplysninger tilbake. Om barneverntjenestens egen taushetsplikt og opplysningsrett vises til kommentarene til § 6-7, jf. også nedenfor under kommentarene til annet ledd.
– Paragraf 6-8 gir barneverntjenesten anledning til å kreve politibistand for å få gjennomført en undersøkelse, jf. kommentarene til denne bestemmelsen.

Om barneverntjenestens adgang til å foreta undersøkelser etter § 4-3 overfor gravide og deres ufødte barn vises det til kommentarene til § 1-3.

Første ledd

Vilkår

Bestemmelsen angir vilkårene for barneverntjenestens rett og plikt til å foreta en undersøkelse. Det følger av bestemmelsen at barneverntjenesten må ha «rimelig grunn til å anta» at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for et tiltak etter kapittel 4.

Vilkåret om at barneverntjenesten må ha «rimelig grunn til å anta», må knyttes direkte opp mot de vilkår som oppstilles for det enkelte tiltak i dette kapitlet. Paragraf 4-4 om hjelpetiltak for barn og barnefamilier har det mildeste inngrepskriteriet som gir grunnlag for tiltak etter loven. Etter § 4-4 kan hjelpetiltak iverksettes «når barnet på grunn av forholdene i hjemmet, eller av andre grunner, har særlig behov» for et slikt tiltak. Når barneverntjenesten har «rimelig grunn til å anta» at et barn har et «særlig behov» for et hjelpetiltak,

er vilkåret for å foreta en undersøkelse etter § 4-3 til stede. På samme måte er vilkåret for å foreta en undersøkelse til stede når det er rimelig grunn til å anta at vilkårene for å iverksette et av de øvrige tiltak etter loven foreligger. Det er for eksempel adgang til å igangsette undersøkelser dersom barneverntjenesten har rimelig grunn til å anta at en ungdom har slike alvorlige atferdsvansker som beskrevet i § 4-24.

«Rimelig grunn til å anta» er et svært skjønnsmessig begrep, og terskelen for å iverksette undersøkelser er relativt lav. Det fremgår av forarbeidene[55] at det ble ansett som viktig at barneverntjenesten ble gitt rett og plikt til å foreta undersøkelser før det foreligger indikasjoner på omsorgssvikt eller mishandling.

Frist

Det heter i første ledd at en undersøkelse etter barnevernloven skal gjennomføres «snarest». Paragraf 4-3 første ledd viser til § 6-9, som innebærer at en undersøkelse senest skal gjennomføres innen tre måneder, eller i særlige tilfeller: innen seks måneder. Det vises til kommentarene til § 6-9 for en nærmere redegjørelse for denne fristen.

Ikke enkeltvedtak

Beslutning om å iverksette en undersøkelse etter § 4-3 første ledd er ikke et enkeltvedtak i forvaltningslovens forstand. Dette ble slått fast i en kjennelse fra Høyesterett inntatt i Rt. 2003 s. 301. Det ble samtidig lagt til grunn at heller ikke de tiltak som iverksettes som ledd i en undersøkelse, som for eksempel innhenting av opplysninger etter § 6-4, er å anse som enkeltvedtak. At en beslutning om iverksettelse av en undersøkelse ikke er enkeltvedtak, innebærer blant annet at en slik beslutning ikke kan påklages. Høyesterett la videre til grunn at det heller ikke var adgang til rettslig prøving. Som en konsekvens av at Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) ved menneskerettsloven 21. mai 1999 nr. 30 ble inkorporert i norsk lov, ble spørsmålet om rettslig prøving både vurdert etter norsk lov og EMK. Høyesterett fant enstemmig at det verken var adgang til rettslig prøving etter tvistemålsloven § 54 (nå tvisteloven § 1-3) eller EMK artikkel 6. nr. 1. Førstvoterende uttalte blant annet:

> Som hovedregel vil rettmessigheten av slike saksbehandlingsskritt ikke kunne gjøres til gjenstand for særskilt søksmål etter tvistemålsloven § 54. Eventuelle feilgrep på dette stadiet kan imidlertid få betydning i et saksanlegg rettet mot det vedtaket som måtte bli truffet, og kan eventuelt også underbygge et erstatningskrav.

Høyesteretts flertall fant at en avvisning heller ikke var i strid med EMK artikkel 8 (retten til respekt for privatliv og familieliv), jf. art. 13, da kravet måtte anses som klart ubegrunnet. Mindretallet var enig med flertallet i at søksmålet

55 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 29.

måtte avvises etter «tradisjonell norsk prosessrett», og at en avvisning ikke ville innebære en krenkelse av den retten til domstolsadgang som følger av EMK art. 6 nr. 1. Mindretallet, som bestod av en dommer, kom imidlertid til et annet resultat i spørsmålet om hvorvidt søksmålet skulle avvises dersom det måtte anses som klart ubegrunnet. Saken ble brakt inn for Menneskerettsdomstolen, som i K.T. v. Norway, EMD dom 25. september 2008 saksnummer 26664/03 enstemmig konkluderte med at det ikke forelå krenkelse av artikkel 8. Domstolen fant videre med seks mot én stemme at det ikke forelå krenkelse av artikkel 6 (1). Domstolen bemerket blant annet at den var oppmerksom på behovet for å sikre hensiktsmessige og effektive undersøkelser for å beskytte barna, og fant at begrensningene i klagerens rett til domstolsadgang hadde grunnlag i rimelige vurderinger.

Heller ikke en beslutning om ikke å iverksette en undersøkelse kan anses om et enkeltvedtak. Dette spørsmålet er omtalt i Sivilombudmannens årsmelding for 2000. Sivilombudsmannen tok dette spørsmålet opp med departementet etter å ha blitt kjent med et tilfelle der en far uten daglig omsorg for barna, som bodde hos moren, sendte en bekymringsmelding til barneverntjenesten, som henla saken uten at faren ble underrettet. I sitt svar til Sivilombudsmannen la departementet til grunn at en beslutning om å henlegge en melding etter § 4-2, eller ikke å igangsette en undersøkelse etter § 4-3, er en avgjørelse som kun gjelder saksbehandlingen og således ikke er å anse som et enkeltvedtak som kan påklages. Etter å ha vist til at departementet understreker at en avgjørelse om hvorvidt det skal igangsettes tiltak etter loven, alltid vil være et enkeltvedtak, og at en part som har søkt om et hjelpetiltak, alltid kan klage over et avslag, fant Sivilombudsmannen ikke grunnlag for å gå videre med saken.

Annet ledd

Varsomhetskrav

Tatt i betraktning at terskelen for å igangsette undersøkelser etter første ledd er forholdsvis lav, innebærer regelen i annet ledd en viktig presisering av barneverntjenestens plikt til å gjennomføre en undersøkelse så skånsomt som mulig for de berørte parter. Mange barn og foreldre kan oppleve en undersøkelse etter barnevernloven som belastende, og betydningen av at § 4-3 annet ledd etterleves, ble særlig understreket i forarbeidene.[56] Hvor omfattende en undersøkelse skal gjøres, vil selvsagt avhenge av de konkrete omstendigheter i den enkelte sak. Der hvor barnet og foreldrene har motstridende interesser, er det barnets

56 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 14.

beste som skal være avgjørende, jf. § 4-1. At foreldrene opplever undersøkelsen som vanskelig, kan derfor ikke være avgjørende dersom hensynet til barnet tilsier en mer omfattende undersøkelse enn foreldrene ønsker.

Politibistand

Som nevnt innledningsvis kan barneverntjenesten om nødvendig la seg bistå av politi for å gjennomføre en undersøkelse, jf. § 6-8. Regelen i § 4-3 annet ledd innebærer at barneverntjenesten må være tilbakeholden med å be politiet om bistand, da politiets nærvær normalt vil være en stor belastning for barnet og familien undersøkelsen gjelder. Politibistand ved undersøkelser bør derfor bare benyttes i de tilfeller slik bistand er absolutt nødvendig ut fra formålet med undersøkelsen.

Taushetsplikt

Barneverntjenesten har plikt til å bevare taushet om de forhold den blir kjent med under en undersøkelse etter loven, jf. § 6-7 om barneverntjenestens taushetsplikt. Også det forhold at det er igangsatt en undersøkelse, er en taushetsbelagt opplysning. I visse tilfeller har imidlertid barneverntjenesten rett til å gi ellers taushetsbelagte opplysninger til andre. Dette gjelder når det er nødvendig for at barneverntjenesten skal få utført sine oppgaver (for eksempel få gjennomført en undersøkelse), eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse, jf. § 6-7 tredje ledd. I visse tilfeller har barneverntjenesten også plikt til å gi opplysninger om en undersøkelse til andre. Dette gjelder når barneverntjenesten har mottatt bekymringsmeldinger fra offentlige instanser eller fra personer med yrkesmessig taushetsplikt, for eksempel leger og psykologer. I slike tilfeller har barneverntjenesten etter § 6-7 a plikt til å gi tilbakemelding til melder om at undersøkelse er iverksatt, samt ny tilbakemelding når undersøkelsen er gjennomført, med opplysninger om hvorvidt saken er henlagt eller om barneverntjenesten følger opp saken videre. Paragraf 4-3 annet ledd annet punktum må derfor ses i sammenheng med §§ 6-7 og 6-7 a.

Selv om barneverntjenesten ikke gir opplysninger direkte til andre, kan kunnskap om undersøkelsen spres alene ved det faktum at barneverntjenesten kommer på hjemmebesøk. Dette kan særlig være et problem på mindre steder, der forholdene er gjennomsiktige. I slike tilfeller innebærer § 4-3 annet ledd annet punktum at undersøkelsen skal gjennomføres på en måte som ikke unødig gir utenforstående kunnskap om den, forutsatt at dette er mulig.

Tredje ledd

Hjemmebesøk

Bestemmelsen gir barneverntjenesten adgang til å foreta undersøkelse ved hjemmebesøk uten at barnets foreldre eller andre som barnet bor hos, kan motsette seg dette. Barneverntjenesten har dermed mulighet til å skaffe seg kunnskap om hjemmeforholdene ved egne undersøkelser selv om det på dette

stadium i saken ikke er mulig å samarbeide med familien. I proposisjonen[57] er regelen begrunnet på følgende måte:

> Departementet mener videre at det er nødvendig å lovfeste at barneverntjenesten har rett til å foreta hjemmebesøk uten at foreldrene kan motsette seg dette, og foreslo bestemmelsen utformet i samsvar med dette. Det vil ellers lett bli slik at de familier som trenger det, ikke får den hjelpen de har behov for. Ofte kan det være slik at familier føler hjelpetiltak som en innblanding, men likevel er fornøyd med konkrete tilbud om hjelp.

Fjerde ledd

Det fremgår av fjerde ledd at barneverntjenesten kan engasjere sakkyndige til å bistå i en undersøkelse for å bedre grunnlaget for barneverntjenestens beslutninger. Ved endringslov 27. mars 2009 nr. 16 ble det inntatt en bestemmelse i § 2-5 om Barnesakkyndig kommisjon. Kommisjonen skal bidra til å kvalitetssikre sakkyndige utredninger i barnevernssaker. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen. Det følger av § 4-3 fjerde ledd at dersom barneverntjenesten engasjerer sakkyndige for utredningsoppgaver, skal den sakkyndige utferdige en skriftlig rapport, og rapporten må være forelagt og vurdert av Barnesakkyndig kommisjon før den legges til grunn for vedtak om tiltak etter lovens kapittel 4. Det er presisert i lovteksten at dette også gjelder rapporter som legges til grunn for barneverntjenestens henleggelse av en sak. Det fremgår av forarbeidene[58] at også rapporter utarbeidet av sakkyndige som er engasjert av de private parter, skal vurderes av kommisjonen.

Det følger av § 4-3 fjerde ledd tredje punktum at kravet om at kommisjonen skal ha vurdert den sakkyndiges rapport før det fattes vedtak om tiltak, ikke gjelder i akuttsituasjoner som beskrevet i §§ 4-6, 4-9 og 4-25. I forarbeidene er dette begrunnet med at det forekommer at den sakkyndige avdekker alvorlige forhold som krever umiddelbare tiltak, og at barneverntjenesten vil ha både rett og plikt til å gripe inn i slike situasjoner uavhengig av om den sakkyndiges rapport er vurdert av kommisjonen.

Femte ledd

Samtale med barn i enerom

Femte ledd første punktum gir barneverntjenesten enten selv eller gjennom engasjert sakkyndig adgang til å kreve å få snakke med barnet i enerom, det vil si uten at foreldrene eller andre foresatte er til stede. Bakgrunnen for bestem-

57 Ot.prp. nr. 80 (1991–92) s. 29.

58 Ot.prp. nr. 68 (2007–2008) pkt. 10.

melsen er at det ofte kan være vanskelig for barn å fortelle om opplevelser og hendelser som stiller foreldrene i et dårlig lys, når foreldrene er til stede. I proposisjonen[59] er det gitt uttrykk for at hjemmelen til å kreve samtale i enerom må brukes med forsiktighet. Det må legges vekt på om barnet selv motsetter seg slik enesamtale, og hvilken virkning det antas å ville ha for barnet å gjennomføre samtalen hvis foreldrene motsetter seg dette.

Der det er mulig, må barn og foreldre på forhånd informeres om det som skal skje, jf. § 4-3 annet ledd. Slik informasjon eller forhåndsvarsel kan bare unnlates i tilfeller der barneverntjenesten har grunn til å tro at samtalen vil bli vanskelig eller umulig å få gjennomført hvis barn og foreldre er gjort kjent med barneverntjenestens planer. Dersom det ikke har vært mulig å forberede barnet, og barneverntjenesten heller ikke har funnet det riktig å varsle foreldrene, bør foreldrene så snart som mulig få informasjon om de samtaler barneverntjenesten er i ferd med å gjennomføre eller har gjennomført.

Pålegg om undersøkelse

Femte ledd annet punktum gir barneverntjenesten adgang til å gi pålegg om at barnet skal bringes til sykehus eller annet sted for undersøkelse. Slikt pålegg kan bare gis når det foreligger mistanke om at barnet er i en situasjon som beskrevet i § 4-12 første ledd bokstav c), det vil si mistanke om at barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet. Det er presisert i lovens forarbeider[60] at det bare kan gis pålegg om kortvarig undersøkelse, det vil si undersøkelse som ikke forutsetter innleggelse. Dersom en slik kortvarig undersøkelse gir grunnlag for mer inngående undersøkelser, eventuelt mer langvarig behandling, må dette hjemles i andre bestemmelser i loven, for eksempel i § 4-10 om vedtak om medisinsk undersøkelse og behandling.

Pålegg om at barnet skal kunne bringes til undersøkelse, kan bare rettes mot barnets foresatte.[61] «Foresatte» er et noe videre begrep enn «foreldre». Dersom foreldrene / de foresatte ikke vil samarbeide om å få undersøkelsen gjennomført, kan undersøkelsen om nødvendig gjennomføres med bistand fra politiet. Bestemmelsen gir imidlertid ikke barneverntjenesten adgang til å bringe barnet til undersøkelse på egen hånd, eller i samarbeid med for eksempel barnehage/skole, i den hensikt å holde foreldrene utenfor.

Etterforskning

Barneverntjenesten kan undersøke en sak, men har verken myndighet eller kvalifikasjoner til å etterforske straffbare forhold. Dersom barneverntjenesten i

59 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 29.

60 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 30 og Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 14.

61 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 29.

forbindelse med en konkret barnevernssak blir kjent med forhold som kan være straffbare, bør derfor barneverntjenesten nøye overveie hvorvidt forholdet bør anmeldes til politiet, slik at saken kan etterforskes etter de metoder politiet har til rådighet.

§ 4-4. Hjelpetiltak for barn og barnefamilier.

Barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak. Hjelpetiltak skal ha som formål å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien.

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien.

Fylkesnemnda kan om nødvendig beslutte at tiltak som opphold i barnehage eller andre egnede dagtilbud, skal settes i verk ved pålegg til foreldrene. Fylkesnemnda kan gi pålegg om tilsyn når vilkårene i § 4-12 er til stede. For barn som har vist alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-24 første ledd, eller som er i ferd med å utvikle slike alvorlige atferdsvansker, kan fylkesnemnda vedta at foreldrestøttende tiltak som har som formål å redusere barnets atferdsvansker kan gjennomføres uten barnets samtykke. Slike foreldrestøttende tiltak kan også gjennomføres uten barnets samtykke når tiltakene iverksettes som ledd i avslutningen av et institusjonsopphold med hjemmel i § 4-24. Foreldrestøttende tiltak uten barnets samtykke kan ikke opprettholdes utover seks måneder fra fylkesnemndas vedtak.

Når vilkårene i annet ledd er til stede, og dersom behovene ikke kan løses ved andre hjelpetiltak, kan barneverntjenesten også formidle plass i fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter for mindreårige. Hvis det må forutsettes at foreldrene i lengre tid ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg, bør det likevel vurderes om det med en gang skal vedtas at barneverntjenesten skal overta omsorgen for barnet etter § 4-12 første ledd, framfor frivillig plassering etter denne paragraf.

Paragraf 4-4 er i skrivende stund vedtatt endret,[62] men det er ikke vedtatt når endringene trer i kraft. Bestemmelsen er derfor inntatt, med kommentarer, både slik den lyder før og etter endringen. Den ovennevnte bestemmelsen er gjeldende rett i skrivende stund.

62 Lov 7. august 2015 nr. 81.

Lovens utgangspunkt er at barn skal vokse opp hos sine biologiske foreldre, og at hjelp etter barnevernloven primært skal gis i hjemmet. I forbindelse med stortingsbehandlingen uttalte en enstemmig Forbruker- og administrasjonskomité i sin innstilling:[63]

> Komiteen mener det er viktig å understreke at hjelpetiltak i hjemmet alltid skal vurderes, før mer omfattende tiltak igangsettes. Manglende ressurstilgang på tiltakssiden, må ikke få som konsekvens at barn flyttes ut av hjemmet. Hjelp skal primært gis i hjemmet, og plassering skal være siste alternativ. Komiteen slutter seg derfor til departementets presisering av at bruk av tvang bare skal være aktuelt dersom hjelpetiltakene ikke fører frem, eller det må anses som nytteløst å forsøke med slike tiltak.

I tråd med dette er det et vilkår for å treffe vedtak om omsorgsovertakelse, eller vedtak om særtiltak for barn med alvorlige atferdsvansker, at det ikke kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4, jf. § 4-12 annet ledd og § 4-25 første ledd. Loven oppstiller imidlertid ikke noe krav om at hjelpetiltak skal være forsøkt. Det er tilstrekkelig at hjelpetiltak er vurdert og funnet ikke å være tilstrekkelig til å sikre barnet en tilfredsstillende situasjon.

Paragraf 4-4 annet og tredje ledd omhandler tiltak som skal gjennomføres mens barnet bor hos foreldrene. Fjerde ledd omhandler plassering utenfor hjemmet.

Bestemmelsen omfatter først og fremst frivillige tiltak. Tiltak som omhandlet i tredje ledd kan imidlertid også gjennomføres uten samtykke fra foreldrene eller barnet. Selv om de fleste hjelpetiltak bare kan iverksettes dersom foreldrene frivillig tar imot tilbudet om tiltaket, vil valgfriheten ikke alltid være reell. Dersom foreldrene ikke aksepterer hjelpetiltaket, kan de i neste omgang bli stilt overfor den situasjon at barneverntjenesten legger frem et forslag om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda.

I proposisjonen[64] refererer departementet Sosiallovutvalgets drøftelse[65] av dette spørsmålet:

> En slik mangel på valgfrihet er imidlertid neppe i seg selv urimelig overfor foreldrene. Mangel på samarbeidsvilje kan ikke i seg selv føre til at de blir fratatt foreldreansvaret. Skal dette bli resultatet, må sosialtjenesten sannsynliggjøre for avgjøringsinstansen at barnets stilling er så utsatt at vilkårene for tvangsvedtak foreligger.

63 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 15.

64 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 31.

65 NOU 1985: 18 pkt. 11.5.4.

> Dessuten er ikke hjelpetiltakene av en slik art at de kan anses som et vesentlig inngrep i foreldrenes integritet.

Når det gjelder frivillig plassering utenfor hjemmet etter § 4-4 fjerde ledd, gjør imidlertid Sosiallovutvalget en reservasjon for det forhold at hjelpetiltakene ikke anses som et vesentlig inngrep i foreldrenes integritet. I disse tilfellene skapes en faktisk atskillelse og faktisk begrensning av foreldreansvaret som ligner den situasjon som skapes ved for eksempel omsorgsovertakelse. Se nærmere om dette under kommentarene til femte ledd.

At tiltak etter annet og fjerde ledd bare kan iverksettes som frivillige tiltak, innebærer at også barnet må samtykke til tiltaket dersom det i henhold til § 6-3 er part i saken. Det er altså ikke tilstrekkelig at foreldrene samtykker til bruk av et av disse tiltakene hvis barnet er over 15 år og forstår hva saken gjelder, og barnet motsetter seg tiltaket. Det vises for øvrig til § 6-3 og kommentarene til denne bestemmelsen.

Tiltak etter § 4-4 kan iverksettes som forebyggende tiltak, det vil si i stedet for eller før vedtak om omsorgsovertakelse. Tiltakene kan imidlertid også benyttes etter at barnet er flyttet hjem igjen etter at et annet og mer inngripende tiltak er avsluttet, for eksempel etter vedtak om omsorgsovertakelse eller særtiltak for barn med atferdsvansker.

Departementet har 10. desember 1998 gitt nærmere retningslinjer om hjelpetiltak etter § 4-4.

Første ledd

Råd og veiledning

Etter bestemmelsens første ledd skal barneverntjenesten bidra til å gi det enkelte barn gode levevilkår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak. Om denne bestemmelsen uttaler Forbruker- og administrasjonskomiteens flertall i innstillingen[66] at den er ment som en retningsgiver i anvendelsen av de tiltak som § 4-4 omhandler. Flertallet uttaler videre at det er

> viktig at barneverntjenesten i tillegg til, eller i stedet for å iverksette hjelpetiltak, også gir barn og foreldre råd og veiledning slik at foreldrene i størst mulig grad settes i stand til å ivareta sine foreldrefunksjoner uten barnevernets inngripen …

Etter første ledd annet punktum skal formålet med hjelpetiltak være å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien. Bestemmelsen ble tilføyet ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63 og trådte i kraft 1. januar 2014. Det fremgår

66 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 16.

av forarbeidene[67] at barnevernsstatistikk har vist et høyt forbruk av kompenserende hjelpetiltak som i begrenset grad styrker foreldreferdigheter, barnets utvikling og samspill mellom barn og foreldre, og at det i større grad bør settes inn «strukturerende» tiltak som skaper mer varige endringer i familien.

Annet ledd

Vilkårene

Regelen angir vilkårene for å iverksette hjelpetiltak. Disse er langt mildere enn vilkårene for omsorgsovertakelse. Det er tilstrekkelig at barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har «særlig behov» for et hjelpetiltak.

Vurderingen av når, og i hvilke tilfeller, hjelpetiltak skal benyttes, må bero på skjønn. De fleste barn kan en eller annen gang i løpet av oppveksten ha behov for hjelpetiltak som barneverntjenesten rår over, for eksempel barnehageplass. Bestemmelsens anvendelsesområde begrenses imidlertid av ordet «særlig». At barnet må ha et «særlig» behov, innebærer at det enkelte barn må ha et behov utover det barn i alminnelighet vil ha. Bestemmelsens anvendelsesområde begrenses også av den begrunnelsen som er gitt for at hjelpetiltak skal kunne iverksettes på et tidligere tidspunkt enn etter tidligere lov. I forarbeidene er det uttalt at dette «vil gi muligheter til å kunne forebygge situasjoner som ellers ville gjøre det nødvendig med mer alvorlige tiltak».

Funksjonshemmede barn

Loven gjelder for funksjonshemmede barn på samme måte som for funksjonsfriske barn. Det vil si at funksjonshemmingen i seg selv ikke gir grunnlag for å iverksette et hjelpetiltak etter loven. Det funksjonshemmede barnet må ha et behov utover selve funksjonshemmingen – altså et behov utover det de fleste barn i samme situasjon vil ha. For en nærmere redegjørelse for lovens anvendelse overfor funksjonshemmede eller behandlingstrengende barn vises til kommentarene til §§ 4-10, 4-11 og 4-12.

Tiltakene

Paragraf 4-4 annet ledd og tredje ledd ga frem til 1. januar 2014 anvisning på enkelte av de hjelpetiltak som kan benyttes, ved en ikke-uttømmende eksemplifisering av aktuelle tiltak, herunder støttekontakt, barnehageplass, besøkshjem, avlastningstiltak, økonomisk stønad og opphold i sentre for foreldre og barn. Ved endringslov av 21. juni 2013 nr. 63 ble imidlertid denne eksemplifiseringen fjernet. Det fremgår av forarbeidene[68] at begrunnelsen for denne endringen var at eksemplifiseringen kunne virke begrensende på barneverntjenestens

67 Prop. 106 L (2012–2013) s. 148 og 209.

68 Prop. 106 L (2012–2013) s. 148 flg.

valg av tiltak. Det var i stedet ønskelig å dreie bruken av hjelpetiltak fra de mer kompenserende tiltakene til strukturerende tiltak som skaper mer varige endringer i familien ved å styrke foreldreferdigheter og utvikle samspill mellom barn og foreldre. Som eksempler på slike strukturerende tiltak nevnes blant annet metoder som Marte Meo-metoden, Parent Management Training – Oregonmodellen (PMTO) og familieråd. I samsvar med dette er det i bestemmelsens første ledd inntatt en presisering om at formålet med hjelpetiltak skal være å bidra til positive endringer hos barnet eller familien. At det fortsatt vil være behov for både mer tradisjonelle og kompenserende hjelpetiltak i tillegg til de som kan bidra til mer varige endringer, er imidlertid ikke tvilsomt, og dette er det også tatt høyde for i forarbeidene. Det er uansett barnets behov som skal være avgjørende for valg av tiltak.

Forutsetter samtykke

Tiltak som omhandlet i annet ledd kan bare gjennomføres som frivillige tiltak, det vil si når den private part samtykker i bruk av dem. Dersom barnet bor sammen med bare en av foreldrene, er det denne forelderen som skal samtykke til hjelpetiltak etter annet ledd. Foreldre som bare har del i foreldreansvaret for barnet, vil ikke være å anse som part i forbindelse med tiltak etter annet ledd. Annet ledd omhandler tiltak som etter barnelovens regler kan avgjøres av den som har den daglige omsorgen for barnet. At tiltaket formidles gjennom barneverntjenesten, endrer ikke dette, jf. også departementets retningslinjer om hjelpetiltak punkt 3.1.

Tredje ledd

Pålegg

Tredje ledd gir hjemmel til å vedta enkelte hjelpetiltak mot foreldrenes eller barnets vilje. Tiltak som kan pålegges mot foreldrenes vilje, er for det første barnehageplass eller andre egnede dagtilbud for barnet. «Andre egnede dagtilbud» kan for eksempel være skolefritidsordninger. Slike tiltak kan iverksettes ved pålegg når vilkårene i § 4-4 annet ledd er til stede.

Når vilkårene for omsorgsovertakelse i § 4-12 er oppfylt, kan fylkesnemnda også gi pålegg om tilsyn i hjemmet.

Prinsippet om at frivillige tiltak alltid må vurderes før tvangstiltak (det mildeste inngreps prinsipp), må gjelde også når det gjelder pålegg som her omhandlet. I forarbeidene[69] er viktigheten av at hjelpetiltak skjer i samarbeid med familien, understreket. Adgangen til å pålegge hjelpetiltak er derfor reservert for de mer særskilte tilfeller.

69 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 33 og Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 15.

Politibistand

Det er bare fylkesnemnda som kan gi pålegg om hjelpetiltak. At tiltakene kan pålegges, innebærer at barnets foreldre ikke kan motsette seg dem. Det er imidlertid ikke adgang til å gjennomføre påleggene med politibistand etter § 6-8. Paragraf 6-8 angir uttømmende i hvilke tilfeller barneverntjenesten kan kreve politibistand ved gjennomføring av vedtak. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Foreldre-støttende tiltak

Det kan også gjennomføres hjelpetiltak overfor barn som har vist, eller er i ferd med å utvikle, alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-24 første ledd, uten barnets samtykke. Tiltak som kan gjennomføres uten barnets samtykke, er såkalte «foreldrestøttende tiltak som har som formål å redusere barnets atferdsvansker». Slike foreldrestøttende tiltak kan også gjennomføres når tiltakene iverksettes som ledd i avslutningen av et institusjonsopphold etter § 4-24. Vedtak om gjennomføring av slike tiltak uten barnets samtykke kan bare treffes av fylkesnemnda.

Det fremgår av forarbeidene[70] at det først og fremst er muligheten til å gjennomføre multisystemisk terapi (MST) også i de tilfeller barnet selv ikke samtykker, som har vært formålet med bestemmelsen. I forarbeidene er MST beskrevet slik:

> MST består av et intensivt, tidsavgrenset (3–6 måneder) og familiebasert tilbud til ungdom med ulike typer atferdsvansker. Behandlingen foregår direkte i ungdommens familie og nærmiljø. Alle aktuelle instanser; herunder skole, arbeidsgiver, politi, andre hjelpetjenester og familie, blir trukket med i arbeidet. Metoden kan vise til gode resultater både i USA og Norge. …
>
> Det er først og fremst foreldrene som står i fokus ved MST-behandling. For å redusere atferdsproblemene må bl.a. foreldrenes oppdragerpraksis endres, ungdommens skoleprestasjoner videreutvikles, kontakten med avvikende ungdomsmiljøer reduseres og kontakt med ikke-kriminelle jevnaldrende gjenopprettes. Gjennom foreldrestøtte og aktiv tilstedeværelse i familien, søker behandlerne å sette familien i stand til løse sine egne problemer. Hovedvekten av tiltaket vil derfor dreie seg om samarbeid mellom MST-teamet og foreldrene, og behandlerne vil bare i mindre grad ha direkte kontakt med barnet.
>
> Det er imidlertid barnets atferdsproblemer som er den direkte årsaken til at tiltaket iverksettes, og formålet med tiltaket er å redusere disse atferdsproblemene. MST-behandling forutsetter også at barnets nettverk, som for eksempel skole og arbeidssted, trekkes inn i samarbeidet med hjelpeapparatet. Det er derfor ingen tvil om at denne type hjelpetiltak griper inn på livsområder der barn og ungdom i økende grad har med- eller selvbestemmelsesrett, og at tiltaket derfor enten krever uttrykkelig samtykke eller lovhjemmel.

70 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 105 flg.

Det fremgår av forarbeidene at også MST og andre foreldrestøttende tiltak først og fremst bør baseres på samtykke fra både barnet selv og foreldrene. Hjelpetiltak som gjennomføres på grunnlag av samtykke, vil som hovedregel gi et bedre resultat enn tiltak som gjennomføres mot partenes vilje. Prinsippet om at det ikke skal iverksettes mer inngripende tiltak enn nødvendig, tilsier også at frivillige tiltak skal vurderes – og eventuelt forsøkes – før det fattes vedtak om å gjennomføre tiltaket mot barnets vilje. Som begrunnelse for å innføre en hjemmel for gjennomføring av foreldrestøttende tiltak mot barnets vilje, er det i forarbeidene vist til at ungdom kan være ambivalente til behandlingen og ikke alltid fullt ut evner å overskue konsekvensene av sine handlinger. Det er også vist til at MST er et alternativ til institusjonsbehandling, men av langt mindre inngripende karakter.

Det oppstilles to alternative vilkår for å iverksette foreldrestøttende tiltak mot barnets vilje. Det ene vilkåret er at barnet har vist alvorlige atferdsvansker slik dette er definert i § 4-24 første ledd. Det vil si at atferdsvanskene må ha vist seg ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet, ved vedvarende misbruk av rusmidler eller på annen måte, jf. kommentarene til § 4-24 første ledd. Det andre vilkåret er at barnet er i ferd med å utvikle slike atferdsvansker. I forarbeidene er det uttalt at vilkåret er ment å omfatte ungdommer som er langt på vei mot å utvikle slike atferdsvansker som nevnt i § 4-24, og som mest sannsynlig vil komme til å oppfylle vilkårene for institusjonsplassering dersom det ikke iverksettes foreldrestøttende tiltak.

Tiltaket kan bare opprettholdes i seks måneder regnet fra fylkesnemndas vedtak, jf. fjerde ledd siste punktum. Dette innebærer at dersom tiltaket skal iverksettes som ledd i avslutningen av et institusjonsopphold, kan det ikke – på grunn av tidsfristen – fattes vedtak om institusjonsplassering og foreldrestøttende tiltak i samme vedtak. Forslag om foreldrestøttende tiltak må i disse tilfellene fremmes for fylkesnemnda når institusjonsoppholdet nærmer seg slutten. Vilkåret for å treffe vedtak vil være det samme også i disse tilfellene, det vil si at barnet til tross for gjennomført institusjonsopphold har alvorlige atferdsvansker som nevnt i § 4-24. Det andre vilkåret – at barnet er i ferd med å utvikle slike atferdsvansker – må det nærmest kunne ses bort fra i disse tilfellene. Det er grunn til å anta at foreldrestøttende tiltak etter et gjennomført institusjonsopphold først og fremst vil være aktuelt som frivillige tiltak.

I henhold til § 6-3 annet ledd siste punktum skal barnet alltid regnes som part i saker som gjelder tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker, og barnet vil derfor være part i en sak om foreldrestøttende tiltak uten barnets samtykke.

Rettslig overprøving

Fylkesnemndas vedtak om pålegg om hjelpetiltak kan bringes inn for domstolene til rettslig overprøving etter reglene i tvisteloven kapittel 36. Saks-

anlegg er ikke til hinder for at pålegget settes i verk eller opprettholdes, med mindre retten fastsetter noe annet i medhold av tvisteloven § 36-2 tredje ledd. Det vises til Rt. 1995 s. 1097.

Fjerde ledd

Frivillig plassering utenfor hjemmet

Hjelpetiltakene omfatter også frivillig plassering i fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter for mindreårige. Barneverntjenesten kan formidle slik plassering når vilkårene i annet ledd er til stede, og behovene ikke kan løses ved andre hjelpetiltak.

Når barnet plasseres utenfor hjemmet i henhold til § 4-4 fjerde ledd, må den daglige omsorgen for barnet utføres av fosterforeldrene eller av den institusjonen barnet bor på. Plasseringen innebærer likevel ikke at det formelt skjer noen omsorgsovertakelse av barnet.

Plassering utenfor hjemmet i henhold til denne bestemmelsen kan bare skje dersom foreldrene samtykker til plasseringen. Dersom foreldrene har felles foreldreansvar, men bare en av dem bor fast sammen med barnet, oppstår spørsmålet om bare den ene eller begge foreldrene skal samtykke. I brev til fylkesmannen i Rogaland, datert 3. februar 1997, inntok departementet det standpunkt at det i utgangspunktet er tilstrekkelig med samtykke fra den av foreldrene som barnet bor fast sammen med. Forutsetningen for dette er imidlertid at plasseringen ikke berører den andre av foreldrenes rettigheter overfor barnet, som for eksempel samværsretten. Selv om det etter dette ikke er nødvendig med samtykke fra den av foreldrene som barnet ikke bor sammen med, bør barneverntjenesten sørge for at vedkommende blir informert om plasseringen dersom vedkommende har del i foreldreansvaret for barnet. Som nevnt innledningsvis er det også nødvendig med samtykke fra barnet selv dersom barnet er over 15 år. Barn over syv år, og også yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i saken, jf. § 6-3 første ledd.

Frivillig plassering eller omsorgsovertakelse?

Som omtalt ovenfor vil valgfriheten – så vel for foreldrene som for barnet – ikke alltid være reell. Konsekvensen av manglende samtykke til frivillig plassering kan være at barneverntjenesten i stedet legger frem forslag om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda. Sosiallovutvalget[71] uttaler om dette:

> I disse tilfeller skapes en faktisk atskillelse og faktisk begrensning av foreldreansvaret som ligner den situasjon som skapes ved tvangsvedtak om overtakelse av

71 NOU 1985: 18 (1991–92) pkt. 11.5.4.

foreldreansvaret.[72] Dette gir grunn for ettertanke. For det første oppstilles særlige rettssikkerhetsgarantier for denne type tvangsvedtak: Vedtak om overtakelse av foreldreansvaret skal være knyttet til visse kriterier som ivaretar både barnets og foreldrenes interesser. Dessuten skal saksbehandlingsregler gi garanti for at vedtaket blir skikkelig vurdert og begrunnet, og tvangsvedtakets konsekvenser for foreldre og barn vil være regulert av lovens bestemmelser. Betydningen av dette system kan bli redusert dersom foreldrene av frykt for en tvangsprosess gir opp umiddelbart. Dessuten kan selve flyttingen skape problemer for barnet.

Det er likevel ikke riktig å sløyfe institusjons- og fosterhjemsplassering som hjelpetiltak. Blant annet ved forbigående sykdom eller andre vanskeligheter, er det naturlig å bruke slike tiltak som en frivillig ordning. Hjelpeordningene ville miste meget av sin fleksibilitet om det skulle være nødvendig med vedtak om ansvarsovertakelse for å få i stand en slik plassering. Det bør imidlertid fremheves i loven at plassering i fosterhjem eller barneinstitusjon er et ekstraordinært tiltak som ikke bør brukes hvis problemene kan løses ved andre hjelpetiltak, dvs. ved tiltak som innebærer at foreldrene fremdeles kan ha barnet hos seg, …

Ordlyden i § 4-4 fjerde ledd annet punktum og forarbeidene[73] til bestemmelsen innebærer at frivillig plassering fortrinnsvis må benyttes der foreldrene forbigående er ute av stand til å ivareta den daglige omsorgen for barnet. I proposisjonen er det videre uttalt at begrepet «i lengre tid» er skjønnsmessig, og at det ved denne vurderingen må legges vekt på de konkrete forhold rundt barnets situasjon. Det må her være klart at barnets alder vil være et viktig moment ved vurderingen. Jo yngre barnet er, desto mindre skal det til før varigheten av et opphold utenfor hjemmet må betegnes som langvarig. I departementets retningslinjer om hjelpetiltak uttaler departementet følgende om dette under punkt 8.3:

Når det gjelder plasseringer av lengre varighet, er det i de fleste tilfeller viktig å skape større stabilitet og forutsigbarhet i forhold til barnets omsorgssituasjon enn det plasseringer etter § 4-4 femte ledd gir rom for. Dette gjelder særlig når barnet er lite. For ungdom og større barn kan det nok i større grad være mulig å skape tilstrekkelig forutsigbarhet og stabilitet også ved plasseringer etter § 4-4 femte ledd. Det forhold at plasseringen vil vare over noe tid bør i utgangspunktet ikke være noe selvstendig argument mot en slik plassering dersom ungdommen selv, de foresatte og kommunen er enige om plasseringen og oppholdet/plasseringen fremstår som uproblematisk. Det avgjørende er her som ellers hvilken løsning som etter en konkret vurdering fremstår som den beste for barnet totalt sett.

72 Når Sosiallovutvalget her omtaler overtakelse av foreldreansvar, henger dette sammen med at Sosiallovutvalget foreslo å oppheve skillet mellom omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar. Forslaget ble ikke tatt til følge.

73 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 33.

Dersom oppholdet må forventes å bli av lengre varighet, bør barneverntjenesten vurdere om det med en gang skal vedtas å overta omsorgen for barnet.

Om dette uttaler Sosiallovutvalget:[74]

> I disse tilfeller blir det viktig å skape klarhet i spørsmål som gjelder foreldrefunksjonene. Dessuten vil barnet få en ny voksentilknytning, og tilbakeflytting til foreldrene kan skape konflikter hos barnet. Her er det grunn til å minne om at selv om en fosterhjemsplass formidles av sosialtjenesten, er det foreldreansvaret og foreldresamtykket som er det rettslige grunnlaget for plasseringen. Med mindre annet blir bestemt, kan foreldrene når som helst kalle samtykket tilbake.
>
> På denne bakgrunn kan reises spørsmål om adgangen til å bruke fosterhjems- eller barnehjemsplassering som langvarig hjelpetiltak bør begrenses, eventuelt om slike tiltak bør gjenvurderes etter en bestemt tid med sikte på om det bør treffes vedtak etter § 6-11.[75] Utvalget har imidlertid funnet det vanskelig å gi helt bestemte regler, og vi har i § 6-4 tredje ledd annet punktum nøyet oss med å anbefale at hvis foreldrene ikke er i stand til å gi barnet forsvarlig omsorg, og denne situasjonen forutsettes å ville vare i lengre tid, bør sosialtjenesten vurdere om det med en gang bør fattes vedtak etter § 6-11.
>
> Disse synspunktene gjelder plassering i fosterhjem og barnehjem. For barn som er syke eller funksjonshemmede, kan det være nødvendig å finne plass i spesialskole eller institusjon under HVPU. Slike institusjonsopphold kan bli langvarige, men uten at det av denne grunn er behov for å vurdere om det bør treffes vedtak om ansvarsovertakelse.

Det er grunn til merke seg at § 4-4 fjerde ledd annet punktum bare pålegger barneverntjenesten å vurdere om det med én gang skal treffes vedtak om omsorgsovertakelse. At vilkårene for frivillig plassering etter denne bestemmelsen er til stede, innebærer ikke nødvendigvis at vilkårene for omsorgsovertakelse er det.

Forutsetter enighet om innholdet

Frivillig plassering utenfor hjemmet etter § 4-4 fjerde ledd forutsetter ikke bare at det er enighet mellom foreldrene og barneverntjenesten om selve plasseringen og plasseringsstedet, men også om innholdet i plasseringen – det vil si spørsmål som samvær mellom barnet og foreldrene, skolegang, om barnet skal gå i barnehage, osv. Også spørsmål om eventuell utgiftsdekning fra foreldrene eller barnet selv etter §§ 9-2 og 9-3 må det være enighet om. For en nærmere redegjørelse for spørsmålet om refusjon vises det til kommentarene til disse bestemmelsene.

---

74 NOU 1985: 18 s. 148.

75 Sosiallovutvalgets henvisninger til §§ 6-11 og 6-4 tredje ledd tilsvarer henholdsvis lovens §§ 4-12 og 4-4 femte ledd.

Plasserings-alternativene

Plasseringsalternativene ved frivillig plassering etter § 4-4 fjerde ledd er ikke begrenset til plasseringsalternativene etter vedtak om omsorgsovertakelse, jf. § 4-14. Dette innebærer at barnet også kan plasseres i institusjoner eller tiltak som hører under andre lover uten at vilkårene i § 4-14 bokstav c) er til stede.

Blir barnet plassert i fosterhjem etter § 4-4 fjerde ledd, gjelder de samme reglene for disse fosterhjemmene som for fosterhjem som benyttes etter vedtak om omsorgsovertakelse, jf. § 4-22 og forskrift om fosterhjem gitt med hjemmel i denne bestemmelsen (18. desember 2003 nr. 1659). Dette innebærer at fosterhjemmet skal godkjennes av barneverntjenesten, og at de alminnelige godkjennings- og tilsynsrutiner skal følges.

Det samme gjelder når barnet blir plassert i institusjon. Er institusjonen underlagt tilsyn, gjelder tilsynet selvsagt også barn som er plassert frivillig etter denne bestemmelsen.

Som nevnt ovenfor kan foreldrene i utgangspunktet når som helst flytte barnet hjem igjen når barnet er frivillig plassert etter denne bestemmelsen. Det finnes imidlertid enkelte viktige unntak fra denne hovedregelen. Disse unntakene er omhandlet i § 4-8, jf. også § 4-9, og det vises til kommentarene til disse bestemmelsene.

Omsorgssenter for mindreårige

Ved endringslov 30. mai 2008 nr. 36 ble ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere overført fra utlendingsmyndighetene til de statlige barnevernmyndighetene. I utgangspunktet skal disse barna bo på statlige omsorgssentre uten at det treffes vedtak om plassering av den kommunale barneverntjenesten. I så fall kommer ikke § 4-4 fjerde ledd til anvendelse. Det fremgår imidlertid av forarbeidene[76] at omsorgssentrene også bør kunne være et plasseringsalternativ for andre barn enn enslige mindreårige asylsøkere. Det er imidlertid forutsatt at dette vil gjelde barn med likeartede behov som enslige mindreårige asylsøkere. Som aktuelt eksempel er det vist til barn som blir plassert utenfor hjemmet mens de bor på asylmottak sammen med sine foreldre. I proposisjonen heter det videre:

> Etter departementets oppfatning vil dette spesielt kunne gjelde barn som har vært kort tid i asylmottak med sine foreldre når det blir fattet vedtak om å plassere dem utenfor hjemmet, og som derfor vil ha liten kjennskap til norsk språk og kultur, og liten tilknytning til lokalmiljøet. Disse barna vil være i samme situasjon som enslige mindreårige asylsøkere i den forstand at deres oppholdsstatus i Norge er uavklart, slik at opphold på et omsorgssenter vil være aktuelt til deres søknad om opphold i Norge er avgjort, og de blir bosatt i en kommune eller forlater landet. Disse barna vil dessuten, på liknende måte som enslige mindreårige asylsøkere, kunne ha opplevd flukt og traumer.

76 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 57 og 54.

[§ 4-4. Hjelpetiltak for barn og barnefamilier.][77]

Barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak. Hjelpetiltak skal ha som formål å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien.

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særlig behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien.

Fylkesnemnda kan, når det er nødvendig for å sikre barnet tilfredsstillende omsorg eller av andre grunner beslutte at tiltak som opphold i barnehage eller andre egnede dagtilbud, opphold i besøkshjem eller avlastningstiltak, leksehjelp eller fritidsaktiviteter, bruk av støttekontakt eller andre lignende kompenserende tiltak skal settes i verk ved pålegg til foreldrene. Når det er nødvendig for å sikre barnet tilfredsstillende omsorg, kan fylkesnemnda gi pålegg om tilsyn, meldeplikt og urinprøver. På samme vilkår kan fylkesnemnda gi pålegg om omsorgsendrende tiltak. De omsorgsendrende tiltak som anvendes, skal være faglig og etisk forsvarlige og bygge på et allment akseptert kunnskapsgrunnlag.

Hjelpetiltak etter tredje ledd kan opprettholdes inntil ett år fra vedtakstidspunktet. For pålegg om opphold i barnehage eller annet egnet dagtilbud gjelder ingen tidsbegrensning.

For barn som har vist alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-24 første ledd, eller som er i ferd med å utvikle slike alvorlige atferdsvansker, kan fylkesnemnda vedta at foreldrestøttende tiltak som har som formål å redusere barnets atferdsvansker kan gjennomføres uten barnets samtykke. Slike foreldrestøttende tiltak kan også gjennomføres uten barnets samtykke når tiltakene iverksettes som ledd i avslutningen av et institusjonsopphold med hjemmel i § 4-24. Foreldrestøttende tiltak uten barnets samtykke kan ikke opprettholdes utover seks måneder fra fylkesnemndas vedtak.

Når vilkårene i annet ledd er til stede, og dersom behovene ikke kan løses ved andre hjelpetiltak, kan barneverntjenesten også formidle plass i fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter for mindreårige. Hvis det må forutsettes at foreldrene i lengre tid ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg, bør det likevel vurderes om det med en gang skal vedtas at barneverntjenesten skal overta omsorgen for barnet etter § 4-12 første ledd, framfor frivillig plassering etter denne paragraf.

---

77 Denne versjonen av § 4-4 er i skrivende stund ikke trådt i kraft. Inntil ikrafttredelse vises det til bestemmelsen foran.

Lovens utgangspunkt er at barn skal vokse opp hos sine biologiske foreldre, og at hjelp etter barnevernloven primært skal gis i hjemmet. I forbindelse med stortingsbehandlingen uttalte en enstemmig Forbruker- og administrasjonskomité i sin innstilling:[78]

> Komiteen mener det er viktig å understreke at hjelpetiltak i hjemmet alltid skal vurderes, før mer omfattende tiltak igangsettes. Manglende ressurstilgang på tiltakssiden, må ikke få som konsekvens at barn flyttes ut av hjemmet. Hjelp skal primært gis i hjemmet, og plassering skal være siste alternativ. Komiteen slutter seg derfor til departementets presisering av at bruk av tvang bare skal være aktuelt dersom hjelpetiltakene ikke fører frem, eller det må anses som nytteløst å forsøke med slike tiltak.

I tråd med dette er det et vilkår for å treffe vedtak om omsorgsovertakelse, eller vedtak om særtiltak for barn med alvorlige atferdsvansker, at det ikke kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4, jf. § 4-12 annet ledd og § 4-25 første ledd. Loven oppstiller imidlertid ikke noe krav om at hjelpetiltak skal være forsøkt. Det er tilstrekkelig at hjelpetiltak er vurdert og funnet ikke å være tilstrekkelig til å sikre barnet en tilfredsstillende situasjon.

Paragraf 4-4 annet til og med femte ledd omhandler tiltak som skal gjennomføres mens barnet bor hos foreldrene. Sjette ledd omhandler plassering utenfor hjemmet.

Bestemmelsen omfattet opprinnelig først og fremst frivillige tiltak. Ved endringslov 7. august 2015 nr. 81 er det imidlertid gitt adgang til å pålegge en rekke hjelpetiltak, jf. kommentarene til tredje ledd. Selv om det er grunn til å tro at hovedregelen fortsatt vil være at hjelpetiltak iverksettes med foreldrenes samtykke, vil valgfriheten ikke alltid være reell. Dersom foreldrene ikke aksepterer hjelpetiltaket, kan de i neste omgang bli stilt overfor den situasjon at barneverntjenesten legger frem et forslag om pålegg om hjelpetiltak eller omsorgsovertakelse for fylkesnemnda.

Tiltak etter § 4-4 kan iverksettes som forebyggende tiltak, det vil si i stedet for – eller før – vedtak om omsorgsovertakelse. Tiltakene kan imidlertid også benyttes etter at barnet er flyttet hjem igjen etter at et annet og mer inngripende tiltak er avsluttet, for eksempel etter vedtak om omsorgsovertakelse eller særtiltak for barn med atferdsvansker.

78 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 15.

Første ledd

Råd og veiledning

Etter bestemmelsens første ledd skal barneverntjenesten bidra til å gi det enkelte barn gode levevilkår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak.

Etter første ledd annet punktum skal formålet med hjelpetiltak være å bidra til positiv endring hos barnet eller i familien. Bestemmelsen ble tilføyet ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63 og trådte i kraft 1. januar 2014. Det fremgår av forarbeidene[79] at barnevernsstatistikk har vist et høyt forbruk av kompenserende hjelpetiltak som i begrenset grad styrker foreldreferdigheter, barnets utvikling og samspill mellom barn og foreldre, og at det i større grad bør settes inn «strukturerende» tiltak som skaper mer varige endringer i familien.

Annet ledd

Vilkårene

Regelen angir vilkårene for å iverksette hjelpetiltak. Disse er langt mildere enn vilkårene for omsorgsovertakelse. Det er tilstrekkelig at barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har «særlig behov» for et hjelpetiltak.

Vurderingen av når og i hvilke tilfeller hjelpetiltak skal benyttes, må bero på skjønn. De fleste barn kan en eller annen gang i løpet av oppveksten ha behov for hjelpetiltak som barneverntjenesten rår over, for eksempel barnehageplass. Bestemmelsens anvendelsesområde begrenses imidlertid av ordet «særlig». At barnet må ha et «særlig» behov, innebærer at det enkelte barn må ha et behov utover det barn i alminnelighet vil ha. Bestemmelsens anvendelsesområde begrenses også av den begrunnelsen som er gitt for at hjelpetiltak skal kunne iverksettes på et tidligere tidspunkt enn etter tidligere lov. I forarbeidene er det uttalt at dette «vil gi muligheter til å kunne forebygge situasjoner som ellers ville gjøre det nødvendig med mer alvorlige tiltak».

Funksjonshemmede barn

Loven gjelder for funksjonshemmede barn på samme måte som for funksjonsfriske barn. Det vil si at funksjonshemmingen i seg selv ikke gir grunnlag for å iverksette et hjelpetiltak etter loven. Det funksjonshemmede barnet må ha et behov utover selve funksjonshemmingen – altså et behov utover det de fleste barn i samme situasjon vil ha. For en nærmere redegjørelse for lovens anvendelse overfor funksjonshemmede eller behandlingstrengende barn, vises det til kommentarene til §§ 4-10, 4-11 og 4-12.

79 Prop. 106 L (2012–2013) s. 148 og 209.

Tiltakene

Paragraf 4-4 annet ledd (og tidligere tredje ledd) ga frem til 1. januar 2014 anvisning på enkelte av de hjelpetiltak som kan benyttes ved en ikke-uttømmende eksemplifisering av aktuelle tiltak, herunder støttekontakt, barnehageplass, besøkshjem, avlastningstiltak, økonomisk stønad og opphold i sentre for foreldre og barn. Ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63 ble imidlertid denne eksemplifiseringen fjernet. Det fremgår av forarbeidene[80] at begrunnelsen for denne endringen var at eksemplifiseringen kunne virke begrensende på barneverntjenestens valg av tiltak. Det var i stedet ønskelig å dreie bruken av hjelpetiltak fra de mer kompenserende tiltakene til strukturerende tiltak som skaper mer varige endringer i familien ved å styrke foreldreferdigheter og utvikle samspill mellom barn og foreldre. Som eksempler på slike strukturerende tiltak nevnes blant annet metoder som Marte Meo-metoden, Parent Management Training – Oregonmodellen (PMTO) og familieråd. I samsvar med dette er det i bestemmelsens første ledd inntatt en presisering av at formålet med hjelpetiltak skal være å bidra til positive endringer hos barnet eller familien. At det fortsatt vil være behov for både mer tradisjonelle og kompenserende hjelpetiltak i tillegg til tiltak som kan bidra til mer varige endringer, er imidlertid ikke tvilsomt, og dette er det også tatt høyde for i forarbeidene. Det er uansett barnets behov som skal være avgjørende for valg av tiltak.

Forutsetter samtykke

Tiltak som omhandlet i annet ledd kan bare gjennomføres som frivillige tiltak, det vil si når den private part samtykker i bruk av dem. Dersom barnet bor sammen med bare en av foreldrene, er det denne forelderen som skal samtykke til hjelpetiltak etter annet ledd. Foreldre som bare har del i foreldreansvaret for barnet, vil ikke være å anse som part i forbindelse med tiltak etter annet ledd. Annet ledd omhandler tiltak som etter barnelovens regler kan avgjøres av den som har den daglige omsorgen for barnet. At tiltaket formidles gjennom barneverntjenesten, endrer ikke dette.

Tredje ledd

Pålegg

Tredje ledd ble endret ved lov 7. august 2015 nr. 81 Endringen innebærer en omfattende adgang til å vedta hjelpetiltak mot foreldrenes eller barnets vilje, og vilkårene for å pålegge hjelpetiltak er også lempet. Forut for endringen var adgangen til å pålegge hjelpetiltak snever. Bare barnehageplass og andre egnede dagtilbud kunne pålegges når dette var «nødvendig», og tilsyn i hjemmet kunne pålegges når vilkårene for omsorgsovertakelse var oppfylt. Endringen er i forarbeidene[81] begrunnet med at en utvidet adgang til å pålegge

80 Prop. 106 L (2012–2013) s. 148 flg.

81 Prop. 72 L (2014–2015) pkt. 5.3.

hjelpetiltak vil kunne bidra til at flere barn og unge får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, i tråd med lovens formål. Det er også vist til at en slik endring kan bidra til å forebygge bruk av mer inngripende tiltak, som omsorgsovertakelse. Det er fylkesnemnda som er gitt myndighet til å fatte vedtak om pålegg om hjelpetiltak.

Kompenserende tiltak

I tillegg til opphold i barnehage og andre egnede dagtilbud kan opphold i besøkshjem, avlastningstiltak, leksehjelp, fritidsaktiviteter, bruk av støttekontakt eller andre lignende tiltak pålegges etter tredje ledd første punktum. Dette er såkalte kompenserende tiltak, hvor målet er å redusere belastninger hos barnet, i tillegg til å sikre barnet stimulering og deltakelse i aldersadekvate aktiviteter. Departementet foreslo i proposisjonen en uttømmende opplistning av tiltak, mens formuleringen «eller andre lignende kompenserende tiltak» ble tilføyet i lovteksten under stortingsbehandlingen. I proposisjonen[82] er det vist til at pålegg om hjelpetiltak anses som såpass inngripende at rettssikkerhetshensyn tilsier en uttømmende opplisting. Komiteens flertall[83] var uenig i at opplistingen skulle være uttømmende, og begrunnet dette med at det kan oppstå uforutsette tilfeller hvor barnet har behov for at det pålegges kompenserende tiltak som ikke var dekket av opplistingen.

Det fremgår av forarbeidene at det i hvert enkelt tilfelle må vurderes om det er riktig å pålegge kompenserende hjelpetiltak, herunder om det vil sette barnet i en lojalitetskonflikt. Hensynet til barnets beste må uansett være avgjørende.

At foreldrene ikke sørger for at barnet tilegner seg norskkunnskaper, og foreldrene heller ikke frivillig tar imot tilbud om barnehageplass, er i forarbeidene nevnt som eksempel på når opphold i barnehage bør kunne pålegges.

Vilkår

Vilkåret for å pålegge kompenserende hjelpetiltak etter tredje ledd første punktum er at tiltaket er nødvendig, enten for å sikre barnet «tilfredsstillende omsorg» eller «av andre grunner». Forarbeidene gir ingen eksempler på hva som kan være andre grunner, men det er presisert at nødvendighetskravet uansett innebærer at barnets situasjon ikke kan avhjelpes ved mindre inngripende tiltak.

Kontrolltiltak

I tillegg til tilsyn, som det også var adgang til å gi pålegg om forut for lovendringen, gir tredje ledd annet punktum nå også hjemmel til å pålegge kontrolltiltak i form av meldeplikt og urinprøvekontroll. Meldeplikt er i forarbeidene eksemplifisert som telefonkontakt eller oppmøte på avtalt sted med barneverntjenesten.

82 Prop. 72 L (2014–2015) pkt. 6.1.3.

83 Innst. 332 L (2014–2015).

I forarbeidene[84] er det fremhevet at tiltak som urinprøver og meldeplikt er å anse som særlig inngripende og derfor kun bør benyttes i unntakstilfeller. Det er vist til EMK art. 8 nr. 1 om at enhver har rett til respekt for privatliv og familieliv, og at inngrep i enkeltpersoners privatliv etter art. 8 nr. 2 må være i samsvar med lov, være nødvendig i et demokratisk samfunn og være forankret i nærmere angitte hensyn. Det er lagt til grunn at det avgjørende er at det offentlige benytter forholdsmessige virkemidler for å oppnå formålet, og at forholdsmessigheten må vurderes i den enkelte sak. Forarbeidene forutsetter at terskelen for å pålegge kontrolltiltak skal være høy:

> Siden pålegg om urinprøver er å anse som meget inngripende i familielivet og i den enkeltes privatliv må barneverntjenesten ha en sterk mistanke om rusmisbruk dersom urinprøver skal kunne pålegges. … Et av formålene med å pålegge et slikt kontrolltiltak er å hindre at en situasjon som beskrevet i barnevernloven § 4-12 skal oppstå. En omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-12 vil være et mer inngripende tiltak enn pålegg av kontrolltiltak som urinprøver og meldeplikt. Rusmisbruk er vanskelig å oppdage og rusmisbruk hos foreldre reduserer deres mulighet til å ivareta barna og kan i visse tilfeller gjøre dem uegnet som omsorgspersoner. Konsekvensene for barna vil i disse tilfellene kunne være svært alvorlige både på kort og lang sikt.

Det er forutsatt at urinprøver må avlegges så hyppig at det gir reell mulighet til å avdekke eventuelt rusmisbruk, og at urinprøvene skal håndteres i samsvar med helsemyndighetenes til enhver tids gjeldende retningslinjer.

Vilkår

Vilkåret for å pålegge kontrolltiltak som nevnt er at dette er nødvendig for å sikre barnet en tilfredsstillende omsorgssituasjon. Dette er et strengere vilkår enn vilkåret for å pålegge kompenserende tiltak etter første punktum, idet kompenserende tiltak også kan pålegges når det er nødvendig av andre grunner. For tilsyn er gjeldende vilkår mindre strengt enn det var før lovendringen. Vilkåret var da det samme som vilkåret for omsorgsovertakelse.

Omsorgsendrende tiltak

Etter tredje ledd tredje punktum kan det også gis pålegg om omsorgsendrende tiltak. Dette vil dreie seg om ulike former for foreldreveiledning. I proposisjonen foreslo departementet at opphold i sentre for foreldre og barn skulle kunne pålegges, men bare dersom vilkårene for omsorgsovertakelse var oppfylt, på grunn av dette tiltakets inngripende karakter. Komiteen fant imidlertid dette vilkåret for strengt og kom til at det ikke skulle stilles strengere vilkår for å pålegge opphold i sentre for foreldre og barn enn for andre omsorgsendrende tiltak. Også et slikt tiltak er således omfattet av den generelle formuleringen «omsorgsendrende tiltak» i tredje punktum.

84 Prop. 72 L (2014–15) pkt. 6.3.3.

Målet med omsorgsendrende tiltak er å gi foreldre hjelp til å utføre sine omsorgsoppgaver på en måte som gir positiv utvikling hos barnet. I § 1-4 er det nedfelt et generelt forsvarlighetskrav, men det er likevel presisert i tredje ledd fjerde punktum at tiltakene skal være faglig og etisk forsvarlige og bygge på allment akseptert kunnskapsgrunnlag. I forarbeidene[85] er det understreket at det er viktig at det bare benyttes tiltak som man med stor sikkerhet vet fungerer. Det er videre lagt til grunn at forsvarlighetskravet vil endre seg over tid i takt med utviklingen av fagkunnskap og kompetanse på barnevernområdet.

Vilkår

Vilkårene for å pålegge omsorgsendrende tiltak er de samme som vilkårene for å pålegge kontrolltiltak, jf. kommentarene over.

Tredje ledd åpner etter lovendringen for omfattende bruk av pålagte hjelpetiltak, dels av særdeles inngripende karakter, etter relativt upresise vilkår. Ikke minst gjelder dette opphold i sentre for foreldre og barn. Flere høringsinstansene var da også kritiske til ulike deler av forslaget og stilte også spørsmål om mulige utilsiktede konsekvenser.

Det er derfor viktig å merke seg at hjelpetiltak ikke kan pålegges dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet med bruk av frivillige hjelpetiltak. Dette er også understreket i forarbeidene.[86] Dette følger av det mildeste inngreps prinsipp samt av nødvendighetskravet i bestemmelsen. Det kan heller ikke være særlig tvilsomt at samarbeid og frivillighet vil være et langt bedre utgangspunkt enn pålegg for at hjelpetiltak skal kunne føre frem. Enkelte høringsinstanser ga også uttrykk for bekymring for om utvidet adgang til å pålegge hjelpetiltak kan føre til at terskelen for omsorgsovertakelse heves. I forarbeidene er det gitt uttrykk for at dette ikke har vært hensikten med bestemmelsen, og at det er viktig at barneverntjenesten påser at hjelpetiltak bidrar til å forbedre barnets situasjon.

Fylkesnemnda

Det er bare fylkesnemnda som kan gi pålegg om hjelpetiltak. Etter §§ 7-5 tredje ledd og 7-14 annet ledd b kan vedtak fattes av nemndsleder alene og uten forutgående forhandlingsmøte dersom dette anses ubetenkelig sett hen til sakens tema, vanskelighetsgrad, behovet for fagkyndighet og hensynet til en forsvarlig behandling. Det vil derfor være opp til nemndsleder i den enkelte sak å bestemme behandlingsformen.

Ingen sanksjoner

At tiltakene kan pålegges, innebærer at barnets foreldre ikke kan motsette seg dem. Det er imidlertid ikke adgang til å gjennomføre påleggene med politibistand etter § 6-8. I forarbeidene[87] er det i denne forbindelse gitt uttrykk for at

85 Prop. 72 L (2014–2015) pkt. 6.2.3.
86 Prop. 72 L (2014–2015) pkt. 5.3.
87 Prop. 72 L (2014–2015) pkt. 10.3.

det i enkelte saker kan være behov for at barneverntjenesten går mer drastisk til verks dersom foreldrene motsetter seg pålegg om tiltak, og at det forhold at manglende samarbeid kan medføre omsorgsovertakelse, i noen tilfeller kan motivere til samarbeid.

Fjerde ledd

Hjelpetiltak etter tredje ledd kan opprettholdes inntil ett år fra vedtakstidspunktet. En slik tidsbegrensning har gode grunner for seg. Dersom foreldrene i løpet av ett år fortsatt ikke samarbeider om tiltaket, er det grunn til å tro at tiltaket har liten effekt. Unntaket gjelder muligens rent kompenserende tiltak, og i tråd med dette gjelder ingen tidsbegrensning for pålegg om opphold i barnehage eller annet egnet dagtilbud.

Det er vanskelig å forstå at pålegg om opphold i sentre for foreldre og barn etter lovens ordlyd skal kunne opprettholdes i inntil ett år. I praksis vil nok dette sjelden forekomme. Det er grunn til å tro at slike tiltak relativt raskt vil opphøre dersom foreldrenes motstand mot tiltaket vedvarer etter at oppholdet er påbegynt. I slike tilfeller vil veiledning neppe være «omsorgsendrende». Det er like fullt betenkelig at et så vidt inngripende tiltak etter loven kan opprettholdes mot foreldrenes vilje i så lang tid som ett år.

Femte ledd

Foreldrestøttende tiltak

Etter femte ledd kan det gjennomføres hjelpetiltak overfor barn som har vist, eller er i ferd med å utvikle, alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-24 første ledd, uten barnets samtykke. Tiltak som kan gjennomføres uten barnets samtykke, er såkalte «foreldrestøttende tiltak som har som formål å redusere barnets atferdsvansker». Slike foreldrestøttende tiltak kan også gjennomføres når tiltakene iverksettes som ledd i avslutningen av et institusjonsopphold etter § 4-24. Vedtak om gjennomføring av slike tiltak uten barnets samtykke kan bare treffes av fylkesnemnda.

Det fremgår av forarbeidene[88] at det først og fremst er muligheten til å gjennomføre multisystemisk terapi (MST) også i de tilfeller barnet selv ikke samtykker, som har vært formålet med bestemmelsen. I forarbeidene er MST beskrevet slik:

> MST består av et intensivt, tidsavgrenset (3–6 måneder) og familiebasert tilbud til ungdom med ulike typer atferdsvansker. Behandlingen foregår direkte i ungdom-

88 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 105 flg.

> mens familie og nærmiljø. Alle aktuelle instanser; herunder skole, arbeidsgiver, politi, andre hjelpetjenester og familie, blir trukket med i arbeidet. Metoden kan vise til gode resultater både i USA og Norge. …
>
> Det er først og fremst foreldrene som står i fokus ved MST-behandling. For å redusere atferdsproblemene må bl.a. foreldrenes oppdragerpraksis endres, ungdommens skoleprestasjoner videreutvikles, kontakten med avvikende ungdomsmiljøer reduseres og kontakt med ikke-kriminelle jevnaldrende gjenopprettes. Gjennom foreldrestøtte og aktiv tilstedeværelse i familien, søker behandlerne å sette familien i stand til løse sine egne problemer. Hovedvekten av tiltaket vil derfor dreie seg om samarbeid mellom MST-teamet og foreldrene, og behandlerne vil bare i mindre grad ha direkte kontakt med barnet.
>
> Det er imidlertid barnets atferdsproblemer som er den direkte årsaken til at tiltaket iverksettes, og formålet med tiltaket er å redusere disse atferdsproblemene. MST-behandling forutsetter også at barnets nettverk, som for eksempel skole og arbeidssted, trekkes inn i samarbeidet med hjelpeapparatet. Det er derfor ingen tvil om at denne type hjelpetiltak griper inn på livsområder der barn og ungdom i økende grad har med- eller selvbestemmelsesrett, og at tiltaket derfor enten krever uttrykkelig samtykke eller lovhjemmel.

Det fremgår av forarbeidene at også MST og andre foreldrestøttende tiltak først og fremst bør baseres på samtykke fra både barnet selv og foreldrene. Hjelpetiltak som gjennomføres på grunnlag av samtykke, vil som hovedregel gi et bedre resultat enn tiltak som gjennomføres mot partenes vilje. Prinsippet om at det ikke skal iverksettes mer inngripende tiltak enn nødvendig, tilsier også at frivillige tiltak skal vurderes – og eventuelt forsøkes – før det fattes vedtak om å gjennomføre tiltaket mot barnets vilje. Som begrunnelse for å innføre en hjemmel for gjennomføring av foreldrestøttende tiltak mot barnets vilje er det i forarbeidene vist til at ungdom kan være ambivalente til behandlingen og ikke alltid fullt ut evner å overskue konsekvensene av sine handlinger. Det er også vist til at MST er et alternativ til institusjonsbehandling, men av langt mindre inngripende karakter.

Det oppstilles to alternative vilkår for å iverksette foreldrestøttende tiltak mot barnets vilje. Det ene vilkåret er at barnet har vist alvorlige atferdsvansker slik dette er definert i § 4-24 første ledd. Det vil si at atferdsvanskene må ha vist seg ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet, ved vedvarende misbruk av rusmidler eller på annen måte, jf. kommentarene til § 4-24 første ledd. Det andre vilkåret er at barnet er i ferd med å utvikle slike atferdsvansker. I forarbeidene er det uttalt at vilkåret er ment å omfatte ungdommer som er langt på vei mot å utvikle slike atferdsvansker som nevnt i § 4-24, og som mest sannsynlig vil komme til å oppfylle vilkårene for institusjonsplassering dersom det ikke iverksettes foreldrestøttende tiltak.

Tiltaket kan bare opprettholdes i seks måneder regnet fra fylkesnemndas

vedtak, jf. fjerde ledd siste punktum. Dette innebærer at dersom tiltaket skal iverksettes som ledd i avslutningen av et institusjonsopphold, kan det ikke – på grunn av tidsfristen – fattes vedtak om institusjonsplassering og foreldrestøttende tiltak i samme vedtak. Forslag om foreldrestøttende tiltak må i disse tilfellene fremmes for fylkesnemnda når institusjonsoppholdet nærmer seg slutten. Vilkåret for å treffe vedtak vil være det samme også i disse tilfellene, det vil si at barnet til tross for gjennomført institusjonsopphold har alvorlige atferdsvansker som nevnt i § 4-24. Det andre vilkåret, at barnet er i ferd med å utvikle slike atferdsvansker, må det nærmest kunne ses bort fra i disse tilfellene. Det er grunn til å anta at foreldrestøttende tiltak etter et gjennomført institusjonsopphold først og fremst vil være aktuelt som frivillige tiltak.

I henhold til § 6-3 annet ledd siste punktum skal barnet alltid regnes som part i saker som gjelder tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker, og barnet vil derfor være part i en sak om foreldrestøttende tiltak uten barnets samtykke.

I fylkesnemdna i Oslo og Akershus er det aldri fattet vedtak om pålegg om foreldrestøttende tiltak. Om bestemmelsen er benyttet i andre nemnder, vites ikke, men det er grunn til å tro at dette i så fall er meget sjelden.

Sjette ledd

Frivillig plassering utenfor hjemmet

Hjelpetiltakene omfatter også frivillig plassering i fosterhjem, institusjon eller omsorgssenter for mindreårige. Barneverntjenesten kan formidle slik plassering når vilkårene i annet ledd er til stede, og behovene ikke kan løses ved andre hjelpetiltak.

Når barnet plasseres utenfor hjemmet i henhold til § 4-4 sjette ledd, må den daglige omsorgen for barnet utføres av fosterforeldrene eller av den institusjonen barnet bor på. Plasseringen innebærer likevel ikke at det formelt skjer noen omsorgsovertakelse av barnet.

Plassering utenfor hjemmet i henhold til denne bestemmelsen kan bare skje dersom foreldrene samtykker til plasseringen. Dersom foreldrene har felles foreldreansvar, men bare en av dem bor fast sammen med barnet, oppstår spørsmålet om bare den ene eller begge foreldrene skal samtykke. I brev til fylkesmannen i Rogaland, datert 3. februar 1997, inntok departementet det standpunkt at det i utgangspunktet er tilstrekkelig med samtykke fra den av foreldrene som barnet bor fast sammen med. Forutsetningen for dette er imidlertid at plasseringen ikke berører den andre av foreldrenes rettigheter overfor barnet, som for eksempel samværsretten. Selv om det etter dette ikke er nødvendig med samtykke fra den av foreldrene som barnet ikke bor sammen med, bør barneverntjenesten sørge for at vedkommende blir informert om plasseringen dersom vedkommende har del i foreldreansvaret for barnet. Som nevnt innledningsvis er

det også nødvendig med samtykke fra barnet selv dersom barnet er over 15 år. Barn over syv år, og også yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i saken, jf. § 6-3 første ledd.

Frivillig plassering eller omsorgsovertakelse?

Valgfriheten vil – så vel for foreldrene som for barnet – ikke alltid være reell. Konsekvensen av manglende samtykke til frivillig plassering kan være at barneverntjenesten i stedet legger frem forslag om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda. Sosiallovutvalget[89] uttaler om dette:

> I disse tilfeller skapes en faktisk atskillelse og faktisk begrensning av foreldreansvaret som ligner den situasjon som skapes ved tvangsvedtak om overtakelse av foreldreansvaret.[90] Dette gir grunn for ettertanke. For det første oppstilles særlige rettssikkerhetsgarantier for denne type tvangsvedtak: Vedtak om overtakelse av foreldreansvaret skal være knyttet til visse kriterier som ivaretar både barnets og foreldrenes interesser. Dessuten skal saksbehandlingsregler gi garanti for at vedtaket blir skikkelig vurdert og begrunnet, og tvangsvedtakets konsekvenser for foreldre og barn vil være regulert av lovens bestemmelser. Betydningen av dette system kan bli redusert dersom foreldrene av frykt for en tvangsprosess gir opp umiddelbart. Dessuten kan selve flyttingen skape problemer for barnet.
>
> Det er likevel ikke riktig å sløyfe institusjons- og fosterhjemsplassering som hjelpetiltak. Blant annet ved forbigående sykdom eller andre vanskeligheter, er det naturlig å bruke slike tiltak som en frivillig ordning. Hjelpeordningene ville miste meget av sin fleksibilitet om det skulle være nødvendig med vedtak om ansvarsovertakelse for å få i stand en slik plassering. Det bør imidlertid fremheves i loven at plassering i fosterhjem eller barneinstitusjon er et ekstraordinært tiltak som ikke bør brukes hvis problemene kan løses ved andre hjelpetiltak, dvs. ved tiltak som innebærer at foreldrene fremdeles kan ha barnet hos seg, …

Ordlyden i § 4-4 sjette ledd annet punktum og forarbeidene[91] til bestemmelsen, innebærer at frivillig plassering fortrinnsvis må benyttes der foreldrene forbigående er ute av stand til å ivareta den daglige omsorgen for barnet. I proposisjonen er det videre uttalt at begrepet «i lengre tid» er skjønnsmessig, og at det ved denne vurderingen må legges vekt på de konkrete forhold rundt barnets situasjon. Det må her være klart at barnets alder vil være et viktig moment ved vurderingen. Jo yngre barnet er, desto mindre skal det til før varigheten av et opphold utenfor hjemmet må betegnes som langvarig. I departementets

89 NOU 1985: 18 (1991–92) pkt. 11.5.4.

90 Når Sosiallovutvalget her omtaler overtakelse av foreldreansvar, henger dette sammen med at Sosiallovutvalget foreslo å oppheve skillet mellom omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar. Forslaget ble ikke tatt til følge.

91 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 33.

retningslinjer om hjelpetiltak (1998-12-10, Q-0982) uttaler departementet følgende om dette under punkt 8.3:

> Når det gjelder plasseringer av lengre varighet, er det i de fleste tilfeller viktig å skape større stabilitet og forutsigbarhet i forhold til barnets omsorgssituasjon enn det plasseringer etter § 4-4 femte ledd gir rom for. Dette gjelder særlig når barnet er lite. For ungdom og større barn kan det nok i større grad være mulig å skape tilstrekkelig forutsigbarhet og stabilitet også ved plasseringer etter § 4-4 femte ledd. Det forhold at plasseringen vil vare over noe tid bør i utgangspunktet ikke være noe selvstendig argument mot en slik plassering dersom ungdommen selv, de foresatte og kommunen er enige om plasseringen og oppholdet/plasseringen fremstår som uproblematisk. Det avgjørende er her som ellers hvilken løsning som etter en konkret vurdering fremstår som den beste for barnet totalt sett.

Dersom oppholdet må forventes å bli av lengre varighet, bør barneverntjenesten vurdere om det med en gang skal vedtas å overta omsorgen for barnet.

Om dette uttalte Sosiallovutvalget:[92]

> I disse tilfeller blir det viktig å skape klarhet i spørsmål som gjelder foreldrefunksjonene. Dessuten vil barnet få en ny voksentilknytning, og tilbakeflytting til foreldrene kan skape konflikter hos barnet. Her er det grunn til å minne om at selv om en fosterhjemsplass formidles av sosialtjenesten, er det foreldreansvaret og foreldresamtykket som er det rettslige grunnlaget for plasseringen. Med mindre annet blir bestemt, kan foreldrene når som helst kalle samtykket tilbake.
>
> På denne bakgrunn kan reises spørsmål om adgangen til å bruke fosterhjems- eller barnehjemsplassering som langvarig hjelpetiltak bør begrenses, eventuelt om slike tiltak bør gjenvurderes etter en bestemt tid med sikte på om det bør treffes vedtak etter § 6-11.[93] Utvalget har imidlertid funnet det vanskelig å gi helt bestemte regler, og vi har i § 6-4 tredje ledd annet punktum nøyet oss med å anbefale at hvis foreldrene ikke er i stand til å gi barnet forsvarlig omsorg, og denne situasjonen forutsettes å ville vare i lengre tid, bør sosialtjenesten vurdere om det med en gang bør fattes vedtak etter § 6-11.
>
> Disse synspunktene gjelder plassering i fosterhjem og barnehjem. For barn som er syke eller funksjonshemmede, kan det være nødvendig å finne plass i spesialskole eller institusjon under HVPU. Slike institusjonsopphold kan bli langvarige, men uten at det av denne grunn er behov for å vurdere om det bør treffes vedtak om ansvarsovertakelse.

Det er grunn til merke seg at § 4-4 sjette ledd annet punktum bare pålegger barneverntjenesten å vurdere om det med en gang skal treffes vedtak om

92 NOU 1985: 18 s. 148.

93 Sosiallovutvalgets henvisninger til §§ 6-11 og 6-4 tredje ledd tilsvarer henholdsvis lovens §§ 4-12 og 4-4 femte ledd.

omsorgsovertakelse. At vilkårene for frivillig plassering etter denne bestemmelsen er til stede, innebærer ikke nødvendigvis at vilkårene for omsorgsovertakelse er det.

Forutsetter enighet om innholdet

Frivillig plassering utenfor hjemmet etter § 4-4 fjerde ledd forutsetter ikke bare at det er enighet mellom foreldrene og barneverntjenesten om selve plasseringen og plasseringsstedet, men også om innholdet i plasseringen – det vil si spørsmål som samvær mellom barnet og foreldrene, skolegang, om barnet skal gå i barnehage, osv. Også spørsmål om eventuell utgiftsdekning fra foreldrene eller barnet selv etter §§ 9-2 og 9-3 må det være enighet om.

Plasseringsalternativene

Plasseringsalternativene ved frivillig plassering etter § 4-4 sjette ledd er ikke begrenset til plasseringsalternativene etter vedtak om omsorgsovertakelse, jf. § 4-14. Dette innebærer at barnet også kan plasseres i institusjoner eller tiltak som hører under andre lover uten at vilkårene i § 4-14 bokstav c) er til stede.

Blir barnet plassert i fosterhjem etter § 4-4 sjette ledd, gjelder de samme reglene for disse fosterhjemmene som for fosterhjem som benyttes etter vedtak om omsorgsovertakelse, jf. § 4-22 og forskrift om fosterhjem gitt med hjemmel i denne bestemmelsen (18. desember 2003 nr. 1659). Dette innebærer at fosterhjemmet skal godkjennes av barneverntjenesten, og at de alminnelige godkjennings- og tilsynsrutiner skal følges.

Det samme gjelder når barnet blir plassert i institusjon. Er institusjonen underlagt tilsyn, gjelder tilsynet selvsagt også barn som er plassert frivillig etter denne bestemmelsen.

Som nevnt ovenfor kan foreldrene i utgangspunktet når som helst flytte barnet hjem igjen når barnet er frivillig plassert etter denne bestemmelsen. Det finnes imidlertid enkelte viktige unntak fra denne hovedregelen. Disse unntakene er omhandlet i § 4-8, jf. også § 4-9, og det vises til kommentarene til disse bestemmelsene.

Omsorgssenter for mindreårige

Ved endringslov 30. mai 2008 nr. 36 ble ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere overført fra utlendingsmyndighetene til de statlige barnevernmyndighetene. I utgangspunktet skal disse barna bo på statlige omsorgssentre uten at det treffes vedtak om plassering av den kommunale barneverntjenesten. I så fall kommer ikke § 4-4 fjerde ledd til anvendelse. Det fremgår imidlertid av forarbeidene[94] at omsorgssentrene også bør kunne være et plasseringsalternativ for andre barn enn enslige mindreårige asylsøkere. Det er imidlertid forutsatt at dette vil gjelde barn med likeartede behov som enslige mindreårige

94 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 57 og 54.

asylsøkere. Som aktuelt eksempel er det vist til barn som blir plassert utenfor hjemmet mens de bor på asylmottak sammen med sine foreldre. I proposisjonen heter det videre:

> Etter departementets oppfatning vil dette spesielt kunne gjelde barn som har vært kort tid i asylmottak med sine foreldre når det blir fattet vedtak om å plassere dem utenfor hjemmet, og som derfor vil ha liten kjennskap til norsk språk og kultur, og liten tilknytning til lokalmiljøet. Disse barna vil være i samme situasjon som enslige mindreårige asylsøkere i den forstand at deres oppholdsstatus i Norge er uavklart, slik at opphold på et omsorgssenter vil være aktuelt til deres søknad om opphold i Norge er avgjort, og de blir bosatt i en kommune eller forlater landet. Disse barna vil dessuten, på liknende måte som enslige mindreårige asylsøkere, kunne ha opplevd flukt og traumer.

[§ 4-4 a. Frivillig plassering i fosterhjem eller institusjon over landegrensene]

Barneverntjenesten kan beslutte at et barn skal plasseres i et konkret fosterhjem eller i en institusjon i en stat som har sluttet seg til konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn, dersom:

a) Vilkårene for plassering som hjelpetiltak etter § 4-4 er oppfylt.

b) Plasseringen er forvarlig og til barnets beste. Det skal legges særlig vekt på barnets tilknytning til staten som barnet ønskes plassert i.

c) Barnets rettigheter er ivaretatt i samsvar med § 4-1 og § 6-3. Barnets mening skal tillegges stor vekt og skal fremkomme av sakens dokumenter.

d) Foreldre med foreldreansvar og barn over 12 år har samtykket til plasseringen.

e) Staten som barnet ønskes plassert i, har en forsvarlig tilsynsordning.

f) Gjennomføring av tilsyn, oppfølging av barnet og utgiftsfordeling i forbindelse med plasseringen er avtalt med myndighetene i den staten som barnet ønskes plassert i.

g) Vilkår for plassering etter artikkel 33 i konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn er oppfylt.

Barneverntjenesten kan samtykke i plassering av et barn i et konkret fosterhjem eller en institusjon i Norge etter et utenlandsk vedtak truffet av en stat som har tiltrådt konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak

for beskyttelse av barn. Samtykke kan bare gis dersom vilkårene i første ledd er oppfylt. Barneverntjenesten skal søke Utlendingsdirektoratet om oppholdstillatelse for barnet når dette er nødvendig. Barneverntjenesten kan ikke samtykke i plasseringen før barnet har fått oppholdstillatelse.

Bestemmelsen ble tilføyet ved endringslov 4. september 2015 nr. 85, men bestemmelsen har i skrivende stund ikke trådt i kraft, og det er heller ikke fastsatt dato for ikrafttredelse.

Bestemmelsen ble vedtatt samtidig som konvensjon 19. oktober 1996 om jurisdiksjon, lovvalg, anerkjennelse, fullbyrdelse og samarbeid vedrørende foreldremyndighet og tiltak for beskyttelse av barn ble inkorporert i norsk rett. I denne forbindelse ble flere lover, herunder barnevernloven, endret, blant annet for å tydeliggjøre bestemmelser i konvensjonen. I barnevernloven gjelder endringene – i tillegg til ny § 4-4 a – § 1-2 om lovens stedlige virkeområde. Om ovennevnte konvensjon og endringene i § 1-2 vises det til kommentarene til § 1-2.

Første ledd

Første ledd åpner for at et barn kan plasseres i et fosterhjem eller i en institusjon i et annet land. Det er understreket i forarbeidene[95] at hovedregelen fortsatt skal være at barneverntjenesten skal gi hjelpetiltak i Norge. Det er lagt til grunn at det sjelden vil være aktuelt å plassere et barn i utlandet, men at slik plassering unntaksvis kan være til barnets beste fordi barnet har en sterk tilknytning til den aktuelle staten.

Det følger direkte av bestemmelsens overskrift og av første ledd bokstav d) at det bare er adgang til å plassere et barn i utlandet som et frivillig hjelpetiltak. Når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse, er det ikke adgang til å plassere barnet utenfor Norges grenser. Dette er også understreket i forarbeidene. Som begrunnelse er det vist til at barneverntjenensten har et særlig oppfølgingsansvar overfor barn og foreldre når det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse, og at mulighetene til slik oppfølging er begrenset i utlandet. Det er også vist til at barneverntjenesten, etter konvensjonen artiklene 5 og 14, vil miste sin jurisdiksjon ved langvarige plasseringer og derigjennom vil miste myndigheten til å endre eller vedta nye beskyttelsestiltak.

Vilkår

Det er knyttet en lang rekke vilkår til plassering av barn i utenlandsk fosterhjem eller institusjon. Det er for det første et vilkår at den aktuelle staten

95 Prop. 102 LS (2014–2015) blant annet s. 93.

har sluttet seg til Haagkonvensjonen 1996. Det er bare andre konvensjonsstater som er forpliktet til å anerkjenne og fullbyrde et norsk beskyttelsestiltak, og som må følge øvrige prosessuelle regler for samarbeid som følger av konvensjonen. Det er dernest et vilkår at det er tale om et konkret fosterhjem eller en konkret institusjon.

Etter § 4-4 a første ledd bokstav a må vilkårene for plassering utenfor hjemmet som hjelpetiltak etter § 4-4 være oppfylt. Dette innebærer at barnet må ha et særlig behov for hjelpetiltak, enten på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner, og at barnets behov ikke kan løses ved mindre inngripende tiltak enn plassering utenfor hjemmet. Det fremgår av § 4-4 siste ledd at dersom barneverntjenesten vurderer at foreldrene i lengre tid ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg, bør barneverntjenesten vurdere å fremme sak om omsorgsovertakelse fremfor en frivillig plassering. Denne vurderingen må også foretas når det er aktuelt å plassere barnet i utlandet etter § 4-4 a. Dersom plasseringen i utlandet blir langvarig, kan dette føre til at barnet oppnår vanlig bosted i det landet barnet plasseres i, og at barneverntjenesten mister sin jurisdiksjon.

Etter § 4-4 a første ledd bokstav b må plasseringen være forsvarlig og til barnets beste. Dette følger allerede av henholdsvis §§ 1-4 og 4-1, men det fremgår av forarbeidene[96] at departementet ønsket å synliggjøre dette som et eget vilkår i bestemmelsen. Når det gjelder hensynet til barnets beste, er det forutsatt at barneverntjenesten må foreta en helhetlig vurdering av om det vil være til barnets beste med en plassering i et konkret fosterhjem eller en institusjon i utlandet, og det fremgår direkte av bestemmelsen at det skal legges særlig vekt på barnets tilknytning til den aktuelle staten. Relavante momenter skal være barnets tilknytning til aktuelle omsorgspersoner, barnets eget ønske, nærhet til eventuelle søsken og annen slekt og barnets kjennskap til statens kultur og språk. Disse momentene skal veies opp mot barnets tilknytning til Norge. Når det gjelder forsvarlighetskravet, forutsettes det i forarbeidene at barneverntjenesten må innhente informasjon om det konkrete fosterhjemmet eller institusjonen og om regelverket for plasseringer i den aktuelle staten.

Etter § 4-4 a første ledd bokstav c er det en forutsetning for plassering i utlandet at barnet har blitt hørt i samsvar med § 6-3, og at barnets syn fremkommer i sakens dokumenter. Det følger direkte av bestemmelsen at det skal legges stor vekt på hva barnet mener. I forarbeidene[97] er det uttalt at det etter

96 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 94.

97 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 94.

departementet syn vil være betenkelig å gjennomføre en plassering i utlandet som barnet motsetter seg.

Frivillige hjelpetiltak etter § 4-4 krever samtykke fra foreldre som har daglig omsorg, og fra barn som har fylt 15 år. Det følger av § 4-4 a første ledd bokstav d at det ved plassering i fosterhjem eller institusjon i utlandet kreves samtykke fra foreldre med foreldreansvar. Det kreves imidlertid også samtykke fra barn over tolv år. I forarbeidene[98] er dette begrunnet med at plassering i utlandet vil ha stor betydning for et barn, og at barn over tolv år kan ha sterke oppfatninger om slik plassering.

I § 4-4 a første ledd bokstav e er det satt vilkår om at staten som barnet ønskes plassert i, har en forsvarlig tilsynsordning. Det er denne staten som har myndighet til å føre tilsyn med barnet ved plassering i utlandet. I forarbeidene[99] er det forutsatt at den enkelte barneverntjeneste vurderer om plasseringsstaten har en forsvarlig tilsynsordning, og at barneverntjenesten derfor må innhente informasjon om dette. Det stilles ikke krav om at den aktuelle staten har samme tilsynsordning som Norge, men om at tilsynsordningen må være så god at barneverntjenesten er av den oppfatning at plasseringen er til barnets beste.

Etter § 4-4 første ledd bokstav f er det et vilkår at gjennomføring av tilsyn, oppfølging av barnet og utgiftsfordelingen i forbindelse med plasseringen er nedfelt i en avtale med den aktuelle staten. Det er presisert i forarbeidene[100] at det er den enkelte barneverntjeneste som skal inngå slik avtale. Av forarbeidene fremgår det videre at det er viktig at barneverntjenesten blir enig med myndighetene i plasseringsstaten om hvilke oppgaver de ulike lands myndigheter skal ha, og hvordan barnet skal følges opp:

> Barneverntjenesten har uansett et ansvar for å følge opp barnet etter barnevernloven § 4-5. For å ivareta dette ansvaret er det viktig at barneverntjenesten får jevnlig og god informasjon om hvordan det går med barnet slik at de kan vurdere om plasseringen fungerer etter sitt formål. Dette bør fremgå av avtalen som inngås. Barneverntjenesten bør få informasjon om barnets helse, utvikling, sosiale forhold og skolegang under plasseringen. Tilrettelegging og gjennomføring av samvær bør også fremgå av avtalen.
>
> Videre bør det fremgå av avtalen at barneverntjenesten kan avbryte plasseringen hvis barneverntjenesten kommer til at plasseringen ikke lenger er til barnets beste. Så lenge barnet anses å ha vanlig bosted i Norge, vil norske barnevernmyndigheter ha kompetanse til å endre, oppheve og treffe nye beskyttelsestiltak. Hvis plasserin-

98 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 95.

99 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 95.

100 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 95–96.

> gen blir langvarig, kan barnets vanlige bosted endre seg og norske myndigheter vil ikke lenger ha jurisdiksjon til å oppheve, endre eller treffe nye tiltak for å beskytte barnet. Tiltaket vil likevel bestå inntil myndighetene i landet barnet er plassert opphever eller endrer tiltaket. Departementet mener derfor det er viktig at barneverntjenesten avklarer med utenlandske myndigheter at Norge beholder jurisdiksjonen i saken, så langt det lar seg gjøre.

Etter § 4-4 a første ledd bokstav g må vilkårene for plassering i utlandet etter Haagkonvensjonen artikkel 33 være oppfylt. Dette innebærer at norske myndigheter må ha anmodet en annen konvensjonsstat om plassering i et konkret fosterhjem eller en institusjon. Det følger av forarbeidene[101] at ved anmodningen må barneverntjenesten oversende en rapport om barnet og gi en begrunnelse for plasseringen. Dette gir den aktuelle staten en mulighet til å gjennomgå grunnlaget for plasseringen, avklare behovet for oppholdstillatelse for barnet, ta stilling til utgiftsfordelingen og hvordan barnet skal følges opp. Det er et vilkår for plassering at rett myndighet i den anmodede staten har samtykket til plasseringen på bakgrunn av hensynet til barnets beste.

I forarbeidene er det presisert at det er en forutsetning for at barnet kan plasseres i utlandet, at barnet sikres oppholdstillatelse der dette er nødvendig, og at barneverntjenesten må påse at det er ivaretatt før plasseringen kan finne sted.

Annet ledd

Etter annet ledd kan barneverntjenesten samtykke til at et barn som er omfattet av et annet lands jurisdiksjon, plasseres i et konkret fosterhjem eller en konkret institusjon i Norge. Forutsetningen er at det er truffet et vedtak av en stat som har tiltrådt Haagkonvensjonen 1996. Vilkårene i første ledd er gitt tilsvarende anvendelse. Dette innebærer for det første at det dreier seg om en frivillig plassering, og at barnet ikke kan plasseres i Norge dersom utenlandske myndigheter har fattet vedtak om omsorgsovertakelse eller lignende tvangsvedtak. Dernest er det et vilkår at barneverntjenesten vurderer at en slik plassering er til barnets beste. Etter forarbeidene[102] skal det ved denne vurderingen legges særlig vekt på barnets tilknytning til Norge, og relevante momenter er om barnet har slekt og nært nettverk i Norge, og om barnet kjenner norsk språk og kultur. Det stilles ikke krav om norsk statsborgerskap, men dette vil være et moment i vurderingen. Videre skal barnet høres, og barnets mening skal fremkomme av sakens dokumenter. Barn over tolv år må ha samtykket til plasseringen, og det samme

101 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 96.

102 Prop. 102 LS (2014–2015) s. 98.

gjelder foreldre med foreldreansvar. Barneverntjenesten og den aktuelle staten må inngå en avtale om blant annet tilsyn, oppfølging og utgiftsfordeling, og konvensjonsstaten må ha anmodet norske myndigheter om å plassere barnet i Norge etter Haagkonvensjonen 1996 artikkel 33. Anmodningen må gjelde et konkret fosterhjem eller en konkret institusjon. Mest aktuelt vil antakelig være plassering i fosterhjem hos slektninger i Norge.

Samtykke til plassering i Norge forutsetter at barnevernlovens alminnelige regler for institusjons- og fosterhjemsplasseringer følges. Fosterforeldrene må derfor i utgangspunktet oppfylle de generelle krav som stilles til fosterforeldre i fosterhjemsforskriften § 3, men det er forutsatt i forarbeidene at disse må kunne fravikes noe dersom det er til barnets beste med slik plassering. Dette følger allerede av gjeldende retningslinjer. Institusjonsplassering forutsetter at institusjonen er godkjent.

Samtykke til plassering i Norge forutsetter at barnet kan få oppholdstillatelse, og det er presisert i forarbeidene at det er nødvendig med formell oppholdstillatelse for barn som skal oppholde seg i Norge utover tre måneder. Dette gjelder også barn som er EØS/EFTA-borgere. I tråd med dette fremgår det av annet ledd at barneverntjenesten skal søke Utlendingsdirektoratet om oppholdstillatelse når dette er nødvendig, og at barneverntjenesten ikke kan samtykke til plasseringen før oppholdstillatelse er gitt.

§ 4-5. Oppfølging av hjelpetiltak.

Når hjelpetiltak vedtas, skal barneverntjenesten utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan. Barneverntjenesten skal følge nøye med på hvordan det går med barnet og foreldrene og vurdere om hjelpen er tjenlig, eventuelt om det er nødvendig med nye tiltak, eller om det er grunnlag for omsorgsovertakelse. Tiltaksplanen skal evalueres regelmessig.

Formålet med bestemmelsen er å sikre at barneverntjenesten følger opp de hjelpetiltak som er iverksatt. Det er viktig å merke seg at bestemmelsen ikke bare pålegger barneverntjenesten å følge med på hvordan det går med barnet, men også hvordan det går med foreldrene. Som omtalt under merknadene til § 4-4 er ikke hjelpetiltak begrenset til tiltak som er direkte innrettet mot barnets behov, de omfatter også tiltak som kan bedre foreldrenes omsorgsevne.

Det fremgår av forarbeidene[103] at det hører med til barneverntjenestens faglige ansvar å holde seg underrettet om hvordan tiltaket virker, og å iverk-

103 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 107.

sette nye tiltak der det tiltaket som først er forsøkt, ikke fungerer tilfredsstillende. For ytterligere å sikre at denne oppfølgingen skjer planmessig og målrettet, er barneverntjenesten pålagt å utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan. Planen skal gi en oversikt over hvilke tiltak som skal settes i verk, og angi et tidsperspektiv for den videre oppfølgingen av disse. Det er videre forutsatt i forarbeidene[104] at planen bør foreligge samtidig med at vedtak om hjelpetiltak fattes.

Bestemmelsen ble noe endret ved endringslov 19. juni 2009 nr. 45. Det fremgår av forarbeidene[105] at formålet med endringen var å ytterligere presisere barneverntjenestens oppfølgingsansvar. Det ble i denne forbindelse vist til at det er viktig å unngå at barn i for lang tid mottar hjelpetiltak som ikke fungerer etter sitt formål. Det er presisert i lovteksten at barneverntjenesten ved vurderingen av om det er nødvendig med nye tiltak, også skal vurdere om det er grunnlag for omsorgsovertakelse, samt at tiltaksplanen skal evalueres regelmessig. I forarbeidene er det antatt at kvartalsmessig evaluering bør være et minimum i de fleste saker.

§ 4-6. Midlertidige vedtak i akuttsituasjoner.

Dersom et barn er uten omsorg fordi foreldrene er syke eller barnet er uten omsorg av andre grunner, skal barneverntjenesten sette i verk de hjelpetiltak som umiddelbart er nødvendige. Slike tiltak kan ikke opprettholdes mot foreldrenes vilje.

Er det fare for at et barn blir vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet, kan barnevernadministrasjonens leder eller påtalemyndigheten uten samtykke fra foreldrene umiddelbart treffe midlertidig vedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet.

Barnevernadministrasjonens leder kan i et slikt tilfelle også treffe midlertidig vedtak etter § 4-19.

Er det truffet vedtak etter annet ledd, skal begjæring om tiltak som nevnt i § 7-11 sendes fylkesnemnda snarest, og senest innen seks uker, men innen to uker hvis det gjelder tiltak etter § 4-24.

Dersom saken ikke er sendt til fylkesnemnda innen fristene som nevnt i fjerde ledd, faller vedtaket bort.

104 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 34, Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 16.

105 Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) s. 16.

Paragraf 4-6 omhandler barneverntjenestens rett og plikt til å gripe inn når barn er i en utsatt situasjon og tiltak må iverksettes umiddelbart. Tiltak etter § 4-6 første ledd kan ikke iverksettes dersom foreldrene motsetter seg det, mens tiltak etter annet ledd kan iverksettes uavhengig av foreldrenes samtykke.

Første ledd

Hjelpetiltak når barn er uten omsorg

Første ledd pålegger barneverntjenesten en handleplikt. Plikten går ut på å sikre at barn som er uten omsorg, blir ivaretatt på en betryggende måte ved tiltak etter § 4-4. Bestemmelsen kommer til anvendelse i tilfeller der foreldrene uttrykkelig samtykker til tiltak fra barneverntjenesten, der de ikke motsetter seg slike tiltak, og i situasjoner der foreldrene er fysisk eller psykisk ute av stand til å samtykke. Det er i forarbeidene[106] gitt eksempler på situasjoner hvor bestemmelsen er ment å komme til anvendelse. Dette kan dreie seg om situasjoner der barnet er uten omsorg fordi foreldrene er uteblitt fra hjemmet uten varsel, eller situasjoner der foreldrene er ute av stand til å ta vare på barnet fordi de er i rus. Videre er nevnt tilfeller der barnet selv har rømt eller på andre måter har kommet bort fra foreldrene.

Et barn er uten omsorg når ingen tar seg av det. Er barnet forsvarlig ivaretatt av andre enn foreldrene, for eksempel av slektninger, kan ikke barnet sies å være uten omsorg. Det samme gjelder dersom politiet allerede har sørget for å bringe barnet hjem etter at barnet har kommet bort fra foreldrene.

Tiltakene

Det må vurderes konkret hvilke hjelpetiltak som skal benyttes i det enkelte tilfelle. Barneverntjenesten må forsøke å finne frem til løsninger som er mest mulig skånsomme for barnet. Dersom et barn har rømt eller har kommet bort fra hjemmet på annen måte, må barnet så raskt som mulig bringes tilbake til foreldrene eller den som har omsorgen for det. Andre ganger kan det være nødvendig å plassere barnet utenfor hjemmet fordi foreldrene er i rus eller er fysisk fraværende. Plassering hos slektninger eller andre nærstående personer kan da være å foretrekke fremfor plassering hos fremmede i barneverninstitusjon eller fosterhjem. Antakelig vil det også være lettere å få til løsninger i samarbeid med foreldrene dersom det er mulig å unngå at barnet flyttes til fremmede.

Etter første ledd annet punktum kan iverksatte tiltak ikke opprettholdes mot foreldrenes vilje. Bestemmelsen kan dermed ikke anvendes når foreldrene verbalt eller fysisk motsetter seg tiltaket. Når barnet er over 15 år, kan tiltak etter denne bestemmelsen heller ikke iverksettes dersom barnet selv setter seg

106 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 34 og 108 og Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 16 og 17.

imot det, jf. § 6-3 og kommentarene til denne bestemmelsen. Når foreldre og/eller barn over 15 år motsetter seg at tiltaket opprettholdes, og barneverntjenesten mener at akuttsituasjonen fortsatt består, må barneverntjenesten eventuelt avløse et hjelpetiltak etter første ledd med et tvangstiltak etter annet ledd.

Det påhviler barneverntjenesten en plikt til aktivt å følge opp tiltak og avvikle dem når behovet ikke lenger er til stede. Dette innebærer at barn som er akuttplassert utenfor hjemmet, umiddelbart skal flyttes hjem når grunnlaget for plasseringen ikke lenger foreligger. Det er i bestemmelsen ikke angitt noen tidsbegrensning for varigheten av tiltak etter første ledd, men det er i forarbeidene[107] forutsatt at det må dreie seg om kortvarige tiltak. Ved behov for tiltak utover den akutte situasjonen må det treffes ordinært vedtak om hjelpetiltak etter § 4-4.

Har andre enn foreldrene den daglige omsorgen for barnet, gjelder bestemmelsen tilsvarende overfor den som har omsorgen.

Når barnet er uten omsorg fordi foreldrene er døde, skal retten etter barneloven § 63 avgjøre hvem som skal ha foreldreansvaret for barnet. Er det ingen som tar seg av barnet umiddelbart etter dødsfallet, vil barneverntjenesten ha plikt til å iverksette tiltak etter § 4-6 første ledd inntil rettens avgjørelse foreligger. For en nærmere omtale av foreldreansvar etter dødsfall vises til kommentarene til § 4-12.

Annet ledd

Vilkårene

Lovens hovedregel er at vedtak om å plassere et barn utenfor hjemmet mot foreldrenes vilje skal treffes av fylkesnemnda. Paragraf 4-6 annet ledd gir imidlertid anvisning på en enklere saksbehandling i akuttsituasjoner. Barnevernadministrasjonens leder og påtalemyndigheten kan etter denne bestemmelsen treffe et midlertidig vedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet dersom det er fare for at barnet vil bli vesentlig skadelidende ved å forbli i sin hjemmesituasjon. Ordlyden er rettet mot faresituasjoner i hjemmet, men det er ikke avgjørende hvor barn og foreldre oppholder seg. Det må således kunne fattes vedtak etter denne bestemmelsen også når barn og foreldre av ulike grunner oppholder seg annet sted enn i hjemmet, for eksempel i forbindelse med ferie. Videre kommer bestemmelsen til anvendelse i tilfeller der barn og foreldre bor sammen på institusjon, for eksempel senter for foreldre og barn, og foreldrene har den daglige omsorgen i behold.

107 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 34.

Vedtak etter annet ledd kan bare treffes dersom skaderisikoen er akutt, og barnet vil bli vesentlig skadelidende om det ikke straks flyttes. Det må i disse tilfellene foretas en risikoavveining. Det må herunder vurderes om skaderisikoen for barnet kan elimineres helt, eller reduseres til et akseptabelt nivå, ved at det settes inn hjelpetiltak i hjemmet, eller ved at barnet med foreldrenes samtykke plasseres hos slektninger eller andre nærstående personer inntil saken eventuelt kan behandles i fylkesnemnda på vanlig måte.

Vilkårene for henholdsvis akuttplassering etter § 4-6 og omsorgsovertakelse etter § 4-12 er ikke de samme. Vilkårene for omsorgsovertakelse kan dermed være oppfylt uten at det samtidig foreligger et akuttgrunnlag, og tilsvarende kan vilkårene for akuttvedtak foreligge uten at vilkårene for omsorgsovertakelse er oppfylt. Det kan tenkes at det i en krisesituasjon er behov for øyeblikkelig å plassere barnet utenfor hjemmet, men at situasjonen raskt endrer seg slik at barnet igjen kan flytte hjem. I forarbeidene[108] er nevnt som eksempel på en slik situasjon at barnet har vært utsatt for overgrep i hjemmet, men at overgriperen flytter etter at det er truffet akuttvedtak. I disse tilfellene må barnet tilbakeføres når den akutte faresituasjonen for barnet ikke lenger er til stede.

Vilkårene for å fatte akuttvedtak i medhold av § 4-6 annet ledd kan være oppfylt selv om barnets situasjon har vedvart over tid og derfor ikke er utløst av en akutt eller plutselig krisesituasjon. Det avgjørende er om barnet vil bli vesentlig skadelidende ved å forbli under foreldrenes omsorg. Er situasjonen alvorlig nok, som for eksempel der barnet utsettes for alvorlig vold eller overgrep i hjemmet eller lever under andre skadelige forhold, kan akuttvedtak treffes selv om dette er noe barnet har opplevd over tid. Dette gjelder selv om barneverntjenesten har kjent til eller burde ha kjent til forholdene fra tidligere. At barneverntjenesten tidligere har forsømt seg ved ikke å gripe inn, endrer ikke barnets rett til beskyttelse.

Vedtak etter annet ledd kan treffes mot foreldrenes vilje. Dersom foreldre, og barn som selv er fylt 15 år, ikke motsetter seg plassering utenfor hjemmet, vil vilkårene for å anvende § 4-6 annet ledd i utgangspunktet ikke foreligge. Faresituasjonen vil da kunne avhjelpes ved en frivillig plassering utenfor hjemmet etter § 4-6 første ledd eller etter § 4-4 siste ledd.

At de private partene ikke motsetter seg plasseringen, vil likevel ikke nødvendigvis være til hinder for at det treffes tvangsvedtak etter § 4-6 annet ledd. Situasjonen kan være at barnet ved en frivillig plassering ikke blir tilstrekke-

108 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 34.

lig sikret mot den skaderisikoen som foreligger. Plasseringer utenfor hjemmet etter § 4-6 første ledd eller § 4-4 siste ledd gir ikke barneverntjenesten hjemmel til å nekte eller begrense foreldrenes samvær med barnet og/eller plassere barnet på sperret adresse. I en akuttsituasjon kan hensynet til barnet gjøre det nødvendig nettopp å begrense foreldrenes adgang til kontakt med barnet, jf. § 4-6 tredje ledd. En frivillig plassering kan også være utilstrekkelig dersom foreldrenes samtykke fremstår som lite reelt, og det er grunn til å tro at samtykket vil bli trukket tilbake før den akutte situasjonen er tilstrekkelig avklart. Barneverntjenesten må her foreta en konkret vurdering av hvilken løsning som umiddelbart synes å være den beste for barnet.

Det kan i en akuttsituasjon være vanskelig å få oversikt over barnets og familiens reelle situasjon. I saker som gjelder ungdom og større barn, kan det i noen tilfeller være uklart om den akutte situasjonen er utløst av mangelfull omsorgsevne hos foreldrene eller av atferdsvansker hos ungdommen eller barnet. Et midlertidig vedtak etter § 4-6 annet ledd forutsetter at begrunnelsen for vedtaket er rettet mot foreldrefunksjonen. Skyldes krisesituasjonen alvorlige atferdsvansker hos barnet, skal det eventuelt treffes midlertidig vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum.

Dersom et barn er plassert i institusjon eller fosterhjem i medhold av tvangsvedtak etter § 4-12, kan barnet hentes tilbake til institusjonen eller fosterhjemmet etter en rømming i medhold av tvangsvedtaket. Det kan derfor i slike tilbakehentingssituasjoner ikke fattes midlertidig vedtak etter § 4-6 annet ledd.

Vedtaksmyndighet

Som nevnt ovenfor er det barnevernadministrasjonens leder og påtalemyndigheten som kan treffe vedtak etter annet ledd. Det fremgår av kommentarene til § 2-1 fjerde ledd at barnevernlederens myndighet til å fatte midlertidige og foreløpige vedtak etter §§ 4-6, 4-9 og 4-25 neppe kan delegeres til en underordnet i barneverntjenesten. Akuttvedtak kan etter dette fattes av barnevernadministrasjonens leder eller av den som fungerer i lederens fravær. Det er nærmere redegjort for dette spørsmålet i kommentarene til § 2-1 fjerde ledd.

Når påtalemyndigheten er gitt vedtaksmyndighet etter barnevernloven, er det en gammel ordning som ble videreført i gjeldende lov.

Ordningen er ikke drøftet i forarbeidene, verken til gjeldende eller tidligere lov. Det må imidlertid antas at påtalemyndighetens myndighet er subsidiær og i utgangspunktet begrenset til de tider på døgnet hvor barnevernadministrasjonens leder (eller dennes stedfortreder) ikke er tilgjengelig.

Ordningen med at påtalemyndigheten har vedtaksmyndighet, reiser spørsmål om også lensmennene kan fatte slike vedtak. Det følger av straffeprosessloven at lensmennene er en del av påtalemyndigheten. Lensmennene har

imidlertid begrenset påtalekompetanse, jf. påtaleinstruksen av 28. juni 1985 nr. 1679 § 2-7, som bestemmer at lensmennene kun kan beslutte «pågripelse, ransaking og beslag når det ikke er anledning til å innhente beslutning fra overordnet påtalemyndighet». Det synes rimelig å legge den samme begrensning til grunn for lensmennenes adgang til å fatte midlertidige vedtak etter §§ 4-6 og 4-25.

Saksbehandlingen

I utgangspunktet gjelder de samme saksbehandlingsreglene for vedtak etter § 4-6 annet ledd som for andre vedtak etter loven, jf. § 6-1. Dette utgangspunktet må imidlertid modereres noe ut fra dette vedtakets spesielle formål.

Når det gjelder utredningsplikten som beskrevet i forvaltningsloven § 17, kan det ikke stilles de samme krav til grundighet i disse tilfellene som ellers. Visse krav til undersøkelse av den aktuelle situasjonen må det likevel stilles også her. Et vedtak etter § 4-6 annet ledd er et alvorlig inngrep mot dem det gjelder, og det er derfor viktig at det foretas et nødvendig minimum av undersøkelser, slik at feilaktig bruk av bestemmelsen unngås.

Også forvaltningsloven § 16 om partens rett til å bli «varslet om vedtaket på forhånd» og til å uttale seg kommer i utgangspunktet til anvendelse. Varslingsplikten er imidlertid ikke absolutt. Forhåndsvarsel kan blant annet unnlates dersom slik varsling ikke er praktisk mulig, eller dersom varsling vil medføre fare for at vedtaket ikke kan gjennomføres. Når vilkårene etter § 4-6 annet ledd er oppfylt, vil vilkårene i forvaltningsloven § 16 for å unnlate forhåndsvarsel i mange tilfeller foreligge, men ikke alltid. Det må i alle tilfelle foretas en konkret vurdering.

En dom fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD), Venema v. the Netherlands 17. desember 2002, saksnummer 35731/97, er i denne sammenheng relevant. Dommen er omtalt av professor Karl Harald Søvig ved Universitet i Bergen i en artikkel i Tidskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål nr. 4 for 2003. Retten til forhåndsvarsel ble i saken prøvet opp mot EMK artikkel 8, som i norsk oversettelse lyder:

> 1) Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse.
> 2) Det skal ikke skje noe inngrep av offentlig myndighet i utøvelsen av denne rettighet unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse og moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.

Saksforholdet var at A, født februar 1994, som spedbarn flere ganger ble innlagt på sykehus med oppgitte symptomer som legene ikke fant fysiske årsaker til. Legene mistenkte moren for å ha fremkalt symptomene som en

følge av at hun led av Münchhausens syndrom by proxy.[109] Verken legene eller barnevernet hadde på forhånd involvert foreldrene da barnevernet 6. januar 1995 møtte opp på sykehuset for å hente A, som var besluttet tatt midlertidig under omsorg av barnevernet. A ble plassert i fosterhjem på sperret adresse. (Omsorgsovertakelsen ble 10. januar forlenget. Anke over dette vedtaket om fortsatt omsorgsovertakelse ble 9. februar forkastet.)

Domstolen aksepterte at foreldre ikke alltid kan involveres i beslutningsprosessen i hastesaker på grunn av tidsaspektet, og viste til at de kan utgjøre en trussel mot barnet eller vil kunne hindre effektiv inngripen. Domstolen forkastet i dette tilfellet argumentet om at foreldrene kunne ha reagert uforutsigbart – et moment som ble vurdert som relevant, men som likevel ikke var god nok grunn til å unnlate forhåndsvarsel i en sak av så fundamental betydning for foreldrene. Unnlatelsen av å involvere foreldrene i beslutningsprosessen hadde hindret foreldrene i å ivareta sine interesser, og tiltaket førte til at foreldre og barn ble atskilt i vel fire måneder. Domstolen konstaterte krenkelse av EMK artikkel 8.

Etter forvaltningsloven § 12 første ledd har en part rett til å la seg bistå av advokat eller fullmektig på alle trinn av saksbehandlingen. Dette vil i utgangspunktet også gjelde ved vedtak etter § 4-6 annet ledd. Denne retten gir imidlertid ikke foreldrene adgang til å kreve at akuttvedtak etter § 4-6 annet ledd skal utsettes inntil advokat eller fullmektig er varslet. Retten til å la seg bistå av advokat gir på dette stadiet i saksbehandlingen ikke en tilsvarende rett til å få utgiftene til advokat dekket av det offentlige. Det vises til kommentarene til § 7-8, der også reglene om fritt rettsråd er omtalt.

Et vedtak etter § 4-6 annet ledd skal som hovedregel være skriftlig. Skriftlighet kan imidlertid unnlates dersom dette av praktiske grunner vil være særlig byrdefullt for forvaltningsorganet, jf. forvaltningsloven § 23. Normalt vil et vedtak etter § 4-6 annet ledd først komme til uttrykk ved at barneverntjenesten eller påtalemyndigheten tar hånd om barnet. Vedtaket bør i slike tilfeller raskt formaliseres gjennom et skriftlig vedtak.

Vedtaket skal begrunnes samtidig med at vedtaket fattes, jf. forvaltningsloven § 24 første ledd. Begrunnelsen skal henvise til hjemmelen for vedtaket og redegjøre for de faktiske forhold vedtaket bygger på. Videre skal det i begrun-

109 MSBP eller «Münchhausen ved fullmektig» er en diagnose som kjennetegnes ved at en forelder, oftest en mor, fabrikkerer eller fremkaller symptomer hos barnet og fremstiller barnet for lege eller sykehus, for på den måten å få oppmerksomhet.

nelsen så langt som mulig redegjøres for de hovedhensyn som har vært avgjørende for barneverntjenestens skjønn. Det vises til forvaltningsloven § 25.

Det avgjørende er ikke om det foreligger alminnelig omsorgssvikt, men om vilkårene for akuttvedtak er oppfylt. Det må derfor tydeliggjøres i begrunnelsen hva som er det akutte i situasjonen. Beskrivelsen av den aktuelle situasjonen må være så konkret som mulig. Det er for eksempel ikke tilstrekkelig å opplyse om en akutt fare for mishandling eller selvskading. Det må samtidig redegjøres for de faktiske omstendigheter som tilsier at en slik fare foreligger. Et akuttvedtak bør være kortfattet og konsentrert om den aktuelle situasjonen. Beskrivelse av forhold som ligger tilbake i tid, bør unngås dersom opplysningene ikke har direkte sammenheng med den situasjonen som foranlediger akuttvedtaket.

Etter forvaltningsloven § 27 skal partene snarest mulig gis skriftlig underretning om vedtaket. Dersom saken haster – og det vil den gjøre i situasjoner som omhandlet i § 4-6 annet ledd – «kan underretning gis muntlig eller på annen måte», jf. forvaltningsloven § 27 første ledd annet punktum. I så fall skal vedtaket snarest bekreftes skriftlig. I underretningen til foreldrene skal det inntas opplysninger om klageadgang, klagefrist, partens rett til å se sakens dokumenter og om adgangen til å kreve utsatt iverksettelse av vedtaket, jf. forvaltningsloven § 27 tredje ledd. Utsatt iverksettelse vil likevel være lite praktisk, da et akuttvedtak etter sin karakter forutsettes iverksatt umiddelbart.

Plasseringsalternativene

Det er ikke angitt i bestemmelsen hvilke plasseringsalternativer som vil være aktuelle i akuttsituasjoner. Det fremgår av forarbeidene[110] at dette må det være opp til barneverntjenesten å vurdere. Det er imidlertid forutsatt at plasseringsalternativene er begrenset til å gjelde de alternativer som omfattes av lovens §§ 4-14 og 4-24. Når det også vises til plasseringsalternativene i § 4-24, må dette ses i sammenheng med barneverntjenestens adgang til å fatte akuttvedtak for barn med alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-25. Det må derfor legges til grunn at de plasseringsalternativer som omhandles i § 4-24, bare kan anvendes når det treffes akuttvedtak etter § 4-25. Tilsvarende må det i utgangspunktet legges til grunn at en akuttplassering etter § 4-6 må skje innenfor de alternativene som omfattes av § 4-14, jf. kommentarene til denne bestemmelsen.

For å gjøre en akuttplassering så skånsom som mulig for barnet, bør barneverntjenesten plassere barnet hos familie eller andre i barnets nærmiljø dersom dette er mulig og til det beste for barnet.

110 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 35.

Flytting mens akuttvedtaket består

For å ivareta barnet på best mulig måte under akuttplasseringen, kan det vise seg nødvendig å flytte barnet til et annet sted enn det som ble valgt da akuttvedtaket ble fattet. Det kan ikke være tvil om at barneverntjenesten har anledning til å flytte barnet dersom barnets behov tilsier det. En slik flytting innenfor rammen av et akuttvedtak skal ikke gis foreløpig godkjenning av fylkesnemnda og kan heller ikke påklages etter § 4-17.

Formålet er å sikre barnet

Et midlertidig vedtak etter § 4-6 annet ledd har som formål å beskytte barnet i en akutt situasjon. Det midlertidige vedtaket innebærer ikke at omsorgsansvaret formelt sett overføres til barneverntjenesten. Barneverntjenesten kan likevel samtykke til at barnet gis helsehjelp, jf. pasientrettighetsloven § 4-4 annet ledd og psykisk helsevernloven § 2-2 annet ledd. Det vises for øvrig til kommentarene til § 4-18, der disse bestemmelsene er nærmere omtalt.

Tredje ledd

Samvær / sperret adresse

Når det er truffet midlertidig vedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet, kan det også treffes midlertidig vedtak om samvær mellom barnet og foreldrene og/eller vedtak om at barnets adresse skal holdes skjult for foreldrene etter § 4-19. Selv om det ikke fremgår direkte av bestemmelsens ordlyd, må det være klart at slikt vedtak bare kan treffes i de tilfeller det er truffet vedtak etter annet ledd. Vedtak etter første ledd forutsetter frivillighet fra foreldrenes side, og vedtaket kan ikke opprettholdes mot foreldrenes vilje.

Nytt vedtak

Det hender at det etter at det er fattet vedtak om samvær i forbindelse med en akuttplassering, inntrer noe som gjør det nødvendig å endre det opprinnelige samværsvedtaket. Det kan ikke være tvilsomt at det er adgang til å fatte nytt vedtak i et slikt tilfelle. Dette må også gjelde i de tilfellene fylkesnemnda har behandlet en klage over det opprinnelige samværsvedtaket. Ved midlertidige plasseringer og midlertidige vedtak om samvær er det kommunen (ved barnevernleder) som er vedtaksmyndighet i første instans, mens fylkesnemnda er klageinstans. Det følger da av alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper at kommunen da også har både rett og plikt til gjøre de endringer som til enhver tid er nødvendige. Forutsetningen for å endre det samvær fylkesnemnda har vedtatt i en klagesak, må imidlertid være at det i ettertid fremkommer opplysninger som fylkesnemnda ikke var kjent med da samværet ble fastsatt. Kommunens endrede samværsvedtak kan påklages til fylkesnemnda på vanlig måte etter § 7-23. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har i brev av 5. februar 2014 til Kommuneadvokaten i Drammensregionen gitt uttrykk for at et nytt samværsvedtak forutsetter et nytt vedtak etter annet ledd. Dette kan ikke være riktig.

Vedtaksmyndighet

Det er bare barnevernadministrasjonens leder som kan treffe midlertidig vedtak om samvær og sperret adresse. I de tilfeller det er påtalemyndigheten som har truffet selve akuttvedtaket, må dermed et eventuelt vedtak om samvær / sperret adresse utstå til barnevernadministrasjonens leder får seg forelagt spørsmålet. Påtalemyndigheten treffer gjerne vedtak etter annet ledd på tidspunkter hvor barnevernadministrasjonens leder ikke er tilgjengelig, for eksempel om natten og i helger. Det forhold at påtalemyndigheten ikke har selvstendig myndighet til å treffe vedtak om samvær eller sperret adresse, innebærer likevel ikke at foreldrene nødvendigvis har rett til å få vite hvor barnet plasseres, eller til å utøve samvær med barnet inntil barnevernadministrasjonens leder har truffet vedtak om dette. Selve tvangsvedtaket om at barnet plasseres utenfor hjemmet, begrenser foreldrenes rett til å ha kontakt med barnet. Samvær, og samvær uten tilsyn, kan være uforenlig med begrunnelsen for og formålet med selve akuttvedtaket. Påtalemyndighetens myndighet etter annet ledd må også innebære myndighet til rent midlertidig å nekte foreldrene kontakt med barnet. Dersom foreldrene skal nektes rett til å vite hvor barnet er, og til å utøve samvær med barnet utover en eller to dager, er det imidlertid nødvendig at barnevernadministrasjonens leder snarest treffer vedtak om dette.

Et midlertidig vedtak om samvær eller sperret adresse etter tredje ledd krever ikke fylkesnemndas godkjenning etter § 7-22. Når det gjelder klageadgang, vises til kommentarene til § 7-23.

Fjerde og femte ledd

Varigheten av vedtaket

Som omtalt under kommentarene til annet ledd må et tvangsvedtak om å plassere barnet utenfor hjemmet mot foreldrenes vilje, oppheves når den situasjonen som gjorde vedtaket nødvendig, ikke lenger er til stede. I andre tilfeller kan det være at barneverntjenesten vurderer situasjonen slik at barnet ikke bør tilbakeføres til foreldrene, men at det i stedet bør settes inn mer langvarige tiltak som forutsetter vedtak i fylkesnemnda. Dette kan for eksempel være vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-12, eller vedtak om særtiltak for barn med atferdsvansker etter § 4-24. Dersom dette er tilfellet, må barneverntjenesten etter fjerde ledd snarest mulig, og senest innen seks uker, sende begjæring om tiltak som nevnt i § 7-11 til fylkesnemnda. Gjelder barneverntjenestens forslag tiltak etter § 4-24, skal forslaget sendes fylkesnemnda innen to uker.

Når begjæring om tiltak er fremmet for fylkesnemnda innen henholdsvis seksukers- og toukersfristen, kan tiltak etter § 4-6 annet ledd opprettholdes inntil fylkesnemnda har fattet sitt vedtak.[111] Det påhviler barneverntjenesten et

111 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 36.

særlig ansvar for å utrede saken så raskt som mulig for å begrense varigheten av midlertidige løsninger. Barneverntjenesten må derfor etterstrebe å fremme begjæring om tiltak for nemnda så snart som mulig innenfor den tiden fristbestemmelsene gir anvisning på. Tilsvarende er det viktig at også fylkesnemnda i disse tilfellene treffer vedtak raskt.

Fristen for å oversende begjæring til nemnda løper fra vedtaksdato og ikke fra nemndas godkjenning. Fylkesnemnda må ha mottatt begjæring om tiltak innen utløpet av fristen. Sendes begjæringen pr. post, må forsendelsen være poststemplet på fristens siste dag, jf. tilsvarende domstolloven § 146 annet ledd. Dersom fristen utløper på en helgedag, må nemnda ha forslaget i hende, eller forsendelsen må være poststemplet, senest den påfølgende virkedag, jf. tilsvarende domstolloven § 149 første ledd.

Fristbestemmelsene gir et absolutt skjæringspunkt etter henholdsvis seks og to uker. Dersom begjæring som nevnt ikke er sendt fylkesnemnda innen fristen, faller akuttvedtaket bort, jf. femte ledd. Det er presisert i proposisjonen[112] at konsekvensen av at fristen er oversittet, er at barnet må tilbakeføres til hjemmet. Dette innebærer at et akuttvedtak ved fristens utløp ikke kan erstattes med et nytt akuttvedtak.

Et akuttvedtak kan også falle bort fordi det rent faktisk ikke opprettholdes. Dersom en ungdom som er midlertidig plassert i ungdomshjem etter § 4-6 annet ledd, rømmer hjem til foreldrene, må barneverntjenesten raskt ta skritt for å hente ungdommen tilbake. Velger barneverntjenesten i en slik situasjon å forholde seg passiv og la ungdommen bli boende hjemme, må vedtaket etter kort tid anses bortfalt. Ungdommen kan dermed ikke hentes tilbake med hjemmel i det opprinnelige akuttvedtaket.

Utsatt iverksettelse av bortfalt akuttvedtak

Både loven selv og forarbeidene forutsetter klart at barneverntjenestens adgang til å fatte tvangsvedtak er av subsidiær karakter, og at hovedregelen er at tvangsvedtak skal fattes av fylkesnemnda. Bakgrunnen for at barneverntjenesten har adgang til å fatte tvangsvedtak er behovet for akutt inngripen, og det er ikke tvilsomt at vedtaket er ment å være midlertidig i påvente av fylkesnemndas avgjørelse. Det fremgår også uttrykkelig av forarbeidene at tiltak etter § 4-6 annet ledd kan opprettholdes «inntil fylkesnemnda har truffet sin beslutning» – forutsatt at kommunen har fremmet begjæring om tiltak innenfor lovens frister. Det er vanskelig å tolke dette annerledes enn at akuttvedtaket bortfaller når fylkesnemndas vedtak foreligger, uavhengig av hvilket resultat

112 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 36.

nemnda kommer til. Et vedtak om omsorgsovertakelse vil avløse et midlertidig vedtak, mens et vedtak om ikke å ta kommunens forslag om omsorgsovertakelse til følge innebærer at akuttvedtaket bortfaller, og at barnet skal tilbakeføres til foreldrene. Det samme må gjelde dersom fylkesnemnda opphever akuttvedtaket i en klagesak. Imidlertid kom Høyesteretts ankeutvalg i en kjennelse inntatt i Rt. 2011 s. 431 til at kommunen kan begjære utsatt iverksettelse etter tvisteloven § 36-3 tredje ledd av «vedtak av fylkesnemnda som ikke tar krav om omsorgsovertakelse til følge, eller som opphever et midlertidig vedtak om tvangsmessig omsorgsovertakelse». Som begrunnelse ble det vist til at dersom kommunen ikke skulle ha slik adgang, ville dette begrense kommunens søksmålsadgang, og til at en adgang for kommunen til å begjære utsatt iverksettelse i slike tilfeller fremstår som et «naturlig supplement til søksmålsadgangen». Kjennelsen innebærer at et akuttvedtak, fattet av en enkelt person i den kommunale barneverntjenesten, kan opprettholdes etter at fylkesnemnda, med de krav som stilles til fylkesnemndas sammensetning, saksbehandling og vedtak, har kommet til at vilkårene for tvangstiltak ikke er oppfylt. Kommunens søksmålsadgang, også i de tilfellene fylkesnemnda ikke tar kommunens forslag om tvangstiltak til følge, er ikke tvilsom. At opprettholdelse av et forutgående akuttvedtak er et naturlig supplement til søksmålsadgangen, er imidlertid vanskelig å forstå.

§ 4-7. Barn som foreldrene selv plasserer utenfor hjemmet.

Når et barn blir plassert hos andre på en slik måte at foreldrene ikke kan sies å ha den daglige omsorgen for det, kan barneverntjenesten kreve å godkjenne plasseringsstedet hvis plasseringen varer mer enn to måneder, jf. § 4-22 annet ledd. Grunnlaget for å gjøre et slikt krav gjeldende er det samme som for å gjøre undersøkelser etter § 4-3. Reglene for undersøkelser etter § 4-3 skal også følges i disse tilfeller.

Krav om godkjenning gjelder ikke når barnet er over 15 år, når plasseringen er nødvendig av hensyn til barnets skolegang, eller når barnet blir plassert i en offentlig institusjon på grunn av sin helse og utvikling.

Når barneverntjenesten får opplysning om plassering etter første ledd skal den undersøke om det er behov for hjelpetiltak som kan gi foreldrene grunnlag for å ha barnet hos seg, eller som ellers er ønskelige av hensyn til barnet. Om gjennomføring av undersøkelsen gjelder § 4-3 annet, tredje og fjerde ledd. Undersøkelsen kan unnlates dersom den etter de opplysninger som foreligger, ikke er nødvendig.

Bestemmelsen omhandler de plasseringer av barn som foretas av barnets foreldre uten barneverntjenestens bistand, de såkalte private plasseringer.

Det kan være høyst ulike grunner til at foreldre for kortere eller lengre perioder velger å overlate den daglige omsorgen for barnet til andre. I enkelte tilfeller kan foreldrene ha personlige problemer som gjør at de ikke makter omsorgen for barnet og foretrekker å plassere det hos slektninger eller venner fremfor å søke hjelp hos barneverntjenesten. I andre tilfeller kan det være at foreldrene må flytte fra hjemstedet på grunn av arbeid eller utdanning og velger å la barnet bo hos andre på hjemstedet.

Hovedregelen

I utgangspunktet kan foreldre fritt plassere sine barn til oppfostring hos andre uten at dette er en sak for barneverntjenesten. Loven inneholder ingen meldeplikt til barneverntjenesten om private plasseringer verken for foreldrene selv eller andre. Loven inneholder heller ingen generell regel om at barneverntjenesten skal godkjenne slike plasseringer, og utgangspunktet er også at private plasseringer ikke omfattes av lovens regler om fosterhjem.

Fra dette utgangspunktet gjelder imidlertid enkelte unntak, og det er disse som reguleres i § 4-7. Når vilkårene i § 4-7 er til stede, kan barneverntjenesten kreve å undersøke plasseringsstedet med tanke på eventuell godkjenning. Når vilkårene i § 4-7 ikke foreligger, er plasseringen barneverntjenesten uvedkommende med den følge at plasseringsstedet ikke får status som fosterhjem i barnevernlovens forstand.

Første ledd

Krav om godkjenning

Når vilkårene i første ledd er til stede, «kan barneverntjenesten kreve å godkjenne plasseringsstedet …». Formuleringen, som ble inntatt i loven etter forslag fra Forbruker- og administrasjonskomiteen,[113] er uheldig. Ut fra formålet med bestemmelsen og henvisningen til § 4-22 annet ledd må det for det første være klart at det barneverntjenesten her kan kreve, er å la plasseringsstedet undergå den godkjenningsprosedyre som gjelder for fosterhjem, det vil si undersøke om plasseringsstedet tilfredsstiller de krav som må stilles til et fosterhjem. Dette innebærer at barneverntjenesten ikke bare kan godkjenne plasseringsstedet, men også kan nekte å godkjenne det. For det andre synes formuleringen å forutsette at barneverntjenesten står fritt med hensyn til om fosterhjemmet skal undergis slik godkjenningsprosedyre når vilkårene for øvrig er til stede. Det må likevel legges til grunn at når vilkårene i første

113 Innst. O. nr. 80 (1991–92).

ledd foreligger, har barneverntjenesten langt på vei en plikt til å foreta de nødvendige undersøkelser. Dette følger forutsetningsvis av tredje ledd og også av lovens formål og system.

Vilkår for undersøkelse

Departementet foreslo i proposisjonen[114] en bestemmelse om at private plasseringer som innebar at foreldrene ikke lenger kunne sies å ha den daglige omsorgen for barnet, og som måtte forutsettes å vare lenger enn to måneder, i alle tilfeller skulle godkjennes av barneverntjenesten. Forbruker- og administrasjonskomiteen mente at departementet her gikk for langt med tanke på å regulere private plasseringer, og mente at det burde oppstilles ytterligere vilkår for at en privat plassering skulle utløse undersøkelser etter barnevernloven. I innstillingen[115] uttalte komiteen:

> Komiteen er av den oppfatning at det er rimelig at foreldre kan plassere barn for en viss tid hos familie eller venner uten at saken av den grunn skal bli gjenstand for behandling av barneverntjenesten. En slik plassering kan etter komiteens oppfatning ikke i seg selv kvalifisere for tiltak fra barnevernets side.

Slik bestemmelsen ble vedtatt, oppstiller første ledd tre vilkår som alle må være til stede for at barneverntjenesten skal kunne undersøke plasseringsstedet med tanke på eventuell godkjenning. For det første må barnet være plassert hos andre på en slik måte at foreldrene ikke kan sies å ha den daglige omsorgen for det. For det andre må plasseringen vare mer enn to måneder, og for det tredje må vilkårene for å foreta undersøkelser etter § 4-3 foreligge. Om det førstnevnte vilkåret uttalte komiteen:

> Komiteen vil påpeke at departementet i merknaden til denne paragrafen legger til grunn et svært bredt grunnlag for at godkjenningsplikt skal inntreffe. Det vises bl.a. til tilfeller hvor mor bor hos sine foreldre og ukependler til arbeid eller skolegang. I slike tilfeller anser departementet det som om besteforeldrene har omsorgen for barnet. Komiteen mener det ikke er rimelig at det skal innføres noen godkjenningsplikt i slike tilfeller. For mange yngre mødre i distriktene vil det oppfattes svært urimelig at barnevernet skal ha godkjenningsplikt for ordninger som er helt nødvendige for at de skal kunne få en utdanning eller være i arbeid.

Det fremgår av denne uttalelsen at komiteen legger den samme forståelsen av begrepet «daglig omsorg» til grunn som departementet. Dersom foreldrene ukependler, og barnet bor hos andre, kan ikke foreldrene sies å ha den daglige omsorgen for barnet. Komiteen mente imidlertid at det ikke er rimelig at det skal være noen godkjenningsplikt i disse tilfellene, og uttalte videre:

---

114 Ot.prp. nr. 44 (1991–92).

115 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 18.

> Komiteen har likevel forståelse for at det er behov for en bestemmelse som tar sikte på å fange opp de hjemmene som barneverntjenesten allerede kjenner til som spesielt utsatte. For å dekke dette behovet er det etter komiteens mening ikke behov for en generell bestemmelse om godkjenningsplikt.
>
> Komiteen foreslår derfor å endre § 4-7, slik at man får en hjemmel til at barneverntjenesten kan kreve å godkjenne en slik plassering, hvis det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter kapittel 4 i barnevernloven …

Dette innebærer at barneverntjenesten ikke kan la plasseringsstedet undergå noen godkjenningsprosedyre, herunder foreta undersøkelser av om plasseringsstedet tilfredsstiller kravene til fosterhjem i § 4-22 annet ledd, med mindre det er grunn til å anta at barnet har behov for et tiltak etter lovens kapittel 4. Denne begrensningen av de to førstnevnte vilkårene betyr likevel ikke så mye i praksis. Det forhold at foreldrene må plassere barnet hos andre i mer enn to måneder, vil nok i mange tilfeller i seg selv innebære at det er grunn til å anta at barnet kan ha behov for tiltak etter loven, i alle fall hjelpetiltak etter lovens § 4-4.

Annet ledd

Bestemmelsens anvendelsesområde avgrenses ytterligere i annet ledd. Selv om vilkårene i første ledd er til stede, gjelder likevel ikke godkjenningskravet dersom barnet er over 15 år, når plasseringen er nødvendig på grunn av barnets skolegang, eller når barnet blir plassert i en offentlig institusjon på grunn av sin helse og utvikling.

Tredje ledd

Undersøkelsen

Når barneverntjenesten blir kjent med en privat plassering som tilfredsstiller vilkårene i første ledd, skal barneverntjenesten først og fremst undersøke om det er behov for hjelpetiltak som kan gi foreldrene mulighet til å ha barnet hos seg. Dersom dette ikke er mulig, må barneverntjenesten undersøke om plasseringsstedet tilfredsstiller kravene til fosterhjem i henhold til § 4-22 annet ledd. Det må i utgangspunktet stilles de samme kravene til disse fosterhjemmene som til de fosterhjem som formidles av barneverntjenesten. Kravene til fosterhjem er nærmere omhandlet i kommentarene til § 4-22.

Kravene til fosterhjem er oppfylt

Dersom plasseringsstedet tilfredsstiller kravene til fosterhjem, skal plasseringsstedet godkjennes, og plasseringsstedet anses som et fosterhjem i barnevernlovens forstand, jf. § 4-22 første ledd bokstav b). Dette innebærer blant annet at fosterhjemmet har krav på oppfølging og veiledning fra barneverntjenestens side, og at det skal føres tilsyn med fosterhjemmet, jf. § 4-22 tredje ledd og kommentarene til denne bestemmelsen. At den private plasseringen

godkjennes som fosterhjem, innebærer imidlertid i utgangspunktet ikke at fosterhjemmet har krav på fosterhjemsgodtgjøring eller utgiftsdekning. Dette må det i så fall inngås avtale med barneverntjenesten om.

I henhold til § 4-7 tredje ledd skal barneverntjenesten undersøke om det er behov for hjelpetiltak for barnet i fosterhjemmet.

Kravene til fosterhjem er ikke oppfylt

Dersom undersøkelsen avdekker at plasseringsstedet ikke tilfredsstiller kravene til fosterhjem for barnet, kan ikke plasseringsstedet godkjennes. I disse tilfellene må barneverntjenesten søke å finne frem til andre tiltak for barnet, dersom foreldrene selv ikke kan ha omsorgen for det. Barneverntjenesten kan for eksempel formidle plass i annet fosterhjem etter § 4-4 eller overta omsorgen for barnet, dersom vilkårene for dette er til stede.

Når barneverntjenesten foretar undersøkelser etter § 4-7, gjelder § 4-3 annet, tredje og fjerde ledd ved gjennomføring av undersøkelsen, jf. § 4-7 tredje ledd annet punktum.

Unnlatelse av undersøkelse

En undersøkelse etter § 4-7 kan unnlates dersom den ikke er nødvendig ut fra de opplysninger som foreligger. Dette kan være tilfelle der barneverntjenesten allerede har nødvendig kunnskap om barnets og foreldrenes situasjon og forholdene i hjemmet der barnet er plassert. Slik undersøkelse må kunne unnlates både når barneverntjenesten har tilstrekkelige opplysninger til å kunne godkjenne fosterhjemmet, og i de tilfeller der barneverntjenesten har tilstrekkelige opplysninger til å nekte å godkjenne plasseringsstedet som fosterhjem for barnet.

Foreldrene kan når som helst bestemme at privat plasserte barn skal flytte hjem igjen. Fra dette utgangspunktet gjelder viktige unntak: Etter § 4-8 kan det treffes vedtak om forbud mot flytting av barnet, og i visse tilfeller kan det også treffes vedtak om omsorgsovertakelse for barnet. Paragraf 4-8 kommer til anvendelse uavhengig av om barneverntjenesten har godkjent plasseringsstedet etter § 4-7 eller ikke. Et vedtak om forbud mot flytting av privat plasserte barn etter § 4-8 innebærer ikke i seg selv at det hjemmet barnet bor i, godkjennes som fosterhjem i henhold til § 4-22, jf. kjennelse inntatt i Rt. 1996 s. 1805. Om vilkårene for å treffe vedtak om flytteforbud, og om virkningene av et slikt vedtak, vises det til kommentarene til § 4-8.

§ 4-8. Forbud mot flytting av barn, eller vedtak om omsorgsovertakelse, når barnet bor utenfor hjemmet.

Er et barn plassert utenfor hjemmet av foreldrene eller med deres samtykke etter § 4-4, kan fylkesnemnda vedta at barnet for en tid av opptil tre måneder ikke skal flyttes. Et slikt vedtak kan bare treffes dersom det ikke er rimelig grunn

for flyttingen, eller dersom den kan være til skade for barnet. I løpet av den tid som er fastsatt, skal barneverntjenesten legge forholdene til rette for at flyttingen kan skje med minst mulig ulempe for barnet.

Dersom det er overveiende sannsynlig at flyttingen vil føre til en situasjon eller risiko for barnet som nevnt i § 4-12 første ledd, kan det treffes vedtak om omsorgsovertakelse for barnet. Et slikt vedtak kan treffes også før et nyfødt barn er flyttet til foreldrene. § 4-12 annet og tredje ledd gjelder tilsvarende.

Selv om vilkårene etter § 4-12 ikke er tilstede, kan det treffes vedtak om omsorgsovertakelse dersom plasseringen har vart i mer enn to år, og barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering må antas at flyttingen kan føre til alvorlige problemer for barnet.

Generelt om anvendelsesområdet

Bestemmelsen regulerer fylkesnemndas adgang til å treffe vedtak om forbud mot flytting eller vedtak om omsorgsovertakelse når barnet bor utenfor hjemmet. Bestemmelsen kommer til anvendelse i følgende situasjoner:

1) Foreldrene har selv (uten bistand fra barneverntjenesten) plassert barnet hos andre. Bestemmelsen kommer til anvendelse uavhengig av om en slik plassering omfattes av godkjenningskravet i § 4-7 eller ikke. Det kan derfor treffes vedtak om forbud mot flytting også i de tilfeller plasseringen ikke er å anse som en fosterhjemsplassering i henhold til § 4-22 bokstav b), jf. § 4-7.
2) Barnet er plassert utenfor hjemmet etter at det er truffet vedtak om frivillig plassering etter § 4-4 femte ledd.

I situasjoner som beskrevet i punkt 1 og 2 kan foreldrene i utgangspunktet når som helst flytte barnet hjem til seg igjen eller flytte barnet fra et oppholdssted til et annet. Det dreier seg i det første tilfellet om rent private plasseringer. Heller ikke et barneverntiltak etter § 4-4 fjerde ledd gir andre begrensninger i foreldreansvaret enn de som følger av selve plasseringen. Foreldrene har derfor også i disse tilfellene i utgangspunktet rett til å bestemme hvor barnet skal bo eller oppholde seg.

Adgangen til å vedta flytteforbud etter § 4-8 gjelder uavhengig av om barnet er plassert privat, i fosterhjem eller i institusjon. Institusjonen kan være en barneverninstitusjon, men bestemmelsen kommer også til anvendelse når barnet er plassert i en institusjon under annen lov, for eksempel i bolig for heldøgns omsorg etter helse- og omsorgstjenesteloven.

Årsaken til at barnet er plassert utenfor hjemmet, har ingen betydning for anvendelsen av § 4-8. Bakgrunnen for plasseringen kan være manglende omsorgsevne hos foreldrene på plasseringstidspunktet, men plasseringen kan

også ha sin årsak i sykdom hos barnet eller foreldrene, eller at foreldrene ikke har kunnet ha barnet hos seg på grunn av arbeid eller skolegang.

Bestemmelsens overskrift – «når barnet bor utenfor hjemmet» – kan gi grunnlag for å slutte at bestemmelsen kommer til anvendelse i alle tilfeller hvor et barn ikke bor eller oppholder seg i familiens hjem. Det fremgår imidlertid av selve lovteksten at bestemmelsen bare kan anvendes i de tilfeller der barn bor hos og får sin omsorg av andre enn foreldrene. Tilfeller der den ene eller begge foreldrene utøver omsorg på et annet sted enn i hjemmet omfattes således ikke av bestemmelsen. Praktiske eksempler på slike situasjoner er når mor og barn bor på senter for foreldre og barn, og når barn og foreldre er under utredning i barneverninstitusjon, og foreldrene selv har den daglige omsorgen for barnet.

Det kan heller ikke fattes vedtak etter § 4-8 når et barn er akuttplassert utenfor hjemmet etter § 4-6, jf. § 4-8 første ledd, der det fremgår at bestemmelsen kun kommer til anvendelse når foreldrene selv har plassert barnet utenfor hjemmet eller har samtykket til slik plassering etter § 4-4 fjerde ledd. Formålet med et flytteforbud er å hindre et brått oppbrudd fra et tilvent miljø, et hensyn som i liten grad vil være relevant ved rent kortvarige akuttplasseringer. Et vedtak etter § 4-6 må således eventuelt følges opp med tiltak etter § 4-4 eller § 4-12.

Paragraf 4-8 kommer ikke til anvendelse når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. En omsorgsovertakelse medfører begrensninger i foreldreansvaret som innebærer at foreldrene ikke kan flytte barnet. Dette gjelder uavhengig av om vedtaket om omsorgsovertakelse er gjort med eller uten samtykke fra foreldrene.

Første ledd

Flytteforbudets varighet

Etter første ledd kan fylkesnemnda vedta at barnet ikke skal flyttes for en tid av opptil tre måneder. Flytteforbudet har en absolutt tidsbegrensning på tre måneder og løper fra det tidspunkt fylkesnemnda fatter vedtak eller fra det tidspunkt barneverntjenesten fatter foreløpig vedtak etter § 4-9 første ledd.

Vilkår

Flytteforbud kan vedtas både når foreldrene ønsker å flytte barnet tilbake til seg, og når foreldrene vil flytte barnet til annet fosterhjem eller barnehjem. Vilkåret for å vedta flytteforbud er at det enten ikke er rimelig grunn for flyttingen, eller at flyttingen kan være til skade for barnet. Det er ikke et vilkår for å vedta flytteforbud at foreldrene har manglende omsorgsevne på vedtakstidspunktet. Når et barn en periode har vært under omsorg av andre, kan et brått miljøskifte i seg selv være vanskelig for barnet. I slike tilfeller kan et flytteforbud ivareta behovet for en mykere overgang til hjemmet.

Formål

Et vedtak om flytteforbud skal sikre status quo, det vil si at situasjonen for

barnet inntil videre skal opprettholdes som den er. Når flytteforbud er vedtatt, kan derfor heller ikke barneverntjenesten flytte barnet.

Formålet med flytteforbudet skal være å legge forholdene til rette slik at en flytting kan foretas med minst mulig ulempe for barnet, jf. første ledd tredje punktum. Flytteforbudet innebærer altså ikke at omsorgen for barnet overtas, og foreldreansvaret begrenses ikke utover det forhold at den daglige omsorgen for barnet utøves av andre enn foreldrene.

Samvær

Foreldrene kan således med hjemmel i et flytteforbud ikke nektes samvær med barnet. Fordi forholdene skal legges til rette slik at flytting kan skje på best mulig måte for barnet, vil samvær mellom barnet og foreldrene tvert imot være i samsvar med bestemmelsens intensjoner, jf. Sosiallovutvalgets utredning.[116] Det kan likevel oppleves som en mangel at loven ikke åpner for samværsregulering i slike tilfeller. Når det først vurderes som nødvendig å fatte et tvangsvedtak, vil situasjonen rundt barnet også kunne være såpass vanskelig at barnet ville hatt best av samvær med foreldrene i klart regulerte former.

Selv om formålet med flytteforbudet er å legge forholdene til rette for flytting, kan det i løpet av den tiden som er satt for flytteforbudet, vise seg at foreldrene ikke lenger bør ha omsorgen for barnet. I disse tilfellene kan det treffes vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-8 annet og tredje ledd. I og med at flytteforbud har en absolutt tidsbegrensning på tre måneder, må vedtak om omsorgsovertakelse være fattet før de tre månedene har utløpt. Det er ikke tilstrekkelig at sak om omsorgsovertakelse er fremmet for nemnda innen tremånedersfristen (eller innen seksukersfristen dersom det er fattet foreløpig vedtak etter § 4-9).

Vedtaksmyndighet og klageorgan

Vedtak om flytteforbud etter § 4-8 skal treffes av fylkesnemnda etter at barneverntjenesten har forberedt saken og fremmet begjæring om tiltak etter § 7-11. Barnevernadministrasjonens leder kan i visse tilfeller med hjemmel i § 4-9 første ledd fatte foreløpig vedtak om flytteforbud. Kommunen har da en frist på seks uker til å fremme begjæring om flytteforbud for fylkesnemnda.

Det foreløpige flytteforbudet kan påklages til fylkesnemnda etter § 7-23. Det kan synes som lovens ordning er at fylkesnemnda skal behandle både kommunens forslag om flytteforbud og klage over det foreløpige vedtaket om flytteforbud. Dette vil innebære at fylkesnemnda på kort tid skal behandle det samme spørsmålet to ganger. Som klageorgan skal fylkesnemnda prøve nødvendigheten av at vedtak ble fattet uten ordinær behandling i fylkesnemnda. Fylkes-

116 NOU 1985: 18 s. 152.

nemnda vil imidlertid også som klageorgan måtte prøve selve grunnlaget for flytteforbudet. Det antas at loven må forstås slik at et flytteforbud normalt skal behandles av fylkesnemnda som førsteinstans etter § 4-8, men at prøvingen som førsteinstans erstattes av fylkesnemndas klagebehandling når et foreløpig vedtak er påklaget.

Annet ledd

Omsorgsovertakelse

Dersom det er overveiende sannsynlig at en flytting vil føre til en situasjon eller risiko for barnet som nevnt i § 4-12 første ledd, kan det etter denne bestemmelsen treffes vedtak om omsorgsovertakelse for barnet. På samme måte som ved vedtak om flytteforbud kommer annet ledd til anvendelse når barnet er plassert i fosterhjem eller i institusjon, og uavhengig av om foreldrene tar sikte på å flytte barnet tilbake til seg, til et nytt fosterhjem eller en ny institusjon.

Omsorgsovertakelse etter denne bestemmelsen vil særlig være aktuelt i de tilfeller foreldrene har tatt skritt til å flytte barnet, men vedtak om omsorgsovertakelse kan fattes også når foreldrene ikke har gitt uttrykk for ønske om å flytte barnet. Det kan i seg selv være uheldig for barnet at det ikke får den trygghet i sin nye omsorgsbase som en omsorgsovertakelse kan gi.[117] Dersom et vedtak om omsorgsovertakelse skal avløse et flytteforbud, må vedtaket om omsorgsovertakelse foreligge før tremånedersfristen er utløpt, dersom unødig flytting skal unngås.

Nyfødt barn

Etter annet ledd annet punktum kan det fattes vedtak om omsorgsovertakelse også før et nyfødt barn er flyttet hjem til foreldrene. Det fremgår både av bestemmelsens ordlyd og av forarbeidene[118] at vedtak om å overta omsorgen for barnet ikke kan treffes før barnet er født. Om adgangen til å foreta undersøkelser før et barn er født, vises det til kommentarene til § 1-3.

Det vil i praksis ikke være mulig å legge frem en sak om omsorgsovertakelse og få denne behandlet i fylkesnemnda i den perioden et nyfødt barn normalt befinner seg på sykehuset. Etter § 4-9 første ledd kan derfor barnevernadministrasjonens leder i disse tilfeller fatte et foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse, jf. kommentarene til § 4-9.

Strenge beviskrav

Vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-8 annet ledd forutsetter at det er overveiende sannsynlig at barnet vil komme i en situasjon som omhandlet i § 4-12 dersom slikt vedtak ikke fattes. Beviskravet er dermed i disse tilfellene

117 NOU 1985: 18 s. 160.

118 NOU 1985: 18 s. 160.

strengere enn ved direkte anvendelse av § 4-12. Sosiallovutvalget uttaler om dette:[119]

> Det er en høy grad av sannsynlighet som her kreves. Det vil likevel ikke være vanskelig å føre bevis for at slik sannsynlighet foreligger dersom foreldrene har vist seg uskikket til å ha barnet eller andre barn, og det heller ikke er inntrådt endringer som kan begrunne en annen vurdering. Derimot kan disse sakene bli meget vanskelige dersom foreldrene ikke tidligere har hatt omsorgen for barnet eller et annet barn, eller det har gått en tid siden de hadde omsorgen for et barn og det hevdes å være inntrådt endringer.

Det er også i disse tilfellene bevistemaene i § 4-12 første ledd bokstavene a) til og med d) som skal prøves. Bevisvurderingen kan være særlig vanskelig når det er tale om omsorgsovertakelse av et nyfødt barn. Manglende omsorgsevne for tidligere barn vil være et moment. Rusmiddelmisbruk under svangerskapet eller andre forhold hos foreldrene som kan ha innvirkning på omsorgsevnen, for eksempel psykisk utviklingshemming eller alvorlige psykiske problemer, vil også kunne være av betydning. Dersom et nyfødt barn vurderes å komme hjem til en situasjon hvor det vil bli utsatt for omsorgssvikt, vil grunnlaget for omsorgsovertakelsen være § 4-8 annet ledd annet punktum, jf. § 4-12 bokstav a). Tilsvarende vil § 4-8 annet ledd annet punktum, jf. § 4-12 første ledd bokstav d), være hjemmelen for omsorgsovertakelse dersom barnet ikke flyttes hjem til en situasjon med aktuell omsorgssvikt, men hvor det er overveiende sannsynlig at barnets helse og utvikling kan bli alvorlig skadd på sikt fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet. Her vises til kommentarene til § 4-12 bokstav d).

Nødvendighetskravet

Som ved omsorgsovertakelse når barnet bor hos foreldrene, jf. § 4-12, må en omsorgsovertakelse etter § 4-8 være nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i. Det må tas stilling til om hjelpetiltak kan skape tilfredsstillende forhold for barnet hjemme hos foreldrene, jf. § 4-8 annet ledd siste punktum, jf. § 4-12 annet ledd. Det vises til kommentarene til § 4-12 annet ledd.

Når det fattes vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-8 annet ledd første punktum, vil det ofte være en forutsetning at barnet skal bli værende der det er. Dette vil være situasjonen når barnet har god tilknytning til mennesker og miljø der det bor, og ellers lever under gode forhold. Paragraf 4-8 annet ledd kommer imidlertid til anvendelse også i tilfeller der det vil være riktig å flytte barnet i forbindelse med omsorgsovertakelsen. Dette er klart forutsatt i forarbeidene.[120]

119 NOU 1985: 18 s. 159.

120 NOU 1985: 18 s. 346.

Tredje ledd

Omsorgsovertakelse begrunnet i tilknytning

Etter tredje ledd kan det fattes vedtak om omsorgsovertakelse for barnet selv om det i og for seg ikke er noe i veien med foreldrenes omsorgsevne, og vilkårene i § 4-8 annet ledd, jf. § 4-12, ikke er oppfylt. Det er i slike tilfeller et vilkår for omsorgsovertakelse at plasseringen for det første har vart i mer enn to år, og for det andre at barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering må antas at flyttingen kan føre til alvorlige problemer for barnet. Det følger av formålet med § 4-8 tredje ledd at vedtak om omsorgsovertakelse i disse tilfellene bare kan fattes når barnet skal bli værende der det er.

Vurderingstemaet i tredje ledd er det samme som i § 4-21 første ledd annet punktum om oppheving av vedtak om omsorgsovertakelse, og det er i utgangspunktet gode grunner til å behandle disse to situasjonene likt. Avgjørende i begge tilfeller er barnets tilknytning til sine nye omsorgspersoner og sitt nye miljø. Videre vil barnets opplevelse av tilbakeføring til foreldrene være den samme uavhengig av om grunnlaget for plasseringen er vedtak om omsorgsovertakelse, vedtak om plassering etter § 4-4 siste ledd eller er en rent privat plassering.

I forarbeidene[121] er det i kommentarene til § 4-21 uttalt at mindre alvorlige eller forbigående problemer for barnet ved en tilbakeføring til foreldrene ikke bør være utslagsgivende, dersom foreldrene ellers kan gi barnet varig forsvarlig omsorg. Det pekes her på at tilknytning til biologiske foreldre i seg selv kan være en ressurs for barnet. At problemer av mindre alvorlig karakter ikke skal være utslagsgivende, følger direkte av ordlyden i bestemmelsen, men heller ikke problemer som kan synes alvorlige på kort sikt, skal altså være avgjørende dersom disse må anses å være forbigående. Det er en samlet vurdering av barnets tilknytning til sine nye omsorgspersoner sett i forhold til problemene ved tilbakeføring som skal foretas. Jo sterkere tilknytningen er, desto alvorligere vil problemene ved en tilbakeføring kunne være. Herunder må man også legge vekt på barnets tilknytning til og kontakt med foreldrene, barnets alder (både på plasseringstidspunktet og tilbakeføringstidspunktet), varigheten av plasseringen, foreldrenes evne til å takle barnets eventuelle problemer etter tilbakeføringen, osv. Det som til nå er sagt om den vurderingen som skal foretas etter § 4-8 tredje ledd, skiller seg ikke ut fra den vurderingen som skal foretas etter § 4-21, jf. kommentarene til denne bestemmelsen.

121 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 55.

Det kan likevel være grunnlag for å hevde at § 4-8 må fortolkes noe strengere enn § 4-21. Et flertall i stortingskomiteen uttaler i innstillingen[122] følgende:

> Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Sosialistisk Venstreparti, har merket seg at det ved anvendelsen av bestemmelsene i kap. 4 skal legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Det vil også måtte gjelde der det er snakk om tilbakeføring av barn til foreldre.
>
> Flertallet mener derfor at hovedregelen må være at barn kan flytte tilbake til sine biologiske foreldre hvis forholdet i hjemmet er blitt så bra at § 4-12 ikke kan nyttes. Hvis det er klart at barnet vil oppleve en tilbakeflytting som vanskelig, må dette kunne motvirkes gjennom et planlagt arbeid i en overgangstid.
>
> Ved spørsmålet om tilbakeføring av et barn, må det imidlertid foretas en vurdering av situasjonen og problemene for barnet både på kort og lang sikt.
>
> Flertallet mener likevel at § 4-8 tredje ledd har sin berettigelse for å møte de spesielle tilfeller hvor barn er plassert i ung alder, og har hatt liten eller ingen kontakt med sine biologiske foreldre i perioden …

Denne reservasjonen er ikke inntatt i komiteens merknader til § 4-21. Et mindretall i komiteen gikk imot at barneverntjenesten overhodet skulle ha adgang til å treffe vedtak om omsorgsovertakelse når det ikke er noe i veien med foreldrenes omsorgsevne.[123]

Hvor mye strengere § 4-8 tredje ledd skal fortolkes enn § 4-21, er uklart. Begrepene «ung alder» og «liten kontakt» er skjønnsmessige og må vurderes konkret. Et annet forhold som kan tale for å tolke § 4-8 strengere enn § 4-21, er at § 4-8 regulerer en situasjon der foreldrene selv har innsett nødvendigheten av å plassere barnet utenfor hjemmet – enten på egen hånd eller med bistand av barneverntjenesten. Det kan tale til foreldrenes fordel at de i en vanskelig periode har vist slik ansvarsfølelse. På den annen side behøver ikke forskjellen her være så stor. Også omsorgsovertakelser skjer ofte med foreldrenes samtykke.

Hjemmelen til å fatte vedtak om omsorgsovertakelse etter tredje ledd er lite benyttet i praksis.

§ 4-9. Foreløpige vedtak etter § 4-8.

Foreløpig vedtak etter § 4-8 første ledd og annet ledd annet punktum kan treffes av barnevernadministrasjonens leder, dersom de interesser bestemmelsen skal ivareta, kan bli vesentlig skadelidende om vedtaket ikke treffes og gjennomføres straks.

122 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 20.

123 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 22.

Barnevernadministrasjonens leder kan, når det er truffet foreløpig vedtak etter § 4-8 annet ledd annet punktum, også treffe foreløpig vedtak etter § 4-19.

Er det truffet foreløpig vedtak, skal begjæring om tiltak som nevnt i § 7-11 være sendt fylkesnemnda snarest, og senest innen seks uker.

Dersom saken ikke er sendt til fylkesnemnda innen fristen som nevnt i tredje ledd, faller vedtaket bort.

Første ledd

Vedtak om forbud mot flytting og omsorgsovertakelse av barn som bor utenfor hjemmet, skal som hovedregel fattes av fylkesnemnda, jf. § 4-8 første ledd. Dersom foreldrene ønsker å flytte barnet straks, vil det være behov for at et vedtak foreligger raskt. Det vil i slike tilfeller ofte være umulig å få forberedt og behandlet en sak etter § 4-8 for fylkesnemnda før barnet faktisk er flyttet. For å imøtekomme behovet for en raskere saksgang i disse tilfellene gir § 4-9 første ledd barnevernadministrasjonens leder hjemmel til å fatte foreløpig vedtak etter § 4-8.

Vilkår

Det kan ikke fattes foreløpig vedtak etter § 4-8 når barnet bor utenfor hjemmet sammen med den ene eller begge foreldrene, jf. kommentarene til § 4-8.

Et foreløpig vedtak etter § 4-9 forutsetter for det første at grunnvilkårene i § 4-8 henholdsvis første ledd og annet ledd annet punktum er oppfylt. Det er i tillegg et vilkår at vanlig saksbehandling ikke kan foretas uten vesentlig skade for barnet.

Foreløpig vedtak etter § 4-8 kan fattes i to typer situasjoner. For det første kan det fattes foreløpig vedtak om at et barn som bor utenfor hjemmet, ikke skal flyttes for en periode på inntil tre måneder, jf. henvisningen til § 4-8 første ledd. For det andre kan det fattes foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse av et nyfødt barn før barnet er flyttet hjem til foreldrene, jf. henvisningen til § 4-8 annet ledd annet punktum.

Med unntak av nyfødte barn er det ikke adgang til å fatte foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse for barn som befinner seg utenfor hjemmet og er under omsorg av andre. Det vises til at henvisningen i § 4-9 første ledd er begrenset til henholdsvis 1) bestemmelsen om flytteforbud i § 4-8 første ledd og 2) bestemmelsen om omsorgsovertakelse av et nyfødt barn i § 4-8 annet ledd annet punktum. Før en sak kan legges frem for fylkesnemnda etter § 4-8 annet ledd første punktum eller § 4-8 tredje ledd, vil et øyeblikkelig behov kunne ivaretas ved et foreløpig flytteforbud.

Flytteforbud

Et spørsmål som jevnlig oppstår i praksis i akutte situasjoner, er hvorvidt det skal fattes vedtak om foreløpig vedtak om flytteforbud eller akuttvedtak

etter § 4-6 annet ledd. Formålet med et flytteforbud er å sikre status quo for å hindre at barnet flyttes brått fra et tilvent miljø. Det fremgår av forarbeidene[124] at det kan være grunn til å bruke bestemmelsen når barnet har vært atskilt fra foreldrene lenge, og det er i denne forbindelse vist til at både atskillelsen fra foreldene og den omstendighet at barnet har etablert kontakt med et nytt miljø, kan gi grunn til å utsette flyttingen av hensyn til barnet. Det er imidlertid presisert at bestemmelsen ikke er begrenset til de tilfeller hvor plasseringen har vart i lengre tid. Formålet med bestemmelsen tilsier likevel at plasseringen må ha hatt en viss varighet. Har barnet bare vært plassert utenfor hjemmet i noen dager, er formålet neppe å beskytte barnet mot et for brått miljøskifte, men snarere å beskytte barnet mot skadelige forhold i hjemmet foreldrene ønsker barnet tilbake til. I et slikt tilfelle kan det være gode grunner til i stedet å fatte vedtak i medhold av § 4-6 annet ledd. Dette gjelder særlig når barnet ble frivillig plassert utenfor hjemmet i en akuttsituasjon som faller inn under § 4-6 annet ledd, og foreldrene trekker samtykket til plasseringen kort tid etter. Det vil i slike situasjoner også ofte være behov for å regulere foreldrenes samvær med barnet, og det er det adgang til ved plasseringer etter § 4-6 annet ledd, men ikke når det er fattet foreløpig vedtak om forbud mot flytting.

Foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse av nyfødt barn

Et foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse av et nyfødt barn etter § 4-9 første ledd, jf. § 4-8 annet ledd annet punktum, er et av de mest inngripende tiltak som er hjemlet i barnevernloven. Spørsmålet om berettigelsen av selve vedtaket om å fjerne et nyfødt barn fra moren/foreldrene rett etter fødselen og saksbehandlingen i den forbindelse har vært gjenstand for behandling i Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) i sak K. and T. v. Finland, EMD dom 12. juli 2001, saksnummer 25702/94, og i sak P., C. og S. v. the United Kingdom, EMD dom 16. juli 2002, saksnummer 56547/00.[125]

I saken mot Finland var det fattet vedtak om å akuttplassere tre barn – to litt større barn og et nyfødt. Situasjonen omkring akuttplasseringen av det nyfødte barnet ble vurdert særskilt. En akuttplassering umiddelbart etter fødselen ble i dommen karakterisert som «an extremely harsh measure». Moren led av schizofreni og hadde flere ganger vært innlagt på sykehus. Behovet for å beskytte

124 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 109.

125 Begge dommene er omtalt i artikkelen «Menneskerettighetsdomstolens avgjørelser i saker om offentlig omsorg av barn» av tingrettsdommer Lotte Pernille Loftsgaard og utreder Kristin Alstad i artikkelsamlingen Barnevern og omsorgsovertakelse. Dommen mot Storbritannia er også behandlet av stipendiat Karl Harald Søvik i en artikkel i Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål nr. 3 2003. Se litteraturliste bak i boken.

barnet mot morens alvorlige psykiske sykdom med ukontrollerte utbrudd var en relevant, men ikke tilstrekkelig, begrunnelse for hastevedtaket og de metodene som ble brukt ved iverksettelsen av vedtaket. Domstolen kom til at det ikke fantes slike ekstraordinære overbevisende grunner som skal til for fysisk å skille mor og barn. Myndighetene hadde heller ikke undersøkt om det var mulig å finne en mindre inngripende løsning, noe de har plikt til før et slikt drastisk inngrep. Vedtaket innebar således en krenkelse av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) art. 8.

I saken mot Storbritannia ble foreldrene fratatt barnet umiddelbart etter fødselen, og etter knapt ett år ble det gitt samtykke til adopsjon. Det ble lagt til grunn at moren led av Münchhausens syndrom by proxy (MSBP). I dommen fra EMD er denne lidelsen beskrevet som kjennetegnet ved at særlig mødre fabrikkerer eller fremkaller symptomer hos eget barn og fremstiller barnet for lege eller sykehus for på den måten selv å få oppmerksomhet. Moren var tidligere dømt for å ha forårsaket diaré hos en eldre sønn gjennom bruk av avføringsmiddel. EMD kom til at omsorgsovertakelsen umiddelbart etter fødselen ikke var støttet av relevante og tilstrekkelige grunner, og at den innebar en krenkelse av foreldrenes rettigheter etter art. 8. Videre var både barnets og foreldrenes rettigheter krenket etter art. 8 fordi de ikke hadde fått en rettferdig og effektiv høring. Domstolen la til grunn at selv om det forelå en risiko for skade på barnet, var den ikke av livstruende art. Risikoen var håndterlig, og det var ikke bevist at tilsyn ikke ville ha vært tilstrekkelig beskyttelse mot den foreliggende risiko.

Dommene viser at EMD stiller strenge krav til grunnlaget for å gripe inn umiddelbart etter fødsel – ikke minst må det være vurdert om mildere tiltak som for eksempel tilsyn er tilstrekkelig for å avverge en fare eller risiko. Ved så inngripende tiltak som en foreløpig omsorgsovertakelse av et nyfødt barn er det dessuten særlig viktig at saksbehandlingen ivaretar foreldrenes behov for å komme til orde, og at saksbehandlingen for øvrig ikke begrenser foreldrenes rettigheter mer enn det som er strengt nødvendig for å sikre barnet.

Vedtaksmyndighet

Det er barnevernadministrasjonens leder som kan fatte foreløpig vedtak etter § 4-9 første ledd. Påtalemyndigheten, som kan fatte midlertidige vedtak etter § 4-6 annet ledd og § 4-25, er ikke gitt tilsvarende myndighet til å fatte foreløpige vedtak etter § 4-9. Dette henger sammen med at de situasjoner som beskrives i § 4-9 første ledd, ikke er så akutte som de situasjoner som reguleres i § 4-6 annet ledd og § 4-25. Det er nærmere redegjort for den myndighet barnevernadministrasjonens leder har i kommentarene til § 4-6 annet ledd og § 2-1 fjerde ledd.

Godkjenning

Et foreløpig vedtak skal etter § 7-22 snarest, og om mulig innen 48 timer

fra fylkesnemnda mottok saken, vurderes for godkjenning i fylkesnemnda, jf. kommentarene til § 7-22.

Klage

Et foreløpig vedtak etter § 4-9 første ledd kan påklages til fylkesnemnda etter § 7-23. Om klage og klagebehandling vises til § 7-23 med kommentarer.

Annet ledd

Samvær / sperret adresse

Når det er fattet foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse av et nyfødt barn etter § 4-8 annet ledd annet punktum, jf. § 4-9 første ledd, kan barnevernadministrasjonens leder også fatte foreløpig vedtak som begrenser foreldrenes rett til samvær med barnet etter annet ledd. Det kan også fattes vedtak om at foreldrene ikke skal ha rett til å vite hvor barnet er. Det vises for øvrig til § 4-19 og kommentarene til denne bestemmelsen, der spørsmålet om foreldrenes rett til samvær med barnet etter vedtak om omsorgsovertakelse er nærmere behandlet.

Det er viktig å være oppmerksom på at det ikke kan fattes foreløpig vedtak om samvær verken etter vedtak om flytteforbud, jf. § 4-8 første ledd, eller etter foreløpig vedtak om flytteforbud, jf. § 4-9 første ledd. Det vises på dette punkt til kommentarene til § 4-8 første ledd.

Når det er fattet vedtak etter § 4-9 annet ledd om samvær og sperret adresse i tilknytning til en foreløpig omsorgsovertakelse av et nyfødt barn, kan dette påklages til fylkesnemnda, jf. kommentarene til § 7-23.

Tredje og fjerde ledd

Varigheten av vedtaket

Dersom barneverntjenesten mener det er behov for tiltak utover den akutte situasjonen, for eksempel fordi det er fattet foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse av et nyfødt barn etter § 4-9 første ledd, jf. § 4-8 annet ledd annet punktum, må barneverntjenesten legge saken frem for fylkesnemnda i henhold til reglene i § 7-11 snarest, og senest innen seks uker. Det foreløpige vedtaket faller bort dersom begjæring om tiltak ikke er fremmet for nemnda innen fristen, og konsekvensen er at foreldrene kan flytte barnet hjem. På dette punkt gjelder de samme reglene for foreløpige og midlertidige vedtak, jf. § 4-9 tredje og fjerde ledd og § 4-6 fjerde og femte ledd. Det er nærmere redegjort for disse reglene i kommentarene til § 4-6 fjerde og femte ledd.

§ 4-10. Vedtak om medisinsk undersøkelse og behandling.

Dersom det er grunn til å tro at et barn lider av en livstruende eller annen alvorlig sykdom eller skade, og dersom foreldrene ikke sørger for at barnet kommer til undersøkelse eller behandling, kan fylkesnemnda vedta at barnet

med bistand fra barneverntjenesten skal undersøkes av lege, eller bringes til sykehus for å bli undersøkt. Fylkesnemnda kan også vedta at en slik sykdom skal behandles på sykehus eller i hjemmet i samsvar med anvisning fra lege.

I utgangspunktet har foreldre i kraft av foreldreansvaret rett til å bestemme over medisinsk undersøkelse og behandling av sine barn. Paragraf 4-10 gir imidlertid barneverntjenesten rett til å gripe inn i foreldrenes bestemmelsesrett og vedta undersøkelse og behandling som nevnt når foreldrenes standpunkt setter barnets helse i fare.

Mangelfull oppfølging fra foreldrene

Når et barn ikke får helt nødvendig medisinsk undersøkelse og/eller behandling, kan dette skyldes at foreldrene ikke ser barnets behov for hjelp i en sykdoms- eller skadesituasjon. I andre tilfeller kan foreldrenes manglende oppfølging skyldes mistillit til behandlingsapparatet og/eller ønske om å benytte alternative behandlingsmetoder. Foreldrenes handlemåte kan også ha sin årsak i at den aktuelle behandlingen kan gi alvorlige bivirkninger, er smertefull eller på annen måte belastende. Også livssyn og tilknytning til menigheter og religiøse bevegelser kan ligge bak foreldrenes manglende vilje til å la barnet bli undersøkt eller behandlet. (Et praktisk eksempel er medlemmer av Jehovas vitner som ikke aksepterer blodoverføring.) Innenfor rammen av det som i de medisinske miljøene betegnes som anerkjente undersøkelses- og behandlingsmetoder, kan fylkesnemnda etter § 4-10 vedta at barnet skal undergis undersøkelse og behandling uavhengig av hva som er årsaken til at foreldrene ikke sørger for at barnet får helt nødvendig helsemessig oppfølging.

Vilkår

Vilkåret for å treffe vedtak etter § 4-10 er at barnet har en livstruende eller annen alvorlig sykdom eller skade.

Medisinsk undersøkelse og behandling

Det følger av bestemmelsens overskrift at det kun er medisinsk undersøkelse og behandling det kan fattes vedtak om. Så vel kirurgi som medikamenter må etter bestemmelsen kunne tas i bruk både som ledd i undersøkelse og behandling. Antakelig gir bestemmelsen ikke anledning til å treffe vedtak om bruk av alternative behandlingsmetoder. Begrepet «sykdom», slik det er benyttet her, må også antas å omfatte alvorlige psykiske lidelser i den grad lidelsen er avhengig av medisinsk behandling. Ved psykiske lidelser som ikke kan betegnes som sykdom i medisinsk forstand, kan det treffes vedtak om behandling eller opplæring av barnet etter § 4-11.

Det kan treffes vedtak om at barnet enten skal undersøkes av lege, i hjemmet eller på legekontor eller bringes til sykehus for undersøkelse. Videre kan vedtak om behandling gå ut på at barnet skal behandles på sykehus eller i hjemmet etter anvisning fra lege. Behandling i hjemmet kan gis ved at lege eller sykepleier oppsøker barnet i hjemmet for å gi de nødvendige medisiner.

Foreldrene beholder foreldreansvaret

Når det treffes vedtak etter § 4-10, beholder foreldrene foreldreansvaret for barnet, men med de begrensninger som følger av vedtaket. Mens undersøkelsen eller behandlingen pågår, kan barneverntjenesten ikke regulere andre forhold vedrørende barnet enn det som er nødvendig for å få gjennomført undersøkelsen eller behandlingen. Dette innebærer blant annet at barneverntjenesten ikke kan nekte barn som behandles på sykehus, besøk av sine foreldre. Når undersøkelsen og/eller behandlingen av barnet er fullført, faller vedtaket bort.

Barnets medbestemmelses-/selvbestemmelsesrett

Paragraf 4-10 begrenser kun foreldrenes bestemmelsesrett over barnet. Barn som har nådd en viss alder, har medbestemmelsesrett/selvbestemmelsesrett når det gjelder medisinsk undersøkelse og behandling. Etter lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasient- og brukerrettigheter § 4-3 første ledd bokstav b) har barn etter fylte 16 år rett til å samtykke til helsehjelp med mindre annet følger av særlige lovbestemmelser eller tiltakets art. Barnevernloven § 4-10 gir ikke hjemmel til å begrense barnets medbestemmelsesrett/selvbestemmelsesrett.[126]

Forholdet mellom §§ 4-10 og 4-12

Det kan være at et vedtak etter § 4-10 ikke er tilstrekkelig til å sikre barnet forsvarlig oppfølging av den behandling som er nødvendig. Dersom foreldrene ikke vil eller kan samarbeide om nødvendig oppfølging av barnets sykdom, og det viser seg nødvendig med langvarig behandling, kan det treffes vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-12 bokstav b). Det følger av pasient- og brukerrettighetsloven § 4-4 fjerde ledd, § 4-5 annet ledd og psykisk helsevernloven § 2-2 at det er barneverntjenesten som etter en omsorgsovertakelse samtykker til helsehjelp på vegne av barn og ungdom som selv ikke har samtykkekompetanse.

Det følger av § 4-12 annet ledd at det ikke kan fattes vedtak om omsorgsovertakelse for barnet dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved mer begrensede tiltak etter § 4-10.

Vedtaksmyndighet

Det er bare fylkesnemnda som kan treffe vedtak etter § 4-10. Det finnes ingen hjemmel i loven som gir adgang til å treffe midlertidige vedtak for å sikre et barn nødvendig medisinsk hjelp. Imidlertid gir pasient- og brukerrettighetsloven § 4-4 annet ledd og psykisk helsevernloven § 2-2 annet ledd barneverntjenesten rett til å samtykke til helsehjelp for barnet når det er fattet akuttvedtak i medhold av barnevernloven § 4-6 annet ledd, jf. kommentarene til § 4-18. Det er imidlertid tvilsomt om det er adgang til å fatte midlertidige vedtak etter § 4-6 annet ledd for å sikre barnet medisinsk undersøkelse og behandling som barnet har et akutt behov for. Det er neppe dette som har vært formålet med

126 NOU 1985: 18 s. 154.

bestemmelsene i helselovgivningen. Uten andre holdepunkter må det legges til grunn at et barn som er i akutt fare, vil måtte sikres medisinsk behandling etter de alminnelige regler om nødrett, jf. straffeloven § 17.

Dersom det ikke er mulig for barneverntjenesten å få gjennomført et vedtak om medisinsk undersøkelse og behandling etter § 4-10 uten bruk av tvang, kan barneverntjenesten kreve bistand fra politiet for å få gjennomført vedtaket. Det vises til § 6-8 og kommentarene til denne bestemmelsen.

I praksis er hjemmelen i § 4-10 i liten grad benyttet.

Om medisinsk behandling av barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, vises til kommentarene til § 4-18.

§ 4-11. Vedtak om behandling av barn som har særlige behandlings- og opplæringsbehov.

Dersom foreldrene ikke sørger for at et funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket særlige behov for behandling og opplæring, kan fylkesnemnda vedta at barnet skal behandles eller få opplæring med bistand fra barneverntjenesten.

På samme måte som for medisinsk undersøkelse og behandling av barn, jf. § 4-10, er det i utgangspunktet foreldrene som i kraft av foreldreansvaret har rett til å bestemme i spørsmål om behandling og særlig opplæring av funksjonshemmede og spesielt hjelpetrengende barn.

Mangelfull oppfølging fra foreldrene

Det forekommer at foreldre med funksjonshemmede eller spesielt hjelpetrengende barn ikke evner å sørge for at barnets behandlings- eller opplæringsbehov ivaretas på en tilfredsstillende måte. Det forekommer også at foreldrene unnlater å medvirke til nødvendig behandling og opplæring av barnet fordi de mangler tillit til behandlingsapparatet. I disse tilfellene kan fylkesnemnda etter § 4-11 treffe vedtak om at barnet skal få behandling eller opplæring, for eksempel i en institusjon.

Vilkår

Paragraf 4-11 omfatter funksjonshemmede og spesielt hjelpetrengende barn. Det er i forarbeidene presisert at uttrykket «spesielt hjelpetrengende» også omfatter barn med spesielle psykiske problemer.[127]

Det er i forarbeidene understreket at formålet med bestemmelsen ikke er å gi barneverntjenesten et generelt ansvar for å sørge for at funksjonshemmede barn får nødvendig opplæring eller behandling. Det siteres fra kommentarene til bestemmelsen i proposisjonen:[128]

127 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 110.

128 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 40.

Både når det gjelder funksjonshemmede og friske barn, er barneverntjenestens ansvar av subsidiær karakter. Det er først når foreldrene av ulike årsaker ikke makter eller evner å ivareta sin foreldrefunksjon at barneverntjenestens ansvar inntrer.

Bestemmelsen gir barneverntjenesten hjemmel til å fatte vedtak om at barnet skal få behandling eller opplæring i de tilfelle barnets foreldre av ulike årsaker ikke tar initiativ til, eller medvirker til, at barnet får dekket slike behov. Bestemmelsen tar etter dette sikte på å regulere forholdet mellom barnets foreldre og barneverntjenesten. Bestemmelsen tar således ikke sikte på å regulere forholdet mellom barneverntjenesten og andre offentlige myndigheter når det gjelder ansvaret for tiltak for funksjonshemmede barn.

Behandling og opplæring

Et vedtak etter § 4-11 skal sikre at barnet får den nødvendige behandling eller opplæring. I motsetning til § 4-10, som hjemler adgang til både undersøkelser og behandling, synes § 4-11 å være forbeholdt tilfeller der det foreligger et definert behandlings- eller opplæringsbehov. Det må i alle fall være klart at § 4-11 ikke hjemler adgang til å gjennomføre utredninger og undersøkelser for å finne ut om barnet har et særlig behov for behandling eller opplæring.

Det fremgår av forarbeidene at bestemmelsen også kommer til anvendelse i situasjoner hvor det er tilstrekkelig med poliklinisk behandling eller annen form for dagbehandling.

Foreldrene beholder foreldreansvaret

I likhet med vedtak om medisinsk undersøkelse og behandling etter § 4-10 innebærer vedtak etter § 4-11 en begrensning av foreldrenes rett til å bestemme over barnet. Foreldrene beholder likevel foreldreansvaret, og barneverntjenesten har ikke adgang til å gjøre innskrenkninger i foreldreansvaret utover det som følger direkte av § 4-11. Barneverntjenesten kan for eksempel ikke regulere samværet mellom barnet og foreldrene, og eventuelle begrensninger i samværet må være begrunnet i det behandlings- eller opplæringsopplegget det er fattet vedtak om.

Forholdet mellom §§ 4-11 og 4-12

Forholdene kan i det enkelte tilfelle være slik at et vedtak etter § 4-11 ikke er tilstrekkelig. Dette kan være situasjonen dersom foreldrene ikke gir barnet den oppfølging og støtte det har behov for i forbindelse med opplæringen eller behandlingen. I slike tilfeller kan det treffes vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-12 bokstav b). Vedtak om omsorgsovertakelse kan imidlertid ikke treffes dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved tiltak etter § 4-11, jf. § 4-12 annet ledd annet punktum.

Vedtaksmyndighet

Det er bare fylkesnemnda som kan treffe vedtak etter § 4-11. Loven hjemler ikke adgang til å fatte midlertidig vedtak for å sikre et barn nødvendig behandling eller opplæring.

Dersom det ikke er mulig for barneverntjenesten å få gjennomført vedtaket

uten bruk av tvang, kan barneverntjenesten kreve bistand fra politiet for å få gjennomført vedtaket. Det vises til § 6-8 og kommentarene til denne bestemmelsen.

I likhet med § 4-10 synes også § 4-11 å være lite benyttet i praksis.

§ 4-12. Vedtak om å overta omsorgen for et barn.

Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes

a) dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling,

b) dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring,

c) dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, eller

d) dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet

Et vedtak etter første ledd kan bare treffes når det er nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i. Et slikt vedtak kan derfor ikke treffes dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4 eller ved tiltak etter § 4-10 eller § 4-11.

Et vedtak etter første ledd skal treffes av fylkesnemnda etter reglene i kapittel 7.

Paragraf 4-12 er den sentrale bestemmelsen om omsorgsovertakelse. Bestemmelsen suppleres av § 4-8 annet og tredje ledd, som hjemler omsorgsovertakelse av nyfødte barn og barn som er plassert utenfor hjemmet av foreldrene eller med deres samtykke.

En omsorgsovertakelse innebærer en sterk begrensning i foreldreansvaret ved at foreldrene fratas retten til å utøve den daglige omsorgen for barnet. Foreldrene beholder imidlertid et begrenset «restansvar» for barnet. Hva dette begrensede restansvaret består i etter vedtak om omsorgsovertakelse, er nærmere kommentert under § 4-18.

Generelt om vilkårene

Det var et ankepunkt mot barnevernloven av 1953 at kriteriene for omsorgsovertakelse var så vidt skjønnspregede. Likevel ble skjønnspregede inngrepskriterier videreført i gjeldende lov. Sosiallovutvalget fant det umulig å eliminere en stor grad av skjønn i disse sakene og understreket at rettsikkerheten må

ivaretas gjennom en saksbehandling som sikrer at sakene blir allsidig belyst og vurdert.

Samtidig understreket både Sosiallovutvalget og Forbruker- og administrasjonskomiteen omsorgsovertakelsens subsidiære karakter. Fra Sosiallovutvalgets innstilling siteres:[129]

> Det er et grunnleggende prinsipp i vårt samfunn at foreldrene selv sørger for sine barn. Selv om det påvises svikt hos foreldrene i deres forhold til barna – kanskje problemer av alvorlig karakter – er utgangspunktet derfor at problemene primært bør søkes bedret ved hjelpetiltak. Et annet utgangspunkt ville bryte radikalt med de rådende normer og verdisynspunkter, og forutsette en helt annen samfunnsstruktur enn den vi har i dag.
>
> Dette betyr ikke i seg selv en nedprioritering av barnets interesser. Det er sterke følelsesmessige bånd mellom foreldre og barn og disse bånd er det grunn til å bevare og styrke. Dessuten medfører ansvarsovertakelse at barnet mister sine tidligere personlige kontakter. Flyttingen er en risiko som må tas i betraktning også fordi hjelpeapparatet ofte er begrenset eller ikke fungerer tilfredsstillende.

Nåtids-/ fremtidsvurderinger

Barnevernlovens utgangspunkt er at omsorgsovertakelse er et tiltak som retter seg mot situasjoner der barnet faktisk lever under skadelige forhold. Inngrepskriteriene er for disse situasjonene beskrevet i § 4-12 første ledd a), b) og c). Det er her nødvendig, men også tilstrekkelig, å påvise aktuell omsorgssvikt. Paragraf 4-12 første ledd d) tar, i likhet med § 4-8 annet ledd og tredje ledd, derimot sikte på å fange opp tilfeller der det ikke foreligger aktuell omsorgssvikt, men der risikoen knytter seg til den fremtidige situasjonen.

Selv om det i § 4-12 sondres mellom de tilfeller som krever en nåtidsvurdering, og de tilfeller som krever en prognosevurdering, er skillet langt fra klart. Et barn som er mishandlet eller utsatt for alvorlig omsorgssvikt, vil også stå i fare for å bli skadet på kortere eller lengre sikt. Ved fare for skade på sikt vil det likeledes oftest finnes eksempler på situasjoner hvor foreldrene allerede har vist manglende omsorgsevne.

Barnet bor hos andre

Paragraf 4-12 tar først og fremst sikte på de situasjoner der barnet bor hos sine foreldre. Men bestemmelsen kan også anvendes når barnet bor hos andre under forhold som beskrevet i § 4-12. I disse tilfellene bør barneverntjenesten henvende seg til foreldrene for å gi dem mulighet til å rette på forholdene. Dersom foreldrene ikke kan eller vil innse barnets behov, vil barneverntjenesten kunne gripe inn med vedtak etter § 4-12. Et vedtak om omsorgsovertakelse

129 NOU 1985: 18 pkt. 11.5.8.2, delvis gjengitt i Ot.prp. 44 (1991–92) s. 41, og Innst. O. nr. 80 (1991–92).

vil rette seg mot foreldrene som lar barnet bli værende i en situasjon der det utsettes for omsorgssvikt. Der barnet er tilfredsstillende ivaretatt av andre, må en eventuell omsorgsovertakelse som nevnt ovenfor hjemles i § 4-8 annet eller tredje ledd.

Av de barna som i løpet av senere år er kommet til landet med flyktningstatus, eller som har opphold på annet grunnlag, er det enkelte som bor sammen med landsmenn som ikke er barnets foreldre, men som ofte er i slekt med barnet. Det kan være vanskelig for norske barnevernmyndigheter å få rede på hvorvidt barnet faktisk har foreldre i live, og det vil også kunne være vanskelig å etablere kontakt med foreldre som er i live. Det må antas at § 4-12 i slike tilfeller kan anvendes tilsvarende. Dette innebærer at et vedtak om omsorgsovertakelse må kunne rettes mot den eller dem som har hatt det faktiske omsorgsansvaret for barnet i Norge. Situasjonen til enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere som kommer til landet uten foreldre eller andre foresatte, er også kommentert under § 4-12 første ledd bokstav a).

Kan-regel

Paragraf 4-12 er, i motsetning til de fleste andre tiltaksbestemmelsene i loven, utformet som en kan-regel. Dette innebærer at barnevernmyndighetene ikke har noen plikt til å fatte vedtak om omsorgsovertakelse. Dette synes naturlig, sett hen til de utpregede skjønnselementene i bestemmelsen. Kan-bestemmelsen må også ses i sammenheng med kravet i § 4-12 annet ledd om at hjelpetiltak først må være forsøkt eller vurdert som nytteløse før vedtak om omsorgsovertakelse kan fattes. Det er videre et krav at en omsorgsovertakelse skal være til barnets beste, jf. § 4-1.

Biologiske foreldre er døde

Dersom barnets biologiske foreldre eller den av dem som har foreldreansvaret, dør, skal retten ved kjennelse avgjøre hvem som skal ha foreldreansvaret for barnet, jf. barneloven § 63. Dersom ingen har meldt seg med krav om foreldreansvaret, eller retten gir avslag på alle krav, skal retten melde fra til barneverntjenesten. I slike tilfeller skal barneverntjenesten plassere barnet etter reglene i barnevernloven §§ 4-14 og 4-15. Barnevernloven §§ 4-16, 4-17, 4-18 første ledd og § 4-20 gjelder tilsvarende, jf. barneloven § 63 syvende ledd.

Når barnet plasseres etter barnevernloven §§ 4-14 og 4-15, går ansvaret for barnet over til barneverntjenesten som ved en omsorgsovertakelse. Det kan synes som loven forutsetter at barn i disse tilfeller skal plasseres i henhold til barnevernlovens bestemmelser uten at det fattes vedtak om omsorgsovertakelse. Det er noe ulik praksis i fylkesnemndene med hensyn til hvorvidt det fattes vedtak om omsorgsovertakelse eller ikke i slike situasjoner. Antakelig er praksis i kommunene også ulik med hensyn til om forslag om omsorgsovertakelse fremmes for fylkesnemnda.

I brev 4. februar 2003 til Karmøy kommune har for øvrig departementet lagt

til grunn at det er fylkesnemnda som skal regulere samværet mellom barn og foreldre (uten del i foreldreansvaret) når barn er plassert etter barneloven § 37 (nå § 63).

Hvem skal vedtaket rettes mot?

Dersom barnets foreldre har delt foreldreansvar og utøver den daglige omsorgen for barnet i fellesskap, skal et vedtak om omsorgsovertakelse rettes mot begge foreldrene. Når foreldre utøver omsorgen for barnet i felleskap, er det den samlede omsorgen barnet får, som er avgjørende i en sak om omsorgsovertakelse. Også i et slikt tilfelle må et vedtak om omsorgsovertakelse rettes mot begge foreldrene.

Har den ene av foreldrene omsorgen for barnet alene, skal et vedtak om omsorgsovertakelse rettes mot denne. Dette gjelder også når foreldrene har delt foreldreansvar. Dersom en av foreldrene har foreldreansvaret for barnet alene, skal vedtaket alltid rettes mot denne.

En forelder uten del i foreldreansvaret, som gjennom samboerskap eller på annen måte har tatt del i den daglige omsorgen, kan etter en konkret vurdering gis stilling som part i omsorgssaken, jf. forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav e). Vedtaket om omsorgsovertakelse må imidlertid også i disse tilfellene rette seg mot den av foreldrene som har foreldreansvaret. På den andre siden må det også rent unntaksvis kunne legges til grunn at en forelder med del i foreldreansvaret etter en konkret vurdering ikke gis stilling som part i en sak om omsorgsovertakelse, for eksempel på grunn av manglende tilstedeværelse i barnets liv. I slike tilfeller vil et vedtak om omsorgsovertakelse rette seg mot den forelderen som har utøvd omsorgen.

Forholdet mellom barneloven og barnevernloven

Det må så tidlig som mulig under forberedelsen av en sak om omsorgsovertakelse skapes klarhet i hvilke rettigheter foreldrene har etter barneloven. For å få avklart hvem vedtaket skal rette seg mot, og hvem som er parter i saken, er det viktig å få brakt på det rene hvem som har foreldreansvar og daglig omsorg. En forelder med del i foreldreansvaret vil etter forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav e) normalt være part i en sak om omsorgsovertakelse selv om barnet bor hos den andre og vedtaket skal rettes mot denne. Er man først part, utløses rettigheter tidlig under saksbehandlingen, herunder krav på forhåndsvarsel etter forvaltningsloven § 16. Barneverntjenesten bør rutinemessig innhente utskrifter fra Folkeregisteret som dokumenterer hvor barnet bor, og hvem som har foreldreansvar. Barneloven § 39 oppstiller som et gyldighetskrav at en avtale om foreldreansvar inngått etter 1. januar 1998 er meldt Folkeregisteret. Spørsmålet om hvem som er private parter i en barnevernsak, er nærmere omtalt i kommentarene til § 6-1.

Barnevernmyndighetene har ikke myndighet til å overføre foreldreansvar eller daglig omsorg fra den ene av foreldrene til den andre i forbindelse med

en omsorgsovertakelse. Spørsmålet om fordeling av omsorg og foreldreansvar mellom foreldrene reguleres av barneloven og ikke av barnevernloven. I den grad foreldrene, eventuelt etter mekling, ikke selv kan komme frem til en avtale om disse spørsmålene, er det retten som etter barneloven har avgjørelsesmyndigheten.

Spørsmålet om samordning av barnevernloven og barneloven ble etter vedtakelsen av gjeldende barnevernlov utredet av departementet. Det ble ikke foreslått noen lovendring på dette punkt, men det ble åpnet for at et barn kan fosterhjemsplasseres hos den av foreldrene et vedtak om omsorgsovertakelse ikke retter seg mot.[130] Det ble satt som forutsetning at den forelderen barnet plasseres hos, tar initiativ til å få løst saken etter reglene i barneloven. Det er i kommentarene til § 4-22 nærmere redegjort for adgangen til å fosterhjemsplassere et barn hos en biologisk forelder.

Foreldrene står fritt til å avtale at barnet skal bo hos mor dersom far fratas omsorgen for barnet. En slik avtale er bindende både mellom partene og for barneverntjenesten. Avtale kan inngås før vedtak om omsorgsovertakelse eller etter vedtak om omsorgsovertakelse. I det førstnevnte tilfellet kan det tenkes at far og mor avtaler at barnet skal bo hos mor fordi barneverntjenesten forbereder en sak om omsorgsovertakelse mot far. Mener barneverntjenesten at heller ikke mor kan gi barnet den nødvendige omsorg, må barneverntjenesten forberede sak om omsorgsovertakelse mot mor.

Dersom far, etter at det er truffet vedtak om å frata ham omsorgen, ved avtale overfører den daglige omsorgen til mor, innebærer dette at mor overtar fars rettigheter i barnevernssaken (det vil si klagerett og søksmålsrett). Fremmer mor krav om at vedtaket om omsorgsovertakelse skal oppheves, plikter barneverntjenesten å utrede hennes omsorgsevne. Vurderes den omsorgen mor kan gi, som forsvarlig, og barnets tilknytning til sitt nye miljø ikke er til hinder for tilbakeføring, skal omsorgen oppheves og barnet flytte hjem til moren, jf. § 4-21 første ledd første og annet punktum.

Blir foreldre ikke enige om foreldreansvar og daglig omsorg, kan hver av dem reise sak for retten. Før det reises sak, plikter foreldre med barn under 16 år å delta i mekling, jf. barneloven § 51. Reises det sak, kan retten etter krav fra en part ved midlertidig forføyning fastsette hvem av foreldrene som skal ha foreldreansvaret eller den daglige omsorgen inntil rettskraftig avgjørelse foreligger, jf. barneloven § 60. Retten kan, dersom særlige grunner taler

130 Ot.prp. nr. 104 (1992–93) og Innst. O. nr. 126 (1992–93).

for det, treffe foreløpig avgjørelse også før en sak er reist, jf. § 60 tredje ledd.

Omsorgsvedtak ikke til hinder for saksanlegg etter barneloven

Høyesterett har flere ganger slått fast at en forelder kan gå til søksmål mot den andre om fordeling av foreldreansvar og daglig omsorg etter barneloven selv om det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse etter barnevernloven, jf. kjennelse inntatt i Rt. 1996 s. 1746 og dom inntatt i Rt. 2000 s. 1351.

Det er i kommentarene til § 4-21 annet ledd nærmere redegjort for hvilken rettslig posisjon foreldre etter barneloven må være i for å kunne reise søksmål for å få opphevet et vedtak om omsorgsovertakelse.

Beviskrav

En omsorgsovertakelse krever, i likhet med andre tvangstiltak, klar hjemmel i lov. I lovens forarbeider understrekes betydningen av en saksbehandling som ivaretar rettssikkerheten til foreldre og barn. De generelle beviskravene er imidlertid knapt omtalt. Uten andre holdepunkter må det legges til grunn at beviskravet i barnevernssaker i utgangspunktet er alminnelig sannsynlighetsovervekt. Dette innebærer at det må være mer sannsynlig at lovens vilkår for å sette inn tiltak er oppfylt, enn at de ikke er oppfylt. Lovens utgangspunkt er at foreldrene selv skal sørge for sine barn – i forarbeidene beskrevet som det biologiske prinsipp. Dette rettslige utgangspunktet gir neppe grunnlag for å hevde et skjerpet beviskrav i barnevernssaker i sin alminnelighet. Dette antas avklart ved Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2004 s. 1046. Saken gjaldt samvær, men Høyesteretts uttalelse formodes å ha gyldighet også ved omsorgsovertakelse. Det siteres fra dommens punkt 66:

> Det kan ikke stilles opp et strengere beviskrav enn vanlig sannsynlighetsovervekt for å kunne legge til grunn at skaden skyldes en eller annen form for mishandling fra en eller begge foreldrenes side. De hensyn som tilsier et skjerpet beviskrav for et belastende forhold i for eksempel erstatningssaker og forsikringssaker, gjør seg ikke gjeldende i denne type saker. Det er ikke her spørsmål om å påføre foreldrene noen form for sanksjon, men å ta stilling til hvilken risiko for skader og belastninger et barn skal utsettes for.

To typetilfeller av omsorgsovertakelse stiller strengere krav til bevisene enn det som er lovens utgangspunkt. Paragraf 4-12 første ledd bokstav d) tar sikte på å avverge fremtidig skade, mens § 4-8 annet ledd skal forhindre at et barn flyttes hjem til en situasjon hvor det risikerer å bli utsatt for omsorgssvikt. I begge tilfeller krever loven at det må være overveiende sannsynlig at lovens vilkår er oppfylt.

Sakkyndige vurderinger

I barnevernssaker engasjeres eller oppnevnes ofte sakkyndige, gjerne en psykolog eller psykiater, til å gjennomføre en utredning. Særlig aktuelt er dette i saker om henholdsvis omsorgsovertakelse etter § 4-12 og opphevelse av omsorg etter § 4-21. Saken vil gjennom utreders observasjoner og tester

kunne tilføres ny kunnskap. Også nye faktiske opplysninger kan komme frem gjennom den anamnesiske kartleggingen som ofte gjøres i tilknytning til et utredningsarbeid. Et godt barnevern er betinget av at psykologer, psykiatere og andre fagpersoner bidrar til forståelsen av de mange vanskelige problemstillingene som ofte knytter seg til barnevernssakene. Det er likevel viktig å være oppmerksom på at en psykologs vurdering og anbefaling er forankret i den psykologfaglige profesjon og ikke er et resultat av en rettslig prøving av om lovens vilkår er oppfylt. Avgjørelsesorganet må derfor på selvstendig grunnlag prøve om lovens vilkår for tiltak er til stede. Når det skal vurderes om vilkårene for omsorgsovertakelse eller andre tiltak etter loven er oppfylt, må det således også vurderes hvilken vekt den eller de sakkyndiges vurderinger skal tillegges. Det er med virkning fra 1. januar 2010 etablert en Barnesakkyndig kommisjon som har som oppgave å vurdere sakkyndiges rapporter i barnevernssaker. Ordningen innebærer blant annet at sakkyndige rapporter ikke kan legges til grunn for vedtak etter barnevernloven kapittel 4 før rapporten er vurdert av kommisjonen. Det vises til § 2-5 og kommentarene til denne.

Forholdet mellom §§ 4-12 og 4-21

Høyesterett har ved flere anledninger prøvd vilkårene etter § 4-12 selv om barnet på prøvingstidspunktet hadde vært under omsorg i lang tid. I dom inntatt i Rt. 1998 s. 1702 hadde barna vært under omsorg av barneverntjenesten i mer enn to år, mens barnet i dom inntatt i Rt. 2002 s. 327 hadde bodd i fosterhjemmet i halvannet år. Det samme rettslige utgangspunktet tok Høyesterett i dom inntatt i Rt. 2004 s. 1683, selv om barnet på prøvingstidspunktet hadde bodd i fosterhjem i tre år, og tilbakeføring ble avvist under henvisning til tilknytningsalternativet i § 4-21 første ledd annet punktum.

Høyesterett har i flere dommer behandlet spørsmålet om å oppheve omsorgsvedtak etter § 4-21. De betraktninger Høyesterett har gjort om hva som er forsvarlig omsorg etter § 4-21 første ledd første punktum, har relevans for vurderingen av hvordan kriteriene for omsorgsovertakelse i § 4-12 skal forstås. Det vises derfor til kommentarene til § 4-21 med henvisninger og omtale av aktuelle dommer fra Høyesterett.

Første ledd bokstav a)

Generell omsorgssvikt

Bestemmelsen gjelder tilfeller der det er alvorlige mangler ved den daglige omsorgen for barnet eller ved den personlige kontakt og trygghet barnet trenger ut fra sin alder og utvikling. Det er den aktuelle omsorgssituasjonen – barnets nåtidssituasjon – som er avgjørende for de vurderingene som skal gjøres.

I proposisjonen[131] er begrepet «alvorlige mangler» nærmere definert på følgende måte:

> Det er forutsatt at situasjonen må være forholdsvis klart uholdbar – ikke ethvert avvik fra det man kan kalle vanlige normer og situasjoner skal gjøre det berettiget å treffe vedtak om ansvarsovertakelse.

Bestemmelsen tar for det første sikte på å fange opp alvorlige mangler i den daglige fysiske, materielle omsorgen. Sentralt i den materielle omsorgen står et barns behov for trygge boforhold, mat, klær, oppfølging av helse og overfor instanser som er viktige og/eller nødvendige for barnets fungering i hverdagen og for dets utvikling fremover, som for eksempel helsestasjon, barnehage og skole.

Også alvorlige mangler i den emosjonelle og psykiske kontakten mellom barn og foreldre omfattes av bestemmelsen. Begrepet «personlig kontakt og trygghet» er nærmere utdypet i forarbeidene. Det er uttalt at disse uttrykkene ofte dekker de samme forhold, og at det derfor ikke er nødvendig å ta stilling til når det ene eller andre ord representerer det riktige alternativ. Følelsesmessig avvisning av barnet og tilfeller hvor foreldrene ikke er i stand til å dekke barnets kontaktbehov, er i forarbeidene trukket frem som eksempler som faller inn under dette alternativet. Andre eksempler er situasjoner der tvang og vold i hjemmet skaper fysisk eller psykisk utrygghet hos barnet. Her er nok det tenkt på tilfeller der volden eller tvangen ikke er direkte rettet mot barnet. I så fall vil også vilkårene i § 4-12 første ledd bokstav c) være til stede. Også psykiske lidelser hos foreldrene er nevnt som eksempel på forhold som kan forårsake utrygghet hos barnet.

Det er etter bokstav a) tilstrekkelig at det foreligger aktuell omsorgssvikt. Det er ikke en forutsetning for å anvende bestemmelsen at omsorgssvikten har resultert i påviselige skader hos barnet. Bokstav a) skal således fange opp de situasjoner der foreldrene gjennom sin omsorg viser at de ikke klarer å følge opp barnet på en tilfredsstillende måte. Forholdet mellom bokstavene a) og d) er nærmere omtalt under bokstav d).

Enslige mindreårige asylsøkere

Ved endringslov 30. mai 2008 nr. 36 er utlendingsmyndighetenes ansvar for enslige mindreårige asylsøkere overført til de statlige barnevernmyndighetene, jf. kapittel 5 A. Enslige mindreårige som har kommet til landet og søkt asyl, skal gis tilbud om opphold på omsorgssenter for mindreårige. Slike opphold vil normalt være basert på frivillighet fra barnets side, og i så fall skal det ikke

131 Ot.prp. nr. 144 (1991–92) s. 110.

treffes vedtak om omsorgsovertakelse. Barnet kan imidlertid være i en situasjon hvor det har behov for tiltak etter barnevernloven kapittel 4, jf. § 5A-5 og kommentarene til denne bestemmelsen. Tiltak i form av omsorgsovertakelse må kunne benyttes i disse sakene når barnets situasjon for øvrig er som beskrevet i første ledd bokstav a), og andre og mildere tiltak ikke kan avhjelpe barnets situasjon, jf. annet ledd.

Første ledd bokstav b)

Syke og funksjonshemmede barn

Det er etter denne bestemmelsen grunnlag for omsorgsovertakelse når foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sine særlige behov for behandling eller opplæring.

Uttrykket «funksjonshemmet» dekker både fysiske og psykiske funksjonshemminger. Begrepet «spesielt hjelpetrengende» er ment å omfatte barn som på grunn av påkjenninger det har vært utsatt for i familien eller miljøet, har særlige behov for trygghet og stimulering som foreldrene ikke evner å gi, jf. proposisjonen.[132]

En omsorgsovertakelse etter § 4-12 forutsetter svikt i foreldrefunksjonen, det vil si at foreldrene ut fra hva det i alminnelighet kan ventes av foreldre, ikke gjør sitt til at barnet får den nødvendige hjelp. Oppfølging av og tiltak overfor syke barn og barn med fysiske og psykiske funksjonshemminger hører i første rekke under andre etaters ansvarsområde, som helse-, sosial-, skole- og trygdemyndighetene. Dette gjelder ikke bare når det er behov for hjelpetiltak i hjemmet, jf. kommentarene til § 4-4, men også når sykdom eller funksjonshemming gjør omsorgsoppgaven så krevende at det må etableres et omsorgstilbud utenfor hjemmet. Det forhold at et barn på grunn av sykdom eller funksjonshemming har et særlig omsorgsbehov, er altså i seg selv ikke grunnlag for omsorgsovertakelse.

I dom inntatt i Rt. 1994 s. 568 uttaler Høyesterett seg om betydningen av foreldrenes holdning til hjelpeapparatet når barnet er spesielt hjelpetrengende.

Barn med alvorlige atferdsvansker

Også barn med alvorlige atferdsvansker kan tenkes å omfattes av denne bestemmelsen. I innstillingen fra Forbruker- og administrasjonskomiteen uttales at[133]

> dersom foreldrene til barn med slike atferdsvansker, f.eks. alvorlig eller gjentatt kriminalitet og vedvarende misbruk av rusmidler, ikke sørger for at barnet får nødven-

132 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 110.

133 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 22.

dig behandling og opplæring, må dette betegnes som omsorgssvikt, og barnevernet kan gripe inn jf. § 4-12 punkt b.

Omsorgsovertakelse for barn med atferdsvansker etter § 4-12 første ledd bokstav b) må ses i sammenheng med tiltak etter §§ 4-24 til 4-26, som hjemler vedtak om særtiltak for barn med alvorlige atferdsvansker. Tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker kan benyttes i kombinasjon med vedtak om omsorgsovertakelse, men vil nok oftest forekomme som tiltak alene. Når det fattes vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-12 første ledd bokstav b), kan barnet plasseres enten i institusjon for behandling og/eller opplæring jf. § 4-14 bokstav c), eller i vanlig fosterhjem eller barneverninstitusjon.

Første ledd bokstav c)

Mishandling/ overgrep

Det kan fattes vedtak om omsorgsovertakelse etter denne bestemmelsen når et barn blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet. I disse tilfellene vil normalt også vilkårene etter bokstavene a) og/eller b) være oppfylt, men fordi mishandling av barn er ansett som såpass alvorlig, har dette vilkåret fått en egen plass i lovteksten. Det er i forarbeidene[134] uttalt at bestemmelsen er ment å omfatte både fysisk mishandling – herunder seksuelle overgrep – psykisk sjikane, trakassering og vedvarende mindre overgrep.

Det er viktig å se bokstav c) i sammenheng med bestemmelsen i annet ledd første setning om at vedtak om omsorgsovertakelse bare kan fattes når det er nødvendig ut fra den situasjonen barnet befinner seg i. Mishandling av barnet kan derfor ikke begrunne en omsorgsovertakelse dersom den personen som utførte mishandlingen, er flyttet ut av hjemmet og ikke lenger utgjør en aktuell trussel mot barnet.

Det er i forarbeidene[135] foretatt en avgrensning av det som i loven karakteriseres som mishandling, opp mot mildere former for bruk av makt mot barnet. Det kan for eksempel tenkes situasjoner der foreldrene må bruke makt for å beskytte barnet mot å forårsake skade på seg selv eller andre. Også i disse tilfellene vil imidlertid annet ledd gi det nødvendige korrektiv.

Første ledd bokstav d)

Skaderisiko

Vilkåret for omsorgsovertakelse i denne bestemmelsen skiller seg fra vilkårene i bokstavene a), b) og c) ved at vedtak kan fattes selv om barnets situasjon på

134 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 43.

135 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 111.

vedtakstidspunktet vurderes som tilfredsstillende. Det avgjørende er her om det foreligger en skaderisiko på sikt. Risikoen skal knytte seg til alvorlig skade på barnets helse og/eller utvikling, og denne skaden skal ha sin årsak i at foreldrene vil være ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet.

«Ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar»

Departementet foreslo en bestemmelse der risikoen for skade på barnet var knyttet opp mot foreldrenes manglende personlige forutsetninger for å ha omsorgen. Bestemmelsen ble vedtatt med en annen ordlyd enn det departementet foreslo. Formuleringen «ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar» er svært vid og nokså upresis, men Forbruker- og administrasjonskomiteen synes å ha ment at ordlyden dekker de situasjoner departementet har beskrevet i proposisjonen. Avgjørende er således foreldrenes evne til omsorg og ikke deres tilstand eller personlighetstrekk i og for seg.

Det fremgår av forarbeidene[136] at bokstav d) særlig tar sikte på situasjoner der foreldrene er tilbakestående eller har alvorlige sinnslidelser. Foreldre med slike problemer kan i noen tilfeller makte å ivareta omsorgen for et lite barn, mens faren kan være stor for at de vil få problemer med å gi tilfredsstillende omsorg når barnet blir større og får andre behov. I noen tilfeller kan foreldrenes prognose være nokså klar. I andre tilfeller kan det herske tvil om foreldrenes fremtidige evne til å ivareta omsorgen for barnet og hvilken risiko barnet løper ved å forbli hos foreldrene. I slike situasjoner kan barnets konkrete behov få betydning. Dette var tilfellet i en høyesterettsdom inntatt i Rt. 1982 s. 764. Her var begge foreldrene psykisk utviklingshemmet og hadde problemer som begrenset deres muligheter til å ivareta omsorgen for et barn. Barnet var også psykisk utviklingshemmet, men hadde utviklingsmuligheter såfremt det ble tilstrekkelig stimulert. I denne saken ble barnevernets vedtak om omsorgsovertakelse opprettholdt.

Forarbeidene gir ingen andre eksempler på situasjoner som kan tenkes å falle inn under vilkåret i bokstav d). Foreldre som er hardt belastede rusmiddelmisbrukere med dårlig prognose for rehabilitering, kan imidlertid også mangle de nødvendige personlige forutsetninger for å kunne ha omsorgen for barnet. Et omfattende rusmisbruk hos foreldrene vil som regel innebære at inngrepskriteriet i bokstav a) er oppfylt. Det kan likevel tenkes situasjoner der foreldrene til tross for rusmisbruket tilsynelatende makter omsorgen for barnet mens det er lite. Også i disse tilfellene må bokstav d) kunne benyttes, forutsatt at vilkårene i bestemmelsen for øvrig er til stede.

136 NOU 1985: 18 s. 157 og 158, Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 111 og Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 23.

Strengt beviskrav

Bestemmelsen retter seg mot en fremtidig situasjon, og kravene til bevis er forsterket gjennom formuleringen «overveiende sannsynlig». En ren ordforståelse av lovteksten innebærer at det må være overveiende sannsynlig at det vil foreligge en skaderisiko. Det synes klart at loven må forstås slik at en omsorgsovertakelse etter denne bestemmelsen kun kan finne sted når det er overveiende sannsynlig at skade vil oppstå.

Forholdet mellom a) og d)

Med et strengere beviskrav enn ved de øvrige alternativer i § 4-12, bør bokstav d) ikke anvendes som et alternativ til bokstav a) når det likevel er klart at den omsorgen foreldrene utøver, ikke er god nok. I dom inntatt i RG 2001 s. 761 flg. opphevet Borgarting lagmannsrett fylkesnemndas vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-12 første ledd bokstav d). Lagmannsretten, som betonet de strenge kravene til bevis, uttalte blant annet:

> Bestemmelsen skiller seg fra de andre alternativene i første ledd ved at omsorgen kan overtas selv om det for tiden ikke foreligger noen omsorgssvikt. Muligheten for framtidig omsorgssvikt gir ellers ikke grunnlag for omsorgsovertakelse, og kravene etter bokstav d er derfor forholdsvis strenge. Sett på bakgrunn også av § 4-12 annet ledd om at omsorgsovertakelse bare skal skje der det er nødvendig og ikke hvis det er tilstrekkelig med andre tiltak etter barnevernloven, innebærer etter lagmannsrettens syn at bokstav d skal benyttes med forsiktighet.
>
> … Lagmannsretten forstår etter dette bestemmelsen slik at det må kreves en forholdsvis klar sannsynlighetsovervekt for at barnet vil bli påført alvorlig skade som følge av foreldrenes manglende evne på sikt til å ha omsorgen for det, og at det også må være overveiende sannsynlig at slik skade vil påføres uansett om barneverntjenesten forsøker å hindre dette gjennom andre tiltak etter barnevernloven.

Dom inntatt i Rt. 2002 s. 327 er et eksempel på instansenes ulike vurdering av hjemmelsgrunnlaget for en omsorgsovertakelse i valget mellom bokstav a) og d). Høyesteretts førstvoterende uttaler:

> Mens det er kommet frem av fylkesnemndas begrunnelse at nemnda bygde sitt vedtak på bokstav d i § 4-12 første ledd, la herredsretten til grunn at vilkårene for omsorgsovertakelse etter både bokstav a og bokstav d var oppfylt. Lagmannsrettens flertall bygde sin avgjørelse på bokstav a, og fant det ikke nødvendig å ta stilling til om også vilkårene etter andre av bestemmelsene var oppfylt. Også rettens mindretall mente at en omsorgsovertakelse i tilfelle måtte forankres i bokstav a, men kom til at vilkårene der ikke var oppfylt.

De sakkyndige for Høyesterett støttet konklusjonene til lagmannsrettens flertall, og en enstemmig Høyesterett stadfestet lagmannsrettens dom om omsorgsovertakelse etter § 4-12 første ledd bokstav a). Både lagmannsrettens flertall og Høyesterett la til grunn aktuell omsorgssvikt og fant det ikke nødvendig å ta stilling til om også vilkårene i bokstav d) var oppfylt.

Annet ledd

Nødvendig ut fra aktuell situasjon

Nødvendighetskriteriet i denne bestemmelsen begrenser adgangen til å gripe inn selv om ett eller flere av inngrepskriteriene i første ledd er oppfylt. Et vedtak om omsorgsovertakelse kan bare fattes dersom det er nødvendig ut fra den situasjonen barnet befinner seg i på vedtakstidspunktet. Da det er den aktuelle situasjonen som er avgjørende, skal det ses bort fra tidligere hendelser som neppe vil gjenta seg. Omsorgssvikt og mishandling som finner sted mens en familie er i en krisesituasjon, kan ikke begrunne en omsorgsovertakelse dersom det vurderes som lite sannsynlig at det igjen vil oppstå situasjoner med omsorgssvikt og mishandling.

Mildere tiltak skal vurderes

Vedtak om omsorgsovertakelse kan heller ikke treffes dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved mindre inngripende tiltak, jf. § 4-4, § 4-10 og § 4-11. Loven stiller ikke opp som vilkår at mildere tiltak alltid først skal være forsøkt. Situasjonen kan fremstå som så alvorlig at det synes åpenbart at hjelpetiltak ikke vil være tilstrekkelig. Det kan også forekomme tilfeller der problemene er av en slik art at hjelpetiltak må anses som uegnet til å avhjelpe manglene på en god nok måte. Andre ganger kan situasjonen være mer tvilsom. Det kan tenkes at foreldrene, når spørsmålet om omsorgsovertakelse kommer opp, innser at de selv ikke makter å gi barnet forsvarlig omsorg, og ønsker å samarbeide med barneverntjenesten om en frivillig plassering etter § 4-4 fjerde ledd. Samarbeidsvilje hos foreldrene kan innebære at vilkårene for omsorgsovertakelse ikke er stede, men situasjonen må vurderes konkret. For det første må tidsperspektivet tillegges vekt ved vurderingen. Det følger direkte av § 4-4 fjerde ledd at omsorgsovertakelse bør vurderes med én gang dersom det må antas at foreldrene i lengre tid ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg. For det andre kan det tenkes tilfeller der barnet i en kortere eller lengre periode har behov for å bli skjermet fra kontakt med og påvirkning fra foreldrene. I et slikt tilfelle vil en frivillig plassering etter § 4-4 fjerde ledd ikke være tilstrekkelig, da § 4-19 annet ledd, som hjemler adgang til å regulere samværet og holde barnets adresse ukjent for foreldrene, bare kommer til anvendelse når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. Se nærmere om dette under kommentarene til § 4-19.

Barnets beste

Vedtak om omsorgsovertakelse kan heller ikke fattes dersom den plasseringen som barneverntjenesten foreslår, ikke gir en bedre situasjon for barnet enn om det blir boende hjemme. Dette følger av bestemmelsen i § 4-1 om at det skal legges «avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet».

Med ny § 1-4, vedtatt med virkning fra 1. januar 2014, er det innført et lovkrav om at tjenester og tiltak skal være «forsvarlige». Slik flere av høringsinstansene har pekt på, kan kriteriet «forsvarlig» lett føre tanken til minimums-

løsninger, det vil si at tiltak som benyttes, må være gode nok. Målet må imidlertid i tråd med § 4-1 være å gi et så godt tilbud som mulig innenfor de gitte rammene. Når barneverntjenesten går til det alvorlige skritt å foreslå omsorgsovertakelse for et barn, må det offentlige også bestrebe seg på å sikre de ressursene som er nødvendige for å gi et tilbud som ivaretar barnet på en god måte. Dersom rekrutteringen av fosterhjem ikke holder tritt med behovet, og bruken av midlertidige plasseringsalternativer blir et vanlig fenomen, vil usikkerheten om hva barnet kan tilbys, kunne føre til at terskelen for omsorgsovertakelse må høynes.

Tredje ledd

Saksbehandling

Vedtak om omsorgsovertakelse skal fattes av fylkesnemnda etter reglene i kapittel 7. Saksbehandlingen i fylkesnemnda er tilpasset tvisteloven. Det vises til kapittel 7 i barnevernloven og kommentarene til den enkelte bestemmelse.

Med unntak av foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse av et nyfødt barn etter § 4-9 første ledd, jf. § 4-8 annet ledd annet punktum, kan vedtak om omsorgsovertakelse kun fattes etter at saken er behandlet i samsvar med saksbehandlingsreglene i kapittel 7. Lovens vilkår for omsorgsovertakelse må prøves også i de tilfeller der foreldrene samtykker til omsorgsovertakelsen.

Iverksettelse av omsorgsvedtaket

Det følger av barnevernloven § 4-13 at et vedtak om omsorgsovertakelse skal iverksettes så snart som mulig. Søksmål er ikke til hinder for at vedtaket settes i verk, med mindre retten ved kjennelse har bestemt noe annet, jf. tvisteloven § 36-2 tredje ledd. En begjæring fra privat part om at iverksettelsen skal utsettes til retten har realitetsbehandlet saken, må ventes å bli avvist dersom vedtaket faktisk allerede er iverksatt. Dette har vært rettstilstanden siden 2002, jf. kjennelse inntatt i Rt. 2002 s. 338, da Høyesteretts kjæremålsutvalg slo fast at den kjærende part manglet aktuell rettslig interesse i å få avgjort begjæringen om utsatt iverksettelse, da barnet på tidspunktet for kjæremålsutvalgets behandling var flyttet i fosterhjem. Høyesteretts standpunkt er videreført i senere avgjørelser, blant annet vises det til Rt. 2010 s. 1141 og Rt. 2013 s. 302.

Det forekommer at privat part fremmer begjæring for fylkesnemnda om utsatt iverksettelse etter forvaltningsloven § 42. En slik begjæring vil være knyttet opp mot at saken bringes inn for retten. Det er mest praktisk å tenke seg at en beslutning i fylkesnemnda om utsatt iverksettelse i tid avgrenses til retten selv har tatt stilling til spørsmålet, da det er retten som har oversikten over sakens videre fremdrift og når en dom kan foreligge.

§ 4-13. Iverksetting av vedtak om omsorgsovertakelse.

Et vedtak om omsorgsovertakelse skal settes i verk så snart som mulig. Vedtaket faller bort dersom det ikke er satt i verk innen seks uker fra vedtakstidspunktet. Fylkesnemndas leder kan forlenge fristen når særlige grunner tilsier det.

Et vedtak om omsorgsovertakelse skal settes i verk så raskt som mulig og senest innen seks uker. Hvis vedtaket ikke er iverksatt innen seksukersfristen, faller det bort. Etter at vedtaket er bortfalt, må saken fremmes for fylkesnemnda på nytt dersom barneverntjenesten mener at det skal treffes vedtak om omsorgsovertakelse.

Fristens utgangspunkt

Iverksettelsesfristen løper fra vedtakstidspunktet og ikke fra det tidspunkt vedtaket er forkynt for partene i henhold til barnevernloven § 7-21.

Fristforlengelse

Det er forutsatt i forarbeidene[137] at vedtaket bortfaller selv om bakgrunnen for at vedtaket ikke er iverksatt, ikke kan lastes barneverntjenesten, som for eksempel når barnet holdes skjult av foreldrene for å hindre iverksettelse, og barneverntjenesten ikke kjenner barnets tilholdssted. I slike særlige tilfeller kan fylkesnemndas leder forlenge fristen. Det må legges til grunn at fristen må forlenges før den er utløpt. Etter at fristen er utløpt, er vedtaket bortfalt, og fylkesnemnda må treffe nytt vedtak.

Når er vedtaket iverksatt?

For å sikre en myk overgang i forbindelse med flytting fra foreldrene, hender det at barnet i en overgangsperiode bor dels hos foreldrene og dels hos fosterforeldre eller på institusjon. I slike tilfeller må vedtaket anses iverksatt selv om barnet i en periode samtidig har tilknytning til foreldrehjemmet. Dette synspunktet er også lagt til grunn av Sosiallovutvalget.[138]

Det hender også at barnet etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse, plasseres midlertidig i beredskapshjem eller på barnehjem i påvente av endelig plassering – for eksempel i fosterhjem. Behovet for slik midlertidig plassering oppstår forholdsvis ofte når barnet skal plasseres i fosterhjem, fordi det kan ta tid å finne frem til et egnet fosterhjem. Et vedtak om omsorgsovertakelse anses iverksatt også i slike tilfeller, selv om endelig plassering ikke har skjedd innen seksukersfristen. Dette ble fastslått av Høyesteretts kjæremålsutvalg i en kjennelse inntatt i Rt. 1998 s. 1835. Det samme standpunkt ble også lagt til grunn i forarbeidene.[139]

137 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 45.

138 NOU 1985: 18 s. 161.

139 Ot.prp. nr. 61 (1997–98) s. 21.

Fristavbrudd

Seksukersfristen gjelder selv om vedtaket blir brakt inn for domstolene til rettslig overprøving, jf. Rt. 1997 s. 1152 og tvisteloven § 36-2 tredje ledd første punktum. Bestemmelsen er en videreføring av tvistemålsloven § 477, og rettspraksis knyttet til denne bestemmelsen er derfor fortsatt relevant.

Det følger av tvisteloven § 36-2 tredje ledd første punktum at rettens kjennelse om utsatt iverksettelse avbryter fristen. Det samme gjør en begjæring om utsatt iverksettelse, jf. Rt. 1997 s. 314. Kjæremålsutvalget begrunnet tolkningen med sterke reelle hensyn, herunder barnevernlovens alminnelige formål.

Også kommunen kan kreve utsatt iverksettelse. Dette ble avklart i en kjennelse inntatt i Rt. 2000 s. 1921. Den private part hadde anført at lovendringen som ga kommunen søksmålskompetanse, ikke kunne ha som konsekvens at tvistemålsloven § 477 kom til anvendelse når kommunen begjærte rettslig overprøving av et vedtak som ikke går ut på tvangsinngrep. Kjæremålsutvalget var enig med lagmannsretten i at lovendringen innebar at også kommunen har adgang til å begjære utsatt iverksettelse.

Kjennelsen gjelder utsatt iverksettelse av fylkesnemndas vedtak om samværsrett. Tilsvarende gjelder når fylkesnemnda for eksempel treffer vedtak om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse, jf. Rt. 2002 s. 338, som er omtalt under.

Vedtaket er iverksatt

Etter at et vedtak om omsorgsovertakelse faktisk er iverksatt, har partene ikke lenger aktuell rettslig interesse i å få avgjort en begjæring om utsatt iverksettelse, jf. blant annet Rt. 2002 s. 338. Herredsretten hadde avsagt dom om omsorgsovertakelse i første instans etter at kommunen ikke fikk medhold i sitt forslag om omsorgsovertakelse i fylkesnemnda. Både første og andre rettsinstans besluttet at iverksettelsen av dommen ikke skulle utsettes, og barnet ble deretter flyttet i fosterhjem. Høyesteretts kjæremålsutvalg la til grunn at § 4-13 har vært forstått slik at den også gjelder når retten treffer vedtak om omsorgsovertakelse, og at det følger av dette at rettens avgjørelse vil ha foregrepet tvangskraft med mindre retten etter tvistemålsloven § 477 (nå tvisteloven § 36-2) beslutter at tvangsinngrepet ikke skal iverksettes. Det ble videre vist til at bestemmelsen også gjelder i saker som kommunen har brakt inn for retten, jf. Rt. 2000 s. 1921. Høyesterett bemerket deretter at da barnet allerede var plassert i fosterhjem, hadde den kjærende part ikke lenger aktuell rettslig interesse i å få avgjort begjæringen. Det vises også til Rt. 2008 s. 430, der Høyesterett kom til samme resultat.

Vilkår for iverksettelse

Etter § 6-8 kan vedtak om omsorgsovertakelse, når det finnes påkrevet, gjennomføres med politibistand. I kjennelsen i Rt. 1997 s. 1152 kom kjæremålsutvalget til at retten i forbindelse med en begjæring om utsatt iverksettelse kan stille vilkår for iverksettelsen. I den aktuelle saken hadde lagmanns-

retten besluttet å ikke ta begjæring fra den private part om utsatt iverksettelse til følge, men avsa beslutning om at det ved iverksettelsen ikke skulle brukes tvang. Høyesteretts kjæremålsutvalg uttalte til dette:

> Ved vurderingen av om lagmannsretten hadde kompetanse til å sette et vilkår som nevnt, må det få vesentlig betydning at spørsmålet om iverksettelse skal utsettes eller ikke, kan bero på en skjønnsmessig vurdering hvor flere forhold er relevante. Også problemene ved gjennomføringen av en iverksettelse, herunder om det vil være nødvendig å bruke tvang, kan ha betydning ved denne vurderingen. Dette illustreres ved den foreliggende sak som gjelder flytting av en 16 år gammel gutt. Retten må i en slik situasjon i alle fall kunne sette vilkår som begrenser de virkemidler som barnevernmyndighetene ellers ville ha hatt. Dette må gjelde selv om det ellers etter barnevernloven § 6-8 er overlatt til disse myndigheter å velge den fullbyrdelsesmåte som er mest hensiktsmessig.

§ 4-14. Plasseringsalternativer etter vedtak om omsorgsovertakelse.

Når det er truffet vedtak etter § 4-12 eller § 4-8 annet og tredje ledd, skal barnet plasseres

a) i fosterhjem, jf. § 4-22,
b) i institusjon, jf. § 5-1 og § 5-8,
c) i opplærings- eller behandlingsinstitusjon når dette er nødvendig fordi barnet er funksjonshemmet, eller
d) i omsorgssenter for mindreårige, jf. kapittel 5 A.

Bestemmelsen omhandler de plasseringsalternativene som kan benyttes når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for et barn. Hovedregelen er at barn som er under barneverntjenestens omsorg, skal plasseres i fosterhjem etter bokstav a) eller i barneverninstitusjon etter bokstav b).

Fosterhjem

Fosterhjem har vært, og er, et viktig offentlig omsorgstilbud. Definisjonen av hva som er et fosterhjem, og nærmere regler om fosterhjem er nedfelt i § 4-22.

Barnevern-institusjon

Også barneverninstitusjonene har en sentral plass innenfor det offentlige barnevernet. Institusjoner som kan benyttes for barn det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, må enten være statlige, jf. § 5-1, eller private eller kommunale institusjoner som er godkjent av regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten, jf. § 5-8. Private og kommunale institusjoner som ikke har slik godkjenning, kan overhodet ikke benyttes, verken for barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, eller barn som plasseres i institusjon på annet grunnlag.

Opplærings- eller behandlingsinstitusjon

Det fremgår av forarbeidene[140] at § 4-14 er ment å gi en uttømmende oversikt over plasseringsalternativene for barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for. Dette innebærer at institusjoner under andre lover, som for eksempel helse- og omsorgstjenesteloven og psykisk helsevernloven, ikke kan benyttes som plasseringssted i disse tilfellene. Denne begrensningen gjelder likevel ikke dersom barnet er funksjonshemmet, jf. § 4-14 bokstav c), som åpner for at barn som er funksjonshemmet, kan plasseres i opplærings- eller behandlingsinstitusjoner. At barnet er funksjonshemmet, er imidlertid ikke tilstrekkelig. Det er et ytterligere vilkår for plassering i denne typen institusjoner at dette er nødvendig på grunn av funksjonshemmingen. I forarbeidene[141] uttales det:

> Departementets forslag innebærer at barneverntjenesten i tillegg til å plassere barn i fosterhjem og barneverninstitusjon etter denne loven, beholder adgangen til å plassere barn med særlig behov for opplæring og behandling i f.eks. spesialskole eller institusjon under det psykiske helsevern. Departementet forutsetter at bestemmelsen vil fange opp barn med særlig opplærings- eller behandlingsbehov, herunder barn med behov for plassering i boliger for psykisk utviklingshemmede, i spesialskole eller psykiatrisk institusjon …

Det er institusjoner som har et spesialisert tilbud, som kan benyttes etter § 4-14 bokstav c). Som det fremgår av ovennevnte sitat, vil dette fortrinnsvis være institusjoner under andre lover. Barneverntjenestens samarbeid med institusjoner under andre lover er regulert i § 5-6.

Det er et definisjonsspørsmål hva som er en funksjonshemming, og dermed hvilke behov som berettiger plassering i opplærings- eller behandlingsinstitusjon etter denne bestemmelsen. Omsorgssvikt over tid vil lett gi seg utslag i ulike problemer hos barnet, som konsentrasjons- og lærevansker, tilbaketrekning, utagering eller annen form for sosial mistilpasning. I vid forstand vil derfor mange av de barna som tas under omsorg av barneverntjenesten, kunne karakteriseres som funksjonshemmede. Forarbeidene trekker imidlertid klart i retning av at man her har tenkt på en begrenset gruppe barn med funksjonshemminger definert etter en mer tradisjonell bruk av begrepet. Det vises blant annet til at man fortrinnsvis tenkte seg plassering i institusjoner under andre lover med det spesialiserte tilbudet slike institusjoner forventes å kunne gi på sine respektive områder.

140 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 45.

141 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 45.

Det må dessuten være klart at ungdom med slike alvorlige atferdsvansker som beskrevet i § 4-24 første ledd skal sikres den saksbehandling som følger av bestemmelsene i §§ 4-24 til og med 4-27. Dette betyr at ungdom som er under omsorg av barneverntjenesten, og som har alvorlige atferdsvansker, ikke kan plasseres i institusjon under annen lov med hjemmel i § 4-14 bokstav c), jf. kommentarene til § 4-24.

I tilknytning til ovennevnte sitat fra forarbeidene er det også gitt uttrykk for at alle barn som barneverntjenesten har overtatt omsorgen for, bør ha et fosterhjem eller en barneverninstitusjon som oppvekstbase. Loven synes dermed å bygge på den forutsetning at det ofte, i tillegg til plass i en behandlingsinstitusjon, vil være nødvendig å gi barnet plass i fosterhjem eller barneverninstitusjon for å sikre et helhetlig omsorgstilbud. Dette er en forutsetning som i liten grad synes å være fulgt opp i praksis.

Omsorgssenter for mindreårige

Etter barnevernloven kapittel 5 A har Barne-, ungdoms- og familieetaten et ansvar for å gi asylsøkende barn som har kommet til landet uten foreldre eller andre med foreldreansvar, tilbud om opphold på omsorgssenter for mindreårige, jf. § 5A-1 og kommentarene til denne bestemmelsen. Barne-, ungdoms- og familieetaten har også ansvaret for at det etableres og drives slike omsorgssentre. Etter § 4-14 d) er omsorgssentrene et plasseringsalternativ også når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. Det antas at bestemmelsen først og fremst vil komme til anvendelse i de tilfellene det fattes vedtak om omsorgsovertakelse for de barna omsorgssentrene er opprettet med tanke på. I forarbeidene[142] er nevnt som eksempel at barnet har kommet til landet med en følgeperson uten foreldreansvar som fratas omsorgsansvaret for barnet. Det fremgår imidlertid av forarbeidene til bestemmelsen[143] at også barn med likeartede behov som enslige mindreårige asylsøkere skal kunne plasseres på omsorgssenter for enslige mindreårige etter vedtak om omsorgsovertakelse. I forarbeidene uttales blant annet:

> Etter departementets oppfatning vil dette spesielt kunne gjelde barn som har vært kort tid i asylmottak med sine foreldre når det blir fattet vedtak om å plassere dem utenfor hjemmet, og som derfor vil ha liten kjennskap til norsk språk og kultur, og liten tilknytning til lokalmiljøet. Disse barna vil være i samme situasjon som enslige mindreårige asylsøkere i den forstand at deres oppholdsstatus i Norge er uavklart, slik at opphold på et omsorgssenter vil være aktuelt til deres søknad om opphold i Norge er avgjort, og de blir bosatt i en kommune eller forlater landet.

142 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 54.

143 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 53 flg. og s. 57.

Selv om det ikke fremgår av lovbestemmelsen selv, må det etter dette legges til grunn at et omsorgssenter for enslige mindreårige ikke er et generelt plasseringsalternativ for barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for.

Anvendelsesområdet

Anvendelsesområdet for § 4-14 er etter ordlyden begrenset til vedtak om omsorgsovertakelse. Dette innebærer at når barn plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i andre bestemmelser i loven, kommer § 4-14 ikke til anvendelse. Imidlertid kan ingen barn – uavhengig av plasseringsgrunnlag – plasseres i private (eller kommunale) institusjoner som ikke er godkjent etter § 5-8.

§ 4-15. Valg av plasseringssted i det enkelte tilfelle.

Innenfor den ramme som er fastsatt i § 4-14 skal stedet for plassering velges ut fra hensynet til barnets egenart og behov for omsorg og opplæring i et stabilt miljø. Det skal også tas tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse, og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. Det skal videre tas hensyn til hvor lenge det er trolig at plasseringen vil vare, og til om det er mulig og ønskelig at barnet har samvær og annen kontakt med foreldrene.

I sitt forslag til fylkesnemnda skal barneverntjenesten redegjøre for de synspunkter som bør legges til grunn for valg av plasseringssted i det enkelte tilfelle. I sitt vedtak kan fylkesnemnda stille vilkår når det gjelder plasseringen. Kan barnet ikke plasseres slik det ble forutsatt i forslaget eller vedtaket, skal saken forelegges fylkesnemnda på nytt.

Allerede ved omsorgsovertakelsen skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets omsorgssituasjon. Senest to år etter fylkesnemndas vedtak skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets framtidige omsorgssituasjon som ikke skal endres uten at forutsetningene for den er falt bort.

I god tid før barnet fyller 18 år, skal barneverntjenesten i samarbeid med barnet vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Dersom barnet samtykker skal barneverntjenesten utarbeide en plan for framtidige tiltak. Planen kan endres.

Paragraf 4-15 gjelder direkte bare når barnet plasseres utenfor hjemmet etter vedtak om omsorgsovertakelse. De generelle prinsippene i bestemmelsen bør imidlertid legges til grunn også når barnet plasseres utenfor hjemmet av andre grunner, for eksempel ved frivillige plasseringer etter § 4-4 femte ledd.

Første ledd

Generelle retningslinjer

Første ledd inneholder generelle retningslinjer for valg av plasseringssted i det enkelte tilfelle. Det skal være et mål ved plasseringen av barnet at senere flytting i størst mulig grad skal unngås, jf. § 4-17. Plasseringen skal derfor være best mulig forberedt, slik at man allerede fra begynnelsen av finner frem til et plasseringssted som tilgodeser barnets behov for stabilitet. I § 4-15 første ledd er dette målet søkt nedfelt i retningslinjer for valg av plasseringssted.

Valg av plasseringssted skal skje planmessig og ut fra barnets behov i det enkelte tilfellet. Etter første ledd første punktum skal det blant annet tas hensyn til barnets egenart og behov for omsorg og opplæring i et stabilt miljø.

Ved endringslov 1. august 2003 nr. 86 ble det tilføyet et nytt annet punktum i første ledd. Denne tilføyelsen ble inntatt i forbindelse med innarbeidingen av barnekonvensjonen i norsk lov for bedre å synliggjøre Barnekonvensjonen artikkel 20 nr. 3. Endringen medfører en lovfesting av at det ved valg av plasseringssted også skal tas tilbørlig hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. At dette er hensyn som skal tillegges vekt ved valg av plasseringssted, fulgte tidligere av lovens forarbeider,[144] men fremgår nå direkte av loven. Endringen innebærer ikke at dette er hensyn som skal tillegges avgjørende vekt ved valg av plasseringssted, men det skal inngå i den helhetsvurderingen som skal foretas etter § 4-15.[145] Bestemmelsen innebærer at barnet om mulig bør søkes plassert i et fosterhjem som har den samme etniske, religiøse, kulturelle og språklige tilhørighet og bakgrunn som barnet selv. Dette vil imidlertid ikke alltid være mulig, særlig dersom barnet tilhører en minoritetsgruppe i samfunnet. Det vil i slike tilfeller være viktig at det i hvert fall ikke velges fosterforeldre som aktivt praktiserer en annen religion enn barnets og de biologiske foreldrenes religion (eller mangel på sådan), men at det heller velges et mest mulig nøytralt fosterhjem hva gjelder livssyn. Barneverntjenesten må være klar over og søke å forebygge konflikter som lett kan oppstå mellom fosterforeldre og biologiske foreldre når det gjelder barnets oppdragelse.[146] I en dom som gjaldt spørsmålet om oppheving av vedtak om omsorgsovertakelse for en gutt av pakistansk opprinnelse, la Høyesterett vekt på den omstendighet at barnet hadde en annen etnisk og religiøs bakgrunn enn fosterforeldrene. Dommen er inntatt i Rt. 1997 s. 170 og er nærmere omtalt under kommentarene til § 4-21.

144 Jf. Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 46.

145 Jf. Ot.prp. nr. 45 (2002–2003) s. 62.

146 Jf. også NOU 1985: 18 s. 163.

Etter første ledd tredje punktum skal det ved valg av plasseringssted også tas hensyn til vedtakets forutsatte varighet og til i hvilken grad det er ønskelig og mulig at barnet har samvær og annen kontakt med foreldrene. Bestemmelsen innebærer at plasseringsstedet må velges slik at eventuelt samvær lar seg gjennomføre i praksis. Den geografiske avstanden mellom biologiske foreldres hjem og fosterhjemmet eller institusjonen må ikke være for stor, og barneverntjenesten må velge eventuelle fosterforeldre som har en positiv holdning til at barnet har samvær og annen kontakt med foreldrene.

Annet ledd

Saksbehandling

Annet ledd inneholder regler om saksbehandling og vedtaksmyndighet. Etter denne bestemmelsen skal barneverntjenesten når den legger frem et forslag om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda, samtidig legge frem forslag om hvordan barnet skal plasseres. Barneverntjenesten må redegjøre for de synspunkter den legger til grunn for valg av plasseringssted i det enkelte tilfellet. Det er ikke forutsatt at barneverntjenesten skal navngi fosterhjemmet eller institusjonen, men den må foreslå et av de plasseringsalternativer som er omhandlet i § 4-14, jf. også kommentarene til § 4-14. Fylkesnemnda må i sitt vedtak ta standpunkt til hvilket plasseringsalternativ som skal velges. Dette er forutsatt i bestemmelsen ved at saken må forelegges fylkesnemnda på nytt dersom barnet ikke kan plasseres som forutsatt i «forslaget eller vedtaket», jf. annet ledd tredje punktum, og er også klart uttalt i forarbeidene.[147]

Vilkår

Fylkesnemnda kan i vedtaket stille vilkår for plasseringen. Et slikt vilkår kan for eksempel gå ut på at barnet skal plasseres i et fosterhjem som ligger i samme by som foreldrenes hjem, at barnet skal plasseres i et fosterhjem der familien tilhører samme etniske gruppe som barnets foreldre, eller at barneverntjenesten skal forsterke fosterhjemmet med ulike støttetiltak for at fosterhjemmet skal være i stand til å ivareta særlige behov barnet har.

Vilkår om bestemt fosterhjem

At fylkesnemnda kan stille vilkår for plasseringen, innebærer at det også må kunne stilles vilkår om et konkret plasseringssted, herunder valg av fosterhjem. Spørsmålet er mest aktuelt når en plassering i familien står opp mot plassering i et såkalt nøytralt fosterhjem. Omstendighetene i den enkelte sak kan være slik at fylkesnemndas vurdering av om omsorgsovertakelsen vil være hensiktsmessig og til barnets beste, jf. § 4-1, er avhengig av at barnet kan bli plassert i et konkret fosterhjem, for eksempel hos nære slektninger. I forskrift om fos-

147 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 47.

terhjem, datert 18. desember 2003, fastsatt med hjemmel i § 4-22, fremgår det at barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem.

At fylkesnemnda har adgang til å stille vilkår om et bestemt fosterhjem, var forutsatt i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i Rt. 1999 s. 843. Etter kjennelsen i Rt. 2011 s. 377 fremstår dette spørsmålet nå som avklart. Fra kjennelsen siteres:

> Etter min mening må ordlyden i barnevernloven § 7-24 første ledd, jf. tvisteloven § 36-1 første ledd, hvoretter nemndas vedtak om tvang mot personer kan overprøves etter tvisteloven kapittel 36, medføre at domstolene kan prøve spørsmål om fosterhjemsplassering hos «noen i barnets familie eller nære nettverk», jf. fosterhjemsforskriften § 4 annet ledd. Det innebærer et øket element av tvang når slik plassering ikke kan gjennomføres.

Det ble imidlertid lagt til grunn at en forutsetning for å fremme et slikt krav for domstolene er at fylkesnemnda har tatt stilling til kravet. Dette var ikke tilfelle i den aktuelle saken, og kravet ble derfor avvist.

Av kjennelsen følger det at når det er fremsatt et krav om plassering i et bestemt fosterhjem, har nemnda ikke bare adgang til, men også plikt til å ta standpunkt til kravet. Fra kjennelsen siteres:

> Nannestad kommune har anført at det i praksis er sjelden at fylkesnemnda omhandler denne typen krav i slutningen, og at det taler for at man kan prøve fosterhjemsplasseringen også der spørsmålet ikke har vært behandlet av nemnda. Jeg vil imidlertid peke på at fylkesnemnda er et organ med domstolsliknende behandling, og flere av tvistelovens regler gjelder også for fylkesnemndas saksbehandling. Blant annet følger det av barnevernloven § 7-19 at tvisteloven § 19-6 gjelder tilsvarende så langt den passer. Dette innebærer at nemnda må ta standpunkt til de krav som er fremsatt, og det skal fremgå av slutningen om kravet tas til følge eller ikke. Gjør det ikke det, vil det være en saksbehandlingsfeil, men jeg kan ikke se at det kan ha betydning for prøvelsesretten hvis kravet først har vært fremsatt for og behandlet av nemnda. Og utfallet av nemndas behandling er uten betydning for domstolsprøvingen etter tvisteloven kapittel 36.

Fylkesnemndas og domstolenes adgang til å stille vilkår til plasseringen etter § 4-15 annet ledd er knyttet til sak om omsorgsovertakelse. I kjennelse av 17. april 2015 (LB-2015-045133) kom imidlertid Borgarting lagmannsrett til at barnets far hadde rett til rettslig overprøving av spørsmålet om fosterhjemsplassering hos ham i en sak som opprinnelig gjaldt spørsmål om tilbakeføring til barnets mor etter § 4-21. Lagmannsretten kom til at fylkesnemnda hadde realitetsbehandlet kravet, selv om dette ikke fremgikk av slutningen i nemndas vedtak. Avgjørelsen er neppe riktig, verken for fylkesnemndas del eller lag-

mannsretten. Når vedtak om omsorgsovertakelse er rettskraftig avgjort, reguleres adgangen til å flytte barnet av § 4-17. Formålet med bestemmelsen er å sikre barnet en stabil omsorgssituasjon etter en omsorgsovertakelse, og barnet kan i tråd med dette bare flyttes dersom endrede forhold gjør det nødvendig, eller dersom det er til barnets beste. Vedtaksmyndigheten er i disse tilfellene lagt til barneverntjenesten, med klageadgang til fylkesnemnda. Dersom fylkesnemnda og domstolene skal kunne stille krav om et konkret fosterhjem i forbindelse med sak om tilbakeføring, innebærer dette at barnet må flyttes, og dette er det neppe adgang til.

En forutsetning for at fylkesnemnda skal kunne stille vilkår om et bestemt navngitt fosterhjem, er at forholdene rundt fosterhjemmet er tilstrekkelig belyst under forhandlingsmøtet. Utgangspunktet må være at fosterhjemmet synes å tilfredsstille vilkårene for godkjenning, jf. § 4-22 og forskrifter gitt med hjemmel i denne bestemmelsen. Det er kommunens barneverntjeneste som etter § 4-22 siste ledd har myndighet til å godkjenne fosterhjem. Når fylkesnemnda har stilt vilkår om et bestemt navngitt fosterhjem, må derfor kommunen foreta en etterfølgende vurdering av om fosterhjemmet tilfredsstiller disse vilkårene. Dette betyr likevel ikke at barneverntjenesten kan overprøve fylkesnemndas vurderinger om fosterhjemmets egnethet for det enkelte barn, eller om hvorvidt en slik plassering vil være til barnets beste. Det må kunne legges til grunn at det må foreligge helt spesielle omstendigheter dersom barneverntjenesten skal kunne overprøve fylkesnemndas vurdering på dette punkt.

Ny foreleggelse for fylkesnemnda

Hvis det ikke er mulig å plassere barnet slik fylkesnemnda har bestemt eller forutsatt i sitt vedtak, må plasseringsspørsmålet forelegges fylkesnemnda på nytt. Dette vil også gjelde i de tilfeller barneverntjenesten ikke finner å kunne godkjenne et navngitt fosterhjem fylkesnemnda har stilt vilkår om.

Det er ikke adgang til å plassere barnet i fosterhjem når fylkesnemnda har bestemt at barnet skal plasseres i institusjon. I enkelte tilfeller kan det en tid etter at plassering (som vedtatt) er foretatt, likevel vise seg at plasseringen ikke fungerer tilfredsstillende for barnet. I slike situasjoner kan barneverntjenesten flytte barnet med hjemmel i § 4-17. Slik flytting må kunne foretas også fra ett plasseringsalternativ til et annet, for eksempel fra fosterhjem til institusjon, uten at saken må forelegges fylkesnemnda på nytt etter § 4-15 annet ledd. Forutsetningen må imidlertid være at barnet har vært plassert i henhold til fylkesnemndas vedtak, men at det senere oppstår uforutsette forhold som gjør flytting nødvendig eller til barnets beste, nærmere om dette under kommentarene til § 4-17.

Midlertidig plassering

I enkelte tilfeller kan det være nødvendig å plassere barnet midlertidig i for eksempel institusjon eller beredskapshjem inntil barneverntjenesten har funnet

frem til et egnet fosterhjem for barnet. For at det ikke skal oppstå tvil om hvorvidt fylkesnemndas vedtak gir adgang til en slik midlertidig plassering, bør barneverntjenesten i sitt forslag redegjøre for behovet for dette, og fylkesnemnda bør i sitt vedtak presisere at slik midlertidig plassering er forutsatt.

Tredje ledd

Foreløpig plan

Når det treffes vedtak om omsorgsovertakelse, må barneverntjenesten allerede på vedtakstidspunktet vedta en plan for barnets omsorgssituasjon, jf. tredje ledd første punktum. Dette er forutsatt også i første ledd, men er nærmere presisert i tredje ledd. Denne presiseringen innebærer et krav om formalisering av de vurderinger barneverntjenesten må foreta etter bestemmelsens første ledd. At planen skal «vedtas», innebærer likevel ikke at planen blir å anse som enkeltvedtak i forvaltningslovens forstand. Planen vil være en foreløpig vurdering av hvilke forutsetninger fylkesnemnda og barneverntjenesten legger til grunn med hensyn til vedtakets og plasseringens formål og varighet m.m., men vil ikke være bindende eller bestemmende for partene utover det som fremkommer i fylkesnemndas vedtak.

Fremtidig plan

I de tilfeller omsorgsovertakelsen varer – eller er forutsatt å vare – i lengre tid, skal barneverntjenesten vedta en plan for barnets fremtidige omsorgssituasjon, jf. tredje ledd annet punktum. Denne planen skal vedtas senest to år etter fylkesnemndas vedtak, men det er forutsatt i forarbeidene[148] at en slik plan i de fleste tilfeller vil kunne utarbeides i god tid før toårsfristen. Denne planen er ment å avløse den foreløpige planen som skal vedtas på omsorgsovertakelsestidspunktet. Bakgrunnen for dette er at det ofte vil være behov for å se situasjonen noe an, både når det gjelder barnets og foreldrenes utvikling, før det er mulig å vedta en mer samlet plan for barnets fremtid. Det fremgår av forarbeidene[149] at planen er ment å fjerne noe av den usikkerheten som preger en del fosterhjemsforhold, og det er også vist til at noen barn ikke tør knytte nær kontakt til sine fosterforeldre i frykt for at de skal miste dem. Planen må derfor i første rekke redegjøre for tidsperspektivene for omsorgsovertakelsen og plasseringen, det vil si om det tas sikte på en langvarig plassering, eller om barnet skal tilbakeføres til foreldrene.

Det heter videre i bestemmelsen at planen ikke skal endres uten at forutsetningene for den er falt bort. Dette betyr for det første at planen ikke bør

148 Jf. Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 25.

149 Innst. O. nr. 80 (1991–92) og Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 47.

vedtas før barneverntjenesten har tilstrekkelige opplysninger og kunnskaper om barnet og foreldrenes situasjon til at den i størst mulig grad kan være «endelig». For det andre forutsettes det her at planen ikke vil være bindende for partene, fordi den kan og skal endres dersom forutsetningene for den faller bort. Men selv om forutsetningene for planen ikke endres, må det være klart at fylkesnemnda alltid vil ha myndighet til å fatte vedtak som er i strid med planen. Dette må gjelde selv om fylkesnemnda på et tidligere tidspunkt ikke har hatt innvendinger mot planen. Det er bare fylkesnemndas vedtak som er bindende for partene, og barneverntjenesten kan ikke gjennom planen binde fylkesnemndas beslutningsmyndighet. Planen vil derfor først og fremst være bindende for barneverntjenesten selv, men bare i de tilfeller forutsetningene for planen ikke endres etter at planen er vedtatt.

Planen skulle tidligere forelegges fylkesnemnda til eventuell uttalelse. Med virkning fra 1. januar 2007 ble denne bestemmelsen opphevet. I Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) er det uttalt at det hører under fylkesmannens tilsynsansvar å føre kontroll med at barneverntjenesten utarbeider omsorgsplaner for barnet, men at det er opp til fylkesmannen å avgjøre hvordan kontrollen skal foregå.

Fjerde ledd

Barnevernloven gjelder i utgangspunktet for barn under 18 år. Tiltak kan imidlertid opprettholdes også utover fylte 18 år dersom ungdommen selv samtykker, jf. § 1-3 annet ledd og kommentarene til denne bestemmelsen. Et vedtak om omsorgsovertakelse bortfaller likevel automatisk ved fylte 18 år, men selve tiltaket, for eksempel fosterhjemsplassering eller institusjonsplassering, kan altså opprettholdes.

Plikt til å vurdere om plassering skal opprettholdes

For barn det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, og som fortsatt er under omsorg av barneverntjenesten når det nærmer seg myndighetsalder, har barneverntjenesten en plikt til å vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om ungdommen skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Denne vurderingen skal foretas i samarbeid med barnet og i god tid før barnet fyller 18 år. Begrunnelsen for bestemmelsen er at mange av de ungdommene som har vært under omsorg av barneverntjenesten i lengre tid når de når myndighetsalder, er i en mer utsatt situasjon enn andre ungdommer. Disse ungdommene har i mange tilfeller ikke foreldre som kan bidra med hjelp og støtte i overgangen til en voksentilværelse. For å skape trygghet og forutsigbarhet for nettopp disse ungdommene er derfor barneverntjenesten pålagt en plikt til å vurdere videre tiltak. Etter § 1-3 annet ledd siste punktum skal vedtak om opphør av tiltak, og avslag på søknad om tiltak, etter fylte 18 år, regnes som enkeltvedtak og skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste, jf. kommentarene til § 1-3

annet ledd. Loven gir ikke bare adgang til å opprettholde allerede igangsatte tiltak, men også til å erstatte det iverksatte tiltaket med andre tiltak, jf. § 1-3 og kommentarene til denne bestemmelsen. Det skal derfor foretas en vurdering av om den aktuelle plasseringen skal opprettholdes, eller om den bør erstattes av andre tiltak.

Klage

At det påhviler barneverntjenesten en plikt til å vurdere videre tiltak og til å begrunne hvorfor tiltaket skal opphøre, innebærer ikke at barneverntjenesten nødvendigvis har en tilsvarende plikt til å opprettholde eller iverksette tiltak. Dersom barneverntjenesten etter å ha vurdert behovet for videre tiltak kommer til at dette av ulike grunner ikke er hensiktsmessig, kan barneverntjenestens avgjørelse påklages av ungdommen selv til fylkesmannen, jf. § 6-5. Fylkesmannen har kompetanse til å prøve alle sider av barneverntjenestens avgjørelse. Også i de tilfellene barneverntjenesten tilbyr et annet tiltak enn det ungdommen selv ønsker, kan barneverntjenestens avgjørelse påklages til fylkesmannen.

Plan for fremtidige tiltak

Dersom barneverntjenesten og den enkelte ungdom er enige i behovet for tiltak, skal det utarbeides en plan for fremtidige tiltak. Det er ikke gitt nærmere bestemmelser om for hvor lang tid planen skal gjelde, eller for planens innhold. I forarbeidene er disse spørsmålene forutsatt å være gjenstand for en konkret vurdering i samarbeid mellom barneverntjenesten og ungdommen selv. Det er videre forutsatt at formålet med planen skal være å skape forutsigbarhet for den enkelte ungdom om fremtidige tiltak og om hva formålet med videre tiltak skal være.

Det fremgår uttrykkelig av bestemmelsen at planen kan endres. Dette innebærer for det første en forutsetning om at planen kan og bør endres og revideres etter behov, noe som også er klart forutsatt i forarbeidene. Videre innebærer dette at planen ikke er ment å være rettslig bindende for partene. At planen kun skal være retningsgivende for barneverntjenestens arbeid med saken, er også klart forutsatt i forarbeidene.

§ 4-16. Oppfølging av vedtak om omsorgsovertakelse

Barneverntjenesten har etter omsorgsovertakelsen et løpende og helhetlig ansvar for oppfølgingen av barnet, herunder et ansvar for å følge utviklingen til barnet og foreldrene. Barneverntjenesten skal der hensynet til barnet ikke taler imot det, legge til rette for samvær med søsken. Barneverntjenesten skal kort tid etter omsorgsovertakelsen kontakte foreldrene med tilbud om veiledning og oppfølging. Dersom foreldrene ønsker det, skal barneverntjenesten som en del av oppfølgingen formidle kontakt med andre hjelpeinstanser.

At barneverntjenesten har et løpende og helhetlig ansvar for oppfølging av barn det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, følger av flere bestemmelser i loven. Ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63 ble det tatt inn en formulering i § 4-16 der dette oppfølgingsansvaret ble presisert. Det fremgår av forarbeidene[150] at en slik «klargjøring og tydeliggjøring» vil bidra til å sikre at barnet får den nødvendige oppfølging, men endringen har neppe noen praktisk betydning.

Bestemmelsen pålegger videre barneverntjenesten en fortløpende plikt til å følge med på hvordan det går med barn og foreldre når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. Oppfølgingsansvaret gjelder så lenge vedtaket består. Det vises også til § 4-15 tredje ledd, der barneverntjenesten er pålagt å utarbeide planer for barnets omsorgssituasjon etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse.

Oppfølging av barnet

Oppfølgingsansvaret overfor barnet må for det første innebære et ansvar for å vurdere om omsorgsovertakelsen fungerer etter sitt formål, og om barnet får den omsorg og/eller behandling som ble forutsatt i vedtaket. Oppfølgingsansvaret innebærer at barneverntjenesten også har et ansvar for å foreta (eller foreslå for fylkesnemnda) de endringer som eventuelt viser seg nødvendige etter at omsorgsovertakelsen har vart en tid. Det kan for eksempel vise seg at barnet ikke trives i fosterhjemmet, og at det derfor er nødvendig å flytte barnet til et nytt fosterhjem. I andre tilfeller kan barnet ha større problemer enn først antatt og dermed også vise seg å ha behov for et mer behandlingsrettet tiltak. I forarbeidene[151] er det lagt til grunn at oppfølgingsansvaret også må innbefatte oppfølging av fosterforeldre ut fra den tilknytning de har til barnet. Det vises for øvrig til § 4-22 og kommentarene til denne bestemmelsen for en nærmere omtale av barneverntjenestens ansvar for oppfølging av barn i fosterhjem.

Oppfølging av foreldre

Oppfølgingsansvaret for biologiske foreldre omfatter en fortløpende vurdering av deres situasjon etter omsorgsovertakelsen, herunder om vilkårene for omsorgsovertakelse fortsatt er til stede. Det følger av tredje og fjerde punktum at barneverntjenesten har et selvstendig ansvar for å hjelpe foreldrene til å komme i en slik posisjon at de igjen kan makte omsorgen for barnet. Det følger av forarbeidene[152] at barneverntjenesten har en plikt til å innføre rutiner som sikrer at foreldrene kort tid etter omsorgsovertakelsen gis tilbud om veiledning

150 Prop. 106 L (2012–2013) s. 175 flg.

151 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 47.

152 Ot.prp. nr. 64 (2004–2005) s. 29 flg.

og oppfølging, og at det må etableres rutiner som sikrer oppfølging der foreldrene ønsker det. I den første kontakten som barneverntjenesten tar initiativ til, må hensikten være å få brakt på det rene om foreldrene ønsker hjelp og oppfølging fra barneverntjenestens side etter omsorgsovertakelsen. Formålet med barneverntjenestens oppfølging av foreldrene vil måtte ta utgangspunkt i fylkesnemndas vedtak. I forarbeidene er det forutsatt at formålet med oppfølgingen i noen saker vil kunne være å gi foreldrene en reell mulighet til å komme i posisjon til igjen å kunne ivareta omsorgen for barnet. I så fall vil barneverntjenesten ha et ansvar for å veilede dem om hvilke endringer som er nødvendige, og eventuelt å formidle kontakt med aktuelle hjelpeinstanser som kan gi dem hjelp med for eksempel bolig, utdannelse, arbeid, nødvendig behandling osv. I saker der tilbakeføring ikke er realistisk, er det forutsatt at barneverntjenesten for eksempel skal kunne gi oppfølging og veiledning for å legge til rette for samvær med barnet. Det er understreket at all oppfølging skal ta utgangspunkt i foreldrenes ønsker, og at formidling av kontakt med andre hjelpeinstanser skal skje i et nært samarbeid med dem. Taushetsplikten vil være til hinder for at barneverntjenesten formidler opplysninger til andre instanser uten foreldrenes samtykke.

«Midlertidig vedtak om omsorgsovertakelse»

I høringsutkastet til gjeldende lov ble det foreslått en særskilt bestemmelse om at fylkesnemnda kan bestemme at barneverntjenesten med visse mellomrom skal prøve om vilkårene for omsorgsovertakelse er til stede. Bestemmelsen ble ikke fulgt opp i lovforslaget, med den begrunnelse at barneverntjenesten, som omtalt ovenfor, i alle tilfeller har et generelt ansvar for å foreta en slik fortløpende vurdering. Herunder har barneverntjenesten et ansvar for å legge frem forslag om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda hvis den mener vilkårene ikke lenger foreligger.

At en bestemmelse om periodisk vurdering fra barneverntjenestens side etter pålegg fra fylkesnemnda ikke er inntatt i loven, kan ikke tas til inntekt for at fylkesnemnda ikke har hjemmel til å fatte et «midlertidig» vedtak om omsorgsovertakelse i den forstand at fylkesnemnda anmoder barneverntjenesten om å forelegge saken for nemnda til ny vurdering innen en nærmere fastsatt frist. Når en slik bestemmelse ikke ble inntatt i loven, er dette begrunnet med at barneverntjenesten i alle tilfeller har et fortløpende ansvar for å foreta disse vurderingene. Det har neppe vært lovgivers mening å hindre fylkesnemnda i å ville foreta en ny selvstendig vurdering av saken etter en viss tid. En slik fremgangsmåte kan være hensiktsmessig i de tilfeller fylkesnemnda er i tvil om varigheten av omsorgsvedtaket, men likevel kommer til at vilkårene for omsorgsovertakelse er til stede på vedtakstidspunktet. At det er fylkesnemnda og ikke barneverntjenesten som etter § 4-21 har myndighet til å oppheve vedtak om

omsorgsovertakelse, må likevel ha som konsekvens at fylkesnemnda i utgangspunktet ikke kan treffe et midlertidig/tidsbegrenset vedtak om omsorgsovertakelse i den forstand at vedtaket automatisk faller bort etter en nærmere fastsatt tid. I så fall forskutterer fylkesnemnda den vurderingen som skal skje på et senere tidspunkt. Dette gir loven ikke adgang til.

Samvær for søsken

Ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63 ble det inntatt et nytt annet punktum i bestemmelsen om at barneverntjenesten skal tilrettelegge for samvær med søsken når hensynet til barnet ikke taler imot det. Det fremgår av forarbeidene[153] at departementet i det forutgående høringsnotatet hadde foreslått å lovfeste at fylkesnemnda i forbindelse med vedtak om omsorgsovertakelse også skulle ta stilling til spørsmålet om samvær mellom søsken. En del høringsinstanser hadde imidlertid som innvendinger mot forslaget at det ikke var godt nok utredet og reiste mange uavklarte og kompliserte spørsmål, blant annet om partsstatus for de involverte søsken. Departementet kom derfor til at spørsmålet om samværsrett for søsken burde utredes nærmere i en bredere sammenheng. Departementet fant imidlertid grunn til å presisere barneverntjenestens ansvar for å legge til rette for samvær med søsken. Det ble vist til at slike samværsordninger kan praktiseres selv om fylkesnemnda ikke har fattet vedtak om samværsrett.

§ 4-17. Flytting av barnet.

Barneverntjenesten kan flytte barnet bare dersom endrede forhold gjør det nødvendig, eller dersom det må anses til beste for barnet. Barneverntjenestens vedtak i en sak om flytting kan påklages til fylkesnemnda.

Etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse, kan barnet i henhold til § 4-14 plasseres i enten fosterhjem, barneverninstitusjon eller, dersom barnet er funksjonshemmet, i opplærings- eller behandlingsinstitusjon. Etter § 4-15 er det fylkesnemnda som bestemmer hvilket plasseringsalternativ som skal benyttes i det enkelte tilfelle. Fylkesnemnda vil sjelden navngi et konkret fosterhjem eller en konkret institusjon. I praksis er det ofte barneverntjenesten som velger fosterhjem eller institusjon for barnet. Se nærmere om dette under kommentarene til § 4-15.

Det skal ved plassering av barn etter loven være et mål at flytting i størst mulig grad skal unngås. Det fremgår av forarbeidene[154] at dette målet må søkes

153 Prop. 106 L (2012–2013) s. 169 flg.

154 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 48.

oppnådd ved at enhver plassering forberedes slik at man allerede fra begynnelsen av kan finne et plasseringssted som tilgodeser barnets behov for stabilitet. I § 4-15 første ledd er dette målet søkt nedfelt i retningslinjer for valg av plasseringssted etter vedtak om omsorgsovertakelse.

Paragraf 4-17 begrenser barneverntjenestens adgang til å flytte barnet etter endelig plassering i fosterhjem eller institusjon etter vedtak om omsorgsovertakelse. Barnet kan bare flyttes dersom det etter plasseringen skjer uforutsette ting som gjør flytting nødvendig, eller flytting vil være til barnets beste.

Flytting mellom institusjon/ fosterhjem

Fylkesnemnda skal etter forslag fra barneverntjenesten bestemme hvilket av plasseringsalternativene i § 4-14 som skal benyttes ved omsorgsovertakelse. Dersom barnet ikke kan plasseres slik som forutsatt i barneverntjenestens forslag eller fylkesnemndas vedtak, skal saken etter § 4-15 forelegges fylkesnemnda på nytt. Med utgangspunkt i dette har det vært diskutert om barneverntjenestens adgang til å flytte barnet etter § 4-17 er begrenset til å omfatte flytting innenfor samme plasseringsalternativ (for eksempel flytting fra ett fosterhjem til et annet), slik at flytting fra ett plasseringsalternativ til et annet (for eksempel flytting fra fosterhjem til institusjon), må vedtas av fylkesnemnda.

Paragraf 4-15 kan neppe tas til inntekt for at barneverntjenestens adgang til å flytte barnet etter § 4-17 er begrenset til flyttinger som skjer innenfor samme plasseringsalternativ. Det er ikke forutsatt verken i loven eller forarbeidene at fylkesnemnda skal vedta flytting av barn. Paragraf 4-15 gjelder valg av plasseringssted ved gjennomføringen av det opprinnelige omsorgsvedtaket. Denne bestemmelsen regulerer ikke hva som skal skje med barnet dersom situasjonen endrer seg etter at plasseringen er gjennomført og har vart en viss tid. Denne situasjonen reguleres av § 4-17, som i disse tilfellene gir barneverntjenesten adgang til å flytte barnet dersom endrede forhold gjør dette nødvendig, eller flytting må anses å være til barnets beste. Når vilkårene i § 4-17 er til stede, må barneverntjenesten både ha adgang til å flytte barnet innen samme plasseringsalternativ (for eksempel fra ett fosterhjem til et annet) og til å flytte barnet fra ett plasseringsalternativ til et annet (for eksempel fra fosterhjem til institusjon). En annen løsning ville være svært tungvint, særlig i de tilfeller der barnet av ulike årsaker må flyttes raskt. Det er heller ingen holdepunkter i forarbeidene for å legge en så vidt snever fortolkning til grunn.

Flytting som ikke er regulert av § 4-17

En vesentlig del av tilfellene der barn må flytte fra ett plasseringssted til et annet, faller utenfor anvendelsesområdet til § 4-17. Dette gjelder alle tilfeller der flytting er uunngåelig, for eksempel når fosterforeldrene av ulike årsaker sier opp fosterhjemsavtalen, eller en institusjon nedlegges. Paragraf 4-17 kommer heller ikke til anvendelse når fylkesnemnda har opphevet omsorgsvedtaket, og barnet skal flytte hjem til foreldrene. Tilfeller der barnet flytter

sammen med fosterforeldrene til et annet sted, faller også i utgangspunktet utenom § 4-17. Et slikt bopelskifte kan imidlertid anses som en bristende forutsetning for plasseringen, for eksempel fordi flyttingen vanskeliggjør barnets samvær med foreldrene, og kan derfor gi grunnlag for å vurdere flytting til et annet fosterhjem med hjemmel i § 4-17.

Klagerett

Myndigheten til å vedta at barnet skal flyttes, er lagt til barneverntjenesten. Flyttevedtaket kan påklages til fylkesnemnda. Det er først og fremst barnets biologiske foreldre og barnet selv (dersom det er part i saken etter § 6-3) som er klageberettiget etter et vedtak om flytting. Skjer flyttingen fra et fosterhjem, kan det være at også barnets fosterforeldre ønsker å påklage flyttevedtaket. Om eventuell klagerett for fosterforeldre siteres fra forarbeidene:[155]

> Etter departementets oppfatning bør spørsmålet om fosterforeldrenes klagerett også i saker vedrørende flytting av barnet, vurderes konkret i hver enkelt sak. Tilknytningen mellom barnet og fosterforeldrene, og varigheten av plasseringen, bør være sentrale vurderingstema i denne sammenheng.

Fosterforeldre har etter dette ingen automatisk klagerett etter at det er truffet vedtak om flytting av barnet etter § 4-17. Det fremgår av forarbeidene at fosterforeldre neppe vil ha klagerett der barnet har bodd i fosterhjemmet bare i kort tid og/eller når barnet har liten tilknytning til fosterforeldrene. Det vil ofte være slik at tilknytningen mellom barnet og fosterforeldrene blir sterkere jo lenger fosterhjemsforholdet har vart. Både i vurderingen av tilknytningen mellom barnet og fosterforeldrene og i vurderingen av varigheten av plasseringen vil barnets alder i praksis bli tillagt stor vekt. Et fosterhjemforhold som har vart i to år, vil ikke nødvendigvis være tilstrekkelig til at fosterforeldrene gis klagerett dersom barnet var for eksempel tolv år på plasseringstidspunktet. Var barnet spedbarn på plasseringstidspunktet, vil saken kunne stille seg annerledes. Også graden av kontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene kan ha betydning ved vurderingen av om tilknytningen til fosterforeldrene er så sterk at de bør gis klagerett i flyttespørsmålet.

At plasseringen i utgangspunktet var ment å være midlertidig, og om fosterforeldrene har status som fosterhjem eller beredskapshjem, har ikke nødvendigvis betydning for deres mulige klagerett. Formålet med bestemmelsen er å sikre barnet en mest mulig stabil omsorgssituasjon etter plasseringen. Det er ikke uvanlig at barn plasseres midlertidig i beredskapshjem og blir der lenge i påvente av egnet fosterhjem. I et slikt tilfelle vil fosterforeldrene (beredskaps-

155 Ot.prp. nr. 44 (1991–92). s. 48.

hjemmet) kunne ha klagerett dersom det vedtas at barnet skal flyttes. Som ved andre plasseringer må det foretas en konkret vurdering, der det avgjørende vil være plasseringens varighet, barnets alder og tilknytningen mellom barnet og fosterforeldrene.

§ 4-18. Ansvaret for omsorgen i foreldrenes sted.

Når et vedtak etter § 4-12, jf. § 4-8 annet og tredje ledd, blir satt i verk, går omsorgen over på barneverntjenesten. På vegne av barneverntjenesten skal fosterforeldre eller den institusjon der barnet bor, utøve den daglige omsorg. Barneverntjenesten kan bestemme at fosterforeldrene eller den institusjon der barnet bor, også skal avgjøre andre spørsmål enn de som gjelder den daglige omsorg.

Fylkesnemnda kan bestemme at foreldrene skal ha bestemmelsesrett i spørsmål som ikke gjelder den daglige omsorg.

Bestemmelsen regulerer partenes ansvar for og bestemmelsesrett over barnet etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. I henhold til bestemmelsens første ledd går omsorgen for barnet over på barneverntjenesten. Fosterforeldrene, eller den institusjonen der barnet bor, skal utøve den daglige omsorgen på vegne av barneverntjenesten. I henhold til bestemmelsens annet ledd kan fylkesnemnda bestemme at barnets biologiske foreldre skal ha bestemmelsesrett i spørsmål som ikke gjelder den daglige omsorg.

Skillet mellom omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar

For å kunne redegjøre for det nærmere innholdet i denne bestemmelsen er det nødvendig å se på bestemmelsens forhistorie: Det daværende Barne- og familiedepartementet foreslo i proposisjonen,[156] i likhet med Sosiallovutvalget,[157] å oppheve skillet i loven av 1953 mellom omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar. Bakgrunnen for forslaget var at foreldrenes restansvar etter vedtak om omsorgsovertakelse hadde et svært uklart innhold og skapte avgrensningsproblemer i praksis. Departementet mente at foreldre som ikke var i stand til å ivareta den daglige omsorgen for barnet, som hovedregel burde fratas foreldreansvaret i sin helhet. En slik hovedregel ble nedfelt i departementets forslag til § 4-18: Etter vedtak om fratakelse av foreldreansvar skulle foreldreansvaret gå over på barneverntjenesten i sin helhet, men foreldrene kunne gis bestemmelsesrett i visse spørsmål etter en konkret vurdering.

156 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 48 flg.

157 NOU 1985: 18 pkt. 11.7.2.

Stortinget gikk imot forslaget om å oppheve skillet mellom omsorgsovertakelse og fratakelse av foreldreansvar,[158] men valgte å beholde § 4-18. Ordlyden ble endret, slik at bestemmelsen regulerer ansvaret for omsorgen for barnet i foreldrenes sted. Bestemmelsen løser imidlertid ikke spørsmålet om hva det begrensede foreldreansvaret består i etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for barnet. Heller ikke i forarbeidene er dette spørsmålet avklart. I komitéinnstillingen[159] heter det blant annet:

> Vesentlige spørsmål som valg av skole, utdanning og religiøse spørsmål er en del av foreldreansvaret, hvis foreldrene ønsker å ha innflytelse i disse spørsmål.

I innstillingen[160] uttaler komiteens flertall at spørsmålet om hva som ligger i det begrensede foreldreansvaret etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse, må løses ut fra den praksis som er utviklet på området. Som omtalt ovenfor har tidligere praksis vært uklar. Enkelte spørsmål har imidlertid fått en avklaring gjennom andre bestemmelser i loven.

Samvær/ adopsjon/ atferdstiltak

Det fremgår av § 4-19 at vedtak om omsorgsovertakelse gir grunnlag for å regulere samvær mellom barnet og foreldrene. Herunder kan det bestemmes at foreldrene overhodet ikke skal ha rett til samvær med barnet, og at foreldrene ikke skal ha rett til å vite hvor barnet er. Det fremgår av § 4-20 at vedtak om omsorgsovertakelse ikke gir grunnlag for å adoptere bort barnet uten foreldrenes samtykke, med mindre foreldrene også er fratatt foreldreansvaret for barnet. Også samtykke til særtiltak for barn med atferdsvansker etter § 4-26 hører under foreldreansvaret. Dette innebærer at barneverntjenesten ikke kan samtykke til bruk av særtiltak i foreldrenes sted dersom foreldrene ikke er fratatt foreldreansvaret. For en nærmere redegjørelse vises til kommentarene til de enkelte bestemmelser.

Religiøs oppdragelse

Spørsmålet om hvem som bestemmer over barnets religiøse oppdragelse etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse, er i loven og forarbeidene forutsatt løst ved at mulig konflikt bør søkes forhindret ved valg av fosterhjem. En slik uenighet kan unngås ved at barnet plasseres i et fosterhjem som tilhører samme trossamfunn som barnets biologiske foreldre. Det følger av § 4-15 første ledd at dette er et av de momenter som bør vektlegges ved valg av plasseringssted for barnet i det enkelte tilfelle. Noen ganger vil det imidlertid ikke være mulig å plassere barnet uten at slike konflikter kan oppstå. Dette

158 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 22–23.

159 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 26.

160 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 22.

kan særlig forekomme der barnet tilhører en etnisk og religiøs minoritet, og det ikke er mulig å finne et fosterhjem med samme religiøse og/eller etniske tilhørighet som samtidig tilfredsstiller de krav som må stilles til fosterhjemmet ut fra barnets øvrige behov. I disse tilfellene må det legges til grunn at religiøse spørsmål hører under det begrensede foreldreansvaret. Dette må for eksempel ha som konsekvens at barneverntjenesten ikke kan la fosterforeldrene døpe barnet uten at de biologiske foreldrene har samtykket til dette.

Når fosterforeldrene og de biologiske foreldrene ikke har samme religiøse tilhørighet, kan det imidlertid oppstå praktiske spørsmål i tilknytning til religionsutøvelsen. I brev til Stavanger kommune datert 25. juni 1996 har Barne- og familiedepartementet blant annet uttalt:

> I den grad religionsutøvelsen, i form av f.eks. bekledning og hyppig bønn, har innvirkning på de mer daglige gjøremål, vil også slik religionsutøvelse kunne bli forandret ved omsorgsovertakelsen. Fosterforeldrene må selvsagt strekke seg langt hva gjelder å imøtekomme og legge forholdene til rette for mors ønske hva gjelder barnets religion. Imidlertid kan ikke mor i kraft av sitt foreldreansvar bestemme innholdet i barnets daglige omsorg. På generelt grunnlag kan sies at foreldreansvaret kun omfatter bestemmelsesretten for selve grunnlaget for religionsutøvelsen, mens ansvaret for den daglige omsorgen regulerer den mere praktiske og daglige oppfølging av religionen. En konsekvens av dette kan være at daglig bønn og rituell daglig bekledning ikke opprettholdes.

Foreldrene kan altså i kraft av sitt foreldreansvar bestemme barnets religion, men kan ikke pålegge barneverntjeneste/fosterforeldre å praktisere denne religionen i det daglige.

Skolevalg

Komiteen la videre til grunn at også spørsmål om utdannelse og valg av skole hører under det begrensede foreldreansvaret. I et brev til fylkesmannen i Rogaland, datert 13. november 1998, har det daværende Barne- og familiedepartementet uttalt seg om valg av skole (grunnskole) og målform. Departementet la til grunn at både valg av skole og målform i utgangspunktet hører under foreldreansvaret, men at det i enkelte tilfeller etter en konkret vurdering kan gjøres unntak fra en slik hovedregel, nemlig dersom

> foreldrenes valg får praktiske konsekvenser av en viss betydning for de som utøver den daglige omsorgen.

En slik reservasjon synes nødvendig. Ønsker foreldrene eksempelvis at barnet skal gå på en skole langt fra barnets bosted, kan neppe verken barneverntjenesten eller fosterforeldre/institusjon ha noen ubetinget plikt til å følge opp dette. Departementet uttalte at det vil være relevant

> å se hen til den forventede varigheten av omsorgsovertakelsen. Er den ment å vare i kort tid, kan det tilsi at man bør være mer tilbakeholden med å foreta valg i strid med foreldrenes ønsker, selv om foreldrenes valg har praktiske konsekvenser for de som utøver omsorgen. Dette da tilbakeføring av omsorgen i slike tilfeller høyst sannsynlig vil føre til at barnet må bytte skole, noe som kan være uheldig for barnet selv …

Departementet uttalte videre at det ikke er gitt at det er kommunen som skal dekke eventuelle økte utgifter ved foreldrenes skolevalg, så som økte skolepenger til privatskoler eller reiseutgifter. Når det gjelder valg av målform, la departementet til grunn at dette sjelden vil ha praktiske konsekvenser for dem som utøver omsorgen. Dette vil innebære at foreldrenes valg av målform i all hovedsak må respekteres. Når barnet har fylt 15 år, avgjør barnet spørsmål om valg av skole og utdanning selv, jf. barneloven § 32.

Oppdragelse

Den som utøver den daglige omsorg for barnet, har ansvaret for alle spørsmål som gjelder den generelle oppdragelse av barnet, herunder vanlig oppfølging av skole, barnehage og fritid. Om barnet skal gå i barnehage, hører under den daglige omsorg også etter reglene i barneloven, jf. barneloven § 37.

Helsehjelp

Under den daglige omsorg hører også plikt til å sørge for at barnet får nødvendig oppfølging ved sykdom. Etter lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasientrettigheter er det i § 4-4 slått fast at barneverntjenesten har rett til å samtykke til helsehjelp til barn under 16 år som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for etter barnevernloven §§ 4-12 og 4-8, eller når det er truffet vedtak om midlertidig plassering av barnet etter § 4-6. Barn over 16 år har som hovedregel selv samtykkekompetanse, jf. pasientrettighetsloven § 4-3 første ledd bokstav b). Mangler barn mellom 16 og 18 år samtykkekompetanse, for eksempel på grunn av psykiske eller fysiske forstyrrelser, har barneverntjenesten rett til å samtykke til helsehjelp, jf. pasientrettighetsloven §§ 4-5 og 4-3 annet ledd.

Psykisk helsevern

Barn over 16 år kan også selv samtykke til frivillig psykisk helsevern, jf. psykisk helsevernloven § 2-1 første ledd, som gir samtykkebestemmelsene i pasientrettighetsloven tilsvarende anvendelse. Psykisk helsevern til barn og unge under 16 år var frem til 1. januar 2007 basert på samtykke fra foreldre med foreldreansvar, og barneverntjenesten hadde ikke samtykkekompetanse, slik som ved annen type helsehjelp. Dette ble endret ved lov 30. juni 2006 nr. 45. Ved denne endringen ble barneverntjenesten gitt rett til å samtykke til psykisk helsevern for barn under 16 år dersom barneverntjenesten har overtatt omsorgen for barnet etter §§ 4-8 og 4-12, og dersom det er fattet midlertidig vedtak om plassering av barnet etter § 4-6, jf. psykisk helsevernloven § 2-2 annet ledd, jf. pasientrettighetsloven § 4-4 annet ledd.

I forarbeidene[161] er det vist til at den tidligere rettstilstanden i enkelte tilfeller forhindret psykisk helsehjelp til barn og unge som er under omsorg fordi den ene eller begge foreldrene motsatte seg at barnet fikk slik helsehjelp. Adgangen til å la barneverntjenesten samtykke til psykisk helsevern for barnet også når det kun er truffet et midlertidig vedtak etter § 4-6 annet ledd, er blant annet begrunnet med at dette kan være blant de mest alvorlige sakene.

Utstedelse av pass

Det følger av passloven (lov 19. juni 1997 nr. 79) § 4 at dersom barneverntjenesten har overtatt omsorgen for et barn etter barnevernloven §§ 4-8 eller 4-12, er det kun barneverntjenesten som kan samtykke til utstedelse av pass til barn under 18 år.

Første ledd

Etter første ledd første punktum går omsorgen for barnet over på barneverntjenesten når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. Etter annet punktum skal fosterforeldrene, eller den institusjonen der barnet bor, utøve den daglige omsorgen for barnet på vegne av barneverntjenesten. Det heter videre i tredje punktum at barneverntjenesten kan bestemme at fosterforeldrene eller den institusjon barnet bor på, også skal avgjøre andre spørsmål enn de som gjelder den daglige omsorg.

Dersom ikke foreldrene også fratas foreldreansvaret for barnet etter § 4-20, beholder de et begrenset ansvar for barnet etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. Som nærmere omtalt ovenfor er det noe uklart hva dette begrensede foreldreansvaret konkret består i, selv om flere spørsmål etter hvert har fått sin avklaring gjennom andre bestemmelser i lovgivningen og i forarbeidene.

I de tilfeller der foreldrene i tillegg til å være fratatt omsorgen for barnet etter §§ 4-8 eller 4-12 også er fratatt foreldreansvaret for barnet etter § 4-20, må det legges til grunn at de fleste av de funksjoner som hører under foreldreansvaret, skal utøves av barneverntjenesten. Ivaretakelsen av barnets økonomiske interesser skal imidlertid ivaretas av barnets verge/overformynderi. Når foreldrene er fratatt foreldreansvaret for barnet, må barneverntjenesten kunne overføre bestemmelsesrett som ellers hører under foreldreansvaret, til fosterforeldrene eller den institusjon der barnet bor, med hjemmel i første ledd tredje punktum. Det må imidlertid være klart at barneverntjenesten ikke kan overføre avgjørel-

161 Ot.prp. nr. 65 (2005–2006) pkt. 6.3.2.

sesmyndighet som hører under foreldreansvaret, til fosterforeldrene eller institusjonen når foreldrene ikke er fratatt foreldreansvaret for barnet. Barneverntjenestens adgang til å overføre avgjørelsesmyndighet til fosterforeldre eller institusjon er begrenset til å gjelde avgjørelsesmyndighet som barneverntjenesten selv har.

I de tilfeller de biologiske foreldrene har foreldreansvaret for barnet i behold, vil derfor den praktiske betydningen av tredje punktum være begrenset. I den grad tredje punktum skal ha noen betydning overhodet i disse tilfellene, må det være ut fra en antakelse om at barneverntjenestens omsorgsansvar etter første punktum ikke i sin helhet overføres til fosterforeldrene eller institusjonen etter annet punktum. En slik antakelse har nok noe for seg. Enkelte spørsmål som hører under den daglige omsorg, må antas å ha så vidt stor betydning for barnet at ansvaret ikke bør gå over på fosterforeldre eller institusjon uten at barneverntjenesten har tatt særlig stilling til dette. Dette kan for eksempel gjelde spørsmål om barnet skal foreta utenlandsreiser, om barnet skal bo utenfor fosterhjemmet i kortere eller lengre perioder av hensyn til utdanning eller arbeid, osv. En slik tolkning finner også en viss støtte i bestemmelsens ordlyd. Etter annet punktum er det ansvaret for den daglige omsorgen for barnet som overføres til fosterforeldre eller institusjon, og ikke ansvaret for omsorgen i sin helhet. Det må derfor antas at barneverntjenesten beholder et restansvar for barnets omsorg når ansvaret for den daglige omsorgen utøves av fosterforeldrene eller institusjonen. Dette ansvaret må imidlertid barneverntjenesten etter en konkret vurdering kunne overføre til fosterforeldrene eller en eventuell institusjon, jf. annet ledd tredje punktum.

I Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse inntatt i Rt. 2007 s. 1147 er det lagt til grunn at fosterforeldre har adgang til å sette visse restriksjoner for telefonkontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene «ut fra praktiske og økonomiske hensyn». Kjennelsen er nærmere omtalt under kommentarene til § 4-19.

Annet ledd

Etter annet ledd kan fylkesnemnda avgjøre at barnets biologiske foreldre skal ha bestemmelsesrett i spørsmål som ikke gjelder den daglige omsorgen for barnet. Dersom foreldrene har del i foreldreansvaret for barnet, har de allerede en viss bestemmelsesrett over barnet, jf. omtalen ovenfor. Slik lovens ordlyd er utformet, må det imidlertid legges til grunn at tredje ledd gir fylkesnemnda mulighet til å klargjøre foreldrenes bestemmelsesrett i det enkelte tilfelle i spørsmål som ellers ville volde tvil. Fylkesnemnda kan imidlertid ikke frata foreldrene ansvar som klart ligger under foreldreansvaret, med hjemmel

i denne bestemmelsen. Så vidt kjent er hjemmelen til å gi foreldrene bestemmelsesrett i spørsmål som ikke gjelder den daglige omsorgen for barnet, aldri benyttet.

§ 4-19. Samværsrett. Skjult adresse.

Barn og foreldre har, hvis ikke annet er bestemt, rett til samvær med hverandre.

Når det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse, skal fylkesnemnda ta standpunkt til omfanget av samværsretten, men kan også bestemme at det av hensyn til barnet ikke skal være samvær. Fylkesnemnda kan også bestemme at foreldrene ikke skal ha rett til å vite hvor barnet er.

Andre som har ivaretatt den daglige omsorgen for barnet i foreldrenes sted forut for omsorgsovertakelsen, kan kreve at fylkesnemnda tar stilling til om de skal ha rett til samvær med barnet og hvilket omfang samværsretten skal ha.

Barnets slektninger, eller andre som barnet har en nær tilknytning til, kan kreve at fylkesnemnda tar stilling til om de skal ha rett til samvær med barnet og samværsrettens omfang når

a) den ene eller begge foreldrene er døde, eller

b) fylkesnemnda har bestemt at den ene eller begge foreldrene ikke skal ha rett til samvær med barnet eller at foreldrenes rett til samvær skal være svært begrenset.

De private parter kan ikke kreve at sak om samvær skal behandles av fylkesnemnda dersom saken har vært behandlet av fylkesnemnda eller domstolene de siste tolv månedene.

Første ledd

Rett til samvær

Hovedregelen er at barn og foreldre har rett til samvær med hverandre når barnet er plassert utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven. Samværsretten er forankret i det biologiske prinsipp og bygger på at det har en egenverdi for barnet å få opprettholde kontakten med sine biologiske foreldre. Etter § 4-16 har barneverntjenesten et ansvar for å legge til rette for samvær med søsken. Dette er en bestemmelse om praktisk oppfølging og tilrettelegging, og gir ikke søsken rett til samvær med hverandre.

Den samværsrett for foreldre som er nedfelt i første ledd, består så lenge noe annet ikke er bestemt. En avgjørelse om at en forelder ikke skal ha rett til samvær med sitt barn, kan være hjemlet enten i barneloven eller i barnevernloven, jf. annet ledd. At barnet flyttes ut av hjemmet ved vedtak etter barne-

vernloven, gir ikke en forelder som ikke har rett til samvær etter barnelovens regler, noen større rett til samvær. Dette kan illustreres med følgende eksempel: Barnet bor sammen med mor. Far er fradømt retten til samvær ved dom etter barnelovens regler. Mor går med på frivillig plassering av barnet etter § 4-4 femte ledd. I dette tilfellet har mor og barn rett til samvær med hverandre etter § 4-19 første ledd, mens far ikke har større rett til samvær enn han hadde før vedtak om frivillig plassering ble fattet. Fylkesnemnda kan likevel etter vedtak om omsorgsovertakelse fastsette både mer og mindre samvær enn det vedkommende hadde rett til etter barneloven. Ved plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26 gjelder prinsippet i første ledd om barns og foreldres rett til samvær med hverandre fullt ut, jf. likevel kommentarene til § 4-24.

Annet ledd

Regulering av samvær forutsetter vedtak om omsorgsovertakelse

Annet ledd kommer bare til anvendelse når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. I disse tilfellene er det fylkesnemnda som har myndighet til å regulere samværet mellom barnet og foreldrene. Dersom et barn er plassert i fosterhjem eller institusjon med hjemmel i § 4-4 femte ledd eller §§ 4-24 og 4-26, kan verken barneverntjenesten eller fylkesnemnda regulere samværet. Ved frivillige plasseringer etter § 4-4 femte ledd vil samværsordningen måtte baseres på avtale mellom foreldrene og barneverntjenesten, og samvær som er avtalt eller fastsatt etter barnelovens regler, vil bestå. Ved plasseringer etter § 4-24 og § 4-26 vil behandlingsopplegget være bestemmende for hvor omfattende samværet skal være.

Fylkesnemnda skal ved en omsorgsovertakelse også fastsette samvær for foreldre som barnet ikke bor sammen med på tidspunktet for omsorgsovertakelsen. Dette gjelder uavhengig av om vedkommende forelder har del i foreldreansvaret eller ikke. For foreldre som ikke bodde sammen med barnet på vedtakstidspunktet, vil samværsretten normalt ha som formål å sikre at kontakten med vedkommende opprettholdes. Som nevnt ovenfor er imidlertid hensynene ved fastsettelse av samvær etter barnevernloven andre enn ved fastsettelse av samvær etter barneloven. Det må derfor i disse tilfellene foretas en konkret vurdering av i hvilket omfang en samværsrett etter barneloven skal videreføres. En avtale eller avgjørelse om samværsrett etter barneloven er således ikke bindende for fylkesnemnda når samvær etter en omsorgsovertakelse skal fastsettes.

Det er for øvrig viktig å være oppmerksom på at også foreldre som ikke har en avtalt eller fastsatt samværsrett etter barneloven på tidspunktet for omsorgsovertakelsen, i utgangspunktet har krav på å få spørsmålet om samværsrett regulert av fylkesnemnda. Et forbehold må gjøres for tilfeller der det

i forkant av omsorgsovertakelsen ikke har vært mulig å fremskaffe opplysninger om denne forelderen. Årsaken kan være at vedkommende er uten aktuell tilknytning til Norge og av den grunn er vanskelig å oppnå kontakt med, eller at vedkommende selv av ulike årsaker unndrar seg kontakt med barneverntjenesten. I slike tilfeller må samværsreguleringen utstå til det er klart at samvær med barnet for denne forelderen er et aktuelt tema, og forslag kan fremmes for nemnda.

Samværsrettens omfang

Når det fattes vedtak om omsorgsovertakelse, skal fylkesnemnda fastsette omfanget av samværsretten. Hovedregelen er som nevnt at barn og foreldre har rett til samvær med hverandre, men fylkesnemnda kan også begrense eller avskjære retten til samvær, og den kan også bestemme at foreldrene ikke skal ha rett til å vite hvor barnet er plassert. Det er i loven ikke gitt nærmere regler eller retningslinjer for samværsfastsettelsen.

Hensynet til barnets beste

Samværsfastsettelsen må derfor ta utgangspunkt i § 4-1, som innebærer at det skal legges avgjørende vekt på hensynet til barnets beste. Samværsretten er en rettighet for barnet, men også for foreldrene. Hensynet til barnets beste kan således ikke være det eneste hensynet ved samværsfastsettelsen. Foreldrenes rett til samvær med barnet innebærer at det vil kunne fastsettes samvær også i tilfeller hvor det er vanskelig å se at samværet er et aktuelt gode for barnet, men hvor samværet heller ikke vurderes som uheldig eller skadelig. Når det oppstår en konflikt mellom hensynet til foreldrene og hensynet til barnets beste, skal imidlertid hensynet til barnets beste være avgjørende for det samværet som fastsettes.

Det biologiske prinsipp utgjør en grunnverdi som barnevernloven bygger på. Egenverdien av å opprettholde kontakten med biologiske foreldre etter en omsorgsovertakelse blir dermed et underliggende moment ved vurderingen av barnets beste. Et ekspertutvalg anbefalte i NOU 2012: 5 å innføre «det utviklingsstøttende tilknytningsprinsipp», og at dette skulle gis forrang fremfor det biologiske prinsipp i saker der «tilknytnings- og relasjonskvaliteten er til hinder for barnets utvikling». Anbefalingen er ikke fulgt opp med lovendringer og er dermed ikke gjeldende rett, jf. også Rt. 2012 s. 1832, der utvalgets anbefaling er omtalt.

Andre hensyn enn etter barneloven

Det kan være grunn til å presisere at den normalordningen som følger av barneloven § 43 annet ledd, ikke gir et utgangspunkt for fastsettelse av samvær etter barnevernloven § 4-19. Ved fastsettelse av samværsrettens omfang i saker om omsorgsovertakelse vil det som regel være andre hensyn som gjør seg gjeldende enn i forbindelse med separasjon og skilsmisse. At utgangspunktet for samværsfastsettelsen er ulik i saker etter henholdsvis barnevernloven og barneloven, er lagt til grunn i tre høyesterettsdommer, jf. Rt. 1996 s. 1684, Rt.

1998 s. 787 og Rt. 2006 s. 247. I dommen fra 1998 uttalte førstvoterende blant annet:

> Ved fastsettelse av samværets omfang etter omsorgsovertakelse kan de hensyn som gjør seg gjeldende til dels være andre enn i forbindelse med samvær etter separasjon og skilsmisse. Hensynet til stabil og god voksenkontakt for barnet og kontinuitet i omsorgen kan ved omsorgsovertakelse medføre at et mer begrenset samvær må anses å være til beste for barnet, jf. barnevernloven § 4-1. Legaldefinisjonen av vanlig samværsrett i barneloven § 44 a annet ledd gir ikke et utgangspunkt for å fastsette samværets omfang etter barnevernlovens bestemmelser, jf. Rt-1996-1684 på side 1694.

Omsorgsvedtakets formål og varighet

For foreldre som fratas omsorgen for et barn, må samværsfastsettelsen ses i sammenheng med de vurderinger som ligger til grunn for vedtaket om omsorgsovertakelse. Sentrale momenter ved fastsettelsen av samværsretten vil derfor være omsorgsvedtakets formål og antatte varighet, foruten de konkrete omstendighetene i den enkelte sak. Om betydningen av omsorgsvedtakets forventede varighet siterte Høyesterett i dom i Rt. 2006 s. 247 fra generelle betraktninger i dom i Rt. 1998 s. 787:

> I de tilfelle omsorgsovertakelse antas å være midlertidig og tilbakeføring ventes å finne sted innen rimelig tid, bør det sørges for at kontakten mellom de biologiske foreldre og barnet holdes best mulig vedlike, jf uttalelsene i NOU 1985: 18 side 162. Dette tilsier etter hvert hyppige samvær av noe lengre varighet. Hvis tilbakeføring ikke kan påregnes eller en tilbakeføring ligger langt fram i tid, tar samvær sikte på at barnet skal få kjennskap til sitt biologiske opphav med henblikk på en eventuell senere tilknytning når barnet vokser til. Hovedmålsettingen over tid må være at også mer begrenset samvær fungerer til barnets beste ut fra barnets følelser, interesser og behov.

I dom inntatt i Rt. 2012 s. 1832 uttalte Høyesterett om samværsrettens omfang ved langtidsplasseringer følgende:

> Selv om det ikke kan trekkes opp klare grenser for hvor mye samvær barn generelt bør ha med sine foreldre, har det interesse å se på nivået i rettspraksis. Høyesterett har behandlet flere saker om samværsrett, og antallet samvær ved langvarige fosterhjemsplasseringer har i de fleste variert mellom tre og seks per år. Dette gjelder saker der det bare er fastsatt samvær for en forelder eller felles samvær for begge. I Rt. 2006 side 1672 behandlet Høyesterett en sak der foreldrene krevde samvær hver for seg. Resultatet i den saken ble seks årlige samvær for hver av foreldrene av seks timers varighet.

Om betydningen av at foreldrene krever samvær hver for seg, heter det videre i samme dom:

> Som en konsekvens av at hver av foreldrene har en lovfestet rett til samvær med sine barn, vil det etter mitt syn ofte være naturlig med et noe høyere samlet antall samvær når foreldrene krever samvær hver for seg enn ellers. Hensynet til barnets beste gjør på den annen side at det sjelden vil være grunnlag for å doble det totale antallet samvær som følge av separate krav fra foreldrene.

Høyesterett la til grunn at det seks år gamle barnet var sårbart og trengte stabilitet og ro rundt sin situasjon, og at samvær for foreldrene også måtte ses i sammenheng med den samværskontakten som var etablert med biologisk familie for øvrig. Det ble fastsatt samvær for moren tre timer fire ganger i året og for faren to timer to ganger i året.

Dersom tilbakeføring kan forventes å finne sted innen rimelig tid, tilsier det et forholdsvis omfattende samvær. Derimot gir en forventet langvarig plassering ikke tilvarende grunnlag for en begrenset samværsordning. Andre hensyn kan i den enkelte sak tilsi mer omfattende samvær, slik Høyesterett la til grunn i dom i Rt. 2006 s. 247:

> Omfanget av samværet beror altså i stor utstrekning på hvilken type plassering det gjelder. Det er derfor av stor betydning om tilbakeføring av omsorgen til de biologiske foreldre kan ventes å finne sted innen rimelig tid. …
>
> Men selv om tilbakeføring av omsorgen på kort sikt ikke fremstår som en nærliggende mulighet, bør det i dette tilfellet være et forholdsvis omfattende samvær mellom mor og sønn, slik begge de tidligere instanser – om enn i ulik grad – har fastsatt. Jeg viser til at B er en 13 år gammel velfungerende gutt, og at mor og sønn hele tiden har hatt et nært og godt forhold. B ønsker et omfattende samvær med moren, som han også føler stor lojalitet overfor, og den samværsordningen som frem til nå har vært praktisert, har fungert på en god måte.

Begrensning av rettighet

Fylkesnemndas vedtak om samvær er ikke en tildeling av et gode, men en begrensning av en rett. Dette må få betydning for hvordan vedtak om samvær begrunnes. Et vedtak om et svært begrenset samvær, for eksempel to samvær i året, kan således ikke alene begrunnes med at et så begrenset samvær er til barnets beste. Det må fremgå av vedtaket, eventuelt dommen, hvorfor mer samvær enn det fastsatte vil være uheldig eller skadelig for barnet.

Det må være klart at jo mer samværsretten begrenses, desto sterkere må grunnene være. Det vises til dom gjengitt i Rt. 2001 s. 14 (dissens 3–2) der samværsretten for tre søsken var fastsatt til to timer to ganger i året av fylkesnemnda. Vedtaket var stadfestet i herredsretten og lagmannsretten. Høyesterett fastsatte samværet for de tre barna til tre timer fire ganger i året. Førstvoterende, som representerte flertallet, uttaler om samværsretten:

> Jeg finner at samværsretten må utvides. Barn har i utgangspunktet rett til å bli kjent med sine foreldre. Det kan vanskelig oppnås ved et besøk hvert halvår begrenset til to timer. Etter mitt syn skal det særlige grunner til for å begrense samværsretten så sterkt. Jeg peker i denne forbindelse på at innskrenkninger krever sterke grunner.

Samværsnekt

I enda mindre grad gir en langsiktig plassering i seg selv grunnlag for samværsnekt. Dette er kommet til uttrykk i dom inntatt i Rt. 1998 s. 787. Førstvoterende i Høyesterett uttalte i denne dommen at lovens utgangspunkt medfører «at en varig eller langsiktig omsorgsovertakelse ikke i seg selv er tilstrekkelig til å nekte samvær».

Å avskjære retten til samvær helt er et svært inngripende tiltak, blant annet fordi det vil gjøre det vanskelig eller helt umulig å tilbakeføre barnet på et senere tidspunkt.

Adele Johansen-dommen

I en dom avsagt i Den europeiske menneskerettighetsdomstol Johansen v. Norway EMD dom 7. august 1996, saksnummer 17383/90 ble norske myndigheter dømt for brudd på menneskerettighetskonvensjonen (EMK) art. 8. Moren var med hjemmel i tidligere lov fratatt barnet umiddelbart etter fødselen. Etter at moren hadde utøvet samvær med barnet en periode, ble det fattet vedtak om fosterhjemsplassering på sperret adresse, nekting av samvær og fratakelse av foreldreansvar med sikte på adopsjon. EMD var ikke uenig med norske myndigheter i at det kan finnes situasjoner som gjør det nødvendig å bryte kontakten mellom foreldre og barn – også på et tidlig tidspunkt. Etter en konkret vurdering kom EMD til at det ikke var tilstrekkelig grunnlag for å treffe så vidt inngripende vedtak i denne saken. Fratakelse av foreldreansvar og nektelse av samvær er ifølge EMD bare berettiget i ekstraordinære tilfeller («in exceptional circumstances») og kan bare rettferdiggjøres hvis tiltakene er motivert av et dominerende hensyn til barnets beste («an overriding requirement pertaining to the childs best interests»). Konvensjonsbruddet gjaldt den delen av vedtaket som gikk ut på å nekte moren samvær og frata henne foreldreansvaret med sikte på adopsjon. Det aktuelle vedtaket var hjemlet i barnevernloven av 1953. Da også gjeldende barnevernlov gir hjemmel for samværsnekt og fratakelse av foreldreansvar, har dommen fortsatt betydning.

Psykiske problemer som grunnlag for samværsnekt

I dom gjengitt i Rt. 2002 s. 908 kom Høyesterett enstemmig til at det var grunnlag for å avskjære retten til samvær for mor og barn. Barnet var på vedtakstidspunket fylt seks år. Det ble i dommen lagt til grunn at moren «åpenbart» slet med «psykiske problemer», og at beskrivelsene av samværene var at de gjennomgående hadde fungert dårlig. Førstvoterende uttalte blant annet:

> For vår sak ser jeg det ikke som avgjørende hvilken diagnose som er den riktigste; spørsmålet er hvilken virkning morens psykiske problemer har hatt og kan få for B.
>
> Etter opplysningene i saken mener jeg at det må legges til grunn at B – til tross for en intellektuell god utrustning – i dag er et skadet og sterkt sårbart barn, og at dette i stor grad må tilbakeføres til morens forhold da B bodde hos henne de første 14 månedene av sitt liv.

Høyesterett fant at det forelå «spesielle og sterke grunner» for å nekte samvær, og at de strenge kravene etter barnevernloven sett i sammenheng med artikkel 8 i EMK, var oppfylt.

Bortføringsfare som grunnlag for samværsnekt

I dom gjengitt i Rt. 2014 s. 976 opphevet Høyesterett lagmannsrettens dom om samværsnekt. Fylkesnemnda hadde fastsatt samvær for barnet og begge foreldrene en time fire ganger i året under tilsyn, mens både tingretten og lagmannsretten gikk inn for samværsnekt begrunnet i bortføringsfare. Høyesterett la i dommen til grunn at samvær ikke kan nektes fordi skadevirkningene av en eventuell bortføring vil være store, dersom bortføringsfaren ikke kan anses som reell og aktuell. Det siteres fra førstvoterendes avsluttende kommentarer:

> Lagmannsretten kan forstås slik at i totalvurderingen som skal foretas vil selv en liten («viss») risiko for bortføring være tilstrekkelig til å nekte samvær, dersom skadevirkningene av en bortføring er store, barnet er sårbart og barnet reagerer negativt på samvær. Hvis dette er lagmannsrettens utgangspunkt, er vurderingen kommet noe skjevt ut …
>
> Jeg legger som lagmannsretten til grunn at bortføring vil være traumatisk for barnet. Det vil bli revet opp fra sin omsorgsbase, og det er ikke sannsynlig at det vil kunne få tilfredsstillende omsorg dersom det skal holdes skjult for myndighetene av noen som handler på vegne av morfar. På den annen side finner jeg, som det vil ha framgått, saken for dårlig opplyst til å kunne slå meg til ro med at bortføringsfaren er reell og aktuell. Det er ikke tilstrekkelig at politiet generelt sier at det er kidnappingsfare i dette miljøet, slik saksbehandler i barnevernet opplyser i sin forklaring. Jeg er derfor kommet til at det riktige må være å oppheve lagmannsrettens dom med ankeforhandling, jf. tvisteloven § 30-14 første ledd, slik at saken blir å behandle på ny av lagmannsretten.

Mishandling som grunnlag for samværsnekt

Av interesse er videre dom inntatt i Rt. 2004 s. 1046, som også er omtalt i kommentarene til § 6-3. Foreldrene ble enstemmig nektet samvær med en datter på nærmere åtte år som hadde vært under barneverntjenestens omsorg siden 1997. Det ble lagt vekt på at jentas alvorlige og varige hjerneskade sannsynligvis skyldtes mishandling fra foreldrenes side. Førstvoterende i Høyesterett uttaler innledningsvis:

> Bestemmelsen i § 4-19 må anvendes i samsvar med artikkel 8 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) om respekt for familieliv. Det er ikke tvilsomt at foreldrenes rett til samvær med sine barn etter en omsorgsovertakelse beskyttes av denne bestemmelsen.

Det uttales videre:

> På tross av de generelle hensyn som taler for et fortsatt samvær, er jeg – særlig på bakgrunn av de rettsoppnevnte sakkyndiges anbefalinger – blitt stående ved at det vanskelig kan forsvares å opprettholde samvær i dette tilfellet. De sakkyndige omtaler Cs vegring som særlig «bastant», og de uttaler at hun viser ubehaget på en spesielt «sterk og utvetydig måte». De mener – ifølge psykolog Johansens forklaring i Høyesterett – at dette «mest sannsynlig» skyldes reaktivering av traume i forbindelse med de skader hun er påført. Det fremgår av det jeg tidligere har sagt, at Cs problemer i forkant og etterkant av samværene ikke synes å avhenge av om disse ytre sett har forløpt rimelig vellykket eller ikke. Jeg kan ikke se at jeg har grunnlag for å sette til side de sakkyndiges vurdering når det gjelder synspunktet om reaktivering av traume.
>
> De sakkyndige har, som jeg tidligere har gjengitt, fremhevet at Cs problemer vil forsterkes når hun får nærmere kunnskap om årsakene til hennes skader og at dette vil vanskeliggjøre samvær ytterligere. Det er riktignok i dag vanskelig å forutsi når og hvordan hun vil motta slik kunnskap. Jeg kan imidlertid vanskelig se at det vil være mulig å gi henne dette på en måte som ikke vil medføre betydelige reaksjoner fra hennes side.
>
> …
>
> Jeg er etter dette kommet til at påkjenningene for C med fortsatt samværsordning vil måtte antas å bli så store at foreldrenes interesser må vike, og at de derfor må nektes samvær etter barnevernloven § 4-19 annet ledd første punktum. De særegne forhold som foreligger i denne saken, innebærer at «sterke og spesielle» grunner tilser at dette bør bli løsningen. Jeg tilføyer at spørsmålet om samvær senere vil kunne komme i en annen stilling, særlig dersom C, når hun blir eldre, skulle se annerledes på spørsmålet.

Beviskrav

I ovennevnte dom viste Høyesterett til at tidligere instanser hadde funnet det overveiende sannsynlig at skadene var påført barnet av foreldrene, og Høyesterett fant ikke grunnlag for å fravike denne bevisvurderingen. Samtidig uttalte Høyesterett:

> Ved vurderingen av beviskravet kan det ikke stilles strengere beviskrav enn krav om vanlig sannsynlighetsovervekt.

Ny prøving av samværsspørsmålet

Både barneverntjenesten og foreldrene kan ta initiativ til at samværsspørsmålet vurderes på ny etter at omsorgsvedtaket har vart en tid, se imidlertid femte ledd om karensperiode. Omsorgsvedtakets formål og varighet vil fortsatt være viktige momenter for den videre samværsreguleringen. Samværenes forløp, barnets reaksjoner i forbindelse med samværene og samarbeidsklimaet mellom

foreldrene og fosterforeldrene vil være andre viktige tilleggsmomenter ved ny prøving av samværsretten.

Fosterforeldres syn

I dom inntatt i Rt. 1998 s. 787 gikk førstvoterende i den konkrete vurderingen av samvær mellom far og sønn forholdsvis langt i å vektlegge fosterforeldrenes syn:

> Ved fastsettelse av omfanget, er det etter min mening grunn til å legge vekt på fosterforeldrenes vurdering. Fosterforeldrene er C's omsorgspersoner, og de står nærmest til å vurdere hva som er til hans beste.

Det kan være grunn til å advare mot å trekke generelle konklusjoner på grunnlag av denne uttalelsen. Uttalelsen kan neppe tas til inntekt for at fosterforeldre i alle tilfeller er nærmest til å vurdere barnets beste på kort og lang sikt. Det kan ikke ses bort fra at fosterforeldre – på samme måte som biologiske foreldre – i enkelte tilfeller – og kanskje særlig i de tilfeller det er tale om langvarige plasseringer – er så personlig og følelsesmessig involvert i saken at det kan være vanskelig for dem å se barnets behov løsrevet fra sine egne.

Vilkår for samværsrett

Når fylkesnemnda helt kan avskjære samvær av hensyn til barnet, må fylkesnemnda også kunne gjøre det mindre – nemlig å stille visse vilkår for samværet. Slike vilkår kan for eksempel gå ut på at barneverntjenesten skal kunne føre tilsyn under samværet, eller at samværet skal gjennomføres på et nøytralt sted. Det må også kunne settes som vilkår at foreldrene ikke fremstår som ruspåvirket under samvær. De vilkårene som stilles, må imidlertid være så entydige som mulig, slik at det ikke oppstår uenighet om hvorvidt vilkåret er oppfylt. I så måte kan for eksempel et krav om rusfrihet være et problem. De vilkår som stilles, må være saklig begrunnet og vurderes som nødvendige ut fra hensynet til barnets beste. Dette følger av det mildeste inngreps prinsipp, som innebærer at det ikke kan treffes mer inngripende vedtak enn det som er nødvendig.

Tilsyn

Tilsyn under samvær er et kontrolltiltak som må være begrunnet i behovet for å avverge skade eller fare for barnet, herunder også fare for psykiske belastninger. I dom gjengitt i Rt. 2012 s. 1832 fastsatte Høyesterett begrenset samvær for barnet og foreldrene hvis forhold til rusmidler – sammen med andre forhold – for begges del ble vurdert å utgjøre en aktuell risiko. Førstvoterende begrunnet avslutningsvis behovet for tilsyn slik:

> X kommune har gjort gjeldende at samvær både med mor og far må avvikles under tilsyn. Jeg er enig i dette. Selv om mor er inne i en positiv utvikling, må hennes forhold til rusmidler anses uavklart. Når jeg også tar i betraktning øvrige belastninger i hennes situasjon, finner jeg at barneverntjenesten må gis anledning til å føre tilsyn under samværene med datteren. Farens kriminelle atferd og rusproblemer gjør tilsyn nødvendig også under C's samvær med ham.

Dom inntatt i Rt. 2003 s. 425 kan gi grunn til å spørre hvor aktuell eller nærliggende en fare skal være for at det skal kunne åpnes for tilsyn. Saken gjaldt en mor som tidligere hadde misbrukt rusmidler, men som på domstidspunktet levde et velordnet liv. Om behovet for tilsyn uttalte førstvoterende:

> X kommune mener at barneverntjenesten bør få mulighet til å beslutte tilsyn under samværene. Ut fra mors situasjon i dag er dette ingen aktuell problemstilling, slik også den sakkyndige har framholdt. Men ut fra risikoen for tilbakefall er jeg enig i at beslutningen om tilsyn bør kunne fattes dersom situasjonen forandrer seg.

I dom inntatt i Rt. 2002 s. 875 fant Høyesterett at det ikke var grunnlag for å vedta tilsyn. Høyesterett utvidet samtidig omfanget av samværsretten gjennom en forholdsvis langvarig opptrappingsplan. Den usikkerhet som knyttet seg til hvordan samværsordningen ville fungere, ble i denne saken ikke et argument for tilsyn. Førstvoterende uttalte om dette:

> Barneverntjenesten har en kontrollfunksjon, og samværsordningen må følges opp. Dersom den ikke fungerer tilfredsstillende, vil det være opp til barneverntjenesten å sørge for de endringer som anses som nødvendige. På den annen side, dersom barneverntjenesten skulle finne at det er grunnlag for et mer omfattende samvær enn det jeg i dag anser passende kan samværet utvides.

Dommen fra 2003 kan ikke endre det faktum at tilsyn, og også det å åpne for tilsyn, er en begrensing i samværsretten som må begrunnes ut fra de konkrete forholdene i saken. Det kan ikke ut fra dommen trekkes en generell slutning om at tilsyn kan vedtas for sikkerhets skyld. Det må foretas en konkret vurdering av hva risikoen med tilsynsfrie samvær vil bestå i, og eventuelt hvor nærliggende det er at uheldige eller skadelige situasjoner vil oppstå. Risikoens art og nærhet må deretter veies opp mot den begrensning av samværet som et tilsyn vil utgjøre for foreldrene.

I dommen fra 2002 pekte Høyesterett på barneverntjenestens kontroll- og oppfølgingsansvar, og dermed også ansvaret for å sørge for de nødvendige fullmaktene gjennom nye vedtak, dersom og når situasjonen har utviklet seg i en retning som gjør det nødvendig.

Hvem fører tilsyn?

Tilsynet må ivaretas av en person som er ansatt i eller er engasjert av barneverntjenesten. Tilsyn må være begrunnet i et behov for kontroll og må dermed innebære en adgang til å gripe inn dersom det oppstår episoder som er uheldige eller skadelige for barnet. Tilsynet bør derfor ikke overlates til for eksempel fosterforeldre, besteforeldre eller andre personer som står barnet nær. At tilsynsoppgaver ikke bør legges til fosterforeldre eller andre nærstående, er imidlertid ikke til hinder for at samvær gjennomføres i fosterhjemmet eller i slektningers hjem dersom dette er den beste løsningen for barnet.

Veiledning

Det er viktig at det sondres mellom behovet for kontroll under samværene og behovet for veiledning til foreldrene i tilknytning til samværene. Foreldrenes behov for veiledning og støtte i forbindelse med samværene vil måtte imøtekommes gjennom et samarbeid mellom foreldrene og barneverntjenesten. En slik sondring er tydeliggjort i ovennevnte dom i Rt. 2002 s. 875. Etter at lagmannsretten hadde fastsatt samværet for mor og barn til fire timer én gang hver fjerde uke under tilsyn, tilrådet de to sakkyndige for Høyesterett en langt mer omfattende besøksordning uten tilsyn. De sakkyndige fant det imidlertid viktig at det ble etablert et profesjonelt støtteapparat for moren som hun kunne ha tillit til, og som kunne bistå henne i samarbeidet med fosterforeldrene, barnefaren og barneverntjenesten. Høyesterett fulgte de sakkyndiges tilråding og avsa dom for et samvær som over tid skulle trappes opp til hver fjerde uke fra fredag til søndag uten tilsyn.

Praktisering av mer samvær enn fastsatt i fylkesnemnda

Det er fylkesnemnda som etter loven er gitt myndighet til å fastsette omfanget av samværet. Fylkesnemndas samværsfastsettelse er imidlertid i utgangspunktet ikke til hinder for at det praktiseres mer samvær enn fastsatt i nemndas vedtak. Dette har kommet til uttrykk i flere høyesterettsdommer, jf. Rt. 1996 s. 1684, Rt. 1998 s. 787, Rt. 2002 s. 875, Rt. 2003 s. 425, Rt. 2006 s. 247 og Rt. 2012 s. 1832. Det er også i forarbeidene[162] understreket at bestemmelsen ikke er til hinder for at samvær praktiseres i større omfang og mer fleksibelt enn det som er fastsatt i fylkesnemndas vedtak. Forutsetningen er imidlertid at dette ikke er i strid med premissene for vedtaket. Dersom fylkesnemnda for eksempel har vedtatt at foreldrene skal ha samvær med barnet hver fjortende dag i fosterhjemmet, kan barneverntjenesten om forholdene viser seg å ligge til rette for det, la foreldrene besøke barnet oftere eller også la barnet besøke foreldrene i hjemmet. Å praktisere samvær utover fylkesnemndas vedtak kan bare skje i forståelse med barneverntjenesten. Barnets foreldre og fosterforeldre kan således ikke på egen hånd praktisere en annen samværsordning enn den som er fastsatt i fylkesnemndas vedtak. At samvær praktiseres i større grad enn vedtatt, gir ikke foreldrene noen rett til slikt utvidet samvær. Som ovenfor nevnt er det bare fylkesnemnda som har myndighet til å fastsette rett til samvær.

Fylkesnemnda skal fastsette «riktig» samvær

Det forhold at barneverntjenesten som utgangspunkt kan praktisere mer samvær enn det fylkesnemnda har fastsatt, kan lede tanken i retning av at fylkesnemnda skal fastsette et minimumssamvær, og at det med utgangspunkt i dette minimum overlates til barneverntjenesten å praktisere det samvær som

162 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 52.

til enhver tid vurderes som riktig og til barnets beste. Det er imidlertid fylkesnemndas oppgave å foreta de vanskelige avveiningene det krever å fastsette det samværsomfang som på vedtakstidspunktet vurderes å være riktig og til barnets beste i tiden fremover. Dersom forholdene endrer seg, og hensynet til barnets beste tilsier det, kan imidlertid barneverntjenesten praktisere et mer omfattende samvær enn det fylkesnemnda har fastsatt.

Hva som hører under henholdsvis fylkesnemnda (ved overprøving domstolene) og barneverntjenesten ved reguleringen av samværet, er belyst i en kjennelse inntatt i Rt. 1998 s. 1420. Høyesteretts kjæremålsutvalg opphevet en dom avsagt av Gulating lagmannsrett vedrørende § 4-19 med den begrunnelse at det heftet flere feil ved dommen. Blant annet var samværsrettens omfang ikke inntatt i domsslutningen. Kjæremålsutvalget uttalte blant annet:

> Lagmannsrettens fastsettelse av samværsretten gjør det imidlertid etter min mening uklart om retten har bygd på en riktig rettsanvendelse. Det er – slik det fremgår av hva jeg har sagt tidligere – ikke noe i veien for at lagmannsretten i likhet med fylkesnemnda og herredsretten kunne fastsette samværsrettens omfang til fire dagssamvær i året, dersom retten ut fra sin vurdering av den aktuelle situasjon og fremtidsutsiktene fant det mest nærliggende at et mer omfattende samvær ikke ville være til det beste for barnet. At retten eventuelt anbefaler en utvidelse av samværet under visse forutsetninger, er det heller ikke noe i veien for. Derimot kan retten ikke åpne adgang for barneverntjenesten til å redusere det samværsomfang retten ut fra sin vurdering av situasjonen har ansett som det beste, dersom barneverntjenesten skulle finne at samværet får uheldige konsekvenser. I en slik situasjon tilsier rettssikkerhetshensyn at samværsordningen må tas opp på ny for fylkesnemnda. Lagmannsrettens begrunnelse gjør det uklart om retten har sett annerledes på dette …
>
> Jeg peker videre på at lagmannsrettens avsluttende bemerkning om at dens «premisser for samværsspørsmålet må sees som en utfylling og presisering av fylkesnemndas vedtak», gjør det uklart hva som kan anses bindende fastslått i dommen og hva som må anses om anbefalinger til barneverntjenesten. For lagmannsretten var – på samme måte som for fylkesnemnda og herredsretten – fra foreldrenes side fremsatt krav om samværsrett. Både for herredsretten og lagmannsretten inneholdt den påstand som ble nedlagt, et eget punkt om dette. Domsslutningen skal inneholde rettens avgjørelse av de krav som den tar stilling til, jf. tvistemålsloven § 144 nr 5. Det er en feil ved lagmannsrettens dom at det i domsslutningen ikke gis uttrykk for samværsretten … Hensett til den uklarhet som hefter ved lagmannsrettens premisser, er fraværet av en slik fastsettelse av omfanget for samværsretten i domsslutningen i dette tilfellet særlig følbart.

Fylkesnemnda skal ta stilling til hyppigheten og varigheten av samværet, men kan overlate til barneverntjenesten å utforme det nærmere innholdet av samværet. Dersom fylkesnemndas vedtak går ut på at foreldrene skal ha samvær med barnet fire timer én ettermiddag i uken, vil det således være barnevern-

tjenestens oppgave, i samarbeid med foreldrene og fosterforeldrene, å fastsette nærmere tid og sted for samværet.

Telefonkontakt m.m.

I to kjennelser, inntatt i Rt. 2007 s. 1136 og Rt. 2007 s. 1147, la Høyesteretts kjæremålsutvalg til grunn at begrensinger i adgangen til telefonkontakt mellom barnet og foreldrene innebærer tvang som forutsetter vedtak i fylkesnemnda. Det siteres fra kjennelsen s. 1147:

> I saken kommer det imidlertid inn at fylkesnemndas utgangspunkt – at det hører under barneverntjenesten å regulere adgangen til telefonkontakt – etter utvalgets mening ikke kan opprettholdes. Høyesteretts kjæremålsutvalg har i en kjennelse 8. august i år – HR-2007-01386-U, avsnitt 23 – lagt til grunn at begrensninger i telefonkontakten mellom foreldre og barn må anses som «tvang» i relasjon til sosialtjenesteloven § 9-10a andre ledd bokstav d, slik at dette er spørsmål som fylkesnemnda og retten har kompetanse til å ta stilling til. Det samme synet er lagt til grunn av Haugli i Samværsrett i barnevernssaker side 226 flg. Utgangspunktet må da være at så lenge fylkesnemnda eller retten ikke har satt begrensninger i adgangen til telefonkontakt, er det adgang til slik kontakt. Ut fra praktiske og økonomiske hensyn må likevel fosterforeldre mv. kunne sette visse restriksjoner, se Haugli side 228.

Dersom fylkesnemnda ikke har vedtatt slike begrensninger, har barnet, og også foreldrene, i utgangspunktet en ubegrenset rett til slik kontakt. Kjæremålsutvalget forutsetter imidlertid at fosterforeldrene må kunne sette visse restriksjoner ut fra praktiske og økonomiske hensyn. Restriksjoner som er nødvendige ut fra hensynet til barnets beste, synes etter dette bare å kunne fastsettes av fylkesnemnda, eventuelt domstolene.

Kjennelsene omhandler direkte kun telefonkontakt. Det antas at de samme hensyn gjør seg gjeldende for brevkontakt og elektronisk kontakt på Internett eller sosiale medier. Det medfører imidlertid praktiske utfordringer å håndheve slike begrensninger.

Begrensninger i fastsatt samvær krever nytt vedtak i fylkesnemnda

Barneverntjenesten kan ikke begrense den rett til samvær som er fastlagt i fylkesnemndas vedtak. Barneverntjenesten kan verken redusere samværshyppigheten eller beslutte andre begrensninger i samværsretten, som for eksempel tilsyn. Skulle etterfølgende omstendigheter føre til at barneverntjenesten mener at samværsretten bør begrenses i forhold til fylkesnemndas vedtak, må det legges frem forslag til nytt vedtak for fylkesnemnda. Da loven ikke gir barneverntjenesten adgang til å treffe akuttvedtak om begrensninger i fylkesnemndas samværsfastsettelse, må samværsretten utøves som fastsatt i gjeldende vedtak inntil nemnda har fattet nytt vedtak i saken. Det er på det rene at barneverntjenesten heller ikke kan forskuttere begrensninger som samværsnekt, sperret adresse og tilsyn under henvisning til manglende kapasitet til å fremme forslag for nemnda i tide.

Nødrett – straffeloven § 17

Begrensninger i en fastsatt samværsrett kan barneverntjenesten på egen hånd kun iverksette under henvisning til nødrett. For eksempel vil foreldre kunne nektes samvær dersom samværet setter barnet i en reell faresituasjon. Straffeloven 2005[163] § 17 lar en ellers straffbar handling være straffri dersom den er utøvet i såkalt nødrett:

> En handling som ellers ville være straffbar, er lovlig når
> a) den blir foretatt for å redde liv, helse, eiendom eller annen interesse fra en fare for skade som ikke kan avverges på annen rimelig måte, og
> b) denne skaderisikoen er langt større enn skaderisikoen ved handlingen.

Å nekte foreldrene samvær med barnet ut fra nødrettsbetraktninger vil imidlertid bare kunne skje i de mest alvorlige tilfeller, som ved fare for bortføring, mishandling og tilsvarende alvorlige forhold. Det er grunn til å understreke at nødrett bare rent unntaksvis og i svært begrenset tid kan berettige uhjemlet bruk av tvangsmessig avskjæring av samvær. For å unngå en slik situasjon må barneverntjenesten raskt fremme forslag for nemnda om endring i det fastsatte samværet når situasjonen oppfattes som skadelig for barnet. Dersom barneverntjenesten vurderer situasjonen som så alvorlig at det anses nødvendig å begrense gjeldende samværsordning under henvisning til nødrett, må barneverntjenesten selvsagt også umiddelbart følge opp med å fremme sak for fylkesnemnda med forslag til nytt samværsvedtak.

Plassering på sperret adresse

Etter § 4-19 kan fylkesnemnda også bestemme at foreldrene ikke skal ha rett til å vite hvor barnet er. Heller ikke her oppstiller loven noen nærmere regler eller retningslinjer for i hvilke tilfeller dette kan være aktuelt. Det må imidlertid legges til grunn at det heller ikke på dette området kan treffes mer inngripende vedtak enn det som er nødvendig ut fra den faktiske situasjon (det mildeste inngreps prinsipp). Det må videre ses hen til hensynet til barnets beste, jf. § 4-1. I praksis har bestemmelsen først og fremst blitt benyttet i tilfeller der foreldrenes kunnskap om hvor barnet befinner seg, kan innebære en sikkerhetsrisiko for barnet eller de som utøver omsorgen for det, som for eksempel der det foreligger fare for kidnapping av barnet eller trakassering av fosterforeldre eller institusjonspersonale. Bestemmelsen har videre blitt benyttet ved plasseringer der det tas sikte på anonym adopsjon. Som ovenfor forutsatt er anonym plassering av barnet ikke til hinder for at samvær finner sted. I slike tilfeller kan samvær gjennomføres på et nøytralt sted.

163 I kraft 1. oktober 2015.

Samvær når et barn er plassert etter barneloven § 63

Det er reist spørsmål om nødvendigheten av at det fattes vedtak om omsorgsovertakelse når barn som ingen har foreldreansvaret for, plasseres i barneverntiltak etter barneloven § 63 syvende ledd. Som det fremgår av kommentarene til § 4-12, skjer det i praksis at fylkesnemnda fatter vedtak om omsorgsovertakelse også i disse tilfellene. Barneverntjenesten har imidlertid det formelle ansvaret for disse barna, uavhengig av om det er fattet vedtak i fylkesnemnda eller ikke. Departementet har i brev 4. februar 2003 til Karmøy kommune lagt til grunn at regulering av samvær, herunder spørsmålet om å nekte en forelder uten del i foreldreansvaret samvær, hører under fylkesnemndas myndighetsområde også når barnet er plassert etter barneloven § 63.

Rettslig overprøving

Fylkesnemndas vedtak om samvær kan bringes inn for domstolene til rettslig overprøving. Overprøvingen skal skje etter de særlige regler i tvisteloven kap. 36, noe som blant annet innebærer at retten skal prøve alle sider av saken, jf. tvisteloven § 36-5 tredje ledd.

Foregrepet virkning

Utgangspunktet er at en dom har virkning fra det tidspunktet den er avsagt, også når den er anket. Dersom en dom går ut på at fylkesnemndas tvangsvedtak skal opphøre, får dette virkning straks, slik det fremgår av tvisteloven § 36-9. Og dersom tingretten har fastsatt mer omfattende samvær enn det fylkesnemnda gjorde i sitt vedtak, skal tingrettens samværsfastsettelse praktiseres i påvente av eventuell overprøving. Dette er forutsatt i kjennelse gjengitt i Rt. 2013 s. 1176. Etter § 36-9 annet ledd kan retten bestemme at en dom ikke skal ha foregrepet virkning, men da bare dersom det foreligger tungtveiende grunner.

Litispendens

Det antas at sak med samme tema ikke kan være til behandling i fylkesnemnda samtidig som den er til behandling i rettssystemet, jf. tvisteloven § 18-1. Dette innebærer at barneverntjenestens beslutning om å begrense et samvær ut fra nødrettsbetraktninger ikke krever nytt saksfremlegg for nemnda dersom fylkesnemndas vedtak om samvær er under overprøving av domstolene. I et slikt tilfelle må det være den rettsinstans som har samværsspørsmålet til prøving, som må forholde seg til de nye opplysningene i saken.

Det fremgår ikke av selve dommen, men litispendens var tema for fylkesnemnda da sak gjengitt i Rt. 1998 s. 787 sto til behandling for Høyesterett. Sakens tema var spørsmålet om samvær mellom far og sønn. Partene ble, forut for realitetsbehandlingen i Høyesterett, enige om samvær to ganger i året og ønsket saken avgjort etter forenklet behandling i fylkesnemnda. Kommunen fremmet sak for fylkesnemnda, som under henvisning til tvistemålsloven § 64 (nå tvisteloven § 18-1) avviste saken, da saken ikke samtidig var trukket for Høyesterett. Høyesterett tok deretter saken opp til realitetsbehandling og avsa dom på samvær seks timer en gang hver fjerde måned.

Partsrettigheter: foreldre med del i foreldreansvaret

Foreldre som har del i foreldreansvaret for barnet, vil normalt være parter i alle fylkesnemndas avgjørelser som gjelder barnet, herunder fastsettelse av samværsrett for den andre av foreldrene. Dersom en sak om omsorgsovertakelse retter seg mot begge foreldrene, vil begge foreldrene også være parter i saken og i den andres samværssak. Det er naturlig at saken behandles under ett, og at det fattes ett vedtak. Det antas at det samme normalt må være løsningen når begge foreldrene har del i foreldreansvaret, eller den andre av foreldrene etter en konkret vurdering er gitt partsrettigheter i sak om omsorgsovertakelse.

Foreldre uten del i foreldreansvaret

Foreldre uten del i foreldreansvaret for barnet har normalt ikke partsrettigheter i sak om omsorgsovertakelse og heller ikke i sak som gjelder samværsrett for den andre av foreldrene. Dette innebærer at samvær for forelder uten del i foreldreansvaret i utgangspunktet skal behandles som en egen sak.

Ved separat behandling av samvær må forelder uten del i foreldreansvaret gis rett til innsyn i all relevant informasjon om barnet, herunder hva slags samvær som er fastsatt eller foreslått for den andre av foreldrene.

Utgifter ved samvær

I brev av 28. september 1995 har departementet uttalt følgende om ansvar for utgifter ved samvær:

> Slik departementet ser det vil også foreldrenes reiseutgifter til samvær med egne barn kunne dekkes av barnevernloven § 9-1 om at den enkelte kommune skal sørge for de bevilgninger som er nødvendige for å yte de tjenester og tiltak som kommunen har ansvar for etter loven. Samvær er et tiltak etter loven og kommunen har dermed ansvar for å bevilge de nødvendige midler.
>
> Hvorvidt det er nødvendig å dekke foreldres reiseutgifter til samvær med barn under omsorg, vil bero på en konkret helhetsvurdering av den enkelte sak. En må vurdere hva som anses rimelig ut fra foreldrenes økonomiske situasjon. Momenter som kan være relevante i vurderingen, er for eksempel størrelsen på reisekostnadene, foreldrenes påvirkning av valg av plasseringssted for barnet, samværshyppigheten og hvorvidt foreldrene er pålagt å betale oppfostringsbidrag etter lovens § 9-2.
>
> Også der foreldrene har liten eller ingen egen inntekt, kan en tenke seg situasjoner hvor det er rimelig at selv små utgifter dekkes av barnevernet. Loven legger til grunn at samvær mellom barn under omsorg og foreldre er svært viktig … I følge forarbeidene kan samvær foregå så vel hos foreldrene som hos barnet og hvorvidt barnet skal reise til foreldrene eller omvendt, må vurderes ut fra hensynet til hva som er barnets beste, jf. § 4-1. Især der barnet er lite eller der reiseveien er lang eller tidkrevende, kan hensynet til barnet tale for at foreldrene kommer til barnet og ikke omvendt. Slik departementet ser det vil det være svært uheldig om den samværsordning som vurderes å være til beste for barnet, ikke lar seg gjennomføre på grunn av foreldrenes manglende evne til å dekke reiseutgiftene.

Det fremgår ikke av departementets uttalelse om den også er ment å omfatte samværsberettigede foreldre som ikke bodde sammen med barnet på omsorgsovertakelsestidspunktet. Det antas at barneverntjenestens ansvar for å dekke

reiseutgifter må være noe mer begrenset i slike tilfeller. I disse tilfellene må nok barneverntjenestens ansvar for å dekke reiseutgifter være begrenset til å dekke eventuelle merutgifter som følger av omsorgsovertakelsen: Har omsorgsovertakelsen og plasseringen av barnet medført at vedkommendes reiseutgifter har blitt større enn de var før omsorgsovertakelsen, bør barneverntjenesten dekke merutgiftene. Også i disse tilfellene må det imidlertid foretas en konkret vurdering av hva som anses rimelig i den enkelte sak.

Tredje og fjerde ledd

Generelt om partsstatus for andre enn foreldre

Det er bare barnets biologiske foreldre som har lovhjemlet rett til samvær med barnet, jf. første ledd. Tredje og fjerde ledd gir på bestemte vilkår også andre personer rett til å få sitt krav om samværsrett behandlet. Bestemmelsene er av ren prosessuell art og regulerer bare hvem som i tillegg til foreldrene kan få stilling som part i en sak om samværsrett til et barn som barneverntjenesten har overtatt omsorgen for.

Det er personer med nær/særlig tilknytning til barnet som kan kreve at fylkesnemnda tar stilling til spørsmålet om samvær. Dette følger direkte av lovteksten i fjerde ledd. I departementets kommentarer til § 4-19 tredje og fjerde ledd[164] fremgår at denne forutsetningen må være til stede også etter tredje ledd. Ansvaret for å dokumentere nær/særlig tilknytning er overlatt til den som krever samvær. Dersom nær tilknytning ikke kan dokumenteres, skal saken avvises. Realitetsavgjørelse skal kun treffes dersom det er konstatert at vilkårene for partsstilling er oppfylt.

Det forhold at andre enn foreldre er ført opp som samværsberettiget i domsslutningen, gir ikke vedkommende partsrettigheter i senere prøvinger i barnevernssaken dersom dette er gjort ved en feil. Det vises til kjennelse inntatt i Rt. 2014 s. 737, der saksforholdet var at en bestemor som selv ikke hadde krevd samvær etter § 4-19 tredje ledd, feilaktig var gitt samværsrett i tingrettens domsslutning. Det samme som her er slått fast for domstolene, må gjelde tilsvarende for fylkesnemnda dersom andre enn foreldre ved en feil i slutningen er gitt samværsrett.

Tredje ledd

Andre som har ivaretatt omsorgen i foreldrenes sted

Etter tredje ledd kan personer som kan dokumentere nær tilknytning til barnet, og som har ivaretatt den daglige omsorgen for barnet i foreldrenes sted forut for

164 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006).

omsorgsovertakelsen, kreve at fylkesnemnda tar stilling til om de skal ha rett til samvær med barnet. Det fremgår av forarbeidene at det i gruppen omsorgsutøvere forut for omsorgsovertakelsen primært er tenkt på besteforeldre og andre nære slektninger som barnet har vært plassert hos etter en privat eller frivillig avtale. Også steforeldre er trukket frem som en aktuell gruppe personer som kan kreve samvær etter denne bestemmelsen. Det er forutsatt at vedkommende må ha vært barnets omsorgsperson i foreldrenes sted over tid. Personer som kun har fungert som avlastere for foreldrene, vil dermed ikke kunne kreve samværsrett etter denne bestemmelse.

I dom inntatt i Rt. 2011 s. 1601 har Høyesterett funnet det klart at ordlyden i tredje ledd innebærer at bestemmelsen ikke kommer til anvendelse for personer som har vært fosterforeldre for barnet. Saken som gjaldt krav om samvær fra en fostermor, ble behandlet etter fjerde ledd og er kommentert under denne bestemmelsen. Det vises også til kjennelse fra Borgarting lagmannsrett inntatt i RG. 2007 s. 1525. Saken, som gjaldt krav om samværsrett for en tidligere fosterfar, er også omtalt under fjerde ledd.

Fjerde ledd

Barnets slektninger, eller andre som barnet har nær tilknytning til

Etter fjerde ledd kan barnets slektninger, eller andre som barnet har nær tilknytning til, kreve å få sak om samvær behandlet når barnets kontakt med en foreldres familie ellers ville ha vært avskåret fordi forelderen er død, jf. bokstav a, eller fylkesnemnda har fattet vedtak om at forelderen ikke skal ha rett til samvær overhodet, eventuelt kun skal ha rett til svært begrenset samvær, jf. bokstav b. I forarbeidene er det vist til barneloven § 45 første ledd, som begrenser andre enn foreldrenes rett til samvær med barnet på lignende måte.

Dersom den ene av foreldrene er død, vil det være barnets slektninger eller andre nærstående på den avdødes side som vil ha rett til å kreve at fylkesnemnda tar stilling til deres krav om å få egen samværssak behandlet. Tilsvarende vil gjelde dersom bare den ene av foreldrenes samværsrett er avskåret eller svært begrenset. Den andres slektninger vil ha mulighet til å opprettholde kontakt med barnet gjennom barnets far eller mor og dennes samværsrett med barnet. Videre vil samvær kunne praktiseres uten at det er fastsatt en eksplisitt samværsrett dersom barneverntjenesten finner at dette vil være i barnets interesse. Den eneste begrensning i dette er at barneverntjenesten ikke kan praktisere samvær i strid med fylkesnemndas vedtak eller de forutsetninger som er lagt til grunn i fylkesnemndas vedtak.

Tilknytning

Tilknytningskravet var tema i kjennelse fra Høyesteretts ankeutvalg inntatt i Rt. 2014 s. 699. En mormor hadde fremmet krav om partstatus i sak om rett til samvær med et tre år gammelt barnebarn som ble tatt hånd om av barne-

verntjenesten da hun var en måned gammel. Mormorens krav om partsstatus var i utgangspunktet avvist av fylkesnemnda og tingretten, og lagmannsretten ga ikke samtykke til anke. Høyesteretts ankeutvalg opphevet lagmannsrettens beslutning. Det siteres fra begrunnelsen:

> Derimot foreligger det en sterk biologisk tilknytning, og mormoren synes å ha vært tilstede så mye som praktisk mulig for en person i hennes posisjon. Dersom man ikke anser tilknytningsvilkåret oppfylt i en situasjon som den foreliggende, vil det kunne være tilnærmet umulig å oppfylle vilkåret når omsorgsovertakelsen skjer i spedbarnsalderen. Utvalget kan vanskelig se at dette har vært lovgivers intensjon, i alle fall ikke når det gjelder en så nær slektning som en mormor. Dette kan tilsi at tilknytningen er tilstrekkelig til å gi A anledning til å kreve at fylkesnemnda tar stilling til hennes krav om samvær. Den nærmere vurderingen av kvaliteten av tilknytningen, tidsforløpet, samværets verdi for barnet og andre omstendigheter, foretas under realitetsbehandlingen av kravet om samværsrett.
>
> Det finnes lite autorativ praksis om vurderingen av tilknytningen i et tilfelle som dette, og situasjonen er neppe helt upraktisk. I anken til lagmannsretten fremhevet As prosessfullmektig nettopp at tilknytningskravet må vurderes opp mot «bestemorrollen» og hva som er nær tilknytning mellom en treåring og hennes bestemor. Blant annet på denne bakgrunn burde lagmannsretten ha vurdert om vilkåret i tvisteloven § 36-10 tredje ledd bokstav a var oppfylt. Noen slik uttrykkelig vurdering har lagmannsretten ikke foretatt, og beslutningen om å nekte anken fremmet må derfor oppheves.

I Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2011 s. 1601, avsagt med dissens 4–1, fant flertallet at en tidligere fostermor som hadde fremmet krav om samværsrett, ikke kunne få sin sak behandlet etter tredje ledd, men at hun omfattes av lovens alternativ «andre som barnet har nær tilknytning til», og dermed hadde krav på å få samværssak behandlet i fylkesnemnda. Flertallet ga uttrykk for at de verken i lovens ordlyd eller i forarbeidene fant støtte for å holde bestemte persongrupper utenfor. Fra førstvoterendes votum siteres:

> Det er «barnets slektninger, eller andre som barnet har nær tilknytning til» som kan kreve samvær. Etter loven er det således barnets tilknytning til vedkommende som er avgjørende. Det finnes ingen støtte i ordlyden for å holde enkelte persongrupper utenfor, hvis barnet har nær tilknytning til dem. Selv om det kan være riktig, som anført av kommunen, at lovgiveren ikke spesielt har hatt ansatte i hjelpeapparatet og fosterforeldre i tankene da bestemmelsen ble utformet, er det intet i forarbeidene som gir støtte for at slike personer er ment utelukket fra å reise sak om samvær.

Om tilknytningskravet heter det videre:

> Ved fastlegging av partsstilling er det tilknytningen på domstidspunktet som er avgjørende. Men ved denne vurderingen er det naturlig å ta utgangspunkt i de objektive momenter som belyser tilknytningen mellom barna og den tidligere fostermoren. B hadde først C i besøkshjem i flere år, deretter var hun og ektefellen fosterfor-

> eldre for begge jentene i mer enn fem år og hun hadde noe samvær frem til sommeren 2010. Etter mitt syn er dette tilstrekkelig til å fastslå at B ikke bør avvises som part fordi barna har for svak tilknytning til henne. Den mer dyptgripende vurdering av kvaliteten på tilknytningen, personlige forhold hos barna og fostermoren, den konkrete betydningen av tidsforløpet og andre forhold som krever en grundigere – og kanskje sakkyndig – vurdering, må utstå til den senere realitetsvurdering.

Dommen ble som nevnt avsagt under dissens 4–1. Mindretallet var enig med flertallet i at tredje ledd ikke kunne komme til anvendelse for en tidligere fostermor, men kom etter en grundig drøftelse til at heller ikke fjerde ledd gir personkretsen fosterforeldre rett til å få sak om samværsrett behandlet i fylkesnemnda.

Det vises også til kjennelse fra Borgarting lagmannsrett inntatt i RG. 2007 s. 1525. der tilknytningskravet for en tidligere fosterfar ikke ble ansett oppfylt. Retten fant det noe uklart om fosterfaren hadde forankret sitt krav om samværsrett bare i § 4-19 tredje ledd, eller om han også hadde påberopt fjerde ledd. Lagmannsretten drøftet ikke om tredje ledd kunne komme til anvendelse i saken, men konkluderte, etter å ha slått fast at nær tilknytning til barnet er en forutsetning etter både tredje og fjerde ledd, med at spørsmålet i saken var om fosterfaren hadde dokumentert slik tilknytning som loven krever. Fylkesnemnda hadde realitetsbehandlet kravet og fant at fosterfar ikke hadde rett til samvær. Det fremgår av lagmannsrettens kjennelse at både fylkesnemnda og tingretten skulle ha avvist saken, noe lagmannsretten gjorde, under henvisning til at fosterfaren ikke hadde dokumentert slik tilknytning til barnet at han hadde rett til å få behandlet sitt krav om samvær.

Fra kjennelsen siteres:

> B var ikke fylt seks år da hun 1. februar 2004 flyttet fra A siste gang. I de nesten 3 og et halvt år som er gått siden den gang, har hun bodd i og knyttet seg godt til et nytt fosterhjem. I tiden etter den nye fosterhjemsplasseringen fant barneverntjenesten at det var bra for B å ha samvær med A, og det ble gjennomført ni samvær, sist våren 2006. B har velfungerende samvær med sin biologiske far og med fire halvsøsken, som hun treffer sammen med faren.
>
> B skal overfor talspersonen som ble oppnevnt for fylkesnemnda, ha gitt uttrykk for at hun ønsket kontakt med A. I lys av tiden som har gått, Bs alder og den begrensede kontakt som har vært mellom henne og A etter januar 2004, kan imidlertid ikke lagmannsretten se at A har dokumentert slik tilknytning til henne at han har rett til å få behandlet kravet om samvær, og kravet må følgelig bli å avvist.

«Svært begrenset» samvær

Etter fjerde ledd bokstav b kan en annen person enn foreldrene kreve rett til samvær når den ene eller begge foreldrene ikke skal ha rett til samvær, eller deres samværsrett skal være svært begrenset. I forarbeidene er samvær «et par ganger i året» brukt som eksempel på hva som kan anses å være en «svært

begrenset» samværsrett, men hvor grensen konkret skal gå, er ikke nærmere fastsatt eller omtalt.

I dom inntatt i Rt. 2015 s. 467 kom Høyesterett til at samvær for mor og barn tre timer fire ganger årlig ikke er å anse som et svært begrenset samvær. Saken gjaldt krav om samværsrett for en mormor. (Mormorens krav om partsstatus i sak om rett til samvær med det yngste barnebarnet født i 2010 ble først behandlet av Høyesteretts ankeutvalg, som ga henne medhold i kravet, jf. kjennelse inntatt i Rt. 2014 s. 699, som er omtalt ovenfor. I dommen fra 2015 har Høyesterett realitetsbehandlet mormorens krav om rett til samvær med begge barnebarna født i henholdsvis 2010 og 2008.)

Fra dommen siteres:

> Høyesterett har behandlet flere saker om samværsrett etter omsorgsovertakelse som forutsettes å være langvarig. I disse sakene er samværet fastsatt til fra tre til seks ganger i året, jf. Rt. 2012 side 1832. Det er på det rene at det normalt vil bli fastsatt et noe mer omfattende samvær når varigheten av omsorgsovertakelsen er mer usikker, men det foreligger ikke i saken nærmere opplysninger om dette. Mer konkrete opplysninger er etter mitt syn ikke påkrevd for å kunne ta stilling til om det fastsatte samvær i saken her, må anses som «svært begrenset».
>
> Det jeg har gjennomgått så langt tilsier etter mitt syn at et årlig samvær på fire ganger tre timer ikke kan anses som «svært begrenset», og at det ikke kan føre til et annet resultat at samværet skjer under tilsyn. Ved lagmannsrettens behandling av saken var samværet for B fastsatt til fire ganger to timer. Jeg tilføyer at resultatet etter mitt syn måtte bli det samme om dette hadde vært situasjonen også for Høyesterett.

I dom inntatt i Rt. 2011 s. 1601, også vist til i dommen fra 2015, konkluderte Høyesterett med at samvær for mor og barn fastsatt til to timer tre ganger årlig med mulighet for tilsyn måtte anses som svært begrenset. Barneverntjenesten hadde praktisert mer samvær enn det fylkesnemnda hadde fastsatt. Det ble i dommen lagt til grunn at det ikke var den samværsordning som ble praktisert, men den samværsordning som var fastsatt av fylkesnemnda, som var avgjørende for om samværet med moren var å anse som «svært begrenset» i lovens forstand.

Ser man de to dommene fra Høyesterett i sammenheng, antas skjæringspunktet for hva som er å anse som «svært begrenset» samvær, å ligge på tre årlige samvær hva gjelder hyppighet. Ved sjeldne samvær vil normalt også varigheten av det enkelte samvær være begrenset, og kanskje vil små forskjeller på dette punkt ha mindre betydning. Et samvær på tre timer fire ganger i året ble i dommen fra 2015 ikke ansett som «svært begrenset», og førstvoterende uttalte at det ikke ville ha utgjort noen forskjell for resultatet om det enkelte samvær hadde hatt en varighet på to timer.

Overprøving

Dersom fylkesnemnda kommer til at vilkårene for å behandle et krav om

samværsrett etter tredje eller fjerde ledd ikke er til stede, skal saken avvises etter barnevernloven § 7-13 annet ledd.[165]

Fylkesnemndas vedtak om samværsrett for andre enn foreldrene kan i likhet med vedtak om samvær for foreldrene bringes inn for domstolene for rettslig overprøving etter reglene i tvisteloven kapittel 36 med full prøvelsesrett. Også en avvisning av et krav om samværsrett vil være gjenstand for rettslig prøving.

Femte ledd

Etter femte ledd kan de private parter ikke kreve at en sak om samværsrett behandles av fylkesnemnda dersom saken har vært behandlet av fylkesnemnda eller domstolene de siste tolv månedene. Bestemmelsen ble inntatt i loven ved endringslov 1. desember 2006 nr. 65 og trådte i kraft 1. januar 2007. I forarbeidene[166] er det vist til at en sak om samvær for barnet vil kunne oppleves som både destabiliserende og invaderende, og at det derfor er behov for begrensninger i adgangen til å kreve ny behandling av et samværsvedtak. Det er bare de private parter som ikke kan kreve slik ny behandling. Dette innebærer at barneverntjenesten kan fremme saken til behandling dersom det har skjedd endringer i barnets eller foreldrenes situasjon som tilsier endringer i den vedtatte samværsordning.

§ 4-20. Fratakelse av foreldreansvar. Adopsjon.

Har fylkesnemnda vedtatt å overta omsorgen for et barn, kan fylkesnemnda også vedta at foreldreansvaret i sin helhet skal fratas foreldrene. Blir foreldreansvaret fratatt foreldrene slik at barnet blir uten verge, skal fylkesnemnda snarest ta skritt til å få oppnevnt ny verge for barnet.

Når det er fattet vedtak om fratakelse av foreldreansvar kan fylkesnemnda gi samtykke til adopsjon i foreldrenes sted.

Samtykke kan gis dersom

a) det må regnes som sannsynlig at foreldrene varig ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg eller barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet og

b) adopsjon vil være til barnets beste og

c) adoptivsøkerne har vært fosterforeldre for barnet og har vist seg skikket til å oppdra det som sitt eget og

165 Se Borgarting lagmannsretts kjennelse LB-2007-103603.

166 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 97 flg.

d) vilkårene for å innvilge adopsjon etter adopsjonsloven er til stede.

Når fylkesnemnda gir samtykke til adopsjon skal departementet utstede adopsjonsbevillingen.

Første ledd

Når det treffes vedtak om omsorgsovertakelse for et barn etter §§ 4-8 og 4-12, går ansvaret for den daglige omsorgen for barnet over på barneverntjenesten, jf. § 4-18. Ved omsorgsovertakelse plasseres barnet hos fosterforeldre eller i institusjon, og det er fosterforeldrene eller institusjonen der barnet bor, som utøver den daglige omsorgen for barnet på vegne av barneverntjenesten. Etter en omsorgsovertakelse har barnets foreldre begrenset innflytelse på hvordan den daglige omsorgen for barnet skal utøves. Barnets foreldre kan ikke lenger bestemme noe om barnets daglige aktivitet, for eksempel om barnet skal gå i barnehage eller ikke. Foreldrene har imidlertid fortsatt et restansvar for barnet når de ikke er fratatt foreldreansvaret for barnet i tillegg til omsorgen.

Vilkår for fratakelse av foreldreansvar

Vilkåret for å treffe vedtak om fratakelse av foreldreansvar er at det er truffet vedtak om å overta omsorgen for barnet. Bestemmelsen oppstiller ikke ytterligere vilkår, men § 4-1 om hensynet til barnets beste innebærer at det bare kan treffes slikt vedtak om dersom dette er bedre for barnet enn at det bare treffes vedtak om omsorgsovertakelse. Det mildeste inngreps prinsipp innebærer videre at det bare kan treffes vedtak om fratakelse av foreldreansvar dersom dette er nødvendig ut fra den situasjonen barnet er i.

Formål

Slik § 4-20 er utformet, synes det lite tvilsomt at fratakelse av foreldreansvar kan ha andre formål enn å åpne for adopsjon etter annet ledd. Det er strengere vilkår for å samtykke til adopsjon, jf. vilkårene i tredje ledd, enn for å treffe vedtak om fratakelse av foreldreansvar. Etter tidligere rettspraksis, jf. Rt. 1994 s. 1654, fremsto dette spørsmålet som uklart. Kjennelsen berører ikke direkte spørsmålet om hvorvidt fratakelse av foreldreansvar kan ha andre formål enn adopsjon. Den synes imidlertid å forutsette at andre formål ikke er mulig, idet det uten reservasjon fastslås at samtykke til adopsjon ikke kunne anses rettet mot moren når hun tidligere var fratatt foreldreansvaret for barnet. I en kjennelse inntatt i Rt. 1999 s. 173 fant imidlertid Høyesterett at den rettsoppfatning kjæremålsutvalget ga uttrykk for i Rt. 1994 s. 1654, ikke burde opprettholdes, og la deretter til grunn at foreldre kan kreve rettslig overprøving av fylkesnemndas vedtak om samtykke til adopsjon, både når samtykket er gitt samtidig med vedtak om fratakelse av foreldreansvar, og når det er fattet på et senere tidspunkt. Om spørsmålet om hvorvidt fratakelse av foreldreansvar kan ha andre formål enn adopsjon, uttaler førstvoterende i en dom inntatt i Rt. 1997 s. 534:

> På bakgrunn av lagmannsrettens avgjørelse er det reist spørsmål om det etter barnevernloven § 4-20 i det hele tatt er adgang til å treffe vedtak om fratakelse av foreldreansvar annet enn i adopsjonsøyemed. Jeg kan ikke se at lovteksten eller andre faktorer utelukker en slik løsning, som vel i noen tilfeller kan tilsies av reelle hensyn. Slik denne sak ligger an, finner jeg imidlertid ikke grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet.

Også i kjennelser inntatt i Rt. 1997 s. 1264 og Rt. 2003 s. 1319 synes det forutsatt at fratakelse av foreldreansvar kan ha andre formål enn adopsjon. Den førstnevnte kjennelsen gjaldt spørsmålet om foreldres adgang til å reise sak for fylkesnemnda og domstolene om tilbakeføring av foreldreansvaret. Kjæremålsutvalget kom til at foreldre har slik adgang, og uttalte at dette må gjelde også «dersom foreldreansvaret er fratatt med sikte på adopsjon».

Det må etter dette kunne legges til grunn at det er adgang til å frata foreldrene foreldreansvaret for et barn også når adopsjon av ulike grunner ikke er aktuelt. Lovens ordlyd taler klart for en slik løsning, og rettspraksis peker i samme retning. Behovet for å frata foreldrene foreldreansvaret selv om adopsjon ikke er aktuelt, kan for eksempel oppstå når foreldrenes utøvelse av foreldreansvaret skaper problemer for barnet. Dette må innebære at vedtak om fratakelse av foreldreansvar, på samme måte som vedtak om omsorgsovertakelse, både kan være av langvarig og av midlertidig karakter.

Vedtak om fratakelse av foreldreansvar kan treffes samtidig med vedtak om omsorgsovertakelse, eller senere. I de tilfellene vedtaket treffes for å åpne for adopsjon, bør fratakelse av foreldreansvar utstå til spørsmålet om adopsjonssamtykke behandles etter annet ledd.

Samvær

Barnet og foreldrene har i utgangspunktet rett til samvær med hverandre selv om det er truffet vedtak om fratakelse av foreldreansvar, jf. § 4-19 første ledd. Dersom det av hensyn til barnet ikke skal være samvær, må det derfor treffes særskilt vedtak om dette.

Verge

Når foreldrene fratas foreldreansvaret for barnet, blir barnet uten verge, og fylkesnemnda skal ta skritt til å få oppnevnt ny verge for barnet. Det er forutsatt i forarbeidene at oppnevnelsen av verge for barnet skal skje etter reglene i vergemålsloven.

Tilbakeføring av foreldreansvar

Vedtak om fratakelse av foreldreansvar kan bringes inn for domstolene til rettslig overprøving. Dette gjelder også når spørsmålet om fratakelse av foreldreansvar er rettskraftig avgjort. Fra kjennelse inntatt i Rt. 1997 s. 1264 siteres:

> Barnevernloven har riktignok ikke noen bestemmelse om tilbakeføring av foreldreansvaret som tilsvarer § 4-21 om tilbakeføring av omsorgen. At det foreligger en slik adgang har imidlertid, som fylkesnemnda har redegjort for, en viss støtte i lovforarbeidene. Utvalget tilføyer at det er opplyst at også Barne- og familiedepartementet

> i et brev 20. november 1995 til Fylkesnemnda i Troms og Finnmark har antatt at det foreligger en slik adgang. Når utvalget har kommet til at foreldre har adgang til å reise sak for fylkesnemnda om tilbakeføring av foreldreansvaret, må dette – etter utvalgets syn – også gjelde dersom foreldreansvaret er fratatt med sikte på adopsjon. Loven gir ikke noe grunnlag for å sette noe skille her.

Kjæremålsutvalget kom videre til at bestemmelsen i § 4-21 annet ledd også må gjelde ved krav om tilbakeføring av foreldreansvar. Dette innebærer at foreldrene ikke kan kreve at et krav om tilbakeføring av foreldreansvar skal behandles av fylkesnemnda dersom saken har vært behandlet av fylkesnemnda eller domstolene de siste tolv måneder.

I en kjennelse inntatt i Rt. 2003 s. 1319 kom Høyesterett til at tingretten kunne ta stilling til spørsmålet om fratakelse av foreldreansvar, til tross for at kommunen ikke hadde begjært overprøving av fylkesnemndas vedtak om å tilbakeføre foreldreansvaret til foreldrene.

Det vises for øvrig til kommentarene til § 7-24, der avgjørelsen er nærmere omtalt.

Annet ledd

Virkningen av en adopsjon følger av adopsjonsloven § 13, der det fremgår at barnet får samme rettsstilling som om det hadde vært født av adoptivforeldrene. Når det gis samtykke til adopsjon etter barnevernloven, opphører fosterhjemsforholdet, og adoptivforeldrene får de rettigheter og plikter som de ville hatt om de var barnets biologiske foreldre. Barnevernets forpliktelser, både av faktisk og økonomisk art, opphører etter at adopsjonen er gjennomført. Alle de rettslige båndene mellom barnet og de biologiske båndene blir brutt. De biologiske foreldrene mister retten til å ta avgjørelser på vegne av barnet, og de mister også retten til samvær. I visse tilfeller kan imidlertid foreldrene gis rett til en begrenset besøkskontakt, jf. barnevernloven § 4-20 a og kommentarene til denne bestemmelsen.

I utgangspunktet er det de biologiske foreldrene selv som skal samtykke til at et barn skal adopteres bort, jf. adopsjonsloven § 7. Dette gjelder også i de tilfeller foreldrene er fratatt omsorgen for barnet etter vedtak om omsorgsovertakelse med hjemmel i barnevernloven §§ 4-8 og 4-12. I NOU 2014: 9 er dette foreslått endret, slik at fylkesnemnda også skal samtykke til adopsjon i foreldrenes sted, selv om foreldrene selv samtykker.

Når foreldrene er fratatt foreldreansvaret for barnet etter § 4-20 første ledd, har de ikke lenger myndighet til å samtykke til adopsjon av barnet. I slike tilfeller kan fylkesnemnda gi samtykke til adopsjon av barnet i foreldrenes sted og mot foreldrenes vilje. Også samtykke til adopsjon skal gis etter en konkret

og skjønnsmessig vurdering i det enkelte tilfelle. I tredje ledd bokstavene a) til d) er de nærmere vilkårene for å gi samtykke til adopsjon omhandlet. Disse vilkårene må alle være til stede for at vedtak om adopsjonssamtykke kan treffes.

Tidligere barnevernlov inneholdt ingen bestemmelse tilsvarende § 4-20 annet ledd om samtykke til adopsjon. I en grunnleggende høyesterettsdom, inntatt i Rt. 1982 s. 1687, ble det imidlertid slått fast at tidligere lov § 20 ga adgang til fratakelse av foreldreansvar for å bane veien for adopsjon. Det gjaldt ingen annen skranke for et slikt vedtak enn at omsorgen for barnet var overtatt etter tidligere lov § 19, og at vilkårene for å opprettholde omsorgsvedtaket var til stede etter § 48. Denne prinsippdommen ble senere fulgt opp i en rekke avgjørelser av Høyesterett.

Høyesterett har behandlet fire saker om adopsjonssamtykke med hjemmel i gjeldende lov: Rt. 1997 s. 534, Rt. 2001 s. 14, Rt. 2007 s. 561 og Rt. 2015 s. 110.

Ekstraordinære tilfeller

I 1996 ble Norge dømt for brudd på menneskerettighetskonvensjonen (EMK) art. 8 med hensyn til vedtak om fratakelse av foreldreansvar med sikte på adopsjon og vedtak om nektelse av samvær (Johansen v. Norway, EMD dom 7. august 1996, saksnummer 17383/90). Menneskerettighetsdomstolen var ikke uenig med norske myndigheter i at det kan finnes situasjoner som kan gjøre det nødvendig å bryte kontakten med foreldre og barnet – også på et tidlig tidspunkt –, men kom etter en konkret vurdering til at det ikke var tilstrekkelig grunnlag for å treffe så vidt inngripende vedtak i den konkrete saken. Fratakelse av foreldreansvar og nektelse av samvær er ifølge menneskerettighetsdomstolen bare berettiget i ekstraordinære tilfeller («in exceptional circumstances») og kan bare rettferdiggjøres hvis tiltakene er motivert av et dominerende hensyn til barnets beste («an overriding requirement pertaining to the childs best interests»). (Det vises også til P, C and S v. the United Kingdom, EMD dom 16. juli 2007 saksnummer 56547/00 hvor vilkåret «exceptional circumstances» ble gjentatt. Det samme er tilfellet i dommene Görgülü v. Germany, EMD dom 26. mai 2004, saksnummer 74969/01 og Aune v. Norway, EMD dom 28. oktober 2010, saksnummer 52502/07.)

Etter at Norge ble dømt i saken Johansen v. Norway i 1996, behandlet fylkesnemndene og domstolene svært få saker om adopsjonssamtykke – antakelig som følge av en mer restriktiv praksis i kommunene etter at dommen ble avsagt. I de to første høyesterettsdommene (som ble avsagt under dissens) ble adopsjonssamtykke ikke gitt. På bakgrunn av EMDs praksis ble det i Rt. 2001 s. 14 oppstilt som et vilkår at samtykke til adopsjon mot de biologiske foreldrenes vilje bare bør gis «i ekstraordinære tilfelle». I Rt. 2007 s. 561

ble det tatt avstand fra dette vilkåret. I denne forbindelse uttalte førstvoterende

> Etter min mening kan det neppe utledes mer av EMDs praksis enn at adopsjon krever særlig tungtveiende grunner.

Det vises også til Rt. 2015 s. 110, der samme forståelse ble lagt til grunn. Begge dommene er nærmere omtalt under tredje ledd bokstav b.

I Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) ble det ikke foreslått endringer i barnevernloven § 4-20, men departementet ga klart uttrykk for at det var ønskelig at det ble fremmet flere saker om adopsjonssamtykke for fylkesnemndene. Det ble blant annet vist til at antallet adopsjonssaker hadde gått ned, og at forskning viser at for enkelte barn kan adopsjon gi tryggere og mer forutsigbare rammer enn langvarige fosterhjemsplasseringer. Det er grunn til å tro at Høyesteretts dom i Rt. 2007 s. 561 og departementets oppfordring i proposisjonen har hatt stor betydning for at det de siste årene er fremmet og behandlet langt flere adopsjonssaker for fylkesnemndene.

Tredje ledd bokstav a)

Grunnvilkåret for å samtykke til adopsjon i foreldrenes sted er at tilbakeføring av barnet til foreldrene ikke er sannsynlig. Dette kan enten ha sammenheng med foreldrenes omsorgsevne eller med barnets behov for å opprettholde tilknytningen til sine fosterforeldre. Det oppstilles derfor to alternative grunnvilkår for adopsjon. Det første vilkåret er at det må regnes som sannsynlig at foreldrene varig ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg, altså at foreldrenes omsorgsevne er varig nedsatt. Dette vilkåret var tidligere i samsvar med vilkåret for å opprettholde omsorgen for barnet etter § 4-21 første ledd første punktum. Beviskravet i § 4-21 første ledd første punktum ble imidlertid skjerpet ved endringslov 19. juni 2009 nr. 45, slik at det nå er et vilkår for tilbakeføring at det er «overveiende sannsynlig» at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg. Tilsvarende endring ble ikke gjort i § 4-20 tredje ledd bokstav a, og det fremgår også uttrykkelig av forarbeidene[167] at endringen i § 4-21 ikke er ment å ha betydning for vilkårene for adopsjon. Det første alternative grunnvilkåret for adopsjon er derfor fortsatt at det må regnes som sannsynlig at foreldrene varig ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg. Beviskravet er alminnelig sannsynlighetsovervekt – med andre ord: Hva som er mest sannsynlig.

Selv om det ikke er sannsynliggjort at foreldrene varig ikke vil kunne gi barnet forsvarlig omsorg, kan det gis samtykke til adopsjon dersom barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at en flytting tilbake til

167 Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) s. 26.

foreldrene vil føre til alvorlige problemer for barnet. Dette vilkåret er identisk med vilkåret for å opprettholde omsorgen for barnet etter § 4-21 første ledd annet punktum. Det avgjørende vil være om en tilbakeføring vil medføre en reell fare for skadevirkninger av betydning sett på lengre sikt. For en nærmere redegjørelse for dette vilkåret vises til kommentarene til § 4-21 første ledd.

Tredje ledd bokstav b)

Det kan i henhold til bokstav b) bare gis samtykke til adopsjon dersom adopsjon, etter en samlet vurdering, vil være til barnets beste. Prinsippet om hensynet til barnets beste er nedfelt i § 4-1 og ville ha kommet til anvendelse ved vurderingen av om adopsjonssamtykke skulle gis også uten at det var inntatt i § 4-20. I og med at adopsjon er et svært inngripende tiltak, er prinsippet likevel nedfelt i bestemmelsen. Det fremgår av forarbeidene[168] at anvendelsen av prinsippet i denne sammenheng skal gå ut på at det skal foretas en vurdering av om det vil være bedre for barnet å bli adoptert enn å vokse opp som fosterbarn.

Særlig tungtveiende grunner

Adopsjon mot de biologiske foreldrenes vilje er et særdeles inngripende tiltak, og etter rettspraksis kreves det derfor «særlig tungtveiende grunner», jf. Rt. 2007 s. 561 og Rt. 2015 s. 110. I Rt. 2007 s. 561 tok Høyesterett avstand fra uttalelsene i Rt. 2001 s. 14 om at samtykke til adopsjon mot foreldrenes vilje bare bør gis «i ekstraordinære tilfeller». Fra Rt. 2007 s. 561 siteres:

> I Rt-2001-14 på side 22 ser det også ut til, med bakgrunn i praksis fra den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD), å være stilt opp et krav om at samtykke til adopsjon mot foreldrenes vilje bare bør gis «i ekstraordinære tilfeller». Det er særlig vist til den første saken Adele Johansen mot Norge (EMD-1990-17383). Nå kan det reises tvil om et slikt krav følger av EMD-praksis, blant annet etter avvisningsavgjørelsen 10. oktober 2002 i den andre saken Adele Johansen mot Norge (Application no. 12 750/02 (EMD-2002-12750)). Jeg ser det i alle fall som uklart hva kravet nærmere skulle innebære; langvarige fosterhjemsplasseringer vil gjerne forekomme nettopp når barnet er i en situasjon som man ellers vil betegne som ekstraordinær. Etter min mening kan det neppe utledes mer av EMDs praksis enn at adopsjon krever særlig tungtveiende grunner.

Om betydningen av praksis etter EMK heter det i dommen:

> Videre har jeg vanskelig for å se at praksis etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjon gir noe bidrag til løsningen av en sak som vår utover det som følger av norsk høyesterettspraksis. Avgjørelser der EMD har sett adopsjon som å være i strid med konvensjonen, gjelder saker som er lite sammenliknbare med vår. Og den

168 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 53.

> nevnte avvisningsavgjørelsen i den andre saken Adele Johansen mot Norge viser at også EMD legger vekt på barnets eget ønske og på barnets spesielle behov for sikre og rolige livsbetingelser i fosterfamilien.

Dommen ble senere brakt inn for EMD, som ikke fant brudd på EMK art. 8 (Aune v. Norway, EMD dom 28. oktober 2010, saksnummer 52502/07). At adopsjon krever «særlig tungtveiende grunner», ble opprettholdt i Rt. 2015 s. 110, der EMDs dom er omtalt, og der også forholdet til Grunnloven §§ 102 og 104 annet ledd er omhandlet. Fra dommen siteres:

> En tvangsadopsjon berører de biologiske foreldrene sterkt. Den følelsesmessige smerten ved å få sitt barn bortadoptert er vanligvis dyptgripende. De familiemessige båndene som brytes ved tvangsadopsjon, er beskyttet av EMK artikkel 8 og Grunnloven § 102. Også for barn representerer adopsjonen et inngripende tiltak, som etter FNs barnekonvensjon artikkel 21 derfor bare kan besluttes dersom det er til barnets beste. Foreldrenes interesser må, på den annen side, vike der avgjørende forhold på barnets side tilsier adopsjon, jf. Grunnloven § 104 annet ledd og barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 1. Jeg viser her til EMDs dom i Aune mot Norge 28. oktober 2010 avsnitt 66 (EMD-2007-52502), hvor det i tilknytning til forholdsmessighetsvurderingen under EMK artikkel 8 nr. 2 angis som avgjørende at adopsjonen er begrunnet i «an overriding requirement pertaining to the child's best interests». Denne saken er samme sak som ble avgjort av Høyesterett i Rt-2007-561. Jeg legger da til grunn at uttrykksmåten i avsnitt 51 i denne høyesterettsdommen – at det kreves «særlig tungtveiende grunner for adopsjon» – gir uttrykk for den samme normen.

Generelle erfaringer

Det må foretas en konkret vurdering av om adopsjon vil være til barnets beste, men vurderingen må også bygge på generelle erfaringer. Forholdet mellom generelle erfaringer og individuelle hensyn har vært tema i flere høyesterettsavgjørelser. I Rt. 2001 s. 14 ble det uttalt at generelle antakelser, basert på undersøkelser av hvordan det har gått med barn som er adoptert, i forhold barn som ikke er det, ikke uten videre vil være avgjørende i et konkret tilfelle. Videre heter det i dommen at slike generelle betraktninger i varierende grad må suppleres med spesifikke og individuelle forhold, som i den aktuelle saken «i liten grad synes å være til stede.»

Individuelle hensyn

I Rt. 2007 s. 561 uttales det imidlertid at det ikke kan trekkes noe klart skille mellom generelle erfaringer og individuelle hensyn:

> … generelle erfaringer kan være utformet mer eller mindre nyansert, for eksempel ut fra barnets alder ved fosterhjemsplasseringen og hvor lenge plasseringen har vart og vil vare. Den sakkyndige i vår sak har uttrykt som en generell erfaring at fosterhjemsforhold ikke er å foretrekke når det gjelder langvarig plassering av barn som er kommet til fosterhjemmet før det har etablert tilknytning til noen av biologiske forelder; her er adopsjon det beste for barnets utvikling. Etter min mening må en slik generell, men nyansert, erfaring veie tungt. Men uansett må også individuelle

> momenter – som kan tale for eller mot adopsjon – vurderes opp mot de generelle erfaringene.

Sitatet er også gjengitt i Rt. 2015 s. 110.

Betydningen av samvær

Flere momenter må inngå i en individuell vurdering av spørsmålet om adopsjon. Et sentralt vurderingstema har vært hvilken betydning det vil ha for barnet å opprettholde kontakt med de biologiske foreldrene. Det fremgår av forarbeidene[169] at det er et alminnelig akseptert synspunkt i vårt samfunn at det er et gode for barn å ha kontakt med sine biologiske foreldre, og at dette bør være et vesentlig moment ved vurderingen av om adopsjonssamtykke skal gis eller ikke. Det viser også rettspraksis at det har vært. I flere høyesterettsdommer, eksempelvis Rt. 1997 s. 534 og Rt. 2001 s. 14, synes betydningen av kontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene i stor grad å ha vært avgjørende ved vurderingen av om adopsjon ville være til barnets beste eller ikke. I begge dommene, som begge ble avsagt under dissens 3–2, kom Høyesterett til at samtykke til adopsjon ikke skulle gis. I Rt. 1990 s. 1274 og Rt. 1997 s. 534 kom Høyesterett endog med direkte oppfordring til lovgiver om å vurdere muligheten for samvær etter en adopsjon. Ved lov 4. juni 2010 nr. 18 ble det tilføyet en bestemmelse i § 4-20 a som, på visse vilkår, gir hjemmel til å vedta såkalt besøkskontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene etter at en adopsjon er gjennomført. Det er forutsatt at det kun kan fastsettes en begrenset kontakt, at manglende overholdelse av kontakt fra adoptivforeldrenes side ikke kan sanksjoneres, og at det er et absolutt vilkår for å vedta besøkskontakt at adoptivforeldrene samtykker til dette. For en nærmere redegjørelse for innholdet i og vilkårene for besøkskontakt vises til kommentarene til § 4-20 a.

Betydningen av besøkskontakt

I Rt. 2015 s. 110 ble spørsmålet om hvilken betydning besøkskontakt kan ha for vurderingen av om det skal gis samtykke til adopsjon, berørt. Fra dommen siteres:

> Jeg finner det ikke treffende å si at innføringen av en hjemmel for besøkskontakt har senket den høye terskelen for adopsjon. Men besøkskontakt vil i noen saker innebære at hensynene mot adopsjon ikke har samme tyngde. …

I dommen ble det også vist til at Høyesterett i Rt. 2007 s. 561 og EMD i dom i samme sak (Aune v. Norway, EMD dom 28. oktober 2010, saksnummer 52502/07) hadde lagt vekt på at det ville være kontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene også etter at adopsjonen var gjennomført, selv om slik kontakt bare var avtalebasert.

169 Ot.prp. nr. 44 (1991–92).

I forarbeidene er det understreket at adopsjon med besøkskontakt bare vil være aktuelt i et svært begrenset antall tilfeller. Om dette vil bli situasjonen, gjenstår å se. Det er uansett grunn til å tro at det vil bli færre adopsjonssaker hvor spørsmålet om kontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene vil bli avgjørende for utfallet av adopsjonssaken. Der kontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene vurderes som ønskelig, vil nok mange fosterforeldre samtykke til besøkskontakt – selv om dette er noe de strengt tatt ikke ønsker, jf. blant annet RG 2013 s. 693. Det vil uansett fortsatt være tilfeller hvor en formalisert besøkskontakt av ulike grunner ikke er aktuelt, for eksempel fordi fosterforeldrene ikke samtykker til slik kontakt. Dersom kontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene vurderes som ønskelig i et slikt tilfelle, oppstår spørsmålet om hvorvidt dette vil være til hinder for adopsjon. Dette vil selvsagt avhenge av en konkret vurdering i det enkelte tilfelle. I Rt. 2007 s. 561 la imidlertid Høyesterett til grunn at verkens lovens ordlyd eller Høyesteretts praksis taler for at adopsjon generelt er «utelukket» selv om samvær med biologiske foreldre er ønskelig. Fra dommen siteres:

> Riktignok har Høyesterett i to dommer etter barnevernloven fra 1992 – Rt-1997-534 og Rt-2001-14 – nektet samtykke til adopsjon i to slike tilfeller. Men dommene, som begge ble avsagt under dissens 3–2, er ikke begrunnet med at adopsjon er rettslig utelukket i slike tilfeller. I dommen fra 1997 reiste flertallet sterk tvil om hvorvidt samvær faktisk ville bli gjennomført etter en adopsjon. Spørsmålet om samvær har vært sett som et moment i helhetsvurderingen av barnets beste.

I samme dom la Høyesterett i forbindelse med den konkrete vurderingen til grunn at samvær var ønskelig:

> Ved adopsjon vil ikke de biologiske foreldrene lenger ha noen juridisk rett til samvær, og dette kan tale mot adopsjon, slik det har gått frem foran i drøftelsen av de rettslige utgangspunktene. Men i vår sak har fosterforeldrene gitt biologisk familie adgang til samvær langt utover det som det har vært rettslig krav på, både når det gjelder personkretsen og omfanget av samværet. …
>
> A har reist tvil om fosterforeldrene vil være åpne for samvær også etter en eventuell adopsjon. Både fylkesnemnda, tingretten, lagmannsretten og de sakkyndige som har hørt fosterforeldrene, har vært klare på at denne åpenheten for samvær vil fortsette; tingretten uttalte det «med stor sikkerhet, grensende opp til absolutt visshet». Jeg er enig i at dette må legges til grunn, slik at det ikke har stor betydning i vurderingen av Cs beste at den juridiske retten til samvær faller bort ved adopsjon.

Kontinuitet i omsorgen

Ved vurderingen av hva som i det enkelte tilfelle er til barnet beste, skal det også legges vekt på betydningen av å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen, jf. § 4-1. Verdien av å opprettholde kontakt eller mulighet til senere kontakt mellom barnet og foreldrene, og verdien av rettslig til-

knytning mellom barnet og foreldrene, må derfor veies opp mot hensynet til å sikre barnet en stabil og trygg oppvekstsituasjon.

Barnets manglende tilknytning til sine biologiske foreldre og individuelle behov for trygg tilhørighet til sine fosterforeldre står sentralt ved vurderingen av om adopsjon er nødvendig og til barnets beste. I Rt. 2015 s. 110, som gjaldt en seks år gammel gutt, heter det:

> Situasjonen i dag er at han har bodd praktisk talt hele sitt liv i fosterhjemmet hos D og E, og han var bare to og en halv måned gammel da han kom dit. Gutten har – i henhold til den sakkyndige utredningen til psykolog Bjøru for lagmannsretten – minimal tilknytning til sine biologiske foreldre, og hans trygge base er fosterhjemmet. Han omtaler fosterforeldrene som mamma og pappa. Han har nært og godt søskenforhold til fosterforeldrenes biologiske sønn, som er noe eldre, til en yngre jente som også er fosterbarn i familien, og til storfamilien. Det fremgår av et notat fra barneverntjenesten 17. oktober 2014 at gutten pleier å bruke etternavnet til fosterforeldrene når noen spør hva han heter.
>
> Denne åpenbart sterke og rotfestede tilknytningen til fosterhjemmet bør tillegges stor vekt, og den underbygges av generell kunnskap, som Høyesterett har uttalt skal veie tungt, jf. Rt-2007-561 …

Dersom barnet er sårbart, med behov for trygghet utover det barn i alminnelighet har, er dette et individuelt hensyn som kan tale for at adopsjon er nødvendig og til barnets beste. Dette var tilfellet i Rt. 2007 s. 51, hvor det fremgår at barnet var for tidlig født, hadde blitt utsatt for alvorlig omsorgssvikt, herunder mishandling, og hadde vært utsatt for flere flyttinger de første månedene i sitt liv. I Rt. 2015 s. 110 ble det tillagt stor vekt at gutten var sårbar og hadde et særlig behov for trygghet, stabilitet og en forutsigbar omsorgssituasjon.

Uenighet og tvister om hvor barnet skal bo i fremtiden, eller om omfanget av samvær, er et annet forhold som kan nødvendiggjøre adopsjon for å sikre barnet ro, stabilitet og trygghet for sin tilhørighet i fosterhjemmet. I Rt. 2007 s. 561 heter det:

> Et problem her er at A har ønsket at C skulle bo hos hennes far med samboer, og det har vært stor uro omkring plasseringen hos fosterforeldrene. Man kan vanskelig se bort fra at den biologiske familien, og særlig As far med samboer, kan bidra til å skape fortsatt uro omkring C hvis han ikke blir adoptert.

Dette var også et forhold som ble vektlagt i Rt. 2015 s. 110, hvor det heter:

> I denne sammenheng er det videre et moment at det så godt som i hele guttens levetid har vært tvister mellom de biologiske foreldrene og kommunen, og at nye tvister ikke kan utelukkes i fremtiden. Jeg betviler ikke at foreldrenes motivasjon er et ønske om å sikre gutten en god oppvekst, men tvister om omsorgen bidrar ikke til den nødvendige ro og stabilitet for ham.

Det følger av barnevernloven § 6-3 at barnets eget ønske har betydning for spørsmålet om adopsjon. I Rt. 2007 s. 561 var partene uenige om i hvilken grad barnet selv ønsket adopsjon. Gutten var ni år og hadde naturlig nok ikke full forståelse av forskjellen mellom å være i fosterhjem og å bli adoptert. Gutten hadde uttalt til den sakkyndige at han ønsket at fosterforeldrene skulle bestemme alt, også når han skulle treffe sin biologiske familie, slik at barnevernet ikke skulle ha noe med samværet å gjøre. Førstvoterende var enig med den sakkyndige i at det kunne være naturlig å se dette som et uttrykk for et ønske om å bli adoptert.

Tredje ledd bokstav c)

Etter bokstav c) kan adopsjonssamtykke ikke gis uten at adoptivsøkerne på forhånd har vært fosterforeldre for barnet og har vist seg skikket til å oppdra det som sitt eget. Det er ikke oppstilt nærmere regler i loven for hvor lenge adoptivsøkerne skal ha vært fosterforeldre for barnet før samtykke gis. Det heter i proposisjonen at dette må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. Det er grunn til å anta at barnets alder vil være av betydning ved denne vurderingen. Kravet om at fosterforeldrene skal ha vist seg skikket til å oppdra barnet som sitt eget, innebærer imidlertid at fosterhjemsforholdet må ha hatt en viss varighet.

Tredje ledd bokstav d)

Bokstav d) ble tilføyet ved endringslov 17. juni 2005 nr. 65, som trådte i kraft 1. januar 2006. Det fremgår av bestemmelsen at det er et tilleggsvilkår for samtykke til adopsjon at vilkårene i adopsjonsloven er til stede, og at det er fylkesnemnda som skal ta stilling til dette. Forut for endringen var disse sakene undergitt et tosporet system, som innebar at fylkesnemnda tok stilling til om vilkårene i § 4-20 tredje ledd bokstav a) til c) var til stede, og at adopsjonsmyndighetene deretter – når fylkesnemndas vedtak var endelig eller rettskraftig – skulle ta stilling til om vilkårene i adopsjonsloven var til stede. I forarbeidene[170] er det uttalt at det tosporede systemet medførte en omstendelig og tidkrevende prosess, der det kunne gå svært lang tid før barnets omsorgssituasjon ble endelig avklart. Det ble videre lagt til grunn at fylkesnemndas og adopsjonsmyndighetenes prøving av saken langt på vei var sammenfallende, og at adopsjonsmyndighetenes behandling sjelden hadde noen reell betydning for utfallet av saken.

170 Ot.prp. nr. 64 (2004–2005) s. 35 flg.

Tredje ledd bokstav d) innebærer at fylkesnemnda skal prøve vilkårene nedfelt i adopsjonsloven §§ 2–7 (unntatt § 5a, som gjelder stebarnsadopsjon). Etter adopsjonsloven § 2 er det et vilkår for adopsjon at adopsjonen vil være til «gagn» for barnet. Dette vilkåret er sammenfallende med det vilkåret som allerede følger av § 4-20 tredje ledd bokstav b) om hensynet til barnets beste. Av adopsjonsloven § 3 følger at adopsjonsbevilling bare kan gis til personer som har fylt 25 år, men at bevilling kan gis til personer som har fylt 20 år dersom sterke grunner tilsier det. Det følger av § 5 at den som er gift eller samboer, som hovedregel bare kan adoptere sammen med sin ektefelle og samboer, og at andre enn ektefeller og samboere ikke kan adoptere sammen. Adopsjonsloven § 6 gir barn den samme rett til å bli informert og til å uttale seg som barnevernloven § 6-3. Etter § 6 annet ledd kan barn over tolv år ikke adopteres uten eget samtykke.

Foreldre uten foreldreansvar

Etter adopsjonsloven § 7 skal foreldre som ikke har del i foreldreansvaret for barnet, så vidt mulig gis anledning til å uttale seg før vedtak blir truffet. Foreldre som ikke hadde hatt del i foreldreansvaret for barnet, ble tidligere ikke alltid regnet som part ved fylkesnemndas behandling av sak om adopsjon etter § 4-20. I forarbeidene la departementet til grunn at konsekvensen av å oppheve det tosporede systemet måtte være at foreldre uten del i foreldreansvaret måtte anses som parter ved fylkesnemndas behandling av saken. Departementet uttalte blant annet:

> Departementet legger derfor til grunn at forslaget om å oppheve det tosporede systemet, må innebære at også foreldre som ikke har hatt foreldreansvar blir å regne som parter når spørsmålet om samtykke til adopsjon blir behandlet i fylkesnemnda. Departementet legger vekt på at av hensyn til barnet er det av særlig viktighet at saken blir så godt opplyst som mulig før fylkesnemnda treffer sin avgjørelse. Siden fylkesnemndas avgjørelse innebærer en frigivelse av barnet for adopsjon, er det av avgjørende betydning at fylkesnemnda får grundig opplyst og avklart barnets forhold til sine biologiske foreldre.

Fjerde ledd

Fjerde ledd innebærer at når fylkesnemndas vedtak om samtykke til adopsjon er endelig eller rettskraftig, skal saken oversendes den aktuelle regionen i Barne-, ungdoms- og familieetaten, som utsteder selve bevillingsdokumentet. Myndigheten til å gi adopsjonsbevilling er lagt til departementet, men er delegert til regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten. I forarbeidene[171] er det for-

171 Ot.prp. nr. 65 (2004–2005) s. 40.

utsatt at det vil være hensiktsmessig at det er barneverntjenesten som besørger oversendelsen til den aktuelle regionen, i og med at det er barneverntjenesten som først får kunnskap om fra hvilket tidspunkt avgjørelsen er endelig. Adopsjonsmyndighetenes oppgave i forbindelse med utstedelse av adopsjonsbevillingen vil kun være å kontrollere at avgjørelsen er endelig avgjort. Dette er presisert i adopsjonsloven § 1, der det fremgår at adopsjonsbevilling skal utstedes uten at vilkårene i loven prøves, når fylkesnemnda har fattet vedtak etter § 4-20 annet og tredje ledd.

§ 4-20 a. Besøkskontakt mellom barnet og de biologiske foreldre etter adopsjon

Når fylkesnemnda treffer vedtak om adopsjon etter § 4-20, skal den samtidig vurdere om det skal være besøkskontakt mellom barnet og de biologiske foreldre etter at adopsjonen er gjennomført. Fylkesnemnda skal kun vurdere slik besøkskontakt dersom noen av partene har krevd det, og adoptivsøkerne samtykker til slik kontakt. Dersom en begrenset besøkskontakt etter adopsjonen i slike tilfeller er til barnets beste, skal fylkesnemnda treffe vedtak om det. Fylkesnemnda må i et slikt tilfelle samtidig fastsette omfanget av kontakten.

Barneverntjenesten i den kommune som har reist saken skal bistå med gjennomføringen av besøkskontakten. Ved avtale mellom barneverntjenesten i de berørte kommuner kan ansvaret overføres til en annen kommune som barnet har tilknytning til.

Et vedtak om besøkskontakt kan kun prøves på nytt dersom særlige grunner tilsier det. Særlige grunner kan blant annet være at barnet motsetter seg kontakt, eller at de biologiske foreldrene ikke følger opp vedtaket om kontakt.

Barneverntjenesten kan av eget tiltak bringe et vedtak om besøkskontakt inn for fylkesnemnda for ny prøving etter tredje ledd. Adoptivforeldrene og barnet selv, dersom det har partsrettigheter, kan kreve at barneverntjenesten bringer saken inn for nemnda på nytt.

Fylkesnemndas vedtak om besøkskontakt etter første ledd kan bringes inn for tingretten, jf. § 7-24, av kommunen, de biologiske foreldrene og barnet selv, dersom det har partsrettigheter. Et nytt vedtak etter tredje ledd kan bringes inn for tingretten av kommunen, de biologiske foreldrene, adoptivforeldrene og barnet selv, dersom det har partsrettigheter.

Etter § 4-20 annet ledd kan fylkesnemnda gi samtykke til adopsjon i foreldrenes sted når det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse for barnet, og foreldrene er fratatt foreldreansvaret for det. En adopsjon innebærer at alle rettslige

bånd mellom barnet og de biologiske foreldrene blir brutt, og foreldrene mister også retten til kontakt og samvær med barnet. Når adopsjonen er gjennomført, opphører også barneverntjenestens forpliktelser overfor barnet.

Paragraf 4-20 a ble inntatt i loven ved endringslov 4. juni 2010 nr. 18. Bestemmelsen åpner for at de biologiske foreldrene kan gis rett til en begrenset besøkskontakt med barnet også etter at en adopsjon er gjennomført. Det fremgår av forarbeidene[172] at formålet med en slik kontakt er å gi barnet anledning til å ha en viss kontakt med de biologiske foreldrene og dermed få kunnskap om sitt opphav, samtidig som barnet får den stabilitet, sikkerhet og varighet i omsorgssituasjonen som en adopsjon gir. Besøkskontakt er forutsatt benyttet der det er til barnets beste både å ha en begrenset kontakt med sine biologiske foreldre og at det gjennomføres en adopsjon. I forarbeidene er det også vist til at Høyesterett i to dommer, Rt. 1990 s. 1274 og Rt. 1997 s. 534, hadde kommet med direkte oppfordringer til lovgiver om å vurdere muligheten for samvær etter adopsjon. Videre er det vist til et ønske, blant annet fra flere ulike fagmiljøer, om økt bruk av adopsjon som barneverntiltak.

Første ledd

Det fremgår av første ledd at fylkesnemnda, i forbindelse med sak om adopsjon etter § 4-20, samtidig skal vurdere om det skal være besøkskontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene etter at adopsjonen er gjennomført. Kommer fylkesnemnda til at det skal være slik kontakt, skal nemnda fastsette omfanget av kontakten. Det fremgår av ordlyden, og er også presisert i forarbeidene, at det ikke kan vedtas besøkskontakt for andre enn de biologiske foreldrene. Som begrunnelse for å begrense ordningen til å gjelde de biologiske foreldrene er det vist til hensynet til sakens omfang, risiko for nye prøvinger og derigjennom belastning for barnet.

Besøkskontakt innebærer at de biologiske foreldrene gis rett til kontakt med barnet i form av besøk etter at adopsjonen er gjennomført. Det er forutsatt i forarbeidene at adopsjon med besøkskontakt kun vil være aktuelt i et svært begrenset antall saker, og at hensikten ikke er å sikre tilknytning mellom barnet og de biologiske foreldrene, men å gi barnet en mulighet til en «viss kjennskap» til sine biologiske foreldre under oppveksten. Det er presisert flere steder i forarbeidene at det er tale om en begrenset kontakt, i høyden noen få besøk i løpet av året, og at dersom det vurderes å være til barnets beste med mer

172 Prop. 7 L (2009–2010).

tradisjonelt samvær med foreldrene, vil saken ikke ligge til rette for adopsjon med besøkskontakt. Besøkskontakt kan ikke tvangsgjennomføres, og det kan heller ikke ilegges sanksjoner, dersom adoptivforeldrene i ettertid motsetter seg å gjennomføre besøkskontakten. Manglende gjennomføring av besøkskontakt får heller ikke noen konsekvenser for adopsjonsvedtaket. Det er presisert i forarbeidene at det ikke kan fastsettes annen form for kontakt, herunder telefon- og brevkontakt, da dette lett vil kunne skape diskusjoner om hyppighet, omfang og innhold.

Vilkår

Det oppstilles tre vilkår for at det kan fastsettes besøkskontakt. Det første vilkåret er at noen av partene har krevd det. Det fremgår av forarbeidene[173] at spørsmål om besøkskontakt er et tema det er viktig at barneverntjenesten utreder grundig under forberedelsen av en adopsjonssak, og at dette derfor ikke er et spørsmål fylkesnemnda skal ta opp på eget initiativ under forhandlingsmøtet. Det andre vilkåret er at adoptivsøkerne samtykker til slik kontakt. I forarbeidene er det understreket at det kan være mange legitime grunner til at adoptivsøkerne ikke gir slikt samtykke, og at manglende samtykke ikke skal vektlegges i søkernes disfavør når spørsmålet om adopsjon etter § 4-20 behandles. Det er videre understreket at det ikke skal legges press på adoptivsøkerne om å samtykke til kontakt. Imidlertid er det ikke vanskelig å tenke seg situasjoner der fosterforeldrene – berettiget eller ikke – kan oppleve at samtykket kan være avgjørende for utfallet av adopsjonssaken, og hvor det derfor kan stilles spørsmål ved hvor reelt deres samtykke er. I en dom inntatt i RG 2013 s. 693 kom Frostating lagmannsrett til at adoptivsøkerne hadde samtykket til besøkskontakt selv om samtykket var «forbeholdent», og søkerne mente at besøkskontakt for tiden ikke var til barnets beste.

Det tredje vilkåret er at besøkskontakt er til barnets beste. Om dette vilkåret siteres fra forarbeidene:[174]

> Departementet legger til grunn at de ytre omstendighetene må ligge vel til rette for en ordning med besøkskontakt. En adopsjon med kontakt vil stille store krav til adoptivforeldrene, deres samarbeidsevne og holdninger til de biologiske foreldre. Det må videre være en forutsetning at man kan legge til grunn at de biologiske foreldre lojalt vil følge opp den fastsatte kontakt og respektere adoptivforeldrenes posisjon i forhold til barnet. Det ville være svært skadelig for barnet dersom adoptivforeldrene og de biologiske foreldrene undergravet hverandres posisjon. Adopsjon med kontakt kan etter departementets vurdering bare komme på tale der man har en høy

173 Prop. 7 L (2009–2010) s. 28.

174 Prop. 7 L (2009–2010) s. 26 flg.

> grad av sikkerhet for at det ikke vil oppstå samarbeidsproblemer mellom adoptivforeldrene og de biologiske foreldrene, og at det ikke vil bli konflikter og nye saker i fylkesnemnda eller domstolene etter at det er bestemt at det skal være kontakt etter adopsjonen.

I ovennevnte dom (RG 2013 s. 693) kom lagmannsretten til at det ikke ville være til barnets beste med besøkskontakt. Det ble bl.a. vist til at fosterforeldrene var bekymret for kidnapping, og at samværene ikke hadde vært heldige for barnet. Det vises også Rt. 2015 s.110 der Høyesterett kom til at besøkskontakt i to timer to ganger i året ville føre til at gutten ikke ble avstengt fra sine røtter og sin etniske (filippinske) bakgrunn. Dommen er for øvrig nærmere omtalt i kommentarene til § 4-20.

Ved vurderingen av om besøkskontakt vil være til barnets beste, må barnets eget syn innhentes og vektlegges i samsvar med de alminnelige reglene om dette, jf. § 6-3.

Annet ledd

Det følger av annet ledd at det er barneverntjenesten i den kommunen som har reist saken, som skal bistå med gjennomføring av besøkskontakt, men at det ved avtale mellom berørte kommuner kan avtales at oppfølgingsansvaret overføres til en annen kommune som barnet har tilknytning til. Mest nærliggende å tenke seg er at ansvaret overføres til den kommunen der barnet og adoptivforeldrene bor.

Bestemmelsen forutsetter at barneverntjenesten har plikt til å bistå med gjennomføringen av besøkskontakt. I forarbeidene[175] er det uttalt at denne plikten innebærer at barneverntjenesten skal legge til rette for slik kontakt ved blant annet å søke å motivere alle parter til kontakt og ved å være til stede under besøkene dersom adoptivforeldrene og/eller barnet ønsker dette. Det er videre forutsatt at barneverntjenesten skal dekke partenes utgifter til besøkene, i rimelig utstrekning. Som eksempel på det motsatte er det i forarbeidene vist til at adoptivforeldrene flytter permanent utenlands. Dersom utgiftene i et slikt tilfelle overstiger det som er «nivået i en sak om besøkskontakt, er det ikke rimelig at barneverntjenesten dekker dette». Kommer partene ikke til enighet om en praktisk løsning for utgiftsdekning, er det forutsatt at vedtaket om kontakt skal kunne endres, jf. nærmere om dette i tredje og fjerde ledd.

Tredje ledd

Etter tredje ledd kan vedtak om besøkskontakt kun prøves på nytt dersom særlige grunner tilsier det, og bestemmelsen nevner som eksempler på slike

175 Prop. 7 L (2009–2010) s. 29.

særlige grunner at barnet motsetter seg besøkskontakt, og at de biologiske foreldrene ikke følger opp besøkskontakten. Det er presisert i forarbeidene[176] at besøkskontakt til «enhver tid» må være til barnets beste, og at barnets motvilje mot besøkskontakt kan medføre at videre kontakt nektes. At adoptivforeldrene flytter til utlandet med barnet, eller at utenlandske biologiske foreldre blir varig utvist fra landet, er i forarbeidene nevnt som andre eksempler på at vedtaket om besøkskontakt kan endres. Det er presisert at biologiske foreldres ønske om mer kontakt ikke er en særlig grunn til ny prøving.

Fjerde ledd

Fjerde ledd regulerer hvem som har rett til å kreve endringer i et vedtak om besøkskontakt i slike særlige tilfeller som tredje ledd forutsetter. Det fremgår av bestemmelsen at barneverntjenesten kan bringe saken inn for nemnda for ny prøving av eget initiativ, og at adoptivforeldrene og barn med partsrettigheter kan kreve at barneverntjenesten bringer saken inn for nemnda til ny prøving. De biologiske foreldrene har ikke adgang til å kreve ny behandling av spørsmålet om besøkskontakt. Dette henger sammen med at deres ønske om mer kontakt ikke anses som en særlig grunn til ny prøving etter tredje ledd.

Femte ledd

Det følger av femte ledd at fylkesnemndas vedtak om besøkskontakt etter første ledd kan bringes inn for tingretten til rettslig overprøving av kommunen, de biologiske foreldrene og av barnet selv dersom det har partsrettigheter etter § 6-3. Adoptivforeldrene kan ikke kreve rettslig overprøving av vedtak etter første ledd. Det er i forarbeidene vist til at fosterforeldre (som er deres status inntil adopsjonssaken er rettskraftig avgjort) ikke har partsrettigheter i sak om adopsjon for fylkesnemnda (eller domstolene), og at vedtak om besøkskontakt uansett er avhengig av adoptivsøkernes samtykke. Adoptivforeldrene kan imidlertid kreve rettslig overprøving av et nytt vedtak om besøkskontakt etter tredje ledd. Det samme kan kommunen, de biologiske foreldrene og barn med partsrettigheter.

§ 4-21. Oppheving av vedtak om omsorgsovertakelse.

Fylkesnemnda skal oppheve et vedtak om omsorgsovertakelse når det er overveiende sannsynlig at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg. Avgjø-

176 Prop. 7 L (2009–2010) s. 30.

relsen skal likevel ikke oppheves dersom barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet. Før et vedtak om omsorgsovertakelse oppheves, skal barnets fosterforeldre gis rett til å uttale seg.

Partene kan ikke kreve at en sak om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse skal behandles av fylkesnemnda dersom saken har vært behandlet av fylkesnemnda eller domstolene de siste tolv måneder. Er krav om opphevelse i forrige vedtak eller dom ikke tatt til følge under henvisning til § 4-21 første ledd annet punktum, kan ny behandling bare kreves der det dokumenteres at det har funnet sted vesentlige endringer i barnets situasjon.

Første ledd

Når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for et barn, er barneverntjenesten etter § 4-16 pålagt å følge barnets og foreldrenes utvikling nøye. Herunder må barneverntjenesten fortløpende vurdere om vilkårene for å opprettholde omsorgen for barnet er til stede, eller om barnet skal tilbakeføres til foreldrene. Det kan etter loven ikke treffes bindende vedtak om varige omsorgsovertakelser. Det kan heller ikke treffes omsorgsvedtak som er tidsbegrensede i den forstand at vedtaket etter en fastsatt tid bortfaller uten ny prøving.

Forsvarlig omsorg

Grunnvilkåret for opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse er at det er overveiende sannsynlig at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg. Beviskravet, som ble endret ved lov 19. juni 2009 nr. 45, er nærmere omtalt nedenfor.

Vilkår for oppheving

Det første barneverntjenesten, fylkesnemnda og domstolene må ta stilling til ved vurderingen av om et vedtak om omsorgsovertakelse skal oppheves, er om den situasjonen som gjorde omsorgsovertakelsen nødvendig, har endret seg. Det må både ses hen til om foreldrene kan ivareta de ytre rammene for en forsvarlig omsorgssituasjon, som bolig, klær, hygiene og nødvendig oppfølging av skole og fritid, og om foreldrene kan ivareta barnets behov for følelsesmessig kontakt og trygghet. Det skal ikke stilles ideelle krav til hva foreldrene kan tilby barnet. I en Høyesterettsdom inntatt i Rt. 1996 s. 1684 uttalte førstvoterende om dette:

> Jeg tar ved min vurdering utgangspunkt i at barn skal vokse opp hos sine biologiske foreldre. Det er etter barnevernloven ikke avgjørende om fosterforeldrene må anses mer skikket som omsorgspersoner enn foreldrene, eller at barnets bopel og andre oppvekstvilkår må antas å være «bedre» i fosterhjemmet.

Det må dernest vurderes om foreldrenes bedrede livssituasjon er tilstrekkelig stabilisert. I forarbeidene[177] er tidligere rusmiddelmisbrukere og risikoen for tilbakefall nevnt som eksempel på momenter som må inngå i den vurderingen som i denne forbindelse må foretas. Det må altså både foretas en nåtids- og en fremtidsvurdering.

Det avgjørende er om foreldrenes omsorgsevne er tilstrekkelig til å ivareta det enkelte barns omsorgsbehov. Dersom barnet har særlige omsorgsbehov, for eksempel på grunn av tidligere omsorgssvikt, vil dette få betydning for hvilke krav som må stilles til foreldrenes omsorgsevne. Dette er klart forutsatt i forarbeidene, og i en høyesterettsdom, inntatt i Rt. 1997 s. 170, uttalte førstvoterende om dette:

> Lovens uttrykk «forsvarlig omsorg» må relateres til de utfordringer omsorgen i det konkrete tilfelle reiser – hvor omsorgskrevende barnet er.

Hjelpetiltak

Det må også tas i betraktning hvorvidt mangler ved foreldrenes omsorgsevne kan avhjelpes med hjelpetiltak. Førstvoterendes uttalelser i en dom inntatt i Rt. 1996 s. 1203 illustrerer dette:

> Etter det som har fremkommet må jeg legge til grunn at det hefter ikke ubetydelige svakheter ved foreldrene som omsorgspersoner for C, både når de ses hver for seg og når de ses samlet. Men far har egenskaper som gjør at han langt på vei må kunne anses godt egnet til å ha omsorgen for sønnen og til å fylle dennes behov for kontakt og trygghet. Iallfall kan jeg ikke se at den omsorg far vil gi C ikke vil være forsvarlig. De svakheter far har som omsorgsperson, må etter min oppfatning kunne rettes opp ved hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4. Etter bevisførselen må jeg legge til grunn at det nok vil være behov for hjelpetiltak i fremtiden. Som påpekt av mindretallet i lagmannsretten må hjelpetiltakene i betydelig grad, og i større grad enn de hjelpetiltak som har vært forsøkt tidligere, rettes mot far som omsorgsperson. Selv om de sakkyndige uttalelser og bevisene for øvrig tyder på at det til dels har vært vanskelig å få far til å akseptere hjelpetiltak, mener jeg dette er en utfordring som må tas av barneverntjenesten. Jeg antar at fars holdning i ikke liten utstrekning har sammenheng med den foreliggende sak. Jeg antar at far også på dette punkt vil ta lærdom av saken og akseptere nødvendige hjelpetiltak. I denne forbindelse peker jeg på at selv om de hjelpetiltak som ble iverksatt frem til 1993 viste seg å være utilstrekkelige da, kan det ikke antas at utfallet vil bli det samme i dag. C's situasjon er en helt annen i dag enn den var for tre år siden både helsemessig og aldersmessig. De materielle forholdene i foreldrehjemmet er, som nevnt, vesentlig andre og bedre. Far har en bedre arbeidssituasjon. Det vil måtte skje en ny vurdering av behovet for hjelpetiltak ut fra dagens situasjon. Det er ikke Høyesteretts oppgave å vurdere hvilke tiltak som vil trenges. Jeg vil likevel peke på at det kunne være av

177 NOU 1985: 18 s. 170.

verdi med en støttekontakt for C, slik at han også får en voksen å forholde seg til utenfor familien.

Dommen ble avsagt under dissens. Annenvoterende la til grunn at det var usikkert om det ville være mulig å sette inn hjelpetiltak som «i tilstrekkelig grad avbøter svakhetene ved omsorgssituasjonen, og som foreldrene vil medvirke til at blir forsvarlig gjennomført».

Beviskravet

Ved lov 19. juni 2009 nr. 45 ble beviskravet endret. Forut for endringen var det tilstrekkelig at det var mer sannsynlig at foreldrene kunne gi barnet forsvarlig omsorg, enn at de ikke kunne det, det vil si alminnelig sannsynlighetsovervekt. Etter endringen kreves det at det er «overveiende sannsynlig» at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg. Det er i forarbeidene[178] presisert at dette innebærer at det kreves «høy grad av sannsynlighet». Bakgrunnen for lovendringen var departementets bekymring for at «det tillates for stor usikkerhet med hensyn til foreldrenes omsorgsevne når barn tilbakeføres til hjemmet». Det er blant annet vist til en undersøkelse fra 2003 som viste at fylkesnemndene i liten grad drøftet sannsynligheten for at foreldrene ville ta imot og følge opp hjelpetiltak. Resultatet av lovendringen er at det stilles mindre strenge beviskrav for å frata foreldrene omsorgen for barnet enn for å tilbakeføre det. Dette svekker, i alle fall et stykke på vei, betydningen av det biologiske prinsipp i tilbakeføringssaker.

Hensynet til barnets beste

Paragraf 4-21 første ledd første punktum må imidlertid ses i sammenheng med § 4-1. Etter denne bestemmelsen skal det ved vurderingen av tiltak etter loven legges avgjørende vekt på hensynet til barnets beste. Dette svekker betydningen av det skjerpede beviskravet, idet hensynet til barnets beste kan tilsi tilbakeføring selv om det strenge beviskravet i første punktum ikke er oppfylt. Dette var tilfellet i en dom fra Hålogalands lagmannsrett (LH-2013-137283). Lagmannsretten fant at det ikke var overveiende sannsynlig at moren ville klare å gi barnet forsvarlig omsorg, men kom etter en konkret vurdering til at barnet likevel skulle tilbakeføres. Det ble særlig lagt vekt på at en konflikt mellom fostermoren og barneverntjenesten skapte betydelig usikkerhet rundt omsorgssituasjonen i fosterhjemmet, og at flytting til et annet fosterhjem ble ansett som et uaktuelt alternativ fordi jenta hadde opplevd mange endrede omsorgsbaser i løpet av den tiden hun hadde vært under omsorg av barneverntjenesten.

Paragraf 4-1 erstatter imidlertid ikke bestemmelsens øvrige vilkår. Dersom fylkesnemnda eller domstolen kommer til at det er overveiende sannsynlig at

178 Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) s. 18 flg.

foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg, slik at vilkårene for tilbakeføring er oppfylt, er det neppe adgang til å komme til et annet resultat ved anvendelsen av § 4-1. Det har blitt reist spørsmål om hvorvidt førstvoterende i en dom i Rt. 1996 s. 1684 legger til grunn at § 4-1 kommer til anvendelse også i et slikt tilfelle, men det er neppe grunn til å trekke førstvoterendes uttalelser så langt. Kommer fylkesnemnda eller domstolene til at vilkårene for tilbakeføring ikke er til stede, kommer imidlertid § 4-1 til anvendelse.

Tilknytnings-alternativet

Selv om det er overveiende sannsynlig at foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg, og grunnvilkåret for tilbakeføring etter første ledd første punktum således foreligger, skal vedtaket likevel ikke oppheves dersom barnet har fått slik tilknytning til sine fosterforeldre og miljøet der det er at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet tilbake til foreldrene. Dette alternative vilkåret for å opprettholde et vedtak om omsorgsovertakelse dreier seg i utgangspunktet ikke om foreldrenes omsorgsevne, men om barnets tilknytning til sine fosterforeldre i seg selv er til hinder for tilbakeføring. Ved anvendelsen av dette alternativet må det derfor først tas stilling til hvilken tilknytning barnet har til sine fosterforeldre og det miljøet barnet er en del av. Ved denne vurderingen vil barnets alder, plasseringens varighet og omfanget av kontakt med de biologiske foreldrene stå helt sentralt. Bestemmelsen stiller krav til graden og kvaliteten av barnets tilknytning til fosterforeldrene, idet tilbakeføring bare kan nektes dersom tilknytningen er så sterk at flytting i seg selv vil føre til alvorlige problemer for barnet. Det følger av ordlyden at det er konsekvensene for barnet ved å flytte fra fosterhjemmet og ikke konsekvensene av å flytte til foreldrene som er det sentrale vurderingstemaet etter første ledd annet punktum. Foreldrenes omsorgsevne må imidlertid trekkes inn i vurderingen av om foreldrene vil kunne hjelpe barnet med å takle de problemene en flytting vil medføre. Jo større skadevirkninger en tilbakeføring vil påføre barnet, desto større krav må det stilles til foreldrenes omsorgsevne.

Om begrepet «alvorlige problemer» siteres det fra forarbeidene:[179]

> Det er gitt at enhver flytting vil kunne medføre problemer for et barn, og det er et mål å unngå flytting i den grad det er mulig. Det må imidlertid foretas en vurdering av situasjonen og problemene for barnet både på kort og lang sikt ved spørsmålet om tilbakeføring. I uttrykket «alvorlige problemer» ligger en garanti for at det foretas både en kortsiktig og langsiktig vurdering.

179 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 54–55.

I tråd med dette er det lagt til grunn i flere høyesterettsavgjørelser at det avgjørende vil være om tilbakeføring vil føre til en reell fare for skadevirkning av betydning sett på lengre sikt, jf. blant annet Rt. 2004 s. 1683. Vurderingen må altså skje ut fra en forventet utvikling i et lengre tidsperspektiv. At det i en overgangsperiode kan oppstå problemer, er ikke avgjørende, jf. blant annet Rt. 1997 s. 170.

Dommen i Rt. 2002 s. 875 illustrerer den vurdering av skaderisiko som må foretas ved spørsmålet om tilbakeføring etter første ledd annet punktum. Flertallet fant det vanskelig å avgjøre om vilkåret for omsorgsovertakelse hadde foreligget og forelå på domstidspunktet, og vurderte derfor spørsmålet om tilbakeføring etter første ledd annet punktum.

Førstvoterende, som tilhørte flertallet, uttalte blant annet:

> Slik jeg bedømmer bevismaterialet, er det meget stor fare for at nettopp det de sakkyndige frykter – en ny alvorlig separasjonsreaksjon hos B – vil inntreffe, og dette er avgjørende for mitt standpunkt i saken. De sakkyndige har understreket at hun er et barn som er betydelig traumatisert. Hun har gjennomgått brudd med mor, senere med beredskapshjemmet, hun lever med en vedvarende konflikt mellom foreldrene, og har jevnlige problemer i forbindelse med samvær med dem. Selv om barnet i dag fremtrer som en godt fungerende femåring, må hun utvilsomt anses som et sårbart barn som fortsatt har problemer med sine tilknytningsforhold. En atskillelse fra fosterforeldrene ved tilbakeføring til mor vil gi henne et nytt sår i sinnet, og det stilles store krav til den omsorgspersonen som skal lede henne gjennom de vanskelighetene hun vil stå overfor.
>
> Det er her problemene ligger. Selv om mor har mange gode egenskaper, beskrives hun også som svært sta, lite samarbeidsvillig og svært lite fleksibel. Den passivitet og manglende imøtekommenhet hun har utvist i forhold til barnet gjennom den tiden omsorgsovertakelsen har vart, gjør at jeg ikke finner å kunne legge til grunn at hun har den nødvendige forståelse for barnets situasjon, slik at en i praksis ikke får til den myke overgang de sakkyndige legger stor vekt på. Det er da stor sannsynlighet for at B vil oppleve et traumatisk brudd med fosterforeldrene.
>
> … Som jeg allerede har nevnt, har de sakkyndige for Høyesterett uttalt at B har en sterk følelsesmessig tilknytning til fosterfamilien. De mener familien har gitt B god stimulering og en trygg omsorg, slik at hun i dag fremtrer som en normalt fungerende pike. Det er min vurdering at denne tilknytningen er så sterk at hun vil få alvorlige problemer ved en tilbakeføring til mor, problemer som mor ikke vil evne å avhjelpe, heller ikke ved at det settes inn tiltak fra barnevernets side.

Også ved vurderingen av eventuelle skadevirkninger ved tilbakeføring skal det legges vekt på den egenverdi det har for barn å vokse opp hos sine biologiske foreldre (det biologiske prinsipp). I Rt. 1997 s. 170 uttalte førstvoterende:

> Det har en egen verdi at barn får vokse opp hos sine biologiske foreldre. Når barnet vokser opp i en familie der det vet at det ikke hører hjemme, vil det kunne oppstå problemer eller konflikter av en annen karakter enn ellers når barnet begynner å søke etter sin identitet.

I samme dom la førstvoterende til grunn at slike problemer kan forsterkes når barnet har en annen etnisk og kulturell identitet enn sine fosterforeldrene. Førstvoterende uttalte:

> Dette er en side ved saken her som man etter min mening ikke kan se bort fra, og som vil måtte gå inn i den samlede vurdering som må legges til grunn ved avgjørelsen av spørsmålet om tilbakeføring. … Jeg antar at det vil være positivt for hans identitetsfølelse og selvbilde, at han får vokse opp sammen med sine biologiske foreldre og også får vokse seg inn i deres livsform, kultur og religion.

Annenvoterende kom til et annet resultat enn førstvoterende. Også han var imidlertid enig med førstvoterende i «at den omstendighet at C har en annen etnisk bakgrunn enn fosterforeldrene, er et forhold som må trekkes inn i den samlede vurdering».

Prinsippet om hensynet til barnets beste, jf. § 4-1, er nedfelt i § 4-21 første ledd annet punktum ved at det skal legges vekt på problemer for barnet ved en eventuell tilbakeføring.

Barnets mening

Etter § 6-3 skal barn som har fylt syv år, og ynge barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse etter § 4-21. I en beslutning inntatt i Rt. 2012 s. 900 uttalte ankeutvalget at det ikke kan treffes avgjørelse etter § 4-21 annet ledd annet punktum uten at barnet har fått anledning til å bli hørt. Det ble blant annet vist til § 6-3 og FNs barnekonvensjon artikkel 12. Lagmannsrettens dom ble ikke opphevet, til tross for et feilaktig rettslig utgangspunkt, idet barnet hadde fått anledning til å uttale seg gjennom talsperson.

Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med alder og modenhet. At barnets mening skal tillegges vekt, innebærer ikke nødvendigvis at den skal tillegges avgjørende vekt, jf. også kommentarene til § 6-3. I saker som gjelder tilbakeføring, kan barnets mening ofte være preget av omgivelsenes oppfatning, og barnets uttalelser kan være preget av (vekslende) lojalitet til foreldre og fosterforeldre. I en Høyesterettsdom inntatt i Rt. 1996 s. 1684 uttalte førstvoterende:

> D og E er i en alder hvor deres syn på spørsmålet om tilbakeføring skal tillegges vekt, jf. barnevernloven § 6-3 første ledd. Begge har under saken vekselvis gitt uttrykk for at de ønsker å bli i fosterhjemmet, og for at de vil tilbake til foreldrene. Situasjonen for Høyesterett er at E overfor den sakkyndige og andre klart har uttalt at hun ønsker å bli i fosterhjemmet. D har gitt uttrykk for at hun ønsker å flytte hjem.

> Begge har vært i sine fosterhjem i noe over 4 år og har funnet seg til rette der. Etter de opplysninger som foreligger for Høyesterett om barnas skiftende syn, finner jeg liten veiledning i deres uttalelser.

Det vises også til dom i Høyesterett inntatt i Rt. 2004 s. 999, der førstvoterende uttalte følgende i tilknytning til spørsmålet om tilbakeføring av en tolv år gammel gutt:

> Etter barnevernloven § 6-3 skal det legges vekt på barnets mening i «samsvar med barnets alder og modenhet». Jeg er enig med barneverntjenesten i at det kan stilles spørsmål ved grunnlaget for hans standpunkt – dels fordi han synes sterkt påvirket av morens holdning, og dels fordi han ikke innser hennes svakheter som omsorgsperson. Men selv om dette reduserer den selvstendige vekt av hans standpunkt, har standpunktet likevel stor betydning for om det er forsvarlig å opprettholde omsorgsovertakelsen. Med morens påvirkningskraft på ham er det liten utsikt til at standpunktet vil bli endret. Dermed er det en betydelig fare for at hans motstand mot omsorgsovertakelsen vil øke i styrke slik at situasjonen lett vil bli stadig verre jo lenger fosterhjemsplasseringen består.

Barn som har fylt 15, år er selv part i saken, og kan selv reise sak om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse. Se nærmere om dette under kommentarene til annet ledd.

Forholdet mellom § 4-12 og § 4-21

Avgjørelsen av om et vedtak om omsorgsovertakelse skal oppheves, skal treffes ut fra situasjonen på vedtaks- eller domstidspunktet. Dette gjelder selv om det er et vedtak etter § 4-12 som bringes inn for domstolene. I en dom inntatt i Rt. 2002 s. 875 uttalte førstvoterende:

> Lagmannsretten har gitt en grei oversikt over de rettslige utgangspunktene. Som det fremgår senest av Høyesteretts dom 2. april 2002 i sak nr. 2001/649 med videre henvisninger, skal fylkesnemndas vedtak prinsipielt sett vurderes etter kriteriene for omsorgsovertakelse i barnevernloven § 4-12, selv om barnet befinner seg i fosterhjem, og det reelt er spørsmål om tilbakeføring, jf. § 4-21. Dersom vilkårene etter § 4-12 ikke foreligger, eller dette anses tvilsomt, må det vurderes om «barnet har fått slik tilknytning til mennesker og miljø der det er, at det etter en samlet vurdering kan føre til alvorlige problemer for barnet om det blir flyttet».

Høyesterett har også i dom inntatt i Rt. 2004 s. 1603 omtalt forholdet mellom § 4-12 og § 4-21. Fra førstvoterendes innledende bemerkninger siteres:

> Saken gjelder som nevnt prøving av fylkesnemndas vedtak om å overta omsorgen for C etter barnevernloven § 4-12. Selv om C har vært under barnevernstjenestens omsorg siden 2001, skal saken fortsatt prinsipielt sett vurderes etter § 4-12, ikke som en tilbakeføringssak etter § 4-21, jf. dommene i Rt-2002-327 og Rt-2002-875. I den førstnevnte saken ble det vist til dommen i Rt-1996-1203 (på side 1207) med videre henvisninger til Rt-1991-1355 og i Rt-1993-671. Det fremgår av disse avgjørelsene at betydningen av denne forskjellen er av mer teoretisk enn praktisk karakter.

Vilkårene for omsorgsovertakelse forelå ikke på vedtakstidspunktet

Hvorvidt avgjørelsen om å overta omsorgen var riktig eller gal da den ble truffet, er i prinsippet ikke avgjørende for spørsmålet om tilbakeføring. Det vises blant annet til Rt. 1991 s. 1355 og ovennevnte dom i Rt. 1997 s. 170. Fra førstnevnte dom siteres fra førstvoterendes votum:

> Byretten har som nevnt lagt til grunn at de materielle vilkår i barnevernlovens § 16a ikke var oppfylt da omsorgen ble besluttet overtatt i mars 1988. Den ankende part gjør gjeldende at i et slikt tilfelle må vedtaket uten videre bli å oppheve som et ugyldig forvaltningsvedtak, og at regelen i § 48 annet ledd ikke har anvendelse …
>
> Prøvelsesordningen for tvangsvedtak etter barnevernloven er lagt opp slik at både det administrative klageorgan og domstolene har full kompetanse til å prøve alle sider av vedtaket, både de rettslige og de faktiske, og også selve forvaltningsskjønnet. For klageorganet – fylkesmannen – fremgår dette av lovens § 55, for domstolene av tvistemålslovens § 482 jf. § 485 siste ledd. Avgjørelsen skal videre treffes på grunnlag av de faktiske forhold slik de er på tidspunktet for overprøvelsen; for domstolsprøvelsen er dette fastslått ved en rekke avgjørelser. Det er også lagt til grunn av Høyesterett at vurderingen av om omsorgsovertakelsen skal opprettholdes eller barnet tilbakeføres, i det vesentlige vil måtte bli den samme om søksmålet er reist for å få prøvet selve omsorgsvedtaket, eller om det er anvendelsen av lovens § 48 annet ledd om opphevelse av omsorgsvedtak som angripes. Jeg viser til uttalelser om dette bl.a. i Rt. 1986 s. 1193 og 1233. I begge tilfelle vil virkningen for barnet av en tilbakeføring stå sentralt i vurderingen.
>
> Dette må innebære, slik jeg ser det, at det ikke kan få en slik ugyldighetsvirkning som den ankende part hevder, om retten i ettertid skulle mene at de lovfestede vilkår for barnevernets omsorgsovertakelse ikke var oppfylt den gang vedtaket ble truffet. Skulle retten ha en slik oppfatning, vil det naturligvis tilsi at det må foretas en særlig nøye vurdering av om det nå er tilstrekkelig grunnlag for å opprettholde omsorgsovertakelsen. Men avgjørelsen må, mener jeg, i alle tilfelle skje på grunnlag av en prøvelse av om vilkårene for å tilbakeføre barnet er til stede på det tidspunkt da avgjørelsen treffes, og en vurdering av den virkning tilbakeføringen vil ha for barnet. Byrettens lovanvendelse i vår sak er således ikke uriktig.

Det vises også til dommen i Rt. 2002 s. 875, der Høyesteretts flertall ikke fant grunn til å ta bestemt standpunkt til spørsmålet om vilkårene for omsorgsovertakelse forelå da fylkesnemnda fattet sitt vedtak.

At det ikke fører til ugyldighet at avgjørelsen var gal da vedtak om omsorgsovertakelse ble truffet, innebærer likevel ikke at forholdene på tidspunktet for omsorgsovertakelsen er uten betydning når tilbakeføring skal vurderes. Førstvoterendes uttalelser i dommen i Rt. 1997 s. 170 illustrerer dette:

> Om avgjørelsen om å overta omsorgen for C var riktig eller gal da den ble truffet, er i prinsippet ikke avgjørende. Men dagens situasjon har røtter i fortiden. Det som tidligere har skjedd, vil ha betydning for nåtidsvurderingen, således ved vurderingen av tilknytningen til moren og hvor sterkt knyttet C er til fosterforeldrene.

Vedtaksmyndighet

Et vedtak om omsorgsovertakelse skal oppheves av fylkesnemnda, jf. første ledd første punktum.

Bortfall av vedtak om omsorgsovertakelse

Vedtak om omsorgsovertakelse faller automatisk bort når barnet fyller 18 år, jf. kommentarene til § 1-3 annet ledd, og når det blir gitt adopsjonsbevilling. I disse tilfellene er det derfor ikke nødvendig at fylkesnemnda treffer vedtak om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-21. Om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse når barnet har vært fosterhjemsplassert hos biologiske foreldre, vises til kommentarene til § 4-22.

Tidsbegrenset vedtak om omsorgsovertakelse?

At det er fylkesnemnda og ikke barneverntjenesten som etter § 4-21 har kompetanse til å oppheve vedtak om omsorgsovertakelse, har som konsekvens at fylkesnemnda ikke kan treffe et tidsbegrenset vedtak i den forstand at vedtaket automatisk bortfaller etter en nærmere fastsatt tid. Et tidsbegrenset omsorgsvedtak vil innebære at fylkesnemnda for sin del forskutterer en vurdering som skal gjøres på et senere tidspunkt. Et slikt vedtak innebærer videre at det overlates til barneverntjenesten å vurdere om det fortsatt er behov for omsorgsovertakelse, og om omsorgssak på nytt må fremmes for nemnda. Det synes klart at loven ikke åpner for en slik praksis. Dersom en av de bortfallsfaktorer som er nevnt ovenfor, ikke foreligger, blir dermed et vedtak om omsorgsovertakelse stående inntil fylkesnemnda på nytt har behandlet saken og eventuelt funnet at vilkårene for å opprettholde vedtaket ikke lenger er til stede.

Tilbakeføring uten vedtak i fylkesnemnda

Selv om det er klart i strid med § 4-21, viser det seg i praksis at barneverntjenesten i noen tilfeller foretar eller medvirker til tilbakeføring / faktisk hjemflytting og legger saken frem for fylkesnemnda først i ettertid. Fylkesnemndene hadde tidligere noe ulik praksis for hvordan dette ble håndtert. Noen la til grunn at vedtaket var bortfalt, og avviste saken uten realitetsbehandling, mens andre behandlet den. I en kjennelse i Rt. 2012 s. 967 la Høyesterett til grunn at fylkesnemndene ikke kan avvise en begjæring om tilbakeføring etter § 4-21 under henvisning til at tilbakeføring allerede hadde funnet sted. Fra kjennelsen siteres:

> Det forhold at barneverntjenesten har gjennomført tilbakeføring vil naturligvis kunne ha atskillig betydning for avgjørelsen etter § 4-21, blant annet fordi slik tilbakeføring regulært er en nokså sterk indikasjon på at vilkårene for omsorgsovertakelse ikke lenger er til stede. Men tilbakeføring uten tilbakeføringsvedtak kan ikke få den virkning at vedtaket om omsorgsovertakelse anses bortfalt. På samme måte som barnevernmyndighetene plikter å forelegge spørsmålet om tilbakeføring etter § 4-21 for fylkesnemnda dersom forholdene ligger til rette for tilbakeføring, plikter fylkesnemnda etter mitt syn å behandle en slik begjæring – under iakttakelse av de mekanismer for kvalitetssikring og rettssikkerhet er ment å ivareta, jf. barnevernloven § 7-3. Denne plikten til realitetsvurdering gjelder selv om partene skulle være

> enige om at omsorgen bør tilbakeføres. Jeg viser til § 7-3 andre ledd bokstav e, som slår fast at fylkesnemnda i den enkelte sak skal foreta «en selvstendig og reell vurdering av avgjørelsesgrunnlaget».

I kjennelsen tas det imidlertid høyde for at manglende oppfølging fra barneverntjenestens side over tid vil kunne føre til at omsorgsovertakelsen ikke kan reetableres uten at saken forelegges nemnda på nytt. Heller ikke i disse tilfellene vil imidlertid det opprinnelige vedtaket om omsorgsovertakelse anses bortfalt av seg selv. Fra kjennelsen siteres:

> Forholdene i den enkelte sak vil kunne variere atskillig. Manglende oppfølging fra barneverntjenestens side over noe tid vil, etter omstendighetene, kunne tale for at grunnlaget for omsorgsovertakelsen nå er svakere. Og man kommer utvilsomt til et punkt der barnevernmyndighetene ikke bør ha anledning til å reetablere omsorgsovertakelsen uten å forelegge fylkesnemnda saken på nytt. Ut fra det jeg allerede har sagt om lovens system, vil det opprinnelige vedtaket om omsorgsovertakelse heller ikke i disse tilfellene falle bort av seg selv – i den forstand at en begjæring om tilbakeføring skal avvises eller heves av fylkesnemnda eller retten. Det bør tvert imot skje en fornyet realitetsvurdering også her, i lys av utviklingen etter at vedtaket om omsorgsovertakelse ble truffet. Ettersom karantenebestemmelsene i barnevernloven § 4-21 andre ledd vil kunne hindre de private parter i å be om en slik fornyet vurdering, blir barnevernets ansvar for å bringe saken inn for fylkesnemnda desto viktigere.

Fosterforeldrenes uttalelsesrett

Dersom barnet har bodd i fosterhjem mens det har vært under omsorg av barneverntjenesten, har fosterforeldrene rett til å uttale seg før et vedtak om omsorgsovertakelse oppheves, jf. § 4-21 første ledd tredje punktum. I proposisjonen[180] er det forutsatt at fosterforeldrenes uttalelse skal innhentes som ledd i barneverntjenestens saksforberedelse for fylkesnemnda. I de tilfeller barnet har bodd lenge i fosterhjemmet, heter det videre at barneverntjenesten bør vurdere om fosterforeldrene skal føres som vitner for fylkesnemndas behandling av saken. Bestemmelsen forutsetter at fosterforeldre ikke er parter i sak om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse. At fosterforeldre ikke kan opptre som parter i sak som gjelder rettslig overprøving av vedtak om omsorgsovertakelse, og at de heller ikke kan opptre som parter i ankesak, er fastslått av Høyesteretts kjæremålsutvalg i Rt. 1993 s. 1570 (tidligere lov) og i Rt. 1995 s. 2000 (gjeldende lov).

Annet ledd

Frist for å reise ny sak

Verken den private part eller barneverntjenesten kan kreve at fylkesnemnda skal behandle en sak om opphevelse av omsorg dersom saken har vært behand-

180 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 55.

let av fylkesnemnda eller domstolene de siste tolv måneder. Bestemmelsen innebærer at fylkesnemnda kan avvise å behandle saken dersom det har gått kortere tid. Samtidig er det klart at fylkesnemnda har adgang til å behandle saken før det har gått tolv måneder.[181] Dette vil særlig være aktuelt der fylkesnemnda finner at det foreligger nye opplysninger i saken som tilsier ny behandling. I forarbeidene er bestemmelsen begrunnet på følgende måte:

> Departementet mener samtidig at det i mange tilfelle er viktig at en sak gjenopptas før det er gått for lang tid, dersom det skal ha noen hensikt med ny behandling. For å ivareta disse to hensynene vil departementet foreslå en bestemmelse formulert i samsvar med Justisdepartementets forslag, slik at fylkesnemnda har adgang til, men ikke plikt til, å behandle en sak før det er gått ett år, jf. § 4-21 annet ledd.

Paragraf 4-21 ga tidligere den private part et ubetinget krav på å få realitetsbehandlet saken på ny når det hadde gått ett år siden saken sist ble behandlet. Dette gjelder fortsatt når tidligere vedtak eller dom alene er begrunnet med at foreldrene ikke kan gi barnet forsvarlig omsorg, jf. § 4-21 første ledd første punktum.

Dokumentasjon av vesentlige endringer

I de tilfeller tilbakeføring er nektet på grunn av barnets tilknytning til fosterforeldrene etter § 4-21 første ledd annet punktum, kan ny behandling bare kreves dersom det kan dokumenteres vesentlige endringer i barnets situasjon. Formålet med bestemmelsen er å sikre ro og stabilitet rundt barn som det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for. Hvilke endringer i barnets situasjon som kan være relevante, er omtalt i Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 101, der det blant annet heter:

> Departementet vil imidlertid understreke at adgangen til ny prøving ikke er ment å skulle være begrenset til de situasjoner hvor det har skjedd vesentlige endringer i barnets situasjon når det gjelder forholdet til fosterforeldrene. Det kan også tenkes tilfeller der barnets forhold til sine biologiske foreldre utvikler seg så vidt annerledes enn forutsatt at spørsmålet om tilbakeføring bør være gjenstand for ny vurdering.

Den begrensede adgangen til å kreve ny prøving i disse tilfellene innebærer at nektelse av tilbakeføring etter § 4-21 første ledd annet punktum er mer inngripende enn nektelse av tilbakeføring etter første ledd første punktum. Dette tilsier at avgjørelsesmyndigheten må ha et bevisst forhold til de ulike vilkårene og vurderingstemaene.

181 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 56.

Behandlingsmåten

Det følger av saksbehandlingsreglene i §§ 7-5 og 7-14 at fylkesnemndsleder, dersom han/hun finner det ubetenkelig, i en del tilfeller kan avgjøre endringssaker alene og uten forhandlingsmøte. Endringssaker vil være saker etter §§ 4-19 og 4-21.

Hvem kan reise sak?

Bare foreldre som er i rettslig posisjon til å kreve tilbakeføring, vil kunne reise sak for fylkesnemnda og domstolene om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-21. Dette innebærer for det første at vedkommende mor eller far må ha del i foreldreansvaret for barnet etter barnelovens regler. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig. Et vedtak om omsorgsovertakelse rettes mot den av foreldrene som har den daglige omsorgen for barnet etter barneloven. I og med at fylkesnemnda eller domstolene ikke kan ta omsorgen fra en av foreldrene og overføre den til den andre, er det bare den som omsorgsvedtaket er rettet mot, som kan kreve at vedtaket oppheves til fordel for seg selv. Dette vil imidlertid stille seg annerledes dersom det etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse, blir avtalt eller fastsatt i dom etter barnelovens regler at barnet skal bo fast hos den andre av foreldrene dersom omsorgsvedtaket oppheves.

I kjennelsene inntatt i Rt. 1993 s. 1588, Rt. 1995 s. 2000 og Rt. 2000 s. 721 har Høyesteretts kjæremålsutvalg fastslått at foreldre uten del i foreldreansvaret ikke har nødvendig rettslig interesse i søksmål som gjelder omsorgsovertakelse og senere tilbakeføring.

I kjennelsen i Rt. 2000 s. 721 ble det heller ikke ansett tilstrekkelig for å tilkjenne barnets far partskompetanse at det var inngått en midlertidig avtale mellom foreldrene om delt foreldreansvar.

Kjæremålsutvalget uttalte blant annet:

> Dersom barnevernets omsorgsovertakelse for et barn blir opphevet, og foreldrene ikke bor sammen, må barnet tilbakeføres til den av foreldrene som har foreldreansvaret, eller i tilfelle av delt foreldreansvar til den som i forholdet mellom foreldrene har omsorgen. Av dette må det etter utvalgets oppfatning følge at en forelder som ikke har del i foreldreansvaret, ikke kan opptre som saksøker i et søksmål om opphevelse av barnevernets omsorgsovertakelse.
>
> … Den ordning av foreldreansvar og omsorg som er etablert gjennom rettsforliket, er av midlertidig karakter, og det er uvisst om hva den endelige avgjørelse i saken vil bli. Domstolen må i en sak om opphevelse av omsorgsovertakelse treffe sin avgjørelse ut fra et langsiktig perspektiv, og utvalget kan ikke se at den midlertidige avtale om endring av foreldreansvaret kan være tilstrekkelig til at A nå kan aksepteres som part.

Saken ble senere begjært gjenopptatt under henvisning til at det i 1995 ble inngått skriftlig avtale om delt foreldreansvar mellom foreldrene, jf. Rt. 2000 s. 1545. Kjæremålsutvalget viste til at det ikke var sendt noen melding til folke-

registeret om endring av foreldreansvaret, noe som etter barnelovens regler er et gyldighetskrav.

Heller ikke en forelder som har del i foreldreansvaret, men som ikke har den daglige omsorgen etter reglene i barneloven, kan kreve rettslig overprøving av fylkesnemndas vedtak om omsorgsovertakelse. Dette fremgår blant annet av kjennelse i Rt. 2000 s. 1975. I kjennelsen heter det:

> A har i første setning i sin prinsipale påstand for herredsretten krevet fylkesnemndas vedtak om omsorgsovertakelse opphevet. En eventuell opphevelse vil medføre at omsorgen tilbakeføres til barnets mor, som i henhold til rettskraftig dom i separasjonssaken mellom foreldrene alene har omsorgen for barnet. Foreldreansvaret er felles. I et slikt tilfelle har faren ingen rettslig interesse i å få dom for opphevelse av vedtaket. En søksmålsadgang for A i dette tilfelle må forutsette at han i forhold til moren er berettiget til – helt eller delvis å få den daglige omsorgen for barnet dersom denne omsorgen ikke lenger skal ivaretas av det offentlige, se kjæremålsutvalgets kjennelse i Rt. 1998 s. 912.
>
> A's prinsipale påstand i søksmålet inneholder også et krav om at omsorgen overføres til ham. Dersom han i strid med morens vilje ønsker å få omsorgen overført til seg, må dette i tilfelle skje ved søksmål etter barneloven. Den myndighet som fylkesnemnda har etter barnevernloven, gir ingen adgang til å beslutte noen slik overføring av omsorg fra den ene av foreldrene til den annen, og det vedtak som er truffet, innebærer at det er det offentlige – X kommune ved barneverntjenesten – som overtar omsorgen for barnet. Det følger av dette at domstolene under overprøving av fylkesnemndas vedtak ikke har adgang til å avsi dom for at omsorgen for gutten overføres til A, slik den prinsipale påstand går ut på.

I en kjennelse i Rt. 1997 s. 1704 hadde barnets foreldre inngått rettsforlik om felles foreldreansvar etter at det var truffet vedtak om omsorgsovertakelse. Hvem som skulle ha den daglige omsorgen i tilfelle tilbakeføring, ble i samme forlik holdt åpent. Fylkesnemnda hadde avvist søksmål fra barnets mor om opphevelse av omsorgsvedtaket etter § 4-21. Kjæremålsutvalget var enig i avgjørelsen og uttalte:

> I likhet med lagmannsretten finner utvalget at det etterfølgende forlik i september 1990 holder spørsmålet om hvem av foreldrene som eventuelt kan kreve omsorgsansvaret for barnet åpent, og at dette spørsmål må avklares foreldrene i mellom før noen av dem kan reise sak om opphevelse av omsorgsovertakelsesvedtaket for domstolene.

For å kunne reise sak om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse til fordel for seg selv må vedkommende far eller mor altså først sørge for å komme i rettslig posisjon til dette. Som nevnt ovenfor skal dette skje etter reglene i barneloven, ved avtale eller ved avgjørelse av domstolene. At en forelder kan gå til søksmål mot den andre om fordeling av foreldreansvar og daglig omsorg

også når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for barnet, fremgår av kjennelsen i Rt. 1996 s. 1746. Kjæremålsutvalget viste til lagmannsrettens uttalelse:

> B's hensikt med saksanlegget er å bli tilkjent den daglige omsorg for barnet, for dermed å komme i posisjon til å til å fremme krav om opphevelse av omsorgsvedtaket. Hvorvidt fylkesnemnda, eventuelt domstolene, vil komme til at omsorgen for C skal tilbakeføres, er selvsagt usikkert. Som påpekt av herredsretten vil også forholdene på domstidspunktet i barnefordelingssaken, og et eventuelt fremtidig tilbakeføringstidspunkt, kunne være forskjellig dersom saken fremmes nå. Da spørsmålet om fordeling av daglig omsorg og foreldreansvar mellom foreldrene reguleres av barneloven og ikke av barnevernloven, er imidlertid et saksanlegg som det foreliggende eneste mulighet for den av foreldrene som ikke hadde omsorgsansvaret til å kreve omsorgsvedtaket opphevet … Lagmannsretten er derfor kommet til at B må anses å ha tilstrekkelig rettslig interesse i å få prøvet sitt krav om å bli tilkjent det daglige omsorgsansvaret for C.

Dommen i Rt. 2000 s. 1096 omhandler hvilke vurderinger som skal legges til grunn ved en avgjørelse etter barneloven om hvem av foreldrene som skal ha daglig omsorg for et barn det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for. Barnets mor var fratatt omsorgen etter barnevernloven § 4-12 da barnets far reiste sak mot moren med krav om å få den daglige omsorgen overført til seg. Et flertall i lagmannsretten kom til at faren skulle ha den daglige omsorgen. Det ble uttalt at spørsmålet om daglig omsorg måtte avgjøres ut fra den forutsetning at C ble tilbakeført. Høyesterett tok morens anke til følge. Innledningsvis uttalte førstvoterende:

> En avgjørelse om daglig omsorg «skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet», jf. barneloven § 35a første ledd jf. § 34 tredje ledd fjerde punktum. Retten må ta standpunkt til dette spørsmålet selv om barnet – som her – er plassert i fosterhjem etter vedtak om omsorgsovertakelse etter barnevernloven. I utgangspunktet innebærer rettens avgjørelse da hvem av foreldrene som har adgang til å kreve tilbakeføring av barnet etter barnevernloven § 4-21.

Førstvoterende la deretter til grunn at barnet, som hadde bodd i fosterhjem i mer enn tre år, også fremover ville være under omsorg av barneverntjenesten. Førstvoterende sluttet seg videre til lagmannsrettens vurdering av at moren ikke hadde tilstrekkelig generell omsorgsevne, og at farens generelle omsorgsevne var tilfredsstillende. Det heter videre i dommen:

> Spørsmålet i saken gjelder imidlertid ikke partenes generelle omsorgskompetanse, men hvem som bør ha omsorgen for C under den forutsetning at hun forblir i fosterhjemmet. De sakkyndige har i sin rapport ikke direkte uttalt seg om dette, men de har fremhevet sterke momenter for at omsorgen ikke bør overføres til faren. I følge de sakkyndige er mor C's primære tilknytningsperson, og det er her hun har sin sentrale

> følelsesmessige forankring. Etter de sakkyndiges oppfatning er mor også den som har størst forståelse for C's særskilte behov. … Slik jeg ser det er likevel tvilsomt om en avgjørelse til fordel for far i spørsmålet om omsorg, vil gi C den nødvendige trygghet med hensyn til varigheten av plasseringen i fosterhjemmet. Under henvisning til de sakkyndiges uttalelse i Høyesterett finner jeg ikke å kunne se bort fra at C har opplevd fars krav om omsorg for henne som truende, og at hennes reaksjoner på samvær med far i atskillig grad kan tilskrives hennes engstelse for å måtte forlate det som har gitt henne trygghet. Selv om samværene med far nå er lettere, er det fare for at en overføring av omsorgen til ham på ny vil kunne aktualisere hennes engstelse, og det kan ikke utelukkes at dette også vil gjøre samværene vanskeligere.
>
> Jeg er kommet til at mor er den som i dagens situasjon best vil sikre at C får den tryggest mulige omsorg uten engstelse for å måtte flytte fra det som til nå har utgjort hennes tilværelse.

Mindretallet (én dommer) kom til samme resultat, men med en noe annen begrunnelse.

I dom inntatt i Rt. 2000 s. 1351 la Høyesterett den samme rettslige forståelse til grunn. Førstvoterende la videre til grunn at domstolen må ta med i sin vurdering den sannsynlige fremtidige utvikling av omsorgsovertakelsen:

> Når det, som i vår sak, gjelder barn som barneverntjenesten har overtatt omsorgen for, kan ikke domstolen i avgjørelsen av tvisten mellom foreldrene avgjøre om omsorgsovertakelsen skal opprettholdes; dette spørsmålet skal avgjøres etter reglene i barnevernloven. Domstolens avgjørelse i tvisten mellom foreldrene, etter barnelovens regler, vil imidlertid avgjøre hvem av foreldrene som skal ha den daglige omsorgen hvis omsorgsovertakelsen faller bort, og som dermed har adgang til å reise sak om opphevelse av omsorgsovertakelsen.
>
> Avgjørelsen etter barneloven kan kompliseres ved at spørsmålet om hvem av foreldrene som – i forholdet dem imellom – bør tilkjennes den daglige omsorgen, kan tenkes å stille seg forskjellig ettersom omsorgsovertakelsen må antas å vare en tid fremover, eller ikke. Hvis omsorgsovertakelsen må ventes å bestå, kan det nemlig få betydning hvilken evne og vilje hver av foreldrene har til å samarbeide med barneverntjenesten og med dem som barna er anbrakt hos. Dette innebærer at domstolen kan måtte ta med i sin vurdering den sannsynlige fremtidige utvikling når det gjelder omsorgsovertakelsen.

En far eller mor som har del i foreldreansvaret for barnet, men som ikke er i posisjon til å reise sak om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse til fordel for seg selv, er likevel å anse som part i saken dersom den andre reiser sak for fylkesnemnda eller domstolene. Vedkommende kan antakelig også reise sak om tilbakeføring til fordel for den andre av foreldrene dersom denne etter barnelovens regler er i posisjon til selv å reise sak. Dette synes forutsatt i kjennelsen i Rt. 1996 s. 1746.

Foreldre som har del i foreldreansvaret for et barn, men ikke har del i den daglige omsorg, kan ikke kreve rettslig overprøving av fylkesnemndas vedtak

om å tilbakeføre barnet til den andre av foreldrene, jf. Rt. 1999 s. 547 (dissens 4–1).

Foreldre som ikke har del i foreldreansvaret, vil normalt ikke ha partsrettigheter i sak om omsorgsovertakelse og senere tilbakeføring. Dette innebærer blant annet at barneverntjenesten og fylkesnemnda i utgangspunktet har taushetsplikt overfor den av foreldrene som ikke har del i foreldreansvaret. Vedkommende vil imidlertid være part i den del av saken som gjelder fastsettelse av eget samvær.

Det avgjørende er om vedkommende forelder er registrert som barnets foreldre, ikke om vedkommende faktisk er det. Det vises til Rt. 2009 s. 560, som omhandlet et tilfelle der det forelå en DNA-analyse som utelukket den registrerte faren som biologisk far til barnet. Moren hadde overført den daglige omsorgen til den registrerte faren, men kommunen nektet å fremme sak om tilbakeføring for fylkesnemnda. Høyesterett uttalte at farskap ikke kan prøves prejudisielt, men bare kan prøves etter barneloven §§ 6 og 7. Kommunen hadde derfor plikt til å fremme saken for fylkesnemnda.

Barns partsrettigheter

Barn under 15 år er ikke part, og kan ikke utøve partsrettigheter, i sak om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse. Barn under 15 år kan heller ikke kreve rettslig overprøving av et slikt vedtak, jf. kommentarene til § 6-3.

Barn over 15 år er part i en sak etter barnevernloven § 4-21. Barn over 15 år kan også selv reise sak for fylkesnemnda etter barnevernloven § 4-21. Dette ble avklart i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse HR 2001-00 321. Fylkesnemnda hadde i 1999 fattet et vedtak om omsorgsovertakelse for et barn født i 1984. Ett år senere fremsatte barnet begjæring overfor fylkesnemnda om opphevelse av vedtaket. Begjæringen ble avvist av fylkesnemnda med den begrunnelse av barnet ikke var i posisjon til å reise sak om opphevelse av omsorgen. Kjæremålsutvalget uttalte:

> Barnevernloven § 6-3 står i kapitlet om «Generelle saksbehandlingsregler». Utvalget er blitt stående ved at den adgang til å opptre som part som i annet ledd gis ungdom over 15 år, bør forstås slik at de anses som selvstendige parter i relasjon til § 4-21. Foruten hensynet til at ungdom i den alder det her gjelder generelt bør ha innflytelse på sin livssituasjon, peker utvalget på at etter lovens § 7-1 bokstav i kan et barn med partsstilling etter § 6-3 bringe et vedtak av fylkesnemnda inn for domstolene, uavhengig av foreldrenes standpunkt. Det gir da den beste sammenheng i regelverket at barnet også kan begjære omgjøring av fylkesnemndas vedtak etter § 4-21. Det kan bl.a. fremstå som et alternativ for barnet å avvente en utvikling i situasjonen for på et senere tidspunkt å bringe saken inn for fylkesnemnda, i stedet for å bringe saken direkte inn for domstolene. Hvordan den som er fratatt omsorgen for barnet stiller seg til opphevelse av vedtaket, vil være et moment fylkesnemnda må ta i betraktning ved sin vurdering av saksforholdet.

§ 4-22. Fosterhjem.

Med fosterhjem menes i denne lov

a) private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barneverntjenestens beslutning om hjelpetiltak etter § 4-4, eller i samband med omsorgsovertakelse etter § 4-12 eller § 4-8 annet og tredje ledd,

b) private hjem som skal godkjennes i henhold til § 4-7.

Til fosterforeldre skal det velges personer som har særlig evne til å gi barn et trygt og godt hjem, og som kan løse oppfostringsoppgavene i samsvar med de forutsetningene som er lagt til grunn om oppholdets varighet m.m., jf. § 4-15.

Departementet kan gi forskrifter om hvilke krav som skal stilles ved valg av fosterhjem, om fosterhjemmenes rettigheter og plikter, om barneverntjenestens plikt til veiledning og oppfølging av fosterhjemmene, og om tilsyn med barn i fosterhjem.

Den kommune der fosterhjemmet ligger, har ansvaret for godkjenning og tilsyn av hjemmet.

Kommunen skal føre tilsyn med hvert enkelt barn i fosterhjem fra plasseringstidspunktet og frem til barnet fyller 18 år. Formålet med tilsynet er å føre kontroll med at barnet får forsvarlig omsorg i fosterhjemmet og at de forutsetninger som ble lagt til grunn for plasseringen blir fulgt opp.

Kommunen skal sørge for at de som skal utøve tilsynet gis nødvendig opplæring og veiledning.

Fosterhjem er ett av flere plasseringsalternativer når barn av ulike grunner må plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven. Andre plasseringsalternativer er barneverninstitusjoner og behandlings- eller opplæringsinstitusjoner for barn som har særlige behov.

Loven inneholder ulike regler for fosterhjem og institusjoner. Dette gjelder blant annet regler for godkjenning og tilsyn. Fosterhjem skal godkjennes av kommunen, mens private og kommunale institusjoner skal godkjennes av staten, jf. barnevernloven § 5-8. Kommunen har ansvaret for tilsyn i fosterhjemmene, mens institusjonene er underlagt fylkesmannens tilsynsansvar. På grunn av de ulike reglene for fosterhjem og institusjoner er det viktig å avklare i hvilken kategori et tiltak hører hjemme.

Paragraf 4-22 første ledd definerer hva som er et fosterhjem etter loven. Loven inneholder ingen tilsvarende definisjon av hva som er å anse som institusjon. Loven inneholder heller ingen hjemmel til å gi forskrifter om dette. Bestemmelsen gir derfor, i tillegg til å definere hva som er fosterhjem, også en negativ avgrensning av hva som er å anse som en institusjon. Et tiltak som

i henhold til § 4-22 første ledd er et fosterhjem, kan derfor ikke defineres som en institusjon.

Første ledd

Et fosterhjem er for det første plasseringer i private hjem som foretas som tiltak fra barneverntjenestens side, jf. første ledd bokstav a). For det andre omfattes også enkelte plasseringer i private hjem som er foretatt uten barneverntjenestens medvirkning, av lovens fosterhjemsdefinisjon, jf. første ledd bokstav b).

Første ledd bokstav a)

I henhold til første ledd bokstav a) er fosterhjem private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av beslutning om hjelpetiltak etter § 4-4 eller etter vedtak om omsorgsovertakelse etter §§ 4-12 eller 4-8 annet og tredje ledd.

«Private hjem»

I begrepet «private hjem» ligger at barnet bor sammen med fosterfamilien i fosterforeldrenes eget hjem.

«Til oppfostring»

Om begrepet «til oppfostring» uttaler Sosiallovutvalget:[182]

> Videre holder vi utenfor fosterhjemsbegrepet de tilfeller hvor det private hjem ikke skal ha noen oppfostringsoppgave i vanlig forstand. Med uttrykket «oppfostring» menes tilfeller hvor oppholdet i familien skal ha en viss varighet og hvor fosterforeldrene derfor må ha vanlige foreldrefunksjoner. Weekend-plasseringer og andre kortvarige tiltak faller utenfor begrepet. Dette betyr at det vil høre inn under sosialtjenesten å finne forsvarlige løsninger. Utvalget finner ikke grunn til å foreslå særlige kontrolltiltak e.l. for disse ordningene.

Ulike typer fosterhjem

Bortsett fra at barnet må være plassert til «oppfostring», og at plasseringen skjer på grunnlag av vedtak om omsorgsovertakelse etter §§ 4-12 og 4-8 eller frivillig plassering etter § 4-4, har formålet med plasseringen for øvrig ingen betydning for hvorvidt plasseringsstedet er å anse som et fosterhjem eller ikke. Fosterhjem kan ha svært ulike funksjoner. Ved enkelte plasseringer tas det sikte på at barnet får varig oppfostring i fosterhjemmet, mens andre plasseringer har som formål å være av mer midlertidig karakter. Også de mer profesjonelle fosterhjemmene, der det kreves at fosterforeldrene har spesielle kvalifikasjoner og erfaring, omfattes av begrepet, selv om disse fosterhjemmene i mange tilfeller ligger i grenselandet mot institusjoner i formål og innhold. Avgjørende for om et tiltak omfattes av lovens regler om fosterhjem, er om tiltaket tilfredsstiller definisjonen av fosterhjem i § 4-22, og ikke

182 NOU 1985: 18 s. 178.

hva tiltaket blir omtalt som. Beredskapshjem er fosterhjem som tar imot barn på kort varsel for å dekke et akutt plasseringsbehov. Disse fosterhjemmene ivaretar en del av de samme oppgavene som institusjonene, men er likevel å regne som fosterhjem i henhold til loven. Dette gjelder selv om fosterhjemmet er knyttet til og/eller mottar oppfølging fra en statlig eller privat institusjon.

Når fosterhjem benyttes som tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-27 annet punktum, anses disse ikke som fosterhjem i henhold til § 4-22. Det vises for øvrig til kommentarene til § 4-27.

Første ledd bokstav b)

Private plasseringer

Etter første ledd bokstav b) omfatter fosterhjemsbegrepet også «private hjem som skal godkjennes i henhold til § 4-7». Paragraf 4-7 omhandler de såkalte private plasseringer. Dette er plasseringer som foretas av barnets foreldre uten medvirkning fra barneverntjenesten. I utgangspunktet faller slike plasseringer utenfor lovens fosterhjemsbegrep. I henhold til § 4-7 første ledd kan barneverntjenesten likevel «kreve å godkjenne plasseringsstedet» når barnet er plassert til oppfostring hos andre mer enn to måneder og vilkårene for å foreta undersøkelser i henhold til § 4-3 er til stede. De private plasseringer som er vurdert og godkjent som fosterhjem etter § 4-7, jf. § 4-22, omfattes derfor av lovens fosterhjemsbegrep, jf. også kommentarene til § 4-7.

Annet ledd

Krav til fosterhjem

Etter § 4-22 annet ledd skal det som fosterforeldre velges personer som har særlig evne til å gi barn et trygt og godt hjem. For øvrig oppstiller bestemmelsen ingen generelle krav til fosterhjem. Enkelte generelle krav er imidlertid gitt i forskrift 18. desember 2003 nr. 1659 § 3 om fosterhjem. Forskriften er gitt med hjemmel i tredje ledd og er inntatt som vedlegg bak i boken. Det fremgår av forskriften § 3 at fosterforeldre må ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem, de må ha en stabil livssituasjon, alminnelig god helse og gode samarbeidsevner. Fosterforeldre må videre ha økonomi, bolig og et sosialt nettverk som gir barn mulighet til livsutfoldelse.

Når det gjelder valg av fosterhjem til det enkelte barn, er det i henhold til § 4-22 annet ledd et krav at fosterforeldrene kan «løse oppfostringsoppgavene i samsvar med de forutsetninger som er lagt til grunn om oppholdets varighet m.m., jf. § 4-15». Dette innebærer at barneverntjenesten ved valg av fosterhjem til barnet må ha for øye de konkrete forutsetninger for plassering av det enkelte barn. Selv om et fosterhjem tilfredsstiller de generelle kravene til fosterhjem som følger av lov og forskrift, kan fosterhjemmet likevel være uegnet i

det konkrete tilfellet. Har barnet særlige omsorgs- eller opplæringsbehov, skal det etter § 4-15 tas hensyn til dette ved valg av fosterhjem. Det skal også tas tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. Det vises for øvrig til kommentarene til § 4-15 for de krav denne bestemmelsen oppstiller, samt for spørsmålet om fylkesnemndas adgang til å stille vilkår om plassering i et konkret fosterhjem.

Også forskriften stiller visse krav ved valg av fosterhjem til det enkelte barn. Etter forskriften § 4 annet ledd skal barneverntjenesten alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan være fosterhjem for barnet. Dette innebærer at barneverntjenesten må vurdere om det finnes noen i barnets familie eller nettverk som tilfredsstiller de generelle og individuelle kravene som må stilles til fosterhjemmet ut fra det enkelte barns behov. Det fremgår videre av § 4 at fosterhjemmet bør bestå av to foreldre, men at enslige kan benyttes som fosterhjem dersom barneverntjenesten mener det vil være det aktuelle barnets beste. Både foreldrene og barn over syv år har rett til å uttale seg om valg av fosterhjem, jf. forskriften § 4 fjerde og femte ledd.

Fosterhjemsplassering i utlandet

I brev til Fylkesmannen i Nordland, datert 14. oktober 2003, har departementet uttalt seg om adgangen til å plassere barn i fosterhjem i utlandet. Dette spørsmålet opptrer oftest i forbindelse med fosterbarn som allerede er plassert i fosterhjem i Norge, men hvor fosterforeldrene etter en tid ønsker å flytte til utlandet for en kortere eller lengre periode og ønsker å ta fosterbarnet med seg. Spørsmålet har imidlertid også vært reist i tilknytning til direkteplassering dersom barnet har spesiell tilknytning til aktuelle fosterforeldre, for eksempel nære slektninger, som bor i utlandet. Departementet uttalte at det i særlige tilfeller og på visse vilkår vil være anledning til å fosterhjemsplassere barn i utlandet. Departementet uttalte videre:

> Generelt mener vi likevel at barneverntjenesten bør utvise stor forsiktighet når det gjelder å fosterhjemsplassere barn i utlandet. Selv om det vil ha betydning hvilket land som er aktuelt, er årsaken først og fremst at det vil være begrensede muligheter for barneverntjenesten til å ivareta sitt tilsynsansvar etter barnevernloven. Dernest vil en slik plassering kunne vanskeliggjøre samværet mellom de biologiske foreldrene og barnet. I tillegg vil barnet kunne få store vanskeligheter med å tilpasse seg norske forhold igjen ved en eventuell tilbakeføring. Samtidig vil en bred helhetsvurdering av omstendighetene i den konkrete saken kunne tilsi at det vil være til barnets beste å bli plassert i fosterhjem i utlandet. Med i en slik vurdering kan blant annet være om barnet allerede har en tilknytning til det aktuelle fosterhjemmet, barnets eget ønske eller om det vil være best for barnet å bli plassert i samme fosterhjem som eventuelle søsken.

Forskriften § 4 om barnets og foreldrenes rett til å uttale seg om valg av fosterhjem vil selvfølgelig også gjelde spørsmålet om fosterhjemsplassering i utlandet.

Etter at § 4-4 a trer i kraft, hvilket den ikke har gjort i skrivende stund, vil fosterhjemsplassering i utlandet være regulert av denne bestemmelsen. Det vises til kommentarene til denne paragrafen.

Fosterhjemsplassering hos biologiske foreldre

Barnevernloven gir ikke adgang for barnevernmyndighetene til å overføre omsorgen fra den ene av foreldrene til den andre. Se nærmere om dette under kommentarene til § 4-12. Når det gjelder spørsmålet om plassering, er det imidlertid forutsatt at barnevernmyndighetene kan fosterhjemsplassere et barn hos en av de biologiske foreldre, dersom den av foreldrene som barnet har bodd sammen med, fratas omsorgen for barnet.

Bakgrunnen for dette er at regjeringen i forbindelse med Stortingets behandling av Ot.prp. nr. 44 (1991–92) ble bedt om å foreta en utredning av forholdet mellom barnevernloven og barneloven, jf. også kommentarene til § 4-12. Forbruker- og administrasjonskomiteen fant det urimelig «at barnet i tilfelle av omsorgssvikt må plasseres i fosterhjem selv om barnet har god kontakt med den andre av foreldrene, og denne anses å kunne gi barnet den nødvendige omsorg».

Departementet omtalte forholdet mellom barneloven og barnevernloven i Ot.prp. nr. 104 (1992–93). Departementet gikk imot en samordning av de to lovene, men foreslo i stedet en omlegging av praksis, slik at barnet kunne fosterhjemsplasseres hos den ene av foreldrene dersom den andre blir fratatt omsorgen. Departementet la til grunn at lovendring ikke var nødvendig, men la til grunn at det på bakgrunn av Stortingets signaler under behandlingen av gjeldende lov ville være mulig å tolke § 4-22 slik at den gir adgang også til å fosterhjemsplassere barnet hos biologiske foreldre. Forbruker- og administrasjonskomiteen sluttet seg til departementets vurderinger.

Departementet har gitt egne retningslinjer om «Fosterhjemsplassering hos biologiske foreldre», datert 23. november 1993. Retningslinjene er i tråd med de synspunkter som er lagt til grunn i Ot.prp. nr. 104 (1992–93) og Innst. O. nr. 126 (1992–93). Formålet med adgangen til å fosterhjemsplassere barn hos en av de biologiske foreldre er å avhjelpe de situasjoner som kan oppstå der det av tidsmessige årsaker ikke er mulig for foreldrene å få avklart en sak om barnefordeling før barnet må plasseres etter reglene i barnevernloven. Det er understreket at også i de tilfeller der en mor eller far blir fratatt omsorgen for barnet etter barnevernloven, er utgangspunktet at den andre av foreldrene må kreve omsorgen for barnet overført til seg etter reglene i barneloven. Det vises til at det normalt vil være mulig for vedkommende mor eller far

å få en foreløpig avgjørelse etter barneloven før et omsorgsvedtak iverksettes.

Det følger av retningslinjene at vilkåret for å fosterhjemsplassere barnet hos en av de biologiske foreldrene er at løsningen totalt sett må være til barnets beste. Det er uttalt at vedkommende mors eller fars omsorgsevne må være tilfredsstillende, og at det må tas i betraktning hvorvidt plasseringen vil føre til en forsterket konflikt mellom foreldrene som etter en helhetsvurdering vil være uheldig for barnet. Der barneverntjenesten/fylkesnemnda har manglende kunnskap om vedkommendes omsorgsevne, vil ikke barneverntjenesten ha noen ubetinget plikt til å vurdere vedkommende. Det er i retningslinjene vist til at dette må avhenge av situasjonen i det enkelte tilfelle. Hensynet til barnet kan for eksempel tilsi at plasseringen må foretas raskt, og at den ikke kan utsettes til mors eller fars omsorgsevne er nærmere utredet. Det er videre forutsatt at det ved vurderingen av hensynet til barnets beste skal legges vekt på barnets egen oppfatning, jf. lovens § 6-3.

Det er i henhold til retningslinjene en forutsetning for fosterhjemsplassering hos biologiske foreldre at den av foreldrene som ønsker barnet plassert hos seg, før plassering foretas, har tatt, eller tar, de nødvendige skritt til å få løst saken etter reglene i barneloven. Fra dette utgangspunkt er det gjort enkelte reservasjoner, blant annet for de tilfeller der det er tale om rent midlertidige plasseringer i krisesituasjoner.

Det er videre uttalt at i de tilfeller det av tidsmessige årsaker ikke er mulig for vedkommende mor eller far å ta skritt for å få løst saken etter reglene i barneloven før plasseringen foretas, bør barneverntjenesten eller fylkesnemnda fastsette en frist for når et slikt skritt må være tatt. Det vises til at dette bør gjøres for å hindre omgåelse av barnelovens regler, og for å sikre at den ordning som etableres ved plasseringen, så raskt som mulig gjøres permanent.

Det er presisert i retningslinjene at barn som er plassert i fosterhjem hos biologiske foreldre, formelt er under barneverntjenestens omsorg, og at de alminnelige regler om fosterhjem i § 4-22 kommer til anvendelse så lenge plasseringen varer. Dette innebærer blant annet at fosterhjemmet skal godkjennes, og at det skal føres tilsyn med barnet. At barnet er under omsorg av barneverntjenesten, vil videre medføre at fylkesnemnda må oppheve vedtaket om omsorgsovertakelse dersom den barnet er plassert hos, får den daglige omsorgen for barnet overført til seg etter reglene i barneloven. For en nærmere redegjørelse for vilkårene for fosterhjemsplassering hos biologiske foreldre, samt virkningene av slik plassering, vises det til departementets retningslinjer.

Tredje ledd

Tredje ledd inneholder en hjemmel for departementet til å gi forskrifter om hvilke krav som skal stilles ved valg av fosterhjem, om fosterhjemmenes rettigheter og plikter, om barneverntjenestens plikt til veiledning og oppfølging av fosterhjemmene, og om tilsyn med barn i fosterhjem.

Med hjemmel i denne bestemmelsen har departementet gitt forskrift 18. desember 2003 nr. 1659 om fosterhjem, som er inntatt som vedlegg bak i boken. I forskriften § 3 fremgår de generelle kravene til fosterhjem. I forskriften § 4 er det gitt regler for hva barneverntjenesten skal legge vekt på ved valg av fosterhjem til det enkelte barn. Forskriften §§ 3 og 4 er nærmere omhandlet under kommentarene til annet ledd.

Fosterforeldres rettigheter og plikter

Etter plassering skal barneverntjenesten i omsorgskommunen følge opp og føre kontroll med det enkelte barns situasjon i fosterhjemmet, jf. forskriften § 7, som også pålegger barneverntjenesten et ansvar for å gi fosterforeldrene råd og veiledning så lenge plasseringen varer. For å ivareta disse oppgavene skal barneverntjenesten i omsorgskommunen besøke fosterhjemmet så ofte som nødvendig, men minst fire ganger i året. Vurderes forholdene i fosterhjemmet som gode, kan det vedtas at antall oppfølgingsbesøk kan reduseres til to årlige besøk når barnet har bodd i fosterhjemmet i mer enn to år.

Utover dette omhandler forskriften i liten grad fosterhjemmenes rettigheter og plikter. Slike spørsmål er først og fremst regulert i avtaleskjema utarbeidet av departementet. Etter forskriften § 6 skal avtale mellom barneverntjenesten og fosterforeldre inngås i henhold til denne standardavtalen når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse. Ved frivillige plasseringer etter § 4-4 femte ledd og ved private plasseringer etter § 4-7 som senere blir godkjent som fosterhjem, skal standardavtalen benyttes så langt den passer. Etter § 6 skal avtalen gjennomgås minst en gang i året.

Fosterforeldres partsrettigheter

Hva angår spørsmålet om fosterforeldres partsrettigheter ved vedtak etter barnevernloven, vises det til de aktuelle bestemmelsene, jf. § 4-21 første ledd om oppheving av vedtak om omsorgsovertakelse og § 4-17 om flytting av barnet. Det vises for øvrig til § 4-19 tredje ledd, der dom i Rt. 2011 s. 1601, som gjaldt spørsmålet om en tidligere fostermors rett til å kreve samvær med barnet etter § 4-19, er omtalt.

Fjerde ledd

Etter § 4-22 fjerde ledd er det barneverntjenesten i den kommunen fosterhjemmet ligger, som har ansvaret for godkjenning av og tilsyn med fosterhjemmet. Det fremgår imidlertid både av lovens forarbeider og av forskriften §§ 5 og 8 at i de tilfeller barnet plasseres i en annen kommune enn den kommunen

som har vedtatt plasseringen (omsorgskommunen), kan kommunene avtale at omsorgskommunen skal ha ansvaret for godkjenning og tilsyn. Etter forskriften skal en slik avtale i så fall være skriftlig.

Det fremgår av forskriften § 5 at plassering i fosterhjem som faller inn under lovens § 4-22 bokstav a) ikke skal foretas før fosterhjemmet er godkjent, med mindre godkjenning før plassering ikke lar seg gjennomføre. Dette gjelder fosterhjemsplasseringer som foretas etter at det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse eller beslutning om hjelpetiltak. Det vil i disse tilfellene bare være aktuelt å plassere barnet i fosterhjemmet før det er godkjent dersom plasseringen skjer forholdsvis akutt. Fosterhjem i henhold til § 4-22 bokstav b) må godkjennes etter at den private plasseringen er foretatt, fordi plasseringen i disse tilfellene skjer uten barneverntjenestens bistand, jf. ovenfor under kommentarene til første ledd bokstav b).

Godkjenning kan ikke påklages av fosterforeldre

Når et fosterhjem skal godkjennes, skal dette skje etter en konkret vurdering av om fosterhjemmet er egnet for det enkelte barn. I praksis blir mange fosterforeldre likevel gjenstand for en forhåndsvurdering og generell klarering før de på et senere tidspunkt blir vurdert – og eventuelt godkjent – for en aktuell plassering. En slik forhåndsklarering innebærer ingen godkjenning og gir ikke de potensielle fosterforeldrene noen «rett» til et fosterbarn. En slik klarering – eller mangel på klarering – er derfor ikke å anse som et enkeltvedtak som kan påklages. Heller ikke barneverntjenestens endelige beslutning om å godkjenne – eller ikke å godkjenne – et fosterhjem for et bestemt barn, kan anses som et enkeltvedtak hva angår fosterforeldrene. Godkjenning av fosterhjem er en beslutning som treffes ut fra en vurdering av barnets behov, og som henger nøye sammen med det vedtak som gir grunnlag for selve plasseringen, for eksempel vedtak om omsorgsovertakelse. Heller ikke det bakenforliggende vedtaket om omsorgsovertakelse kan påklages av personer som ønsker å bli godkjent som fosterforeldre. Hvorvidt spørsmålet om valg av fosterhjem er et enkeltvedtak hva angår barnevernsakens parter, det vil si barnets foreldre og eventuelt barnet selv, er omhandlet under merknadene til § 6-1 annet ledd.

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt fylkesnemnda har adgang til å stille som vilkår at et bestemt navngitt fosterhjem benyttes, vises det til kommentarene til § 4-15.

Femte ledd

Tilsyn

Frem til 1. januar 2014 skulle tilsynet med barn i fosterhjem gjennomføres av en oppnevnt tilsynsfører, som i utgangspunktet skulle ha en uavhengig rolle overfor barneverntjenesten. Ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63 ble dette endret, slik at ansvaret for å føre tilsyn med fosterbarn nå er kommunalt for-

ankret. Det fremgår av forarbeidene[183] at bakgrunnen for endringen var at tilsynsførerordningen ikke fungerte som forutsatt, og at det var behov for endringer som styrker tilsynet og kontrollen med barns situasjon i fosterhjem. Det er i tråd med dette inntatt i bestemmelsen at formålet med tilsynet skal være å føre kontroll med at barnet får forsvarlig omsorg i fosterhjemmet, og at forutsetningene for fosterhjemsplasseringen blir fulgt opp.

Det er kommunen som er pålagt tilsynsansvaret. Dette innebærer at kommunen står fritt til å bestemme hvordan ansvaret skal organiseres internt i kommunen, samt hvem som skal utøve tilsynet på kommunens vegne. Det er forutsatt i forarbeidene at kommunen kan velge å benytte eksterne aktører til å utøve tilsynet, herunder tidligere tilsynsførere, men det er presisert at de som utøver tilsynet, må være underlagt kommunens instruksjonsmyndighet, og at kommunen vil ha det hele og fulle ansvaret for at tilsynet utføres forsvarlig.

I forarbeidene er det også understreket at det er viktig at tilsynet i størst mulig grad gjennomføres på en måte som sikrer at den eller de som gjennomfører tilsynet, har en uavhengig funksjon overfor både barneverntjenesten og fosterforeldrene. Som eksempel er det vist til at en barnevernansatt som har hatt direkte befatning med saken, ikke kan utføre tilsynet.

I fosterhjemsforskriften §§ 8 og 9 er det gitt nærmere regler om tilsynet, herunder om hvilke krav som bør stilles til personer som utfører tilsyn, krav om rapportering og om plikt til å informere barnet.

Det fremgår av forskriften § 9 at det skal føres tilsyn så ofte som forholdene i det enkelte tilfelle gjør det nødvendig, men minst fire ganger hvert år. For barn over 15 år kan tilsynsbesøkene i visse tilfeller reduseres til to ganger hvert år.

Sjette ledd

Etter denne bestemmelsen har kommunen plikt til å sørge for at de som skal utøve tilsynet på kommunens vegne, gis nødvendig opplæring og veiledning. Av forarbeidene fremgår det at dette innebærer at kommunen blant annet må sikre at personer som utfører tilsyn, har nødvendig kompetanse om barns rettigheter i fosterhjemmet, samt kompetanse til å snakke med barn i en utsatt og krevende situasjon.

183 Prop. 106 L (2012–2013) s. 178 flg.

§ 4-23. Formidling av fosterhjem.

Det er forbudt for privatpersoner å drive formidlingsvirksomhet for plassering av barn uten adopsjon for øye. Organisasjoner kan heller ikke drive slik virksomhet uten bevilling fra departementet, som i tilfelle fører tilsyn med virksomheten.

Den som overtrer forbudet i første ledd, straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder. Forsøk straffes likt med fullbyrdet overtredelse.

For formidlingsvirksomhet for plassering av barn med adopsjon for øye gjelder adopsjonsloven kapittel 3 A.

Første ledd

Bestemmelsen oppstiller forbud mot at privatpersoner kan formidle fosterhjem. Etter lov 28. februar 1986 nr. 8 om adopsjon m.m. (adopsjonsloven) § 16 b er det forbudt for privatpersoner å formidle plasseringer av barn med adopsjon for øye. Det er således forbudt for privatpersoner å drive formidlingsvirksomhet både med og uten adopsjon for øye.

Etter bestemmelsens annet punktum kan heller ikke organisasjoner drive slik formidlingsvirksomhet. I motsetning til privatpersoner kan imidlertid organisasjoner gis bevilling til å drive fosterhjemsformidling. Det er i så fall Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet som skal gi denne bevillingen. Dersom det gis bevilling, skal departementet føre tilsyn med virksomheten.

Formidling av fosterhjem er etter loven en offentlig oppgave. I henhold til lovens § 2-3 annet ledd b) er det Barne-, ungdoms- og familieetaten som har ansvaret for å rekruttere og formidle fosterhjem. Også i denne bestemmelsen ligger det en viss garanti mot at private driver formidlingsvirksomhet,

Annet ledd

Annet ledd bestemmer at overtredelse av forbudet i første ledd kan straffes med bøter eller fengsel i inntil tre måneder.

Etter annet ledd annet punktum straffes forsøk på overtredelse likt med fullbyrdet overtredelse av forbudet.

Tredje ledd

Det vises til kommentarene til første ledd.

§ 4-24. Plassering og tilbakehold i institusjon uten eget samtykke.

Et barn som har vist alvorlige atferdsvansker
- *ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet,*
- *ved vedvarende misbruk av rusmidler eller*
- *på annen måte*

kan uten eget samtykke eller samtykke fra den som har foreldreansvaret for barnet, plasseres i en institusjon for observasjon, undersøkelse og korttidsbehandling i opptil fire uker, eller i den kortere tid som er fastsatt i vedtaket. Ved nytt vedtak kan plasseringstiden forlenges med opptil fire nye uker.

Er det trolig at et barn som nevnt i første ledd har behov for mer langvarig behandling, kan det treffes vedtak om at barnet skal plasseres i en behandlings- eller opplæringsinstitusjon i opptil tolv måneder uten eget samtykke eller samtykke fra den som har foreldreansvaret for barnet. Ved nytt vedtak kan plasseringstiden i særlige tilfelle forlenges med opptil tolv nye måneder. Barneverntjenesten skal fortløpende følge opp plasseringen, og vurdere tiltaket på nytt når plasseringen har vart i seks måneder.

Dersom plasseringen er satt i verk før barnet fyller 18 år, kan tiltak etter første og annet ledd gjennomføres slik som fylkesnemnda har bestemt, selv om vedkommende fyller 18 år i løpet av plasseringstiden.

Et vedtak etter første og annet ledd kan bare treffes dersom institusjonen faglig og materielt er i stand til å tilby barnet tilfredsstillende hjelp sett i forhold til formålet med plasseringen.

Bakgrunnen for egne atferdstiltak

Bestemmelsene i kapittel 4 regulerer i hovedsak barneverntjenestens myndighet til å sette inn tiltak når foreldrene av ulike årsaker ikke makter å gi barnet tilfredsstillende omsorg. Paragraf 4-24 til og med § 4-28 hjemler og regulerer tiltak direkte rettet mot barn med atferdsvansker. Videre hjemler § 4-4 foreldrestøttende tiltak med formål å begrense vanskene for barn som har eller er i ferd med å utvikle atferdsvansker som beskrevet i § 4-24 første ledd.

Det fremgår av forarbeidene[184] at formålet med egne tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker primært var å styrke barnets rettsstilling ved å gi barnet selvstendige partsrettigheter i en situasjon hvor det ofte foreligger en allianse mellom foreldre og hjelpeapparatet.

Vedtaksmyndighet

Det følger av § 4-25 annet ledd første punktum at det er fylkesnemnda som skal fatte vedtak om tvangsplassering etter § 4-24.

184 NOU 1985: 18 s. 187 sitert i Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 58 og 59.

På samme måte som når barn kommer i en akutt krisesituasjon på grunn av omsorgssvikt, er barnevernadministrasjonens leder og påtalemyndigheten også når barnets egen atferd er problemet, gitt myndighet til å fatte midlertidig vedtak om plassering utenfor hjemmet. Akuttvedtak må i disse tilfeller være begrunnet i en krisesituasjon forårsaket av de alvorlige atferdsvanskene barnet har, jf. § 4-25 annet ledd annet punktum sammenholdt med § 4-6 annet ledd.

Atferdstiltak/ omsorgs-overtakelse

Det er ingenting i veien for at tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker benyttes for barn som allerede er under barneverntjenestens omsorg, eller at det samtidig med vedtak om omsorgsovertakelse fattes vedtak om bruk av atferdstiltak.[185] I slike tilfeller må både vilkårene for omsorgsovertakelse etter henholdsvis §§ 4-12 eller 4-8 og vilkårene i § 4-24 være til stede. Benyttes tiltak etter § 4-24 (eller § 4-26) i kombinasjon med vedtak om omsorgsovertakelse, skal barnet plasseres i tiltak som vedtatt etter § 4-24. Tiltaket vil i et slikt tilfelle være begrunnet i at barnet trenger et tilbud utover ren omsorg, og plasseringsmulighetene er derfor ikke begrenset til alternativene i § 4-14.

Plasserings-alternativer

De plasseringsalternativene som kan benyttes for barn det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse for, er angitt i § 4-14. Plasseringsalternativene etter §§ 4-24 og 4-26 er løsrevet fra § 4-14 og er nærmere omtalt under kommentarene til § 4-27.

Samvær

Bruk av atferdstiltak innebærer ikke at omsorgen formelt fratas foreldrene, men har som konsekvens at den daglige omsorgen for barnet i det vesentlige utøves av andre for den tid plasseringen varer. Ved plasseringer etter § 4-24 gir loven verken barneverntjenesten eller fylkesnemnda hjemmel til å regulere samvær mellom barnet og foreldrene, eventuelt mellom barnet og andre. Barn og foreldre har således rett til samvær med hverandre, jf. § 4-19 første ledd. Samvær må i disse tilfellene utøves på en måte som er forenlig med institusjonsoppholdet og driften ved institusjonen, jf. § 5-9. Dersom foreldrene ønsker samvær i strid med barnets egne ønsker, eller på en måte som er uforenlig med og forstyrrende for institusjonsoppholdet, kan hensynet til barnet unntaksvis tilsi at det kan være riktig å vurdere om foreldrenes innstilling i seg selv gir grunnlag for omsorgsovertakelse.

Barnet som part

Forslag om bruk av atferdstiltak er rettet direkte mot barnet og barnet er, uavhengig av alder, alltid part i saken. Se nærmere om barnets selvbestemmelsesrett i § 4-26 og om partsrettigheter i § 6-3.

Rettslige avklaringer

Barnevernlovens bestemmelser om tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker åpner for langvarig tvangsplassering. Bestemmelsene har i praksis vist seg

185 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 59 venstre spalte og s. 114.

å by på en del tolkningstvil og dermed også ulik praksis på punkter av stor betydning for den vedtaket retter seg mot. Noen spørsmål har nå funnet sin løsning gjennom avgjørelser i Høyesterett og ved lovendring. Andre spørsmål er fortsatt uavklarte.

Høyesterett ankeutvalg har ved beslutning inntatt i Rt. 2011 s. 662 lagt til grunn at hjemmelen for korttidsplassering i § 4-24 første ledd og hjemmelen for langtidsplassering i annet ledd begge er selvstendige hjemler. En forutgående plassering etter første ledd begrenser dermed ikke adgangen til fullt ut å utnytte tidsrammen på tolv måneder etter annet ledd. I samme beslutning inntok ankeutvalget det standpunkt at midlertidige plasseringer etter § 4-25 skal inngå i den totale plasseringstiden som gjelder for vedtak etter § 4-24 første og annet ledd. Sistnevnte standpunkt er fulgt opp ved lovendring[186] med virkning fra 1. januar 2014, jf. § 4-25 og kommentarene til denne.

Videre har Høyesterett avsagt to kjennelser og en dom om dobbeltforfølgning og derigjennom vurdert tiltak etter § 4-24 opp mot strafferetten og EMK. Nærmere om dette nedenfor under kriteriet «kriminalitet».

For øvrig har tilgangen på avklaringer fra Høyesterett vært begrenset av kravet om rettslig interesse. Det vises til kjæremålsutvalgets kjennelse inntatt i Rt. 1994 s. 1340, der søksmålet ble avvist fordi det aktuelle tiltaket, hjemlet i § 4-24 annet ledd og tidsbegrenset til tolv måneder, var opphørt på det tidspunkt Høyesterett behandlet saken.

Punkter som fortsatt mangler rettslig veiledning

Praksisen hva gjelder omfanget av tvangsbruk etter fylte 18 år synes å variere. Lovens utgangspunkt er at tvangsvedtak bare kan opprettholdes til en ungdom fyller 18 år. Unntaksregelen i § 4-24 tredje ledd om at et særtiltak kan opprettholdes og fullføres etter fylte 18 år, synes å ha ført til at vedtak om tvangstiltak i noen tilfeller har vært fattet svært nær opp til myndighetsalder. Det dreier seg dermed om tvangstiltak som i all hovedsak forutsettes å ha sin virketid etter at ungdommen er fylt 18 år.

Det savnes også veiledning for i hvilken grad og eventuelt i hvilke tilfeller det vil være rimelig og riktig å se hen til total plasseringstid – ikke bare tvangsoppholdet – som en begrensende faktor ved anvendelsen av § 4-24 når oppholdet til dels har vært basert på frivillighet og dels på tvang.

Det synes også å herske tvil om tvangsrammen på to år etter § 4-24 annet ledd er definitiv, eller om det kan etableres nye tvangstiltak når det er gått en tid – kort eller lang – etter at et tvangstiltak er avsluttet.

186 21. juni 2013 nr. 63.

Første ledd

Paragraf 4-24 inneholder i første ledd både grunnvilkårene for å benytte atferdstiltakene og hjemmelen for bruk av korttidsplassering.

Det generelle utgangspunktet for bruk av atferdstiltakene er at barnet må ha vist alvorlige atferdsvansker. Loven krever for det første at vanskene skal være alvorlige. For det andre må vanskene ha kommet til uttrykk ved kriminalitet, rusmiddelmisbruk eller på annen måte.

Kriminalitet

Kriteriet alvorlig eller gjentatt kriminalitet

Fra proposisjonen[187] siteres:

> Med «alvorlig kriminalitet» i første ledd menes i første rekke de tilfelle hvor det foreligger volds- eller sedelighetsforbrytelse av alvorlig karakter. Ved «gjentatt» kriminalitet er blant annet tenkt på de tilfelle hvor vedkommende har gjort seg skyldig i serier av tyverier eller hærverk.

Tiltakene kan etter dette benyttes både ved alvorlige forbrytelser rettet mot liv og helbred og ved gjentatte vinningsforbrytelser og skadeverk.

Selv om kriteriet for tiltak er kriminalitet, er det i forarbeidene[188] understreket at barneverntiltak skal være til barnets beste. Tiltak skal ikke blandes sammen med straffereaksjoner, og det er en klar forutsetning at det ikke er barnevernets oppgave å verne samfunnet mot unge lovbrytere.

Bruk av atferdstiltakene skal altså kun være motivert ut fra barnets behov for hjelp. Når vilkårene for tiltak er knyttet til kriminell atferd, vil det likevel kunne være en vanskelig oppgave å balansere tiltakene slik at de hele tiden er hjelpemotivert. En ytterligere utfordring er at påtalemyndigheten har myndighet til å fatte midlertidig vedtak når en ungdom er i en akutt faresituasjon, jf. § 4-25 annet ledd.

Samarbeid barneverntjenesten og strafferettspleien

Barneverntjenesten og strafferettspleien er dessuten ved lov pålagt et visst samarbeid. Straffeprosessloven § 71 b[189] gir påtalemyndigheten adgang til å overføre en sak til barneverntjenesten når et barn under 15 år har begått en ellers straffbar handling. Samtidig har politiet en plikt til å etterforske saker der den antatte gjerningspersonen er mellom 12 og 15 år og en adgang til å etterforske saker mot barn under 12 år, jf. straffeprosessloven § 224. I tilknytning

187 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 114 venstre spalte.

188 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 59 venstre spalte, s. 28 venstre spalte, og Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 29 venstre spalte.

189 Tilføyet ved lov 21. mars 2003 nr. 18 (i kraft 1. april 2003).

til lovforslaget pekte Justisdepartementet på at det forhold at lovbrudd etterforskes og oppklares, i seg selv har en allmenn- og individualpreventiv effekt. Videre var det et viktig hensyn å skaffe barneverntjenesten, som selv ikke har etterforskningskompetanse, opplysninger som gjør det mulig å vurdere vilkårene i §§ 4-24 og 4-26.[190]

Det er på det rene at det fortsatt er barnevernsmyndighetene som på selvstendig grunnlag skal vurdere tiltak etter barnevernloven. Det følger av straffeprosessloven § 71 b første ledd annet punktum at barneverntjenesten skal underrette påtalemyndigheten om det treffes vedtak om tiltak eller ikke. Om forholdet til barneverntjenestens taushetsplikt vises til kommentarene til barnevernloven § 6-7.

Når et barn er under varetekt, er dessuten barneverntjenesten ved ny bestemmelse i barnevernloven § 3-5 pålagt å møte til fengslingsmøter. Barneverntjenesten skal samtidig uttale seg om behovet for tiltak etter barnevernloven kapittel 4 og informere om arbeidet med å iverksette tiltak. Det vises til § 3-5 og kommentarene til bestemmelsen.

Forholdet til EMK og FNs barnekonvensjon

Tiltak etter § 4-24 skal som nevnt ovenfor være motivert ut fra hensynet til barnets beste også når plasseringen bygger på kriminalitet, og en tvangsplassering etter § 4-24 er ikke å regne som straff i henhold til norsk intern rett. Det er likevel slått fast gjennom tre avgjørelser i Høyesterett[191] at plassering i slike tilfeller er å anse som straff i henhold til EMK. De aktuelle bestemmelsene er EMK art. 6 «Retten til en rettferdig rettergang», art. 7 «Ingen straff uten lov» og protokoll 7-4 «Rett til ikke å bli stilt for retten eller straffet to ganger». Høyesterett har i dom inntatt i Rt. 2012 s. 1051 oppsummert at straffebegrepet er sammenfallende i de tre bestemmelsene.

I EMK art. 6 pkt. 2 er den såkalte uskyldspresumpsjonen nedfelt: «Enhver som blir siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.» Det vises også til de utfyllende bestemmelsene i barnekonvensjonen art. 40. Art. 6 innebærer at både de objektive og subjektive vilkårene for straff må være oppfylt for å tvangsplassere etter kriminalitetsalternativet i barnevernloven § 4-24. Videre må prosessen i fylkesnemnda oppfylle de krav som stilles til behandlingen av straffesaker og er å regne som en straffeforfølging.

EMKs protokoll 7-4 har som formål å beskytte borgerne mot dobbeltforfølgning og lyder i pkt. 1:

190 Ot.prp. nr. 106 (2001–2002) punkt 3.1.4.

191 Kjennelser i Rt. 2003 s. 1827 og 2004 s. 1360 og dom i Rt. 2012 s. 1051.

> Ingen skal kunne bli stilt for retten eller straffet på ny i straffesak under den samme stats domsmyndighet, for en straffbar handling som han allerede er blitt endelig frikjent eller domfelt for i samsvar med loven og rettergangsordningen i straffesaker i denne stat.

Det er dette forbudet mot dobbeltforfølging som har vært det sentrale temaet i de tre Høyesterettsavgjørelsene som her er nevnt. Forbudet innebærer at et vedtak om tvangsplassering etter barnevernloven kan stå i veien for straffeforfølging og pådømmelse, og omvendt.

I kjennelse inntatt i Rt. 2003 s. 1827 konkluderte Høyesterett med at det ville være ulovlig dobbeltforfølging dersom barneverntjenestens vedtak og straffedommen bygget på samme forhold. I ny kjennelse i samme sak, inntatt i Rt. 2004 s. 1368, kom Høyesterett til et annet resultat med den begrunnelse at vilkårene etter barnevernloven var forskjellige fra strafferettens. Det ble lagt vekt på at § 4-24 også stiller krav om at barnet har behov for mer langvarig behandling, samtidig som formålet med en plassering etter barnevernloven ble vurdert som vesensforskjellig fra formålet med straff.

I dom inntatt i Rt. 2012 s. 1051 drøftet Høyesterett egne, tidligere avgjørelser og nyere praksis fra EMD. Høyesterett la til grunn at den rettsoppfatning som kom til uttrykk i kjennelsen fra 2004, ikke lenger er gjeldende rett. Det avgjørende for om straffesaken og barnevernssaken har samme identitet, er etter dette ene og alene et spørsmål om det i de to sakene bygges på samme, eller i det vesentlige samme, faktum.

I dommen fra 2012 var situasjonen at en ungdom ble satt under tiltale for straffbare handlinger etter at han var tvangsplassert av fylkesnemnda. Lagmannsrettens fellende straffedom ble anket inn for Høyesterett med den begrunnelse at det forelå dobbeltforfølgning. Høyesterett la til grunn at vedtaket om tvangsplassering var å anse som straff, og at det var faktisk identitet mellom barnevernssaken og straffesaken. Likevel ble anken enstemmig forkastet med den begrunnelse at det forelå lovlig parallellforfølgning av de to sakene. Denne problemstillingen var ikke tema i kjennelsene fra henholdsvis 2003 og 2004. Førstvoterendes drøftelse på dette punkt siteres i sin helhet:

> Praksis fra EMD om lovlig parallellforfølging er sparsom. I avvisningsavgjørelsen 30. mai 2000 i saken R.T. mot Sveits – EMS 1996-31 982 – ble det lagt til grunn at forskjellige sanksjoner, fengselsstraff, bot og førerkortbeslag, som ble ilagt samtidig av to forskjellige myndigheter ikke innebar gjentatt straffeforfølging i P 7-4s forstand. Begge myndighetene hadde tatt stilling til skyldspørsmålet. Avgjørelsen viser at det kan være adgang til parallellforfølging, men gir liten veiledning om vilkårene for dette.
>
> I Rt. 2006 side 1498 ble parallellforfølging godtatt. Førstvoterende fremhevet et reelt hensyn som understøtter at det bør være en viss adgang til parallellforfølging.

Saken dreiet seg blant annet om hvorvidt P 7-4 medførte at inndragning av fisketillatelse stengte for senere inndragning av ulovlig fangst. I avsnitt 100 fremheves behovet for å kunne dele kompetansen mellom forskjellige myndigheter:

«Vår sak gjelder derimot tilbaketrekning av en tillatelse til å drive næringsutøvelse hvor det vanskelig kan tenkes annet enn delt kompetanse, og hvor det for tilbaketrekningens vedkommende er viktig med en rask reaksjon. En ordning med delt kompetanse er – slik jeg ser det – sterkere begrunnet her enn i saker om inndragning av førerkort. Mens ordningen i flere europeiske land, herunder Norge, er at ordinær straff og inndragning av førerkort – tilbakekall av førerett som det nå betegnes – avgjøres i samme sak, synes det vanskeligere å se for seg en ordning der påtalemyndigheten skulle avgjøre om en tillatelse til å fiske i Norges økonomiske sone skulle trekkes tilbake.»

Tilsvarende betraktninger gjør seg gjeldende i vår sak. Politiets primære oppgave er kriminalitetsbekjempelse. Riktignok må også politiet har barnets beste for øye når de håndterer saker som berører barn, jf. blant annet barnekonvensjonen artikkel 3, men politiets primæroppgave står likevel i kontrast til barnevernets primæroppgave som er å ivareta barnet og gi det nødvendig hjelp og omsorg og trygge oppvekstvilkår, jf. barnevernloven § 1-1. Det er vanskelig å se for seg at disse to til dels motstridende hensynene kan ivaretas på en fullgod måte i en prosess under ett myndighetsorgan. Etter min mening bør det være rom for delt kompetanse og dermed adgang til parallellforfølgning i en sak som den foreliggende, forutsatt at det er tilstrekkelig saklig og tidsmessig sammenheng mellom prosessene.

Tilsvarende betraktninger er lagt til grunn i Rt. 2010 side 1121 avsnitt 54 hvor Høyesterett, etter å ha gått igjennom praksis fra EMD og Høyesteretts avgjørelse i Rt. 2006 side 1498, sier:

«I vår sak kan det ikke være tvilsomt at det foreligger tilstrekkelig saklig og tidsmessig sammenheng. De to sakene hadde sitt grunnlag i samme faktiske forhold – manglende opplysning i selvangivelsen som førte til for lav utlignet skatt. Straffesaken og forvaltningssaken ble behandlet parallelt. Etter at A var siktet 14. desember 2007, fulgte varselet om endring av ligningen 28. august 2008, dernest tiltalebeslutningen 14. oktober 2008, ligningsmyndighetenes endringsvedtak 24. november og tingsrettens dom 2. mars 2009. Den forvaltningsmessige og strafferettslige behandlingen var i sjelden grad sammenvevet.»

Også i vårt tilfelle har de to sakene grunnlag i samme faktiske forhold, nemlig As kriminelle handlinger. Straffesaken og barnevernssaken har vært parallelt behandlet. I perioden januar til april 2010 bodde A frivillig på X ungdomshjem. Ved økt kriminell aktivitet høsten 2010 flyttet han igjen til X ungdomshjem 7. oktober 2010. Han rømte fra institusjonen og begikk nye straffbare handlinger. Det ble deretter truffet vedtak om plassering på Z motivasjonskollektiv 14. oktober. Også derfra rømte han flere ganger og begikk ny kriminalitet inntil han ble plassert ved Y barneverntiltak AS ved vedtak 17. desember 2010. I samme periode har også politiet behandlet As kriminalitet. Den 19. august 2010 ble det tatt ut siktelse mot ham for tre forhold begått 17. juni og 7. juli 2010. Han har vært pågrepet av politiet for ny kriminalitet og fremstilt til avhør en rekke ganger i løpet av høsten. Ny siktelse ble tatt ut 11. februar 2011 og tiltalebeslutning 16. februar 2011. Det har altså vært tidsmessig og saklig sammenheng mellom politiets og barnevernets behandling av As kriminalitet.

> På denne bakgrunn har jeg kommet til at selv om det må legges til grunn at tvangsplassering etter kriminalitetsalternativet i barnevernloven § 4-24 er straff i P 7-4s forstand, foreligger det lovlig parallelbehandling av de to sakene.

Høyesterett viste til tre tidligere saker der parallellforfølging er ansett lovlig. Det dreier seg om saker der forvaltningen har hatt kompetanse til å inndra henholdsvis retten til å føre bil og tillatelsen til å drive fiske i norsk økonomisk sone, mens den tredje saken er en skattesak, der forvaltningen har hatt kompetanse til å endre ligning og eventuelt også ilegge tilleggsskatt. De to første sakene innebærer tap av en tillatelse som er benyttet i strid med lovverket, mens sanksjonen i skattesaken var av ren økonomisk karakter. Det dreier seg følgelig om saker av en helt annen karakter enn en tvangsplassering etter barnevernloven. En plassering etter § 4-24 innebærer stor grad av frihetsberøvelse, og en plassering vil ofte ha en varighet utover det en fengselsstraff for den samme kriminaliteten ville medført. Selv om også barneverntjenesten i saker som dette vil ha som siktemål å få ungdommen til å avstå fra videre kriminalitet, og politiet i henhold til barnekonvensjonen artikkel 3 skal ha barnets beste for øye, har Høyesterett likevel kommet til at politiets primæroppgave, kriminalitetsbekjempelse, står i slik kontrast til barneverntjenestens primæroppgaver at det bør være rom for delt kompetanse og dermed også adgang til parallellforfølgning. Som det fremgår, er forutsetningen for slik lovlig parallellforfølgning at det foreligger både saklig og tidsmessig sammenheng mellom politiets og barneverntjenestens saker.

Rusmiddelmisbruk

Kriteriet vedvarende bruk av rusmidler

Det er i forarbeidene vist til at begrepet «vedvarende bruk av rusmidler» er benyttet for å understreke at ikke enhver bruk av rusmidler er relevant. Det er forutsatt et omfattende misbruk både i omfang og tid.[192] Misbrukets omfang og varighet antas likevel til en viss grad å måtte kunne vurderes opp mot barnets alder. Det legges til grunn at bestemmelsen kommer til anvendelse ved bruk av både legale og illegale rusmidler og omfatter misbruk av så vel alkohol som legemidler og narkotika. Bruk av særtiltak begrunnet i rusmiddelmisbruk må for øvrig ses i sammenheng med tiltak for rusmiddelmisbrukere hjemlet i helse- og omsorgstjenesteloven § 10-3.

192 Ot.prp. nr. 4 (1991–92) s. 114 venstre spalte.

Kriteriet på annen måte **«På annen måte»**

Begrepet er en sekkebetegnelse som innholdsmessig gir lite veiledning. Med bakgrunn i at den beskriver en innfallsport til tiltak som er svært inngripende, er det uheldig at loven ikke benytter et mer presist begrep. Kriteriet er i forarbeidene definert som «annen form for utpreget normløs atferd». Utover kriminalitet og rusmiddelmisbruk er vanlige utslag av alvorlige atferdsproblemer beskrevet som «… prostitusjon og manglende tilknytning til normalt livsmønster for barn i tilsvarende aldersgruppe, slik man kjenner det f.eks. for de såkalte gatebarna, …».[193] Forarbeidene gir dermed støtte for at det også på dette punkt er den sosialt sett negative og normløse atferden som skal begrunne bruk av særtiltakene. Mer introverte problemer som først og fremst rammer den det gjelder, kan således ikke utløse tiltak etter denne bestemmelsen selv om situasjonen for barnet er svært vanskelig, for eksempel i alvorlige tilfeller av spisevegring. Det må legges til grunn at tiltakene kun kan benyttes når den unge har vist massiv negativ atferd, jf. lovens og forarbeidenes formuleringer «alvorlige» atferdsproblemer vist ved «utpreget» normløs atferd. Atferdsvansker av samfunnsmessig mindre synlig art må dermed antas ikke å gi grunnlag for å ta tiltakene i bruk.

Kriminalitet og rusmisbruk som ikke kvalifiserer for bruk av bestemmelsens første og andre strekpunkt, kan ikke være grunnlag for anvendelse av tredje strekpunkt. Atferdsproblemer «på annen måte» fanger imidlertid opp de mer sammensatte problemer, som også vil kunne ha i seg elementer av kriminalitet og rusmisbruk uten at lovens kriterier på disse punktene isolert sett er oppfylt.

Det forhold at en ungdom har mye ugyldig skolefravær eller helt er falt ut av skolen, kan alene ikke gi grunnlag for å ta bestemmelsen i bruk. Problemer knyttet til skolegang kan imidlertid være ett av flere symptomer på normoppløsning og må ses i sammenheng med den totale livssituasjonen. Fravær fra hjemmet, unndragelse av voksenkontroll for øvrig og dragning mot uoversiktlige miljøer av eldre ungdom er andre klare bekymringsfaktorer. Da det ikke er holdepunkter verken i lovteksten eller forarbeidene som tilsier at terskelen for å ta i bruk tredje strekpunkt skal være lavere enn for de to forutgående strekpunkter, må det legges til grunn at problemenes alvorlighetsgrad må ligge på samme nivå som for alternativene kriminalitet og rusmiddelmisbruk.

Konflikter i hjemmet og/eller utagering overfor familiemedlemmer kan i seg selv ikke berettige bruk av bestemmelsen. Også når barnets asosiale atferd i

193 NOU 1985: 18 s. 188 pkt. 11.10.11.2.

utgangspunktet er det mest iøyenfallende problemet, må det vurderes om atferden kan være en direkte reaksjon på en aktuell, mangelfull omsorgssituasjon eller problemer for øvrig i hjemmemiljøet. En slik åpen vurdering vil være nødvendig for å kunne sette inn den riktige hjelpen.

Heller ikke utagering på institusjon kan i seg selv gi grunnlag for å konstatere alvorlige atferdsproblemer i lovens forstand. En utagering kan i slike tilfelle være en reaksjon på selve plasseringen, de behandlingsmetodene som benyttes, og de rammene som ellers gjelder. Selve institusjonsoppholdet og behandlingsmetodene vil kunne oppleves som integritetskrenkende og avstedkomme reaksjoner i form av utagerende atferd. Problemstillingen er særlig aktuell ved tvangsplasseringer. I denne sammenheng kan nevnes en underrettsdom hvor en ungdom plassert i barneverntiltak på grunn av nødverge ble frifunnet for tiltalen om legemsfornærmelse og trusler rettet mot ansatte ved institusjonen (Tønsberg byrett sak nr. 98-1185 M 3. desember 1998).

Korttidsplassering

Paragraf 4-24 første ledd gir adgang til å tvangsplassere et barn i institusjon for observasjon, undersøkelse og korttidsbehandling. Institusjonsopphold kan også ha som formål å gi nærmere kunnskap om barnets problemer og behandlingsbehov gjennom observasjon og undersøkelser for å muliggjøre en mest mulig hensiktsmessig oppfølging. Forarbeidene forutsetter at en plassering etter første ledd benyttes til planlegging med sikte på å finne et egnet opplegg for fortsatt behandling i og utenfor institusjon.[194] Dette betyr at barneverntjenesten må ha et klart siktemål med plasseringen.

Tvangsplassering etter første ledd vil normalt ha som formål å avklare det videre hjelpebehovet. Da et grunnvilkår for slik tvangsplassering er at ungdommen allerede har utviklet alvorlige atferdsproblemer, må det være klart at bestemmelsen ikke hjemler tvangsplassering for å utrede hvorvidt ungdommen har alvorlige atferdsproblemer.

Forlengelse

Vedtak om plassering kan fattes for en periode på inntil fire uker. Det er adgang til å forlenge plasseringstiden med ytterligere fire uker.

Slik § 4-24 første ledd er formulert, synes det klart at fylkesnemnda ikke kan fatte vedtak som hjemler plassering på inntil åtte uker (fire + fire uker). Forlengelse kan bare skje ved nytt vedtak i fylkesnemnda. Det er i forarbeidene uttalt at nytt vedtak først bør treffes etter at to tredjedeler av den først fastsatte plasseringstiden er utløpt, slik at resultatet av den første del av institusjonsoppholdet vurderes før plasseringstiden eventuelt forlenges.[195] Forslag om å for-

194 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 61 venstre spalte.

195 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 114 venstre spalte.

lenge plasseringstiden for nye fire uker må være fremmet for fylkesnemnda noe tid før tidsrammen for det første vedtaket er utløpt. Det er ikke holdepunkter verken i loven eller i forarbeidene for at en plassering kan opprettholdes utover fire uker når forslag om forlengelse i ytterligere fire uker er oversendt fylkesnemnda. Vedtak om forlengelse må derfor foreligge før det første vedtaket er utløpt, dersom plasseringen skal kunne opprettholdes uten avbrudd.

Det har i praksis vist seg vanskelig å få til to behandlinger i fylkesnemnda på så vidt kort tid som loven her forutsetter. Dette innebærer at det sjelden fattes vedtak om forlengelse etter første ledd.

Plasseringstiden regnes fra det tidspunkt vedtaket iverksettes. Det følger av § 4-25 tredje ledd annet punktum at et vedtak kan settes i verk senest seks uker fra vedtaksdato. Dersom vedtaket kan iverksettes umiddelbart, for eksempel fordi barnet allerede befinner seg i det aktuelle barneverntiltaket, skal plasseringstiden regnes fra vedtaksdato.

Slik loven er oppbygd, må det være klart at det ikke er adgang til å fatte vedtak om korttidsopphold etter første ledd samtidig som det fattes vedtak om langtidsplassering etter annet ledd.

Annet ledd

Langtidsplassering

Et barn som har vist slike alvorlige atferdsvansker som beskrevet i første ledd, kan etter bestemmelsen i annet ledd tvangsplasseres i institusjon for mer langvarig behandling. Det er således et tilleggsvilkår for å kunne fatte vedtak om langtidsplassering at barnet anses som behandlingstrengende.

Om behovet for mer langvarige tiltak og om tiltakets innhold heter det i forarbeidene:[196]

> Bakgrunnen for dette er at 4 + 4 uker normalt vil være for kort behandlingstid, da mange av de unge det her gjelder vil ha behov for langvarige tiltak. For en del barn vil det være aktuelt med fagkyndig hjelp av psykiatrisk art. En forholdsvis stor gruppe vil trenge opplæring i det å forholde seg til og samarbeide med andre. I tillegg vil begge grupper trenge arbeidstrening, eventuelt forutgående teoretisk utdanning på grunnskole- eller videregående nivå.
>
> Når det gjelder institusjonens art, sier ikke høringsutkastet mer enn at det må dreie seg om en institusjon for behandling og opplæring. Hvilke plasseringsalternativer som er aktuelle, er nærmere omtalt i kommentarene til § 4-27.

Loven krever at det må være trolig at det foreligger et behov for mer langvarig behandling. Begrepet trolig er vagt. Lovens vilkår antas å være oppfylt, når

196 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 61 venstre spalte.

behandlingsbehovet ut fra en faglig vurdering fremstår som nærliggende eller sannsynlig.

Tvangsplassering etter denne bestemmelsen kan vedtas for inntil tolv måneder. Bestemmelsens formulering innebærer at fylkesnemnda også kan begrense plasseringsperioden til en kortere periode enn tolv måneder. Det er et overordnet prinsipp at det ikke skal fattes mer inngripende vedtak enn det som er nødvendig.

Iverksettelse

Det følger av § 4-25 tredje ledd annet punktum at et vedtak kan settes i verk senest seks uker fra vedtaksdato. Det er ikke adgang til å forlenge perioden for iverksettelse utover seks uker, slik § 4-13 åpner for i saker om omsorgsovertakelse.

Plasseringstiden regnes fra det tidspunkt vedtaket iverksettes. Dersom vedtaket kan iverksettes umiddelbart, for eksempel fordi barnet allerede befinner seg i det aktuelle barneverntiltaket, skal plasseringstiden regnes fra vedtaksdato.

Forlengelse

I særlige tilfeller kan plasseringstiden forlenges med ytterligere tolv måneder.

Etter lovens ordlyd er forlengelse av plasseringstiden forbeholdt «særlige tilfelle», og forlengelse kan dermed skje bare rent unntaksvis. Tvangsplassering i tolv måneder er i seg selv et inngripende tiltak, og både Høyesterett og lovgiver har vært opptatt av å tydeliggjøre de rettslige rammene rundt tvangsplasseringens varighet. Det vises til at § 4-25 med virkning fra 1. januar 2014 er endret, slik at en eventuell forutgående midlertidig plassering skal regnes med i plasseringstiden etter § 4-24. Lovendringen skjedde etter at Høyesteretts ankeutvalg i beslutning inntatt i Rt. 2011 s. 662 kom til samme resultat. I denne beslutningen og i lovens forarbeider er betydningen av lovens maksimumsgrenser og rettssikkerhetshensyn vektlagt. De rettssikkerhetshensyn som her er vektlagt, må få betydning også når forlengelse skal vurderes.

Adgangen til forlengelse ble vedtatt i Stortinget uten forutgående forslag fra departementet, som i proposisjonen uttalte at «tvangsbehandling av barnet i mer enn 12 måneder (vil) være uheldig».[197] Forbruker- og administrasjonskomiteen begrunnet sitt forslag om adgang til forlengelse slik:

> Komiteen har vurdert hvorvidt lengstefristen på ett år for behandling av ungdom med alvorlige atferdsproblemer er tilstrekkelig. Fra faglig hold påpekes det at enkelte behandlingstilbud må foregå over lengre tid, for at man skal få positive resul-

197 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 62 høyre spalte.

tater. Komiteen vi foreslå at fylkesnemnda etter ett år uthevet her kan foreta en ny individuell vurdering, og eventuelt avgjøre at plasseringstiden kan forlenges ytterligere ett år.

Komiteens begrunnelse for plassering utover tolv måneder var at enkelte behandlingstilbud må foregå over lengre tid for å gi positive resultater. I tråd med dette må vedtak om forlengelse begrenses til tilfeller der behandlings-/opplæringsopplegget er godt i gang, og ungdommen ser ut til å nyttiggjøre seg tilbudet. Det er dermed en forutsetning for vedtak om forlengelse at planen er å videreføre en etablert behandlingsprosess.

Flytting til ny institusjon?

I denne forbindelse oppstår spørsmålet om plasseringstiden kan forlenges i et nytt tiltak, eller om det er en forutsetning at barnet forblir plassert i samme institusjon. Dette spørsmålet vil antakelig bare unntaksvis oppstå, da det sjelden vil være ønskelig å foreta en flytting fra et behandlingstilbud som ungdommen nyttiggjør seg. Unntak kan tenkes når ungdommens utvikling og behandlingsbehov tilsier flytting til en institusjon som er mer tilpasset ungdommens aktuelle situasjon og behov. Eksempelvis kan situasjonen være at ungdommen ikke lenger har behov for like høy grad av skjerming og tette rammer, men for større grad av selvstendighetstrening og forberedelse til et liv utenfor institusjon. Forutsetningen om at forlengelse kun kan vedtas for å videreføre en behandlingsprosess som er i gang, og som har medført en positiv utvikling hos ungdommen, innebærer at flytting bare kan finne sted dersom den nye institusjonen er bedre egnet til å videreføre det etablerte behandlingsopplegget enn den institusjonen ungdommen flyttes fra. Det er således ikke adgang til å fatte vedtak om forlengelse med det formål å etablere et nytt behandlingsopplegg fordi den behandlingen som har vært gitt, ikke har ført til en positiv utvikling hos ungdommen.

Grunnvilkårene ikke tema

Ved forlengelse skal det vurderes om det foreligger et fortsatt behandlings- eller opplæringsbehov, og om det er hensiktsmessig å videreføre en etablert behandlingsprosess. Det er altså ikke lovens grunnvilkår «alvorlige atferdsvansker» som er tema ved forlengelse, men hvorvidt ungdommen ved fortsatt opphold i institusjon kan gis ytterligere hjelp for de problemene som lå til grunn for den asosiale atferden vedkommende viste forut for plasseringen.

Nytt vedtak

Forlengelse kan kun skje ved nytt vedtak i fylkesnemnda. Det er dermed ikke adgang til å vedta plassering utover tolv måneder i ett og samme vedtak. Det er i forarbeidene forutsatt at plasseringsperioden hjemlet i det første vedtaket i det vesentligste må være utløpt før spørsmålet om eventuell forlengelse tas opp til behandling. For at en plassering skal kunne løpe uten opphold, må forslag om forlengelse likevel fremmes for nemnda på et tidspunkt som

gjør det mulig for fylkesnemnda å behandle saken før det første vedtaket er utløpt.

Opphold basert dels på samtykke og dels på tvang

Når forlengelse utover tolv måneder vurderes, kan situasjonen være at ungdommen i tillegg til tvangsoppholdet har vært en tid i institusjonen basert på samtykke. I slike tilfeller vil det være særlig viktig å vurdere det materielle grunnlaget for forlengelse, herunder spesielt effekten av behandlingsoppholdet og institusjonens egnethet.

Ny plassering etter at tidsrammen er oppbrukt?

Forbruker- og administrasjonskomiteen, som altså i motsetning til departementet gikk inn for en adgang til å forlenge en tolvmånedersplassering med nye tolv måneder, drøftet ikke muligheten for å etablere nye tvangstiltak etter at den samlede plasseringstiden på ett år, ved forlengelse eventuelt to år, etter annet ledd fullt ut er utnyttet.

Ovenfor under randmerknaden «Forlengelse» er det vist til beslutning inntatt i Rt. 2011 s. 662 og lovendring som innebærer at perioden ungdommen har vært akuttplassert, skal inngå i den totale plasseringsrammen i § 4-24 første eller annet ledd. De samme rettssikkerhetshensynet som her er gjort gjeldende, trekker klart i retning av å tolke adgangen til å anvende ny tvang på de samme atferdsvanskene restriktivt.

Hensynet til den enkeltes rettssikkerhet og behovet for forutsigbarhet i behandlingsforløpet taler klart mot at feilslåtte tvangstiltak kan avløses av nye tiltak – i alle fall før eller umiddelbart etter at et tiltak er avsluttet. Det kan ikke være særlig rom for prøving og feiling i den forstand at tolv måneders tvangsplassering uten synlige resultater skal kunne avløses av et helt nytt tiltak i håp om at dette skal lykkes. De tiltaksplanene som etter § 4-28 skal utarbeides når en ungdom plasseres i atferdstiltak, må ha som siktemål at det tilbudet som gis, er tilstrekkelig målrettet.

Da vi befinner oss i kjerneområdet for legalitetsprinsippet, burde det ha fremgått direkte av loven, eller i det minste av forarbeidene, dersom – og eventuelt i hvilke tilfeller – bestemmelsen skal kunne hjemle en ny omgang med bruk av tvangstiltak kort eller lang tid etter at et behandlingsopphold på inntil to år er avsluttet. Fordi tidsrammene for bruk av tvang etter § 4-24 i utgangspunktet er vide, vil en liberal forståelse av loven innebære at en ungdom kan risikere å være tvangsplassert i institusjon mesteparten av ungdomstiden. Det legges etter dette til grunn at en eventuell ny plassering i alle tilfeller bare vil kunne være aktuelt helt unntaksvis, og plasseringen må i så fall være basert på et nytt faktisk grunnlag og «nye» atferdsvansker.

Pålagt oppfølging og evaluering

Når barn er plassert i atferdstiltak, er barneverntjenesten pålagt et spesielt oppfølgingsansvar. Loven bestemmer at barneverntjenesten fortløpende skal

følge opp plasseringen. Dette forutsetter at barneverntjenesten regelmessig har kontakt med institusjonen og barnet.

Når plasseringen har vart i seks måneder, skal barneverntjenesten vurdere tiltaket på nytt. Det må legges til grunn at dette innebærer at barneverntjenesten på evalueringstidspunktet skal foreta en realitetsvurdering av om det er grunnlag for å opprettholde tiltaket. I rundskriv 2006-07-01.Q- 1104 har departementet for øvrig understreket behovet for oppfølging av plasseringene ved å anbefale at evalueringer gjennomføres hver tredje måned.

Tiltaksplan

Etter § 4-28 skal barneverntjenesten utarbeide tiltaksplan for barn som plasseres i institusjon i medhold av §§ 4-24 og 4-26. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Tredje ledd

Tvangstiltak etter fylte 18 år

Bestemmelsen er et unntak fra lovens hovedregel om at barneverntiltak bare kan opprettholdes etter fylte 18 år dersom ungdommen samtykker, jf. § 1-3. Tvangsvedtak etter § 4-24 første og annet ledd kan etter denne bestemmelsen gjennomføres slik fylkesnemnda har bestemt, selv om barnet fyller 18 år i løpet av plasseringstiden. Det er et ubetinget krav at vedtaket er iverksatt før barnet er fylt 18 år. Vedtak etter § 4-24 som ikke er iverksatt, faller således bort den dagen ungdommen fyller 18 år.

Tvangsvedtak nær opp til fylte 18 år?

Unntaksregelen i tredje ledd har langt på vei som følge at myndighetsalderen utsettes tilsvarende. Selv om barnets/ungdommens selvbestemmelsesrett frem mot myndighetsalder gradvis utvides, må en tvangsplassering som forutsettes å virke etter fylte 18 år, anses som langt mer inngripende enn tilsvarende tiltak før myndighetsalderen. Dette tilsier at barneverntjenesten bør være tilbakeholden med å fremme forslag om tvangstiltak overfor ungdom som om kort tid fyller 18 år. Det vises til at adgangen til å bruke tvang overfor voksne i hjelpeøyemed etter andre lover er begrenset.

Ikke adgang til nytt vedtak etter fylte 18 år

Det er reist spørsmål om det er adgang til å fatte vedtak om å forlenge plasseringstiden med henholdsvis fire uker eller tolv måneder etter at ungdommen er fylt 18 år, jf. første og annet ledd. Loven gir adgang til å gjennomføre plasseringen «slik fylkesnemnda har bestemt». Fylkesnemnda kan fatte vedtak kun for henholdsvis fire uker og tolv måneder og kan følgelig ikke ha bestemt noe utover denne tidsrammen. Selv om det er tale om å forlenge et tiltak som er i gang, ligger det en begrensning i at fylkesnemnda må fatte nytt vedtak. Loven tillater ikke at det fattes tvangsvedtak for barn som er fylt 18 år. Det må etter dette være klart at plasseringen – uten barnets samtykke – ikke kan forlenges utover den tid som er fastsatt i det vedtak som gjaldt da barnet fylte 18 år.

Fjerde ledd

Tiltakets egnethet

Bestemmelsen stiller krav til institusjonen faglig og materielt. Institusjonen kan bare benyttes dersom den er i stand til å gi barnet tilfredsstillende hjelp sett i forhold til formålet med plasseringen. Bestemmelsen innebærer at det aktuelle tiltaket må vurderes helt konkret opp mot barnets behov for hjelp. Det er fylkesnemnda som må foreta denne vurderingen. Barneverntjenestens vurdering av om tiltaket er egnet, må derfor vedlegges forslaget om bruk av atferdstiltak til fylkesnemnda. Nemnda kan fatte vedtak om bruk av tiltaket bare når den finner at lovens vilkår på dette punkt er oppfylt.

Begrenset adgang til flytting innenfor en plasseringsperiode

Lovens krav om at tiltaket skal vurderes i forhold til den enkelte ungdoms behov, innebærer at vedtaket må anses å ha gyldighet kun for det tiltaket fylkesnemnda har fattet vedtak om. Det er dermed ikke adgang til å foreta flytting fra en institusjon til en annen, med mindre dette er uttrykkelig hjemlet i fylkesnemndas vedtak. Det forekommer at fylkesnemndas vedtak går ut på plassering i en institusjon som har ulike avdelinger. Uten klare holdepunkter i fylkesnemndas vedtak må det legges til grunn at barnet ikke kan flyttes fra en avdeling til en annen, selv om barnet i og for seg plasseres innenfor samme tiltaksgruppe eller tiltakskjede, da de ulike enhetene kan ha svært forskjellig tilbud.

Flytting innenfor en tiltakskjede kan bare finne sted når fylkesnemnda i sitt vedtak har vurdert begge alternativene og funnet dem egnet for barnets behov. Dersom det vurderes som nødvendig å flytte barnet til en institusjon eller et tiltak som ikke omfattes av fylkesnemndas vedtak, må barneverntjenesten fremme ny sak for fylkesnemnda etter barnevernloven § 4-24. Det er ikke adgang til å fremme eller behandle en sak som bare gjelder nytt plasseringssted, idet valg av plasseringssted må vurderes opp mot barnets situasjon på vedtakstidspunktet. Et behov for flytting vil være et resultat av uforutsette problemer knyttet til ungdommen eller institusjonen som vil nødvendiggjøre en ny samlet vurdering av barnets totale situasjon og behov for videre tiltak.

§ 4-25. Framgangsmåten ved vedtak etter § 4-24.

Før det blir gjort et vedtak etter § 4-24 første og annet ledd, skal barneverntjenesten vurdere om det i stedet bør settes i verk hjelpetiltak etter § 4-4. Barneverntjenesten skal også planlegge og sette i verk de hjelpetiltak som er nødvendige som oppfølging av institusjonsoppholdet.

Et vedtak etter § 4-24 første og annet ledd skal treffes av fylkesnemnda etter reglene i kapittel 7. Midlertidig vedtak kan treffes av barnevernadministrasjonens leder og av påtalemyndigheten. § 4-6 annet, fjerde og femte ledd

gjelder tilsvarende. Plasseringstiden etter det midlertidige vedtaket skal inngå i den totale plasseringstiden som gjelder for vedtak etter § 4-24 første og annet ledd.

Barneverntjenesten kan la være å sette vedtaket i verk om forholdene tilsier det. Fylkesnemnda skal varsles om dette. Er vedtaket ikke satt i verk innen seks uker, faller det bort.

Første ledd

Hjelpetiltak

Bestemmelsen gir anvisning på at barneverntjenesten skal vurdere mildere tiltak før det foreslås tvangstiltak. Det er et gjennomgående prinsipp i barnevernloven at det ikke skal fattes vedtak som er mer inngripende enn det som er nødvendig. Barneverntjenesten skal derfor vurdere om det i stedet for tvangstiltak etter § 4-24 bør settes i verk hjelpetiltak etter § 4-4, eller om det er grunnlag for samarbeid om en plassering etter § 4-26. Særlig aktuelle er bestemmelsene i § 4-4 om foreldrestøttende tiltak når barnet har, eller er i ferd med å utvikle, alvorlige atferdsvansker. Hvilke hjelpetiltak som står til rådighet, følger av § 4-4 og er nærmere omtalt i kommentarene til denne bestemmelsen.

Barneverntjenesten er etter første ledd også pålagt å følge opp med nødvendige hjelpetiltak etter at et institusjonsopphold hjemlet i § 4-24 er avsluttet. Bestemmelsen klargjør at dette oppfølgingsansvaret ligger hos den kommunale barneverntjenesten og ikke hos institusjonen. Etter forslag fra barneverntjenesten kan fylkesnemnda etter § 4-4 fatte vedtak om foreldrestøttende tiltak som et hjelpetiltak etter avsluttet institusjonsopphold. Tiltaket er nærmere omtalt i kommentarene til bestemmelsen.

Annet ledd

Vedtaksmyndighet

Som andre tvangsvedtak etter barnevernloven, med unntak av de midlertidige vedtakene, skal vedtak etter § 4-24 første og annet ledd fattes av fylkesnemnda. Saksbehandlingen i fylkesnemnda følger de særlige reglene i barnevernloven kapittel 7.

På samme måte som når barn kommer i en akutt krisesituasjon på grunn av omsorgssvikt, er barneverntjenestens leder og påtalemyndigheten gitt myndighet til å fatte midlertidig vedtak om plassering utenfor hjemmet når en ungdom kommer i en alvorlig krisesituasjon grunnet alvorlige atferdsvansker. Paragraf 4-25 annet ledd tredje punktum gir § 4-6 annet ledd tilsvarende anvendelse og må derfor ses i sammenheng med denne bestemmelsen.

Vilkår

Grunnvilkåret for å treffe vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum er at vilkårene i § 4-24 første ledd er til stede, jf. kommentarene til denne bestem-

melsen. Paragraf 4-25 annet ledd tredje punktum viser for øvrig til § 4-6 annet, fjerde og femte ledd, som gjelder tilsvarende.

Henvisningen til § 4-6 annet ledd innebærer at formålet med et akuttvedtak også for barn med alvorlige atferdsproblemer er å avverge en akutt fare. Et klart hjelpebehov og ledig institusjonsplass er ikke tilstrekkelig grunnlag for å fatte midlertidig vedtak. Heller ikke det forhold at et barn har vist alvorlige atferdsvansker ved for eksempel vedvarende misbruk av rusmidler er tilstrekkelig grunnlag for å fatte et midlertidig vedtak. Et barn som er i en slik situasjon, oppfyller grunnvilkåret for å kunne ta atferdstiltak i bruk, men vilkårene for å fatte midlertidig vedtak er først til stede når det foreligger en fare som går utover det å ha alvorlige atferdsvansker. Et midlertidig vedtak etter § 4-25 kan dermed bare fattes når det foreligger slike atferdsvansker som beskrevet i § 4-24 første ledd, og det i tillegg er oppstått en tilspisset situasjon som innebærer akutt fare for at barnet vil bli vesentlig skadelidende dersom det ikke tas hånd om straks.

I et midlertidig vedtak må det akutte i situasjonen konkretiseres og tydeliggjøres. Et midlertidig vedtak vil således ikke kunne baseres på faglige utredninger og arbeid som har pågått over tid, dersom utredningen eller arbeidet ikke har avdekket et akutt behov. Normalt vil et midlertidig vedtak måtte begrunnes i konkrete hendelser.

Fare for selvdrap. Nødrett?

Det fattes med jevne mellomrom midlertidige vedtak etter barnevernloven § 4-25 som er begrunnet med at det foreligger fare for at en ungdom skal ta sitt eget liv. En slik fare er i seg selv ikke grunnlag for å fatte midlertidig vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum. Har faren derimot direkte sammenheng med alvorlige atferdsvansker slik disse er beskrevet i § 4-24 første ledd, kan situasjonen likevel ligge innenfor anvendelsesområdet for § 4-25 annet ledd annet punktum. En akutt fare for selvdrap vil normalt kvalifisere for innleggelse etter psykisk helsevernloven. Helsepersonell vil i utgangspunktet være bedre egnet til å vurdere hvorvidt faren for selvdrap er akutt. Dersom ungdommen ikke ivaretas av helsemyndighetene, vil representanter for andre deler av hjelpeapparatet måtte vurdere om situasjonen er så tvingende at det må gripes inn under henvisning til nødrett, jf. straffeloven 2005 § 17.

I tilfeller der barneverntjenesten handler på nødrettslig grunnlag, skal «vedtaket» ikke sendes fylkesnemnda for godkjenning. Godkjenningsordningen omfatter bare akuttvedtak som er fattet med hjemmel i barnevernlovens bestemmelser. Ligger et vedtak først utenfor rammen av barnevernlovens bestemmelser, vil en godkjenning i fylkesnemnda ikke kunne reparere denne mangelen, jf. § 4-6 annet ledd annet punktum.

Straffbare handlinger

Et midlertidig vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum kan være direkte foranlediget av kriminell aktivitet eller mistanke om slik virksomhet. Særlig når vedtaket er fattet av påtalemyndigheten, kan det lett fremstå som en umiddelbar reaksjon på straffbare handlinger. Det er klart uttrykt i lovens forarbeider at tiltak etter barnevernloven skal ha som formål å verne barnet og ikke samfunnet.

Barn som trenger beskyttelse

Det forekommer at barneverntjenesten eller påtalemyndigheten fatter midlertidig vedtak etter § 4-25 med den begrunnelse at barnet er i en faresituasjon og trenger beskyttelse mot bestemte personer eller miljøer. Det må imidlertid være klart at § 4-25 ikke hjemler adgang til å tvangsplassere et barn i den hensikt å beskytte det mot andre. Heller ikke det forhold at en mindreårig er blitt tvunget til prostitusjon eller andre handlinger som isolert sett faller inn under atferdsbestemmelsene, betyr at ungdommen nødvendigvis har et atferdsproblem i lovens forstand. Barn eller ungdom som har et beskyttelsesbehov må derfor ivaretas på annen måte. Blant annet vises det til § 4-29, som hjemler midlertidig tvangsplassering av barn ved fare for utnyttelse til menneskehandel.

Når barnet allerede er under tiltak etter barnevernloven

Det kan fattes midlertidig vedtak etter § 4-25 både for barn og unge som bor sammen med foreldrene, og barn som bor hos andre foresatte. I tilfeller der barnet allerede bor utenfor hjemmet på grunnlag av et vedtak etter barnevernloven, for eksempel etter §§ 4-12, 4-24 og 4-26, må krisesituasjoner i utgangspunktet løses med hjemmel i det vedtak som allerede er fattet.

Både vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-12, tvangsvedtak etter § 4-24 og frivillig plassering med tilbakeholdsadgang etter § 4-26 gir myndighet til tilbakehenting ved rømming, jf. departementets forskrift 15. november 2011 nr. 1103 om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon § 20 og barnevernloven § 4-26 tredje ledd. Det skal derfor ikke fattes midlertidig vedtak etter § 4-25 når et barn som er plassert etter nevnte bestemmelser, tilbakeføres institusjonen etter rømning.

Det forekommer at det fattes midlertidig vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum om å flytte et barn fra en ordinær institusjon til et tiltak for barn med atferdsvansker. Foranledningen er gjerne utagering på institusjonen. En episode med utagering kan i seg selv i utgangspunktet ikke gi grunnlag for å ta bestemmelsen i bruk. Akutte krisesituasjoner for barn i institusjon må derfor som den store hovedregel, løses innenfor rammen av § 5-9 og ovennevnte forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjoner av 2011, eventuelt etter straffelovens alminnelige bestemmelse om nødrett.

Saksbehandlingen

Når det er behov for å fatte midlertidig vedtak for barn med alvorlige atferdsvansker, må kravene til saksbehandling tilpasses en krisepreget situasjon. Det er nærmere redegjort for saksbehandlingen i kommentarene til § 4-6.

Fylkesnemndas godkjenning

Det midlertidige vedtaket skal godkjennes av lederen i fylkesnemnda, om mulig innen 48 timer etter at fylkesnemnda har mottatt saken. Det er nærmere redegjort for innholdet i godkjenningen og følgene av manglende godkjenning i § 7-22 og kommentarene til denne.

Plasseringsalternativer

Da formålet med et midlertidig vedtak er å avverge en akutt «fare for at et barn blir vesentlig skadelidende», jf. § 4-6 annet ledd, blir barneverntjenestens oppgave å sikre barnet på best mulig måte. Loven sier ingenting om hvordan barnet skal plasseres når det i henhold til et midlertidig vedtak hjemlet i § 4-25 annet ledd annet punktum er tatt hånd om av barneverntjenesten. Det er imidlertid i forarbeidene[198] forutsatt at plasseringsalternativene når det fattes midlertidig vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum, skal være de samme som de alternativene som kan benyttes ved plasseringer etter § 4-24. Det følger av § 4-27 at det er statlig regional barnevernmyndighet som skal peke ut hvilke tiltak som kan benyttes ved plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26.

Samvær

Det er verdt å merke seg at bestemmelsen i § 4-6 tredje ledd ikke er gitt tilsvarende anvendelse. Paragraf 4-6 tredje ledd gir adgang til å fatte midlertidig vedtak om samvær når det er fattet vedtak etter § 4-6 annet ledd. At den samme regel ikke gjelder når det fattes midlertidig vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum, har sammenheng med at vedtaket er begrunnet i barnets forhold og dermed ikke innebærer begrensninger i foreldre-/omsorgsansvaret utover det som følger av selve plasseringen, jf. § 4-24 og kommentarene om samvær.

Barnet fyller 18 år

Midlertidig vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum kan ikke opprettholdes etter fylte 18 år. Bare når det er fattet oppfølgingsvedtak, enten som frivillig tiltak etter § 4-26 eller tvangstiltak etter § 4-24, og vedtaket er satt i verk før ungdommen er fylt 18 år, kan vedtaket gjøres gjeldende som bestemt også etter myndighetsalderen, jf. § 1-3 og § 4-24 tredje ledd.

Frist for å fremme forslag

Et midlertidig vedtak begrunnet i alvorlige atferdsvansker vil gjelde større barn, og selve krisesituasjonen vil normalt være begrenset i tid. Situasjonen kan imidlertid være at det likevel er behov for tiltak over noe tid. For at et midlertidig vedtak skal kunne opprettholdes, må vedtaket innen to uker følges opp med forslag til fylkesnemnda om tiltak etter § 4-24. Toukersfristen er absolutt og løper fra vedtaksdato, og ikke fra det tidspunkt fylkesnemnda godkjenner

198 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 35.

vedtaket. Da loven ikke gir adgang til fristforlengelse, sier det seg selv at det heller ikke kan være adgang til å avløse et midlertidig vedtak med et nytt midlertidig vedtak.

Hvis ikke forslag til fylkesnemnda er fremmet innen lovens toukersfrist, faller vedtaket bort, jf. henvisningen til § 4-6 femte ledd. At vedtaket faller bort, betyr at barnet umiddelbart må utskrives fra institusjonen.

Vedtakets varighet

Et midlertidig vedtak vil etter dette i det lengste ha en varighet på to uker dersom saken ikke følges opp med forslag til fylkesnemnda om mer langvarig plassering.

Dersom barneverntjenesten følger opp med forslag til fylkesnemnda om plassering etter § 4-24 første eller annet ledd, er det ved endringslov trådt i kraft 1. januar 2014 vedtatt at tiden barnet har vært midlertidig plassert, skal inngå i den totale tidsrammen som følger av § 4-24 henholdsvis første og annet ledd. Lovendringen ble foretatt etter at Høyesteretts ankeutvalg i beslutning inntatt i Rt. 2011 s. 662 kom til samme resultat.

Departementet[199] har i kommentarene til bestemmelsen understreket at en tvangsplassering er et svært inngripende tiltak for den det gjelder, og at det er viktig for den enkelte ungdoms rettssikkerhet og behov for forutsigbarhet i behandlingsforløpet at regelverket er klart og tydelig. Det er forutsatt at utredningen etter § 4-24 første ledd og behandlingen/opplæringen etter annet ledd påbegynnes allerede mens ungdommen er midlertidig plassert. Fra proposisjonen side 203 siteres:

> Departementet vil videre understreke at det er de samme plasseringsalternativene som skal benyttes ved midlertidige vedtak etter § 4-25 annet ledd annet punktum som ved tvangsplassering etter § 4-24. Dette innebærer at en eventuell institusjon som benyttes ved akuttplassering skal være særlig kvalitetssikret eller godkjent med tanke på å kunne ta imot barn og unge med alvorlige atferdsvansker. Institusjonsoppholdet skal etter dette være tilrettelagt og tilpasset det enkelte barn og ungdoms behov den tiden akuttplasseringen varer. Departementet legger derfor til grunn at utredningen eller behandlingen påbegynnes allerede i den tiden det midlertidige vedtaket varer.

Tredje ledd

Det fremgår av denne bestemmelsen at barneverntjenesten kan unnlate å sette vedtaket i verk. Lovens ordlyd «om forholdene tilsier det» gir barneverntjenesten stort rom for å revurdere situasjonen og la være å sette vedtaket ut i livet. Iverksettes ikke vedtaket, skal fylkesnemnda varsles. Fordi fylkesnemnda ikke har myndighet til å følge saken opp videre overfor kommunen, kan det ikke

199 Prop. 106 L (2012–2013) side 210.

ligge mer i dette enn at fylkesnemnda får en tilbakemelding/orientering om kommunens beslutning.

Barneverntjenesten er etter tredje ledd siste punktum gitt frist på seks uker til å iverksette vedtak. Dersom vedtaket ikke er satt i verk innen seksukersfristen i siste punktum, faller vedtaket bort. Det er ikke som ved vedtak om omsorgsovertakelse adgang til å forlenge fristen, jf. § 4-13. Seksukersfristen er dermed absolutt.

§ 4-26. Tilbakehold i institusjon på grunnlag av samtykke.

Et barn med alvorlige atferdsvansker kan tas inn i en institusjon som omfattes av § 4-24 første og annet ledd, også på grunnlag av samtykke fra barnet og de som har foreldreansvaret for barnet. Har barnet fylt 15 år, er barnets samtykke tilstrekkelig.

Når et barn blir tatt inn i en institusjon på grunnlag av samtykke, kan institusjonen sette som vilkår at barnet kan holdes tilbake i institusjonen i opptil tre uker regnet fra inntaket. Ved inntak i en institusjon med sikte på behandling eller opplæring i minst tre måneder, kan det også settes som vilkår at barnet kan holdes tilbake i opptil tre uker etter at samtykket uttrykkelig er trukket tilbake.

Dersom barnet rømmer, men blir brakt tilbake innen tre uker, regnes utgangspunktet for tilbakeholdelsesfristen fra det tidspunkt barnet er brakt tilbake til institusjonen.

Barnets samtykke skal være skriftlig og skal gis til institusjonsledelsen senest når oppholdet begynner. Før samtykke blir gitt, skal barnet gjøres kjent med eventuelle vilkår som nevnt i annet ledd.

Frivillig plassering

Bestemmelsen regulerer bruk av særtiltak for barn og unge med alvorlige atferdsvansker på grunnlag av samtykke fra private parter. Samtykket har betydning for om tiltak kan iverksettes i samarbeid med private parter, eller om det må fattes vedtak om tvangsplassering. Det er et grunnleggende prinsipp i barnevernloven at det ikke skal fattes vedtak av mer inngripende karakter enn nødvendig. Utgangspunktet må derfor være at det ikke skal fattes tvangsvedtak etter § 4-24 hvis barnet selv, eventuelt også foreldrene, samtykker til at barnet tar opphold i institusjon for barn med atferdsvansker. Det er i kommentarene til fjerde ledd redegjort for de krav som må stilles til samtykket.

Også § 4-26 åpner for en begrenset bruk av tvang, jf. tilbakeholdsadgangen etter annet ledd. Det er en forutsetning at vilkårene for bruk av tilbakehold etter denne bestemmelsen er klargjort for den eller de private parter.

Grunnvilkårene må være oppfylt

Et samtykke kan ikke erstatte de vilkårene loven stiller for å ta særtiltakene i bruk. Bestemmelsen er bare ment å komme til anvendelse når det er konstatert alvorlige atferdsvansker hos barnet på en slik måte som § 4-24 første ledd beskriver. Et ytterligere krav etter loven er at barnet eller den unge har behov for utredning eller behandling, jf. § 4-24 første eller annet ledd.

Første ledd

Det er de samme tiltakene som er forutsatt benyttet etter § 4-26 som ved bruk av tvangstiltak etter § 4-24, jf. kommentarene til § 4-27.

Barnets selvbestemmelsesrett

Det følger av § 6-3 at et barn alltid er part i sak om plassering etter §§ 4-24 og 4-26. Etter § 4-26 er barnets rettsstilling ytterligere styrket ved at barnet selv fra fylte 15 år må samtykke dersom en såkalt frivillig plassering kan finne sted. Dette betyr at barnet fra denne alder har selvbestemmelsesrett i spørsmålet om bruk av atferdstiltak.

Det er verdt å merke seg at retten til selvbestemmelse her inntrer på et tidligere tidspunkt enn etter psykisk helsevernloven § 2-1, der aldersgrensen er 16 år. 16-årsgrensen er også hovedregelen etter pasientrettighetsloven § 4-3.

Samtykke fra barnet og foreldrene

For barn under 15 år kan atferdsplassering som frivillig tiltak bare benyttes når både barnet og den eller de som har foreldreansvaret, samtykker. Bestemmelsen innebærer at barnet alltid kan nekte inntak i institusjon. Samtykker barnet ikke til plassering etter § 4-26, er barneverntjenesten henvist til å fremme forslag for fylkesnemnda etter § 4-24.

For foreldre er kompetansen til å samtykke knyttet til foreldreansvaret, og har foreldrene delt foreldreansvar, må begge samtykke. Det er i forarbeidene[200] forutsatt at det er fylkesnemnda som skal samtykke til bruk av atferdstiltak dersom foreldrene er fratatt foreldreansvaret. I disse tilfeller behandles saken i fylkesnemnda på vanlig måte.

Atferdstiltak har vært tenkt benyttet for barn fra tolvårsalder og oppover.[201] For yngre barn vil spørsmålet være om barnet kan sies å ha slik forståelse av saken at det er riktig å bygge på et samtykke. Skulle det unntaksvis vurderes som aktuelt å ta i bruk atferdstiltak for barn under tolv år, kan det uavhengig av barnets modenhet og forståelse av saken være mest betryggende å fremme forslag om tiltak etter § 4-24.

Som det fremgår av kommentarene til § 4-24, foreligger det ingen rettslige avklaringer av hvor lenge et barn kan være plassert i institusjon når plasseringen dels er hjemlet i tvang og dels i frivillighet, jf. §§ 4-24 og 4-26.

200 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 62 venstre spalte.

201 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 59.

Annet ledd

Tilbakehold i tre uker

Når institusjonsoppholdet bygger på samtykke, kan institusjonen når samtykket trekkes tilbake, i visse tilfeller holde barnet tilbake i inntil tre uker fra inntaket. Denne tidsrammen for tilbakehold er absolutt.

Tilbakeholdsadgangen kan bare tas i bruk når institusjonen har satt dette som vilkår ved inntaket, og de private parter er gjort uttrykkelig oppmerksom på vilkåret. Tilbakeholdsrett kan dermed ikke avtales etter at oppholdet er påbegynt.

Når institusjonsoppholdet er forutsatt å skulle vare i tre måneder eller mer, kan institusjonen tilsvarende sette som vilkår at barnet kan holdes tilbake i inntil tre uker fra det tidspunkt barnet uttrykkelig trekker samtykket tilbake. Også i disse tilfellene må samtykke til tilbakehold foreligge ved inntaket.

De tre ukene begynner å løpe først når barnet uttrykkelig trekker samtykket tilbake. Dette innebærer at liten samarbeidsvilje, passivitet og motvilje ikke er nok til at samtykket anses trukket.

Tredje ledd

Tilbakehold etter rømming

Også etter rømming kan barnet holdes tilbake i tre uker. De tre ukene løper i disse tilfeller ikke fra rømmingstidspunktet, som for så vidt tilsvarer det tidspunktet samtykket trekkes tilbake, jf. annet ledd, men fra det tidspunktet barnet er tilbake på institusjonen. Denne bestemmelsen får bare anvendelse for opphold som er ment å vare i minst tre måneder. For kortere opphold kan institusjonen kun gjøre gjeldende tilbakeholdsrett i tre uker regnet fra inntaket, jf. annet ledd.

Fjerde ledd

Formelle og materielle krav til samtykke

Bruk av § 4-26 bygger på samtykke fra private parter. På dette området, som på andre områder der et samtykke har rettslig betydning, stilles det krav til samtykket. Samtykket må være såkalt informert, det vil si at den som samtykker, må forstå hva det samtykkes til. Før samtykket gis, må derfor barneverntjenesten nøye gjennomgå med partene hva samtykket omfatter, og hva en plassering i atferdstiltak innebærer.

Selv om et samtykke er å anse som informert, må det vurderes konkret om viljen til å samtykke er reell, og om vedkommende er stabil nok i sitt standpunkt til at en plassering basert på samtykke vil være tilstrekkelig, vurdert opp mot hensynet til barnets beste, jf. § 4-1. I motsatt fall kan det treffes vedtak etter § 4-24 selv om ungdommen har underskrevet en erklæring om samtykke til frivillig plassering etter § 4-26.

Det er videre et krav at ungdommen ikke bare aksepterer plasseringen, men også erkjenner å ha slike atferdsvansker som loven beskriver. Det bør derfor i samtykkeerklæringen kort gjengis hvilket faktum erklæringen bygger på, og hvilket strekpunkt i § 4-24 første ledd det refereres til. Det må klart fremgå av den skriftlige erklæringen at samtykket inneholder både en erkjennelse av å ha alvorlige atferdsvansker og en aksept av plasseringsstedet.

Loven krever at institusjonens tilbakeholdsrett etter annet ledd skal gjøres kjent før samtykke gis. Det bør klart gå frem av den skriftlige samtykkeerklæringen at samtykket eventuelt også omfatter institusjonens rett til tilbakehold.

Etter sin ordlyd stiller loven krav bare til barnets samtykke. De samme krav må stilles til foreldrenes samtykke i den grad bruk av tiltaket er betinget av deres samtykke, jf. første ledd.

Loven krever at et samtykke skal være skriftlig, og at det skriftlige samtykket skal foreligge for institusjonen senest når oppholdet begynner.

I praksis er det ofte barneverntjenesten som innhenter samtykke fra private parter. Hensynet til barnets rettssikkerhet ville vært bedre ivaretatt dersom barnet i samtykkesituasjonen ble sikret bistand fra advokat.

§ 4-27. Plasseringsalternativer ved vedtak om særlige tiltak for barn og unge med alvorlige atferdsvansker, jf. §§ 4-24 og 4-26

Statlig regional barnevernmyndighet skal utpeke hvilke institusjoner som skal ta imot barn på grunnlag av vedtak som nevnt i § 4-24, jf. § 4-26. Det kan bestemmes at barn kan plasseres i fosterhjem som har særlige forutsetninger for å kunne løse de problemer som foreligger.

Bestemmelsen ble vedtatt endret ved lov 21. juni 2013 nr. 63. Endringen har i skrivende stund ennå ikke trådt i kraft. I første punktum skal Barne-, ungdoms- og familieetaten erstatte statlig regional barnevernmyndighet som følge av endringene i blant annet § 2-2 og en rekke andre bestemmelser. Det antas å være en inkurie at denne endringen i § 4-27 ikke har trådt i kraft.

Det fremgår av bestemmelsen, slik den nå lyder, at statlig regional myndighet skal utpeke særskilt hvilke institusjoner som skal ta imot barn på grunnlag av vedtak etter § 4-24 og på grunnlag av samtykke etter § 4-26.

I forarbeidene til bestemmelsen heter det at det vil være opp til statens regionale barnevernmyndighet å avgjøre på hvilken måte disse institusjonene skal utpekes. Det er klart forutsatt i forarbeidene at det må foretas en særskilt vurdering av hvilke institusjoner som skal kunne benyttes for barn og unge med

alvorlige atferdsvansker. En slik særskilt vurdering må både foretas av statens egne institusjoner og av eventuelle private og kommunale institusjoner som skal benyttes som en del av tilbudet. Kravet om særskilt utpeking må ses i sammenheng med forskrift 10. juni 2008 nr. 580 om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner, fastsatt med hjemmel i § 5-10.

I forskriften er det forutsatt at alle institusjoner skal ha en definert målgruppe og målsetting, og at de ulike kvalitetskravene nettopp skal vurderes ut fra institusjonens målgruppe og målsetting. Dette innebærer at det skal stilles andre krav til en institusjon som har ungdom med alvorlige atferdsvansker som målgruppe, enn til en institusjon som har små barn som målgruppe. Dette vil eksempelvis både gjelde krav til lokaler og utstyr, faglige metoder, bemanning og kompetanse hos de ansatte. For de private og kommunale institusjonene er det også krav om at institusjonene skal godkjennes av regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten, jf. § 5-8. Et av godkjenningskravene er at institusjonen oppfyller kvalitetskravene i ovennevnte forskrift. Dette innebærer at disse institusjonene må godkjennes for bestemte målgrupper, og at utpekingen av atferdsinstitusjonene vil skje i forbindelse med godkjenning av disse institusjonene.

At særtiltak for barn og unge med alvorlige atferdsvansker skal ha et kvalitativt annet innhold enn de tradisjonelle omsorgstilbudene, følger også av kravet i § 4-24 annet ledd om at plassering skal skje i behandlings- eller opplæringsinstitusjon. Det vises til § 5-9 annet ledd, som gir institusjoner som benyttes for denne målgruppen, en utvidet adgang til å begrense beboernes bevegelsesfrihet og til å iverksette ulike kontroll- og tvangstiltak.

Det er i forarbeidene[202] gitt uttrykk for at det ikke forutsettes opprettet egne institusjoner for tvangsplasseringer. Det er lagt til grunn at institusjoner for barn og unge med alvorlige atferdsvansker både skal kunne benyttes for plasseringer som skjer på grunnlag av samtykke og på grunnlag av tvangsvedtak.

Institusjoner etter andre lover

Det går frem av forarbeidene[203] at plasseringsalternativene etter §§ 4-24 og 4-26 ikke er begrenset til de institusjonene som faller inn under barnevernloven. Som særtiltak for barn med alvorlige atferdsvansker kan også benyttes institusjon under annen lov. Aktuelle tiltak er institusjoner under henholdsvis psykisk helsevernloven[204] og helse- og omsorgstjenesteloven. Etter sistnevnte lov er det først og fremst institusjoner for rusmiddelmisbrukere som er aktuelle.

202 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 60 venstre spalte og NOU 19 985: 18 s. 191 høyre spalte.

203 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 61.

204 Lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern.

Når det gjelder innleggelse i psykiatriske institusjoner under psykisk helsevernloven, er det både forutsatt i forarbeidene til barnevernloven[205] og senere i forarbeidene[206] til psykisk helsevernloven at vedtak etter barnevernloven er tilstrekkelig grunnlag for tvangsinnleggelse i psykiatriske institusjoner. Det vises for øvrig til § 5-6 om samarbeid med institusjoner som hører under andre lover.

Fosterhjem

Bestemmelsens annet punktum åpner for at barn som plasseres etter §§ 4-24 og 4-26, også kan plasseres i et fosterhjem som har særlige forutsetninger for å kunne løse de problemer som foreligger. Annet punktum er vedtatt opphevet ved ovennevnte endringslov, men endringen har ennå ikke trådt i kraft. Paragraf 5-8 a, som heller ikke har trådt i kraft, skal erstatte § 4-27 annet punktum, og det vises til kommentarene til § 5-8 a.

I skrivende stund gjelder annet ledd fortsatt. Det fremgår av forarbeidene at fosterhjem som benyttes som alternativ til institusjon for barn med alvorlige atferdsvansker, i noen henseende er å anse som institusjon, blant annet når det gjelder tilsyn. Disse fosterhjemmene går likevel ikke inn under de generelle institusjonsbestemmelsene i lovens kapittel 5.[207] Dette innebærer at § 5-9 om rettigheter under opphold i institusjon, og forskrifter gitt med hjemmel i denne bestemmelsen, ikke kommer til anvendelse. Fosterhjem etter § 4-27 er heller ikke omfattet av den godkjenningsordningen som gjelder for private og kommunale institusjoner, og da de ikke faller inn under fosterhjemsdefinisjonen i § 4-22, skal de heller ikke godkjennes av kommunen.

§ 4-28. Tiltaksplan

Når et barn blir plassert i institusjon uten eget samtykke eller samtykke fra den som har foreldreansvaret, jf. § 4-24, skal barneverntjenesten sørge for at det utarbeides en tiltaksplan for barnet. Utkast til tiltaksplan skal foreligge når fylkesnemnda behandler saken. Endelig tiltaksplan skal utarbeides snarest mulig etter at fylkesnemndas vedtak foreligger. Tiltaksplanen må ikke være i strid med fylkesnemndas vedtak eller med forutsetningene for vedtaket. Også når barneverntjenesten medvirker til en plassering i institusjon på grunnlag av samtykke, jf. § 4-26, skal den sørge for at det utarbeides tiltaksplan for barnet dersom barnet og de som har foreldreansvaret samtykker. Har barnet fylt 15 år, er barnets samtykke tilstrekkelig. Tiltaksplanen skal om mulig foreligge før plasseringen iverksettes.

205 Ot.prp. nr. 44 (1992–92) s. 63.

206 Ot.prp. nr. 11 (1998–99) s. 62.

207 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 114 og 115.

Tiltaksplanen skal endres dersom barnets behov tilsier det. Utarbeidelse og endringer av tiltaksplanen skal så langt som mulig skje i samarbeid med barnet. Når plasseringen skjer i medhold av § 4-24 må det ikke gjøres endringer i strid med fylkesnemndas vedtak eller med forutsetningene for vedtaket. Når plasseringen skjer i medhold av § 4-26, må samtykke som nevnt i første ledd femte og sjette punktum innhentes også når tiltaksplanen skal endres.

Når plasseringen skjer med bistand fra barne-, ungdoms- og familieetaten, jf. § 2-3, skal barne-, ungdoms- og familieetaten etter anmodning fra barneverntjenesten i kommunen bistå barneverntjenesten med utarbeidelse av tiltaksplanen.

Departementet kan gi retningslinjer om tiltaksplanens innhold.

Bestemmelsen pålegger barneverntjenesten å utarbeide tiltaksplan når barn med alvorlige atferdsvansker plasseres i institusjon med hjemmel i §§ 4-24 og 4-26.

I forarbeidene[208] er lovforslaget begrunnet slik:

> Det har vist seg at en del plasseringer etter barnevernloven §§ 4-24 og 4-26 skjer uten at ungdommens samlede behov er tilstrekkelig vurdert på forhånd, og uten at det i tilstrekkelig grad er lagt til rette for en planmessig ivaretakelse av de ulike behovene barnet kan ha. Dette kan gjelde både i forhold til ulike behandlingsbehov- og tiltak, behov for skolegang/arbeid, kontakt med biologisk familie osv. Det har videre vist seg at mange av disse plasseringene ikke følges godt nok opp med tanke på jevnlig evaluering av hvorvidt tiltakene gir de ønskede resultater.

Første ledd

Barneverntjenestens ansvar

Etter første ledd skal barneverntjenesten sørge for at det utarbeides tiltaksplan for barn med alvorlige atferdsvansker som blir plassert i institusjon. Bestemmelsen pålegger altså ikke kommunen selv å utarbeide tiltaksplanen. Flere instanser enn den kommunale barneverntjenesten er involvert i de ulike tjenester og tiltak som settes inn overfor barn som plasseres på institusjon med hjemmel i §§ 4-24 og 4-26. Den enkelte institusjon har ansvaret for den daglige oppfølgingen og behandlingen av barnet, og statlige barnevernsmyndigheter har både ansvaret for å bistå kommunene med å skaffe institusjonsplass og for det faglige og økonomiske ansvaret for tilbudet. Fylkeskommunen har ansvaret for skoletilbudet for barn som er plassert i institusjon. I forarbeidene er det derfor lagt til grunn at det er viktig at de ulike instansene samarbeider om utar-

208 Ot.prp. nr. 61 (1997–98) s. 22.

beidelse av tiltaksplanen, slik at det er størst mulig grad av enighet om hvilke tiltak barnet har behov for på kort og lang sikt, samt om hvordan disse behovene kan ivaretas.

Da det er den kommunale barneverntjenesten som tar initiativ til plasseringen, er det også barneverntjenesten som har det formelle ansvaret for å sørge for at det utarbeides tiltaksplan. Som forutsatt i forarbeidene vil det imidlertid i mange tilfeller være mest hensiktsmessig at institusjonen eller Barne-, ungdoms- og familieetaten helt eller delvis utarbeider tiltaksplanen.

Plikten til å sørge for at det utarbeides tiltaksplan, gjelder i utgangspunktet både når plasseringen skjer på grunnlag av samtykke etter § 4-26 og når den skjer uten samtykke etter § 4-24. Akuttplasseringer i henhold til § 4-25 annet ledd, jf. § 4-24, er imidlertid ikke omfattet. Det skal utarbeides tiltaksplan uavhengig av den forutsatte varigheten av plasseringen. Varigheten av plasseringen vil likevel ha betydning for hvor omfattende eller utfyllende planen behøver å være.

Plasseringer etter § 4-24

Det er fylkesnemnda som treffer vedtak om plassering etter § 4-24, og i disse tilfellene skal et utkast til tiltaksplan foreligge når fylkesnemnda behandler saken. Det er i forarbeidene lagt til grunn at barneverntjenestens vurderinger av formålet med plasseringen og planlagte tiltak bør nedfelles i dette utkastet, slik at fylkesnemnda får et best mulig grunnlag for å vurdere om de planlagte tiltakene er i samsvar med ungdommens behov. Det er videre presisert at fylkesnemnda ikke er bundet av de vurderinger kommunen har foretatt. Dersom fylkesnemndas vedtak eller nemndas forutsetninger for vedtaket avviker fra utkastet til tiltaksplan, må barneverntjenesten foreta de nødvendige justeringer eller endringer av tiltaksplanen. Endelig tiltaksplan skal utarbeides så snart som mulig etter at fylkesnemndas vedtak foreligger. Det er for øvrig i forarbeidene presisert at tiltaksplanen så langt som mulig bør utarbeides i samarbeid med ungdommen også når plasseringen skjer uten samtykke etter § 4-24.

Plasseringer etter § 4-26

Barneverntjenesten har, som nevnt ovenfor, også ved samtykkebaserte plasseringer etter § 4-26 i utgangspunktet en plikt til å sørge for at det utarbeides tiltaksplan for barnet. Plan kan i slike tilfeller likevel bare utarbeides dersom barnet selv samtykker til at det både lages en plan og til utformingen av den. Er barnet under 15 år, er også foreldrenes samtykke nødvendig. I disse tilfellene skal tiltaksplanen utarbeides i samarbeid med barnet og eventuelt foreldrene. Etter bestemmelsen skal tiltaksplanen – om mulig – foreligge før plasseringen iverksettes.

Annet ledd

Endringer i tiltaksplanen

Dersom barnets eller ungdommens behov endrer seg etter at tiltaket er iverksatt, må tiltaksplanen endres tilsvarende. Ved plasseringer etter § 4-26 må det imidlertid innhentes samtykke fra barnet og foreldrene til å foreta endringer i tiltaksplanen. Er barnet over 15 år, er barnets samtykke tilstrekkelig. Også ved plasseringer etter § 4-24 skal endringer så langt som mulig foretas i samarbeid med barnet. Bestemmelsen bygger på en forutsetning om at tiltak som skjer i samarbeid med den tiltaket gjelder, vil ha større forutsetninger for å lykkes enn tiltak som ikke bygger på samarbeid.

Ved plasseringer etter § 4-24 er det fylkesnemndas vedtak som er grunnlaget for plasseringen. Det må derfor i disse tilfellene ikke foretas endringer i tiltaksplanen som er i strid med fylkesnemndas vedtak eller forutsetningene for nemndas vedtak.

Tredje ledd

Barne-, ungdoms- og familieetaten har etter § 2-3 plikt til å bistå kommunen med plassering av barn utenfor hjemmet etter anmodning fra kommunen. Når plassering etter §§ 4-24 og 4-26 skjer med bistand fra statlig myndighet – noe som i praksis skjer nesten uten unntak – har Barne-, ungdoms- og familieetaten etter § 4-28 tredje ledd også plikt til å bistå kommunen med utarbeidelse av tiltaksplanen.

Fjerde ledd

Etter fjerde ledd kan departementet gi retningslinjer om tiltaksplanens innhold. Slike retningslinjer er gitt i rundskriv 2006-07-01. Q-1104 Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder.

§ 4-29. Midlertidig plassering i institusjon uten samtykke ved fare for menneskehandel.

Ved fare for utnyttelse av et barn til menneskehandel, jf. straffeloven § 257, kan barnet uten samtykke plasseres i institusjon, jf. §§ 5-1 og 5-8. Formålet med plasseringen er å ivareta barnets umiddelbare behov for beskyttelse og omsorg.

Fylkesnemnda kan treffe vedtak om plassering etter første ledd dersom

a) politiet finner at det er en nærliggende og alvorlig fare for at barnet utnyttes eller kan bli utnyttet til menneskehandel, og at plassering er nødvendig for å beskytte barnet, og

b) fylkesnemnda, basert på politiets vurdering og øvrige opplysninger i saken,

finner det sannsynlig at det foreligger en slik nærliggende og alvorlig fare at plassering er nødvendig for å beskytte barnet, og at barnet ikke kan oppnå tilstrekkelig beskyttelse gjennom andre tiltak etter loven her eller på annen måte. Fylkesnemnda kan bare fatte slikt vedtak dersom den etter en helhetsvurdering finner at plasseringen er den beste løsningen for barnet.

Fylkesnemnda kan treffe vedtak om plassering for opptil seks uker. § 4-15 annet ledd gjelder tilsvarende. Plasseringen kan forlenges med opptil seks uker av gangen gjennom nye vedtak. Samlet plassering etter annet og fjerde ledd kan ikke overstige seks måneder.

Barneverntjenestens leder eller påtalemyndigheten kan treffe midlertidig akuttvedtak dersom den finner det sannsynlig at det er en nærliggende og alvorlig fare for at barnet utnyttes eller kan blir utnyttet til menneskehandel, og plassering er nødvendig for å beskytte barnet. Er det truffet slikt vedtak, skal begjæring om tiltak som nevnt i § 7-11 sendes fylkesnemnda snarest og senest innen to uker. Dersom saken ikke sendes fylkesnemnda innen denne fristen, faller vedtaket bort.

Det kan iverksettes beskyttelsestiltak ved plassering etter annet og fjerde ledd dersom det er nødvendig for å hindre at barnet får kontakt med personer som det er fare for kan utnytte det til menneskehandel. Beskyttelsestiltakene skal fremgå av vedtaket om plassering og skal ikke være mer omfattende enn nødvendig. Beskyttelsestiltakene kan begrense barnets adgang til å motta besøk, å kommunisere gjennom post, telefon eller annet kommunikasjonsutstyr og å bevege seg fritt utenfor institusjonens område. Beskyttelsestiltakene kan også fastsette begrensninger for hvem som kan få vite hvor barnet er. Beskyttelsestiltakene kan ikke fastsette begrensninger som hindrer barnet i å ha kontakt med verge, advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, helsepersonell som er beboerens behandler, prest, annen sjelesørger eller lignende.

Barneverntjenesten kan unnlate å sette i verk vedtak etter annet ledd dersom forholdene skulle tilsi det og politiet samtykker. Fylkesnemnda skal varsles om dette. Er vedtak etter annet ledd ikke satt i verk innen seks uker, faller det bort.

Kapittel 7 får anvendelse for vedtak etter denne bestemmelsen. Dersom det er grunn til å anta at en person er under 18 år, kan det treffes vedtak overfor personen etter denne bestemmelsen inntil alderen er fastsatt.

Paragraf 4-29 ble tilføyet ved endringslov 22. juni 2012 nr. 34. Bestemmelsen gir hjemmel til å plassere barn utsatt for menneskehandel på barneverninstitusjon uten samtykke i inntil seks måneder. Det fremgår av forarbeidene[209] at

209 Prop. 43 L (2011–2012).

bakgrunnen for bestemmelsen er økningen i antallet barn som utnyttes til blant annet tvangsarbeid i Norge, og at lovens øvrige bestemmelser ikke gir adgang til å iverksette de beskyttelsestiltak som er nødvendig for å ivareta disse barnas spesielle situasjon.

Første ledd

Bestemmelsen definerer hva som er menneskehandel, hva som er formålet med bestemmelsen, og hvilke plasseringssteder som kan benyttes.

Bestemmelsen henviser til straffeloven § 257 der begrepet «menneskehandel» er nærmere definert som utnyttelse av en annen person til prostitusjon eller andre seksuelle formål, tvangsarbeid eller tvangstjenester, herunder tigging, krigstjeneste i fremmed land eller fjerning av vedkommendes organer.

Formålet med plasseringen skal være å ivareta barnets umiddelbare behov for beskyttelse og omsorg. I forarbeidene er det presisert at dette innebærer at barnet både skal beskyttes mot menneskehandel og samtidig skal få nødvendig omsorg, hjelp og støtte i dagliglivet.

Barnet kan plasseres i statlige, kommunale og private institusjoner, jf. henvisningen til §§ 5-1 og 5-8. Det vises for øvrig til § 4-30 første ledd, der det fremgår at barnet skal plasseres i en institusjon som er faglig og materielt i stand til å ivareta barnets behov for beskyttelse. Bestemmelsen åpner ikke for at barnet kan plasseres i fosterhjem.

Annet ledd

Det fremgår av annet ledd at hovedregelen er at vedtak om plassering etter § 4-29 skal fattes av fylkesnemnda. Om nemndas sammensetning i den enkelte sak vises til kommentarene til syvende ledd. Etter fjerde ledd er barneverntjenestens leder og påtalemyndigheten gitt myndighet til å treffe midlertidig vedtak.

De materielle vilkårene for plassering er at politiet finner at det er en nærliggende og alvorlig fare for at barnet utnyttes eller kan bli utnyttet til menneskehandel, og at plassering er nødvendig for å beskytte barnet. I forarbeidene[210] er det påpekt at politiet har en helt sentral rolle ved behandling av saker som gjelder barn som er utsatt for menneskehandel, og at politiets ansvar og kompetanse knyttet til å vurdere utnyttelsesfare og barnets beskyttelsesbehov derfor er av stor betydning i slike saker. Det er derfor en forutsetning for vedtak etter annet ledd at politiet har en sentral rolle i saken, blant annet gjennom sin etter-

210 Prop. 43 L (2011–2012) s. 36.

forskning, og har foretatt en selvstendig trusselvurdering ut fra sitt ansvar og faglige ståsted.

I tillegg til politiets vurdering skal fylkesnemnda foreta en selvstendig vurdering av om lovens vilkår er oppfylt. Fylkesnemndas vurdering skal bygge på politiets opplysninger og øvrige opplysninger i saken. Det er presisert i forarbeidene at beviskravet er alminnelig sannsynlighetsovervekt.

Det er understreket i forarbeidene[211] at § 4-29 kun er ment benyttet i tilfeller der det ikke er mulig å oppnå tilfredsstillende forhold for barnet på annen måte. Dersom barnet kan gis tilstrekkelig vern mot å bli utnyttet til menneskehandel ved ivaretakelse etter andre bestemmelser i loven, skal disse benyttes. Dette følger også av det mildeste inngreps prinsipp og er presisert i loven ved at det stilles krav om at plasseringen er nødvendig for å beskytte barnet, og at barnet ikke kan oppnå tilstrekkelig beskyttelse gjennom andre tiltak. Erfaringer fra fylkesnemnda i Oslo og Akershus kan tyde på at alternativ plasseringshjemmel i større grad bør vurderes og benyttes. De langt fleste saker som er fremmet for fylkesnemnda i Oslo og Akershus, dreier seg om barn og ungdom som selv samtykker til plasseringen og ønsker beskyttelse.

Det er et ytterligere vilkår at fylkesnemnda etter en helhetsvurdering finner at plasseringen er den beste løsningen for barnet. Som eksempel på at det kan være grunn til ikke å plassere barnet selv om de øvrige vilkårene i loven er oppfylt, er det i forarbeidene vist til tilfeller der barnet ønsker å returnere til hjemlandet, og dette vurderes som forsvarlig. Et annet eksempel det er vist til, er der barnet antas å være nærmere 18 år, og en plassering etter § 4-29 ikke fremstår som den klart beste løsningen for vedkommende.

Tredje ledd

Det fremgår av tredje ledd at fylkesnemnda kan treffe vedtak om plassering i opptil seks uker, og at plasseringen kan forlenges med opptil seks uker om gangen gjennom nye vedtak. Forlengelsesvedtak skal treffes av nemndsleder alene, jf. § 7-5 fjerde ledd og kommentarene til § 4-29 syvende ledd. Det fremgår videre at samlet plasseringstid, inkludert varigheten av et eventuelt akuttvedtak etter fjerde ledd, ikke kan overstige seks måneder. Det antas imidlertid at varigheten av en eventuell akuttplassering ikke skal gå til fradrag i den første plasseringsperioden, slik at fylkesnemnda kan fatte vedtak om plassering i opptil seks uker selv om barnet har vært akuttplassert en periode når nemnda fatter sitt første vedtak i saken.

211 Prop. 43 L (2011–2012) s. 32.

Det fremgår av forarbeidene at det er vedtakets inngripende karakter som er begrunnelsen for at det bare kan fattes vedtak om plassering i opptil seks uker om gangen og at den samlede plasseringstiden ikke kan overstige seks måneder.

Paragraf 4-15 annet ledd er gitt tilsvarende anvendelse. Etter denne bestemmelsen skal barneverntjenesten redegjøre for de synspunkter som bør legges til grunn ved valg av plasseringssted, og fylkesnemnda kan stille vilkår for plasseringen. Kravet om at institusjonen skal være faglig og materielt i stand til å ivareta barnets beskyttelses- og omsorgsbehov, er imidlertid inntatt i § 4-30, som omhandler oppfølging av vedtak om plassering, og fylkesnemnda er verken i § 4-30 eller i § 4-29 tillagt ansvar for å vurdere institusjonens egnethet. At § 4-15 er gitt tilsvarende anvendelse, har derfor liten eller ingen praktisk betydning. I praksis er det få institusjoner som benyttes til dette formålet, og det er lite aktuelt å tenke seg at nemnda vil ha forutsetninger for å overprøve de faglige og sikkerhetsmessige betraktninger som ligger til grunn for valg av plasseringssted ved å stille vilkår til plasseringen.

Fjerde ledd

I fjerde ledd er barneverntjenestens leder og påtalemyndigheten gitt myndighet til å fatte midlertidig akuttvedtak. Vilkåret er det samme som for fylkesnemnda, med unntak av at det ikke oppstilles som vilkår at politiet har gjort tilsvarende vurdering. I forarbeidene er det vist til at det kan oppstå situasjoner der det av hensyn til barnet er nødvendig å fatte akuttvedtak før politiet har etterforsket saken tilstrekkelig til å kunne uttale seg med tyngde om utnyttelsesfare og plasseringsbehov. Det er imidlertid understreket at politiets vurderinger kan ha stor betydning også ved avgjørelsen av hvorvidt det er behov for å fatte midlertidig vedtak, og at politiets vurdering derfor bør innhentes i disse tilfellene når dette er praktisk mulig og ikke setter barnet i fare.

Etter femte ledd kan det iverksettes ulike beskyttelsestiltak for å hindre at barnet får kontakt med personer som kan utnytte det. Det fremgår av forarbeidene at de beskyttelsestiltak som skal iverksettes i det enkelte tilfelle, skal fremgå av akuttvedtaket.

Når det er fattet akuttvedtak, skal akuttvedtaket sendes nemnda til godkjenning umiddelbart etter iverksettelsen, jf. § 7-22 første ledd. Videre skal begjæring om tiltak etter § 4-29 fjerde ledd annet punktum sendes til fylkesnemnda snarest og senest innen to uker dersom plasseringen ønskes opprettholdt. Dersom saken ikke er sendt nemnda innen fristen, faller akuttvedtaket bort. Er saken sendt nemnda innen fristen, kan plasseringen opprettholdes inntil fylkesnemnda har behandlet saken.

Et akuttvedtak i medhold av § 4-29 fjerde ledd kan påklages til fylkesnemnda etter § 7-23.

Femte ledd

Etter femte ledd kan det, i tillegg til selve plasseringen, vedtas og iverksettes ulike beskyttelsestiltak dersom det er nødvendig for å hindre at barnet får kontakt med personer som det er fare for kan utnytte det til menneskehandel. Bestemmelsen inneholder en uttømmende opplisting av hvilke beskyttelsestiltak som kan vedtas. Dette gjelder begrensninger i barnets bevegelsesfrihet, adgang til å motta besøk og kommunisere ved post, telefon eller annet kommunikasjonsutstyr. Det kan også settes begrensninger for hvem som kan få vite hvor barnet er plassert. Det fremgår av bestemmelsen at beskyttelsestiltakene skal fremgå av vedtaket, og at de ikke skal være mer omfattende enn nødvendig. Den institusjonen barnet plasseres i, har plikt til å iverksette de beskyttelsestiltak som er vedtatt, jf. § 5-9 femte ledd.

Det fremgår av femte ledd siste punktum at det ikke kan fastsettes beskyttelsestiltak som hindrer barnet i å ha kontakt med verge, advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, behandler, prest, annen sjelesørger eller lignende.

Sjette ledd

Etter sjette ledd kan barneverntjenesten la være å iverksette fylkesnemndas vedtak dersom forholdene tilsier det. Bestemmelsen åpner for en revurdering av barnets situasjon og beskyttelsesbehov før vedtaket er iverksatt. Det kan blant annet tenkes at det fremkommer nye opplysninger etter at fylkesnemnda behandlet saken, som gir grunnlag for en annen vurdering. Det er imidlertid et vilkår for å unnlate iverksettelse at politiet samtykker. Dersom vedtaket ikke iverksettes, skal fylkesnemnda varsles.

Etter sjette ledd tredje punktum faller vedtaket bort dersom det ikke er iverksatt innen seks uker. Det må antas at dette gjelder uavhengig av politiets samtykke.

Syvende ledd

De alminnelige saksbehandlingsreglene for fylkesnemnda i lovens kapittel 7 gjelder også når fylkesnemnda skal fatte vedtak etter § 4-29. Dette innebærer blant annet at det som hovedregel skal gjennomføres forhandlingsmøte, og at saken skal avgjøres av en nemnd bestående av nemndsleder og ett medlem hver fra henholdsvis det alminnelige og fagkyndige utvalget. Det fremgår imidlertid av § 7-5 nytt fjerde ledd at vedtak om forlengelse etter tredje ledd tredje

punktum skal behandles av nemndsleder alene. Dette er i forarbeidene begrunnet med at saker som gjelder forlengelse av allerede igangsatte plasseringer, først og fremst vil dreie seg om hvorvidt det har skjedd endringer i barnets behov for beskyttelse fra tidligere vedtak. Spørsmålet om det skal gjennomføres forhandlingsmøte, reguleres av de alminnelige reglene i § 7-14. Dette innebærer at det som hovedregel skal gjennomføres forhandlingsmøte med mindre partene samtykker til forenklet behandling. Erfaringene så langt fra fylkesnemnda i Oslo og Akershus er at det i de langt fleste saker samtykkes til at sakene avgjøres uten forhandlingsmøte.

Også når det fattes vedtak om plassering første gang, samtykkes det ofte til at saken kan avgjøres av nemndsleder alene og uten forhandlingsmøte. Dette henger gjerne sammen med at barnet er enig i tiltaket og ønsker beskyttelse. Dette gir grunn til å stille spørsmål om hvorvidt barneverntjenesten og politiet har vurdert godt nok om tiltak etter § 4-29 er nødvendig. Det gir også grunn til å stille spørsmål om hvorvidt fylkesnemndsbehandling i disse tilfellene er en hensiktsmessig bruk av ressurser, og om loven burde åpne for tilbakehold og beskyttelsestiltak på grunnlag av barnets eget samtykke etter mønster av § 4-26.

Det følger av § 6-3 annet ledd siste punktum at barnet selv alltid skal regnes som part uavhengig av nedre aldersgrense. I forarbeidene er det imidlertid forutsatt at det bare unntaksvis vil være nødvendig med tiltak etter § 4-29 for barn som er yngre enn 15 år.

Det fremgår ikke av loven, men er forutsatt i forarbeidene, at barnets oppnevnte verge bør gis partsrettigheter. Som begrunnelse er det blant annet vist til hensynet til å likebehandle barn som ikke har foreldre som kan utøve vergeansvaret, med andre barn. Barn som er utsatt for menneskehandel, har som regel ikke foreldre i Norge, men det har forekommet at barnet har vært i Norge sammen med foreldrene, og at det er foreldrene som er mistenkt for å utnytte barnet til menneskehandel. I slike tilfeller vil det å gi foreldrene partsrettigheter, og dermed innsyn i hvor barnet er plassert, osv., undergrave formålet med bestemmelsen. Foreldre som er mistenkt for å stå bak utnyttelsen av barnet, har derfor ikke blitt innvilget partsrettigheter i fylkesnemnda i Oslo og Akershus.

Tiltak etter § 4-29 omfatter barn som antas å være under 18 år. Når ungdommen fyller 18 år, faller vedtaket bort etter § 1-3. I forarbeidene ble det drøftet, etter mønster av § 4-24, om tiltaket burde kunne opprettholdes utover fylte 18 år dersom vedkommende fyller 18 år i løpet av plasseringstiden, men departementet fant ikke grunn til det.

I menneskehandelsaker er barnets alder ofte uavklart, og dette er grunnen til at vedtak kan treffes overfor personer som «det er grunn til å anta» er under 18 år. Dette gjelder inntil barnets alder er fastsatt. Erfaring fra saker i Oslo og Akershus har vist at det i ettertid relativt ofte viser seg at personen er over 18 år.

§ 4-30. Oppfølging av vedtak om plassering i institusjon ved fare for menneskehandel

Barnet skal plasseres i en institusjon som faglig og materielt er i stand til å ivareta barnets behov for beskyttelse og omsorg.

Når barnet er plassert, har barneverntjenesten omsorgen for barnet. På vegne av barneverntjenesten skal institusjonen utøve den daglige omsorgen.

Barneverntjenesten skal fortløpende følge opp plasseringen, og skal i samarbeid med politiet vurdere om plasseringen fortsatt er nødvendig for å beskytte barnet eller om den kan opphøre. Politiet skal informeres og gis anledning til å uttale seg før plasseringen opphører. Det samme gjelder ved flytting etter § 4-17.

Første og annet ledd

Det følger av første ledd at barn som er utsatt for menneskehandel, skal plasseres i en institusjon som er faglig og materielt i stand til å ivareta barnets behov for beskyttelse og omsorg. I forarbeidene er det forutsatt at disse institusjonene må ha en bemanning og faglig kompetanse som er egnet til å gjennomføre de vedtatte beskyttelsestiltakene, gi barnet et godt og forsvarlig omsorgstilbud og ivareta barnets rettigheter etter rettighetsforskriften. Det er videre forutsatt, på samme måte som ved andre plasseringer etter barnevernloven, at det er Barne-, ungdoms- og familieetaten som beslutter hvilken institusjon barnet plasseres i, og som har ansvaret for innholdet i institusjonstilbudet. Det fremgår av annet ledd at det er den kommunale barneverntjenesten som har det overordnede ansvaret for omsorgen for barnet under institusjonsoppholdet, og at institusjonen skal utøve den daglige omsorgen på vegne av barneverntjenesten.

Tredje ledd

Av tredje ledd følger det at barneverntjenesten fortløpende skal følge opp plasseringen, og – i samarbeid med politiet – vurdere om plasseringen fortsatt er nødvendig, eller om den kan opphøre. Det følger av siste punktum at barnet også kan flyttes til et annet plasseringssted i medhold av § 4-17. Flytting kan for eksempel være nødvendig dersom eventuelle bakmenn klarer å spore opp

hvor barnet er plassert. Politiet skal informeres og gis anledning til å uttale seg dersom barneverntjenesten vurderer å la plasseringen opphøre eller flytte barnet. Det fremgår av forarbeidene[212] at politiets vurdering av hvorvidt plasseringen skal opphøre, eller om barnet skal flyttes, skal tillegges stor vekt, men at politiets samtykke ikke er et absolutt vilkår for slike avgjørelser. Det er vist til at det er barneverntjenesten som er nærmest til å vurdere disse spørsmålene ut fra hensynet til barnets beste.

212 Prop. 43 L (2011–2012) s. 36.

Kapittel 5

Institusjoner

§ 5-1. Ansvaret for institusjoner

Barne-, ungdoms- og familieetaten har ansvaret for etablering og drift av institusjoner, eventuelt med tilknyttede spesialisttjenester for omsorg og behandling av barn. Ansvaret gjelder institusjoner som hører under denne loven.

Frem til 1. januar 2004 hadde fylkeskommunen ansvaret for etablering og drift av barneverninstitusjonene. Ved endringslov 9. mai 2003 nr. 29 ble ansvaret overført til staten.

Det fremgår av § 2-2 at Barne-, ungdoms- og familieetaten er inndelt i henholdsvis sentralt nivå, regionalt nivå og lokalt nivå. Se nærmere om dette under merknaden til § 2-2. Ansvaret for etablering og drift av institusjoner var etter § 5-1 frem til 1. januar 2014[213] lagt til det regionale nivået. De fleste oppgaver som tidligere var lagt til regionalt nivå, er nå i loven lagt til Barne-, ungdoms- og familieetaten, men denne endringen forutsetter etter forarbeidene[214] ingen omfordeling av oppgavene mellom de ulike nivåene i etaten.

Sett i sammenheng med § 8-2 innebærer § 5-1 at etaten har et ansvar for at det nødvendige institusjonstilbudet finnes i landet. Dette ansvaret kan ivaretas ved at etaten selv etablerer og driver institusjoner, eller ved at det inngås avtaler om bruk av private og/eller kommunale institusjoner eller ved kjøp av enkeltplasser i slike institusjoner. Forutsetningen for at private og kommunale institusjoner skal kunne benyttes, er at disse er godkjent av regionalt nivå, jf. § 5-8.

Paragraf 5-1 forutsetter at institusjonene kan ha tilknyttede spesialisttjenester. I forarbeidene[215] er det vist til behovet for desentraliserte kompetanseenheter som skal kunne tilby mer spesialiserte tjenester, både til barn som er under tiltak, og i form av bistand til kommunene. Det er lagt til grunn at hvorvidt

213 Endringslov 31. juni 2013 nr. 63.

214 Prop. 106 L (2012–2013).

215 Ot.prp. nr. 9 (2002–2003) pkt. 6.4.4.

slike kompetanseenheter skal knyttes til institusjonene eller etableres på annen måte, må vurderes konkret ut fra behovene i den enkelte region. Etter § 5-1 er det imidlertid forutsatt at slike spesialiserte tjenester, om ønskelig, kan knyttes til institusjonene.

En rekke bestemmelser som for fylkeskommunens vedkommende regulerte nærmere hvordan ansvaret for institusjonene skulle ivaretas, ble opphevet som følge av den statlige ansvarsovertakelsen. Dette gjelder blant annet § 5-2, som påla fylkeskommunene å utarbeide en institusjonsplan. Tilsvarende bestemmelse er ikke gitt for statens vedkommende. I forarbeidene er det vist til at hver enkelt region må planlegge virksomheten for å sikre behovet for institusjonsplasser i regionen både når det gjelder antall plasser og når det gjelder bredden i tilbudet. Det er videre vist til at statlige myndigheter, på samme måte som fylkeskommunene tidligere, i planleggingen kan ta hensyn til at deler av behovet kan ivaretas ved å benytte institusjoner som hører under andre lover, og ved å inngå avtaler med private og kommunale institusjoner om bruk av plasser. Det uttales imidlertid i proposisjonen at det ikke er nødvendig å lovfeste plikten til planlegging, fordi denne er en selvsagt følge av ansvaret etter § 5-1, og at de sentrale statlige myndighetene om nødvendig vil kunne pålegge regionene å utarbeide planer i kraft av sin instruksjonsmyndighet.

Avtaler med private institusjoner

Loven inneholdt tidligere en bestemmelse (§ 5-5, som nå er opphevet) som regulerte nærmere hvordan kommunale og private institusjoner skulle innpasses i de fylkeskommunale planene. Barne-, ungdoms- og familieetaten står nå fritt til å benytte private og kommunale institusjoner ved alle typer plasseringer, forutsatt at disse er godkjent, og forutsatt at reglene for offentlige anskaffelser er fulgt.

Begrenset til institusjoner etter barnevernloven

Det er presisert i bestemmelsens siste punktum at statens ansvar for etablering og drift av institusjoner er begrenset til institusjoner som hører under denne loven. Dette innebærer at statlige barnevernmyndigheter ikke har ansvar for å etablere, drive eller finansiere institusjoner som skal dekke andre behov enn de som omfattes av barnevernloven. Staten har derfor ikke, etter barnevernloven, ansvaret for at det finnes et institusjonstilbud som kan ivareta barn som har behov for en institusjonsplass som følge av en funksjonshemming. Dette er nærmere omhandlet i departementets rundskriv Q-08/2007 Oppgave- og ansvarsfordeling mellom kommuner og statlige barnevernmyndigheter – herunder om betalingsordninger i barnevernet.

Tvisteløsningsnemnda

Fra 1. januar 2010 ble Barnevernets tvisteløsningsnemnd opprettet av departementet og Kommunenes Sentralforbund. Det var de såkalte gråsonesakene som var årsaken til dette. Tvisteløsningsnemnda behandler tvister mellom stat

og kommune om grensen mellom statens betalingsansvar etter barnevernloven og kommunens betalingsansvar etter andre lover. Når funksjonshemmede barn plasseres i institusjon eller fosterhjem, og funksjonshemmingen innebærer at det må settes inn særskilte tiltak, skal kommunen dekke de av utgiftene som knytter seg til barnets funksjonshemming, i tillegg til ordinær andel av oppholdsutgiftene. Grensedragningen av hvilke tiltak som knytter seg til barnets funksjonshemming, vil i et slikt tilfelle høre under tvisteløsningsnemndas virkeområde. Et annet virkeområde er uenighet om hvilken lov et tiltak hører under. Uenighet om økonomisk ansvar mellom stat og kommune innenfor barnevernloven omfattes ikke av tvisteløsningsnemndas virkeområde. Tvisteløsningsnemndas uttalelser er rådgivende.

§ 5-2.

(Opphevet ved lov 9. mai 2003 nr. 29 (i kraft 1. januar 2004 ifølge res. 9. mai 2003 nr. 596).)

§ 5-3.

(Opphevet ved lov 9. mai 2003 nr. 29 (i kraft 1. januar 2004 ifølge res. 9. mai 2003 nr. 596).)

§ 5-4. Inntak i og utskrivning fra institusjon som nevnt i § 5-1.

Barne-, ungdoms- og familieetaten skal gi regler for hvordan inntak og utskrivning skal besluttes.

Er det bestemt at barnet skal ha plass i en institusjon, kan institusjonen ikke nekte å ta imot barnet.

Barn kan ikke utskrives før tiden uten samtykke fra barneverntjenesten.

Uenighet om inntak eller utskrivning kan kreves avgjort av fylkesmannen i det fylket institusjonen ligger.

Bestemmelsen regulerer i utgangspunktet bare de statlige institusjonene, jf. bestemmelsens overskrift, som begrenser den til å gjelde institusjoner etter § 5-1. Dersom inntaks- og utskrivningsreglene skal gjelde også for private institusjoner, må dette fastsettes i avtale med den enkelte institusjonseier, jf. Ot.prp. nr. 9 (2002–2003) s. 93.

Første ledd

Etter denne bestemmelsen skal Barne-, ungdoms- og familieetaten gi regler om hvilke prosedyrer som skal følges ved inntak i og ved utskrivning fra institusjon. Frem til 1. januar 2014[216] var denne myndigheten lagt til regionalt nivå.

Bestemmelsen kan ikke forstås slik at det må besluttes samme inntaksprosedyre for alle institusjoner. Formålet må være å sikre at det foreligger klare regler for hvem som er rett myndighet til å beslutte inntak og utskrivning i det enkelte tilfellet, og for hvordan prosedyrene for øvrig skal være ved den enkelte institusjon eller for den enkelte type institusjon. I forarbeidene til bestemmelsen er det blant annet klart forutsatt at det må etableres særskilte inntaksprosedyrer for akuttplasseringer, slik at slike plasseringer kan skje på kort varsel.

Annet ledd

Bestemmelsen fastslår at de institusjonene staten driver etter barnevernloven, ikke har asylsuverenitet. Dersom et barn er tildelt plass i en institusjon, og inntaksprosedyrene er fulgt slik de er vedtatt etter reglene i første ledd, kan institusjonen som sådan ikke motsette seg å ta imot barnet. Dette betyr at den enkelte institusjon ikke kan overprøve inntaksmyndighetens beslutning om å tildele barnet plass. Bestemmelsen bygger på den forutsetning at inntaksmyndigheten til enhver tid har oversikt over kapasiteten ved institusjonen(e). Som nevnt ovenfor gjelder bestemmelsen bare statens egne institusjoner.

Tredje ledd

Barn som har fått plass i institusjon for en bestemt periode, eller for et bestemt behandlingsopplegg, kan ikke skrives ut fra institusjonen før tiden uten at kommunens barneverntjeneste har gitt sitt samtykke. Bestemmelsen gir med andre ord barneverntjenesten adgang til å overprøve utskrivende myndighets beslutning om utskrivning dersom dette skjer før den fastsatte tiden. I tilfeller der det er spørsmål om å avbryte institusjonsoppholdet før tiden, kan dette altså bare skje i samarbeid med barneverntjenesten i plasseringskommunen.

Bestemmelsen regulerer kun forholdet mellom utskrivende myndighet og barneverntjenesten. Den regulerer således ikke forholdet mellom barneverntjenesten og de private parter. Det fremgår klart av forarbeidene at bestemmelsen ikke gir hjemmel til å holde et barn tilbake i institusjon mot barnets og foreldrenes vilje.

216 Lov 21. juni 2013 nr. 63.

Fjerde ledd

Fylkesmannen i det fylket institusjonen ligger, er gitt myndighet til å avgjøre uenighet om inntak og utskrivning. Bestemmelsen kommer til anvendelse ved uenighet mellom den kommunale barneverntjenesten og den statlige inntaks- eller utskrivningsmyndigheten. En slik uenighet kan bringes inn for fylkesmannen av barneverntjenesten, av vedkommende institusjon eller av særlige inntaksteam/utskrivningsmyndighet.[217]

Bestemmelsen kan ikke benyttes av den private part til å angripe en beslutning om inntak eller utskrivning. Det er i forarbeidene til § 6-1[218] forutsatt at inntak i institusjon ikke kan regnes som et selvstendig enkeltvedtak som kan overprøves løsrevet fra det vedtaket som gir grunnlag for plassering. Å gi bestemmelsen anvendelse for den private part vil dermed være å gi en overprøvingsmulighet som det i § 6-1 er forutsatt at den private part ikke skal ha.

Uenighet om utskrivning vil nok som regel dreie seg om faglige spørsmål. Under den forutsetning at tilgangen på institusjonsplasser er stor nok, vil også uenighet om inntak oftest måtte være av faglig art. Dersom institusjonstilbudet på landsbasis ikke fullt ut er dekkende, kan fylkesmannen få en vanskelig oppgave når han/hun må ta stilling til om de vurderinger og prioriteringer avslaget bygger på, kan godtas.

Mener fylkesmannen i den aktuelle saken at det finnes andre tilgjengelige tilbud som faglig sett er gode nok, må fylkesmannen i kraft av sitt råd og veiledningsansvar kunne foreslå alternative løsninger. Det er imidlertid tvilsomt om bestemmelsen gir fylkesmannen myndighet utover det å ta stilling til inntak i eller utskrivning fra den aktuelle institusjonen uenigheten knytter seg til.

§ 5-5.

(Opphevet ved lov 9. mai 2003 nr. 29 (i kraft 1. januar 2004 ifølge res. 9. mai 2003 nr. 596).)

§ 5-6. Samarbeid med institusjoner som hører under andre lover

For barn som det blir vurdert å plassere i en institusjon under en annen lov, skal Barne-, ungdoms- og familieetaten sørge for at det blir etablert et samarbeid med barneverntjenesten og disse institusjonene. Kongen kan gi regler om

217 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 72 og 115 og Ot.prp. nr. 9 (2002–2003) s. 93.

218 Ot.prp. nr. 44 (1992–92) s. 79.

samarbeidsordninger, herunder om plikt til å delta i samarbeidsgrupper, inntaksteam o.l.

Bestemmelsen skal sikre nødvendig samarbeid mellom de berørte instanser når et barn på grunnlag av et vedtak etter barnevernloven plasseres i institusjon under en annen lov. Slik institusjon kan for eksempel være institusjon under psykisk helsevernloven eller helse- og omsorgstjenesteloven. Plassering i institusjon under annen lov antas å være særlig aktuelt for barn som er psykisk utviklingshemmede, eller som har alvorlige atferdsvansker.

Institusjoner under andre lover kan både benyttes når det er fattet tvangsvedtak, og når inntak bygger på samtykke. Tvangsvedtak etter barnevernloven er tilstrekkelig grunnlag for å tvangsinnlegge et barn i institusjon under annen lov. Særlig aktuelt er dette for institusjoner under det psykiske helsevern. Det er viktig å være klar over at vilkårene etter psykisk helsevernloven i disse tilfellene ikke trenger å være oppfylt. Dette er i forarbeidene[219] kommet slik til uttrykk:

> Når det gjelder spørsmålet om hvilke institusjoner barn med atferdsvansker skal kunne plasseres i, vil det være behov for innleggelse også i andre institusjoner enn de som reguleres av barnevernloven. På den annen side vil tvangsgrunnlaget for plassering i institusjon etter barnvernloven kunne komme i konflikt med regler for tvangsinnleggelse i andre lover som regulerer institusjoner det også kan være aktuelt å benytte seg av. Departementet vil imidlertid, som Sosiallovutvalget, forutsette at vedtak etter barnevernloven om plassering i institusjon mot egen vilje er tilstrekkelig grunnlag for plassering av barn også i institusjoner under andre lover. Det er derimot ikke meningen at disse reglene skal endre asylsuvereniteten for institusjoner under andre lover. Inntak i slike institusjoner vil fortsatt reguleres av prinsippet om asylsuverenitet.

At tvangsvedtak etter barnevernloven er tilstrekkelig grunnlag for tvangsinnleggelse i psykiatrien, er også lagt til grunn i forarbeidene til psykisk helsevernloven.[220]

Også institusjoner for rusmiddelmisbrukere etter helse- og omsorgstjenesteloven kan være aktuelle plasseringsalternativer ved plassering i henhold til barnevernloven § 4-24 og § 4-26.

Det er på det rene at barn som er plassert i institusjon under en annen lov, er underlagt det regelverket som gjelder for vedkommende institusjon. I psykisk helsevernloven kommer dette nå klart til uttrykk i § 1-1 a annet

219 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 63.

220 Ot.prp. nr. 11 (1998–99) s. 62.

ledd. Dette betyr blant annet at kontrollkommisjonen har de samme oppgaver og den samme myndighet overfor barn og unge som er plassert i institusjon under psykisk helsevernloven på grunnlag av barnevernvedtak, som for øvrige pasienter. Barneverntjenesten har likevel et overordnet ansvar for barnet. Dette er et ansvar som omfatter barnets totalsituasjon, og som dermed strekker seg utover det «fagansvaret» som institusjonen har. Paragraf 5-6 pålegger derfor i slike tilfeller de myndigheter som har ansvaret for oppfølging av og tiltak overfor barnet, å samarbeide for å sikre helheten i de tilbud barnet får.

Fordi de statlige helseforetakene kan være aktuelle samarbeidspartnere, er myndigheten til å gi nærmere regler om samarbeidsordninger, plikt til å delta i samarbeidsgrupper og lignende lagt til et nivå som har instruksjonsmyndighet overfor alle samarbeidspartnerne. Denne myndigheten er derfor lagt til Kongen i statsråd. Det er til nå ikke gitt slike regler.

§ 5-7. Tilsyn

Fylkesmannen skal føre tilsyn med at institusjoner som er omfattet av § 5-1, statlige sentre for foreldre og barn og private og kommunale institusjoner og sentre for foreldre og barn som er godkjent etter § 5-8, drives i samsvar med denne loven og forskrifter til loven.

Finner fylkesmannen at institusjonen drives uforsvarlig, kan fylkesmannen gi pålegg om å rette på forholdet, eller å nedlegge driften. Pålegget kan gis til institusjonens leder eller institusjonens eier.

Til å føre løpende tilsyn med institusjonene kan fylkesmannen oppnevne tilsynsutvalg. Departementet kan gi forskrifter om tilsynsutvalgenes arbeidsområde og sammensetning.

Første ledd

Fylkesmannen er etter bestemmelsen pålagt ansvaret for at det føres tilsyn med samtlige barneverninstitusjoner. Tilsynsansvaret omfatter både de statlige institusjonene, jf. § 5-1, og private og kommunale institusjoner som er godkjent etter § 5-8. I tillegg omfattes sentre for foreldre og barn, både de statlige, og private og kommunale sentre som er godkjent etter § 5-8. Private og kommunale institusjoner og sentre for foreldre og barn som ikke er godkjent, kan ikke benyttes for barn som plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven.

Fylkesmannen skal føre tilsyn med de institusjonene som ligger i fylket, jf. forskrift 11. desember 2003 nr. 1564 om tilsyn med barn i barneverninstitusjoner for omsorg og behandling § 3.

Forskrift om tilsyn

Om tilsynsmyndighetenes oppgaver vises til forskriften § 7, hvor det blant annet fremgår at tilsynsmyndighetene skal påse at institusjonene drives i samsvar med gjeldende lover, forskrifter og retningslinjer. Dette innebærer at det blant annet skal føres tilsyn med at institusjonene oppfyller de krav som følger av forskrift 27. oktober 2003 nr. 1282 om krav til kvalitet i barnevern-institusjoner. Fylkesmannen skal også føre tilsyn med at kravene i § 6-10 om krav til politiattest etterleves. Når det gjelder tilsynet med det enkelte barn, skal tilsynsmyndigheten påse at institusjonen ivaretar de forutsetninger for oppholdet som er lagt til grunn i vedtaket om plassering, at det enkelte barn får forsvarlig og respektfull omsorg og behandling, og at eventuell bruk av tvangsmidler ikke skjer i strid med gjeldende regler. Tilsynet skal etter forskriften gjennomføres som tilsynsbesøk i institusjonen og i form av systemrevisjon, jf. forskriften §§ 8 og 9. I § 8 er det tydeliggjort at tilsynsbesøkene skal legges til tidspunkter der det kan forventes at barna er til stede på institusjonen, og at tilsynsmyndigheten skal ta kontakt med det enkelte barn under besøkene. Etter § 2-3 syvende ledd kan fylkesmannen, som ledd i sin tilsynsvirksomhet, kreve at alle barneverninstitusjoner, både de statlige, de private og de kommunale, uten hinder av taushetsplikt gir de opplysninger og meldinger som er nødvendige for å få utført tilsynsoppgaven. Det er også presisert at fylkesmannen kan kreve adgang til alle institusjonene. Dette følger også av forskriften, der det fremgår av § 8 at tilsynsbesøkene både skal skje ved anmeldte og uanmeldte besøk. Det vises for øvrig til forskriften, som er inntatt som vedlegg bak.

Annet ledd

Fylkesmannen skal føre tilsyn med at institusjonene drives forsvarlig. Fylkesmannen er etter annet ledd tillagt myndighet til å gi institusjonene pålegg om at uheldige forhold skal rettes, eventuelt at driften skal nedlegges. Det er presisert at slike pålegg kan gis til institusjonens leder eller institusjonens eier. Det fremgår av forarbeidene[221] at institusjonens leder ikke alltid vil være i posisjon til å kunne rette forholdet, fordi det er institusjonens eier som besitter de nødvendige virkemidler. Det er videre presisert at det er opp til fylkesmannen å vurdere hvorvidt avvikets art tilsier at det er mest hensiktsmessig at pålegget rettes mot institusjonens leder eller institusjonens eier.

Pålegg

I mange tilfeller går fylkesmannens pålegg ut på at institusjonen skal følge regelverket. Dette er ofte tilfellet når institusjonen praktiserer rutiner som er i

221 Prop. 106 L (2012–2013) s. 197.

strid med rettighetsforskriften.[222] Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har ved flere anledninger lagt til grunn at et pålegg om å etterkomme lovgivningen ikke er å anse som et enkeltvedtak, og at slike pålegg derfor ikke kan påklages til departementet. I brev til Lamokollektivet, datert 29. april 2004, uttalte departementet at fylkesmannens pålegg til kollektivet om å endre sin ulovlige praktisering av urinprøvekontroller av beboerne ikke stifter nye plikter for institusjonen, fordi plikten følger av lovgivningen og derfor eksisterer uavhengig av pålegget. Det samme ble lagt til grunn i departementets brev til Stiftelsen Klokkergården av 21. september 2007.

Drifts-nedleggelse

Det må legges til grunn at fylkesmannen kan stenge en institusjon umiddelbart der situasjonen anses som alvorlig nok. Fylkesmannens myndighet gjelder både statlige, private og kommunale institusjoner. Treffer fylkesmannen vedtak om at driften skal nedlegges ved en privat eller kommunal institusjon, vil dette normalt måtte følges opp av Barne-, ungdoms- og familieetaten med at det treffes vedtak om bortfall av godkjenning. Dette er lagt til grunn i departementets merknader til § 8 i forskrift 27. oktober 2003 nr. 1283 om godkjenning av private og kommunale institusjoner.

Fylkesmennene har ved enkelte anledninger benyttet seg av adgangen til å treffe vedtak om driftsnedleggelse. Slike vedtak kan påklages etter reglene i forvaltningsloven. Fordi vedtak om driftsnedleggelse har store konsekvenser, ikke minst for de barna som må flytte, blir slike vedtak gjerne gitt utsatt iverksettelse etter forvaltningsloven § 42 i påvente av klagebehandlingen.

Tredje ledd

Etter denne bestemmelsen kan fylkesmannen selv utføre tilsynet eller oppnevne tilsynsutvalg til dette formål. I § 4 første ledd i forskrift 11. desember 2003 nr. 1564 om tilsyn med barn i barneverninstitusjoner for omsorg og behandling, er det imidlertid presisert at fylkesmannen bare kan oppnevne tilsynsutvalg til å føre løpende tilsyn etter § 8, det vil si tilsyn ved tilsynsbesøk i institusjonene. Tilsyn etter systemrevisjonsmetoden skal utføres av fylkesmannen selv og kan altså ikke overlates til et tilsynsutvalg. I forskriften § 4 er det gitt nærmere regler om tilsynsutvalgenes sammensetning. Av samme forskrift § 5 fremgår at når tilsynsutvalg er oppnevnt, har fylkesmannen et overordnet tilsynsansvar.

222 Forskrift 12. desember 2002 nr. 1994 om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon.

Fylkesmennene har i liten grad benyttet seg av adgangen til å oppnevne tilsynsutvalg. De fleste fylkesmannsembetene utfører tilsynet selv.

§ 5-8. Private og kommunale institusjoner og sentre for foreldre og barn

Private og kommunale institusjoner og private og kommunale sentre for foreldre og barn kan bare benyttes for barn som omfattes av loven dersom institusjonen eller senteret er godkjent av regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten. Institusjonen eller senteret kan bare godkjennes dersom det drives i samsvar med denne loven og de forskrifter som gjelder for den, og ellers drives på en forsvarlig måte. Avgjørelser om godkjenning etter denne loven er enkeltvedtak og kan påklages til sentralt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten. Departementet kan gi nærmere forskrifter om godkjenningsordningen, herunder om vilkår for godkjenning, og om klageordningen.

Departementet kan gi forskrifter om regnskapsføring og om innsyn for offentlige myndigheter i regnskapene.

I forbindelse med den statlige overtakelsen av fylkeskommunens oppgaver på barnevernområdet 1. januar 2004 ble det innført en godkjenningsordning for private og kommunale barneverninstitusjoner. Innføringen av godkjenningsordningen må blant annet ses i sammenheng med den parallelle opphevelsen av det tidligere skillet mellom private institusjoner med og uten driftsavtale med fylkeskommunen samt den sterke fremveksten av private institusjoner i perioden og behovet for en sterkere kontroll med disse.

Bestemmelsen omfattet opprinnelig bare barneverninstitusjoner. Private og kommunale sentre for foreldre og barn var ikke omfattet av godkjenningsordningen før disse ble inntatt i § 5-8 ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63.

Første ledd

Lovens utgangspunkt er at etablering og drift av barneverninstitusjoner er et statlig ansvar, jf. § 5-1. Paragraf 5-8 åpner for at også private og kommunale institusjoner kan benyttes, forutsatt at de er godkjent for slik bruk.

Som nevnt innledningsvis var private og kommunale sentre for foreldre og barn tidligere ikke omfattet av lovens kapittel 5 om institusjoner, herunder reglene om krav til kvalitet, godkjenning og tilsyn. Sentrene kunne derfor benyttes uten godkjenning. Det fremgår av forarbeidene[223] at en godkjennings-

223 Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) s. 65.

ordning også for disse tiltakene ble ansett som viktig for å sikre et mest mulig likeverdig tilbud til familiene.

Godkjenningsmyndigheten er lagt til regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten.

Vilkår for godkjenning

Første ledd oppstiller to grunnvilkår for godkjenning. Det første vilkåret er at institusjonen eller senteret drives i samsvar med barnevernloven og gjeldende forskrifter. Dette innebærer for eksempel at institusjonene og sentrene må drives i samsvar med henholdsvis § 5-9, som regulerer rettighetene til barn og unge som oppholder seg i barneverninstitusjon, og § 5-9 a, som regulerer rettigheter under opphold i sentre for foreldre og barn, samt forskrifter fastsatt med hjemmel i disse bestemmelsene. Videre må de kvalitetskravene som er fastsatt i forskrift gitt med hjemmel i § 5-10, være oppfylt. Det andre grunnvilkåret, som følger direkte av § 5-8, er at institusjonen eller senteret ellers drives på forsvarlig måte. Dette vilkåret innebærer at institusjoner og sentre som oppfyller alle de formelle kravene, likevel kan nektes godkjenning dersom godkjenningsmyndigheten etter en helhetsvurdering finner at institusjonen eller senteret ikke kan sies å drive på forsvarlig måte. Et eksempel på en slik situasjon kan være institusjonens eller senterets økonomiske situasjon. Er denne så svak at en konkurs er påregnelig, vil dette ha svært uheldige følger for barn og foreldre som bor på institusjonen eller senteret, fordi de i så fall kan måtte flytte på kort varsel. En svak økonomi vil derfor kunne føre til at institusjonen/senteret ikke vil kunne godkjennes, på grunn av at driften er uforsvarlig.

Med hjemmel i § 5-8 er det gitt nærmere regler om godkjenningsordningen for institusjonene i forskrift 27. oktober 2003 nr. 1283. Det er gitt egne bestemmelser om godkjenning av sentre for foreldre og barn i forskrift 25. november 2010 nr. 1479. Begge forskriftene er inntatt som vedlegg bak i boken.

Institusjonsbegrepet

Når det gjelder godkjenning av institusjoner, er det også utarbeidet merknader til forskriften som blant annet omhandler spørsmålet om hva som er å anse som en institusjon. Loven selv inneholder ingen slik definisjon.

Loven inneholder imidlertid en definisjon av hva som er «fosterhjem», jf. § 4-22. Et tiltak som etter definisjonen i § 4-22 er å anse som fosterhjem, kan ikke anses som institusjon og faller derfor utenfor godkjenningsordningen i § 5-8. Døgntiltak beregnet på omsorg og behandling av barn og ungdom som ikke faller inn under lovens fosterhjemsdefinisjon, vil derfor i utgangspunktet være å anse som institusjon og falle innenfor virkeområdet for godkjenningsordningen. Det vises for øvrig til merknadene til forskriften.

Institusjonsavdelinger

Mange av dagens institusjoner består av flere mindre avdelinger eller enheter. Det fremgår av forskriften § 2 at avdelinger eller enheter som «etter en samlet vurdering fremstår som selvstendige i den faglige og/eller den daglige

oppgaveutøvelsen», skal ha egen godkjenning. I merknaden til den samme bestemmelsen heter det at det er den faktiske og ikke den formelle selvstendigheten som er avgjørende, og at den geografiske lokaliseringen i forhold til hovedinstitusjonen vil være et viktig moment i vurderingen av om enheten fremstår som selvstendig. Det heter videre at et annet moment som kan tale for at enheten skal anses som selvstendig, vil være at enheten har egen ledelse.

Virkeområde

Det er bare private og kommunale institusjoner og sentre for foreldre og barn som omfattes av godkjenningsordningen. Godkjenningsordningen omfatter ikke de statlige institusjonene etter § 5-1 og heller ikke institusjoner som hører under andre lover, som for eksempel helse- og omsorgstjenesteloven eller psykisk helsevernloven. Slike institusjoner kan derfor benyttes uten godkjenning etter barnevernloven.

§ 4-27 – fosterhjem

Det er videre presisert i merknaden til forskriften § 2 at fosterhjem med særlige forutsetninger etter § 4-27 ikke er omfattet av godkjenningsordningen. Dette er fosterhjem som benyttes som alternativ til institusjonsplassering av barn med alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-24, men som ikke faller inn under fosterhjemsdefinisjonen i § 4-22.

Enkeltvedtak

Det er presisert i lovteksten at avgjørelser om godkjenning er å anse som enkeltvedtak. Dette innebærer at forvaltningslovens regler om saksforberedelse, om vedtak og om klage og omgjøring i forvaltningsloven kapittel IV, V og VI kommer til anvendelse. Når det gjelder klage, fremgår det av § 5-8 at sentralt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten er klageinstans.

Kontroll

Godkjenning av private og kommunale institusjoner og sentre for foreldre og barn faller bort dersom vilkårene for godkjenning ikke lenger er til stede, jf. de respektive forskriftene, henholdsvis § 8 og § 9. Regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten kan etter at godkjenning er gitt, når som helst og på den måten etaten finner det hensiktsmessig, føre kontroll med at vilkårene for godkjenning er til stede, jf. § 7 og § 8. Finner regionen, enten på grunnlag av egen kontroll eller på annen måte (for eksempel på grunnlag av tilsynsrapporter) at institusjonen eller senteret ikke lenger oppfyller vilkårene for godkjenning, skal det treffes vedtak om at godkjenningen bortfaller. Hvis særlige hensyn tilsier det, og det anses forsvarlig ut fra hensynet til beboerne, kan det i stedet settes en frist for retting av manglene, jf. § 8 og § 9.

Annet ledd

Med hjemmel i denne bestemmelsen er det gitt forskrift om regnskapsplikt og revisjon i § 6 i forskrift 27. oktober 2003 nr. 1283 om godkjenning av private og kommunale institusjoner og i § 7 i forskrift 25. november 2010 nr. 1479 om sentre for foreldre og barn.

[§ 5-8 a. Institusjoner med hjem]

Institusjoner som etter § 4-27 skal ta imot barn på grunnlag av vedtak eller samtykke som nevnt i § 4-24 eller § 4-26 kan omfatte institusjoner med hjem.

Hjemmene må ha særlige forutsetninger til å ta imot barn med alvorlige atferdsvansker og må være knyttet opp mot en oppfølgingsenhet.

Oppfølgingsenheten har ansvaret for oppfølgingen av hjemmene, herunder ansvaret for opplæring, behandling og veiledning.

Departementet kan gi forskrifter om institusjoner med hjem.

Bestemmelsen ble vedtatt ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63, men har i skrivende stund ennå ikke trådt i kraft.

Hovedregelen er at barn med alvorlige atferdsvansker skal plasseres i institusjon. Etter § 4-27 annet punktum kan det likevel bestemmes at barnet kan plasseres i fosterhjem som har særlige forutsetninger for å kunne løse de problemer som foreligger. Disse hjemmene er ment å være et alternativ til institusjonsplassering, og de er å anse som institusjoner ved anvendelse av §§ 4-24 og 4-26. De omfattes likevel ikke av de generelle institusjonsbestemmelsene i lovens kapittel 5, og de skal heller ikke godkjennes av kommunen, i motsetning til ordinære fosterhjem. De skal i stedet kvalitetssikres av Barne-, ungdoms- og familieetaten, og de er underlagt fylkesmannens tilsynsansvar. Bruken av fosterhjem med særlige forutsetninger for barn med alvorlige atferdsvansker har vært relativt begrenset, og ved ovennevnte endringslov er § 4-27 annet punktum vedtatt opphevet. Paragraf 5-8 a erstatter § 4-27 annet punktum og åpner for at barn som skal plasseres i medhold av §§ 4-24 og 4-26, kan plasseres i institusjoner som omfatter «hjem». Verken endringen i § 4-27 eller i § 5-8 a er trådt i kraft.

Første ledd

Første ledd åpner for at barn med alvorlige atferdsvansker kan plasseres i private hjem som alternativ til ordinære institusjoner. Forutsetningen er at hjemmet er knyttet opp mot en oppfølgingsenhet, som igjen kan være knyttet opp mot en institusjon. Det fremgår av forarbeidene[224] at det ikke er noe vilkår at hjemmet og oppfølgingsenheten er knyttet opp mot en ordinær institusjon. Når hjemmet er knyttet opp mot en frittstående oppfølgingsenhet, er det oppfølgingsenheten og hjemmet som utgjør institusjonen.

Selve behandlingen av barnet skal foregå i hjemmet, og det er i forarbeidene

224 Prop. 106 L (2012–2013) s. 152 flg.

lagt til grunn at forsvarlig og virksom behandling forutsetter profesjonalisering. For å sikre dette er det stilt krav til hjemmene i annet ledd og til oppfølgingsenheten i tredje ledd.

Konsekvensen av at disse tiltakene anses som en barneverninstitusjon, er at tiltaket fullt ut reguleres av barnevernloven kapittel 5 med tilhørende forskrifter, henholdsvis kvalitetsforskriften, godkjenningsforskriften, tilsynsforskriften og rettighetsforskriften. Dersom institusjonene er private eller kommunale, skal de godkjennes på vanlig måte etter kapittel 5, og det skal gjennomføres en kvalitetssikring av det enkelte hjem før det tas i bruk. For private og kommunale tiltak er det også nødvendig å godkjenne det enkelte hjem. Det er lagt til grunn i forarbeidene at Fylkesmannen skal føre tilsyn både med institusjonen som sådan og med det enkelte hjem. Det er videre lagt til grunn at ved plasseringer etter § 4-24 skal fylkesnemnda ikke bare vurdere institusjonens egnethet under ett, men må også vurdere det konkrete hjemmets egnethet.

Det følger av bestemmelsens ordlyd, og det er også presisert i forarbeidene, at institusjoner med hjem kun kan benyttes ved plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26 og ikke skal kunne benyttes ved midlertidige plasseringer etter § 4-25 annet ledd annet punktum. Dette er begrunnet med at dette tiltaket først og fremst vil være et egnet tiltak ved planlagte plasseringer der behandlingsopplegget i forkant er særskilt tilpasset det enkelte barns behov.

Formålet med bestemmelsen er å ivareta behovet for et differensiert behandlingstilbud. I forarbeidene er det blant annet vist til at departementet har hatt som mål å utvikle tiltak som representerer alternativer til ordinære institusjoner, blant annet ut fra en grunnleggende antakelse om at familie og hjem er det beste sted å få omsorg, lære nye ferdigheter og utvikle seg. Det er videre vist til at plassering i et hjem vil kunne gi større mulighet til individuelle tilpasninger ut fra den enkeltes behov.

Annet ledd

Paragraf 5-8 a innebærer at ungdom skal kunne motta institusjonsbehandling i private hjem, og behandlingen vil også kunne innebære bruk av tvang og andre inngrep i den personlige integritet. Dette kan by på utfordringer og gjør det påkrevet å stille særlige krav til slike hjem. I annet ledd stilles det to krav til hjemmene. Det første er at hjemmet har særlige forutsetninger til å ta seg av barn med alvorlige atferdsvansker, og det andre er at hjemmet er knyttet opp mot en oppfølgingsenhet.

Det følger av forarbeidene[225] at det med «særlige forutsetninger» menes at

225 Prop. 106 L (2012–2013) s. 158 flg. og s. 211.

det enkelte hjem skal være kvalifisert til å tilby spesialisert hjelp gjennom å ha fått nødvendig opplæring, trening og løpende veiledning. Det er også presisert at det må være klare regler for hvilke rettslige rammer som gjelder under plasseringen, og at hjemmet må være godt informert om de ulike regler som gjelder.

Det enkelte hjem skal være knyttet opp mot en oppfølgingsenhet, som enten kan være en del av en ordinær institusjon eller være en frittstående oppfølgingsenhet. I forarbeidene er det forutsatt at det enkelte hjem må følge opp de behandlingstiltak som besluttes iverksatt av oppfølgingsenheten på en forsvarlig og god måte ut fra klart definerte prinsipper og konkrete verktøy. Det er også forutsatt at hjemmet må samarbeide nært med oppfølgingsenheten.

Tredje ledd

Tredje ledd regulerer oppfølgingsenhetens oppgaver og ansvar. Bestemmelsen slår fast at det er oppfølgingsenheten som har ansvaret for oppfølgingen av det enkelte hjem, herunder ansvaret for opplæringen av de voksne, den behandling som gis, og for å gi veiledning. Fra forarbeidene siteres:

> Oppfølgingsenheten må sørge for at hjemmet får klart definerte prinsipper og konkrete verktøy for å bidra til reduksjon av barnets atferdsproblemer. Det er også av avgjørende betydning at oppfølgingsenheten er tilgjengelig for veiledning, råd og støtte til enhver tid når behandlingshjemmet måtte ha behov for det. Hvert barn har sine ulike styrker og svakheter og sine ulike behov og utfordringer. Behandlingen og oppfølgingen av barnet må tilpasses den enkeltes behov etter en konkret, individuell vurdering.
>
> Departementet vil understreke at det er viktig at ansvaret for å treffe beslutninger om behandlingsmessige forhold, herunder treffe vedtak om bruk av tvang og andre inngrep i den personlige integritet, ikke pulveriseres. Både av hensyn til helheten i behandlingen og ut fra rettssikkerhetshensyn skal det være klart hvem i oppfølgingsenheten som har et særlig ansvar for å gi veiledning og støtte til hjemmet, og som står ansvarlig for alle beslutninger om behandlingsmessige forhold. Alle beslutninger om bruk av behandlingstiltak i hjemmet skjer i dialog mellom hjemmet og den ansvarlige i oppfølgingsenheten, og det er den ansvarlige som fatter den endelige beslutning om bruk av slike tiltak, basert på en konkret vurdering av den enkelte ungdom. Den ansvarlige i oppfølgingsenheten skal ivareta helheten i behandlingen.

I forarbeidene er det lagt til grunn at oppfølgingsenheten må være profesjonell, bestå av fagfolk med særlig kompetanse på behandling av barn med atferdsvansker og være ledet av en behandlingsansvarlig. Det er forutsatt at de faglige metodene som skal benyttes, er behandlingsmetoder som er dokumentert gjennom solid, empirisk forskning, og at oppfølgingsenheten besitter kompetanse på disse behandlingsmetodene.

Fjerde ledd
Som nevnt ovenfor er § 5-8 a ikke iverksatt, og forskriftshjemmelen i fjerde ledd er ikke benyttet.

§ 5-9. Rettigheter under opphold i institusjon som er omfattet av § 5-1 og private og kommunale institusjoner som er godkjent etter § 5-8

Institusjoner skal drives slik at barna selv kan bestemme i personlige spørsmål og ha det samvær med andre som de ønsker, så langt dette er forenlig med barnets alder og modenhet, med formålet med oppholdet, og med institusjonens ansvar for driften, herunder ansvar for trygghet og trivsel.

Barna skal ha rett til å bevege seg både i og utenfor institusjonens område, med de begrensninger som fastsettes av hensyn til behovet for trygghet og trivsel. For barn som er plassert på grunnlag av et vedtak eller samtykke som nevnt i § 4-24 eller § 4-26, kan institusjonen begrense adgangen til å forlate området i den utstrekning det er nødvendig etter vedtakets formål.

Det er ikke tillatt

a) å refse barn fysisk,
b) å bruke innelåsing i enerom eller lignende tvangstiltak med mindre det er tillatt ved forskrifter som nevnt i fjerde ledd bokstav a,
c) å føre kontroll med et barns korrespondanse med mindre det er tillatt ved forskrifter som nevnt i fjerde ledd bokstav b.

Departementet kan gi forskrifter

a) til utfylling av bestemmelsene foran, herunder om bruk av tvangsmidler,
b) med sikte på å hindre at rusmidler eller farlige gjenstander bringes inn i institusjonen,
c) om forvaltning av barnets midler.

Ved vedtak etter § 4-29 skal institusjonen iverksette de angitte beskyttelsestiltak for å hindre at barnet får kontakt med personer som kan ønske å utnytte det til menneskehandel. Beskyttelsestiltakene som følger av vedtaket kan begrense barnets adgang til å motta besøk, å kommunisere gjennom post, telefon eller annet kommunikasjonsutstyr og å bevege seg fritt utenfor institusjonens områder. Beskyttelsestiltakene kan også fastsette begrensninger for hvem som kan få vite hvor barnet er. Beskyttelsestiltakene kan ikke fastsette begrensninger som hindrer barnet i å ha kontakt med verge, advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, helsepersonell som er beboerens behandler,

prest, annen sjelesørger eller lignende. Departementet kan gi utfyllende forskrifter til bestemmelsen.

Paragraf 5-9 omhandler rettigheter og bruk av tvang for barn og unge som oppholder seg i barneverninstitusjon. Bestemmelsen har først og fremst som formål å sikre at retten til alminnelig livsutfoldelse ikke blir begrenset vilkårlig eller utover det det som er nødvendig. Videre skal bestemmelsen sikre forsvarlige rutiner i situasjoner som nødvendiggjør tvangsmessige inngrep.

Barnets rett til medbestemmelse

Barn og unge som har opphold i barneverninstitusjon, skal i utgangspunktet ha rett til medinnflytelse, medbestemmelse og selvbestemmelse på samme måte som barn og unge som bor hjemme hos foreldrene. Det er likevel slik at opphold i en barneverninstitusjon i seg selv setter begrensninger som barn og unge som bor sammen med foreldrene, ikke har. Ikke minst gjelder dette dersom det foreligger en tvangsplassering.

I takt med barnets alder er det naturlig at barnet selv får økende innflytelse i personlige forhold inntil det fyller 18 år og selv bestemmer fullt ut, jf. barneloven § 33. Dette kommer også til uttrykk i barnevernloven § 6-3.

Det er i en rekke lover nedfelt bestemmelser om at et barn skal ha selvbestemmelsesrett i bestemte spørsmål før fylte 18 år. Barneloven § 32 gir barn rett til å velge utdanning og til å melde seg ut og inn av foreninger fra fylte 15 år. Lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål § 12 gir mindreårige som er fylt 15 år, rett til selv å råde over midler vedkommende har tjent ved eget arbeid eller virksomhet. Lov 13. juni 1969 nr. 25 om trudomssamfunn og ymist anna har i § 3 en bestemmelse om at den som er over 15 år, kan melde seg inn og ut av trossamfunn. Etter lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasientrettigheter § 4-3 har mindreårige etter fylte 16 år som utgangspunkt rett til å samtykke til helsehjelp, og tilsvarende kan ungdom som er fylt 16 år, tas under frivillig psykisk helsevern på grunnlag av eget samtykke, jf. lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern § 2-1 første ledd. Også barnevernloven § 4-26 gir selvbestemmelsesrett fra fylte 15 år i spørsmål om å gi samtykke til tiltak for barn og ungdom med alvorlige atferdsvansker.

Forskrift om rettigheter under institusjonsopphold

I forskrift 15. november 2011 nr. 1103 har departementet gitt regler om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon. Det er også utarbeidet retningslinjer til forskriften (2012-06-22 Q-19/12). Forskriften inneholder en rekke bestemmelser om hvilke tvangstiltak institusjonen kan benytte overfor beboere i en barneverninstitusjon. Forskriften inneholder videre bestemmelser som har som formål å beskytte den enkelte beboers personlige integritet og rettssikkerhet under institusjonsoppholdet. Det er denne forskriften det henvises til nedenfor.

Første ledd

Personlig integritet

Første ledd fastslår at barneverninstitusjonene skal drives på en slik måte at barn og unge som oppholder seg der, i utgangspunktet skal ha rett til å bestemme i personlige spørsmål og til å ha den samme mulighet til naturlig livsutfoldelse som barn som bor hos sine foreldre. Barnets selvbestemmelsesrett og rett til å ha det samvær med andre som det ønsker, kan etter første ledd bare begrenses der dette er nødvendig på grunn av barnets alder og modenhet, formålet med institusjonsoppholdet og institusjonens ansvar for trygghet og trivsel på institusjonen. Forskriften § 7, og departementets merknader til forskriften, utdyper innholdet i § 5-9 første ledd. Det følger av forskriften at institusjonen skal legge forholdene til rette for at barnet kan ivareta sine personlige interesser og delta i ønskede fritidsaktiviteter, at institusjonen skal vise respekt for og ta hensyn til den enkelte beboers og foreldrenes livssyn og kulturelle bakgrunn, at institusjonen skal respektere den enkeltes rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet, og at institusjonen ikke skal utsette beboerne for utilbørlig påvirkning av livssynsmessig, politisk eller ideologisk karakter.

Enkeltromskrav

Også andre bestemmelser gitt i eller i medhold av barnevernloven inneholder bestemmelser som har som formål å ivareta integriteten til barn som oppholder seg på barneverninstitusjon. I § 3 i forskrift om krav til kvalitet i barnevern-institusjoner[226] fremgår det at alle barn og unge som bor på institusjon, skal gis tilbud om enkeltrom. Dette kravet kan bare fravikes dersom institusjonens målgruppe er små barn (små barn vil i denne sammenheng si barn under tre år). Enkeltromskravet er absolutt og kan ikke fravikes under henvisning til for eksempel institusjonens faglige metoder eller behovet for trygghet og trivsel på institusjonen.

Nødvendige begrensninger i beboernes livsutfoldelse

Å bo i institusjon innebærer likevel at barnet må finne seg i visse innskrenkninger i sin rett til selvbestemmelse og personlige frihet. Hvilke innskrenkninger, og hvor omfattende disse kan være, vil avhenge av barnets alder og modenhet, formålet med institusjonsoppholdet og institusjonens ansvar for trygghet og trivsel. Mindre barn må finne seg i at institusjonen, som i det daglige utøver omsorgen for dem, har omfattende bestemmelsesrett – på samme måte som foreldrene ville hatt dersom barnet bodde hos dem. Også når det gjelder større barn, vil institusjonens behov for faste rutiner og husordensregler berettige visse innskrenkninger i barnets selvbestemmelsesrett. Institusjonen kan for eksempel ha behov for å ta i bruk timeplan for bestemte aktiviteter, fellesbespisninger, regler om når beboerne må være i ro om kvelden, osv. Fellesskapets behov vil dermed til en viss grad måtte gå utover individuelle behov.

226 Forskrift 27. oktober 2003 nr. 1282.

Også formålet med plasseringen kan tilsi begrensninger i den enkeltes livsutfoldelse. Barn og unge som er plassert i institusjon mot sin vilje, vil ofte kreve en annen oppfølging fra institusjonens side enn det som er nødvendig ved frivillige plasseringer.

Uavhengig av om begrensningene for den enkelte er begrunnet i selve plasseringsvedtaket eller i driftsmessige hensyn, er det viktig at det ikke legges større restriksjoner på den enkelte beboer enn det som til enhver tid er nødvendig. Det må derfor forventes at institusjonen har et gjennomtenkt forhold både til eventuelle husordensregler, generelle rutiner for øvrig og individuelt rettede restriksjoner.

Samvær

Paragraf 5-9 første ledd nevner uttrykkelig retten til samvær med andre. Når et barn bor på barneverninstitusjon fordi omsorgen er fratatt foreldrene, vil det normalt være vedtatt en samværsordning som regulerer hvor omfattende samvær det skal være mellom barnet og foreldrene, jf. § 4-19. Er institusjonsoppholdet et hjelpetiltak etter § 4-4 siste ledd, forutsettes det enighet mellom henholdsvis foreldrene, eventuelt også barnet selv, og barneverntjenesten om omfanget av samværet og hvordan dette skal utøves. Når barn bor på institusjon i medhold av §§ 4-24 og 4-26, må samvær mellom foreldre og barn fastsettes av institusjonen på en måte som er forenlig med den behandling og/eller opplæring som er siktemålet med plasseringen.

Retten til samvær etter § 5-9 første ledd går videre enn retten til samvær med foreldrene og familien for øvrig. Beboere på barneverninstitusjon skal i utgangspunktet også kunne ha samvær med venner både i og utenfor institusjonsområdet. Siktemålet med bestemmelsen er at institusjonen skal legge forholdene til rette for at beboerne skal kunne ha slik kontakt med familie og venner som de ønsker. Det vises for øvrig til forskriften § 10 og retningslinjer til bestemmelsen.

Samvær kan likevel ikke praktiseres i strid med vedtak om samvær etter § 4-19 eller på en måte som er uforenlig med behandlingen eller opplæringen ved plasseringer etter §§ 4-24 og 4-26. For beboere plassert etter §§ 4-24 og 4-26 har forskriften § 23 en egen bestemmelse om institusjonens adgang til å nekte beboeren besøk. Det fremgår av denne bestemmelsen at besøk kan nektes hvis det er nødvendig av hensyn til behandlingsopplegget eller formålet med plasseringen. Et slikt vedtak kan treffes for inntil 14 dager om gangen, men skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig. Også bestemmelsen i § 5-9 annet ledd og forskriften § 22, som gir institusjonen adgang til å begrense beboernes adgang til å bevege seg utenfor institusjonen, kan få betydning for beboerens mulighet til kontakt og samvær med andre.

Annet ledd

Annet ledd slår fast at barn og unge som oppholder seg i barneverninstitusjon, skal ha rett til å bevege seg i og utenfor institusjonens område. Institusjonen kan likevel fastsette de begrensninger som er nødvendige for å sikre trivsel og trygghet for beboerne. Denne hovedregelen er også inntatt i forskriften § 9 hvor det videre fremgår at barna i størst mulig grad skal kunne nyttiggjøre seg de tilbud som finnes i lokalsamfunnet, herunder aktuelle skole- og fritidstilbud. I merknaden til bestemmelsen, heter det:

> Institusjonens adgang til å begrense bevegelsesfriheten utenfor institusjonen vil blant annet avhenge av beboerens alder og modenhet. Institusjonen må i kraft av sitt omsorgsansvar sette de begrensninger for barn og unges bevegelsesfrihet som gode og forsvarlige omsorgspersoner ellers ville ha gjort. Institusjonen skal, på samme måte som foreldre, gi barna større bevegelsesfrihet i takt med økt alder og modenhet.

Paragraf 5-9 annet ledd annet punktum omhandler barn og unge som er plassert i institusjon etter §§ 4-24 og 4-26. I disse tilfeller har institusjonen myndighet til å begrense beboerens bevegelsesfrihet i den utstrekning det er nødvendig etter vedtakets formål. Adgangen til å beslutte begrensninger i bevegelsesfriheten for barn i institusjon er derfor vesentlig større når plasseringsgrunnlaget er vedtak om tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker, enn når plasseringsgrunnlaget er vedtak om omsorgsovertakelse eller en frivillig plassering etter § 4-4 femte ledd. Den enkelte beboers alminnelige bevegelsesfrihet vil likevel ikke kunne begrenses av generelle regler og rutiner, men må være begrunnet i forhold ved den enkelte beboers egen situasjon og behov. Institusjonens adgang til å begrense bevegelsesfriheten for barn som er plassert med hjemmel i §§ 4-24 og 4-26 er også inntatt i forskriften § 22.

Under henvisning til § 5-9 annet ledd annet punktum er det etablert flere mer eller mindre lukkede institusjoner. Slike institusjoner har gjerne låste utgangsdører slik at beboerne ikke har mulighet til å forlate institusjonen uten tillatelse fra institusjonspersonale. Paragraf 5-9 krever imidlertid en individuell vurdering av nødvendigheten av å begrense bevegelsesfriheten for det enkelte barn. Lukkede institusjoner begrenser i utgangspunktet bevegelsesfriheten for alle beboerne. Skal slike institusjoner være lovlige, må de derfor være innrettet på en slik måte at de ikke fremstår som «lukkede» for de beboerne som ikke har behov for så sterke begrensninger i bevegelsesfriheten.

Tredje ledd

Tredje ledd setter forbud mot enkelte tvangstiltak. Samtidig forutsetter bestemmelsen at enkelte av disse tvangstiltakene kan være tillatt med hjemmel i særskilt forskrift.

Refsing

Tredje ledds bokstav a) bestemmer at det ikke er tillatt «å refse barn fysisk». Det følger dermed direkte av loven at det i barneverninstitusjoner ikke er adgang til å ta i bruk fysisk makt, verken som straff, som ledd i oppdragelse eller i behandlingsøyemed. Forbudet er gjentatt i forskriften § 13. I forskriften er det imidlertid presisert at «mindre inngripende fysisk tvang eller makt, som for eksempel kortvarig fastholding eller bortvisning fra fellesrom» kan anvendes dersom dette er «åpenbart nødvendig som ledd i institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg eller av hensyn til trygghet og trivsel for alle på institusjonen». Det vises for øvrig til retningslinjene til bestemmelsen, der det også er vist til barneloven § 30 tredje ledd, som nedlegger forbud mot at foreldre utsetter barnet for vold eller på annen måte blir «handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare». Det fremgår videre av bestemmelsen at dette også gjelder når volden brukes som ledd i oppdragelsen av barnet.

Selv om barneloven § 30 retter seg mot foreldrene, må det være klart at andre i foreldrenes sted, som for eksempel institusjonspersonale, ikke har større rett til å bruke tvang eller makt overfor barnet enn det foreldrene har.

Tvang i akutte faresituasjoner

Straffelovens alminnelige regler om nødrett og nødverge, jf. straffeloven §§ 17 og 18, kan imidlertid gjøre det berettiget for institusjonspersonale å foreta handlinger, herunder anvende fysisk makt, som ellers er ulovlige. Eksempelvis vil en ungdom som er i ferd med å skade seg selv eller andre, kunne holdes fast hvis det ikke finnes lempeligere måter å avverge skaden på. Forskriften § 14 har nærmere regler om slik tvangsbruk i akutte faresituasjoner. Det fremgår blant annet at det er et vilkår at lempeligere midler vurderes som nytteløse, og at tvangsbruken ikke må overstige det som er nødvendig for å avverge skaden. Det vises for øvrig til retningslinjene til bestemmelsen.

Isolering

Bokstav b) forbyr å bruke *innelåsing* i enerom eller lignende tvangstiltak med mindre det er tillatt ved forskrifter som nevnt i fjerde ledd bokstav a). Forskriften § 14 gir hjemmel til å benytte isolasjon i akutte faresituasjoner og gir for øvrig en nærmere beskrivelse av hvordan en eventuell isolering skal foregå. Det er blant annet stilt krav om at minst én av personalet alltid skal være til stede i rommet eller naborommet med ulåst dør. Det er også stilt krav til det rommet isoleringen skal foregå.

Det har ingen betydning for forbudet i bokstav b) hvordan tiltaket betegnes eller benevnes av institusjonen. En del institusjoner benytter seg av såkalt skjer-

ming eller utlufting i forbindelse med utagering på institusjon. Slike tiltak er forbudt dersom skjermingen eller utluftingen innebærer «innelåsing i enerom eller lignende tvangstiltak». Det er innholdet i tiltaket som er avgjørende, og ikke hva institusjonen omtaler det som.

Postkontroll

Bokstav c) bestemmer at det ikke er tillatt å føre «kontroll med et barns korrespondanse» med mindre det er tillatt ved forskrifter som nevnt i fjerde ledd bokstav b). Etter forskriften § 18 er det klare utgangspunktet at en barneverninstitusjon ikke har adgang til å føre kontroll med beboernes korrespondanse, herunder elektronisk korrespondanse, og at beboerne fritt skal kunne sende og motta post.

Post inn til institusjonen kan likevel undergis kontroll når det foreligger «begrunnet mistanke» om at forsendelsen inneholder «rusmidler eller farlige gjenstander». Dette unntaket er nærmere omtalt nedenfor under fjerde ledd bokstav b).

Forskriften bestemmer videre at beboerne uten unntak fritt skal kunne *sende* post. Det er således ikke tillatt å kontrollere post som sendes ut fra institusjonen.

Begrensning i bruk av telefon/mobiltelefon

Forskriften § 11 regulerer beboernes adgang til å benytte telefon og andre elektroniske kommunikasjonsmidler under institusjonsoppholdet. Utgangspunktet er at beboere fritt skal kunne benytte telefon mv., men institusjonen kan likevel begrense og i enkelttilfeller nekte bruken i kraft av sitt ansvar for å gi forsvarlig omsorg til den enkelte og hensynet til trygghet og trivsel for alle. For barn som er plassert etter §§ 4-24 og 4-26, kan institusjonen for inntil 14 dager om gangen nekte beboeren å ha telefonkontakt og annen elektronisk kontakt dersom dette er nødvendig ut fra behandlingsopplegget eller formålet med plasseringen, jf. forskriften § 24.

Fjerde ledd

Forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon er gitt med hjemmel i fjerde ledd bokstav a). Som det fremgår av de generelle kommentarene til § 5-9, gir forskriften nærmere regler om hvordan beboernes integritet og rettssikkerhet skal ivaretas under opphold i barneverninstitusjon og om bruk av tvangsmidler. I forskriften § 13 forbys tvangsmedisinering, fysisk refsing, isolasjon, mekaniske tvangsmidler og annen bruk av tvang og makt både i straffe-, behandlings- og oppdragelsesøyemed. Som nevnt i kommentarene til § 5-9 tredje ledd bokstav a) og b) regulerer § 14 bruk av tvang og isolasjon i akutte faresituasjoner.

Tvangstiltak knyttet til rusmidler og farlige gjenstander

Fjerde ledd bokstav b) gir hjemmel til å gi forskrift med sikte på å hindre at «rusmidler eller farlige gjenstander» bringes inn i institusjonen. Det er med

hjemmel i denne bestemmelsen gitt nærmere regler om hvordan kontroll av korrespondanse (§ 18), ransaking av beboeres rom og eiendeler (§ 16) og kroppsvisitasjon (§ 15), skal gjennomføres for å hindre at rusmidler eller farlige gjenstander bringes inn til og oppbevares på institusjonen.

Rusmidler omfatter i denne sammenheng så vel narkotiske stoffer som medikamenter og alkohol. Farlige gjenstander vil være våpen eller annen gjenstand som er egnet til å gjøre skade. Ransaking og kroppsvisitasjon kan etter forskriften også gjennomføres ved mistanke om at beboeren er i besittelse av tyvegods.

Beslag/ tilintetgjøring / overlevering til politiet

De ovennevnte kontrolltiltak innebærer at institusjonene fra tid til annen vil måtte ta hånd om rusmidler og farlige gjenstander. Det fremgår av forskriften § 17 at rusmidler og andre skadelige medikamenter skal beslaglegges, tilintetgjøres eller overlates til politiet. *Ulovlige* rusmidler, medikamenter og gjenstander *skal* overleveres til politiet. Tyvegods skal overleveres til politiet eller tilbakeleveres til rette eier. Institusjonens taushetsplikt er imidlertid som hovedregel til hinder for at institusjonen gir politiet opplysninger om *hvem* av beboerne som har hatt befatning med det ulovlige materialet. Det vises for øvrig til kommentarene til § 6-7.

Urinprøvekontroll – plasseringer etter §§ 4-24 og 4-25

Ungdom som er plassert på institusjon med hjemmel i §§ 4-24 og 4-26, kan avkreves urinprøvekontroll uten eget samtykke dersom dette følger av fylkesnemndas vedtak, jf. forskriften § 25. Dersom fylkesnemnda ikke har vedtatt urinprøvekontroll, kan ungdommen samtykke til å avlegge urinprøver. Også ungdom som er plassert på institusjon på andre grunnlag, herunder etter vedtak om omsorgsovertakelse eller frivillig plassering, kan samtykke til å avlegge urinprøver. Er ungdommen under 15 år, må også de som har foreldreansvaret, samtykke.

Tvangsprotokoll

All bruk av tvangsmidler i institusjon forutsetter at det føres tvangsprotokoll. Dette følger uttrykkelig av forskriften § 26. Vedtak om bruk av tvangsmidler skal regnes som enkeltvedtak etter forvaltningsloven og skal følgelig begrunnes. Tvangsprotokollen skal forevises tilsynsmyndigheten.

Klage på bruk av tvangsmidler

Klage på bruk av tvangsmidler skal rettes til fylkesmannen, jf. forskriften § 27.

Oppbevaring/ forvaltning av økonomiske midler

I forskriften § 6 er det gitt regler om *oppbevaring* av økonomiske midler. Etter § 5-9 fjerde ledd bokstav c kan det gis forskrift om forvaltning av barnets midler. Slike regler er ikke gitt. Det følger av retningslinjene til § 6 at forskriften ikke gir institusjon adgang til å disponere over beboerens økonomiske midler og eiendeler. Spørsmålet om hvem som kan beslutte bruk av beboerens midler, reguleres av vergemålsloven, hvor utgangspunktet er at umyndige selv rår over midler han eller hun har tjent etter fylte 15 år.

Femte ledd

Ved plassering i institusjon ved fare for menneskehandel kan det etter § 4-29 femte ledd iverksettes særlige beskyttelsestiltak for å hindre at barnet får kontakt med personer som det er fare for kan utnytte det til menneskehandel. Det kan blant annet iverksettes tiltak som begrenser barnets bevegelsesfrihet og adgang til kommunikasjon utover det som ellers følger av § 5-9 og forskrift gitt med hjemmel i denne bestemmelsen. Paragraf 5-9 femte ledd bestemmer at institusjonen har plikt til å iverksette de tiltak som følger av plasseringsvedtaket. Det vises for øvrig til kommentarene til § 4-29 femte ledd.

§ 5-9 a. Rettigheter under opphold i senter for foreldre og barn

Sentre for foreldre og barn skal drives slik at foreldrenes og barnets rett til privatliv og familieliv og foreldrenes rett til å ta beslutninger i kraft av den daglige omsorg for barnet respekteres, så langt dette er i samsvar med formålet med oppholdet og med senterets ansvar for driften, herunder trygghet og trivsel.

Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om barns og foreldres rettigheter og plikter i sentre for foreldre og barn.

Bestemmelsen ble tilføyd ved lov 19. juni 2009 nr. 45. Opphold i et senter for foreldre og barn (kalt mødrehjem før 1. januar 2006) er i skrivende stund et frivillig hjelpetiltak som faller inn under § 4-4 annet ledd. Ved endringslov 7. august 2015 nr. 81 er det imidlertid vedtatt endringer i § 4-4 som blant annet innebærer at opphold i sentre for foreldre og barn kan pålegges foreldrene ved vedtak i fylkesnemnda. Endringen har i skrivende stund ikke trådt i kraft. Det vises til kommentaren til bestemmelsen.

Sentrene driver dels forebyggende virksomhet med sikte på at foreldrene skal kunne beholde omsorgen for barna, og dels utredninger av foreldrenes omsorgsevne. Sentrene var i utgangspunktet ikke omfattet av lovens kapittel 5 om institusjoner, og de var derfor heller ikke omfattet av regler gitt i eller i medhold av loven om godkjenning, kvalitetskrav, tilsyn og om rettigheter under oppholdet. Ved nevnte endringslov ble sentrenes virksomhet lovregulert, og de regler som ellers gjelder for barneverninstitusjonene, ble gitt delvis anvendelse med enkelte tilpasninger ut fra sentrenes karakter. Sentrene er nå omfattet av § 5-10 om kvalitetskrav, § 5-8 om godkjenning og § 5-7 om tilsyn. I tillegg gir § 5-9 a egne regler om rettigheter under oppholdet.

Første ledd

Som nevnt innledningsvis er opphold i sentre og barn etter gjeldende rett basert på frivillighet, og foreldrene kan når som helst velge å avbryte oppholdet. Det forutsettes også at foreldrene er i stand til å ivareta både seg selv og barnet under oppholdet. Dette innebærer at opphold på sentre for foreldre og barn skiller seg fra opphold på ordinære barneverninstitusjoner på sentrale punkter. Av denne grunn er ikke barnevernloven § 5-9 om rettigheter under opphold på barneverninstitusjon, og forskrift gitt med hjemmel i denne bestemmelsen, gitt anvendelse på sentre for barn og foreldre. Rettigheter under opphold i disse sentrene er derfor regulert i § 5-9 a. I denne bestemmelsen pålegges sentrene å innrette virksomheten slik at familiens rett til privatliv, og foreldrenes rett til å ta avgjørelser som angår barnet, respekteres. Dette gjelder innenfor rammene av formålet med oppholdet og senterets ansvar for at driften er forsvarlig. Det fremgår av forarbeidene[227] at hensynet til beboernes trygghet og trivsel gir senteret adgang til å fastsette husordensregler og lignende som beboerne må respektere.

Som nevnt innledningsvis er § 4-4 vedtatt endret, slik at opphold i sentre for foreldre og barn kan pålegges, men endringen har ikke trådt i kraft, og det er heller ikke fastsatt dato for ikrafttredelse.

Annet ledd

Med hjemmel i annet ledd er det i forskrift 25. november 2010 nr. 1479 gitt nærmere regler om blant annet rettigheter under opphold i sentre for foreldre og barn. Slike regler er gitt i forskriften kapittel 4. Her fremgår det blant annet at sentrene skal drives slik at beboernes personlige integritet blir ivaretatt, at beboerne får delta i utformingen av sentrets daglige liv, at senteret kan fastsette husordensregler og rutiner, og at beboerne plikter å etterleve slike regler og rutiner.

§ 5-10. Generelle krav til institusjoner og sentre for foreldre og barn

For å sikre en forsvarlig standard på de institusjoner som er omfattet av § 5-1 og statlige sentre for foreldre og barn, kan departementet gi forskrifter om hvilke krav som skal stilles til institusjonene og sentrene, herunder faglige krav og krav til bygninger, utstyr og bemanning.

227 Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) s. 83.

Bestemmelsen gir hjemmel til å gi forskrifter om krav til kvalitet i barnevern-institusjonene og statlige sentre for foreldre og barn.

Virkeområde

Etter ordlyden gjelder bestemmelsen de institusjoner og sentre for foreldre og barn som er omfattet av § 5-1, det vil si de statlige institusjonene og sentrene. I § 5-8, som omhandler private og kommunale institusjoner og sentre for foreldre og barn, er det imidlertid et vilkår for at slike institusjoner og sentre skal kunne benyttes for barn som omfattes av barnevernloven, at de er godkjent av regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten. Et av grunnvilkårene for godkjenning er at institusjonene drives i samsvar med barnevernloven og forskriftene til loven. Dette innebærer at de forskrifter som er fastsatt med hjemmel i § 5-10, også gjelder for private og kommunale institusjoner og sentre for foreldre og barn.

Forskrift – institusjonene

I forskrift 10. juni 2008 nr. 580 om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner, som er inntatt som vedlegg bak i boken, er det stilt en rekke krav til institusjonene. Det er blant annet i § 1 stilt krav om at alle institusjoner skal ha en skriftlig plan for sin virksomhet. I § 2 er det stilt krav om at alle institusjoner skal ha en definert målgruppe og en formulert målsetting for sin faglige virksomhet. De faglige metodene som anvendes ved institusjonen, skal være faglig og etisk forsvarlige, tilpasset institusjonens målgruppe og målsetting og være forankret i allment anerkjent fagteori.

I forskriften § 3 er det fastsatt materielle krav til institusjonene. De materielle kravene inneholder flere skjønnselementer, blant annet er det stilt krav om at institusjonene skal ha «tilstrekkelige» fellesarealer, lokaler som er «egnet» til fritidsaktiviteter, lokaler som er «egnet» til samvær med familie, osv. Det fremgår av forskriften at kravene skal vurderes konkret for hver enkelt institusjons målgruppe og målsetting. Hva som er «tilstrekkelig» og «egnet», vil kunne variere fra målgruppe til målgruppe, og dette skal gjenspeiles i de kravene som stilles til den enkelte institusjon. Det fremgår også av § 3 at det er et absolutt krav at institusjonene skal kunne tilby enkeltrom til alle barn og ungdom på institusjonen. Unntak fra enkeltromskravet gjelder bare dersom institusjonens målgruppe er «små barn». Enkelte institusjoner har tidligere benyttet faglige metoder som innebærer at ungdom på institusjon gjennomgår ulike «faser» i institusjonsoppholdet, og hvor enkeltrom er et gode som tilbys etter en tid, avhengig av god oppførsel. Enkeltromskravet i § 3 innebærer at dette ikke er tillatt.

Forskriften § 4 stiller krav til institusjonens lokalisering. For de fleste barn og ungdommer på institusjon vil alminnelig deltakelse i skole og fritidsaktiviteter være viktig for å kunne oppnå varig positiv effekt av institusjonsoppholdet. Det er derfor i § 4 stilt krav om at institusjonen bør ligge gunstig til i forhold

til skole, barnehage, leke- og fritidsmuligheter osv. Bare dersom institusjonens målgruppe og målsetting forutsetter annen lokalisering, kan dette kravet fravikes. Et eksempel på målgruppe og målsetting som kan forutsette annen lokalisering, kan være institusjoner som er basert på kortvarige utredningsopphold for ungdom med alvorlige atferdsvansker.

Forskriften § 5 stiller krav til institusjonenes bemanning og de ansattes kompetanse. Også disse kravene skal ses i forhold til den enkelte institusjons målgruppe og målsetting. Dette innebærer at det skal stilles andre krav til bemanning og kompetanse til en institusjon for ungdom med alvorlige atferdsvansker enn til en institusjon for små barn. For institusjoner av sistnevnte karakter kan det være tilstrekkelig at de ansatte har sosialfaglig eller barnevernfaglig kompetanse. For institusjoner av førstnevnte karakter må det stilles krav om at institusjonen i tillegg har den spesialkompetanse som behandling av ungdom med alvorlige atferdsvansker tilsier. Det fremgår videre av forskriften § 5 at institusjonen skal ha en leder og en stedfortreder for lederen, og at en av disse minst skal ha treårig høyskoleutdanning i sosialfag eller annen relevant utdanning på tilsvarende nivå samt tilleggsutdanning i administrasjon og ledelse.

For en nærmere redegjørelse for kvalitetskravene vises det til forskriften og departementets merknader til denne.

Forskrift om sentre for foreldre og barn

Forskrift 25. november 2010 nr. 1479 om sentre for foreldre og barn inneholder krav om kvalitet og internkontroll i kapittel 3. Det kreves blant annet at senteret skal ha en skriftlig plan for sin virksomhet, jf. § 10, og at senteret skal ha en definert målgruppe, formulert målsetting og anvende faglige og etisk forsvarlige metoder, jf. § 11. Paragraf 12 inneholder materielle krav, og i § 13 stilles det krav til bemanning og til de ansattes kompetanse. Forskriften er inntatt som vedlegg bak i boken.

Kapittel 5A

Omsorgssentre for mindreårige

Kapitlet ble tatt inn i loven ved endringslov 30. mai 2008 nr. 36, og trådte i kraft 1. juli 2008. Ved denne endringen ble ansvaret for mindreårige asylsøkere som har kommet til landet uten foreldre eller andre med foreldreansvar, overført fra utlendingsmyndighetene til de statlige barnevernmyndighetene.

§ 5A-1. Opphold på omsorgssenter for mindreårige

Barne-, ungdoms- og familieetaten skal gi barn som har kommet til riket og søkt asyl uten foreldre eller andre med foreldreansvar, tilbud om opphold på et omsorgssenter for mindreårige.

Tilbudet skal gjelde fra barnet blir overført fra utlendingsmyndighetene til Barne-, ungdoms- og familieetaten frem til det blir bosatt i en kommune eller forlater riket.

Bestemmelsen gjelder barn som er under 15 år når asylsøknaden fremmes. For barn over 15 år gjelder bestemmelsen fra den tid Kongen bestemmer.

Første ledd

Bestemmelsen slår fast at Barne-, ungdoms- og familieetaten har plikt til å gi mindreårige som har kommet til landet uten foreldre eller andre med foreldreansvar, tilbud om opphold på et omsorgssenter. Det fremgår av forarbeidene[228] at omsorgssenteret skal være en bo- og omsorgsbase for disse barna, og at senteret blant annet skal hjelpe barnet med å tilpasse seg det norske samfunnet og danne grunnlaget for en best mulig bosetting eller retur til hjemlandet. Videre fremgår at omsorgssentrene skal inndeles i mindre enheter for å sikre fleksibilitet og differensiering ut fra barnas alder, nasjonalitet og varierende ankomsttall. Bemanningen på omsorgssentrene skal være den samme som på ordinære barneverninstitusjoner, og barnevernlovens bestemmelser om krav til kvalitet,

228 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 14 flg.

godkjenning og tilsyn med barneverninstitusjonene er gitt tilsvarende anvendelse for omsorgssentrene, jf. § 5A-7. Det samme gjelder bestemmelsene om rettigheter under institusjonsopphold. Det vises til § 5A-7 og merknadene til denne bestemmelsen.

Det er fortsatt utlendingsmyndighetene som skal behandle og avgjøre spørsmålet om hvorvidt den enslige mindreårige skal få opphold i landet eller ikke, og som herunder skal vurdere asylsøkerens identitet og alder og om foreldre eller andre omsorgspersoner skal forsøkes oppsporet.

Det fremgår av første ledd at de mindreårige skal gis *tilbud* om opphold på et omsorgssenter. Dersom barnet motsetter seg oppholdet, må det eventuelt treffes vedtak om plassering etter barnevernloven kapittel 4.

Annet ledd

Mindreårige asylsøkere kan oppholde seg på omsorgssenteret fra det tidspunkt vedkommende blir overført fra utlendingsmyndighetene. Slik overførsel kan skje fra politiets utlendingsenhet umiddelbart etter at asylsøknaden er registrert, men barnet kan også bli overført til omsorgssenteret etter å ha oppholdt seg en periode på asylmottak sammen med en voksen følgeperson. Tilbudet om opphold skal gjelde frem til barnet blir bosatt i en kommune eller forlater landet etter avslått asylsøknad.

Tredje ledd

Tilbud om opphold på omsorgssenter gjelder inntil videre bare for barn som er under 15 år når asylsøknaden fremmes. Tilbudet kan utvides til også å omfatte asylsøkere mellom 15 og 18 år, men det er foreløpig uvisst om og når dette vil skje, jf. tredje ledd annet punktum, som overlater til Kongen å fastsette tidspunktet for dette.

Det er utlendingsmyndighetene som vurderer asylsøkernes alder dersom denne ikke er fastsatt.

§ 5A-2. Ansvaret for omsorgen

Når barnet har opphold på et omsorgssenter, har Barne-, ungdoms- og familieetaten omsorgen for barnet. På vegne av Barne- ungdoms- og familieetaten skal omsorgssenteret utøve omsorgen.

Omsorgssenteret skal gi barnet god omsorg og trygghet og bidra til at det får den oppfølgingen og behandlingen det har behov for.

Første ledd

Det er de kommunale barneverntjenestene som har ansvaret for å ivareta omsorgen for barn som bor i fosterhjem eller i ordinære barneverninstitusjoner. Dette gjelder ikke mindreårige asylsøkere som oppholder seg i omsorgssentre, med mindre det er fattet vedtak om plassering etter barnevernloven kapittel 4. Når mindreårige asylsøkere oppholder seg i et omsorgssenter, er det Barne-, ungdoms- og familieetaten som har ansvaret for at den daglige omsorgen for barnet ivaretas, og det er omsorgssenteret som skal utøve omsorgen på vegne av etaten. I forarbeidene[229] uttales det blant annet følgende om hva omsorgsansvaret for mindreårige asylsøkere innebærer:

> Omsorgen omfatter all nødvendig ivaretakelse og oppfølging av barnet som ikke ligger til andre myndigheter eller vergen. Vergen er en stedfortreder for foreldrene når det gjelder de juridiske sider av foreldreansvaret og vil ha ansvar for å følge opp saker av mer personlig karakter dersom ikke omsorgssenteret følger dem opp.

Annet ledd

Av forarbeidene fremgår det at bestemmelsen oppstiller en standard for den omsorg og oppfølging omsorgssenteret skal gi det enkelte barn, og at bestemmelsen skal ligge til grunn for det oppfølgingsvedtak Barne-, ungdoms- og familieetaten skal treffe, for fylkesmannens eventuelle klagebehandling av oppfølgingsvedtakene, samt for fylkesmannens tilsyn med det enkelte barn på senteret.

§ 5A-3. Ansvaret for å ivareta barnets behov ved ankomst

Omsorgssenteret skal ved barnets ankomst til senteret vurdere barnets situasjon og behov og ivareta behovene på best mulig måte også før det foreligger oppfølgingsvedtak etter § 5A-4.

Dersom barnets behov etter omsorgssenterets vurdering ikke kan ivaretas på en tilfredsstillende måte på omsorgssenteret, eller barnet ønsker opphold utenfor omsorgssenteret, skal omsorgssenteret varsle barneverntjenesten for vurdering av om det bør iverksettes særlige tiltak etter kapittel 4.

Første ledd

Etter § 5A-4 skal Barne-, ungdoms- og familieetaten treffe et vedtak om hvordan barnet skal følges opp på omsorgssenteret, senest seks uker etter at

229 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 58.

barnet har ankommet senteret. Paragraf 5A-3 første ledd regulerer hvordan barnet skal følges opp inntil det er fattet slikt oppfølgingsvedtak. Bestemmelsen pålegger omsorgssenteret å følge opp barnet ut fra en individuell vurdering av det enkelte barns behov.

Annet ledd

Omsorgssenteret har etter denne bestemmelsen plikt til å varsle barneverntjenesten dersom barnets behov ikke kan ivaretas på en tilfredsstillende måte på senteret, eller dersom barnet ikke ønsker å oppholde seg der. Det er forutsatt at barneverntjenesten i så fall skal vurdere om det skal iverksettes tiltak for barnet etter lovens kapittel 4.

Det fremgår av forarbeidene at varslingsplikten eksempelvis vil inntre dersom det viser seg at barnet har alvorlige atferdsvansker, har særlige omsorgsbehov på grunn av lav alder eller der det foreligger forhold som tyder på at barnet er offer for menneskehandel. Som eksempel er videre nevnt tilfeller der barnet ønsker å bo privat hos for eksempel slektninger eller andre kjente som befinner seg i landet. Det uttales i denne forbindelse[230] at mindreårige asylsøkere ikke bør flyttes til slekt eller andre før barneverntjenesten har vurdert omsorgssituasjonen i det aktuelle hjemmet.

§ 5A-4. Oppfølgingsvedtak

Omsorgssenteret skal i samarbeid med barnet utrede barnets situasjon og behov og utarbeide et forslag til oppfølging av barnet mens det oppholder seg på omsorgssenteret. Forslaget skal oversendes Barne-, ungdoms- og familieetaten innen tre uker etter barnets ankomst til senteret. Barne-, ungdoms- og familieetaten skal innen seks uker etter barnets ankomst til senteret treffe vedtak om oppfølging av barnet mens det oppholder seg på senteret.

Oppfølgingsvedtaket skal ligge til grunn for den videre oppfølgingen av barnet på omsorgssenteret.

Første ledd

Innen seks uker etter at barnet har ankommet omsorgssenteret, skal Barne-, ungdoms- og familieetaten treffe vedtak om hva slags oppfølging barnet skal ha under det videre oppholdet på omsorgssenteret. Før Barne-, ungdoms- og

230 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 24.

familieetaten treffer slikt vedtak, skal omsorgssenteret – i samarbeid med barnet – utrede barnets situasjon og behov og utarbeide et forslag til oppfølgingsvedtak som skal oversendes Barne-, ungdoms- og familieetaten innen tre uker etter barnets ankomst. Også barnets verge er i forarbeidene[231] forutsatt å bli trukket inn i det forberedende arbeidet med oppfølgingsvedtaket. Det følger videre av forarbeidene at omsorgssentrene skal ha en særskilt utredningsenhet som skal foreta slike utredninger.

Formålet med vedtaket er ifølge forarbeidene å bidra til å sikre en reell utredning av det enkelte barns situasjon og behov og å tydeliggjøre og konkretisere omsorgssenterets oppfølgingsplikt for barnet. Det heter videre om dette:

> Enkelte barn vil for eksempel kunne ha større konsentrasjonsproblemer som medfører behov for ekstra tett oppfølging eller iverksetting av særlige tiltak i forhold til skolearbeid. Andre barn vil kunne ha angstproblemer av en slik karakter at det er behov for spesielt trygge rammer og rutiner rundt barnet. Noen barn vil videre kunne ha så alvorlige traumer at de har behov for mer omfattende behandling, enkelte vil kunne ha behov for spesiell medisinsk oppfølging som følge av fysiske skader eller kroniske sykdommer, og enkelte vil kunne ha særlige vansker som medfører behov for iverksetting av en mer omfattende utredning.
>
> Det er presisert at statlig regional barnevernmyndighet ikke kan vedta oppfølging som pålegger andre instanser enn omsorgssenteret plikter: Det kan således ikke gå ut på at andre instanser og tjenester skal gjennomføre visse tiltak eller en viss behandling, men at omsorgssenteret skal ta konkrete initiativ overfor disse instansene eller tjenestene.

Oppfølgingsvedtaket vil være å anse som enkeltvedtak i forvaltningslovens forstand, og de alminnelige regler om enkeltvedtak, herunder om klageadgang, kommer derfor til anvendelse. Fylkesmannen er klageinstans, jf. § 6-5 og kommentarene til denne bestemmelsen.

Annet ledd

I annet ledd er det presisert at oppfølgingsvedtaket skal ligge til grunn for den videre oppfølgingen av barnet på omsorgssenteret. Vedtaket vil også danne utgangspunkt for fylkesmannens tilsyn med det enkelte barn, jf. § 5A-7 og kommentarene til denne bestemmelsen.

231 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 58–59.

§ 5A-5. Ansvaret for å følge barnets utvikling under oppholdet på omsorgssenteret

Omsorgssenteret og Barne-, ungdoms- og familieetaten skal følge barnets utvikling nøye. Ved vesentlige endringer i barnets behov for oppfølging skal det om nødvendig treffes nytt oppfølgingsvedtak i tråd med § 5A-4 første ledd.

Dersom barnets utvikling medfører at barnets behov etter omsorgssenterets vurdering ikke lenger kan ivaretas på en tilfredsstillende måte på omsorgssenteret, eller barnet ønsker opphold utenfor omsorgssenteret, skal omsorgssenteret i stedet varsle barneverntjenesten for vurdering av om det bør iverksettes særlige tiltak etter kapittel 4.

Første og annet ledd

Etter første ledd skal både omsorgssenteret og Barne-, ungdoms- og familieetaten følge barnets utvikling nøye under oppholdet på omsorgssenteret. Dersom det skjer endringer i barnets behov for oppfølging, skal det om nødvendig treffes nytt vedtak om oppfølging basert på endringene i barnets oppfølgingsbehov.

Dersom det i løpet av den tiden barnet oppholder seg på senteret, viser seg at barnet har behov som omsorgssenteret ikke er i stand til å ivareta på en tilfredsstillende måte, skal omsorgssenteret varsle barneverntjenesten. Det samme gjelder dersom barnet ikke lenger ønsker å oppholde seg på senteret. Bestemmelsen forutsetter at barneverntjenesten i begge tilfeller skal iverksette en undersøkelse og om nødvendig iverksette tiltak etter lovens kapittel 4. Det er presisert i forarbeidene[232] at annet ledd regulerer hele den perioden barnet oppholder seg på omsorgssenteret.

§ 5A-6. Kartlegging

Omsorgssenteret skal i løpet av barnets opphold på senteret foreta en kartlegging av barnets situasjon og behov som grunnlag for en etterfølgende bosetting i en kommune.

Kartleggingen skal utarbeides i samarbeid med barnet. Oversendelse av kartleggingen til aktuelle myndigheter forutsetter skriftlig samtykke.

232 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 59.

Første ledd

Opphold på et omsorgssenter er av midlertidig karakter. Etter endt opphold skal barnet enten bosettes i en kommune eller returneres til hjemlandet. I tråd med dette fremgår det av første ledd at omsorgssenteret skal foreta en kartlegging av barnets situasjon og behov, og at denne kartleggingen skal danne grunnlaget for den etterfølgende bosettingen. I forarbeidene[233] er det blant annet uttalt:

> Formålet med omsorgssenterets kartlegging av barnets situasjon og behov, er etter departementets syn å tilrettelegge for en best mulig bosetting. Det er imidlertid ikke noe i veien for at opplysningene som er innhentet i kartleggingen, også kan benyttes i forbindelse med at barnet skal returneres til hjemlandet.

Annet ledd

Etter annet ledd skal kartleggingen foretas i samarbeid med barnet. Av forarbeidene[234] fremgår det at også barnets verge skal trekkes aktivt inn i kartleggingsarbeidet. Det fremgår av første ledd at kartleggingen skal danne grunnlaget for den etterfølgende bosettingen, og resultatet av kartleggingen vil derfor ha betydning for de myndigheter som deltar i bosettingsarbeidet, herunder Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), som har ansvaret for bosetting av enslige mindreårige asylsøkere, og den kommunen barnet skal bosettes i.

Oversendelse av opplysninger om barnet som er fremkommet i forbindelse med kartleggingen kan imidlertid bare oversendes andre myndigheter dersom barnet gir sitt skriftlige samtykke til dette. Det fremgår av forarbeidene at også barnets verge må ha gitt sitt skriftlige samtykke til slik oversendelse, og at barnets samtykke bare er nødvendig når barnet er over 15 år. For det tilfellet at barnet og vergen ikke gir sitt samtykke til slik oversendelse, uttales det i proposisjonen:

> Skulle det være slik at barnet/vergen ikke gir samtykke til oversendelse av kartleggingen, vil omsorgssenteret etter forslaget til endring i barnevernloven § 6-7 ha anledning til å gi konkrete opplysninger til bosettingsmyndighetene når omsorgssenteret finner at dette er nødvendig for å fremme omsorgssenterets oppgaver i forhold til barnet.

§ 5A-7. Tilsyn, godkjenning, rettigheter under oppholdet og krav til kvalitet

Lovens §§ 5-7, 5-8, 5-9 og 5-10 med tilhørende forskrifter gjelder tilsvarende for omsorgssentre som for institusjoner.

233 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 52.

234 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 52.

Tilsyn med asylmottak og barn som oppholder seg der, var tidligere ikke lovregulert. Det følger nå av § 5A-7 at barnevernlovens bestemmelser om tilsyn med barneverninstitusjoner skal gjelde tilsvarende for omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere. Dette innebærer blant annet at Fylkesmannen skal føre tilsyn, og at fylkesmannen kan gi pålegg om å rette forholdet, eventuelt nedlegge driften, dersom fylkesmannen finner at senteret drives uforsvarlig.

Også barnevernlovens bestemmelser om godkjenning av barneverninstitusjoner, jf. § 5-8 med tilhørende forskrift, og bestemmelsene om kvalitetskrav til institusjonene, jf. § 5-10 med tilhørende forskrift, er gitt tilsvarende anvendelse for omsorgssentrene.

Videre er § 5-9 om barns rettigheter under opphold i barneverninstitusjon, samt forskrift 15. november 2011 nr. 1103 om rettigheter og bruk av tvang under institusjonsopphold gitt tilsvarende anvendelse.

Forarbeidene er svært knappe og problematiserer ikke den direkte anvendelsen av disse bestemmelsene for gruppen enslige mindreårige. Forarbeidene gir heller ingen nærmere anvisning på hvordan bestemmelsene skal forstås og tolkes for denne gruppen barn. Enslige mindreårige asylsøkere uten foreldre i landet er utvilsomt i en vesentlig annen situasjon, og kan også ha vesentlig andre behov, enn den gruppen barn og unge som oppholder seg i ordinære barneverninstitusjoner. Dette er det i liten grad tatt høyde for verken i loven eller i forarbeidene, og det antas at praktiseringen av bestemmelsene vil kunne by på flere utfordringer. Ikke minst gjelder dette bestemmelsene om bruk av tvang under oppholdet.

§ 5A-8. Ansvar for etablering og drift

Barne-, ungdoms- og familieetaten har ansvar for at det etableres og drives omsorgssentre for mindreårige.

Bestemmelsen pålegger Barne-, ungdoms- og familieetaten ansvaret for å etablere og drive omsorgssentre for mindreårige. Det fremgår av forarbeidene[235] at bestemmelsen ikke innebærer en plikt for Barne-, ungdoms- og familieetaten til selv å drive sentrene. Forutsetningen for å anvende private eller kommunale omsorgssentre er at de er godkjent i henhold til reglene i barnevernloven § 5-8, jf. § 5A-7.

235 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 59–60.

§ 5A-9. Økonomisk ansvar

Utgiftene forbundet med opphold i omsorgssenter i medhold av § 5A-1 dekkes av Barne-, ungdoms- og familieetaten.

Bestemmelsen fastslår at utgiftene for enslige mindreårige asylsøkeres opphold i omsorgssenter i medhold av § 5A-1 skal dekkes av Barne-, ungdoms- og familieetaten. Det økonomiske ansvaret for barn som oppholder seg i omsorgssentre i medhold av barnevernloven kapittel 4, er regulert i § 5A-10.

§ 5A-10. Plassering i omsorgssenter etter lovens kapittel 4

Ved plassering av barn i omsorgssenter ved vedtak etter kapittel 4 gjelder § 4-18 om ansvaret for omsorgen i foreldrenes sted, § 5-4 om inntak og utskriving og bestemmelsene i kapittel 9 om utgiftsfordeling tilsvarende som ved plassering i institusjon.

Omsorgssentre skal også kunne benyttes som plasseringssted dersom det fattes ordinære vedtak om plassering etter barnevernloven kapittel 4 av barneverntjenesten eller av fylkesnemnda. Det fremgår imidlertid av forarbeidene[236] at omsorgssentrene ikke er forutsatt å være et plasseringsalternativ dersom enslige mindreårige asylsøkere skal plasseres i institusjon i medhold av §§ 4-24 og 4-26, som omhandler særlige tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker.

Ved plassering i omsorgssentre i medhold av barnevernloven kapittel 4 gjelder barnevernlovens alminnelige regler om saksbehandling, vedtaksmyndighet, oppfølgingsansvar, utgiftsfordeling osv. Kapittel 5A kommer således ikke til anvendelse i disse tilfellene.

Det fremgår av § 5A-10 at barnevernloven § 4-18 om ansvaret for omsorgen i foreldrenes sted, som bare kommer til anvendelse når det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse, skal gjelde uavhengig av hvilken bestemmelse i lovens kapittel 4 plasseringen er hjemlet i. Dette innebærer at den også kommer til anvendelse hvis enslige mindreårige plasseres i omsorgssentre i medhold av barnevernloven §§ 4-4 siste ledd, 4-6, 4-8 og 4-9.

I bestemmelsen er det tydeliggjort at også § 5-4 om inntak i og utskrivning fra institusjon gjelder tilsvarende ved plassering av enslige mindreårige i omsorgssentre med hjemmel i barnevernloven kapittel 4.

236 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 60.

Kapittel 6

Generelle saksbehandlingsregler

§ 6-1. Anvendelse av forvaltningsloven.

Forvaltningsloven gjelder med de særregler som er fastsatt i denne loven.

Avgjørelser som gjelder ytelser og tjenester etter denne loven skal regnes som enkeltvedtak.

Er det flere som samtidig søker en tjeneste det er knapphet på, regnes de likevel ikke som parter i samme sak, og en søker som mener seg forbigått, kan ikke klage over at en annen har fått ytelsen.

Departementet kan gi forskrifter om at forvaltningsloven skal gjelde for avgjørelser som blir tatt mens barnet oppholder seg i institusjon eller barnet og foreldrene oppholder seg i senter for foreldre og barn.

Første ledd

Første ledd slår fast at forvaltningsloven kommer til anvendelse for behandlingen av saker etter barnevernloven der barnevernloven ikke har særregler. Slike særregler finnes først og fremst i kapittel 6, som inneholder generelle saksbehandlingsregler, og i kapittel 7, som inneholder særlige regler for saksbehandlingen i fylkesnemnda.

Forvaltningsloven kapittel I angir lovens område og gir definisjoner på sentrale begreper som «part» og «enkeltvedtak». Forvaltningsloven kapittel I suppleres med særregler i barnevernloven, jf. eksempelvis § 6-1 annet og tredje ledd om hva som skal regnes som enkeltvedtak og § 6-3 om barns partsrettigheter.

Forvaltningsloven kapittel II om inhabilitet kommer til anvendelse for behandlingen av saker etter barnevernloven. For saksbehandlingen i fylkesnemnda gjelder imidlertid inhabilitetsreglene i domstolloven. Se nærmere om dette i § 7-6 og kommentarene til denne bestemmelsen.

Barnevernloven §§ 6-4 og 6-7 om henholdsvis opplysningsplikt og taushetsplikt suppleres med taushetspliktreglene i forvaltningsloven kapittel III. Forvaltningsloven kapittel III inneholder i tillegg viktige regler om informasjonsplikt (§ 11) og bruk av fullmektig (§ 12).

Forvaltningsloven kapittel IV, V og VI inneholder blant annet regler om forhåndsvarsel og undersøkelsesplikt, om parters adgang til sakens dokumenter, om begrunnelse for vedtak, om plikt for forvaltningsorganet til å opplyse om klageadgang og om klage og omgjøring. Barnevernloven har i §§ 6-5, 6-6 og 7-23 særregler om klage som suppleres av forvaltningslovens regler om klage, blant annet forvaltningsloven § 29 om tre ukers klagefrist og § 33 om saksforberedelse i klagesaker. Særregelen i barnevernloven § 7-23 om at klage på akuttvedtak skal fremmes direkte for fylkesnemnda, innebærer imidlertid at forvaltningsloven § 33 om at det er vedtaksorganet som skal saksforberede klagen, ikke kommer til anvendelse ved klage på akuttvedtak etter barnevernloven. Det vises til kommentarene til de enkelte bestemmelser i barnevernloven.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har gitt nærmere retningslinjer for anvendelse av saksbehandlingsreglene i barnevernloven og forvaltningsloven i barnevernssaker (Q-1036 – Retningslinjer om saksbehandling i barneverntjenesten, 1. november 1995 (revidert 2002)).

Enkeltvedtak

Forvaltningsloven definerer i § 2 første ledd bokstav b) enkeltvedtak som «et vedtak som gjelder rettigheter og plikter til en eller flere bestemte personer». Det følger direkte av barnevernloven § 6-1 annet ledd at avgjørelser som gjelder ytelser og tjenester etter denne loven, skal regnes som enkeltvedtak. Når et vedtak er definert som et enkeltvedtak, kommer reglene i forvaltningsloven kapittel IV om saksforberedelse, kapittel V om vedtak og kapittel VI om klage og omgjøring til anvendelse.

Om avgjørelser som ikke er å regne som enkeltvedtak, vises til § 6-1 annet ledd og kommentarene til denne bestemmelsen. Enkeltvedtak er også omtalt i kommentarene til fjerde ledd.

Private parter

Private parter i en barnevernssak er slik forvaltningsloven § 2 bokstav e) definerer partsbegrepet, «person som et vedtak kan sies å rette seg mot» eller «saken ellers direkte gjelder».

Foreldre som parter

Spørsmålet om foreldres partsstatus er behandlet i Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 44 flg. Foreldre med foreldreansvar vil som utgangspunkt være parter når en sak etter barnevernloven behandles i fylkesnemnda. Foreldre med del i foreldreansvaret skal som hovedregel anses som parter i saker om omsorgsovertakelse. Også foreldre uten del i foreldreansvaret kan innvilges partsrettigheter. Avgjørende vil være om vedkommende forelder har en så sterk faktisk tilknytning til barnet at fylkesnemndas vedtak kan sies «å rette seg mot» eller «direkte gjelde» vedkommende, jf. forvaltningsloven § 2 bokstav e). Som eksempler på tilfeller som kan gi grunnlag for å innvilge partsrettigheter, nevner departementet situasjoner der vedkommende forelder faktisk har bodd

sammen med barnet eller har hatt en regelmessig og omfattende samværsordning.

Også for foreldre med del i foreldreansvaret vil det kunne forekomme situasjoner hvor det må være riktig å gjøre en konkret vurdering av den faktiske tilknytningen. Det kan dreie seg om en forelder som alltid har bodd utenlands, eller er flyttet utenlands, og som ikke har hatt kontakt med barnet på mange år. I slike tilfeller vil situasjonen gjerne være at et vedtak i fylkesnemnda ikke vil ha noen praktiske konsekvenser for vedkommende forelder og vedkommende vil gjerne heller ikke ha noe å bidra med til sakens opplysning. Avhengig av det aktuelle inngrepets karakter må faktisk fravær over tid og svak tilknytning for øvrig kunne få som konsekvens at også en forelder med del i foreldreansvaret ikke anses som part, jf. forvaltningsloven § 2 bokstav e). Om mulig må foreldre i slike tilfeller informeres om vedtak som er fattet.

Foreldre uten foreldreansvar vil alltid være parter for den delen av kommunens forslag som er rettet direkte mot dem. Dette innebærer at foreldre alltid vil være parter i sak om samvær for seg og barnet, jf. § 4-19.

Barn som parter

Barn over 15 år har i utgangspunkter partsrettigheter i egen barnevernssak, jf. § 6-3. Denne hovedregelen kan fravikes i begge retninger, da loven åpner for at fylkesnemnda kan gi partsrettigheter til barn under 15 år, og også kan beslutte at et barn over 15 år ikke skal kunne utøve partsrettigheter, jf. kommentarene til § 6-3.

I sak om særtiltak for barn med atferdsvansker vil barnet, i tillegg til foreldre med foreldreansvar, alltid være part uavhengig av alder, jf. § 6-3.

Partsrettigheter for andre enn foreldre og barn

Det har i praksis vært lagt til grunn at også andre enn foreldre kan opptre som parter i sak om omsorgsovertakelse. Fra forarbeidene siteres:[237]

> Etter departementets oppfatning vil unntaksvis også personer som ikke er barnets biologiske foreldre kunne gis partsstatus i sak om omsorgsovertakelse. Dette vil først og fremst kunne være aktuelt i forhold til utenlandske barn som er kommet til landet uten foreldre og som bor i Norge sammen med andre, for eksempel slektninger, som er i foreldrenes sted. Er det vanskelig å oppspore barnets biologiske foreldre, har det vært lagt til grunn at vedtak om omsorgsovertakelse kan rettes mot barnets omsorgspersoner i Norge, og i så fall vil disse være å anse som parter i saken.

Når det gjelder partsrettigheter i saker om samvær, vises til § 4-19. Partsrettigheter for fosterforeldre er kommentert under § 4-17, § 4-19 og § 4-21, som gjelder henholdsvis flytting, samvær og opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse.

237 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 44.

Fri sakførsel

Alle som er å anse som part i en sak som skal behandles av fylkesnemnda, og som gjør disse partsrettighetene gjeldende, har rett til fri sakførsel.

Annet ledd

Det er i barnevernloven § 6-1 annet ledd slått fast at alle avgjørelser som gjelder ytelser og tjenester etter barnevernloven, skal regnes som enkeltvedtak. Dette innebærer for det første at alle vedtak som går ut på at det skal settes i verk tiltak etter loven, skal regnes som enkeltvedtak. For det andre medfører dette at også avgjørelser som går ut på at det ikke skal settes i verk tiltak etter loven, skal regnes som enkeltvedtak. At disse avgjørelsene regnes som enkeltvedtak, betyr at forvaltningslovens regler i kapittel IV, V og VI om saksforberedelse, vedtak, klage og omgjøring kommer til anvendelse. Dette innebærer at en privat part som ønsker et hjelpetiltak etter loven iverksatt, kan påklage et avslag til fylkesmannen, jf. barnevernloven § 6-5. Fylkesnemndas vedtak er imidlertid kun gjenstand for rettslig overprøving, jf. § 7-24 og kommentarene til denne bestemmelsen.

Beslutning om undersøkelse etter § 4-3

En beslutning om å iverksette (eller ikke å iverksette) en undersøkelse etter § 4-3 er ikke et enkeltvedtak, jf. kommentarene til § 4-3 første ledd.

Valg av fosterhjem/institusjon

I høringsutkastet til gjeldende lov foreslo departementet en bestemmelse som uttrykkelig fastslo at avgjørelser om tildeling av plass i institusjon skulle anses som enkeltvedtak. I proposisjonen[238] ble imidlertid denne bestemmelsen utelatt med følgende begrunnelse:

> Etter barnevernloven vil imidlertid spørsmålet om institusjonsplassering, i likhet med spørsmålet om fosterhjemsplassering, vanskelig kunne vurderes isolert, fordi plasseringsspørsmålet henger så nøye sammen med det vedtak som gir grunnlag for tiltaket; f.eks. vedtak om ansvarsovertakelse eller hjelpetiltak. Etter departementets oppfatning synes det derfor likevel ikke grunnlag for å anse hverken avgjørelser om tildeling av plass i institusjon eller fosterhjem som selvstendige vedtak.

Avgjørelser som gjelder fosterhjemsplassering og tildeling av plass i institusjon, regnes i henhold til lovens forarbeider dermed ikke som enkeltvedtak. Dette innebærer i praksis at en privat part ikke kan klage over barneverntjenestens vedtak om at et barn ikke blir tildelt plass i et konkret fosterhjem eller institusjon. Parten kan dermed kun klage over avslag på søknad om plassering utenfor hjemmet etter § 4-4 siste ledd, men kan altså ikke angripe det konkrete plasseringsvalget.

238 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 79.

Tredje ledd

Som nevnt ovenfor følger det av barnevernloven § 6-1 første ledd at forvaltningslovens bestemmelser kommer til anvendelse der barnevernloven ikke har særregler. Part er dermed «person som en avgjørelse retter seg mot» eller som «saken ellers direkte gjelder», jf. forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav e). Når en person først er definert som part, har vedkommende bestemte rettigheter, blant annet rett til å se alle sakens dokumenter, krav på å få begrunnelse for vedtak og rett til å klage.

Flere søkere til samme gode

Det er i § 6-1 tredje ledd nedfelt en bestemmelse om at flere som samtidig søker en tjeneste eller ytelse det er knapphet på, likevel ikke skal regnes som parter i samme sak. En søker som mener seg forbigått, kan dermed ikke klage på at en annen har fått ytelsen. I proposisjonen[239] er det vist til Sosiallovutvalgets begrunnelse for en slik regel. Sosiallovutvalget[240] uttaler:

> Tildeling av sosiale tjenester vil i mange tilfeller bero på en avveining mellom flere personers behov for bistand. Slik er det blant annet ved tildeling av institusjonsplass når det er knapphet på slike plasser. Men også i en rekke andre situasjoner er det nødvendig å foreta en prioritering.
>
> I de tilfeller hvor flere personer konkurrerer om et gode, men bare en eller noen av dem kan få ytelsen, er det ved anvendelsen av forvaltningsloven ofte riktig å se det slik at alle de personer saken berører er parter i en og samme sak. Etter § 18 om dokumentinnsikt har den ene part rett til å gjøre seg kjent med forhold som gjelder andre parter, se likevel begrensningsregler i § 19. Opplysninger om andre parter – særlig den part som er blitt begunstiget – kan også tenkes å være et nødvendig ledd i begrunnelsen for vedtaket.
>
> Etter utvalgets mening passer ikke disse synspunkter på sosiale tjenester. Opplysningene om den enkelte søkers personlige forhold er som regel av en slik karakter at de bør være beskyttet mot innsyn fra andre parters side i sterkere grad enn forvaltningslovens § 19 annet ledd gir uttrykk for.

Sosiallovutvalgets uttalelse gjelder nok først og fremst tildeling av tjenester og ytelser som omfattes av helse- og omsorgstjenesteloven. Bestemmelsen vil neppe få noen stor praktisk betydning for saker etter barnevernloven, men gir nødvendig avklaring dersom problemstillingen skulle vise seg å bli aktuell.

Fjerde ledd

Avgjørelser som blir tatt mens barnet oppholder seg i barneverninstitusjon, eller foreldre og barn oppholder seg sammen på et senter for foreldre og barn, regnes i utgangspunktet ikke som enkeltvedtak.

239 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 78.

240 NOU 1985: 18 s. 268.

Bruk av tvangsmidler

Unntak gjelder for bruk av tvangsmidler som klart er å regne som enkeltvedtak. Det er med hjemmel i § 5-9 gitt forskrifter om bruk av tvangsmidler. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Andre avgjørelser under institusjonsopphold vil normalt ikke gjelde ytelser og tjenester etter loven, jf. § 6-1 annet ledd, eller gjelde beboerens rettigheter og plikter etter forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav b). Oftest vil det dreie seg om avgjørelser av praktisk art og gjelde orden, kost, innretting av dagliglivet o.l.

Loven inneholder ingen nærmere definisjon av hvilke avgjørelser under institusjonsopphold som skal regnes som enkeltvedtak. I proposisjonen[241] heter det at den virksomhet som foregår i ulike typer institusjoner, er så vidt forskjellig at det vil by på store problemer å få en meningsfylt definisjon i loven. Fjerde ledd inneholder derfor en hjemmel for departementet til å gi forskrifter om at forvaltningsloven skal gjelde for slike avgjørelser. Slike forskrifter er ikke gitt.

§ 6-2. Anvendelse av forvaltningsloven på private institusjoner, sentre for foreldre og barn og omsorgssentre for mindreårige

For private institusjoner, sentre for foreldre og barn og omsorgssentre for mindreårige som er godkjent etter § 5-8, gjelder forvaltningsloven for klientsaker, med de særregler som er fastsatt i denne loven, jf. § 6-1.

Paragraf 6-2 slår fast at forvaltningsloven kommer til anvendelse i «klientsaker». Bestemmelsen er begrenset til å gjelde i klientsaker, og får dermed ikke anvendelse i saker om ansettelse og avskjedigelse/oppsigelse av personell, jf. forarbeidene.[242]

Paragraf 6-2 har liten selvstendig betydning. Forskrift 14. november 2011 nr. 1103 om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon, gitt med hjemmel i § 5-9 fjerde ledd, gjelder også for private barneverninstitusjoner. For omsorgssentre for mindreårige er forskriften gitt tilsvarende anvendelse, jf. § 5A-7. Det følger av forskriften § 27 at brudd på forskriften, herunder tvangsbruk, kan påklages til fylkesmannen. Forvaltningslovens bestemmelser om klage kommer i disse tilfellene tilsvarende til anvendelse.

For sentre for foreldre og barn er det gitt egne regler i § 5-9 a og i forskrift gitt med hjemmel i denne bestemmelsen.

241 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 78.

242 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 117.

Det fremgår av kommentarene til § 6-1 annet ledd at avgjørelser som gjelder inntak i en bestemt institusjon, ikke regnes som enkeltvedtak. Avslag på søknad om inntak i institusjon kan dermed ikke påklages. Reglene er de samme på dette punkt både for offentlige og private institusjoner.

§ 6-3. Barns rettigheter under saksbehandlingen.

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Et barn kan opptre som part i en sak og gjøre partsrettigheter gjeldende dersom det har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder. Fylkesnemnda kan innvilge et barn under 15 år partsrettigheter i særskilte tilfeller. I sak som gjelder tiltak for barn med atferdsvansker eller tiltak for barn som kan være utsatt for menneskehandel, skal barnet alltid regnes som part.

Bestemmelsen gir barn som er fylt syv år, en ubetinget rett til informasjon og anledning til å uttale seg. Tidligere var det bare barn over tolv år som hadde en slik ubetinget rett.

FNs barnekonvensjon og forholdet til artikkel 12

De utvidede rettighetene for barn til å delta i sin egen barnevernssak er til dels en følge av at FNs barnekonvensjon gjennom menneskerettsloven er inkorporert i norsk lov og dermed gjelder som norsk lov.

Det følger av menneskerettsloven § 3 at konvensjonsbestemmelsene går foran bestemmelser i annen norsk lovgivning dersom det skulle oppstå motstrid mellom de to regelverkene. For å synliggjøre barnekonvensjonen bedre i norsk lovgivning ble det parallelt med innarbeidingen av barnekonvensjonen i menneskerettsloven også gjort endringer i andre lover.

Etter barnekonvensjonens artikkel 12 skal barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, ha rett til å gi uttrykk for sine synspunkter i saker som berører det, og barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med alder og modenhet. Artikkel 12 nr. 2 slår fast at denne retten gjelder både i rettssaker og forvaltningssaker. Bestemmelsen gir uttrykk for et generelt prinsipp, og det er overlatt til statene å presisere og konkretisere bestemmelsen på de forskjellige saksområder den kommer til anvendelse. Det ble i forarbeidene til § 6-3 første ledd[243] drøftet om bestemmelsen burde utformes som en ren skjønns-

243 Ot.prp. nr. 45 (2002–2003) s. 29–30.

messig bestemmelse i tråd med barnekonvensjonen artikkel 12, eller om barn over en viss alder burde gis en ubetinget rett til informasjon og rett til å uttale seg. Departementet konkluderte med at en ny og lavere fast aldersgrense ville sikre flest barn muligheten til å bli hørt. Samtidig gikk departementet inn for at barn under denne aldersgrensen, i tråd med kriteriene i barnekonvensjonen artikkel 12, skal ha adgang til å uttale seg dersom barnet etter en konkret vurdering anses å være i stand til å danne seg egne synspunkter.

Første ledd

Syvårsgrensen

Etter barnevernloven § 6-3 første ledd har barn over syv år rett til informasjon og til å uttale seg før avgjørelser tas. Barn under syv år har en tilsvarende rett til informasjon og til å uttale seg dersom det er i stand til å danne seg egne synspunkter. Det vil bero på en konkret vurdering av barnets utviklingsnivå og modenhet om barn under syv år er i stand til å danne seg egne synspunkter og dermed skal gis rett til informasjon og rett til å uttale seg.

Uttalelsesretten gjelder i alle typer saker

Etter § 6-3 er uttaleretten knyttet opp mot «avgjørelse i sak som berører ham eller henne». Uttalelsesretten er dermed ikke begrenset til bestemte sakstyper. Dette innebærer at barnet har de samme rettighetene ved avgjørelser om frivillige hjelpetiltak, eksempelvis støttekontakt og besøkshjem, som ved vedtak om omsorgsovertakelse, adopsjon og samvær. Det må likevel legges til grunn at barnets rett til informasjon og rett til å uttale seg ikke gjelder for avgjørelser som først og fremst har betydning for foreldrene, og som ikke berører barnet direkte.

Ingen plikt til å uttale seg

Det er viktig å være klar over at loven gir barnet en *rett* og *ikke en plikt* til å uttale seg. Dette gjelder både barn over syv år og yngre barn som er gitt uttalelsesrett etter en konkret vurdering. Det er i forarbeidene understreket at barnet ikke må føle seg presset til å uttale seg. Barnet må dermed også informeres om at det kan velge å uttale seg eller la være. Også når barnet velger å uttale seg, står barnet fritt i om det vil gi uttrykk for en bestemt preferanse med hensyn til sakens utfall.

Gjennomføring av samtalen

Det er i forarbeidene[244] lagt til grunn at det organet som fatter avgjørelsen, ikke nødvendigvis må gjennomføre samtalen med barnet. Det kan for eksempel benyttes eksterne fagfolk med spesiell kompetanse til å gjennomføre samtalen på vegne av – eller sammen med – barneverntjenesten. Barnets mening kan også innhentes i forbindelse med en sakkyndig utredning der dette inngår i

244 Ot.prp. nr. 45 (2002–2003) s. 63.

den sakkyndiges mandat. Det er opp til avgjørelsesorganet selv å legge til rette for samtalen med barnet, men likevel slik at barnets mening også om gjennomføringen skal tillegges vekt. Etter å ha konkludert med at det ikke var hensiktsmessig å innføre en obligatorisk bruk av en faglig nøytral ledsager, uttalte departementet i proposisjonen:

> Bruk av ledsager kan være ønskelig for enkelte barn, mens det for andre kan oppleves som en tilleggsbelastning – spesielt hvis det er en person som er fremmed for barnet. Som nevnt ovenfor, er det ingen ting i veien for at en ekstern, nøytral fagperson samtaler med barnet direkte, eller bistår under samtalen. Det vil heller ikke være noe i veien for at barnet ledsages av en person barnet kjenner og har tillit til. Det sentrale vil være å skape en situasjon som barnet føler seg mest mulig komfortabel i, og som i tillegg er egnet til å gi barnet mulighet til å gi uttrykk for sine synspunkter uten at det settes i lojalitetskonflikt i forhold til sine nærmeste.

I saker som skal behandles av fylkesnemnda, kan det oppnevnes en egen talsperson for barnet, jf. § 7-9.

Dersom samtaler med barnet er gjennomført av andre, er det viktig at vedtaksmyndigheten forsikrer seg om at barnets uttalelse ikke fortolkes, men gjengis slik den er kommet direkte til uttrykk av barnet. Dette vil være en aktuell problemstilling både i saker der barnets mening formidles til vedtaksmyndigheten gjennom en sakkyndig utreder, og der det er oppnevnt talsperson for barnet.

Vektlegging av barnets mening

Første ledd annet punktum presiserer at barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Det fremgår av forarbeidene at jo eldre og mer modent barnet er, jo større vekt skal barnets mening tillegges. Barnets mening vil være et av flere momenter som skal tas med i en helhetlig vurdering. At barnets mening skal tillegges vekt, innebærer ikke nødvendigvis at den skal tillegges *avgjørende* vekt. Andre tungtveiende hensyn kan nødvendiggjøre en annen løsning.[245] Dette kom klart til uttrykk i dom inntatt i Rt. 1998 s. 1702,[246] der temaet var omsorgsovertakelse av to brødre. Førstvoterende uttalte at lovens regel om at det skal legges vekt på hva barnet mener, ikke innebærer at barnets mening uten videre skal følges. Høyesterett stadfestet fylkesnemndas vedtak om omsorgsovertakelse etter at brødrene, som på tidspunktet for Høyesteretts behandling var henholdsvis 14 og 12 år gamle, hadde uttalt at de ville bo hjemme hos foreldrene.

245 Jf. Ot.prp. nr. 45 (2002–2003) s. 32.

246 Paragraf 6-3 første ledd inneholdt også før lovendringen i 2003 en generell formulering om at barnets mening skal tillegges vekt. Dommen er derfor fortsatt relevant.

I dom inntatt i Rt. 2004 s. 1046 var temaet samværsrett for foreldrene og deres åtte år gammel datter. Om vektleggingen av barnets mening uttalte førstvoterende blant annet:

> Det er ingen holdepunkter for å anta at Cs uttalelser er påvirket av noen form for lojalitetskonflikt i forhold til fosterforeldrene. Disse har tvertimot positivt tilskyndet C for at samværene skulle fungere på en best mulig måte. Selv om C står noe tilbake i sin utvikling i forhold til alderen, er det ikke tvilsomt at hun forstår hva samværene konkret innebærer. Men den betraktning at det – særlig sett i et lengre tidsperspektiv – generelt sett kan være fordelaktig å ha opprettholdt kontakten med de biologiske foreldre, kan hun selvsagt ikke ha innsikt i. Hvor stor vekt man bør legge på hennes motvilje mot samværene avhenger etter mitt syn av hvor grunnfestet motviljen er og hva som reelt sett er årsaken til den.

Det vises også til dom inntatt i Rt. 2004 s. 999, som er nærmere omtalt under merknadene til § 4-21.

Saksbehandlingsfeil/ opphevelse

Det er presisert i forarbeidene at det er det organet som fatter avgjørelsen, som har ansvaret for at barnet har fått informasjon og anledning til å uttale seg. I de fleste tilfeller vil dette være kommunens barneverntjeneste. I saker der fylkesnemnda har avgjørelsesmyndigheten, vil det være fylkesnemnda som har dette ansvaret. Dersom fylkesnemnda finner at barnet ikke i tilstrekkelig grad er gitt anledning til å uttale seg tidligere i prosessen, må nemnda selv ta initiativet til dette. Fylkesmannen har et tilsvarende ansvar ved klager over frivillige hjelpetiltak etter § 6-5.

Det samme ansvaret for å la barnet komme til orde påhviler domstolene, slik det fremkommer av Høyesteretts kjennelse gjengitt i Rt. 2013 s. 1176. Lagmannsretten hadde besluttet utsatt iverksettelse av tingrettens dom om samvær. Det 13 år gamle barnet hadde forut for tingrettens behandling fått formidlet sitt syn via talsperson. Fra kjennelsen siteres:

> Barnevernloven § 6-3 andre ledd gir riktignok som hovedregel ikke et barn under 15 år adgang til utøve partsrettigheter. Men når et barn på 13 år ikke har fått anledning til å uttale seg før lagmannsretten avsa sin kjennelse, har denne feilen slike likhetstrekk med brudd på det grunnleggende prinsippet om rett til kontradiksjon at det skal lite til før feilen medfører at avgjørelsen må oppheves. Ankeutvalget har etter dette kommet til at lagmannsrettens kjennelse om utsatt gjennomføring av tingrettens dom må oppheves, jf. tvisteloven § 30-3 første ledd jf. § 29-21 første ledd.

Barnets generelle rett til medvirkning

Med virkning fra 1. juni 2014 har § 4-1 fått et nytt annet ledd som gir barnet en generell rett til medvirkning. Barn under barneverntjenestens omsorg har også en rett til å la seg bistå av en tillitsperson. Det vises til § 4-1 og kommentarene til denne.

Annet ledd

Barnets partsevne etter forvaltningsloven

Hvem som er part i en forvaltningssak, bestemmes i utgangspunktet av forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav e), som definerer «part» som en «person som en avgjørelse retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder». Forvaltningsloven stiller ingen ytterligere krav for at en person skal være part, som for eksempel krav til alder. Etter forvaltningsloven er barn derfor å regne som part i en forvaltningssak uavhengig av alder.

Barnets partsevne etter barnevernloven

Etter barnevernloven § 6-3 annet ledd første punktum kan et barn «opptre som part i en sak og gjøre partsrettigheter gjeldende» dersom det «har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder». Høyesteretts kjæremålsutvalg slo i kjennelse inntatt i Rt. 2000 s. 358 fast at § 6-3 annet ledd begrenser den partsstilling barn under 15 år ellers ville hatt etter forvaltningsloven. Saken gjaldt spørsmålet om et barn under 15 år, representert ved setteverge, hadde adgang til å kreve rettslig overprøving av fylkesnemndas vedtak om tilbakeføring av daglig omsorg til foreldrene. Den private part anførte blant annet at de alminnelige regler i forvaltningsloven § 2 bokstav e måtte gjelde, og at vergen etter tvistemålsloven § 37 kunne utøve de prosessuelle rettighetene på vegne av barnet. Kjæremålsutvalget la til grunn at det fulgte av ordlyden i § 6-3 at barn under 15 år ikke har partsevne i sak for fylkesnemnda. Denne forståelsen var i samsvar med praksis i fylkesnemndene. Det er i barnevernssaker etablert andre ordninger for at barnets interesser skal belyses og ivaretas. Barnet har en omfattende rett til informasjon og til å få si sin mening etter § 6-3 første ledd. Dessuten er det etablert en ordning med egen talsperson for barnet, jf. § 7-9. Når foreldrefunksjonene svikter, er det barneverntjenesten som har som oppgave å sikre at et barns behov og interesser blir ivaretatt, noe det også ble vist til i ovennevnte kjennelse.

Adgang til å fravike 15-årsgrensen

Til 15-årsgrensen er det i loven knyttet en forutsetning om at barnet «forstår hva saken gjelder». Det er dermed adgang til å frata et barn som er fylt 15 år, retten til å være part i egen sak. En beslutning om dette må særskilt begrunnes i barnets forhold.

Paragraf 6-3 annet ledd annet punkter åpner, uavhengig av sakstype, adgang for fylkesnemnda til å innvilge partsrettigheter også til barn under 15 år. Loven forbeholder denne adgangen for «særskilte tilfelle». Bestemmelsen kom inn under Stortingets behandling av loven, og lovens forarbeider gir ingen nærmere anvisning på hvilke situasjoner som kan være aktuelle. Etter lovens ordlyd er det fylkesnemnda som i slik tilfeller er gitt myndighet til å innvilge partsrettigheter, og adgangen er dermed begrenset til sakstyper som hører under fylkesnemnda.

Av kjennelse inntatt i Rt. 1999 s. 490 går det frem at domstolene har en tilsvarende anledning til å innvilge barn under 15 år partsrettigheter.

Det antas at adgangen til å gi barn under 15 år partsrettigheter først og fremst vil bli benyttet i saker hvor barnet nærmer seg 15 år og tilkjennegir klare meninger om sin egen situasjon. Høyesteretts kjæremålsutvalg forkastet i kjennelse inntatt i Rt. 1998 s. 1592 kjæremål fra et barn som på dette tidspunkt var 14 1/2 år, og som ønsket å opptre som hjelpeintervenient i sak om omsorgsovertakelse. Kjæremålsutvalget sa seg enig i følgende begrunnelse fra Lagmannsretten om hvilke behov som kan gi grunnlag for at partsrettigheter innvilges før fylte 15 år:

> A har ennå ikke fylt 15 år. Det kreves derfor at man står overfor et «særskilt tilfelle» for at partsrettigheter skal innrømmes for fylkesnemnda, jf. barnevernloven § 6-3 annet ledd. Det antas at det samme må gjelde for domstolsbehandling og barnets adgang til å hjelpeintervenere.
>
> Det er særlig hensynet til at barnets egen mening skal komme klart til uttrykk som taler for at barnet bør gis partsrettigheter. A har etter det jeg forstår sammenfallende interesse med sin mor. Hans syn vil komme frem gjennom de sakkyndiges samtaler med ham, og han vil få anledning til å møte som vitne for lagmannsretten og det må antas at morens prosessfullmektig gjennom å ivareta morens interesser også ivaretar A's interesser.

Barnets adgang til å reise sak

Kjæremålsutvalget uttalte i kjennelse inntatt i Rt. 2001 s. 321 at det kan være noe tvilsomt om § 6-3 bare gjelder partsrettigheter i en verserende sak, eller om hensikten har vært å gå noe lenger i å gi ungdom en større innflytelse, slik at de også selv ville kunne begjære et omsorgsvedtak omgjort, uavhengig av foreldrenes synspunkt eller av om disse medvirket til at saken reises. Utvalget inntok det standpunkt at adgangen til å opptre som part i § 6-3 annet ledd bør forstås slik at en ungdom anses som selvstendig part i relasjon til § 4-21. Kjæremålsutvalget uttalte videre:

> Foruten hensynet til at ungdom i den alder det her gjelder generelt bør ha innflytelse på sin livssituasjon, peker utvalget på at etter lovens § 7-1 bokstav i kan et barn med partsstilling etter § 6-3 bringe et vedtak av fylkesnemnda inn for domstolene, uavhengig av foreldrenes standpunkt. Det gir da den beste sammenheng i regelverket at barnet også kan begjære omgjøring av fylkesnemndas vedtak etter § 4-21.

Barnet alltid part ved atferdstiltak

Paragraf 6-3 annet ledd tredje punktum inneholder en egen bestemmelse om barnets partsstilling i sak om tiltak for barn med atferdsvansker. I disse sakene er barnet, uavhengig av alder, alltid part. Bestemmelsen må ses i sammenheng med forutsetningene i lovens forarbeider[247] om at særtiltakene tenkes benyttet for større barn, fortrinnsvis barn fra tolv års alder og oppover.

247 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 59.

Barnets og foreldrenes stilling avviker fra det som er vanlig i andre barnevernssaker. Tiltaket er ikke rettet mot foreldrene, men direkte mot barnet, og det er ikke uvanlig at barneverntjenesten og foreldrene er enige om behovet for tiltak. For å ivareta dets interesser skal barnet derfor alltid regnes som part i saker som gjelder institusjonsplassering i medhold av barnevernloven §§ 4-24 og 4-26 og foreldrestøttende tiltak i medhold av § 4-4 tredje ledd.

Det følger av § 4-26 første ledd siste punktum at barnets samtykke til institusjonsopphold etter denne bestemmelsen er tilstrekkelig når barnet har fylt 15 år. Barnet har dermed fra fylte 15 år full selvbestemmelsesrett ved slik plassering. Selvbestemmelsesrett for barnet betyr en tilsvarende begrensning i foreldreansvaret. Foreldrene kan dermed i disse tilfellene ikke motsette seg at barnet tar opphold i institusjon for barn med alvorlige atferdsvansker. Det fremgår av forarbeidene[248] at foreldrene likevel skal regnes som parter i disse sakene.

Det er ikke atferdsvanskene i seg selv som utløser partsstillingen, men at det er foreslått tiltak etter de ovennevnte bestemmelsene. Dette er kommet til uttrykk også i kjennelse gjengitt Rt. 1998 s. 1471. Dette innebærer at et barn under 15 år med atferdsvansker ikke har partsrettigheter i sak om omsorgsovertakelse (med mindre barnet blir innvilget partsrettigheter etter annet ledd annet punktum).

Barnet alltid part når temaet er menneskehandel

Med virkning fra 1. august 2012 er det i barnevernloven §§ 4-29 og 4-30 innført nye bestemmelser om tvangsplassering av barn som vurderes å være i fare for å bli utnyttet til menneskehandel. Ved en endring i § 6-3 er også disse barna gitt partstatus uavhengig av alder. Det vises kommentarene til §§ 4-24 og 4-30.

Verger

Oppnevnte verger benyttes ikke i barnevernssaker med unntak av tilfeller der barnet står uten foreldre eller kun har foreldre som ikke har del i foreldreansvaret. En verge vil uansett ikke kunne erstatte barnets manglende partsevne eller på noen måte gjøre rettigheter gjeldende som barnet selv ikke kunne ha gjort. Dette var en del av temaet i kjennelse i Rt. 2000 s. 358, der en setteverge ønsket å ivareta interessene til et barn som ikke selv hadde partsevne etter barnevernloven.

Rett til advokat m.m.

Når barnet har partsrettigheter, utløser dette for forvaltningen bestemte plikter direkte overfor barnet. Dette gjelder blant annet plikten etter forvaltningsloven § 16 til å varsle en part før vedtak fattes. En part kan på sin side benytte seg av rettighetene, eller la være, jf. retten til dokumentinnsyn og retten til å påklage et vedtak.

248 NOU 1985: 18 s. 270.

Barnet har som part krav på gratis advokatbistand i saker som hører til fylkesnemndas myndighetsområde, jf. kommentarene til § 7-8. Det er i kjennelse fra Høyesterett inntatt i Rt. 2014 s. 530 slått fast at det er barnets eget ønske, og ikke foreldrenes preferanser, som skal være bestemmende for hvilken advokat som skal bistå barnet med å fremme dets interesser i saken.

Barnets samtykke en forutsetning for frivillige tiltak

Et frivillig hjelpetiltak kan ikke vedtas på grunnlag av foreldrenes samtykke dersom barnet kan opptre som part og motsetter seg tiltaket. En 15-åring som er uenig i et hjelpetiltak, gjør det dermed umulig for barneverntjenesten å hjemle et tiltak i henholdsvis § 4-4 fjerde ledd og § 4-6 første ledd.

§ 6-4. Innhenting av opplysninger.

Opplysninger skal så langt som mulig innhentes i samarbeid med den saken gjelder eller slik at vedkommende har kjennskap til innhentingen.

Offentlige myndigheter skal av eget tiltak, uten hinder av taushetsplikt, gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, jf. §§ 4-10, 4-11 og 4-12, når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-24, eller når det er grunn til å tro at det er fare for utnyttelse av et barn til menneskehandel, jf. § 4-29. Like med offentlige myndigheter regnes organisasjoner og private som utfører oppgaver for stat, fylkeskommune eller kommune. Også etter pålegg fra de organer som er ansvarlige for gjennomføringen av loven plikter offentlige myndigheter å gi slike opplysninger. Etter pålegg fra disse organer plikter offentlige myndigheter i forbindelse med sak som fylkesnemnda skal avgjøre etter §§ 4-19, 4-20 og 4-21, også å gi de opplysninger som er nødvendige for å kunne vurdere om en flytting tilbake til foreldrene, eller samvær med dem, vil kunne føre til en situasjon eller risiko for barnet som nevnt i §§ 4-10, 4-11 eller 4-12.

Også yrkesutøvere i medhold av helsepersonelloven, psykisk helsevernloven, helse- og omsorgstjenesteloven, lov om familievernkontorer, meklingsmenn i ekteskapssaker (jf. lov om ekteskap), samt friskolelova plikter å gi opplysninger etter reglene i andre ledd.

Barneverntjenestens rett til opplysninger

Paragrafen sikrer barneverntjenesten rett til opplysninger om barn som er i en vanskelig livssituasjon. Offentlige myndigheter og en rekke profesjonsutøvere plikter å gi opplysninger til barneverntjenesten, mens barneverntjenesten i liten grad har hatt plikt til å gi opplysninger til andre. Dette er nå myket noe opp med en bestemmelse om at den som melder bekymring til barneverntjenesten, også skal ha tilbakemelding, jf. § 6-7 a. Opplysningsplikten etter § 6-4 innebærer

at barneverntjenesten er gitt en særegen posisjon i forhold til andre offentlige myndigheter og fagpersoner som arbeider for å hjelpe barn og ungdom med problemer.

Mens offentlige myndigheter og en rekke profesjonsutøvere plikter å bidra til at barneverntjenesten får de opplysninger som er nødvendig for å kunne ivareta barns behov slik loven krever, har privatpersoner som naboer, bekjente og andre som får innsikt i barns vanskelige livsforhold, ingen tilsvarende lovpålagt plikt til å gi opplysninger til barneverntjenesten.

Første ledd

Samarbeid

Etter denne bestemmelsen skal opplysninger primært innhentes i samarbeid med den saken gjelder, eller slik at vedkommende har kjennskap til innhentingen. Et samtykke til å innhente opplysninger fra den opplysningene gjelder, opphever taushetsplikten både etter forvaltningsloven og etter de lover som omfattes av tredje ledd. Når et slikt samtykke foreligger, er dermed innhentingen av opplysninger kurant.

Det er imidlertid viktig å merke seg at taushetsplikten oppheves kun så langt samtykket rekker.

Samtykket bør konkret angi hvem det samtykkes til opplysninger fra, og i hvilken sammenheng opplysningene skal benyttes. De offentlige organer eller fagpersoner som skal nyttiggjøre seg opplysningene, bør sørge for at samtykket nedtegnes og klart tilkjennegir hva samtykket omfatter.

Annet ledd og tredje ledd

Opplysningsplikt/taushetsplikt

Bestemmelsen i annet ledd slår fast at offentlige myndigheter har plikt til i visse tilfeller å gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste. Etter tredje ledd er bestemte yrkesgrupper herunder personer med en tradisjonelt streng taushetsplikt, gitt en tilsvarende plikt til å gi opplysninger.

Opplysninger som gis til barneverntjenesten om enkeltpersoner, vil alltid være personfølsomme. Opplysningsplikten etter annet ledd går foran den taushetsplikt offentlige myndigheter har etter forvaltningsloven. Tilsvarende går opplysningsplikten etter tredje ledd foran taushetsplikten til de yrkesgrupper som omfattes av bestemmelsen. Eller sagt på en annen måte: Bestemmelsen om opplysningsplikt opphever den taushetsplikten avgiveren av opplysningene i utgangspunktet har.

Når inntrer opplysningsplikten?

Opplysningsplikten inntrer når det er *grunn til å tro* at et barn blir mishandlet i hjemmet, når det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, eller barnet har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker. Det vises til §§ 4-10, 4-11, 4-12, 4-24 og § 4-29. Opplysningsplikten er knyttet til kriteriene i den enkelte

av disse paragrafene. Det vises til de nevnte paragrafer og kommentarene til disse.

Også i mindre alvorlige tilfeller kan opplysninger gis til barneverntjenesten når den opplysningene gjelder, samtykker. For øvrig er offentlige myndigheter, innenfor rammen av de taushetspliktsbestemmelser som gjelder for egen virksomhet, henvist til å vurdere i hvilken grad opplysninger *kan* og *bør* gis til barneverntjenesten. Dette betyr at det er det enkelte organs egne taushetspliktsbestemmelser som i disse tilfeller blir bestemmende for om det kan gis opplysninger til barneverntjenesten. For eksempel må skolen følge de regler som gjelder for skolens virksomhet når det gjelder å gi opplysninger som ikke omfattes av opplysningsplikten.

Plikten til å gi opplysninger utløses ikke av om det faktisk foreligger en situasjon som beskrevet i §§ 4-10, 4-11, 4-12, 4-24 og 4-29, men av om de som sitter inne med opplysningene, har grunn til å tro at det foreligger en situasjon som beskrevet i en av de nevnte paragrafene. Det er avgiverorganets skjønn som er avgjørende. Dersom for eksempel en representant for skolemyndighetene mener det er grunn til å tro at et barn befinner seg i en situasjon som utløser opplysningsplikt, har vedkommende plikt til å gi de relevante opplysningene til barneverntjenesten. Det foreligger ikke brudd på taushetsplikten selv om det i ettertid viser seg at situasjonen ble feilvurdert og var mindre alvorlig enn antatt.

Opplysningsplikten inntrer etter en konkret vurdering av forholdene rundt et bestemt barn. Opplysningsplikten er ikke begrenset til forhold i hjemmet eller opplysninger om foreldrene. Opplysninger om andre personer eller forhold som i vesentlig grad har betydning for barnets totale omsorgssituasjon, omfattes også av bestemmelsen.

Opplysningsplikten er knyttet til opplysninger om et bestemt barn. Bestemmelsen gir således ikke grunnlag for å gi opplysninger til barneverntjenesten om grupper av enkeltpersoner ut fra den betraktning at de befinner seg i en risikogruppe.

Hvem har opplysningsplikt?

Opplysningsplikten følger direkte av § 6-4. I tillegg er egne bestemmelser om opplysningsplikt til barneverntjenesten nedfelt i lover som regulerer områder der opplysningsplikten er særlig aktuell. For eksempel har barnehagepersonell opplysningsplikt etter lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager § 22, mens personalet i skolen har opplysningsplikt etter lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) § 15-3. Mens bestemmelser om opplysningsplikt er nedfelt i flere ulike forvaltningslover, er mange av profesjonslovene samlet i helsepersonelloven, hvor bestemmelsen om opplysningsplikt til barneverntjenesten er nedfelt i § 33.

Organisasjoner og private

Det følger av annet ledd annet punktum at organisasjoner og private som utfører oppgaver for det offentlige, har opplysningsplikt tilsvarende ansatte i det offentlige. Hvorvidt oppgaver utføres på vegne av det offentlige, vil blant annet avhenge av om virksomheten i større eller mindre grad drives for offentlige midler og er underlagt offentlig kontroll og tilsyn. Etter endringer i driften av krisesentrene ble barnevernloven § 6-4 a med virkning fra 1. januar 2010 opphevet fordi virksomheten nå anses å utøves på vegne av det offentlige. Dermed følger opplysningsplikten direkte av § 6-4 annet ledd annet punktum.

Politiet

En aktuell problemstilling er i hvilken grad barnevernloven § 6-4 kommer til anvendelse overfor politiet. Det er ingen tvil om at politiet har opplysningsplikt etter § 6-4 om forhold som ikke er knyttet til straffesaksbehandling. Politiets taushetsplikt reguleres i slike tilfeller av forvaltningsloven. Det vises blant annet til politiinstruksen av 22. juni 1990 § 5-5 annet ledd.

I forbindelse med at det ble fremmet forslag om lovtiltak mot barne- og ungdomskriminalitet, beskrev Justisdepartementet i Ot.prp. nr. 106 (2001–2002) under kapittel 3 «Etterforskning av lovbrudd begått av barn under 15 år» gjeldende rett blant annet slik:

> Etter barnevernloven § 6-4 annet ledd skal politiet av eget tiltak eller etter pålegg fra barnevernet i visse tilfeller gi nærmere opplysninger om en sak til barneverntjenesten. Opplysningsplikten i § 6-4 annet ledd gjelder kun de alvorligste sakene, der det foreligger alvorlig omsorgssvikt eller vedvarende alvorlige atferdsvansker. Bestemmelsen gjelder retten og plikten til å gi videre opplysninger som politiet allerede har. Den etablerer ingen plikt til å etterforske for å skaffe opplysningene.

Det antas etter dette at opplysningsplikten for politiet gjelder i alvorlige straffesaker som er under etterforskning. Etterforskningshensyn antas likevel sjelden å komme i konflikt med behovet for at det gis et minimum av opplysninger til barneverntjenesten når etterforskningen av en straffesak har avdekket alvorlig bekymring for et barn. Reglene i straffeprosessloven om plikt for politiet til å etterforske saker hvor antatt gjerningsperson er under den kriminelle lavalder, og en adgang for politiet til å overføre saker til barneverntjenesten forutsetter at politiet i slike tilfeller skal gi opplysninger til barneverntjenesten. Bestemmelsene er nærmere omtalt i kommentarene til § 4-24.

Domstolene

I kjennelse av 23. juni 2000[249] har Høyesteretts kjæremålsutvalg behandlet spørsmålet om barneverntjenestens rett til å få utlevert en sakkyndig rapport, avgitt til domstolen i tvist om barnefordeling, for å bruke denne i en sak om

249 Ikke publisert.

omsorgsovertakelse. Kjæremålsutvalget antok at barnevernloven § 6-4 om opplysningsplikt for *offentlige myndigheter* ikke gjelder for domstolene. Utvalget ga likevel sin tilslutning til at rapporten kunne utleveres til barneverntjenesten, men da med hjemmel i tvistemålsloven § 135. Kjæremålsutvalget la således til grunn at barneverntjenesten hadde rettslig interesse av å få utlevert fra domstolen en sakkyndig rapport fra barnelovstvisten til bruk i barnevernssaken. I den nye tvisteloven har den tilsvarende bestemmelsen § 14-1 nr. 3 følgende ordlyd: «Den som har et begrunnet behov i egen rettsstilling, har samme rett til innsyn som partene i saken.»

Overføring av opplysninger fra én barnevernsak til en annen

For barneverntjenestens egne ansatte innebærer bestemmelsen i annet ledd en plikt til å benytte opplysninger fra én barnevernssak i en annen barnevernssak når opplysningene gir grunn til å tro at det foreligger en situasjon som beskrevet i barnevernloven §§ 4-10, 4-11, 4-12, 4-24 eller 4-29, jf. ordlyden i annet ledd. Dette fremgår ikke direkte av lovteksten, men må utledes av de hensyn som ligger bak § 6-4. Hensynet til det barnet bekymringen gjelder, må således gå foran den taushetsplikt barnevernsarbeideren har overfor andre barn og deres familier. Barnevernsarbeiderens plikt til å benytte opplysninger som er kjent for barneverntjenesten fra andre saker, gjelder ikke bare saker vedrørende andre barn i samme familie, men må gjelde generelt for de barnevernssakene vedkommende barnevernsarbeider har hatt befatning med. Plikten til å gi opplysninger fra andre barnevernssaker må imidlertid være begrenset til det som vurderes som *strengt nødvendig*. I den grad det er mulig, må tredjepersoners navn i slike tilfeller anonymiseres. Der tredjepersoners identitet er uten interesse, må navn alltid anonymiseres.

Når et barn er akuttplassert

Det lar seg ikke lese ut av selve lovteksten at også en akuttplassering av et barn innebærer at opplysningsplikten er utløst. Det daværende Barne- og familiedepartementet uttalte imidlertid i brev til Oslo kommune 24. mars 1996 at opplysningsplikten utløses i tilfeller der barnet er midlertidig plassert etter § 4-6 annet ledd, da en slik situasjon kan gi grunnlag for å fremme forslag etter § 4-12. Det må legges til grunn at tilsvarende må gjelde for akuttplasseringer etter §§ 4-9 første ledd og 4-25.

Bekymring for ufødt barn

Barnevernloven gjelder ikke for ufødte barn, jf. § 1-3, og det foreligger dermed ingen opplysningsplikt til barneverntjenesten om bekymring rundt et ufødt barn. Dersom opplysninger til barneverntjenesten ikke kan gis med hjemmel i avgiverorganets eget regelverk, kan opplysninger til barneverntjenesten i slike tilfeller bare gis dersom den gravide selv samtykker. Barneverntjenesten kan nyttiggjøre seg de opplysningene den mottar, starte undersøkelser og også sette inn tiltak overfor den gravide når kvinnen selv samtykker og samarbeider om dette.

Plikt til å gi opplysninger av eget tiltak

Bestemmelsene i annet og tredje ledd pålegger offentlige myndigheter og bestemte yrkesutøvere å gi opplysninger til barneverntjenesten av eget tiltak. Dette innebærer at det påhviler den enkelte offentlige ansatte/yrkesutøver en selvstendig aktivitetsplikt når vedkommende har grunn til å tro at et barn blir mishandlet, er utsatt for alvorlig omsorgssvikt, har alvorlige atferdsvansker eller er i en situasjon som beskrevet i §§ 4-10, 4-11 og 4-29. Vedkommende må i slike tilfeller på eget initiativ ta kontakt med barneverntjenesten for å gi de nødvendige opplysninger.

Plikt til å gi opplysninger etter pålegg

Etter annet ledd siste punktum plikter offentlige myndigheter også å gi opplysninger «etter pålegg» fra «de organer som er ansvarlige for gjennomføringen av loven». Mens opplysninger av eget tiltak skal gis til kommunens barneverntjeneste, kan også andre organer som arbeider med oppgaver etter barnevernloven, gi pålegg om å gi opplysninger. Det heter i proposisjonen:[250]

> Opplysninger som offentlige myndigheter og spesielle yrkesutøvere skal gi etter pålegg, må gis til de organer som i øyeblikket arbeider med den enkelte sak, og som derfor trenger informasjon. Det kan da dreie seg om kommunale, fylkeskommunale eller statlige organer, inkludert fylkesnemnda.

Opplysningsplikten etter pålegg var tidligere begrenset til samme forhold som omfattes av opplysningsplikten av eget tiltak. Ved endringslov 17. juni 2005 nr. 64 ble opplysningsplikten utvidet til også å omfatte opplysninger som vurderes som nødvendige for fylkesnemndas avgjørelse i endringssaker etter henholdsvis §§ 4-19, 4-20 og 4-21, det vil si saker om samvær, foreldreansvar og adopsjon samt opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse. Det er i selve lovteksten presisert at opplysningsplikten i disse tilfellene kun gjelder opplysninger som er nødvendige for at fylkesnemnda skal kunne vurdere om for eksempel et vedtak om samvær eller et vedtak om tilbakeføring til foreldrene vil kunne føre til en situasjon for barnet som beskrevet i §§ 4-10, 4-11 og 4-12. Opplysningsplikten utløses i disse tilfeller etter pålegg enten fra barneverntjenesten eller fylkesnemnda.

Det organet som gir pålegg om å gi opplysninger, må konkretisere hva det ønsker opplysninger om. Det er også opp til dette organet å definere hva slags opplysninger som ligger innenfor rammen av opplysningsplikten. Dersom en lege blir pålagt å gi opplysninger om en pasients medikamentforbruk, må slike opplysninger gis selv om legen er av den oppfatning at forholdet faller utenfor opplysningsplikten. For å forhindre utveksling av personfølsom overskudds-

250 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 83.

informasjon er det imidlertid viktig at organet definerer så nøye som mulig hva slags type opplysninger det er behov for, og at også avgiverorganet viser tilbakeholdenhet med å utlevere for eksempel pasientjournaler og epikriser i sin helhet. Sosial- og helsedirektoratet har i Rundskriv IS-17/2006 behandlet temaet og uttrykt blant annet følgende:

> Ved pålegg fra barneverntjenesten om utlevering av opplysninger, er det ikke helsepersonellet, men barneverntjenesten som skal vurdere om vilkårene for opplysningsplikten foreligger. Det er også barneverntjenesten som vurderer hvilke opplysninger som er relevante. Barneverntjenesten må imidlertid til en viss grad konkretisere hva slags opplysninger som skal gis. Det kan for eksempel ikke kreves utlevert en fullstendig pasientjournal, da barneverntjenesten ikke på forhånd kan vurdere om alle opplysningene i journalen er av betydning i saken. Det er helsepersonellet som på bakgrunn av opplysninger fra barneverntjenesten tar stilling til hvilke opplysninger som skal utleveres.

Opplysningsplikten gjelder den enkelte ansatte

Opplysningsplikten etter § 6-4 påhviler den enkelte ansatte, og er ikke begrenset til et ansvar for selve etaten eller organet. Eidsivating lagmannsrett tok i dom 1. februar 1999 stilling til krav fra foreldre om oppreisning og erstatning etter at en lærer hadde meldt bekymring til barneverntjenesten. Læreren ble frifunnet i lagmannsretten da retten fant at læreren hadde en plikt til å melde fra, og at hun for øvrig hadde opptrådt med nødvendig aktsomhet. Det heter i dommen blant annet:

> Grunnskoleloven § 42b[251] pålegger «tilsette som arbeider innafor ramma av denne lova» å gi melding til barnevernet. Lagmannsretten finner det ikke tvilsomt at bestemmelsen retter seg mot den enkelte lærer, og ikke skolen som sådan. Etter lærerinstruksen fremgår det at rektor er lærernes foresatte, og at det bl.a. skal meldes fra til rektor om elever som trenger særlig hjelp. Det står intet i instruksen om at meldinger til barnevernet skal gå via rektor. Det er også uklart om det foreligger en intern instruks om at slike meldinger skal gå via rektor. Under enhver omstendighet vil den plikt som pålegges den enkelte lærer etter grunnskoleloven § 42b gå foran en ordning nedfelt i en instruks …

Lagmannretten slo fast at opplysningsplikten påhviler den enkelte lærer. Tilsvarende må gjelde også for andre yrkesgrupper som har forvaltningsmessig taushetsplikt, for eksempel barnehagepersonell. En rektor og en barnehagestyrer kan dermed ikke overprøve den ansattes vurdering eller forsøke å forhindre at bekymringsmelding blir sendt.

Også en lang rekke yrkesgrupper med profesjonsmessig taushetsplikt har opplysningsplikt til barneverntjenesten. Dette gjelder blant annet leger, psyko-

251 Nå opplæringsloven § 15-3.

loger og helsesøstre. Opplysningsplikten for disse yrkesgruppene er nedfelt i helsepersonelloven § 33. Ved å innføre opplysningsplikt for helsepersonell har lovgiver satt hensynet til barnet foran behovet for å kunne bevare tillitsforholdet i et behandler-/klientforhold. Viktige yrkesgrupper som ikke er omfattet av opplysningsplikten, er prester og advokater.

Klage

Pålegg om å gi opplysninger kan etter forvaltningsloven § 14 påklages til fylkesmannen. Det følger av paragrafen at dersom forvaltningsorganet finner det påtrengende nødvendig for å gjennomføre sine oppgaver etter loven, kan det kreve at opplysningene blir gitt før klagesaken er avgjort.

§ 6-4 a.
(Opphevet)

§ 6-5. Klage over barneverntjenestens og Barne-, ungdoms- og familieetatens vedtak

Enkeltvedtak som barneverntjenesten har truffet, og oppfølgingsvedtak som Barne-, ungdoms- og familieetaten har truffet, kan påklages til fylkesmannen.

Første ledd gjelder ikke saker som etter kapittel 7 hører under fylkesnemnda, med mindre noe annet er sagt i denne loven.

Første ledd

Første ledd bestemmer at fylkesmannen er klageinstans for enkeltvedtak truffet av kommunens barneverntjeneste. Etter forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav b er enkeltvedtak definert som avgjørelser som gjelder «rettigheter eller plikter til en eller flere bestemte personer». I henhold til barnevernloven § 6-1 annet ledd skal imidlertid alle avgjørelser som gjelder «ytelser og tjenester» etter barnevernloven, regnes som enkeltvedtak. I forarbeidene[252] er særbestemmelsen i § 6-1 begrunnet med at det har vært uklart om de avgjørelser som sosialtjenesten og barneverntjenesten treffer, er å anse som enkeltvedtak i forvaltningslovens forstand. Paragraf 6-1 annet ledd innebærer at alle vedtak som går ut på at det skal settes i verk tiltak etter barnevernloven skal regnes som enkeltvedtak. Slike vedtak kan følgelig påklages etter § 6-5. Det samme gjelder alle avgjørelser som går ut på at det *ikke* skal settes i verk tiltak. Har en person søkt om hjelpetiltak etter barnevernloven og fått avslag på søknaden,

252 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 78–79.

kan avslaget altså påklages til fylkesmannen. Avgjørelser som gjelder henleggelse av en melding eller at det ikke skal iverksettes en undersøkelsessak, er imidlertid ikke å anse som enkeltvedtak. Det vises til kommentarene til § 4-3 første ledd. Det vises også til kommentarene til § 6-1 annet ledd.

Fylkesmannens vedtak i klagesak er ikke gjenstand for klage til overordnet instans. I visse tilfeller kan imidlertid overordnet instans (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet) omgjøre fylkesmannens avgjørelser etter forvaltningsloven § 35.

I henhold til § 6-1 første ledd er det forvaltningslovens regler om klage, herunder om klagefrist og klageadressat, som kommer til anvendelse når den private part ønsker å påklage barneverntjenestens vedtak til fylkesmannen. Frist for å klage er tre uker regnet fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet frem til parten, jf. forvaltningsloven § 29 første ledd. Klagen skal fremsettes for det forvaltningsorgan som har truffet vedtaket, det vil si barneverntjenesten. Etter forvaltningsloven § 33 kan barneverntjenesten selv oppheve eller endre sitt vedtak dersom den finner at klagen er begrunnet. Barneverntjenesten kan også avvise klagen når vilkårene for å behandle klagen ikke foreligger, som for eksempel dersom vedtaket blir påklaget av en som ikke er part i saken. Dersom barneverntjenesten ikke finner grunn til å omgjøre vedtaket, skal klagen, med sakens dokumenter, sendes til fylkesmannen.

Klage over oppfølgingsvedtak

Barne-, ungdoms- og familieetaten skal fatte vedtak om oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere, jf. § 5A-4. Etter § 6-5 kan slike oppfølgingsvedtak påklages til fylkesmannen. Det fremgår av forarbeidene[253] at i tillegg til barnet selv, dersom det har fylt 15 år, jf. § 6-3 annet ledd, har vergen klageadgang. I forarbeidene er det vist til at fylkesmannen med hjemmel i § 6-6 kan prøve alle sider av vedtaket, og at dette innebærer at fylkesmannen både kan overprøve vurderingen av hva som er barnets situasjon og behov, og om den vedtatte oppfølging bidrar til å ivareta behovene.

Annet ledd

Fylkesmannen er ikke klageinstans for vedtak som skal treffes av fylkesnemnda i førsteinstans, eller de av barneverntjenestens vedtak som kan påklages til fylkesnemnda.

Etter lovens kapittel 7 er det fylkesnemnda som har vedtakskompetanse i de såkalte tvangssakene, det vil si vedtak som treffes uavhengig av den private

253 Ot.prp. nr. 28 (2007–2008) s. 60.

parts samtykke, som for eksempel vedtak om omsorgsovertakelse og regulering av samvær. Fylkesnemndas vedtak kan ikke påklages, men kan bringes inn for domstolene til rettslig overprøving, jf. § 7-24 og kommentarene til denne bestemmelsen. Etter § 7-23 er barneverntjenestens vedtak i akuttsituasjoner gjenstand for klage til fylkesnemnda. Det samme gjelder barneverntjenestens vedtak om flytting etter barnevernloven § 4-17. Disse vedtakene kan følgelig ikke påklages til fylkesmannen. Dette innebærer at det først og fremst er barneverntjenesten vedtak om frivillige hjelpetiltak etter § 4-4 og frivillige tiltak for barn med atferdsvansker etter § 4-26 som kan påklages til fylkesmannen. For denne vedtakstypen vil klage kunne oppstå når den private part får avslag på søknad om tiltak etter disse bestemmelsene.

§ 6-6. Fylkesmannens kompetanse i klagesaker.

Fylkesmannen kan prøve alle sider av vedtaket.

Dersom et vedtak som gir klageren medhold, ikke kan settes i verk straks, kan fylkesmannen bestemme at det straks skal settes i verk midlertidige tiltak som kan dekke det øyeblikkelige behovet.

Første ledd

Første ledd slår fast at fylkesmannen under klagebehandlingen kan prøve alle sider av barneverntjenestens vedtak, også de skjønnsmessige. Bestemmelsen er svært knapt omtalt i forarbeidene.[254] Fylkesmannens vide kompetanse i klagesaker er begrunnet med at fylkesmannen har et utvidet tilsynsansvar med barnevernvirksomheten i den enkelte kommune, og at dette tilsynsansvaret ikke ville få et reelt innhold med mindre fylkesmannen kan overprøve barneverntjenestens vedtak i sin helhet. Sosiallovutvalget[255] drøftet spørsmålet om klageinstansens kompetanse inngående i utredningen, men tok i første rekke utgangspunkt i ytelser etter sosialtjenesteloven. Sosiallovutvalget uttalte blant annet:

> Det kan tenkes innvendt mot en klageordning som også gjelder skjønnsmessige sider ved et vedtak, at den er en begrensning i noe som etter utgangspunktet skulle være kommunens ansvarsområde. En slik innvending er etter utvalgets mening ikke avgjørende. Etter utvalgets mandat skal loven på den ene side gi kommunen frihet til å utforme hjelpetilbudet, men på den annen side skal loven søkes utformet slik at hjelpenivået ikke avhenger for meget av hvilken kommune klienten bor i. Disse

254 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 84.

255 NOU 1985: 18 s. 272.

> målsettinger er i noen grad i strid med hverandre, og det har vært et mål for utvalget å finne fram til lovbestemmelser som kan forene de to hensyn.

I henhold til barnevernloven § 6-1 første ledd kommer forvaltningsloven til anvendelse der barnevernloven ikke har særregler, og forvaltningsloven § 34 vil i utgangspunktet komme til anvendelse også ved fylkesmannens overprøving av barneverntjenestens vedtak. Annet ledd tredje punktum pålegger statlige klageinstanser som overprøver kommunale avgjørelser, å legge vekt på hensynet til det kommunale selvstyre ved overprøving av det frie skjønn. I Retningslinjer om statlig klagebehandling – fvl. § 34, utgitt av det daværende Kommunal- og Regionaldepartementet (Rundskriv H-2103), heter det:

> Barneverntjenesten er imidlertid et kommunalt ansvarsområde hvor nasjonale hensyn og rettssikkerhetshensyn gjør seg særlig gjeldende. Det er et samfunnsmessig hensyn at barneverntjenesten utfører sine oppgaver slik at utsatte barn får rett hjelp til rett tid. Vurderingene som foretas innenfor barnevernet er konkrete i forhold til det enkelte barnet og beror i høy grad på faglige avveininger. På denne bakgrunn må det på barneverntjenestens område vises varsomhet med å legge vekt på lokalpolitiske hensyn og hensynet til det kommunale selvstyre …
>
> Hvor det er klarlagt at barnet har behov for et hjelpetiltak vil vurderingen av hvilke og i hvilket omfang hjelpetiltak skal settes i verk falle innenfor området for det frie skjønn, og bestemmelsen i forvaltningsloven § 34 annet ledd tredje punktum vil komme til anvendelse.
>
> Ved vurderingen av hvilke og i hvilket omfang hjelpetiltak skal settes i verk må forholdene rundt det konkrete barnet og barnets behov for hjelp tillegges betydelig vekt. Hensynet til det kommunale selvstyre bør i liten grad gis gjennomslag som begrunnelse for å begrense tjenestetilbudet og omfanget av et hjelpetiltak.

Annet ledd

Tar fylkesmannen klagen til følge, og det vedtak som gir klageren medhold, ikke kan settes i verk straks, kan fylkesmannen etter annet ledd bestemme at andre tiltak kan settes inn umiddelbart som en midlertidig ordning for å dekke det øyeblikkelige behovet. Det kan for eksempel tenkes at barnet trenger en fosterhjemsplassering etter § 4-4 siste ledd, men at det ikke er mulig å fremskaffe dette umiddelbart. I et slikt tilfelle kan fylkesmannen bestemme at barnet skal plasseres i institusjon, eller at det skal settes inn avlastningstiltak i hjemmet i påvente av fosterhjemsplassen.

Fylkesmannen har som klageinstans selvsagt ikke videre kompetanse enn barneverntjenesten selv. Dette innebærer at fylkesmannen ikke kan fatte vedtak om tiltak som ligger under fylkesnemndas myndighetsområde. Fylkesmannen kan heller ikke treffe vedtak om tiltak som klageren ikke ønsker, fordi tiltak etter §§ 4-4 og 4-26 bare kan iverksettes med den private parts samtykke.

Dersom fylkesmannen i forbindelse med en klagesak finner at det bør settes inn tiltak som hører under fylkesnemndas myndighetsområde, kan fylkesmannen fremme forslag om tiltak for fylkesnemnda, jf. § 7-10 fjerde ledd og kommentarene til denne bestemmelsen.

Klage over oppfølgingsvedtak

Det følger av § 6-5 at fylkesmannen også er klageinstans ved klage over oppfølgingsvedtak for enslige mindreårige asylsøkere som Barne-, ungdoms- og familieetaten har myndighet til å fatte med hjemmel i § 5A-4. I forarbeidene til endringen i § 6-5, jf. kommentarene til denne bestemmelsen, fremgår det at også § 6-6 er forutsatt å gjelde ved fylkesmannens klagebehandling av disse vedtakene. Forarbeidene gir imidlertid ikke nærmere anvisning på hvordan § 6-6 annet ledd skal anvendes for slike oppfølgingsvedtak. Det må imidlertid legges til grunn at fylkesmannen ved klagebehandling av statlige oppfølgingsvedtak ikke kan fatte vedtak om tiltak som hører under andre myndigheters, herunder den kommunale barneverntjenestens, ansvarsområde.

§ 6-7. Taushetsplikt.

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan, institusjon, et senter for foreldre og barn eller et omsorgssenter for mindreårige etter denne loven, har taushetsplikt etter forvaltningsloven §§ 13 til 13 e. Overtredelse straffes etter straffeloven § 209.

Taushetsplikten gjelder også fødested, fødselsdato, personnummer, statsborgerforhold, sivilstand, yrke, bopel og arbeidssted. Opplysning om en klients oppholdssted kan likevel gis når det er klart at det ikke vil skade tilliten til barneverntjenesten eller institusjonen å gi slik opplysning.

Opplysninger til andre forvaltningsorganer, jf. forvaltningsloven § 13 b nr. 5 og 6, kan bare gis når dette er nødvendig for å fremme barneverntjenestens, institusjonens, senteret for foreldre og barns eller omsorgssenteret for mindreåriges oppgaver, eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse. Også yrkesutøvere i medhold av helsepersonelloven kan gis opplysninger etter denne bestemmelsen. Uten hinder av taushetsplikt skal barneverntjenesten av eget tiltak gi opplysninger til helse- og omsorgstjenesten i kommunen når det er grunn til å tro at en gravid kvinne misbruker rusmidler på en slik måte at det er overveiende sannsynlig at barnet vil bli født med skade, jf helse- og omsorgstjenesteloven § 10-3. Også etter pålegg fra de organer som er ansvarlige for gjennomføringen av helse- og omsorgstjenesteloven, plikter barneverntjenesten å gi slike opplysninger.

Dersom et barns interesser tilsier det, kan fylkesmannen eller departementet bestemme at opplysninger skal være undergitt taushetsplikt, selv om foreldrene har samtykket i at de gjøres kjent.

Første ledd

Forvaltningsloven er den generelle loven som gjelder for forvaltningsvirksomhet. Det fremgår direkte av § 6-7 første ledd at forvaltningslovens regler om taushetsplikt i §§ 13 til 13 e gjelder på barnevernområdet.

Taushetsplikten omfatter alle ansatte i og oppdragstakere for virksomheter som drives av forvaltningsorganer. Dette gjelder alle som arbeider med saker etter lov om barneverntjenester i kommunen, hos fylkesmannen, i departementet og i Barne-, ungdoms- og familieetaten. Videre omfattes fylkesnemndenes ansatte og de fagkyndige og lege medlemmene i fylkesnemndenes utvalg. Andre som omfattes av bestemmelsen, er fagkyndige som tar utredningsoppgaver eller andre oppdrag for barneverntjenesten. Disse vil normalt også ha taushetsplikt knyttet til yrkesutøvelsen, jf. helsepersonelloven 2. juli 1999 nr. 64 § 33. Videre er fosterforeldre og tilsynsførere i gruppen oppdragstakere som har taushetsplikt etter barnevernloven § 6-7.

Ansatte i private barneverntiltak har de samme fullmaktene og de samme pliktene som offentlig ansatte. Dette følger av loven, og kommer klart til uttrykk i forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon.[256] Etter § 2 gjelder forskriften for alle plasseringer av barn og unge på institusjoner som omfattes av barnevernloven kapittel 5 og kapittel 5A, og det er videre i § 4 inntatt en egen bestemmelse om at ansatte har taushetsplikt etter barnevernloven § 6-7.

Taushetsplikten omfatter opplysninger den ansatte har fått *i forbindelse med* tjenesten eller arbeidet, jf. forvaltningsloven § 13 første ledd. Taushetsplikten er dermed ikke begrenset til opplysninger mottatt i arbeidstiden, men omfatter også opplysninger den ansatte mer tilfeldig har fått kjennskap til som følge av arbeidsforholdet.

Taushetsplikten består selv om arbeidsforholdet opphører. Opplysninger mottatt under taushetsplikt vil dermed vedbli å være taushetsbelagte. Opplysningene kan heller ikke utnyttes i egen virksomhet eller i tjeneste for andre. Dette er regulert i forvaltningsloven § 13 tredje ledd.

Arbeid på barnevernområdet krever høy bevissthet om taushetsplikten, og lovgiver har allerede i første ledd vist til straffeloven § 209. Brudd på taushets-

256 Forskrift gitt 25.11.2011 med hjemmel i barnevernloven § 5-9 fjerde ledd.

plikten kan etter denne bestemmelsen straffes med bøter eller fengsel inntil ett år.

Taushetsplikt kan ikke påberopes overfor den eller dem som er parter i saken. Bestemmelsene om parters rett til innsyn i en barnevernssak følger av forvaltningsloven § 18 flg. og § 19. Jf. også personopplysningsloven § 18, som gir enhver rett til innsyn i opplysninger som er registrert om en selv.

Annet ledd

Hva omfattes av taushetsplikten?

Etter forvaltningsloven § 13 første ledd nr. 1 er *opplysninger om personlige forhold* undergitt taushetsplikt. Unntak er i annet ledd gjort for personlige data som i utgangspunktet er nøytrale, som fødested, fødselsdato, personnummer med mer. Slike opplysninger er etter forvaltningsloven taushetsbelagte dersom de røper et klientforhold. Etter barnevernloven § 6-7 annet ledd er også disse mer nøytrale personopplysningene uttrykkelig undergitt absolutt taushetsplikt. En fortolkning av forvaltningsloven § 13 ville imidlertid gitt samme resultat, fordi opplysninger fra barneverntjenesten om fødselsdato og andre for så vidt nøytrale opplysninger vil tilkjennegi at dataene er registrert hos barneverntjenesten og dermed røpe et klientforhold.

Det er på barnevernområdet gitt en særregel for adgangen til å opplyse om en klients oppholdssted. Slik opplysning kan gis dersom det er klart at tilliten til avgiverorganet derigjennom ikke vil bli skadet. Bestemmelsen om å gi opplysning om oppholdssted er en *kan*-bestemmelse. Avgiver kan dermed vurdere hensiktsmessigheten av å gi opplysninger også i situasjoner hvor tilliten ikke antas å ville bli skadet om opplysninger gis. Det foreligger dermed en opplysningsrett, men ingen opplysningsplikt.

Tredje ledd

Tredje ledd fastsetter rammene for barnevernsforvaltningens utlevering av opplysninger til andre forvaltningsorganer, og også til yrkesutøvere i medhold av helsepersonelloven. Selv om barneverntjenesten som utgangspunkt har streng taushetsplikt, er det i enkelte tilfeller gitt en adgang, og i noen tilfeller også en plikt, til å gi opplysninger til andre.

Barneverntjenestens opplysningsrett

Tredje ledd viser til forvaltningsloven § 13b nr. 5 og 6, som gir adgang til å gi personopplysninger uten hinder av taushetsplikt. Paragraf 13b nr. 5 gir et forvaltningsorgan generelt adgang til å opplyse et annet forvaltningsorgan om «en persons forbindelse med organet og om avgjørelser som er truffet og ellers slike opplysninger som det er nødvendig å gi for å fremme avgiverorganets oppgaver etter lov, instruks eller oppnevningsgrunnlag». Paragraf 13b nr. 6 åpner for at et forvaltningsorgan «anmelder eller gir opplysninger (jfr. også nr. 5) om

lovbrudd til påtalemyndigheten eller vedkommende kontrollmyndighet, når det finnes ønskelig av allmenne omsyn eller forfølging av lovbruddet har naturlig sammenheng med avgiverorganets oppgaver».

Etter barnevernloven er adgangen til å gi opplysninger til andre mer begrenset enn det som følger av forvaltningsloven. Barneverntjenesten har ikke den samme generelle adgangen som andre til å gi opplysninger om en persons forbindelse med organet og vedtak som er truffet, og kan heller ikke ut fra allmenne hensyn anmelde eller opplyse om lovbrudd. På barnevernområdet er adgangen til å gi opplysninger begrenset til situasjoner der dette er nødvendig «for å fremme avgiverorganets interesser», eller «for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse».

Å anmelde fysiske overgrep mot barn kan være forenlig med de oppgaver barneverntjenesten har etter barnevernloven, og krever dermed ingen særlig lovhjemmel utover den adgang som allerede følger av § 6-7. Som en kommentar til at sosialetaten (også barneverntjenesten) tidligere hadde egen bestemmelse om adgangen til å melde forhold til politiet, uttalte departementet i proposisjonen[257] blant annet:

> Etter gjeldende rett har sosialetaten anledning til å melde fra til politiet dersom det er mistanke om at det er begått straffbare handlinger mot barn. Den avveining som ligger til grunn for vurdering av om opplysninger skal gis, er hensynet til barnets beste. Departementet foreslo i høringsutkastet at barneverntjenesten skal kunne gi taushetsbelagte opplysninger til andre forvaltningsorganer dersom dette fremmer barneverntjenestens oppgaver, eller dersom det er nødvendig for å forebygge vesentlig fare for noens liv eller helse. Denne regelen ivaretar de behov barneverntjenesten har for videreformidling av opplysninger til politiet, og barneverntjenestens oppgaver i denne sammenheng bør etter Barne- og familiedepartementets mening ikke gå videre enn dette.

I brev av 26. april 2004 til Fylkesmannen i Østfold uttalte det daværende Barne- og familiedepartementet seg om ansattes adgang til å anmelde straffbare handlinger begått av beboere i barneverninstitusjon og forholdet til taushetsplikten. Departementet uttalte blant annet at

> barnevernloven § 6-7 som hovedregel er til hinder for at institusjoner anmelder beboerne til politiet. Slik anmeldelse vil i utgangspunktet innebære brudd på institusjonens taushetsplikt. Bare dersom institusjonen etter en konkret og individuell vurdering finner at anmeldelse er *nødvendig* for å fremme institusjonens oppgaver i forhold til den enkelte klient, eller dersom anmeldelse har som formål å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse, kan institusjonen foreta anmeldelse. Det er således ikke anledning til å etablere generelle rutiner, praksis,

257 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 66 venstre spalte.

ordensregler eller lignende som innebærer anmeldelse av mistanke om straffbare forhold hos beboerne. Brudd på taushetsplikten er straffbart, jf. barnevernloven § 6-7 første ledd.

Departementet vil for øvrig vise til at ungdom med alvorlige atferdsvansker nettopp plasseres i institusjon på grunn av sine atferdsvansker. Det forutsettes derfor at slike atferdsvansker er påregnelige for denne type institusjoner, og at institusjoner som har ungdom med alvorlige atferdsvansker som målgruppe, har slik bemanning og slike kvalifikasjoner at institusjonen som hovedregel selv kan håndtere slike atferdsvansker. Det vises for øvrig i denne forbindelse til de krav som nå er fastsatt i forskrift om krav til kvalitet i barneverninstitusjoner.

I dom inntatt i Rt. 2013 s. 323 kom Høyesterett til at referater fra møter mellom barneverntjenesten og tiltalte i sak om familievold kunne legges frem som bevis. Når barneverntjenesten var berettiget til å anmelde forholdet, hadde den ikke taushetsplikt etter barnevernloven § 6-7 om innholdet i disse referatene så langt opplysningene i saken var egnet til å belyse spørsmålet om straffeskyld. Opplysninger som er kommet barnevernsmyndighetene i hende, og som er av betydning for skyldspørsmålet, må etter dette kunne benyttes i straffesak uhindret av taushetsplikt dersom forholdet kunne vært anmeldt innenfor rammen av barnevernloven § 6-7.

Barneverntjenestens opplysningsplikt

Etter barnevernloven § 6-7 tredje ledd har barneverntjenesten opplysningsplikt til helse- og omsorgstjenesten i kommunen ved mistanke om at en gravid kvinne misbruker rusmidler på en slik måte at det er overveiende sannsynlig at barnet vil bli født med skade. Bestemmelsen må ses i sammenheng med at helse- og omsorgstjenesteloven § 10-3 gir adgang til å tvangsinnlegge og tilbakeholde i institusjon gravide rusmiddelmisbrukere. Opplysningsplikten gjelder både av eget tiltak og etter pålegg fra de organer som er ansvarlige for gjennomføringen av helse- og omsorgstjenesteloven.

I ny § 6-7 a er barneverntjenesten videre gitt en plikt til å gi opplysning til andre i form av tilbakemelding til den som i henhold til meldeplikten i barnevernloven § 4-2 har gitt opplysninger til barneverntjenesten. Det vises til bestemmelsen og kommentarene til denne.

Påtalemyndigheten er i straffeprosessloven i § 71 b gitt adgang til å overføre en sak til barneverntjenesten når en ungdom under 15 år har begått en ellers straffbar handling. Paragrafens første ledd annet punktum har en bestemmelse om at barneverntjenesten *skal* underrette påtalemyndigheten om hvorvidt den treffer vedtak i saken eller ikke. Justisdepartementet la i uttalelse til det daværende Barne- og familiedepartementet 20. februar 2004 til grunn at bestemmelsen forutsetter at barneverntjenesten kan melde tilbake til påtalemyndigheten uhindret av taushetsplikt. Det heter i brevet avslutningsvis:

> I forarbeidene til forvaltningsloven § 13 f er det presisert at det ved etablering av lovbestemt opplysningsplikt som skal gå foran taushetspliktsbestemmelser, må vurderes hvor vidtgående bestemmelser det er behov for. Straffeprosessloven § 71 b er nettopp formulert slik at det ikke er nødvendig å gi omfattende opplysninger for å oppfylle formålet med tilbakemeldingen fra barnevernet til politiet.
>
> Lovavdelingen legger videre vekt på at motivene bruker ordet opplysningsplikt, jf. Ot.prp. nr. 106 (2001–2002) s. 53. Taushetsplikten for barnevernsansatte er vel kjent for lovgiverne. Det ville ha lite for seg å etablere en uttrykkelig opplysningsplikt dersom det ikke samtidig var meningen å gjøre unntak fra taushetsplikten.

Straffeloven har egne bestemmelser om *handleplikt* ved en rekke alvorlige forbrytelser, herunder forbrytelser som krenker liv og helse, og også for å forhindre ulykker som setter liv i fare. Handleplikten etter disse bestemmelser går foran taushetsplikten etter barnevernloven, og unnlatelse av å handle er sanksjonert med straff. Etter straffeloven § 196 har enhver plikt til å anmelde eller på annen måte avverge en rekke alvorlige forbrytelser. Bestemmelsen regulerer forholdet til forbrytelser som er i ferd med, eller ventes, å finne sted. Plikt til å anmelde en forbrytelse som allerede er fullbyrdet, foreligger etter denne bestemmelsen bare i den grad det er egnet til å avverge nye alvorlige forbrytelser. Videre pålegger straffeloven § 287 b enhver plikt til å anmelde eller på annen måte avverge hendelser eller ulykker som medfører fare for menneskeliv eller betydelig skade på kropp og helse.

Tverrfaglig samarbeid

Tverrfaglig samarbeid forutsetter utveksling av opplysninger mellom ulike faggrupper.

Barnemishandlingsutvalget foreslo allerede i NOU 1982: 26 en bestemmelse om tverrfaglig samarbeid i barnevernloven:

> Barnevernet kan sammenkalle til tverretatlige møter for å drøfte enkeltsaker om barnemishandling og omsorgssvikt, uten at samtykke fra foreldrene foreligger. Taushetsplikten er ikke til hinder for at leger, psykologer, sosialarbeidere og annet helse- og sosialpersonell deltar i drøftelser og gir opplysninger på slike møter.

Det vises til departementets betraktninger i forarbeidene om tverrfaglig samarbeid, jf. proposisjonen:[258]

> Når det gjelder spørsmålet om tverrfaglig samarbeid er det etter departementets mening både nødvendig og ønskelig med slikt samarbeid i det forebyggende barnevernarbeidet og i det videre arbeidet med den enkelte sak. Et tverrfaglig samarbeid vil derfor være mulig innenfor reglene i forslaget til lov om barneverntjenester. I forslaget åpnes det for at informasjon uhindret av taushetsplikten kan, og i enkelte tilfelle skal gis til barneverntjenesten. Etter forslaget til § 6-7 har barneverntjenesten også mulighet for selv å gi opplysninger til andre forvaltningsorganer når dette er

258 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 82.

> nødvendig for at barneverntjenesten kan løse sine oppgaver. Departementet er imidlertid skeptisk til opprettelse av faste barnevernteam. Etter departementets mening må barneverntjenesten vurdere fra sak til sak hvilke opplysninger som kan gis, og til hvilke organer opplysningene skal gis. Faste team kan føre til at taushetsbelagt informasjon når flere enn dem som har med den konkrete saken å gjøre, og som har mulighet for å medvirke til en løsning av de aktuelle problemene.

Forarbeidene forutsetter dermed at samarbeid på tvers av profesjoner og etater er et gode, når slikt samarbeid gjelder generelle spørsmål, og også i enkeltsaker når det konkret vurderes hvilke opplysninger som kan gis og til hvem uten å krenke lovbestemt taushetsplikt.

Fritak for taushetsplikt

Når straffesaker er under etterforskning, har politiet adgang til å anmode om at en tjenestemann som arbeider med oppgaver etter barnevernloven, kan fritas fra taushetsplikt for å kunne forklare seg for politiet, jf. straffeprosessloven § 230. Tilsvarende foreligger det en adgang til fritak etter straffeprosessloven § 118 og tvisteloven § 22-3 nr. 2 for å muliggjøre vitneprov for retten. Ved delegasjonsvedtak 24. mars 2015, med ikrafttredelse samme dag, er myndigheten til å frita forvaltningstjenestemenn fra taushetsplikt etter disse bestemmelsene overført fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet til Fylkesmennene.

Departementene kan i henhold til straffeprosessloven § 118 og tvisteloven § 22-3 nr. 2 kun frita for forvaltningsmessig taushetsplikt. Dersom en tjenestemann i sitt arbeid for barneverntjenesten også har taushetsplikt i kraft av sin profesjon, kan vedkommende avhøres som vitne om forhold som omfattes av taushetsplikten, bare dersom den taushetsplikten skal beskytte, samtykker, jf. straffeprosessloven § 119 og tvisteloven § 22-5 nr. 3.

Overprøving av fylkesnemndas vedtak

Reglene om fritak for taushetsplikt gjelder ikke når det er fylkesnemndas vedtak som overprøves av retten etter barnevernloven § 7-24. Prøvingen skjer i disse tilfeller etter tvisteloven kapittel 36. Om overprøving av fylkesnemndas vedtak uttalte Sosialdepartementet i Rundskriv I-9/94 om taushetsplikt i sosialforvaltningen på s. 34 blant annet:

> Etter tvistemålsloven § 476 (nå tvisteloven § 36-2) skal retten ha alle sakens dokumenter. Den skal ha alle relevante opplysninger og skal prøve alle sider av saken, jf. § 482 (nå tvisteloven § 36-5). Det er da ikke nødvendig å innhente fylkesmannens tillatelse til å avgi vitneforklaring om taushetsbelagte opplysninger.

Det er klart at ansatte i barneverntjenesten ikke skal måtte fritas for taushetsplikt for å kunne forklare seg for retten når en sak de selv har forberedt for fylkesnemnda, er til rettslig overprøving. Tilsvarende må gjelde for personer som barneverntjenesten har engasjert under arbeidet med saken. En psykolog som etter mandat fra barneverntjenesten har utredet en familie, kan uhindret av taus-

hetsplikt gi opplysninger mottatt under oppdraget til barneverntjenesten. Dette følger direkte av helsepersonelloven § 27. Psykologen må videre uten hinder av taushetsplikt kunne forklare seg som vitne for fylkesnemnda, og også for domstolene ved etterfølgende rettslige overprøvinger.

Innenfor rammen av opplysningsplikten etter § 6-4 må også andre offentlig ansatte og fagpersoner uhindret av taushetsplikt kunne forklare seg for fylkesnemnda og tilsvarende for domstolene når fylkesnemndas vedtak overprøves. I en barnevernssak kommer tvisteloven §§ 22-3 og 22-5 således kun til anvendelse i tilfeller der offentlig ansatte og fagpersoner som i saken ikke har arbeidet på oppdrag av barneverntjenesten, skal forklare seg om forhold de ikke har opplysningsplikt om etter § 6-4.

Forsøk

Barnevernloven § 2-4 gir hjemmel for å fravike lovbestemt taushetsplikt i forsøksøyemed. Se nærmere om dette under kommentarene til denne bestemmelsen.

Fjerde ledd

Taushetsplikten er satt til vern om den enkelte klient. Dette har som følge at tjenestemenn som arbeider etter barnevernloven, ikke lenger har taushetsplikt når den opplysningene gjelder, samtykker i at opplysninger gis.

Mindreårige har i barnevernsaker som hovedregel ikke kompetanse til å frita forvaltningstjenestemenn fra taushetsplikt. Denne kompetansen ligger normalt hos foreldrene. For å ivareta barnets interesser er derfor både fylkesmannen og departementet gitt myndighet til å bestemme at opplysninger skal være taushetsbelagte, selv om foreldrene har samtykket i at de gjøres kjent. Bestemmelsen regulerer bare tjenestemenns forhold og ikke foreldrenes egen handlemåte. Verken fylkesmannen eller departementet kan med hjemmel i denne bestemmelsen stoppe foreldre som ønsker å gå til media med dokumenter de besitter i kraft av å være parter i saken.

§ 6-7 a. Tilbakemelding til melder

Barneverntjenesten skal gi den som har sendt melding til barneverntjenesten, jf. § 4-2, tilbakemelding. Tilbakemeldingen skal sendes innen tre uker etter at meldingen ble mottatt. Tilbakemelding kan unnlates i tilfeller der meldingen er åpenbart grunnløs, eller der andre særlige hensyn taler mot å gi tilbakemelding.

Tilbakemeldingen skal bekrefte at meldingen er mottatt. Dersom meldingen kommer fra melder som omfattes av § 6-4 annet og tredje ledd, skal tilbakemeldingen også opplyse om hvorvidt det er åpnet undersøkelsessak etter § 4-3.

Dersom det er åpnet undersøkelsessak, skal barneverntjenesten gi melder som omfattes av § 6-4 annet ledd og tredje ledd, ny tilbakemelding om undersøkelsen er gjennomført. Den nye tilbakemeldingen skal sendes innen tre uker etter at undersøkelsen er gjennomført og skal inneholde opplysninger om hvorvidt saken er henlagt, eller om barneverntjenesten følger opp saken videre.

Når barneverntjenesten skal iverksette eller har iverksatt tiltak som det er nødvendig at melder som omfattes av § 6-4 annet og tredje ledd får kjennskap til av hensyn til sin videre oppfølging av barnet, kan barneverntjenesten gi melderen tilbakemelding om dette.

Bestemmelsen ble inntatt i loven ved endringslov 19. juni 2009 nr. 45. Bakgrunnen for endringen var at barnevernloven § 6-7 om taushetsplikt bare gir barneverntjenesten adgang til å formidle taushetsbelagte opplysninger til andre når dette er nødvendig for å fremme barneverntjenestens oppgaver overfor det enkelte barn. Paragraf 6-7 gir heller ikke adgang til å gi taushetsbelagte opplysninger til den som har sendt bekymringsmelding til barneverntjenesten.

Paragraf 6-7 a pålegger barneverntjenesten å gi nærmere bestemte opplysninger – også opplysninger som etter § 6-7 er omfattet av taushetsplikten – til den som har sendt bekymringsmelding til barneverntjenesten. Bestemmelsen regulerer hvilke opplysninger dette gjelder, til hvem de skal gis, og i hvilke situasjoner. Det fremgår av forarbeidene[259] at formålet med bestemmelsen er å ivareta behovet for at aktuelle meldere, både offentlige og private, skal ha tillit til at barneverntjenesten følger opp bekymringsmeldinger, samt sikre behovet for et godt og funksjonelt samarbeid mellom barneverntjenesten og andre tjenester.

Etter første ledd har barneverntjenesten en plikt til å gi alle, både offentlige instanser og privatpersoner, som har sendt bekymringsmelding til barneverntjenesten, en generell tilbakemelding om at meldingen er mottatt. En slik tilbakemelding inneholder ikke taushetsbelagte opplysninger, og barneverntjenesten hadde derfor også forut for lovendringen en adgang, men ikke en plikt, til å gi slik tilbakemelding. Tilbakemeldingen skal sendes innen tre uker etter at meldingen ble mottatt.

Det fremgår av forarbeidene at unntaket om at tilbakemelding kan unnlates dersom meldingen er åpenbart grunnløs eller andre særlige hensyn taler mot det, tar sikte på meldinger som fremstår som sjikanøse, eller tilfeller der hensynet til familiens privatliv tilsier at tilbakemelding unnlates. Det fremgår videre

259 Ot.prp. nr. 69 (2008–2009) s. 49 flg.

at dette unntaket først og fremst er ment å gjelde ved meldinger fra privatpersoner.

Dersom meldingen kommer fra en melder som har opplysningsplikt etter § 6-4 annet og tredje ledd, skal det i tilbakemeldingen også opplyses om det er åpnet undersøkelsessak etter § 4-3. I disse tilfellene skal ny tilbakemelding sendes senest tre uker etter at undersøkelsen er gjennomført, og i denne skal det opplyses om hvorvidt saken er henlagt, eller om barneverntjenesten følger opp saken videre. Dersom det iverksettes tiltak som det er nødvendig at melder får kjennskap til av hensyn til den videre oppfølgingen av barnet, kan barneverntjenesten gi vedkommende informasjon om hvilke tiltak som er iverksatt. Også med hjemmel i § 6-7 tredje ledd kan barneverntjenesten gi de opplysninger som er nødvendige for at andre offentlige tjenester som for eksempel barnehage og skole skal kunne gi barnet et best mulig tilbud i samarbeid med barneverntjenesten, men det fremgår av forarbeidene at en presisering i § 6-7 a likevel ble funnet nødvendig.

§ 6-8. Bruk av tvang ved gjennomføring av undersøkelser og ved fullbyrding av vedtak.

Når det finnes påkrevet kan barnevernadministrasjonens leder kreve bistand av politiet til gjennomføring av undersøkelser etter § 4-3 og til fullbyrdelse av vedtak etter §§ 4-6 annet ledd, 4-8, 4-9, 4-10, 4-11, 4-12, 4-17, 4-24, 4-25 annet ledd og 4-29.

Det vil ikke alltid være mulig å få gjennomført undersøkelser og tiltak etter barnevernloven uten bruk av tvang. Etter § 6-8 kan barneverntjenesten i slike tilfeller kreve politibistand både til å gjennomføre undersøkelser etter § 4-3 og til å gjennomføre tvangsvedtak etter loven.

Bestemmelsen innebærer at barneverntjenesten – i de tilfeller barnets foreldre eller foresatte motsetter seg gjennomføring av en undersøkelse eller et tvangsvedtak – kan henvende seg til politiet med anmodning om bistand. I så fall kan ikke politiet nekte å yte bistand, jf. lovens ordlyd «kreve bistand». Det er imidlertid understreket i lovens forarbeider at det vil være opp til politiet i det enkelte tilfellet å vurdere på hvilken måte bistanden skal ytes, og at gjennomføringen av vedtak aldri må overlates til politiet alene. Barneverntjenesten må alltid være med som ansvarlig for gjennomføringen.

Det er bare barnevernadministrasjonens leder som kan kreve politibistand til gjennomføring av undersøkelser og vedtak. I forarbeidene[260] er dette begrun-

260 Ot.prp. nr. 71 (1993–94) s. 17.

net med at bruk av politi er et svært dramatisk virkemiddel og derfor bare bør benyttes i unntakstilfeller. For å sikre at beslutning om politibistand er gjenstand for en særlig grundig vurdering, er det derfor bare barnevernadministrasjonens leder som kan treffe slik beslutning.

Bestemmelsen angir en uttømmende oppregning av hvilke vedtak som kan gjennomføres ved politibistand. Dette gjelder i hovedsak alle tvangsvedtak, både de vedtak som treffes av fylkesnemnda, og de som treffes av barneverntjenesten. Det er gjort ett unntak: Fylkesnemndas vedtak om pålegg om hjelpetiltak etter § 4-4 kan ikke gjennomføres med politibistand. I forarbeidene er det vist til at dette er tiltak som for å kunne fungere i størst mulig grad må skje i forståelse med familien, og at en tvangsmessig gjennomføring av slike tiltak derfor vil kunne føre til større skade enn hjelp.

Det fremgår videre av forarbeidene at adgangen til å kreve politibistand ved gjennomføring av vedtak også må omfatte adgang til å kreve slik bistand til å bringe barnet tilbake dersom barnet blir urettmessig flyttet eller selv rømmer etter at vedtaket er iverksatt.

Politibistand ved frivillige plasseringer var tema i Rt. 2004 s. 128. Det fremgår av kjennelsen at politiet kan ha både rett og plikt til å bistå med å bringe barn til institusjon/fosterhjem selv om det ikke foreligger bistandsplikt etter § 6-8:

> Lovligheten av maktbruk i en slik situasjon, som i tilfelle vil rette seg mot barnet selv eller andre enn foreldre med omsorgsansvar, vil avhenge av grunnlaget for henvendelsen. Politiet vil etter mitt syn ikke være avskåret fra, ut fra en konkret vurdering, å medvirke til å bringe et mindreårig barn tilbake til en institusjon eller et fosterhjem der det er plassert med foreldrenes samtykke. Jeg nevner også at politiet etter politiinstruksen § 12-4 i visse situasjoner har plikt til å gripe inn for å ta hånd om barn under 15 år.

Vilkår for iverksettelse

I en kjennelse inntatt i Rt. 1997 s. 1152 kom kjæremålsutvalget til at retten i forbindelse med en begjæring om utsatt iverksettelse av et vedtak om omsorgsovertakelse kan stille vilkår som gjelder iverksettelsen. I den aktuelle saken hadde lagmannsretten besluttet å ikke ta til følge begjæring fra den private part om utsatt iverksettelse, men avsa beslutning om at det ved iverksettelsen ikke skulle brukes tvang. Høyesteretts kjæremålsutvalg sluttet seg til at det måtte være adgang til å sette slike vilkår for iverksettelsen.

Et spørsmål som har vært reist, er om det er barneverntjenesten eller politiet som er ansvarlig for å dekke utgifter i forbindelse med politiets bistand til barneverntjenesten. I brev til fylkesmannen i Troms, datert 11. desember 1998, har det daværende Barne- og familiedepartementet uttalt at politiet selv er ansvarlig for å dekke slike utgifter. Som begrunnelse er det blant annet vist

til at politiet i henhold til politiloven 4. august 1995 nr. 53 § 2 nr. 5 har plikt til å yte andre offentlige myndigheter bistand når dette følger av lov eller sedvane.

§ 6-9. Frister og ileggelse av mulkt.

En undersøkelse etter § 4-3 skal gjennomføres snarest og senest innen tre måneder. I særlige tilfelle kan fristen være seks måneder.

En undersøkelse er gjennomført når barneverntjenesten har truffet vedtak om tiltak eller saken er besluttet henlagt. I de tilfeller tiltaket hører under fylkesnemndas myndighetsområde, regnes undersøkelsen som gjennomført når barneverntjenesten har framlagt begjæring om tiltak for fylkesnemnda i henhold til § 7-11.

Ved oversittelse av fristene kan fylkesmannen ilegge kommunen mulkt. Det samme gjelder ved oversittelse av fristen nevnt i § 4-2. Departementet kan gi forskrifter om gjennomføringen av ordningen og om mulktens størrelse.

Bestemmelsen omhandler frister for barneverntjenestens undersøkelser etter § 4-3 og gir fylkesmannen hjemmel til å ilegge kommunen mulkt både ved oversittelse av undersøkelsesfristen etter § 6-9 og ved oversittelse av fristen for gjennomgang av meldinger etter § 4-2.

Første ledd

Barneverntjenesten skal foreta nærmere undersøkelser når «det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak …», jf. § 4-3 første ledd og kommentarene til denne bestemmelsen. Det heter i § 4-3 første ledd at undersøkelsen skal gjennomføres «snarest». Også etter § 6-9 første ledd er utgangspunktet at en undersøkelse etter § 4-3 skal skje snarest, men i tillegg fastsetter § 6-9 en nærmere tidsfrist, ved at undersøkelsen i alle tilfelle skal gjennomføres «senest innen tre måneder.»

Fristens utgangspunkt

Tremånedersfristen løper fra det tidspunkt vilkårene i § 4-3 første ledd er til stede, det vil si fra det tidspunkt barneverntjenesten har «rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak …», jf. § 4-3. Begrepet «rimelig grunn til å anta» er skjønnsmessig, og det kan derfor i praksis være vanskelig å fastslå det eksakte tidspunktet for fristens utgangspunkt. Fristen for gjennomføring av undersøkelser i § 6-9 første ledd må imidlertid ses i sammenheng med fristen for gjennomgang av meldinger i § 4-2. Etter § 4-2 skal en melding til barneverntjenesten gjennomgås snarest, og senest innen en uke. Innen denne fristen skal barneverntjenesten vurdere om meldingen skal følges opp med undersøkelser etter § 4-3. Med hjemmel i forskrifter om fylkesman-

nens adgang til å ilegge kommuner mulkt ved oversittelse av fristene i § 6-9, fastsatt av departementet 16. desember 1992,[261] er kommunene pålagt å fylle ut et skjema for kontroll av fristene i §§ 6-9 og 4-2. På dette skjemaet skal kommunen nedtegne dato for mottak av meldinger og dato for eventuell henleggelse av meldingen. Henlegges ikke meldingen, regnes utgangspunktet for fristen for gjennomføring av undersøkelser etter § 4-3 fra det tidspunkt meldingen er gjennomgått. Den totale fristen for gjennomgang av melding og gjennomføring av en undersøkelse etter § 4-3 er følgelig én uke og tre måneder. Når fristen regnes fra tidspunktet for mottak av meldingen, er det likevel ikke så vanskelig å fastslå utgangspunktet for fristberegningen.

Seksmåneders-frist

Etter § 6-9 første ledd annet punktum kan undersøkelsesfristen «i særlige tilfelle» være seks måneder. Hvilke «særlige tilfelle» det her tas sikte på, er ikke omtalt i forarbeidene. Når bestemmelsen ikke er nærmere kommentert i proposisjonen, skyldes dette at bestemmelsen ble inntatt under Stortingets behandling av lovforslaget, og at bestemmelsen ikke ble kommentert i komitéinnstillingen. Ordlyden i § 6-9 første ledd annet punktum om at fristen «i særlige tilfelle» kan være seks måneder, er imidlertid i samsvar med ordlyden i departementets forslag til fristbestemmelse i et tidlig høringsutkast. I høringsutkastet er det forutsatt at seks måneders frist kan være aktuelt når «saken er av en slik karakter at det er behov for særlig omfattende og tidkrevende undersøkelser, som ikke lar seg gjennomføre innen tre måneder».

Annet ledd

Bestemmelsen fastsetter når fristen for gjennomføring av undersøkelser etter § 6-9 første ledd avbrytes. Etter § 6-9 annet ledd første punktum regnes undersøkelsen som gjennomført «når barneverntjenesten har truffet vedtak om tiltak eller saken er besluttet henlagt». I de tilfeller kommunens barneverntjeneste har vedtaksmyndigheten for det aktuelle tiltaket, regnes altså ikke undersøkelsen som avsluttet før det er truffet et vedtak om tiltak.

I de tilfeller det er fylkesnemnda som har vedtaksmyndighet for det aktuelle tiltaket, regnes undersøkelsen som gjennomført når barneverntjenesten har fremlagt begjæring om tiltak for fylkesnemnda i henhold til § 7-11. Dette innebærer at fylkesnemndas saksbehandlingstid ikke skal medregnes kommunens undersøkelsesfrist.

261 Endret 5. desember 2003 nr. 1456.

Tredje ledd

Mulkt

Etter § 6-9 tredje ledd første og annet punktum kan fylkesmannen ilegge kommunene mulkt ved oversittelse av fristen i § 6-9, samt ved oversittelse av fristen for gjennomgang av meldinger etter § 4-2. Etter bestemmelsens tredje punktum kan departementet gi forskrifter om gjennomføring av ordningen og om mulktens størrelse. I proposisjonen[262] er det uttalt om hjemmelen til å ilegge mulkt:

> Når det gjelder forslaget om sanksjoner ved fristoversittelse er ikke hensikten at enhver oversittelse av fristene skal følges opp med sanksjoner. Formålet med bestemmelsen er å gi fylkesmannen en hjemmel til å utøve sanksjoner der den enkelte kommunes barnevernvirksomhet er uforsvarlig, og andre reaksjoner ikke fører fram.

Hjemmelen til å ilegge mulkt er ikke kommentert i komiteinnstillingen.

Forskriften

Som nevnt ovenfor er det utarbeidet forskrifter i medhold av § 6-9 fjerde ledd. Forskriftene er inntatt som vedlegg bak. Det fremgår av forskriften §§ 1 og 2 at fylkesmannen skal kontrollere at fristene overholdes, ved å gjennomgå fristskjemaer utarbeidet av departementet som kommunene er pålagt å fylle ut.

I henhold til forskriften § 3 skal fylkesmannen, når han blir kjent med at fristene er oversittet, bringe klarhet i hva som er årsaken til fristoversittelsen. Ved råd og veiledning skal fylkesmannen søke å bidra til at fristoversittelser ikke gjentar seg. Det er bare når råd og veiledning ikke fører frem, at fylkesmannen skal ilegge mulkt.

Det fremgår videre av § 3 at mulkt kan ilegges både som en samlet reaksjon mot flere fristoversittelser og som en reaksjon mot en enkeltstående fristoversittelse. Ved enkeltstående fristoversittelser er det imidlertid et vilkår for ileggelse av mulkt at fristoversittelsen er alvorlig. I henhold til forskriften § 4 skal mulkten være i størrelsesorden 1000 til 10 000 kr ved enkeltstående fristoversittelser og i størrelsesorden 10 000 til 100 000 kr ved gjentatte fristoversittelser.

Mulktens størrelse skal etter forskriften § 4 fastsettes på grunnlag av lengden av fristoversittelsen, om kommunens barneverntjeneste har oversittet frister tidligere, sakens alvorlighetsgrad og årsaken til fristoversittelsen. Kommunens økonomi og/eller bemanningssituasjon er ikke nevnt som vurderingselementer i denne sammenheng. Dette innebærer at det forhold at en kommune har dårlig

262 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 86.

økonomi eller for få ansatte, i henhold til forskriften ikke skal tillegges vekt ved utmåling av mulktens størrelse.

Klage

I henhold til forskriften § 6 kan fylkesmannens vedtak om ileggelse av mulkt påklages til departementet.

I praksis har adgangen til å ilegge kommuner mulkt ved fristoversittelser blitt benyttet forholdsvis sjelden. Dette synes å indikere at Fylkesmennene først og fremst benytter råd og veiledning ved fristoversittelser.

§ 6-10. Politiattest

Den som skal ansettes i barneverntjenesten, jf. § 2-1, skal legge fram tilfredsstillende politiattest som nevnt i politiregisterloven § 39 første ledd. Tilsvarende gjelder for støttekontakter og andre som utfører oppgaver for barneverntjenesten som ledd i hjelpetiltak etter § 4-4. Det skal også legges fram politiattest for tillitspersoner etter § 4-1 annet ledd og personer som skal utøve tilsyn med barn i fosterhjem etter § 4-22.

Den som skal ansettes i en institusjon som er omfattet av § 5-1, eller i et statlig senter for foreldre og barn, i en privat eller kommunal institusjon eller senter for foreldre og barn som er godkjent etter § 5-8, eller et omsorgssenter for mindreårige etter kapittel 5A, skal legge fram politiattest som nevnt i politiregisterloven § 39 første ledd. Tilsvarende gjelder andre som utfører oppgaver for institusjonen, senteret for foreldre og barn eller omsorgssenteret for mindreårige, og som har direkte kontakt med barn og unge eller foreldre som oppholder seg der.

Den eller de som skal godkjennes som fosterforeldre, jf. § 4-22, skal legge fram uttømmende og utvidet politiattest i samsvar med politiregisterloven § 41. Tilsvarende gjelder private som tar imot barn som avlastningstiltak. Det kan kreves avgrenset politiattest etter politiregisterloven § 39 første ledd også fra andre som bor i fosterhjemmet eller avlastningshjemmet.

Person med anmerkning knyttet til straffeloven §§ 162, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, § 200 annet ledd, § 201 første ledd bokstav c, §§ 201 a, 203, 204 a, 219, 224, § 229 annet og tredje straffalternativ, §§ 231, 233 og 268 jf. 267 skal ikke få adgang til å ha oppgaver overfor mindreårige. Person med anmerkning knyttet til øvrige straffebud skal ikke få adgang til å ha oppgaver som nevnt etter tredje ledd, dersom anmerkning kan skape tvil om vedkommende er egnet for oppgaven.

Fornyet vandelskontroll kan foretas i samsvar med politiregisterloven § 43.

Departementet kan gi utfyllende forskrifter til bestemmelsen.

Barnevernloven har siden 1999 hatt krav om fremleggelse av politiattest for personer som skal utføre arbeid eller oppdrag for barneverntjenesten. Bestemmelsen inneholdt opprinnelig krav om en avgrenset politiattest som skulle vise overtredelse av nærmere bestemte straffebud. Formålet med bestemmelsen var å hindre seksuelle overgrep mot barn som mottar tiltak fra barneverntjenesten, og § 6-10 omfattet tidligere kun straffebestemmelser som gjelder dette. Bestemmelsen har blitt endret en rekke ganger, sist ved lov 21. juni 2013 nr. 63.[263] Den mest omfattende endringen skjedde ved lov 15. april 2011 nr. 9,[264] da politiregisterloven[265] § 39 om barneomsorgsattester ble innarbeidet i § 6-10. Formålet med reglene om barneomsorgsattest er mer omfattende. Hensikten med barneomsorgsattester er å hindre at personer begår overgrep mot eller har skadelig innflytelse på mindreårige, samt bidra til å øke tilliten til at mindreårige tas hånd om av skikkede personer, jf. politiregisterloven § 37 nr. 4. I tillegg til anmerkninger knyttet til seksualforbrytelser mot barn, omfatter barneomsorgsattester anmerkninger knyttet til seksualforbrytelser mot voksne, drap, narkotikaforbrytelser og grov volds- og ranskriminalitet.

I forbindelse med ny straffelov, som trådte i kraft 1. oktober 2015, er det fremmet forslag[266] om endringer i polititregisterloven og flere andre lover, herunder barnevernloven, for å tilpasse bestemmelsene i politiregisterloven og bl.a. barnevernloven til ny straffelov. I skrivende stund ligger forslaget til behandling i Justiskomiteen. Det er foreslått å endre § 6-10 fjerde ledd slik at den opprinnelige opplistingen av straffebud i straffeloven av 1902 beholdes og at tilsvarende straffebud i straffeloven av 2005 tilføyes. Det er i forarbeidene vist til at det ved utstedelse av politiattester etter politiregisterloven § 41 ikke er noen tidsbegrensning med hensyn til hvor lenge lovbrudd skal vises på attesten, og at dette medfører at lovbrudd som blir begått i dag vises på politiattester som vil bli utstedt om 50-60 år. Justis- og beredskapsdepartementet fant det derfor viktig at det fremgår av de aktuelle bestemmelsene hvilke lovbrudd som vises.

263 Prop. 106 L (2012–2013) s. 144 og 212.

264 Prop. 40 L (2010–2011).

265 Lov 28. mai 2010 nr. 16.

266 Prop. 94 L (2014–2015) Endringer i politiregisterloven mv. (politiattesthjemler – tilpasninger til ny straffelov).

Første ledd

Ansatte i barneverntjenesten

Etter denne bestemmelsen skal alle som ansettes i den kommunale barneverntjenesten, legge frem en avgrenset barneomsorgsattest etter politiregisterloven § 39 første ledd. Krav om fremleggelse av tilsvarende politiattest omfatter også personer som utfører oppgaver for barneverntjenesten som ledd i hjelpetiltak etter § 4-4. Tredje punktum om at også tillitspersoner etter § 4-1 annet ledd og personer som skal utøve tilsyn med barn i fosterhjem etter § 4-22, skal fremlegge politiattest ble tilføyet ved endringslov 21. juni 2013 nr. 63. Tilføyelsen er en følge av samtidige endringer i de nevnte bestemmelser.

Som nevnt innledningsvis er formålet med barneomsorgsattester videre enn formålet med § 6-10 opprinnelig var. Dette innebærer at politiregisterloven § 39 første ledd omfatter flere straffebestemmelser. Av attesten skal det fremgå om personen er «siktet, tiltalt, har vedtatt forelegg eller er dømt for overtredelse av» straffeloven §§ 162 (narkotikaforbrytelser), 192 (voldtekt), 193 (seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold mv), 194 (seksuell omgang med innsatt / en som er plassert i anstalt/institusjon under kriminalomsorgen, politiet eller barnevernet og som der står under vedkommendes myndighet/oppsikt), 195 (seksuell omgang med barn under 14 år), 196 (seksuell omgang med barn under 16 år), 197 (incest), 199 (seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn mv.), § 200 annet ledd (seksuell handling med barn under 16 år), § 201 første ledd bokstav c (uanstendig atferd i nærvær av barn under 16 år), §§ 201 a (grooming), 203 (seksuell omgang eller handling med person under 18 år mot vederlag), 204 a (barnepornografi), 219 (mishandling i nære relasjoner), 224 (menneskehandel), § 229 annet og tredje straffalternativ (handlinger som påfører offeret skader av et visst omfang og offeret dør eller påføres betydelig skade), §§ 231 (grovere voldshandlinger), 233 (forsettlig drap) og 268 jf. 267 (simpelt og grovt ran). Som nevnt innledningsvis er det foreslått endringer i politiregisterloven og en rekke andre lover som hjemler politiattest, herunder barnevernloven. I forslaget til endring i politiregisterloven § 39 første ledd er de tilsvarende bestemmelsene i den nye straffeloven inntatt. I tillegg er det foreslått å innta straffeloven § 310 som rammer den som overværer fremvisning av seksuelle overgrep mot barn.

Politiregisterloven § 39 første ledd skiller mellom bestemmelser som skal anmerkes med og uten tidsbegrensning. Bestemmelser som skal anmerkes uten tidsbegrensning, omfatter seksualforbrytelser og drap. Overtredelse av de øvrige bestemmelsene skal anmerkes med tidsbegrensning. Reaksjoner som er avsluttet mer enn ti år tilbake i tid, skal ikke anmerkes, og dom på ubetinget fengsel inntil seks måneder, betinget fengsel eller bøter skal ikke anmerkes når reaksjonen er ilagt mer enn tre år tilbake i tid. Lovbrudd begått av person under

18 år skal heller ikke anmerkes når lovbruddet har medført dom på betinget fengsel eller bot og er begått mer enn to år før politiattesten utstedes.

Plikten til å legge frem politiattest er obligatorisk, jf. ordet «skal».

Annet ledd

Institusjonsansatte

På samme måte som for ansatte og oppdragstakere i den kommunale barneverntjenesten gjelder det et obligatorisk krav om politiattest etter politiregisterloven § 39 første ledd også for den som skal ansettes i statlige, kommunale og private barneverninstitusjoner og sentre for foreldre og barn samt omsorgssentre for mindreårige.

Tilsvarende krav om obligatorisk politiattest gjelder også for andre (enn ansatte) som utfører oppgaver for institusjonen, senteret for foreldre og barn og omsorgssenteret, dersom oppgavene innebærer direkte kontakt med barn og unge eller foreldre som oppholder seg der. Det fremgår av forarbeidene[267] at bestemmelsen ikke innebærer noen generell plikt til fremleggelse av politiattest for alle som utfører oppgaver for institusjonen, men at det avgjørende vil være om oppgaven gir en posisjon som gjør det mulig å opparbeide seg et tillitsforhold til barnet. Det fremgår videre at et sentralt kriterium vil være om vedkommende har slike oppgaver «jevnlig eller over tid».

Tredje ledd

Fosterforeldre

Etter denne bestemmelsen gjelder et obligatorisk krav om fremleggelse av uttømmende og utvidet politiattest etter politiregisterloven § 41 for personer som skal godkjennes som fosterforeldre, både statlige og kommunale. Det samme kravet gjelder privatpersoner som tar imot barn som avlastningstiltak. Det fremgår av forarbeidene at kravet bare gjelder «heldøgns» avlastningstiltak, altså blant annet såkalte besøkshjem, som tar imot barn til avlastning i eksempelvis helger og ferier.

En uttømmende politiattest etter politiregisterloven § 41 omfatter reaksjoner på overtredelse av samtlige straffebestemmelser uten tidsbegrensning. Utvidet attest innebærer at også verserende, ikke-avgjorte saker er omfattet. Begrunnelsen for at fosterforeldre og personer som tar imot barn til heldøgns avlastningstiltak må legge frem uttømmende og utvidet attest, er ifølge forarbeidene at dette er personer som i særlig grad vil opparbeide tillitsforhold til mindreårige samtidig som det offentliges mulighet til innsyn er begrenset.

267 Prop. 106 L (2012–2013) s. 7 flg.

Etter tredje punktum «kan» det kreves avgrenset politiattest etter politiregisterloven § 39 første ledd fra andre som «bor» i fosterhjemmet eller avlastningshjemmet. Krav om politiattest er altså ikke obligatorisk for fosterhjemmets og avlastningshjemmets husstandsmedlemmer, og kravet gjelder kun avgrenset attest. Det er i forarbeidene vist til at politiregisterloven stiller krav om at den som skal avgi uttømmende barneomsorgsattest, skal ha heldøgns omsorgsansvar jevnlig og over tid, og hustandsmedlemmer har ikke det.

Andre som bor i fosterhjemmet

Begrunnelsen for at kravet om politiattest i disse tilfellene ikke er obligatorisk, er at det i praksis kan være vanskelig å fastslå om en person bor i hjemmet eller bare oppholder seg der mye. Det er videre vist til at det ikke vil være verken ønskelig eller nødvendig å kreve politiattest fra for eksempel mindreårige hustandsmedlemmer.

Fjerde ledd

Fjerde ledd regulerer konsekvensen av anmerkninger på barneomsorgsattesten. Personer som har anmerkninger knyttet til seksualforbrytelser og drap, har ikke adgang til å ha oppgaver overfor mindreårige, og dette gjelder i all hovedsak uten tidsbegrensning.

Personer med anmerkninger knyttet til straffeloven §§ 162 (narkotikaforbrytelser), 219 (mishandling i nære relasjoner), 224 (menneskehandel), § 229 annet og tredje straffalternativ (handlinger som påfører offeret skader av et visst omfang og offeret dør eller påføres betydelig skade), §§ 231 (voldshandlinger som er enda grovere), og 268 jf. 267 (simpelt og grovt ran) er også utelukket fra oppgaver overfor mindreårige. Disse bestemmelsene skal imidlertid anmerkes med tidsbegrensning i henhold til politiregisterloven § 40. Tidsbegrensningen innebærer at anmerkningen slettes etter en viss tid, som hovedregel etter tre år. Utelukkelsen fra arbeid med mindreårige i barnevernet vil vare tilsvarende lenge. For narkotikaforbrytelser og grov volds- og ranskriminalitet vil imidlertid utelukkelsen gjelde i ti år etter at reaksjonen er avsluttet, hvis straffen er ubetinget fengsel i seks måneder eller mer. Som nevnt innledningsvis er § 6-10 første ledd foreslått endret ved at tilsvarende bestemmelser i den nye straffeloven tilføyes opplistingen av bestemmelser etter straffeloven av 1902. Det vises til forøvrig til de innledende kommentarene.

Konsekvensene av anmerkninger omfattet av fjerde ledd første punktum gjelder både personer som skal legge frem avgrenset politiattest, og personer som skal legge frem uttømmende og utvidet politiattest. Personer med slike anmerkninger er altså utelukket både som fosterhjem og avlastningshjem og for alt annet arbeid med mindreårige i barnevernet.

Fosterhjem og avlastningshjem skal etter tredje ledd legge frem uttømmende

og utvidet politiattest, og en slik attest omfatter som nevnt reaksjoner på overtredelse av samtlige straffebud uten tidsbegrensning. Dersom fosterforeldre og personer som tar imot barn til avlastning, har anmerkninger knyttet til andre straffebestemmelser enn de som er omfattet av første punktum, fører imidlertid ikke dette nødvendigvis til utelukkelse. Bare dersom anmerkningen kan skape tvil om hvorvidt vedkommende er egnet for oppgaven, skal vedkommende utelukkes. Det må altså foretas en skjønnsmessig vurdering i det enkelte tilfellet. Det fremgår av forarbeidene at et utgangspunkt er at enkeltstående, mindre alvorlige lovbrudd fra lang tid tilbake vil gi minst anledning til tvil om personens egnethet, mens gjentatte lovbrudd lettere vil kunne gi anledning til tvil. Departementet har gitt nærmere retningslinjer for skjønnsutøvelsen i retningslinjer til forskrift om politiattest (2011-07-07, Q-34/2011).

Femte ledd

Femte ledd henviser til politiregisterloven § 43, som gir hjemmel for at brukeren av en tidligere utstedt politiattest kan få utlevert nye opplysninger av betydning dersom vilkårene for utstedelse av politiattest fremdeles er til stede. Bestemmelsen er ment benyttet der brukeren av attesten, for eksempel en arbeidsgiver, har fått informasjon som gir grunn til å tro at det foreligger nye opplysninger av betydning. Forutsetningen er at opplysningene er innenfor rammen av hjemmelsgrunnlaget for den opprinnelige attesten. Henvisningen er inntatt i femte ledd ut fra tilgjengelighetshensyn.

Sjette ledd

Med hjemmel i sjette ledd er det gitt utfyllende forskrifter til bestemmelsen (forskrift 15. oktober 1999 nr. 1090). Forskriften er inntatt som vedlegg bak i boken. Det er også gitt retningslinjer til forskriften, blant annet om det skjønn som skal utøves etter fjerde ledd, jf. kommentarene til fjerde ledd.

Syvende ledd

I forskrift 15. oktober 1999 nr. 1090 om politiattest i henhold til barnevernloven er det gitt nærmere forskrifter til bestemmelsen. Forskriften er inntatt som vedlegg bak i boken.

Kapittel 7

Saksbehandlingsregler for fylkesnemnda

Med virkning fra 1. januar 2008 trådte det i kraft nye saksbehandlingsregler for fylkesnemndene, jf. endringslov 1. desember 2006 nr. 65. Forarbeidene til endringsloven er NOU 2005: 9 Ressursbruk og rettssikkerhet i fylkesnemndene for sosiale saker, Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) Om lov om endringer i barnevernloven og sosialtjenesteloven mv. (saksbehandlingsregler for fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker mv.) og Innst. O. nr. 2 (2006–2007).

Før endringene trådte i kraft, var saksbehandlingsreglene for fylkesnemndene hjemlet i sosialtjenesteloven kapittel 9. Reglene er vesentlig omarbeidet, langt mer detaljerte og er nå hjemlet i barnevernloven kapittel 7. Begrunnelsen for å innta reglene i barnevernloven er at saker etter barnevernloven utgjør hovedtyngden av de sakene som hører under fylkesnemndenes myndighetsområde. Det fremgår av forarbeidene at departementet ved å innta reglene i barnevernloven også ønsket å markere at saksbehandlingsreglene skal ta utgangspunkt i barnevernssakene og de spesielle utfordringer disse sakene reiser. Det heter blant annet om dette:

> Når det gjelder tvangssaker i barnevernet stilles det store krav til de private parters rettssikkerhet, samtidig som hensynet til å komme frem til løsninger som er til barnets beste er helt grunnleggende. Disse hensynene må være styrende – også i forhold til hvilke saksbehandlingsregler som skal gjelde.

Det fremgår videre at det er et mål med reglene at de skal legge til rette for en enhetlig og hensiktsmessig saksbehandling i tråd med de grunnregler for god saksbehandling som gjelder for domstolene. I denne forbindelse er det uttalt at det legges opp til aktiv saksstyring fra nemndsleders side med større vekt på saksforberedelse og kortere forhandlingsmøter samt tilretteleggelse for at saksbehandlingens omfang skal stå i forhold til sakens tema.

Saksbehandlingsreglene tar utgangspunkt i Fylkesnemndsutvalgets innstilling i NOU 2005: 9 Ressursbruk og rettssikkerhet i fylkesnemndene for sosiale saker, men avviker fra utvalgets forslag på enkelte punkter, som møtte forholdsvis sterk motstand blant høringsinstansene.

I proposisjonen er det blant annet uttalt:

> Departementet er ut fra dette enig i Fylkesnemndsutvalgets synspunkter når det gjelder hvilke hovedprinsipper som bør gjelde for fylkesnemndenes saksbehandling. Departementet er enig med utvalget i at det også når det gjelder fylkesnemndene er rom for effektivisering og kostnadsreduksjon i saksbehandlingen uten at dette behøver å skje på bekostning av de private parters rettssikkerhet. Departementet legger til grunn at hovedprinsippene for fylkesnemndenes saksbehandling skal være at den skal være betryggende, rask og tillitskapende. Saksbehandlingen skal være basert på proporsjonalitet mellom hva som skal avgjøres og de ressurser som settes inn, konsentrasjon i saksforberedelse, forhandlingsmøte og avgjørelse, og aktiv saksstyring fra nemndsleders side. …
>
> Når det gjelder gjennomføringen av disse hovedprinsippene i de enkelte saksbehandlingsregler, avviker departementets forslag likevel på enkelte områder fra utvalgets. Dette gjelder bl.a. i spørsmålet om hva som skal utgjøre fylkesnemndenes avgjørelsesgrunnlag i saker som skal behandles etter at det er holdt forhandlingsmøte. Dette er ett av de av utvalgets forslag som har møtt størst motstand blant høringsinstansene, jf. nærmere om dette under pkt. 5-19. Slik sett ligger departementets samlede lovforslag nærmere hovedprinsippene i tvisteloven enn utvalgets forslag, og det tar langt på vei således hensyn til høringsinstansenes, herunder fylkesnemndenes, kritikk av utvalgets lovforslag.

Saksbehandlingsreglene i kapittel 7 tar utgangspunkt i reglene i tvisteloven – som på flere områder er gitt tilsvarende anvendelse. På andre områder er det gitt egne, tilpassede bestemmelser for fylkesnemndene, men også disse er i stor grad utformet etter mønster av den nye tvisteloven.

Forvaltningsloven kommer til anvendelse på områder der det ikke er gitt særlige regler i kapittel 7, jf. § 6-1. Dette innebærer blant annet at forvaltningsloven kommer til anvendelse i spørsmålet om hvem som er parter i saker for fylkesnemnda.

§ 7-1. Fylkesnemndas stedlige virkeområde

I hvert fylke skal det være en nemnd – fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker. Departementet kan bestemme at flere fylker skal ha felles nemnd.

Fylkesnemnda avgjør saker som reises av kommunene, jf. § 8-4, i det fylket nemnda omfatter. Når hensynet til en hensiktsmessig saksavvikling tilsier det, kan departementet bestemme at saker som reises i en eller flere kommuner skal avgjøres i en annen nemnd.

Barnevern utgjør en vesentlig del av fylkesnemndas virksomhet, og fylkesnemndas navn er fra 1. januar 2008 endret fra Fylkesnemnda for sosiale saker til Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker. Navneendringen innebærer ingen endring i fylkesnemndas funksjonsområde.

Første ledd

Lovens utgangspunkt er at det skal være en fylkesnemnd i hvert fylke. Det er i første ledd annet punktum åpnet for at departementet kan bestemme at flere fylker kan ha felles nemnd. Ved kgl.res. 2. oktober 1992 er det bestemt at følgende fylker skal ha felles nemnd:

– Oslo og Akershus
– Buskerud og Vestfold
– Hedmark og Oppland
– Aust- og Vest-Agder
– Hordaland og Sogn og Fjordane
– Sør- og Nord-Trøndelag
– Troms og Finnmark

Fylkesnemnda for Troms og Finnmark dekker også Svalbard.[268]

Annet ledd

Annet ledd første punktum regulerer fylkesnemndenes stedlige myndighetsområde. Den enkelte fylkesnemnd skal i henhold til bestemmelsen avgjøre saker etter § 8-4 som reises av kommunene i området som dekkes av det aktuelle fylket (de aktuelle fylker i henhold til kgl.res. 2. oktober 1992). Saker som reises etter § 8-4, vil i hovedsak være saker om omsorgsovertakelse og tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker.

Også når det er klart at sak er reist av en kommune som ligger innenfor det geografiske området som fylkesnemnda dekker, må fylkesnemnda på selvstendig grunnlag vurdere sin stedlige kompetanse ut fra de begrensninger som følger av § 1-2 – Lovens stedlige virkeområde. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Når det er fattet akuttvedtak etter barnevernloven §§ 4-6 annet ledd, 4-9 første ledd, 4-25 og 4-29 fjerde ledd, vil det tilsvarende være den fylkesnemnda som geografisk omfatter kommunen som har fattet akuttvedtaket, som skal behandle spørsmålet om godkjenning og klage. Er det påtalemyndigheten som med hjemmel i §§ 4-6 annet ledd eller 4-25 har fattet akuttvedtaket, er det kommunen der barnet/ungdommen oppholdt seg da akuttvedtaket ble fattet, som er bestemmende for hvilken fylkesnemnd som er stedlig rett myndighet til å behandle spørsmålet om godkjenning og klage.

268 Forskrift om lov om barneverntjenesters anvendelse på Svalbard (kgl.res. 1. sept. 1995, endret 14. des. 2001) § 3 annet ledd.

Det følger av barnevernloven § 8-4 første ledd annet punktum at barneverntjenesten i oppholdskommunen ved avtale kan overføre ansvaret for å reise sak til en annen kommune som barnet har tilknytning til. Dersom det ikke er oppholdskommunen som fremmer sak for fylkesnemnda, må det i oversendelsen til fylkesnemnda følge dokumentasjon på at ansvaret er overført til den kommunen som reiser saken for nemnda. Dersom de berørte kommuner omfattes av ulike fylkesnemnder, vil spørsmålet om stedlig kompetanse også oppstå i fylkesnemnda. Der det er gjort en feil, og nødvendig avtale ikke foreligger, vil mangelen antakelig i de fleste tilfeller kunne rettes opp under saksforberedelsen og dermed før fylkesnemnda fatter vedtak i saken.

Når fylkesnemnda skal behandle spørsmålet om godkjenning eller klage på akuttvedtak, er situasjonen en annen. Det er i disse tilfellene allerede fattet et tvangsvedtak som også er effektuert. Dersom akuttvedtaket er fattet av barneverntjenesten i en annen kommune enn der barnet på vedtakstidspunktet oppholdt seg uten at dette er avtalt med oppholdskommunen, oppstår spørsmålet om hvilke konsekvenser dette skal få. I tilfeller der de berørte kommuner omfattes av ulike fylkesnemnder, må stedlig rett myndighet til å prøve akuttvedtaket også i disse tilfellene være den fylkesnemnda som geografisk omfatter kommunen som har fattet akuttvedtaket.

Etter annet ledd annet punktum kan departementet bestemme at én eller flere kommuner skal reise sak for en annen fylkesnemnd enn det som følger av annet ledd første punktum. Forutsetningen er at en hensiktsmessig saksavvikling tilsier dette. Bestemmelsen tar sikte på best mulig utnyttelse av nemndslederressursene. Så langt har hjemmelen vært benyttet i kortere perioder ved ulik sakstilgang mellom tilgrensende fylkesnemnder.

§ 7-2. Fylkesnemndas sammensetning

Hver fylkesnemnd skal bestå av

a) en eller flere ledere som fyller kravene til dommere,

b) et utvalg av fagkyndige, og

c) et alminnelig medlemsutvalg. Departementet kan bestemme at utvalget skal deles i underutvalg som dekker ulike deler av nemndas geografiske område.

Departementet oppnevner utvalg som nevnt i første ledd bokstav b og c. Oppnevningen gjelder for fire år om gangen. Medlemmer til utvalg som nevnt i første ledd bokstav c, skal tas fra utvalget for meddommere som velges i henhold til domstolloven § 66 første ledd.

Departementet kan gi forskrifter om hvilke krav som skal stilles til medlemmene av utvalg som nevnt i første ledd bokstav b og c.

Første ledd

Det er Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet som ansetter ledere for fylkesnemnda. Lederne skal fylle de samme kravene som gjelder for dommere. Departementet oppnevner også utvalg av fagkyndige og alminnelige medlemmer.

Det er oppnevnt separate fagkyndige utvalg for hver sakstype som hører under fylkesnemnda, henholdsvis barnevern, smittevern og saker om tvangstiltak overfor rusmiddelmisbrukere, gravide rusmiddelmisbrukere og psykisk utviklingshemmede. For saksområder som ikke ligger under Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, oppnevnes utvalgene etter forslag fra det fagdepartementet saksfeltet hører under.

Da fylkesnemndene ble etablert, ble fagkyndige ansatt i de kommunale tjenestene som fremmer forslag for fylkesnemndene, ikke vurdert som aktuelle som medlemmer i de fagkyndige utvalgene. Sosialdepartementet refererte i proposisjonen[269] følgende fra Sosiallovutvalgets utredning:

> Utvalget foreslår at det oppnevnes et utvalg av fagkyndige til å tjenestegjøre i disse sakene, slik at man har flere å velge mellom alt etter som hvilke sakkyndige kvalifikasjoner det er behov for i den enkelte sak. Det er utvalgets forutsetning at de sakkyndige ikke rekrutteres fra den kommunale sosialtjenesten. Begrunnelsen for dette er at de sakkyndige ikke bør ha tilknytning til den forvaltningsgren hvis avgjørelser nemnda skal overprøve. På denne måten kan man etter utvalgets mening unngå en del av de habilitetsspørsmål som ellers kunne melde seg.

Den begrunnelsen som er gitt for å utelukke ansatte i sosialtjenesten og barneverntjenesten fra utvalgene, må gjelde tilsvarende for de alminnelige utvalgene. Dette innebærer at ansatte i den kommunale barneverntjenesten heller ikke kan sitte i de alminnelige utvalgene.

Departementet har ikke praktisert karenstid for kommunalt ansatte. Fagkyndige har dermed kunnet oppnevnes som medlemmer av fylkesnemndenes utvalg når ansettelsesforholdet i kommunen har opphørt.

Annet ledd

Oppnevningen til å tjenestegjøre i de fagkyndige og alminnelige utvalgene i fylkesnemnda gjelder fire år om gangen.

269 Ot.prp. nr. 29 (1990–91) s. 136 venstre spalte.

Tredje ledd
Det er ikke gitt forskrifter etter denne bestemmelsen.

§ 7-3. Hovedprinsippene for saksbehandlingen i fylkesnemnda

Fylkesnemndas saksbehandling skal være betryggende, rask og tillitskapende. Den skal være tilpasset tiltaket og sakens art, omfang og vanskelighetsgrad, og støtte opp under lovens grunnleggende hensyn.

For å oppnå målene i første ledd, skal

a) fylkesnemnda sørge for at bevisførselen gir et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag,
b) partene i saken bli hørt, normalt ved muntlige forklaringer umiddelbart for nemndene,
c) det legges til rette for kontradiksjon,
d) partene i saken likebehandles og få den nødvendige veiledning,
e) fylkesnemnda foreta en selvstendig og reell vurdering av avgjørelsesgrunnlaget, og
f) avgjørelser om tiltak og andre viktige avgjørelser begrunnes.

Nemndsleder har ansvaret for at saksbehandlingen skjer i samsvar med første og annet ledd, og skal i dette øyemed planlegge og lede saksforberedelse, forhandlingsmøte og rådslagning, og påse at saksbehandlingen står i forhold til det som skal avgjøres.

Bestemmelsen angir grunnprinsippene for saksbehandlingen i fylkesnemnda. Det fremgår av forarbeidene[270] at den til en viss grad er utformet etter mønster av tvisteloven § 1-1, men med visse tilpasninger til fylkesnemndas sakstype. Det uttales i denne forbindelse at det likevel legges til grunn at saker for fylkesnemnda ikke skal behandles etter kvalitativt andre prinsipper enn de saker som behandles av domstolen. Det er blant annet vist til prinsippene om partsoffentlighet, kontradiksjon, muntlighet og umiddelbarhet. Det er videre vist til at den moderniseringsprosessen som da fant sted ved domstolene hva gjelder saksbehandlingen, også skulle gjelde i fylkesnemndene. Dette innebærer at saksbehandlingen i fylkesnemndene bør være basert på proporsjonalitet mellom hva som skal avgjøres, og hvilke ressurser som settes inn, konsentrasjon om de sentrale og omtvistede deler av den enkelte sak i saksforberedelse, forhandlingsmøte og avgjørelse samt aktiv saksstyring fra nemndsleders side. Disse prinsippene er nærmere redegjort for under kommentarene til annet ledd.

270 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 127.

Bestemmelsen er i det vesentligste i samsvar med Fylkesnemndsutvalgets forslag, og skal ifølge forarbeidene bidra til å skape bevissthet om de sentrale hensyn som er ment å ivaretas gjennom saksbehandlingsreglene.

Første ledd

Betryggende

Saksbehandlingen skal i henhold til første ledd være betryggende, rask og tillitskapende. Når det gjelder kravet om betryggende saksbehandling, fremgår det av forarbeidene[271] at dette skal gjelde for alle ledd i saksbehandlingen, og at siktemålet med saksbehandlingen er å oppnå forsvarlige, velfunderte og adekvate avgjørelser. Det er også vist til at det er en forutsetning at nemnda i den enkelte sak er sammensatt slik at den har nødvendig kompetanse. I proposisjonen er Fylkesnemndsutvalget sitert:

> I fordringen om en betryggende saksbehandling ligger også at man må finne frem til en forsvarlig balansering av de kryssende hensyn og motstridende interesser som ofte gjør seg gjeldende i sakene, for eksempel i forhold til barnets behov for hjelp på den ene siden, og foreldrenes eller andre involverte voksenpersoners ønske om å kunne påvirke utfallet i saken på den andre.

Rask

Når det gjelder kravet om at saksbehandlingen skal være rask, gjengir proposisjonen utvalgets uttalelse om at det normalt ligger i sakstypens karakter at tidsaspektet er kritisk. Det er vist til barnevernloven § 1-1, der det fremgår at lovens formål er at barn får nødvendig hjelp til rett tid. Fylkesnemndsutvalget uttaler i denne forbindelse at dette målet bare kan oppnås med et høyt tempo i fylkesnemndenes saksbehandling. Utvalget uttaler videre:

> I denne forbindelse nevner utvalget at behovet for å følge sakene raskt opp også gjør seg sterkt gjeldende for barneverntjenesten. Da man i sin tid valgte å etablere fylkesnemndene var hensynet til rask saksbehandling et av de helt sentrale argumenter, blant annet fordi man antok at det ville være vanskeligere å etterleve strenge krav til tempo i saksbehandlingen ved domstolene enn ved fylkesnemndene …

Utvalget viste videre til at Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen artikkel 6 (1) stiller krav om avgjørelse innen rimelig tid.

Tillitskapende

Når det gjelder kravet om at saksbehandlingen skal være tillitskapende, fremgår det av forarbeidene at saksbehandlingen ikke bare skal være egnet til å etablere og opprettholde tillit hos dem som er direkte berørt, men også hos allmennheten. Om allmennhetens tillit uttales det at denne må bygge på nemn-

271 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 28.

denes faglige tyngde, kvaliteten i saksbehandlingen og at det treffes godt funderte avgjørelser. Det er uttalt at partenes tillit kan ha betydning for antallet saker som bringes inn for domstolene til rettslig overprøving, men at det nok er viktigere i så henseende at avgjørelsene og de overveielser disse er bygget på, formidles til de involverte på en klar og forståelig måte.

Proporsjonalitet

Etter første ledd annet punktum skal saksbehandlingen i fylkesnemndene være tilpasset tiltaket og sakens art, omfang og vanskelighetsgrad. Dette innebærer at det skal være proporsjonalitet mellom hva som skal avgjøres, og de ressurser som settes inn, konsentrasjon i saksforberedelse, forhandlingsmøte og avgjørelse og aktiv saksstyring fra nemndsleders side under saksforberedelsen og i forhandlingsmøte. I forarbeidene er Fylkesnemndsutvalget sitert. Om proporsjonalitet uttales det:

> Dette vil innebære at oversiktlige saker som reiser spørsmål av begrenset betydning kan behandles relativt enklere, mens saker med stor vanskelighetsgrad eller alvor forutsetter en relativt grundigere saksbehandling. Det er vesentlig at ressursene settes inn der de kan komme til nytte, og at man har et bevisst og kritisk blikk på ressursbruken. Dette gjelder dels på lovgivningsplan, i forhold til å avgjøre hvilke saksbehandlingsregler som bør gjelde for barne- og sosialnemndene. Like viktig er det at de rammer om saksbehandlingen som gis gjennom lovgivningen inviterer til at også nemndleder i den enkelte sak har et våkent blikk på ressursbruken.

Konsentrasjon

Når det gjelder *konsentrasjon*, fremgår at det er av stor betydning for å oppnå en rasjonell behandling og for den samlede tids- og ressursbruken at saksbehandlingen i den enkelte sak konsentreres om de sentrale og omtvistede deler av saken. Det er vist til at slik konsentrasjon også vil øke sannsynligheten for materielt riktige avgjørelser.

Aktiv saksstyring

Det er videre vist til at hensynene til konsentrasjon og proporsjonalitet gjør *aktiv saksstyring* fra nemndsleders side nødvendig. Fylkesnemndsutvalget, som er sitert i proposisjonen, uttaler om dette:

> Nemndlederen må komme sentralt inn og ha det avgjørende ord ved strukturering av saksforberedelsen og forhandlingsmøtet for å bevirke at saken konsentreres om de sentrale og omtvistete spørsmål, og at behandlingen tilpasses betydningen av tvisten. Erfaring tilsier at dersom nemndleder ikke inntar en slik aktiv rolle vil hensynene til proporsjonalitet, konsentrasjon og hurtighet i mange saker bli dårligere ivaretatt. En forutsetning om aktiv saksstyring fra nemndleder er i tråd med de krav som i økende grad stilles til dommere, og som det er naturlig også å stille til nemndledere.

Saksbehandlingen i fylkesnemndene skal videre støtte opp under lovens grunnleggende hensyn. Det fremgår av forarbeidene at det særlig er hensynet til barnets beste, jf. barnevernloven § 4-1, det her er tenkt på. Det er uttalt at dette hensynet ikke bare skal virke styrende for det formelle resultatet, men også for saksbehandlingsreglene i vid forstand.

Annet ledd

Annet ledd angir de mest sentrale ledd i den konkrete saksbehandlingen.

Barnevernssaker er unntatt partenes frie rådighet, og bokstav a) og e) slår i tråd med dette fast at fylkesnemnda har det overordnede ansvaret for at saken er tilstrekkelig opplyst før vedtak treffes, og at fylkesnemnda skal foreta en selvstendig og reell vurdering av avgjørelsesgrunnlaget. Dette innebærer at dersom det bevismaterialet partene legger frem, er mangelfullt, må fylkesnemnda sørge for at nødvendige suppleringer legges frem eller innhentes.

Bokstav b) slår fast at saksbehandlingsreglene skal sikre at sakens parter blir hørt, og at dette som hovedregel skal skje umiddelbart for nemnda gjennom muntlige forklaringer. Kravet om at partene i saken skal gis anledning til å uttale seg, er absolutt, men § 7-14 annet og tredje ledd åpner for skriftlig behandling på nærmere fastsatte vilkår. I disse tilfellene må kravet om kontradiktorisk behandling, jf. bokstav c), ivaretas ved skriftlig tilsvar og utveksling av prosesskriv. Kravet om kontradiksjon innebærer også at partene må få anledning til å gjøre seg kjent med og imøtegå alt det som inngår i fylkesnemndas avgjørelsesgrunnlag.

I henhold til bokstav d) skal partene i saken likebehandles og få nødvendig veiledning. Av forarbeidene fremgår at dette innebærer at partene skal gis de samme muligheter til å påvirke utfallet i saken – «equality of arms». Dette betyr at partene skal ha rett til å eksaminere motpartens vitner og bli stilt likt med hensyn til å føre bevis, få tilgang til bevis og til å få argumentere for sin sak.

Avgjørelser om tiltak og andre viktige avgjørelser som fylkesnemnda treffer, skal begrunnes, jf. bokstav f). I samsvar med dette følger det av § 7-19 tredje ledd at vedtak skal begrunnes som dommer. Bokstav f) har imidlertid selvstendig betydning for andre avgjørelser som fylkesnemnda treffer, idet den bestemmer at også andre *viktige* avgjørelser skal begrunnes. Dette innebærer at også viktige avgjørelser om saksbehandlingen skal begrunnes. Hva som er viktige avgjørelser, må vurderes konkret i det enkelte tilfelle.

Tredje ledd

Det følger av tredje ledd at det er nemndsleder som har ansvaret for at saksbehandlingen skjer i samsvar med de hovedprinsipper som er nedfelt i § 7-3 første og annet ledd. Med dette for øye skal nemndsleder planlegge og lede saksforberedelse, forhandlingsmøte og rådslagning og skal sørge for proporsjonalitet mellom det som skal avgjøres, og de ressurser som settes inn.

§ 7-4. Dokumentinnsyn

Partene har rett til innsyn i begjæring om tiltak med vedlagte dokumenter, fylkesnemndsvedtak og andre dokumenter i saken for fylkesnemnda, og kan forlange kopi av dem.

De begrensninger i partens rett til å se saksdokumenter som er fastsatt i forvaltningsloven § 19 første ledd bokstav c[272] og annet ledd, gjelder ikke for disse dokumentene.

Første ledd

Første ledd slår fast at partene har rett til innsyn i kommunens begjæring om tiltak med vedlagte dokumenter, samt andre dokumenter som blir fremlagt i saken, og at partene kan kreve å få kopi av saksdokumentene.

I praksis vil den private part få tilsendt et kopisett av saksdokumentene fra barneverntjenesten i forbindelse med at saken oversendes til fylkesnemnda. Dokumenter som oversendes nemnda senere, vil også normalt bli oversendt i kopi til den private part samtidig. I praksis vil det derfor ikke være nødvendig for parten å begjære dokumentinnsyn. Regelen har imidlertid betydning i de tilfellene dokumentene av en eller annen grunn ikke er oversendt parten.

Annet ledd

Etter annet ledd går partens rett til dokumentinnsyn lenger enn etter forvaltningslovens regler, idet innsynsbegrensningene i forvaltningsloven § 19 første ledd bokstav d og annet ledd ikke gjelder for dokumenter som er oversendt fylkesnemnda. Parten kan derfor ikke nektes innsyn i et dokument som inneholder opplysninger «som det av hensyn til hans helse eller hans forhold til personer som står ham nær, må anses utilrådelig at han får kjennskap til», jf. forvaltningsloven § 19 første ledd bokstav d. Parten kan heller ikke nektes innsyn

272 Nå bokstav d.

i opplysninger om «en annen persons helseforhold» eller «andre forhold som av særlige grunner ikke bør meddeles videre», jf. forvaltningsloven § 19 annet ledd.

Er dokumentet først oversendt fylkesnemnda, inntrer innsynsretten umiddelbart. Det har derfor ingen betydning for retten til innsyn at barneverntjenesten ikke har til hensikt å dokumentere opplysningene i forhandlingsmøtet.

Bestemmelsen får blant annet betydning for personer som melder fra om bekymring til barneverntjenesten, og som ikke ønsker at den private part skal kjenne deres identitet. Bestemmelsen innebærer at personer som melder fra til barneverntjenesten, ikke kan regne med at deres identitet holdes skjult for den private part dersom saken på et senere tidspunkt oversendes fylkesnemnda. Velger barneverntjenesten ikke å oversende meldingen til fylkesnemnda, vil imidlertid den private part ikke ha rett til innsyn i hvem som har avgitt meldingen.

Begjæring om innsyn i dokumenter som ikke er oversendt fylkesnemnda, vil måtte rettes til barneverntjenesten, og for slike dokumenter gjelder forvaltningslovens dokumentinnsynsbegrensninger fullt ut. Den private parts rett til dokumentinnsyn har heller ingen betydning i de tilfellene meldingen har vært fremsatt anonymt, slik at heller ikke barneverntjenesten kjenner melderens identitet. Det vises for øvrig til § 4-2, der anonyme meldinger er nærmere omhandlet. Det vises også til kommentarene til § 7-18, der adgangen til å la anonyme meldinger inngå i fylkesnemndas avgjørelsesgrunnlag er nærmere omtalt.

§ 7-5. Sammensetningen i den enkelte sak

I den enkelte sak skal fylkesnemnda bestå av nemndsleder, ett medlem fra det alminnelige utvalg og ett fra det fagkyndige utvalg. Når sakens vanskelighetsgrad gjør det nødvendig, kan nemndsleder beslutte at nemnda, i tillegg til nemndsleder, skal bestå av to medlemmer fra det alminnelige utvalg og to fra det fagkyndige utvalg.

Dersom partene samtykker, kan nemndsleder avgjøre saker som nevnt i første ledd alene når hensynet til en betryggende saksbehandling ikke er til hinder for det.

Når saken gjelder krav om endring i forhold til et tidligere vedtak eller dom, [eller saken gjelder pålegg om hjelpetiltak etter § 4-4 tredje og fjerde ledd,] kan nemndsleder avgjøre saken alene dersom dette er ubetenkelig hensett til sakens tema, vanskelighetsgrad, behovet for fagkyndighet, og hensynet til en forsvarlig behandling.

Når saken gjelder forlengelse av fylkesnemndas vedtak om plassering etter § 4-29, skal nemndsleder avgjøre saken alene.

Første ledd

Hovedregelen er at fylkesnemnda i den enkelte sak skal ha tre medlemmer: nemndsleder, ett medlem fra det fagkyndige medlemsutvalget og ett medlem fra det alminnelige medlemsutvalget. Dersom sakens vanskelighetsgrad gjør det nødvendig, kan imidlertid nemndsleder gjøre unntak fra hovedregelen og beslutte at nemnda skal ha fem medlemmer, det vil si to medlemmer fra hvert av utvalgene i tillegg til nemndsleder. Det er lagt til grunn i forarbeidene[273] at nemndsleder skal foreta en konkret vurdering av behovet for sammensetning i den enkelte sak, og at det ikke skal foretas en klassifisering av vanskelighetsgrad ut fra sakstype eller inngrepets alvorlighetsgrad. Som eksempel er det vist til at en sak om samvær kan reise vanskeligere spørsmål av faglig karakter enn en sak om omsorgsovertakelse, selv om den sistnevnte sakstypen i utgangspunktet er langt mer inngripende enn den førstnevnte. Det er lagt til grunn at i saker der det gjør seg gjeldende et særlig behov for fagkyndighet, kan hensynet til en forsvarlig saksbehandling tilsi en utvidelse av nemnda.

Det følger av bestemmelsens ordlyd at det er opp til nemndsleder å bestemme nemndas sammensetning i den enkelte sak. I forarbeidene[274] er det forutsatt at partenes syn på spørsmålet om eventuell utvidelse skal tillegges vekt, men ikke være avgjørende for nemndsleders beslutning. Det fremgår for øvrig av § 7-11 annet ledd at kommunen i begjæringen om tiltak skal redegjøre for forhold som kan ha betydning for nemndas sammensetning.

Annet ledd

Samtykke

Nemndsleder kan i utgangspunktet bare avgjøre en sak alene, det vil si uten deltakelse av alminnelige og fagkyndige medlemmer, dersom partene samtykker. Det er et tilleggsvilkår at hensynet til en betryggende saksbehandling ikke er til hinder for en slik løsning. Selv om partene samtykker, må nemndsleder således foreta en konkret vurdering av om saken reiser spørsmål av for eksempel faglig eller bevismessig karakter som tilsier en annen sammensetning.

Partene vil normalt bare samtykke til slik forenklet behandling dersom de fullt ut, eller i det vesentligste, er enige om hva fylkesnemndas avgjørelse

273 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 36 og 127.

274 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 127.

bør gå ut på. Det er likevel ikke et vilkår for slik behandling at partene nedlegger sammenfallende forslag til vedtak. Selv om det i utgangspunktet vil være mindre betenkelig ut fra hensynet til en betryggende saksbehandling at nemndsleder avgjør saken alene når partene fremmer sammenfallende forslag til vedtak, må nemndsleder også i disse tilfellene foreta en konkret vurdering der også konsekvensene for barnet, som normalt ikke er part i saken, må tas i betraktning.

Bestemmelsen må for øvrig ses i sammenheng med § 7-14 annet ledd bokstav a), hvor det fremgår at saken kan avgjøres uten forhandlingsmøte på de samme vilkår.

Tredje ledd

Endringssaker

Tredje ledd gjelder de såkalte endringssakene, det vil si saker der det kreves endringer i en sak som fylkesnemnda eller domstolene har avgjort tidligere ved vedtak eller dom. Dette vil stort sett dreie seg om saker der det tidligere er fattet vedtak om omsorgsovertakelse eller samvær, og der partene krever opphevelse av omsorgsovertakelsen eller endringer i den gjeldende samværsordningen. Bestemmelsen gir nemndsleder myndighet til å avgjøre slike saker uten deltakelse av fagkyndige og alminnelige medlemmer uavhengig av partenes samtykke, men det oppstilles likevel strenge vilkår for en slik behandling. Bestemmelsen krever at det må fremstå som ubetenkelig sett i forhold til sakens tema, vanskelighetsgrad, behovet for fagkyndighet og hensynet til en forsvarlig behandling at saken avgjøres av nemndsleder alene. Selv om dette ikke er oppstilt som noe vilkår, tilsier rettssikkerhetshensyn at bestemmelsen først og fremst benyttes i de tilfeller det ikke er lagt frem nye opplysninger av betydning i saken, og hvor den tidligere avgjørelsen derfor vil bli opprettholdt. Det kan neppe anses som «ubetenkelig» at nemndsleder avgjør saken alene når det gjøres inngrep i den private parts rettigheter etter gjeldende vedtak eller dom, som for eksempel begrensninger i en samværsrett. I forarbeidene[275] er det forutsatt at partenes syn på hvorvidt saken skal avgjøres av nemndsleder alene, bør være av betydning, men ikke av avgjørende betydning for nemndsleders beslutning.

Vilkårene for at nemndsleder skal kunne avgjøre endringssaker alene, er de samme som vilkårene for å avgjøre endringssaker uten forhandlingsmøte, jf. § 7-14 annet ledd bokstav b).

275 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 128.

Ved endringslov av 7. august 2015 nr. 81 kan også saker som gjelder pålegg om hjelpetiltak etter § 4-4 tredje ledd, avgjøres av nemndsleder alene. Vilkåret er det samme som for endringssaker. Endringen har i skrivende stund ikke trådt i kraft. Det vises for øvrig til kommentarene til § 4-4 tredje ledd.

Fjerde ledd

Menneskehandel

Ved første gangs behandling av sak som gjelder plassering i institusjon etter § 4-29 om menneskehandel, gjelder hovedregelen i § 7-5 første ledd. Dette innebærer at nemnda skal bestå av nemndsleder og ett eller to medlemmer fra henholdsvis det alminnelige og det fagkyndige utvalget. Etter § 4-29 tredje ledd kan fylkesnemnda bare treffe vedtak om plassering for opptil seks uker om gangen, men plasseringen kan forlenges med opptil seks nye uker om gangen ved nye vedtak til plasseringen har vart i seks måneder. Slike forlengelsesvedtak skal etter § 7-5 fjerde ledd behandles av nemndsleder alene. Fylkesnemnda skal også i disse tilfellene prøve om alle vilkårene for plassering er oppfylt. Det fremgår av forarbeidene[276] at begrunnelsen for at disse sakene skal avgjøres av nemndsleder alene, er at forlengelsesvedtak først og fremst vil gå ut på å vurdere om det har skjedd endringer i barnets behov for beskyttelsestiltak i forhold til tidligere vedtak. Det er i § 7-14 ikke gitt tilsvarende adgang til å avgjøre spørsmålet om forlengelse uten forhandlingsmøte. Dette spørsmålet skal derfor avgjøres etter de alminnelige reglene i § 7-14.

§ 7-6. Habilitet

For nemndsleder og medlemmene gjelder domstolloven kapittel 6 tilsvarende.

Deltagelse ved tidligere behandling av saker med de samme parter eller i samme sakskompleks i fylkesnemnda, medfører ikke i seg selv inhabilitet.

Første ledd

Domstollovens regler om habilitet er gitt tilsvarende anvendelse for fylkesnemnda, og habilitetsreglene gjelder både nemndsleder og nemndas øvrige medlemmer. Reglene skal sikre at den enkelte sak kan behandles uten at det foreligger omstendigheter som gir grunn til å trekke fylkesnemndas medlemmers upartiskhet i tvil.

276 Prop. 43 L (2011–2012) s. 48.

Domstolloven § 106 omhandler inhabilitet på grunn av slektskap og familiær tilknytning mellom medlemmet og en av partene eller vedkommendes prosessfullmektig.

Etter domstolloven § 108, som er den som oftest kan volde tvil, kan en person ikke være dommer eller lagrettemedlem når det foreligger andre særlige forhold som er egnet til å svekke tilliten til hans eller hennes uhildethet. Det avgjørende er om forholdene/omstendighetene er egnet til å svekke tilliten, ikke om de faktisk gjør det. Spørsmålet om inhabilitet etter denne bestemmelsen er behandlet av Høyesteretts kjæremålsutvalg i kjennelse gjengitt i Rt. 2006 s. 1345. Kjæremålsutvalget fant at lagrettens ordfører hadde vært inhabil i straffesak om seksuelle overgrep, og lagmannsrettens dom i straffesaken ble opphevet. Det særlige forholdet var i denne saken at lagrettens ordfører var styreleder ved et senter mot incest. I den enstemmige kjennelsen uttalte førstvoterende blant annet:

> For allmennheten må det etter mitt syn være naturlig i atskillig grad å identifisere styrelederen med senterets virksomhet. Og når senteret langt på vei kan oppfattes som å representere slike interesser som den fornærmede i saken har, mener jeg at det foreligger slike «særegne omstendigheter» som innebærer at styrelederen må anses som inhabil til å behandle den konkrete straffesaken.

Tilknytning til interesseorganisasjoner eller til institusjoner og virksomheter som har profilert seg med bestemte synspunkter om forhold som berører sakens temaer, vil på samme måte kunne medføre inhabilitet i fylkesnemnda.

Befatning med saken på et annet nivå

Det vil være inhabilitetsgrunn at et nemndsmedlem, leder eller utvalgsmedlem, har behandlet eller har hatt annen direkte befatning med saken på et tidligere tidspunkt under saksbehandlingen. Medlem av kommunens klientutvalg da saken ble behandlet der, eller en person som tidligere har utredet deler av saken som saksbehandler eller som engasjert sakkyndig for kommunen, vil etter dette være inhabil til å behandle saken i fylkesnemnda. Det vil også medføre inhabilitet at et medlem, for eksempel som representant for det offentlige hjelpeapparatet i annen forbindelse, har hatt kontakt av betydning med den familien saken gjelder.

Fagkyndige medlemmers habilitet

Det fremgår av kommentarene til § 7-2 at ansatte i den kommunale barneverntjenesten ikke kan oppnevnes som medlemmer av fylkesnemndsutvalgene. Mange av de fagpersonene som er kvalifisert for å tjenestegjøre som fagkyndige nemndsmedlemmer, og som er oppnevnt av departementet, er ansatt i andre deler av det offentlig barnevernet eller i private barnevernstiltak. For disse må det foretas en konkret habilitetsvurdering fra sak til sak. Det er en viss fare for at fagkyndige som har sitt daglige arbeid innenfor andre deler av

barnevernet enn det kommunale, kan befinne seg i en gråsone som bidrar til å svekke inntrykket av fylkesnemnda som et uavhengig organ, selv om de i seg selv ikke er inhabile.

For fagkyndige medlemmer i nemnda oppstår også av og til spørsmålet om hvorvidt tidligere felles arbeidssted med sentrale representanter for den offentlige part, medfører inhabilitet. Spørsmålet må avgjøres etter en konkret vurdering. Viktige momenter vil være om det gjelder tidligere nære kollegaer, om det har vært et overordnet-/underordnetforhold, og i så fall om dette kan tenkes å skape problemer for det fagkyndige nemndsmedlems oppgave som del av en nøytral og uavhengig vedtaksmyndighet.

Annet ledd

Det er med denne bestemmelsen klargjort at tidligere deltakelse i fylkesnemnda med de samme parter eller med det samme sakskompleks ikke i seg selv medfører inhabilitet. Fylkesnemndsutvalget, som foreslo en slik bestemmelse, ga samtidig uttrykk for at inhabilitet etter en konkret vurdering også kan inntre i slike tilfeller. Som eksempel er nevnt en situasjon der nemndsleder eller et medlem i tidligere sak har stilt seg bak en uttalelse som gir reell grunn til å tvile på om han eller hun vil klare å møte saken og partene med et åpent sinn med hensyn til de temaer som står sentralt.[277] Det nødvendige forbeholdet følger av bestemmelsens ordlyd. Det er ikke partene eller sakskomplekset i seg selv som kan føre til inhabilitet, men eventuelle særlige forhold som etter en konkret vurdering kan tenkes å få innvirkning på behandlingen av den nye saken.

En dom i Rt. 2013 s. 409 illustrerer dette. En tingrettsdommer som administrerte en sak som gjaldt foreldrenes samværsrett, hadde også administrert den forutgående saken om omsorgsovertakelse. Høyesterett kom, i motsetning til lagmannsretten, til at dommeren ikke var inhabil. Kommunen hadde anført at det skal mer til for at det skal foreligge inhabilitet i barnevernssaker enn i andre saker, og hadde i denne forbindelse vist til at det ofte blir krevd ny vurdering av de samme sakene, samt til særregelen i § 7-6. Til denne anførselen bemerket førstvoterende:

> Etter mi meining må spørsmålet om habilitet vurderast på same måten i barnevernssaker som elles. Rettsikker behandling er her særs viktig, og eg kan ikke sjå at den repeterande karakteren tilseier mindre strenge krav enn i andre typar saker. Regelen i barnevernlova § 7-6 gir uttrykk for det same utgangspunkt som gjeld i saker for

277 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 38.

> domstolane, og er etter mitt syn av pedagogisk karakter. At ny behandling av sak mellom dei same partane eller i same sakskomplekset ikkje i seg sjølv fører til inhabilitet, er såleis ikkje noko anna enn det som gjeld også i domstolane.

Om hvilke omstendigheter som likevel kan medføre inhabilitet, siteres fra dommen:

> Spørsmålet kan stille seg annleis dersom dommaren i tidlegare sak har teke stilling til faktiske omstende som er sentrale i den etterfølgjande saka, jf. som døme Rt. 2010 side 469 avsnitt 10, Rt. 2004 side 1794 avsnitt 34 og Rt. 2004 side 1513 avsnitt 18. Det kan også vere unntak frå utgangspunktet dersom dommaren i den første saka til dømes har nytta formuleringar som går på ein part sitt truverde, jf. Rt. 1994 side 1281, eller på karaktertrekk hos parten, jf. Rt. 2008 side 1466 avsnitta 34–36 …

I dom 25. august 2014 (LB-2014-084604) kom Borgarting lagmannsrett til at nemndsleder var inhabil i en sak som gjaldt krav om oppheving av vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-21. Nemndsleder hadde tidligere behandlet et tilsvarende krav om tilbakeføring med de samme parter. Lagmannsretten kom etter en konkret vurdering, under noen tvil, til at det var forhold i saken som var egnet til å svekke tilliten til nemndsleders evne til å møte saken med et åpent sinn. Fra dommen siteres:

> Lagmannsretten viser til at nemnda i 2011 uttalte at far manglet de mest grunnleggende forutsetninger for å ivareta den psykiske og emosjonelle omsorgen for C fremover. Dette var i vesentlig grad begrunnet med at far ikke anerkjente at C hadde problemer som følge av at hun hadde vært eksponert for og selv utsatt for vold i nære relasjoner. Nemnda uttalte at fars manglende erkjennelse sto i veien for hans evne til å se helheten og dybden i hennes problematikk. Fars oppfatning av eventuell voldsutøvelse, ville høyst sannsynlig også være et tema ved den nye vurderingen av hans omsorgsevne i 2013. Når e-posten gir uttrykk for at det ikke skal være noen «omkamp» og bare nye forhold skal vurderes, vil dette av partene lett kunne oppfattes slik at temaet vold ikke skulle vurderes i det hele tatt.
>
> Lagmannsretten har ved avgjørelsen også lagt vekt på at partene, etter hvert alle tre, har begjært at nemndsleder viker sete.

Sakstyper som kan skape habilitetsproblemer

Selv om utgangspunktet er at deltakelse i tidligere sak med de samme parter eller i samme sakskompleks ikke i seg selv medfører inhabilitet, kan det likevel oppstå habilitetsspørsmål på mer generelt grunnlag knyttet til bestemte sakstyper. En nemndsleder som har behandlet klage over et foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse av et nyfødt barn, er neppe habil til å delta i behandlingen av det etterfølgende forslaget om omsorgsovertakelse etter § 4-8 annet ledd annet punktum – idet bevistemaet er det samme. Tilsvarende kan det være problematisk at et medlem som har vært med på å fatte vedtak om omsorgsovertakelse for et barn etter § 4-12 bokstav d) – som krever en prognosevur-

dering med utgangspunkt i foreldrenes egnethet som omsorgspersoner –, skal delta i behandlingen av en senere sak om omsorgsovertakelse av et annet barn i samme familie etter samme bestemmelse.

§ 7-7. Innkalling av partene. Uteblivelse

Partene skal innkalles til forhandlingsmøtet, om nødvendig ved forkynning. Ved forkynning gjelder § 7-21 om forkynning av vedtak tilsvarende. Forkynning av innkallingen kan unnlates på de vilkår som følger av forvaltningsloven § 16 tredje ledd.

Når en privat part er innkalt etter reglene i første ledd, kan saken behandles selv om vedkommende uteblir.

Første ledd

Etter første ledd skal partene innkalles til forhandlingsmøtet. I de fleste saker er innkallingen uproblematisk, fordi partene er kjent med at det vil bli reist sak og som regel på dette tidspunkt er representert av advokat. I de tilfellene den eller de private partene ikke er representert av advokat, eller advokaten ikke lykkes med å få kontakt med sin klient, skal parten innkalles ved forkynning. I så fall gjelder reglene om forkynning av vedtak tilsvarende, jf. § 7-21. Hovedregelen er postforkynning etter domstolloven § 163a, men nemnda kan beslutte forkynning ved stevnevitne dersom dette er nødvendig for å sikre en forsvarlig forkynning. Domstollovens regler om forkynning gjelder tilsvarende så langt de passer. Det vises for øvrig til kommentarene til § 7-21.

Etter første ledd tredje punktum kan forkynning av innkallingen unnlates når de vilkår som følger av forvaltningsloven § 16 tredje ledd, er oppfylt. Dette innebærer at forkynning blant annet kan unnlates når det ikke er praktisk mulig, når parten ikke har kjent adresse, og ettersporing vil kreve mer tid eller arbeid enn rimelig i forhold til partens interesser og til betydningen av varslet, og når parten allerede på annen måte har kjennskap til at vedtak skal treffes og har hatt rimelig foranledning til å uttale seg. I forarbeidene[278] er det som begrunnelse for unntaket for forkynningsplikten vist til at dersom domstollovens regler om forkynning skulle gjelde uavkortet, ville dette kunne medføre problemer med overholdelse av fristen for å holde forhandlingsmøte.

278 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 128.

Annet ledd

Når parten er innkalt etter reglene i første ledd, kan saken behandles selv om parten uteblir. Det følger av forarbeidene[279] at dette gjelder selv om parten har gyldig grunn til uteblivelsen. Dette er begrunnet med at hensynet til barnet i mange tilfeller vil tilsi at vedtaket bør treffes så raskt som mulig, og at hensynet til barnet i disse tilfellene må gå foran hensynet til foreldrene. Det er imidlertid forutsatt at dersom utsettelse kan skje uten at dette har negative konsekvenser for barnet, kan saken utsettes dersom foreldrene har gyldig grunn til uteblivelsen.

§ 7-8. Advokater

Fylkesnemnda skal sørge for at det blir oppnevnt advokat for de private parter. Advokaten skal omgående gjøres kjent med begjæring om tiltak med vedlagte dokumenter, og gis frist for tilsvar etter § 7-11. Departementet kan gi nærmere bestemmelser om utvalg av advokater som kan oppnevnes for privat part i saker etter § 7-23.

Den offentlige part skal under saken som regel være representert av advokat.

Første ledd

Private parter har etter denne bestemmelsens første punktum rett til å la seg bistå av advokat. Bestemmelsen er formulert som et pålegg til fylkesnemnda som skal sørge for at advokat oppnevnes. Med dette skal private parter sikres at retten til advokatbistand blir reell. Det dreier seg imidlertid om en rett som private parter står fritt til å benytte seg av.

Det frie advokatvalg

Paragraf 7-14 foreskriver at forhandlingsmøtet i fylkenemnda bør avholdes «hvis mulig innen fire uker etter at fylkesnemnda mottok saken». Bestemmelsen legger en begrensning på de private parters rett til fritt å velge advokat. Fra forarbeidene[280] siteres:

> Hvem som skal oppnevnes som advokat vil på bero på reglene i rettshjelpsloven. Det følger av rettshjelpsloven § 21 annet punktum at ved oppnevningen av advokat «skal partenes ønske være avgjørende». Det forutsettes imidlertid at fylkesnemndsleder i den enkelte sak har nær kontakt med den aktuelle advokaten for å påse at lovens saksbehandlingsfrister overholdes.

279 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 46.

280 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 128

Fylkesnemnda må dermed i rimelig grad kunne stille krav om at advokater som påtar seg oppdrag i saker for fylkesnemnda, kan stille til forhandlingsmøte innen de frister som loven foreskriver.

Hvem er private parter?

Når det i første punktum er bestemt at nemnda skal oppnevne advokat for private parter, forutsettes at det er avklart hvem som er private parter i saken. Barneverntjenesten må forholde seg til sakens parter så lenge saken hører hjemme i kommunen. Når saken har nådd en slik alvorlighetsgrad at den fremmes for fylkesnemnda, er det særdeles viktig at barneverntjenesten har etablert kontakt med og forholdt seg til de aktuelle partene i saken. Ved usikkerhet om hvem av foreldrene som har daglig omsorg og foreldreansvar etter barnelovens regler, må barneverntjenesten undersøke dette nærmere, og nødvendig avklarende dokumentasjon må vedlegges når begjæring om tiltak oversendes fylkesnemnda. Dersom barneverntjenesten ikke har klart å komme i kontakt med en aktuell part, må det i oversendelsen til fylkesnemnda nøye redegjøres for hva som er gjort for å oppnå kontakt.

Hvem som er private parter i en barnevernsak, er nærmere omtalt i kommentarene til § 6-1.

Utvalg av advokater

Etter første ledd tredje punktum kan departementet gi nærmere bestemmelser om utvalg av advokater som kan oppnevnes for private parter i de sakene som gjelder klage på akuttvedtak, jf. § 7-23. Det er her åpnet for at departementet kan etablere ordninger som tar sikte på å ivareta behovet for advokater som kan ta oppdrag på kort varsel. Departementet har til nå ikke gitt slike bestemmelser.

Fri sakførsel

Retten til å la seg bistå av advokat må ses i sammenheng med rettshjelpsloven 13. juni 1980 nr. 35. Det følger av rettshjelpsloven § 17 tredje ledd nr. 2 at saker som behandles av fylkesnemnda etter barnevernloven kapittel 7, gir grunnlag for fri sakførsel.

Retten til fri advokatbistand inntrer når den som er part i saken, har blitt orientert om at barneverntjenesten har bestemt seg for å fremme sak for nemnda, jf. Justisdepartementets rundskriv G-12/05 s. 12.

Stykkpris

Det er fylkesnemnda som etter rettshjelpsloven § 19 første ledd fastsetter advokatsalæret i saker med fri sakførsel. Salærforskriften (forskrift 3. desember 1997 nr. 1441) og stykkprisforskriften (forskrift 12. desember 2005 nr. 1442) gir nærmere bestemmelser om salærfastsettelsen.

Statens sivilrettsforvaltning har i enkeltuttalelser lagt til grunn at advokaters honorar etter klage på akuttvedtak etter henholdsvis barnevernloven § 4-6 annet ledd, § 4-9 første ledd og § 4-25 annet ledd skal beregnes etter faktisk medgått tid. Stykkprisforskriften gjelder dermed ikke i disse sakene.

I salærforskriften § 5 fjerde ledd heter det:

Advokatens bruk av tolk

> I de tilfeller hvor advokaten eller den sakkyndige bruker tolk, er vedkommende ansvarlig for godtgjøring til tolken. Advokaten skal attestere tolkens regning og må i denne forbindelse bl.a. kontrollere dato og tidsbruk for tolketjenesten. Tolkens regning skal deretter som hovedregel inntas i advokatens arbeidsoppgave og vedlegges i forbindelse med innsendelse av oppgaven. Dersom tolken unntaksvis sender særskilt arbeidsoppgave må også denne attesteres av advokaten.

Oversettelse av dokumenter

Etter Justisdepartementets kommentarer punkt 5.3 til salærforskriften § 5 skal utgifter til nødvendig oversettelse av dokumenter dekkes etter forhåndsgodkjennelse av den salærfastsettende myndighet. Salærfastsettende myndighet er i dette tilfellet fylkesnemnda. Dokumenter må i denne sammenheng også omfatte fylkesnemndas vedtak. Privat part i saker for fylkesnemnda vil normalt være ivaretatt ved bistand av tolk både i kontakten med sin advokat og under forhandlingsmøte i fylkesnemnda.

Fritt rettsråd

Utgifter til advokat i sak som ikke er oversendt fylkesnemnda for behandling etter barnevernloven kapittel 7, eller som ikke hører under fylkesnemndas myndighetsområde, hører under rettshjelpsloven kapittel II – Fritt rettsråd. Etter rettshjelpsloven § 11 nr. 2 kan fritt rettsråd innvilges uten behovsprøving i to typer situasjoner. Dette gjelder etter bokstav a) når det er fattet akuttvedtak etter barnevernloven §§ 4-6 annet ledd, 4-9 første ledd og 4-25 annet ledd, og vedtaket ikke blir etterfulgt av at barneverntjenesten forbereder sak for fylkesnemnda etter barnevernloven kapittel 7. Tilsvarende gjelder etter bokstav b) når barneverntjenesten har startet forberedelse til sak for fylkesnemnda etter kapittel 7, men hvor saken likevel ikke oversendes nemnda. Fritt rettsråd i barnevernssaker innvilges i utgangspunktet av fylkesmannen, men kan i saker som omfattes av rettshjelploven § 11 nr. 2 bokstav a) og b), innvilges av privat parts advokat selv når de økonomiske vilkårene i rettshjelpsloven kapittel I er oppfylt. Dette fremgår av forskrift til lov om fri retthjelp (forskrift 12. desember 2005 nr. 1443) §§ 3-1 og 3-2.

Annet ledd

Advokat for offentlig part

Bestemmelsen legger opp til at kommunens barneverntjeneste «som regel» skal være representert med advokat i saker som skal behandles i fylkesnemnda. Loven stiller altså ikke noe absolutt krav om at kommunen skal benytte advokat, og kommunen kan derfor velge å benytte kommunalt ansatte jurister uten advokatbevilling.

Det forutsettes at advokaten i disse sakene skal ha den samme rollen som en prosessfullmektig i en sivil sak for domstolen. Dette betyr at forslag til vedtak skal sendes fylkesnemnda i prosessfullmektigens navn, og at opplys-

ninger om eventuell partsrepresentasjon, vitner og øvrige bevis sendes nemnda som prosesskriv. Også dokumenter som ettersendes fylkesnemnda, skal sendes gjennom prosessfullmektigen.

§ 7-9. Talsperson

Fylkesnemnda kan oppnevne en egen talsperson for barnet i saker som skal behandles for nemnda. Departementet kan gi forskrifter om den nærmere gjennomføring av ordningen.

Bestemmelsen gir hjemmel for oppnevning av en egen talsperson for barnet i saker som skal behandles i fylkesnemnda. Initiativet til ordningen kom fra den daværende Forbruker- og administrasjonskomiteen, som i forbindelse med Stortingets behandling av barnevernloven ønsket en styrking av rettssikkerheten for barnet utover det som allerede fulgte av loven. Det er i forarbeidene[281] redegjort for ordningen med egen talsperson for barnet og de synspunkter som ble gjort gjeldende under prosessen før ordningen ble vedtatt. I innstillingen fra flertallet i Forbruker- og administrasjonskomiteen er det blant annet vist til at intensjonen med talspersonordningen er å styrke rettssikkerheten ved at barnets ønsker blir hørt, og saken belyses av andre enn barneverntjenesten og foreldrene. Flertallet uttalte videre at ordningen må forstås slik at barnet, hvis det ønsker det, bør ha en rett til å få oppnevnt talsperson. Det ble derfor ansett som viktig at barnet blir informert om ordningen.

Fylkesnemnda oppnevner

Det er etter lovens ordlyd fylkesnemnda som skal forestå oppnevningen av talsperson. «Fylkesnemnda» er i denne sammenheng fylkesnemndas leder, jf. forskriften § 1.

Med hjemmel i bestemmelsens siste punktum er det gitt nærmere forskrifter om talspersonordningen. Gjeldende forskrift av 18. mars 2013 nr. 203 erstatter tidligere forskrift fra 1993.

I forskriften § 1 fremgår at barnets ønske om å få oppnevnt talsperson skal tillegges stor vekt, og at det ikke skal oppnevnes talsperson dersom barnet ikke ønsker det. Etter § 2 skal barnet informeres om muligheten til å få oppnevnt talsperson så tidlig som mulig under saksforberedelsen, og det skal fremgå av barneverntjenestens saksfremlegg til fylkesnemnda om barnet ønsker talsperson.

I forskriften § 3 er det gitt nærmere regler om hvem som kan være talsperson, og om hvordan ordningen skal administreres. Det er presisert at personer

281 Innst. O. nr. 80 (1991–92), Ot.prp. nr. 104 (1992–93) og Innst. O. nr. 126 (1992–93).

som er ansatt i et organ som behandler saken, ikke kan oppnevnes som talsperson.

Barnets talerør

Forskriften § 4 regulerer nemndsleders ansvar for at talspersonen får nødvendig informasjon om saken.

Talspersonens oppgaver er regulert i § 5. Det fremgår her at talspersonen skal forsikre seg om at barnet forstår hva ordningen innebærer, og om barnet ønsker å uttale seg gjennom talspersonen. Barnet kan også be om en ny samtale dersom hun eller han ønsker å endre sin tidligere uttalelse. Disse rettighetene skal barnet informeres om. Det fremgår videre av § 5 at talspersonen skal utarbeide en skriftlig rapport om sin samtale med barnet, samt normalt møte som vitne i nemnda for å redegjøre muntlig for barnets mening.

Paragraf 6 regulerer talspersonens taushetsplikt og opplysningsplikt.

Forholdet til § 6-3

Talspersonsordningen må ses i sammenheng med § 6-3, som gir barnet, avhengig av alder og sakstype, rett til selv å utøve partsrettigheter. Forbruker- og administrasjonskomiteen uttalte[282] om barn som har egne partsrettigheter, at «det ikke er naturlig at disse barna skal ha en person i tillegg som skal fremme dets synspunkter». Det skal således ikke oppnevnes talsperson for et barn som har en selvstendig stilling i saken som part og er representert ved egen advokat.

Ordningen med talsperson er ikke avgrenset til bestemte sakstyper eller behandlingsmåter, men gjelder generelt for saker som skal behandles i fylkesnemnda. Det skal således oppnevnes talsperson for barnet uavhengig av om saken behandles i forhandlingsmøte eller ved skriftlig behandling etter § 7-14 annet ledd. Ved klagebehandling av akuttvedtak, jf. § 7-23, kan tidsaspektet gjøre det vanskelig å la barnet uttale seg gjennom en talsperson grunnet de korte tidsfristene. I fylkesnemnda i Oslo og Akershus oppnevnes det imidlertid normalt talsperson for barnet også i klagesaker, men dette skjer antakelig i mindre grad andre steder i landet, hvor større avstander gjør dette vanskelig å få til innen så korte frister. Der det ikke lar seg gjøre å oppnevne talsperson for barnet, må det sørges for at barnets mening blir innhentet på annen måte, eksempelvis ved at representanter for plasseringsstedet har en tilsvarende samtale med barnet.

Verken loven eller forskriften har bestemmelse om nedre aldersgrense for bruk av talsperson, men det er nedfelt i loven at barn har en ubetinget *rett* til å uttale seg i saker som berører dem, fra fylte syv år, jf. § 6-3 som korresponderer med forskriften § 1 annet ledd.

282 Innst. O. nr. 126 (1992–93).

Uttalelsesretten kan også for de minste barna ivaretas ved at det oppnevnes talsperson. Hvordan uttalelsesretten skal ivaretas, må avgjøres konkret ut fra hva som vurderes som hensiktsmessig i det enkelte tilfellet. Det forhold at fylkesnemndas leder ikke oppnevner talsperson i en gitt sak, begrenser således ikke barnets rettigheter etter § 6-3. Dersom barnet har en uttalelsesrett etter § 6-3 første ledd annet punktum, og talsperson ikke er oppnevnt, må barnet gis anledning til å komme til orde på annen måte.

§ 7-10. Barneverntjenestens innledning til sak

Sak for fylkesnemnda innledes ved at barneverntjenesten utarbeider begjæring om tiltak. En klagesak etter § 4-17 skal forberedes av barneverntjenesten etter bestemmelsene i forvaltningsloven § 33 første til fjerde ledd.

Når saken gjelder krav fra den private part om endringer i et tidligere vedtak, skal barneverntjenesten forberede og sende saken til fylkesnemnda snarest mulig og senest innen tre måneder fra barneverntjenesten mottok kravet. I særlige tilfeller kan fristen være seks måneder.

Dersom begjæringen skal forelegges et folkevalgt organ etter § 2-1 tredje ledd, skal forslaget, dersom organet er enig, omgående sendes til fylkesnemnda med eventuelle merknader. Haster saken, kan den sendes til nemnda uten at den er forelagt det folkevalgte organet på forhånd.

Dersom fylkesmannen etter klage, jf. § 6-5, eller på annen måte blir kjent med forhold som tilsier at det bør iverksettes tiltak som forutsetter vedtak i fylkesnemnda, kan fylkesmannen fremme forslag som nevnt i første ledd.

Første ledd

Kommunens forslag

Fylkesnemnda er et rent avgjørelsesorgan som behandler saker etter forslag fra kommunen. Av første ledd første punktum fremgår det at det er kommunens barneverntjeneste som tar initiativ til å få en sak nemndsbehandlet. Det er også barneverntjenestens oppgave å utrede sakene og forberede avgjørelsesgrunnlaget for de sakene som fremmes, jf. § 7-11.

Fylkesnemnda er klageinstans når det er fattet vedtak om å flytte et barn som er under omsorg av barneverntjenesten etter § 4-17, og når det er fattet akuttvedtak i medhold av barnevernloven §§ 4-6, 4-9, 4-25 og 4-29. Det følger av annet punktum at også klager på flyttevedtak etter § 4-17 skal forberedes av kommunen. Klager på akuttvedtak skal derimot fremmes direkte for fylkesnemnda av privat part, jf. § 7-23.

Annet ledd

Frist for å fremme endringssak

Det er barneverntjenestens oppgave å forberede saken og utarbeide forslag til tiltak også når saken gjelder krav fra en privat part om endringer i, eller opphevelse av, tidligere vedtak, som når den private part krever utvidet samvær eller opphevelse av et tidligere vedtak om omsorgsovertakelse. Slike endringskrav må fremsettes for barneverntjenesten, som skal forberede saken i henhold til § 7-11. Saken skal oversendes til fylkesnemnda snarest mulig og senest innen tre måneder fra barneverntjenesten mottok endringskravet. I særlige tilfeller kan fristen være seks måneder.

Barneverntjenestens behov for tid til saksbehandling vil avhenge av hva saken gjelder, og hvor oppdaterte opplysninger barneverntjenesten sitter inne med om barnets og familiens aktuelle situasjon. Normalt vil barneverntjenesten trenge lengre tid til å forberede en sak som gjelder krav om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse, enn en sak som gjelder krav om utvidet samvær. I sistnevnte tilfelle kan det være tilstrekkelig å innhente opplysninger om hvordan gjeldende samværsordning fungerer, mens det i førstnevnte tilfelle kan være nødvendig å innhente sakkyndig utredning av barnets og foreldrenes aktuelle situasjon i tillegg til oppdaterte opplysninger fra andre involverte instanser som har kjennskap til partene. Av forarbeidene[283] fremgår det klart at en lengstefrist på tre måneder skal være hovedregelen også når barneverntjenesten finner det nødvendig å oppnevne sakkyndige til å foreta utredninger. Bare i tilfeller der det er behov for *særlig tidkrevende* utredninger, skal fristen kunne være seks måneder.[284]

Før disse fristene for barneverntjenestens saksbehandling ble innført, viste det seg i praksis at en del kommuner brukte svært lang tid på å behandle slike endringskrav fra den private part. Inntrykket er at det ikke sjelden forekommer at fristene oversittes. Det er barneverntjenesten selv som skal vurdere og ta stilling til når det er behov for utvidet frist, men det er i forarbeidene forutsatt at fylkesmannen med hjemmel i § 2-3 tredje ledd skal føre tilsyn med at også denne bestemmelsen praktiseres i samsvar med loven. Det er ikke knyttet sanksjoner til eventuelle fristoversittelser.

Tolvmånedersfrist for å kreve endringssak

Nevnte frister må ses i sammenheng med tolvmånedersfristene i henholdsvis § 4-19 og § 4-21. Det følger av disse bestemmelsene at en privat part ikke kan kreve at fylkesnemnda behandler et krav om endring av samvær og opphe-

283 Ot.prp. nr. 61 (1997–98) s. 20.

284 Ot.prp. nr. 61 (1997–98) s. 38.

velse av et vedtak om omsorgsovertakelse dersom saken har vært behandlet av fylkesnemnda eller domstolene de siste tolv måneder. Det er fylkesnemnda, og ikke barneverntjenesten, som skal ta stilling til om den private part skal tillates å få saken prøvd på ny i tilfeller hvor det er gått mindre enn tolv måneder siden saken sist ble prøvd av fylkesnemnda eller domstolene. Dersom den private part fremsetter krav om opphevelse av vedtak om omsorgsovertakelse overfor kommunen før tolvmånedersfristen er utløpt, må derfor kommunen forberede og oversende saken til fylkesnemnda innen fristen i § 7-10. Det er i Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 101 uttalt at fylkesnemnda i slike tilfeller kan avvise saken uten nærmere begrunnelse.

Tredje ledd

Folkevalgt organ

Bestemmelsen regulerer saksgangen i kommunen når barneverntjenestens forslag til tiltak også skal behandles av et folkevalgt organ. Kommunen kan etter barnevernloven § 2-1 ha et folkevalgt organ på barnevernsområdet. Kommunestyret skal i så fall ta stilling til hvilke oppgaver det folkevalgte organet skal ha, og kan blant annet bestemme at det skal behandle forslag som skal realitetsbehandles i fylkesnemnda, jf. kommentarene til § 2-1.

Det går forutsetningsvis frem av annet punktum at et folkevalgt organ kan nekte å fremme barnevernadministrasjonens begjæring om tiltak for fylkesnemnda. Lovens forarbeider tilsier imidlertid at de folkevalgte bør være forsiktige med å sensurere administrasjonens forslag i enkeltsaker. Det fremgår av forarbeidene[285] at barneverntjenestens primæroppgave, klientarbeidet, i hovedsak bør være en administrativ oppgave. Det kan likevel ikke være noen tvil om at et folkevalgt organ i kommunen har myndighet til å nekte å fremme en sak for fylkesnemnda.

Bestemmelsen i tredje punktum gir barnevernadministrasjonen en unntaksvis anledning til å sende saken direkte til fylkesnemnda. Det er en forutsetning for å fravike ordinær saksgang at saken haster. Barnevernadministrasjonens skjønn må være avgjørende for om det er adgang til å forenkle prosedyren. Det antas å være et rent kommunalt anliggende om saksbehandlingen i kommunen har vært korrekt på dette punkt. Det vil dermed ikke ha noen betydning for gyldigheten av et vedtak som fattes i fylkesnemnda, om kommunen feilaktig har sendt sitt forslag direkte til nemnda.

285 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 20.

Fjerde ledd

Fylkesmannen reiser sak

Etter fjerde ledd kan også fylkesmannen fremme begjæring om tiltak for fylkesnemnda. Bestemmelsen kommer til anvendelse når fylkesmannen ved klage eller «på annen måte» blir kjent med forhold som gjør det nødvendig med tiltak som må vedtas av fylkesnemnda. Fylkesmannen kan bli kjent med saken på ulike måter. Fylkesmannen behandler klager på hjelpetiltak, jf. § 6-5, og kan under klagebehandlingen komme til at situasjonen for barnet er så alvorlig at hjelpetiltak ikke er nok. Formuleringen «på annen måte» kan omfatte henvendelser fra så vel privatpersoner som myndighetspersoner som mener kommunen forsømmer seg i saken. Fylkesmannen fører tilsyn med barnevernet i kommunene og kan også gjennom tilsynet komme over saker som vurderes som alvorlige, og som kommunen av ulike grunner ikke ønsker å følge opp.

Det antas at bestemmelsen bare bør komme til anvendelse når det foreligger kvalifisert faglig uenighet mellom fylkesmannen og kommunens barneverntjeneste, og det etter fylkesmannens vurdering ikke er mulig å samarbeide med kommunen om å gi saken en faglig forsvarlig løsning på annen måte. I praksis synes adgangen for fylkesmannen til å reise sak å være lite benyttet. Selv om fylkesmannen fremmer saken, er det kommunen som skal følge opp barnet og familien i henhold til det vedtaket som fattes i fylkesnemnda. Høyesteretts kjæremålsutvalg har i kjennelse gjengitt i Rt. 1995 s. 427 slått fast at kommunen er part ved rettslig overprøving også av de vedtak som er fattet etter begjæring fra fylkesmannen.

§ 7-11. Begjæring om tiltak. Tilsvar

Begjæring om tiltak sendes fylkesnemnda og skal inneholde eller vedlegges:

a) betegnelse på nemnda,
b) partenes, lovlige stedfortrederes og advokaters navn, stilling og adresse,
c) en kort angivelse av hva begjæringen gjelder,
d) saksfremstilling,
e) de bevis som vil bli ført, herunder oppgave over vitner og sakkyndige, med angivelse av hva forklaringene gjelder, og
f) forslag til vedtak, en kort oppsummerende redegjørelse for de omstendigheter som begrunner forslaget med henvisning til de rettsregler som kommer til anvendelse.

I begjæringen skal det redegjøres for forhold som kan ha betydning for nemndsleders vurdering av den videre behandling og avgjørelsesform, her-

under nemndas sammensetning og fremdriftsplan for et eventuelt forhandlingsmøte.

Dersom en begjæring om tiltak ikke tilfredsstiller de krav som følger av første og annet ledd, skal nemndsleder gi pålegg om retting og sette en kort frist for dette.

De private parter skal umiddelbart varsles om begjæringen, og gis en kort frist for tilsvar, normalt ikke lenger enn ti dager. De skal redegjøre for sitt syn på begjæringen og det angitte grunnlaget for den, egne bevistilbud og forhold av betydning for nemndsleders vurdering av den videre behandling og avgjørelsesform, herunder fylkesnemndas sammensetning og fremdriftsplan for et eventuelt forhandlingsmøte.

Bestemmelsens tre første ledd regulerer hvilke krav som skal stilles til kommunens begjæring om tiltak, mens fjerde ledd omhandler private parters tilsvar. Det fremgår av forarbeidene[286] at bestemmelsen skal bidra til å sikre at barneverntjenestens saksbehandling koordineres med fylkesnemndas, og at saken kan behandles og avgjøres etter de overordnede prinsippene som følger av § 7-3.

Første ledd

Begjæringen om tiltak tilsvarer stevningen i en sak for domstolene, jf. tvisteloven § 9-2. Denne begjæringen danner grunnlaget for nemndas videre behandling av saken. Det er derfor viktig at begjæringen så presist som mulig avgrenser sakens tema og angir rammene for saken for øvrig. Begjæringen skal etter bestemmelsen inneholde eller vedlegges de opplysninger eller det materialet som følger av bokstavene a) til f). Det er dermed en mangel ved begjæringen dersom ikke alle komponentene i første ledd er tatt med, jf. tredje ledd om retting.

Bokstav a) bestemmer at det skal opplyses hvilken nemnd begjæringen stiles til. Det vises til § 7-1 om fylkesnemndas stedlige virkeområde.

Parter og advokater

Etter bokstav b) skal det gis en oversikt over hvem som er parter, lovlige stedfortredere og advokater i saken. De nevnte aktørene skal identifiseres ved navn, stilling og adresse.

Offentlig part er kommunens barneverntjeneste, og det må oppgis hvem som skal møte på vegne av barneverntjenesten.

286 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 129.

Der partsbildet på privat side ikke er opplagt, må det begrunnes hvorfor vedkommende er eller ikke er å regne som part. Foreldres rettslige posisjon i forhold til barnet etter barneloven er ofte avgjørende. Det må derfor opplyses om dette. Hvem som er eller kan være parter i en barnevernssak, er nærmere omtalt i kommentaren til § 6-1. Dersom barneverntjenesten unntaksvis ikke har klart å komme i kontakt med en person som er å regne som part i saken, må det gjøres nøye rede for hva som er gjort for å oppnå kontakt.

Det følger av bestemmelsen at det skal opplyses om lovlige stedfortredere. Lovlige stedfortredere er imidlertid ikke særlig praktisk i barnevernssaker.

Det skal opplyses hvem som er partenes advokater. Barneverntjenesten må oppgi hvilken advokat den selv benytter, og hvem som representerer de private parter. Bestemmelsen forutsetter at barneverntjenesten, når den ikke er kjent med om privat part har engasjert advokat, undersøker dette før saken sendes nemnda. Dersom private parter ønsker at nemnda skal finne advokat til dem, må barneverntjenesten opplyse om dette, slik at nemnda umiddelbart kan oppnevne advokat.

Kravet i bokstav c) om at det kort skal angis hva begjæringen gjelder, må antas å være oppfylt ved at sakstypen angis, det vil si for eksempel om saken gjelder omsorgsovertakelse, særtiltak for barn med atferdsvansker eller adopsjon.

Saksfremstilling

Begjæringen skal etter bokstav d) inneholde en saksfremstilling. Saken må fremstilles for nemnda på en måte som setter sakens fakta i en kronologisk sammenheng, og på en måte som er oversiktlig og presis.[287] Bestemmelsen innebærer at barneverntjenesten må foreta en nøye vurdering av hvilke forhold/opplysninger som er relevante for de spørsmål nemnda skal avgjøre. Faktafremstillingen må tematisk dekke både sakens hovedspørsmål og sidespørsmål.

Dokumenter og vitner

Etter bokstav e) skal de dokumenter kommunen vil føre som bevis, vedlegges begjæringen. Kommunen har et objektivt ansvar for sakens opplysning. Også dokumenter som nyanserer bildet eller taler mot det foreslåtte tiltaket, må inngå i bevistilbudet dersom de er relevante for forhold som skal belyses. Det forutsettes at barneverntjenesten har et gjennomtenkt forhold til hvert dokument som oversendes fylkesnemnda. Barneverntjenestens journalnotater og møtereferater har normalt liten bevisverdi og bør bare unntaksvis legges frem for fylkesnemnda. Skriftlige forklaringer kan bare i begrenset grad legges frem, jf. § 7-17 bokstav a, som gir tvisteloven § 21-12 tilsvarende anvendelse.

287 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 129.

Med begjæringen skal også følge en oppgave over vitner som vil bli ført, med opplysninger om hva det enkelte vitnet skal forklare seg om. Vitnene må navngis. Det er altså ikke tilstrekkelig at kommunen oppgir å ville føre en representant fra for eksempel skolen eller en institusjon som vitne. Sakkyndige som på oppdrag fra kommunens barneverntjeneste, eller unntaksvis fra de private parter, har utredet forhold ved saken, vil normalt bli ført som ordinære vitner i fylkesnemnda. Det samme gjelder Sakkyndige som har kunnskap om familien/barnet fra annen sammenheng. Disse skal dermed medtas i den ordinære vitneoppgaven.

Det følger av bokstav f) at det avslutningsvis i begjæringen, i tillegg til forslag til vedtak, skal gis en kort oppsummerende redegjørelse av hvilke faktiske omstendigheter som begrunner forslaget, og hvilke rettsregler det bygges på. Det fremgår av forarbeidene at redegjørelsen et stykke på vei er ment å tilsvare et «sluttinnlegg» i tvistelovens forstand, jf. tvisteloven § 9-10. Det vises for øvrig til § 7-12 sjette ledd, der det fremgår at nemndsleder ved avslutningen av saksforberedelsen kan kreve at sakens parter avgir oppdaterte redegjørelser, jf. kommentarene til § 7-12 sjette ledd.

Annet ledd

Det følger av annet ledd at kommunens barneverntjeneste skal redegjøre for forhold som har betydning for nemndsleders vurdering av hvordan saken videre skal behandles og avgjøres. Dette innebærer at barneverntjenesten må opplyse om forhold av betydning for hvordan nemnda skal sammensettes. Barneverntjenesten må i begjæringen også ha en formening om hvorvidt avgjørelsen krever muntlige forhandlinger, eller om den kan fattes på grunnlag av sakens dokumenter. Har saken en karakter som krever møter i nemnda, må barneverntjenesten i begjæringen fremme synspunkter om tema, tid og sted for møtet. Barneverntjenesten må også redegjøre for forhold av betydning for bevisførselen og hvordan denne skal gjennomføres, herunder også ha en formening om hvorvidt det bør oppnevnes talsperson for barnet. Det vises for øvrig til kommentarene til § 7-12.

Tredje ledd

Etter tredje ledd er fylkesnemnda gitt en uttrykkelig hjemmel til å pålegge kommunen å rette en mangelfull begjæring og til å sette en kort frist for rettingen. Vanlige mangler ved begjæringer som fremmes for nemnda, er uoversiktlige faktafremstillinger og ufullstendige vitneoppgaver. En annen vanlig mangel er at forslag om tvangsplasseringer av ungdom i institusjon etter barnevernloven § 4-24 fremmes uten at det samtidig er fremmet forslag om konkret institusjon.

Fjerde ledd

Tilsvar

Private parter skal etter fjerde ledd første punktum umiddelbart gjøres kjent med kommunens begjæring. Tilsvarsfristen skal være kort, normalt ikke lenger enn ti dager. En kort frist samsvarer med at forhandlingsmøtet om mulig skal avholdes innen fire uker fra kommunens begjæring om tiltak er mottatt, jf. § 7-14. Tilsvarsfristen bør settes slik at kommunens og øvrige private parters behov for å gjennomgå tilsvarene før forhandlingsmøtet ivaretas.

Etter annet punktum skal private parter i tilsvaret redegjøre for sitt syn på begjæringen om tiltak og grunnlaget for den. Etter § 7-12 tredje ledd kan den private part gis en frist til å angi hvilke deler av kommunens faktabeskrivelse som aksepteres, og hvilke deler som ikke godtas. Nemndsleder kan videre anmode den private part om å redegjøre for de faktiske forhold parten mener er riktig dersom parten ikke gir sin tilslutning til kommunens faktabeskrivelse. Det vil være naturlig at et slikt pålegg gis i tilsvarsanmodningen. En avklaring med hensyn til hva partene er enige og uenige om, innebærer at den videre saksbehandling kan konsentreres om sentrale tvistepunkter i saken, jf. kommentarene til § 7-12 tredje ledd. Også for øvrig bør tilsvaret utformes med en best mulig saksavvikling for øye.

I likhet med begjæringen om tiltak skal tilsvaret inneholde en oppgave over bevis, herunder hvilke vitner som ønskes ført, og hva de enkelte vitner skal forklare seg om. Det skal videre opplyses om forhold som er av betydning for nemndsleders vurdering av hvordan saken videre skal behandles og avgjøres, jf. kommentarene til annet ledd og § 7-12.

Departementet har i forarbeidene forutsatt at det foreligger en plikt til å innlevere tilsvar, men at det ikke er noen sanksjonsmuligheter dersom tilsvar uteblir.

§ 7-12. Saksforberedelsen i fylkesnemnda

Gjennom saksforberedelsen skal rammene for saken i nemnda trekkes opp, slik at den videre saksbehandling og avgjørelse kan skje i samsvar med § 7-3.

Umiddelbart etter at begjæring om tiltak kommer inn til nemnda, skal nemndsleder vurdere og eventuelt treffe avgjørelse om den videre behandling, blant annet knyttet til:

a) nemndas sammensetning,
b) behovet for møter, herunder om det skal holdes forhandlingsmøte,
c) tema, tid og sted for slike møter,
d) behovet for ytterligere bevisførsel, herunder for sakkyndige utredninger,
e) bevisførselens form, herunder bruk av fjernavhør, og

f) om det skal oppnevnes talsperson for barnet.

I saker med uoversiktlig faktisk forhold kan nemndsleder pålegge kommunen å inngi en kortfattet kronologisk eller annen systematisert redegjørelse for de faktiske forhold eller deler av dette. Den eller de private parter skal gis en frist til å gi et svar med angivelse av hvilke deler av den faktiske beskrivelsen som aksepteres, og hvilke deler som ikke godtas. Godtas beskrivelsen ikke, kan nemndsleder anmode partene om kort å angi det faktiske forhold parten mener er riktig. Nemndsleder kan oppfordre partene til å samarbeide om redegjørelsen.

Flere saker som helt eller delvis gjelder samme barn eller foreldre, skal søkes behandlet samlet i den utstrekning dette kan skje uten tilsidesettelse av lovbestemt taushetsplikt.

Nemndsleder kan innkalle til saksforberedende møte for blant annet å klarlegge uenigheten mellom partene og drøfte videre behandling av saken.

Nemndsleder kan innen avsluttet saksforberedelse kreve at partene inngir en kort avsluttende redegjørelse for forslag til vedtak, de omstendigheter som begrunner det og de rettsregler som kommer til anvendelse, samt de bevis partene vil føre.

Første ledd

Det fremgår av forarbeidene[288] at formålet med § 7-12 er at den skal bidra til realisering av de grunnleggende krav til saksbehandlingen som følger av § 7-3, der hovedprinsippene for saksbehandlingen i fylkesnemnda er nedfelt. Paragraf 7-12 første ledd inneholder i tråd med dette en henvisning til § 7-3. I forarbeidene forutsettes det at aktiv saksstyring fra nemndsleders side er nødvendig for å bidra til at kravene i § 7-3 skal kunne oppfylles.

Det følger av første ledd at «rammene» for den videre behandling av saken skal «trekkes opp» under saksforberedelsen. Av forarbeidene[289] fremgår det at formålet med dette er å legge til rette for at den videre behandlingen av saken skal kunne konsentreres om det som er sentralt for den avgjørelsen som skal treffes, og at dette skal være en generell rettesnor under saksforberedelsen. Det er nemndsleder i den enkelte sak som må påse at saksforberedelsen skjer i tråd med dette. I forarbeidene er det vist til Fylkesnemndsutvalget, som uttaler:

288 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 129.

289 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 61

Ikke minst hensynene til konsentrasjon og hurtighet, men også andre hensyn som for eksempel proporsjonalitet, gjør det nødvendig med aktiv saksstyring. Nemndlederen må komme sentralt inn og ha det avgjørende ord ved struktureringen av saksforberedelsen og forhandlingsmøtet for å bevirke at saken konsentreres om de sentrale og omtvistete spørsmål, og at behandlingen tilpasses betydningen av tvisten. Erfaring tilsier at dersom nemndlederen ikke inntar en slik aktiv rolle vil hensynene til proporsjonalitet, konsentrasjon og hurtighet i mange saker bli dårligere ivaretatt. En forutsetning om aktiv saksstyring fra nemndleder er i tråd med de krav som i økende grad stilles til dommere, og som det er naturlig å stille også til nemndledere.

Annet ledd

Det fremgår av annet ledd at nemndsleders saksforberedelse skal igangsettes umiddelbart etter at kommunens begjæring om tiltak har kommet inn til fylkesnemnda. I forarbeidene er det vist til at det i saker som hører under fylkesnemndas myndighetsområde, er et mål i seg selv at vedtak treffes så raskt som mulig, og at en forutsetning for å nå dette målet er at saksforberedelsen ikke tar lenger tid enn nødvendig. Det vises i denne forbindelse til § 7-14 første ledd, der det fremgår at forhandlingsmøte skal holdes snarest, og – hvis mulig – innen fire uker. Umiddelbart etter at saken har kommet inn til fylkesnemnda, må derfor nemndsleder vurdere og avklare spørsmål som er viktige for den videre saksbehandling. Herunder må nemndsleder vurdere om kommunens begjæring om tiltak fyller kravene i § 7-11, avklare partsforholdene i saken, ta stilling til om nemnda er stedlig og saklig kompetent, eller om det for øvrig foreligger andre grunner til avvisning.

I annet ledd bokstavene a) til f) er en del slike viktige spørsmål som regulært dukker opp i saker for fylkesnemnda, listet opp, men opplistingen er ikke uttømmende, jf. begrepet «blant annet».

Nemndas sammensetning

For det første må nemndsleder ta stilling til nemndas sammensetning, jf. bokstav a). Paragraf 7-5 legger opp til en sakstilpasset sammensetning i den enkelte sak og forutsetter at nemndsleder foretar en konkret vurdering av behovet ut fra blant annet sakens vanskelighetsgrad. Det følger av § 7-11 at kommunen i begjæringen om tiltak skal redegjøre for forhold som kan ha betydning for nemndsleders vurdering av blant annet spørsmålet om nemndas sammensetning.

Møter

Nemndsleder skal videre vurdere behovet for møter, herunder om det skal holdes forhandlingsmøte, og skal fastsette tema, tid og sted for slike møter, jf. bokstavene b) og c). Hovedregelen i § 7-14 er at vedtak skal treffes etter at det er holdt forhandlingsmøte, men § 7-14 annet og tredje ledd åpner for at saken kan avgjøres på grunnlag av sakens dokumenter, eller på grunnlag av en kombinasjon av muntlig og skriftlig behandling. Forhold som kan ha betydning for

avgjørelsesformen, er det forutsatt at kommunen skal redegjøre for i begjæringen om tiltak, jf. § 7-11 annet ledd.

Beramming

Det er forutsatt i forarbeidene[290] at beramming av saken bør skje straks den er kommet inn til fylkesnemnda, uten at det avventes tilsvar. Dette er i tråd med etablert praksis i de fleste nemndene, og det er vist til at muligheten for å få holdt forhandlingsmøte innen rimelig tid øker betraktelig med en slik berammingspraksis.

Ytterligere bevisførsel / sakkyndig

Etter bokstav d) skal nemndsleder ta stilling til om det er behov for ytterligere bevisførsel enn det er lagt opp til fra kommunens side. Bestemmelsen må ses i sammenheng med at barnevernssaker er unntatt partenes frie rådighet, og at fylkesnemnda har et selvstendig ansvar for at saken er tilstrekkelig opplyst før vedtak treffes. Dette innebærer at dersom det avgjørelsesgrunnlaget kommunen legger opp til, er mangelfullt, må nemndsleder påse at den nødvendige supplering innhentes eller legges frem, jf. § 7-3 annet ledd bokstav a). I forarbeidene er det forutsatt at det bare rent unntaksvis vil være aktuelt at fylkesnemnda selv oppnevner sakkyndige for å utrede saken. I proposisjonen[291] er Fylkesnemndsutvalgets uttalelse om dette spørsmålet sitert:

> Til dette kommer at om nemnda skulle få tilført sakkyndig innsikt i den enkelte sak ved hjelp av oppnevnte sakkyndige, ville saksbehandlingstiden meget lett øke betraktelig. Fylkesnemndsutvalget legger derfor opp til at det bare mer unntaksvis skal oppnevnes sakkyndige.

Fjernavhør

Bokstav e) forutsetter at nemndsleder vurderer bevisførselens form, herunder bruk av fjernavhør. I medhold av tvisteloven § 21-10 kan parter og vitner forklare seg for fylkesnemnda gjennom telefonavhør, jf. § 7-17 a), som bestemmer at tvisteloven kapittel 21 gjelder tilsvarende for fylkesnemnda. Nemndsleder skal også vurdere om det skal oppnevnes en talsperson for barnet, jf. bokstav f) og § 7-9.

Det følger av annet ledd at nemndsleder skal «vurdere og eventuelt treffe avgjørelse» i de temaene som er nevnt ovenfor. Om det skal treffes avgjørelse, vil avhenge av om nemndsleder har myndighet til å treffe avgjørelse om de aktuelle spørsmålene alene. Når det for eksempel gjelder spørsmålet om nemndssammensetning og om saken skal avgjøres med eller uten forhandlingsmøte, følger det av henholdsvis §§ 7-5 og 7-14 at dette er spørsmål som

290 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 50.

291 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 25.

delvis avhenger av partenes samtykke. Vurderer nemndsleder det slik at saken ligger til rette for en avgjørelsesform som krever partenes samtykke, må derfor nemndsleder innhente partenes samtykke før det treffes avgjørelse.

Avgjørelser om den videre saksbehandling som blir truffet på et så vidt tidlig stadium av saksforberedelsen som § 7-12 forutsetter, innebærer at det i en del tilfeller på et senere stadium vil vise seg at det er nødvendig med endringer eller justeringer. Blant annet kan slike endringer vise seg nødvendig på grunnlag av det som fremkommer i de private parters tilsvar, i saksforberedende møter, e.l.

Tredje ledd

Saksfremstilling

Etter § 7-11 første ledd bokstav d) skal begjæring om tiltak inneholde en saksfremstilling. Det er forutsatt i forarbeidene[292] at saksfremstillingen skal være oversiktlig og presis, og at den skal gi en oversikt over sakens fakta i en kronologisk sammenheng. Dersom kommunens saksfremstilling av fakta ikke er tilfredsstillende, eller er mangelfull, kan nemndsleder med hjemmel i § 7-12 tredje ledd pålegge kommunen å gi en kortfattet kronologisk redegjørelse for sakens fakta eller deler av dette. Dette kan blant annet være praktisk i saker der fakta er omfattende og komplekse, og der kommunens faktabeskrivelse er så detaljert at det er vanskelig å få den nødvendige oversikt over de mest sentrale og vesentlige opplysninger.

Tredje ledd gir videre nemndsleder adgang til å gi den eller de private parter en frist til å angi hvilke deler av kommunens beskrivelse av fakta som aksepteres, og hvilke deler av den som eventuelt ikke godtas. Det må legges til grunn at dette både gjelder i de tilfellene nemndsleder ber kommunen om en ny kronologisk oversikt i henhold til tredje ledd, og i de tilfellene kommunens saksfremstilling er tilfredsstillende i utgangspunktet. Nemndsleder kan videre anmode den private part om å redegjøre for de faktiske forhold parten mener er riktig, dersom parten ikke godtar kommunens beskrivelse av fakta. Bestemmelsen gir også nemndsleder adgang til å oppfordre partene til å samarbeide om faktafremstillingen.

Formålet med tredje ledd er å bidra til en avklaring av hva partene er henholdsvis enige og uenige om, slik at den videre saksbehandlingen kan konsentreres om tvistepunktene og unødvendig bevisførsel kan unngås.

292 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 129.

I forarbeidene[293] er det vist til tvisteloven § 9-9, som inneholder en tilsvarende bestemmelse. Det er vist til tvistelovens forarbeider, der det fremgår at skriftlige redegjørelser også kan være til nytte i forbindelse med skriving av dom. På samme måte vil skriftlige redegjørelser om sakens fakta også være nyttig i forbindelse med vedtaksskriving.

Nemndsleder kan bestemme at skriftlige redegjørelser om faktiske forhold skal inngå i sakens avgjørelsesgrunnlag, jf. § 7-18 første ledd annet punktum og kommentarene til denne bestemmelsen.

Fjerde ledd

Forening av saker

Fjerde ledd omhandler adgangen til forening av saker. Saker som gjelder samme barn og foreldre, kan behandles samlet, men bare dersom dette kan skje uten tilsidesettelse av lovbestemt taushetsplikt. I forarbeidene[294] uttaler departementet at det er hensyn som taler for at forening av saker skjer i større grad enn det som gjaldt tidligere, men at hensynet til personvern og taushetsplikt likevel må veie tyngst.

I praksis har spørsmålet om forening av saker særlig vært oppe i forbindelse med saker som gjelder omsorgsovertakelse og fastsettelse av samvær der den ene av foreldrene ikke har del i foreldreansvaret for barnet, samt i saker som gjelder samværsrett for andre enn de biologiske foreldrene.

Femte ledd

Saksforberedende møter

Bestemmelsen gir nemnsleder hjemmel til å holde saksforberedende møter. I forarbeidene[295] er det uttalt at slike møter i en del tilfeller kan være hensiktsmessige for å avklare hva partene er enige eller uenige om, slik at den videre saksbehandling kan konsentreres om de sentrale og omtvistede spørsmål i saken. Det er videre uttalt at saksforberedende møter også vil kunne bidra til at saken kan avgjøres i en enklere behandlingsform, eller til at forhandlingsmøtet kan gjennomføres uten unødvendig bevisførsel. Møtene kan også brukes til å avklare saksbehandlingsmessige spørsmål, slik som avklaring av hvilke vitner som bør møte, beramming av saken, osv. Forarbeidene forutsetter at saksforberedende møter vil kunne gjennomføres som telefonmøter, og da særlig i de tilfeller møtene gjelder saksbehandlingen.

293 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 61.
294 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 46.
295 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 62.

Sjette ledd

I henhold til § 7-11 første ledd bokstav f) skal begjæring om tiltak inneholde en kort, oppsummerende redegjørelse for de omstendigheter som begrunner begjæringen, henvisning til de rettsregler som kommer til anvendelse, og forslag til vedtak. Det fremgår av forarbeidene[296] at redegjørelsen et stykke på vei er ment å tilsvare et «sluttinnlegg» i tvistelovens forstand, jf. tvisteloven § 9-10. Det er vist til at slike sluttinnlegg står sentralt i sivile saker med tanke på tilspissing og konsentrasjon av saken. Etter tvisteloven skal sluttinnlegg avgis ved avslutning av saksforberedelsen. Det er uttalt i forarbeidene at også i saker for fylkesnemnda kan det i enkelte tilfeller være hensiktsmessig at partene ved avslutningen av saksforberedelsen avgir oppdaterte redegjørelser. Det er lagt til grunn at dette først og fremst vil være aktuelt der det i løpet av den tid som har gått siden begjæring om tiltak ble oversendt nemnda, har skjedd ikke ubetydelige endringer som tilsier en oppdatering.

I proposisjonen er det understreket at det må tas hensyn til at pålegg til partene om å utarbeide skriftlige redegjørelser om faktiske forhold, jf. tredje ledd, og avsluttende redegjørelser for forslag til vedtak, vil kunne være ressurs- og tidkrevende, og at behovet derfor må vurderes konkret i hver enkelt sak. Det er lagt til grunn at sakens kompleksitet og behovet for rask avgjørelse vil være sentrale momenter ved denne vurderingen.

§ 7-13. Saksstyrende avgjørelser. Avvisning og heving

Avgjørelser om saksbehandlingen under saksforberedelsen treffes av nemndsleder. Er vedkommende nemndsleder avskåret fra raskt å treffe avgjørelsen, kan avgjørelsen treffes av en annen nemndsleder.

Nemndsleder kan treffe avgjørelse om å avvise eller heve saken under saksforberedelsen etter reglene i første ledd.

Avgjørelser som nevnt i første ledd kan omgjøres hvis hensynet til lovens formål tilsier det. Avgjørelser under saksforberedelsen er ikke bindende ved forhandlingsmøtet.

Første ledd

Det er i første ledd klargjort at det er nemndsleder som under saksforberedelsen skal ta avgjørelser av betydning for den videre saksbehandlingen, såkalte saksstyrende avgjørelser. Det er forutsatt at nemndsleder her er den som skal fatte vedtak i saken.

296 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 62.

Annet punktum åpner for at en annen nemndsleder kan tre inn dersom det ellers ikke vil være mulig å få en rask avgjørelse. Etter lovens ordlyd er forutsetningen i slike tilfeller at den saksansvarlige nemndsleder selv er avskåret fra å ta avgjørelsen. En effektiv styring av forhandlingsmøtet forutsetter at nemndsleder har god kunnskap om saken og de forutsetninger som er lagt under saksforberedelsen. Justisdepartementet har i Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 180 uttalt at fordelene under muntlig forhandling og domsskrivning sterkest gjør seg gjeldende når den som leder saksforberedelsen, også leder hovedforhandling i tingretten. Justisdepartementet har således forutsatt at de enkelte domstoler i egen interesse vil legge til rette for at sakene i størst mulig utstrekning blir fordelt på denne måten, og at praktiske hensyn bare sjelden vil tilsi at andre dommere en den som har hatt saksforberedelsen, vil lede hovedforhandlingen i tingretten. Det daværende Barne- og likestillingsdepartementet la i Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 66 tilsvarende til grunn at saksforberedende nemndsleder som hovedregel vil være den samme som fatter vedtak i saken. Både lovens krav om rask beramming av sakene, og dermed kort saksbehandlingstid, og kravet om effektiv saksstyring tilsier at det så langt som mulig er den samme nemndsleder som har kontakt med partene og tar de nødvendige avgjørelser frem til vedtak er fattet.

Det er i § 7-12 annet ledd listet opp en rekke spørsmål som nemndsleder må ta stilling til umiddelbart etter at begjæring om tiltak er kommet til nemnda. Videre nevner forarbeidene[297] som eksempler på saksstyrende avgjørelser:

- utsetting av saken
- pålegg om at feil i begjæring om tiltak skal rettes
- beramming og eventuell omberamming av forhandlingsmøte
- advokatoppnevning for privat part
- oppnevning av talsperson for barnet
- trekning av nemndsmedlemmer
- avgjørelse av sakens behandlingsmåte, herunder sammensetning av nemnda og hvorvidt det skal holdes saksforberedende møter og forhandlingsmøte
- bevisavskjæring eller krav om eventuell klargjøring fra parten om formålet med et bestemt bevis og beslutninger omkring bevisførselens form
- innhenting av ytterligere bevis og pålegg om dette
- avgjørelser av spørsmål om dokumentinnsyn og plikt til å gi tilgang til bevis

297 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 64 venstre spalte.

Annet ledd

Det er i annet ledd presisert at nemndsleder under saksforberedelsen også kan avvise og heve saken.

Heving

Heving er den formen som benyttes når en sak avsluttes uten realitetsbehandling, normalt fordi saken trekkes.

Avvisning

Avvisning kan eller skal skje når en formell forutsetning for videre saksbehandling ikke er oppfylt. Det er en absolutt formell forutsetning at de sakene som fremmes, ligger innenfor området for fylkesnemndas *stedlige og saklige myndighet*.

Dette innebærer at en sak må avvises dersom den fremmes for fylkesnemnda etter at det er klart at familien saken gjelder, har meldt flytting til utlandet og har bosatt seg der. Det vises imidlertid til vedtatt endring i § 1-2.[298] Det er også avvisningsgrunn at en sak fremmes for en annen fylkesnemnd enn den som dekker det området kommunen geografisk tilhører.

Et eksempel på manglende saklig kompetanse foreligger når en forelder krever tilbakeført til seg et barn det er fattet vedtak om omsorgsovertakelse for med den begrunnelse at vedkommende er bedre egnet enn den forelderen som ble fratatt omsorgen, og som har sin rettslige posisjon etter barneloven i behold. En tvist om hvem av foreldrene som er best egnet, hører under barneloven og ligger dermed utenfor fylkesnemndas myndighetsområde. Et saksanlegg på slikt grunnlag må avvises.

Det er i utgangspunktet bare kommunens barneverntjeneste og personer som er å regne som *parter* i saken, jf. forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav e), som er i posisjon til å kunne kreve saker behandlet i fylkesnemnda. Et unntak fra dette er gjort i § 7-10 fjerde ledd, der fylkesmannen er gitt en subsidiær adgang til å reise sak. På privat side er kravet om partsposisjon absolutt. Klage fra fosterforeldre over vedtak om å flytte fosterbarnet til annen omsorgsbase, jf. § 4-17, vil dermed kunne avvises dersom fosterforeldrene ikke er innvilget partsrettigheter.

Det er i forarbeidene[299] forutsatt at endringssaker etter barnevernloven §§ 4-19 og 4-21 kan avvises uten nærmere begrunnelse dersom de fremmes før tolvmånedersfristen i disse bestemmelsene.

Litispendens

Det er også et formelt hinder for å fremme sak for fylkesnemnda at sak med samme tema samtidig ligger til behandling i domstolene, jf. tvisteloven

298 Endringen har i skrivende stund ikke trådt i kraft.

299 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 101 høyre spalte.

§ 18-1 om *litispendens*, som må få tilsvarende anvendelse for fylkesnemnda. For eksempel kan en sak om samvær ikke fremmes for fylkesnemnda dersom et fylkesnemndsvedtak om samvær for de samme parter samtidig er til behandling for tingretten eller høyere domstol.

Tredje ledd

Etter første punktum kan saksstyrende avgjørelser omgjøres. Forutsetningen er at hensynet til lovens formål tilsier det. Hovedprinsippene for saksbehandlingen i fylkesnemnda, jf. § 7-3, må være styrende for om en avgjørelse skal kunne gjøres om. Det er i forarbeidene[300] lagt til grunn at omgjøring skal kunne skje i situasjoner hvor dette er velbegrunnet ut fra hensynet til sakens opplysning, og således i ytterste konsekvens hensynet til barnets beste. Bestemmelsen innebærer at nemndsleder på et senere tidspunkt under saksforberedelsen kan omgjøre avgjørelser som tidligere er tatt.

Annet punktum bestemmer at avgjørelser under saksforberedelsen ikke er bindende for forhandlingsmøtet. Avgjørelser tatt av nemndsleder alene under saksforberedelsen kan etter dette omgjøres av en samlet nemnd i forhandlingsmøtet.

§ 7-14. Når forhandlingsmøte skal holdes

Før vedtak treffes skal det holdes forhandlingsmøte. Forhandlingsmøte skal holdes snarest, og hvis mulig innen fire uker etter at fylkesnemnda mottok saken.

Det kan treffes vedtak uten forhandlingsmøte:

a) når sakens parter samtykker og hensynet til en betryggende saksbehandling ikke er til hinder for det, eller

b) når saken gjelder krav om endring i forhold til et tidligere vedtak eller dom, [eller saken gjelder pålegg om hjelpetiltak etter § 4-4 tredje og fjerde ledd,] og nemndsleder finner dette ubetenkelig hensett til sakens tema, vanskelighetsgrad, behovet for fagkyndighet og hensynet til en forsvarlig behandling.

Når vilkårene i annet ledd bokstav a eller b er oppfylt, kan det treffes vedtak på grunnlag av en kombinasjon av muntlig behandling etter første ledd og skriftlig behandling.

300 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 130 høyre spalte.

Første ledd

Hovedregelen er at saker som hører under fylkesnemndas myndighetsområde, skal avgjøres etter at det er holdt forhandlingsmøte. Forhandlingsmøtet tilsvarer hovedforhandling i en sivil sak. Partene møter sammen med sine prosessfullmektiger, og saken opplyses for fylkesnemnda gjennom forklaringer fra parter og vitner og ved opplesing av dokumentbevis. Se nærmere om dette i kommentarene til § 7-15.

Forhandlingsmøte skal holdes snarest – hvis mulig innen fire uker etter at fylkesnemnda mottok saken. Det får ingen betydning for gyldigheten av fylkesnemndas vedtak at forhandlingsmøtet avholdes senere enn fire uker etter at saken er mottatt, jf. formuleringen «hvis mulig».

Annet ledd

Annet ledd gir adgang til å avgjøre en sak på grunnlag av sakens dokumenter uten forutgående muntlige forhandlinger. Det oppstilles to alternative vilkår for slik behandling.

Samtykke

For det første kan saken avgjøres uten forhandlingsmøte når partene samtykker og hensynet til en betryggende saksbehandling ikke er til hinder for det. Bestemmelsen korresponderer med § 7-5 annet ledd, som gir nemndsleder adgang til å beslutte at en sak skal avgjøres av nemndsleder alene etter de samme vilkår. Sett i sammenheng innebærer bestemmelsene at nemndsleder kan avgjøre saken alene og på grunnlag av saksdokumentene når partene samtykker og nemndsleder etter en konkret vurdering finner at hensynet til en betryggende saksbehandling ikke taler imot det.

Endringssaker

For det andre kan en sak avgjøres uten forhandlingsmøte når saken gjelder krav om endring i et tidligere vedtak eller dom, som for eksempel krav om opphevelse av et tidligere vedtak om omsorgsovertakelse eller endring i et tidligere samværsvedtak. Slike endringssaker kan avgjøres uten forhandlingsmøte uavhengig av partenes samtykke, men det er et vilkår at nemndsleder finner slik behandling ubetenkelig sett hen til sakens tema, vanskelighetsgrad, behovet for fagkyndighet og hensynet til en forsvarlig behandling. I forarbeidene[301] er det forutsatt at momenter som kan få betydning for hvorvidt saken skal avgjøres uten forhandlingsmøte, er om partene samtykker eller ikke, samt om det foreligger nye opplysninger av betydning i saken. I forarbeidene[302] er det forut-

301 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 131.

302 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 128.

satt at partenes syn på hvorvidt saken skal avgjøres av nemndsleder alene, bør være av betydning, men ikke av avgjørende betydning for nemndsleders beslutning.

Det forutsettes videre at nemndsleder skal foreta en helhetlig og samlet vurdering av forholdene i den enkelte sak. Også denne bestemmelsen korresponderer med en tilsvarende hjemmel for nemndsleder til å beslutte at endringssaker kan avgjøres av nemndsleder alene, jf. § 7-5 tredje ledd. På samme måte, og antakelig også i enda større grad, tilsier rettssikkerhetshensyn at adgangen til å avgjøre en sak uten forhandlingsmøte uten partenes samtykke først og fremst benyttes i de tilfeller det ikke er lagt frem nye opplysninger av betydning i saken og hvor den tidligere avgjørelsen derfor vil bli opprettholdt. Det kan neppe anses som «ubetenkelig» at saken avgjøres uten forhandlingsmøte når det gjøres inngrep i den private parts rettigheter i henhold til gjeldende vedtak eller dom, som for eksempel begrensninger i en samværsrett.

Ved endringslov av 7. august 2015 nr. 82 kan også pålegg om hjelpetiltak etter § 4-4 tredje ledd vedtas uten forhandlingsmøte. Endringen har i skrivende stund ikke trådt i kraft. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Tredje ledd

Etter tredje ledd kan en sak avgjøres på grunnlag av en kombinasjon av muntlig og skriftlig behandling. Vilkårene for slik behandling er de samme som vilkårene for skriftlig behandling, det vil si at partene samtykker, eller at saken gjelder krav om endring i tidligere vedtak eller dom med de tilleggsvilkårene som er oppstilt i annet ledd bokstavene a) og b). I forarbeidene[303] er det vist til at en kombinasjon av skriftlig og muntlig behandling blant annet kan være aktuelt i endringssaker der det foreligger nye opplysninger av ikke helt uvesentlig betydning. I slike saker kan det være hensiktsmessig å holde et kort forhandlingsmøte som er konsentrert om de nye opplysningene, men hvor saken for øvrig avgjøres på grunnlag av sakens dokumenter. Også denne bestemmelsen må ses i sammenheng med § 7-5. Kombinert skriftlig og muntlig behandling kan gjennomføres av nemndsleder alene dersom vilkårene i § 7-5 annet eller tredje ledd er til stede, alternativt av en nemnd bestående av tre eller fem medlemmer etter bestemmelsen i § 7-5 første ledd.

303 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 68–69.

§ 7-15. Gjennomføringen av forhandlingsmøte

Nemndsleder styrer forhandlingsmøtet og påser at det gjennomføres i henhold til de rammer som er fastsatt. For øvrig gjelder tvisteloven § 9-15 tilsvarende så langt den passer.

Det er i første punktum nedfelt en bestemmelse om at det er nemndsleder som styrer forhandlingsmøtet. Dette innebærer blant annet at nemndsleder skal påse at forhandlingsmøtet gjennomføres i henhold til fastsatte rammer. Rammene for forhandlingsmøtet vil være de rettslige og faktiske temaer som kommunens forslag bygger på, og som er relevante for det vedtaket fylkesnemnda skal fatte. Videre vil de saksstyrende avgjørelser og beslutninger som nemndsleder har tatt under saksforberedelsen, være med på å angi rammene for forhandlingsmøtet. Rammene for forhandlingsmøtet forutsettes trukket opp gjennom den korte redegjørelsen nemndsleder innledningsvis skal ha, jf. tvisteloven § 9-15 første ledd. Etter tvisteloven § 9-11 skal det utarbeides en fremdriftsplan som setter tidsmessige rammer for de forskjellige ledd i forhandlingene. Denne bestemmelsen er ikke gitt direkte anvendelse for saker i fylkesnemnda, men det er nødvendig at også fylkesnemndas forhandlingsmøter gjennomføres etter en fastsatt tidsplan.

Det er i forarbeidene til tvisteloven[304] reist spørsmål om hvorvidt det er fare for tap av tillit til rettens innsikt i saken når dommeren innledningsvis skal gjennomgå påstander og påstandsgrunnlag. Den samme problemstillingen gjør seg gjeldende for fylkesnemndene. Justisdepartementet fant imidlertid at det ikke var noen slik fare, og anså det som betryggende at partene straks kan komme med korrigeringer og suppleringer. Justisdepartementet anså det også som naturlig at meddommere ved oppstart av møtet har mindre innsikt i saken enn rettens leder, som ikke bare skal avgjøre saken, men også stå for saksstyringen under hovedforhandlingen. Tilsvarende betraktninger vil være relevante også for fylkesnemnda, der nemndsleder ved oppstart av et forhandlingsmøte nødvendigvis vil ha mer innsikt i saken enn de øvrige medlemmene av nemnda.

Barnevernssaker er saker uten fri rådighet. Nemnda har således både under saksforberedelsen og i forhandlingsmøtet ansvaret for at saken blir tilstrekkelig opplyst. Nemndsleder har også et ekstra ansvar for å gi partene nødvendig veiledning. At sakene er uten fri rådighet, innebærer dessuten at nemndsleder kan se bort fra partenes enighet om faktiske forhold. Det vises til § 7-3 annet ledd, henholdsvis bokstavene a), d) og e).

304 Ot.prp. nr. 51 (2005–2006) s. 191.

Tvisteloven § 11-4 siste punktum bestemmer at retten i saker uten fri rådighet bare kan avgjøre de krav som er reist i saken. Tilsvarende har partene i saker for fylkesnemnda rådighet over hvilke spørsmål det skal fattes vedtak om. Partene står dessuten fritt til å trekke saken også etter at forhandlingene i fylkesnemnda er påbegynt. Det vises til Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 74, der det ble lagt til grunn at fylkesnemnda ikke kan fortsette behandlingen av en sak når partene vil trekke den.

Møtebok

I Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 74 er det lagt til grunn at hensynet til en forsvarlig saksbehandling tilsier at nemndsleder under forhandlingsmøtet fører møtebok. Tvisteloven § 13-5 til og med § 13-9 om rettsbøker er ikke gitt tilsvarende anvendelse i fylkesnemnda, men særlig § 13-6 om rettsbokens innhold gir nyttig veiledning også for hva som skal føres i fylkesnemndas møtebok.

Tvisteloven § 9-15

Annet punktum viser til tvisteloven § 9-15 som er gjort gjeldende så langt den passer. Tvisteloven § 9-15 angir i ti ledd innholdet i hovedforhandling i sivil sak i den rekkefølge de forskjellige handlinger normalt gjennomføres:

Tvisteloven § 9-15 første ledd lyder: «Påstander, påstandsgrunnlag og bebudet bevisføring klarlegges av retten.»

Tilsvarende anvendelse for fylkesnemnda innebærer at nemndsleder innledningsvis redegjør for kommunens forslag til tiltak, hvilke rettsregler og i korthet hva slags faktum forslaget bygger på. Faktumbeskrivelsen må i denne sammenheng kunne sammenfattes til å eksempelvis opplyse om at det anføres omfattende rusmisbruk og/eller alvorlig psykiatri hos foreldrene. Nemndsleder skal tilsvarende redegjøre for privat parts påstand og også hva denne rettslig og i korthet faktisk bygger på.

Tvisteloven § 9-15 annet ledd lyder: «Saksøkeren gir en konsentrert saksframstilling med gjennomgåelse av dokumentbevis og andre bevis som ikke skal gis gjennom forklaringer eller befaring.»

Bestemmelsen tar sikte på å begrense lengden på saksøkers innledningsforedrag. For saksbehandlingen i fylkesnemnda innebærer bestemmelsen tilsvarende at kommunen skal presentere saken for nemnda på en konsentrert måte. Dette forutsetter blant annet at det på forhånd, så langt det er mulig, er klarlagt hva partene er enige om, og hva de er uenige om. Da barnevernssaker er saker uten fri rådighet, må også relevante fakta det er enighet om, belyses, men omfanget av bevisførselen vil da kunne begrenses. Saken må fremstilles kronologisk og oversiktlig. Dreier det seg om en sak med en lang forhistorie, må de hovedpunkter eller hovedlinjer som er av betydning for forslaget, kunne presenteres uten for mange detaljer. Også i disse sakene må hovedtyngden av saksfremstillingen legges opp mot den aktuelle situasjonen.

Barnevernloven § 7-12 tredje ledd bestemmer at nemndsleder under saksforberedelsen kan pålegge kommunen å inngi en kortfattet kronologisk eller annen systematisk redegjørelse for hele eller deler av de faktiske forhold. Dette er et virkemiddel nemndsleder er gitt i de tilfeller der kommunen i sin oversendelse til fylkesnemnda ikke har lagt tilstrekkelig arbeid i å presentere faktum på en oversiktlig måte.

Innledningsforedrag

Kommunen skal gjennom innledningsforedraget redegjøre for sakens faktum og gjennomgå bevis. Det fremgår av bestemmelsen at bevisgjennomgangen skal begrenses til de bevis som ikke skal gis gjennom forklaringer og befaring. Befaring er neppe særlig praktisk i barnevernssaker. Det er praktisk nyttig at det av bestemmelsen fremgår at parters og vitners forklaringer ikke skal foregripes i innledningsforedraget. Dette vil medføre dobbeltbehandling og urasjonell tidsbruk.

En gjennomgang av et dokument betyr ikke nødvendigvis at hele eller deler av dokumentet må leses opp. Oftest vil det være tilstrekkelig at det refereres til det som i dokumentet er selve bevispoenget. Bare der ordlyden i dokumentet er avgjørende eller av stor betydning, må dokumentet eller deler av dette leses opp, jf. kommentarene til § 7-17. Innledningsforedraget skal i minst mulig grad inneholde argumentasjon, nærmere om dette i Schei (2013).

Tvisteloven § 9-15 tredje ledd lyder: «Saksøkte gis anledning til å framstille sitt syn. Innlegget skal fortrinnsvis begrenses til korrigeringer og suppleringer.»

Etter denne bestemmelsen skal saksøkte ikke foreta en selvstendig gjennomgang av saken, men fortrinnsvis begrense seg til å korrigere og supplere saksøkers saksfremstilling. Bestemmelsen bygger på den forutsetning at mye på dette tidspunkt er avklart mellom partene. Barnevernssaker er imidlertid rike på faktaopplysninger. Det vil derfor antakelig oftere enn i andre sakstyper for domstolene være naturlig å gi private parter anledning til å gi en sammenhengende redegjørelse for sitt syn, men da selvsagt slik at fakta det er enighet om ikke gjentas.

Partsforklaringer

Tvisteloven § 9-15 fjerde ledd lyder: «Partene avgir forklaring. Når ikke særlige grunner tilsier noe annet, forklarer saksøkeren seg først.»

Partsavhørene i fylkesnemnda er i liten grad regulert. Barnevernloven har ingen egne bestemmelser, og det følger av barnevernloven § 7-17 at tvisteloven kapittel 23 om parters møte- og forklaringsplikt ikke er gitt tilsvarende anvendelse for fylkesnemnda. I tvisteloven kapittel 23 henvises det til flere bestemmelser i kapittel 24 om vitnebevis som er gitt anvendelse for parter. Lovens systematikk medfører at heller ikke disse bestemmelsene er gitt direkte anvendelse for fylkesnemnda.

Det vil likevel være naturlig å følge de mer praktisk rettede bestemmelsene i kapittel 24 også ved avhør av private parter.

Privat part uteblir

Partene innkalles til fylkesnemnda, normalt ved forkynning, jf. barnevernloven § 7-7. Private parter har ikke møte- og forklaringsplikt. Dette må ses i sammenheng med bestemmelsen i barnevernloven § 7-7 om at en sak kan behandles når en privat part som er lovlig innkalt, uteblir.

Saksøker forklarer seg først

Saksøker vil normalt være offentlige part, og det vil dermed være den som representerer kommunens barneverntjeneste, som forklarer seg først. Private parter, som kan være én eller flere i samme sak, forklarer seg deretter.

Partsavhøret er bevis

Partsavhøret regnes som bevis. Tvisteloven § 21-7 er gitt tilsvarende anvendelse i fylkesnemnda, jf. barnevernloven § 7-17 første ledd bokstav a). Det følger av bestemmelsen at partene bare kan føre bevis om, og dermed også bare forklare seg om, faktiske forhold som kan være av betydning for den avgjørelse som kan treffes. Forklaring om andre forhold kan avskjæres.

Særregler for privat part

Private parter i fylkesnemnda har som nevnt verken møte- og forklaringsplikt. De har heller ikke sannhets- og opplysningsplikt etter tvisteloven § 21-4, jf. barnevernloven § 7-17, som ikke gir tvisteloven § 21-4 tilsvarende anvendelse. Det er en naturlig konsekvens av de nevnte unntak at heller ikke tvisteloven § 24-4 om plikt til å forberede forklaring og ta med bevis er gjort gjeldende.

Tvistelovens regler om formaning og forsikring av parter er ikke gitt tilsvarende anvendelse for partene i fylkesnemnda. Det er i forarbeidene til barnevernloven § 7-17[305] lagt til grunn at private parter som velger å forklare seg, likevel skal oppfordres til å forklare seg sannferdig og opplyses om at falsk forklaring er straffbart, jf. straffeloven § 221. At det ikke samtidig er nevnt at det skal mottas forsikring fra private parter, er en naturlig konsekvens av at private parter verken har møteplikt eller plikt til å bidra til å opplyse saken. Det vises også til bestemmelsen i tvisteloven § 36-6 første ledd om at retten kan unnlate å motta forsikring fra private parter i sak om overprøving av administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren, det vil si også fylkesnemndas vedtak.

Offentlig part

Tvistelovens vanlige regler for partsavhør er ikke gjort gjeldende i fylkesnemnda. Unntaket er gjort generelt, men har sin begrunnelse i hensynet til private parter. Det vil være urimelig om offentlige parter i barnevernssaker skal kunne opptre og forklare seg under mindre ansvar i fylkesnemnda enn for retten ved senere overprøvinger av fylkesnemndas vedtak og ved rettslig behandling av andre type spørsmål. Det må derfor være klart at offentlige parter i saker for fylkesnemnda har både møte- og forklaringsplikt og plikt til å bidra til sakens opplysning. Av dette følger at de også har plikt til å forberede sin forklaring

305 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 132 venstre spalte.

og ta med bevis. Offentlige parter i fylkesnemnda må også før de forklarer seg, avgi forsikring i tråd med tvisteloven § 23-2 annet ledd sammenholdt med § 24-8 fjerde ledd.

Påbud om å forlate møterommet ved partsavhør

Tvisteloven § 24-7 gir retten anledning til å gi en part eller en annen tilstedeværende person påbud om å forlate rettssalen dersom den har grunn til å frykte at et vitne ellers ikke vil gi en uforbeholden forklaring. Denne bestemmelsen er gitt tilsvarende anvendelse for fylkesnemnda. Tvisteloven har en tilsvarende bestemmelse når det er grunn til å frykte at en part på grunn av en annen parts tilstedeværelse ikke vil gi en uforbeholden forklaring. Problemstillingen er praktisk ved partsavhør i fylkesnemnda. Tvistelovens bestemmelse må kunne gi veiledning også for fylkesnemndas virksomhet, selv om bestemmelsen ikke er gitt tilsvarende anvendelse i fylkesnemnda.

Tvisteloven § 9-15 femte ledd lyder: «Vitner avhøres.»

Det følger av barnevernloven § 7-17 at tvisteloven kapittel 24 om vitnebevis i sin helhet er gitt tilsvarende anvendelse i fylkesnemnda.

Innledning til vitneavhør

Innledning til vitneavhør er regulert i tvisteloven § 24-8.

Tvisteloven § 24-8 første ledd lister opp personalia vitnet skal spørres om: navn, fødselsår og -dag, stilling, adresse (alternativt arbeidssted) og forhold til partene. Det kan også spørres om andre omstendigheter som kan være av betydning for å vurdere forklaringen. I saker for fylkesnemnda kan det for eksempel være av betydning å vite hva slags fagbakgrunn vitnet har.

Tvisteloven § 24-8 annet ledd åpner for, når vitnet eller dets nærmeste står i fare for å bli utsatt for alvorlige straffbare forhold eller velferdstap, at det kan besluttes at opplysning om bopel eller arbeidssted bare skal opplyses skriftlig. I fylkesnemnda vil fosterforeldre eller institusjonsansatte ha det samme behovet når barnet er plassert på sperret adresse.

Det følger av tvisteloven § 24-8 tredje ledd at vitner skal veiledes dersom det foreligger forhold som tilsier at vitnet har begrenset forklaringsplikt.

Etter tvisteloven § 24-8 fjerde ledd skal vitnet før det forklarer seg, formanes om å gi en sannferdig og fullstendig forklaring, og vitnet skal gjøres kjent med det ansvar som følger av falsk forklaring og forsikring. Deretter skal vitnet stående avgi forsikring på ære og samvittighet.

Gjennomføring av vitneavhør

Gjennomføringen av vitneavhøret er regulert i tvisteloven § 24-9.

Tvisteloven § 24-9 første ledd regulerer i hvilken rekkefølge parter og retten (fylkesnemnda) skal avhøre vitnet. Utgangspunktet er at vitnet avhøres først av parten som har innkalt vitnet, deretter av andre parter og til slutt av fylkesnemnda, mens vitner innkalt av fylkesnemnda avhøres først av fylkesnemnda. Loven åpner imidlertid for en annen rekkefølge.

Tvisteloven § 24-9 annet ledd bestemmer at vitner skal forklare seg muntlig.

Det er altså ikke adgang til å lese opp en ferdig forberedt forklaring. Loven foreskriver at vitnet skal gi en sammenhengende forklaring om hele eller deler av saksforholdet før mer detaljerte spørsmål stilles. Dette forutsetter at vitnet på forhånd har en rimelig klar forståelse av hva som er relevant for den avgjørelsen som skal fattes.

Det følger av tvisteloven § 24-9 tredje ledd at vitnet kan bruke notater til støtte for hukommelsen. Vitnet må samtidig opplyse når, hvem og til hvilket formål notatet er gjort. Dette innebærer at det kun kan benyttes notater som lar seg identifisere. Når det i medhold av tvisteloven § 21-12 er gitt anledning til å legge frem skriftlig forklaring, kan vitnet vise til denne, men vitnet må i tillegg svare på spørsmål fra partene og fylkesnemnda.

Tvisteloven § 24-9 fjerde ledd innebærer at fylkesnemnda har ansvar for å påse at avhøret skjer på en måte som er egnet til å få frem en klar og sannferdig forklaring, og som tar hensyn til vitnet. Det følger videre av fjerde ledd annet punktum at vitner ikke skal spørres ut på en måte som innbyr til svar i en bestemt retning. Ledende spørsmål må dermed unngås. Bestemmelsen åpner imidlertid for unntak når det er behov for å undersøke påliteligheten av opplysninger vitnet tidligere har gitt, og når andre særlige grunner gjør det forsvarlig. Det fremgår av fjerde ledd siste punktum at spørsmål som ikke angår saken, skal avvises.

Av tvisteloven § 24-9 femte ledd følger at fylkesnemnda skal overta avhøret dersom det foregår på en utilfredsstillende måte, eller andre grunner taler for det.

Barn som vitner

Barn som vitner er regulert i tvisteloven § 24-10.

Det følger av tvisteloven § 24-10 første ledd at det er fylkesnemnda som avgjør om barn under 12 år som er begjært innkalt som vitne, skal avhøres. Avgjørelsen skal bygge på en avveining av hensynet til barnet og sakens opplysning. Barnet skal innkalles bare når det er grunn til å tro at det kan avhøres.

Tvisteloven § 24-10 annet ledd regulerer situasjonen når vitnet er et barn under 16 år. Fylkesnemnda skal i slike tilfeller bestemme hvordan avhøret skal gjennomføres, under hensyn til barnets interesser og til en forsvarlig opplysning av saken. Barnet skal ikke avgi forsikring.

Tvisteloven § 24-10 tredje ledd foreskriver at barnets verge eller annen foresatt skal gis mulighet til å være til stede under avhøret hvis særlige grunner ikke taler mot det.

Alvorlig sinnslidende og psykisk utviklingshemmede som vitner

Tvisteloven har i § 24-11 en egen bestemmelse om avhør av alvorlig sinnslidende og psykisk utviklingshemmede i betydelig grad. Bestemmelsen i tvisteloven § 24-10 om avhør av barn er gitt tilsvarende anvendelse.

Tvisteloven § 9-15 sjette ledd lyder: «Det foretas annen bevisføring, herunder avhør av sakkyndige.»

Etter vitneførselen føres andre bevis. På dette trinn i prosessen avhøres sakkyndige som fylkesnemnda selv har funnet det nødvendig å oppnevne.

Tvisteloven § 9-15 syvende ledd lyder: «Partene får ordet to ganger hver til avsluttende innlegg. Saksøkeren får ordet først hvis ikke retten av særlige grunner bestemmer noe annet.»

Når partene har sine avsluttende innlegg, er bevisførselen avsluttet. Partene skal derfor på dette tidspunkt ikke presentere nye opplysninger av bevismessig betydning. Dersom dette likevel gjøres, og motparten protesterer, kan dette medføre at prosessen må forlenges fordi motparten må få anledning til å kommentere, eventuelt imøtegå, opplysningene.

Tvisteloven § 9-15 åttende ledd lyder: «Retten kan fastsette en annen rekkefølge for de enkelte ledd under hovedforhandlingen. Det kan bare skje bevisføring etter partenes innlegg etter sjuende ledd hvis partene samtykker eller i hovedforhandlingen får anledning til å argumentere for sitt syn på denne bevisføringen etter at den er foretatt. I særlig omfattende saker kan retten fastsette at det skal forhandles om ett eller flere krav eller tvistepunkter av gangen, slik at alle eller flere av de enkelte ledd gjentas flere ganger.»

Denne bestemmelsen åpner for en mer fleksibel prosess. Bestemmelsen innebærer at fylkesnemnda kan bestemme at de ulike ledd i forhandlingsmøtet kan gjennomføres i en annen rekkefølge enn det som er lovens utgangpunkt. Adgangen til bevisførsel etter partenes avsluttende innlegg er imidlertid også etter denne bestemmelsen sterkt begrenset.

Tvisteloven § 9-15 niende ledd lyder: «Dersom det under hovedforhandlingen ikke er mulig å føre bevis partene har krav på blir ført, kan retten, om det gir en forsvarlig behandling, gjennomføre hovedforhandlingen slik at bare denne bevisføringen og argumentasjonen til den gjenstår. Den videre behandling skjer i rettsmøte om ikke partene samtykker i at de skal gi skriftlige innlegg.»

Det kan oppstå situasjoner som gjør at det ikke er mulig å få ført et bebudet bevis. Det kan for eksempel dreie seg om et sentralt vitne som er blitt forhindret fra å forklare seg for nemnda innenfor rammene av forhandlingsmøtet. Ovennevnte bestemmelse gir fylkesnemnda anledning til å la denne delen av bevisførselen og argumentasjonen knyttet til denne, gjenstå. Den videre behandling vil da normalt skje i nytt forhandlingsmøte, men det er også åpnet for at partene kan samtykke til skriftlige innlegg. Slik utsettelse av bevisførsel kan bare skje dersom det gir en forsvarlig behandling. Adgangen til å sluttføre behandlingen ved skriftlige innlegg har neppe noen selvstendig praktisk betydning for fylkesnemnda. Det vises til at barnevernloven § 7-14 tredje ledd, sammenholdt med

annet ledd, hjemler adgang til en kombinasjon av muntlig og skriftlig behandling.

Tvisteloven § 9-15 tiende ledd lyder: «Dersom skriftlig materiale utgjør vesentlige deler av avgjørelsesgrunnlaget, kan retten bestemme at partene i stedet for innlegg etter annet og tredje ledd skal holde hovedinnlegg, med gjennomgåelse av saken og med faktisk og rettslig argumentasjon, umiddelbart etter kartlegging etter første ledd. Ved avslutningen av forhandlingene får partene da ordet til et kortere innlegg hver, som skal begrenses til det som kom fram i den annen parts innlegg og den etterfølgende bevisføring.»

Bestemmelsen har som formål å forkorte prosessen ved å forhindre at partene holder to omfattende innlegg i saker der det skriftlige materialet utgjør vesentlige deler av avgjørelsesgrunnlaget. Også for fylkesnemnda kan det forekomme saker der en partsforklaring eller et vitnebevis er det eneste ikke-skriftlige materiale i saken. I slike saker bør partenes innledning kunne bygges opp slik at det avsluttende innlegget begrenses til supplerende argumentasjon.

§ 7-16. Lukkede dører

Fylkesnemndas møter holdes for lukkede dører.

Nemnda kan likevel, når partene begjærer det eller samtykker, og nemnda finner dette ubetenkelig, beslutte at møtet skal holdes helt eller delvis for åpne dører.

På samme vilkår som i annet ledd kan nemnda beslutte at

a) bestemte personer med tilknytning til en part, eller i opplæringsøyemed, kan overvære forhandlingene, og

b) bestemte personer kan overvære forhandlingene og rådslagningsmøtet i forskningsøyemed.

Alle tilstedeværende har taushetsplikt og referatforbud med mindre nemnda bestemmer noe annet.

Første ledd

Første ledd slår fast hovedregelen om at fylkesnemndas møter skal holdes for lukkede dører. Normalt vil det være bare sakens parter med advokater og fylkesnemndas medlemmer som følger hele møteprosessen. Begrensningen er begrunnet i at sakene som behandles i fylkesnemnda, berører svært personfølsomme temaer, som partene har krav på vern mot innsyn i. Det vises til at taushetspliktbestemmelsen i barnevernloven § 6-7 gjelder også for fylkesnemndas virksomhet.

Annet ledd

Etter annet ledd kan fylkesnemnda beslutte at møtet helt eller delvis skal holdes for åpne dører. Forutsetningen er for det første at partene begjærer det eller samtykker, og for det andre at nemnda finner det ubetenkelig.

Den første forutsetningen er oppfylt når samtlige parter fremmer en begjæring om åpne dører, og når selve begjæringen kommer fra en av partene, og de andre samtykker. Bestemmelsens ordlyd åpner også for at samtlige parter kan samtykke til åpne dører. Dette forutsetter at initiativet til åpne dører kommer fra andre enn sakens parter. Det er neppe særlig praktisk at fylkesnemnda selv vil ta et slikt initiativ.

Den andre forutsetningen er at nemnda finner det ubetenkelig å la møtet foregå helt eller delvis for åpne dører. Det er i Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 502 forutsatt at den tilsvarende regelen i tvisteloven § 36-7 i kapitlet om administrative tvangsvedtak skal være en snever unntaksregel. Det er i forarbeidene[306] vist til tvistelovens bestemmelse på dette punkt. «Ubetenkelig» skal dermed tolkes strengt, og unntaksregelen i annet ledd er tenkt å komme til anvendelse kun i sjeldne tilfeller.

Tredje ledd

Tredje ledd åpner for at andre enn sakens parter kan være til stede under møtet. Slike «andre» dekker etter bokstav a) to typetilfeller: personer med tilknytning til en part og personer med et opplæringsbehov. Etter bokstav b) kan bestemte personer i forskningsøyemed overvære både forhandlingsmøtet og rådslagningen.

Begrensningene er de samme som etter annet ledd. Partene må således enten ha fremsatt begjæring om at andre skal være til stede eller ha samtykket til det, og nemnda må i tillegg ha vurdert vedkommendes tilstedeværelse som ubetenkelig.

Bestemte personer med tilknytning til en part vil kunne være en venn, et familiemedlem, eller en annen person, herunder en tillitsperson for barn som er part i saken (jf. § 4-1 annet ledd), som parten ønsker å ha med seg i møtet. Denne unntaksregelen må være forbeholdt de private parter.

Aktuelle personer med behov for å være til stede i opplæringsøyemed vil først og fremst være ansatte i barneverntjenesten og advokatfullmektiger som selv skal føre saker i fylkesnemnda. Ønske om tilstedeværelse har også kommet

306 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 131.

fra studenter innenfor de aktuelle fagområder, og fra ansatte som arbeider på de aktuelle fagfeltene i departement, hos Fylkesmannen og hos Sivilombudsmannen.

Hvorvidt det vil være ubetenkelig å la andre enn partene være til stede, må bero på en konkret vurdering, der hovedhensynet må være at møtet skal avvikles på en effektiv og for partene hensynsfull måte. Det er et poeng i seg selv at det ikke er for mange som deltar i møtet. Det fremgår av forarbeidene[307] at å la en enkelt saksbehandler være til stede i opplæringsøyemed, ofte vil være «ubetenkelig», mens tilstedeværelse av flere kan være betenkelig.

Dersom flere parter i samme sak ønsker å ha med seg utenforstående, vil dette tale imot å tillate deres tilstedeværelse. Det må også tas høyde for at private parter kan oppleve det som vanskelig å si nei når spørsmålet om andre personers tilstedeværelse først er reist. Selv om alle tilstedeværende etter fjerde ledd har taushetsplikt og referatforbud, vil hensynet til personvernet likevel måtte være et sentralt moment for vurderingen. Normalt gir møter i fylkesnemnda innsyn i mye taushetsbelagt informasjon, ikke bare om sakens parter, men også om de barna saken gjelder. Mye av informasjonen vil dessuten berøre forholdet til tredjepersoner som ikke direkte har noe med saken å gjøre. Et annet viktig hensyn er behovet for å få saken best mulig opplyst gjennom ubundne parts- og vitneforklaringer. Det må derfor vurderes om forklaringene kan tenkes å bli påvirket av at andre er til stede.

Bokstav b) tar sikte på å ivareta forskningens behov for innsyn i prosessene i fylkesnemnda, og nemnda kan tillate at bestemte personer i forskningsøyemed kan være til stede både under forhandlingsmøte og rådslagning. Også forskere er imidlertid avhengig av at partene samtykker til deres tilstedeværelse, og at nemnda finner deres nærvær ubetenkelig.

Fjerde ledd

Det følger av fjerde ledd at alle tilstedeværende i utgangspunktet har taushetsplikt og forbud mot å referere fra møtet. Det må forutsettes at en nemndsleder som tillater andre enn partene å være til stede, også informerer om disse restriksjonene. Bestemmelsen åpner for at nemnda kan oppheve taushetsplikten og referatforbudet.

307 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 131.

§ 7-17. Bevis

For fylkesnemndene gjelder følgende regler i tvisteloven tilsvarende så langt de passer:

a) kapittel 21 om alminnelige regler om bevis, unntatt § 21-4,
b) kapittel 22 om bevisforbud og bevisfritak,
c) kapittel 24 om vitnebevis,
d) kapittel 25 om sakkyndighetsbevis,
e) kapittel 26 om realbevis, og
f) kapittel 27 om bevisopptak i rettssak.

Sakkyndighetsbevis kan bare legges til grunn av fylkesnemnda om det har vært vurdert av Barnesakkyndig kommisjon, jf. § 2-5.

De fleste av tvistelovens bestemmelser om bevis er gitt tilsvarende anvendelse for fylkesnemnda.

Paragraf 7-17 gir en generell henvisning til tvistelovens bevisregler. Dette innebærer at det også henvises til en del regler som det ikke vil være praktisk behov for i fylkesnemndene. Dette er det tatt høyde for i bestemmelsen, idet reglene skal anvendes «så langt de passer».

Tvisteloven kapittel 21

Tvisteloven kapittel 21 om alminnelige regler om bevis er gitt tilsvarende anvendelse. Dette innebærer blant annet at partene har rett til å føre de bevis de ønsker, jf. tvisteloven § 21-2, og at fylkesnemnda har plikt til å sørge for at bevisførselen gir et faktisk forsvarlig avgjørelsesgrunnlag, jf. tvisteloven § 21-3.

Tvisteloven § 21-4, som gjelder partenes sannhets- og opplysningsplikt, er ikke gitt tilsvarende anvendelse for fylkesnemnda, fordi de private parter ikke har forklaringsplikt eller plikt til å bidra til sakens opplysning. Dersom en privat part velger å forklare seg, skal han eller hun oppfordres til å forklare seg sannferdig og opplyses om at falsk forklaring er straffbart. Straffbarheten følger i dette tilfellet av straffeloven § 221. Andre enn de private partene har imidlertid forklaringsplikt, jf. tvisteloven § 21-5.

Av § 21-6 følger at partene skal opplyse i bevistilbud hvilke bevis de vil føre, og at det skal redegjøres for hvilken informasjon som vil bli gitt ved beviset. Det skal således være klart hvilke bevis som vil bli ført, og hva som ønskes oppnådd ved beviset, før forhandlingsmøtet.

Paragraf 21-7 gir begrensninger i retten til å føre bevis. Bestemmelsen gir en generell begrensning til bevis som kan være av betydning for den avgjørel-

sen som skal treffes, og nemndsleder kan i medhold av denne bestemmelsen nekte bevis som ikke er egnet til å styrke avgjørelsesgrunnlaget nevneverdig. I medhold av § 21-8 kan fylkesnemnda også nekte bevis ført når den varslede bevisføring ikke står i rimelig forhold til betydningen av avgjørelsen.

Bevisumiddelbarhetsprinsippet er nedfelt i § 21-9 og innebærer at i saker som avgjøres i forhandlingsmøte, skal bevisene føres direkte for fylkesnemnda. Dette prinsippet modifiseres noe av reglene om fjernavhør i § 21-10 og reglene om adgangen til å bruke skriftlige forklaringer som bevis i § 21-12.

Paragraf 21-10 gir hjemmel til å avhøre parter og vitner ved telefonavhør. Det fremgår av bestemmelsen at fjernavhør ikke bør foretas dersom forklaringen er særlig viktig, eller hvor andre forhold gjør det betenkelig.

Skriftlig forklaring

Det er ikke gjort unntak fra tvisteloven § 21-12, slik Fylkesnemndsutvalget foreslo. Dette innebærer at skriftlige forklaringer i saken bare kan føres som bevis dersom partene er enige om det, eller hvis de gis adgang til å avhøre den som har gitt forklaringen. Det følger også av bestemmelsen at beviset ikke kan føres før det er klart at den som har avgitt den skriftlige forklaringen, møter for fylkesnemnda. Det er forutsatt i forarbeidene[308] at det skal være mulig å dokumentere forklaringen før vitnet er fysisk til stede. Det er tilstrekkelig at det kan dokumenteres at vitnet er innkalt, og at det kan bekreftes at vitnet vil møte. Dersom vitnet likevel ikke møter, må det vurderes om saken skal utsettes, eller om forklaringen likevel kan føres etter tvisteloven § 21-12 annet ledd siste punktum. Etter denne bestemmelsen kan en skriftlig forklaring føres som bevis hvis det er umulig å avhøre den som har gitt forklaringen, og føring av beviset ikke strider mot lovens formål. Slike skriftlige forklaringer kan derfor ikke vedlegges kommunens begjæring om tiltak, men kan først legges frem for fylkesnemnda når det er klart at personlig avhør for fylkesnemnda vil finne sted, eller at personlig avhør ikke blir nødvendig fordi den private part samtykker i fremleggelsen. Fordelen med skriftlige forklaringer er at vitneforklaringen kan konsentreres om de viktige punktene i forklaringen.

Begrensningen i adgangen til å føre skriftlige forklaringer som bevis gjelder bare forklaringer «i saken», jf. tvisteloven § 21-12 annet ledd annet punktum. Dette innebærer at skriftlige uttalelser som er gitt under tidligere stadier av saken, for eksempel i forbindelse med barneverntjenestens undersøkelser, kan legges frem uavhengig av tvisteloven § 21-12. Skjæringspunktet for hvilke forklaringer som må anses å være avgitt «i saken», må antakelig være det tids-

308 Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 208.

punkt barneverntjenesten besluttet å fremme saken for fylkesnemnda, og ikke fra det tidspunkt saken faktisk oversendes fylkesnemnda.

Tvisteloven kapittel 22

Også kapittel 22 om bevisforbud og bevisfritak er gitt tilsvarende anvendelse. Tvisteloven § 22-3 inneholder bevisforbud om opplysninger som er undergitt lovbestemt taushetsplikt, og § 22-5 inneholder bevisforbud for særlige yrkesutøvere med profesjonsbestemt taushetsplikt. I barnevernsaker har imidlertid ansatte i offentlig forvaltning og en rekke av de yrkesutøvere som er oppregnet i § 22-5, herunder helsepersonell, opplysningsplikt i medhold av barnevernloven § 6-4. I disse tilfellene går opplysningsplikten etter barnevernloven § 6-4 foran tvistelovens bestemmelser om bevisforbud, da opplysningsplikten også gjelder overfor fylkesnemnda, nærmere om dette under kommentarene til § 6-4. Taushetsbelagte opplysninger som faller utenfor opplysningsplikten etter § 6-4, vil imidlertid omfattes av bestemmelsene i tvisteloven. Dette innebærer at opplysninger om mindre alvorlige forhold enn de som er oppregnet i § 6-4, bare kan gis dersom den som har krav på taushet, samtykker, eller dersom det enkelte fagdepartement (eventuelt fylkesmannen etter delegasjon) gir fritak for taushetsplikten.

En parts ektefelle, samboer, foreldre, barn og søsken kan nekte å gi opplysninger som er meddelt dem av parten, og fylkesnemnda kan frita en parts forlovede, fosterforeldre, fosterbarn og fostersøsken for slik opplysningsplikt, jf. tvisteloven § 22-8.

Tvisteloven kapittel 23

Kapittel 23 om parters møte- og forklaringsplikt er ikke gitt tilsvarende anvendelse for fylkesnemnda, fordi de private parter i saker for fylkesnemnda ikke har forklaringsplikt. Det vises for øvrig til kommentarene til § 7-15, der den praktiske gjennomføringen av partsavhør er nærmere omtalt.

Tvisteloven kapittel 24

Kapittel 24 om vitnebevis er gitt tilsvarende anvendelse. Dette innebærer at enhver som kan ha noe å forklare av betydning for det faktiske avgjørelsesgrunnlaget i saken, har plikt til å møte som vitne i fylkesnemnda, jf. § 24-1. Før forklaring gis, skal nemndsleder formane vitnet om å forklare seg sannferdig og fullstendig og gjøre vitnet kjent med det ansvar som følger med falsk forklaring og forsikring. Deretter skal vitnet avgi forsikring om at det vil forklare den rene og fulle sannhet og ikke legge skjul på noe, jf. § 24-8. Plikten til å avgi forsikring gjelder også for vitner som kan kreve seg fritatt for å for-

klare seg. Dersom vitnet samtykker til å forklare seg, kommer således reglene om vitneforklaring til anvendelse, herunder plikten til å gi forsikring.

Kommuner, institusjoner, skoler mv. kan ikke instruere sine ansatte om hva de skal forklare i fylkesnemnda. Problemstillingen har vært behandlet av Sivilombudsmannen, etter klage fra en ansatt i en barneverninstitusjon som opplevde seg kritisert av Oslo kommunes juridiske kontor, Barne- og familieetaten, for å ha forklart seg på en måte som var i strid med barneverntjenestens syn, blant annet på spørsmålet om hvor barnet skulle plasseres. Saken er belyst i brev 24. november 2003 fra Sivilombudsmannen til det daværende Barne- og familiedepartementet. I kommuneadvokatens uttalelse til klagen, som delvis er referert i Sivilombudsmannens brev, uttales avslutningsvis at kommunen ikke kan gjøre noe forsøk på å påvirke egne ansatte til å forklare seg i overensstemmelse med kommunens oppfatning.

Sivilombudsmannen uttaler deretter i brevet til departementet blant annet:

> De prinsipielle spørsmålene som ble reist i klagen ble således gitt en tilfredsstillende avklaring, og den konkrete saken ble avsluttet her. I avsluttende brev herfra til klageren ble det også presisert at kommunen ikke kan gjøre noe forsøk på å påvirke egne ansatte til å forklare seg som vitne i fylkesnemnda overensstemmende med kommunens oppfatning og interesser. Dette følger av bestemmelsene om vitneavhør i domstolloven 13. august 1915 nr. 5. Det er ikke tvilsomt at prinsippet om at vitner skal forklare seg sannferdig og ikke legge skjul på noe, også får anvendelse på behandlingen i fylkesnemnda, jf. sosialtjenesteloven 13. desember 1991 nr. 81 § 9-8.
>
> Det må påpekes at først etter at saken ble brakt inn for ombudsmannen, ble det fra kommunen gitt en tilfredsstillende avklaring på de prinsipielle spørsmål som var reist. Ombudsmannen er bekymret for at det også i andre kommuner kan være tvil om at det ikke er adgang til å instruere ansatte i forbindelse med at det avgis vitneforklaring for fylkesnemnda. En sannferdig vitneforklaring er avgjørende for å få saken så godt opplyst som mulig, før vedtak treffes i fylkesnemnda. Det er også viktig for den alminnelige tilliten til barnevernet at det ikke er usikkerhet om vitners plikter.

Tvisteloven kapittel 25

Også kapittel 25 om sakkyndighetsbevis er gitt tilsvarende anvendelse. I forarbeidene[309] er det forutsatt at det bare unntaksvis vil være aktuelt for fylkesnemnda selv å oppnevne sakkyndige med tanke på nærmere utredning av saken. Det er vist til at fristene for å holde forhandlingsmøte vil være begrensende i så henseende, og at det er barneverntjenesten som har ansvaret for å forberede

309 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 132.

saken, herunder å sørge for sakkyndige utredninger. Behovet for sakkyndighet i fylkesnemnda er forutsatt ivaretatt gjennom de sakkyndige utredninger barneverntjenesten eventuelt har sørget for, og gjennom nemndas fagkyndige medlemmer.

Da fylkesnemnda har et selvstendig ansvar for å påse at saken er tilstrekkelig opplyst før vedtak treffes, er det i forarbeidene forutsatt at det unntaksvis kan være behov for at fylkesnemnda selv innhenter en sakkyndig utredning. I så fall kommer tvisteloven kapittel 25 til anvendelse. Etter § 25-5 tredje ledd kan sakkyndige bl.a. gis adgang til å følge forhandlingene i sin helhet og kan tillates å stille spørsmål til parter og vitner.

Kapittel 25 kommer også til anvendelse når en part fører sakkyndige vitner, hvilket kommunen ofte gjør i saker for fylkesnemnda. I henhold til tvisteloven § 25-6 kan også sakkyndige vitner gis adgang til å følge forhandlingene i sin helhet og kan tillates å stille spørsmål til parter, vitner og andre sakkyndige.

Ved endringslov 27. mars 2009 nr. 16 ble det inntatt i bestemmelsens siste punktum at sakkyndighetsbevis bare kan legges til grunn av fylkesnemnda dersom den sakkyndige rapporten har vært vurdert av Barnesakkyndig kommisjon. Når det gjelder Barnesakkyndig kommisjons arbeid, vises til kommentarene til § 2-5.

Tvisteloven kapittel 26

Føring av dokumentbevis

Også tvisteloven kapittel 26 om realbevis er gitt anvendelse. Sentralt her står tvisteloven § 26-2 om føring av dokumentbevis, som lyder:

> Dokumentbevis føres ved at beviset gjennomgås, og det som er viktig påpekes. Gjennomgåelsen skal ikke være mer omstendelig enn behovet for forsvarlig bevisføring tilsier.

I forarbeidene[310] til tvisteloven § 26-2 er det uttalt følgende om bestemmelsen:

> Gjennomgåelsen av beviset skal ha for øye at det skal fokuseres på å vise retten og motparten hvordan beviset opplyser påstandsgrunnlaget. Omfattende og detaljerte utredninger skal unngås dersom det ikke er nødvendig. Dette kommer til uttrykk i annet punktum, som sier at gjennomgåelsen av beviset ikke skal være mer omstendelig enn behovet for forsvarlig bevisføring tilsier. I mange tilfeller vil det derfor være tilstrekkelig å påpeke hva dokumentet omhandler, og vise til de aktuelle deler av dokumentet. Etter § 26-2 vil det ofte ikke være nødvendig å foreta slik opplesing av dokumentet som tvistemålsloven § 333 første ledd gir anvisning på. Dersom ordlyden er avgjørende, for eksempel ved tolkningen av en kontraktsklausul, skal denne leses opp.

310 Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 466.

> § 26-2 aksepterer derimot ikke at dokumentbevisene legges fram samlet, og at retten og partene uten gjennomgåelse av bevisene «anser bevisene dokumentert», slik praksis har vist eksempler på. Dette er en saksbehandlingsfeil som kan lede til opphevelse av avgjørelsen etter lovforslaget § 29-23 tredje ledd jf. § 29-21 første ledd.

Tvisteloven § 26-5 bestemmer at enhver, herunder partene, har plikt til å stille til rådighet som bevis gjenstander partene har hånd om eller kan skaffe til veie, og partene og andre kan pålegges å svare på spørsmål om de kjenner til nødvendige bevisgjenstander og foreta nødvendige undersøkelser i den forbindelse. Bestemmelsen vil komme fullt ut til anvendelse for den offentlige part. Som nevnt ovenfor har imidlertid de private parter i saker for fylkesnemnda verken forklaringsplikt eller plikt til å bidra til sakens opplysning. Dette innebærer at § 26-5 ikke vil komme til anvendelse for de private parter.

Tvisteloven kapittel 27

Også kapittel 27 om bevisopptak er gitt tilsvarende anvendelse for fylkesnemndene. Bevisopptak kan særlig være hensiktsmessig i de tilfellene kostnadene ved at vitnet forklarer seg direkte for fylkesnemnda, for eksempel i form av reiseutgifter, ikke står i rimelig forhold til vitneforklaringens eller sakens betydning, jf. tvisteloven § 27-1, jf. 21-11 første ledd bokstav c). I henhold til tvisteloven § 27-7 kan bevisopptak foretas utenfor domstolene dersom partene er enige om det. Dette innebærer at dersom partene er enige om det, kan bevisopptak for fylkesnemndene foretas utenfor vedkommende fylkesnemnd.

§ 7-18. Avgjørelsesgrunnlaget

Avgjørelser etter forhandlingsmøte treffes på grunnlag av behandlingen i møtet. Nemndsleder kan bestemme at skriftlige redegjørelser om faktiske forhold, jf. § 7-12 tredje ledd, skal inngå i avgjørelsesgrunnlaget.

Der saken avgjøres uten forhandlingsmøte etter § 7-14 annet ledd, er avgjørelsesgrunnlaget sakens dokumenter og eventuell bevisførsel i møte som nevnt i § 7-12 femte ledd.

Der saken avgjøres på grunnlag av en kombinasjon av muntlig og skriftlig behandling etter § 7-14 tredje ledd, er avgjørelsesgrunnlaget behandlingen i forhandlingsmøtet og sakens dokumenter.

Ved klage over akuttvedtak gjelder § 7-23 annet ledd.

Første ledd

Første ledd innebærer at vedtak som treffes etter at det er holdt forhandlingsmøte, ikke kan bygge på annet enn det som har fremkommet under møtet. Bestemmelsen tilsvarer tvisteloven § 11-1 om at avgjørelser etter hovedforhandling skal treffes på grunnlag av behandlingen i rettsmøtet. Dette innebærer blant annet at sakens dokumenter i disse tilfellene ikke kan inngå i fylkesnemndas avgjørelsesgrunnlag, med mindre dokumentet er gjennomgått i møtet i samsvar med tvisteloven § 26-2 om føring av dokumentbevis. Det vises for øvrig til kommentarene til § 7-17, der tvisteloven § 26-2 er nærmere omtalt.

Etter § 7-12 tredje ledd kan nemndsleder under saksforberedelsen kreve at kommunen i saker med uoversiktlig fakta gir en kortfattet redegjørelse over de faktiske forhold eller for deler av dette. Den private part kan anmodes om å angi hvilke deler av den faktiske beskrivelsen som aksepteres, og hvilke deler som eventuelt ikke aksepteres. Bestemmelsen er utformet etter mønster av tvisteloven § 9-9 fjerde ledd. Etter tvisteloven § 11-1 første ledd inngår slike skriftlige redegjørelser i grunnlaget for rettens avgjørelse og forutsettes lest av retten forut for hovedforhandling. Det fremgår av forarbeidene[311] til barnevernloven at tilsvarende bør gjelde også for fylkesnemnda. Nemndsleder kan beslutte at redegjørelsen skal inngå som en del av fylkesnemndas avgjørelsesgrunnlag i den utstrekning partene er enige om faktabeskrivelsen, jf. § 7-18 første ledd annet punktum. Under forhandlingsmøtet vil det derfor bare være nødvendig med korrigeringer og suppleringer når det gjelder de faktiske forhold.

Annet ledd

Paragraf 7-14 annet ledd gir adgang til å avgjøre en sak uten forhandlingsmøte på nærmere bestemte vilkår. Se nærmere om dette i kommentaren til denne bestemmelsen. I saker som avgjøres uten forhandlingsmøte, er avgjørelsesgrunnlaget sakens dokumenter, det vil si alle de saksdokumenter som er oversendt fylkesnemnda. Det fremgår av bestemmelsen at eventuell bevisførsel som har skjedd i et saksforberedende møte, også vil være en del av nemndas avgjørelsesgrunnlag. Det antas at det sjelden vil forekomme saksforberedende møter med bevisførsel i slike saker, men det kan unntaksvis tenkes. I så fall vil det nok være mest praktisk at bevisførselen i slike møter begrenses til partsforklaringer.

311 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 84.

Tredje ledd

Paragraf 7-14 tredje ledd åpner for at vedtak kan treffes på grunnlag av en kombinasjon av muntlig og skriftlig behandling. Se nærmere om dette i kommentarene til denne bestemmelsen. I slike saker vil avgjørelsesgrunnlaget være det som har fremkommet under forhandlingsmøtet, samt sakens dokumenter.

Fjerde ledd

Fjerde ledd viser til § 7-23 annet ledd når det gjelder avgjørelsesgrunnlaget i saker som gjelder klage over akuttvedtak. Paragraf 7-23 annet ledd bestemmer at det i slike saker skal holdes et kort møte hvor partene gis mulighet til å redegjøre for sitt syn og til å tilby slik supplerende bevisførsel som nemndsleder tillater. Det vil derfor være opp til nemndsleder å bestemme hva som skal være avgjørelsesgrunnlaget i disse sakene. Normalt vil dette være partsforklaringer, og eventuelt vitneforklaringer, samt saksdokumenter som er tillatt fremlagt.

§ 7-19. Vedtak

Fylkesnemnda treffer vedtak snarest mulig og senest to uker etter at forhandlingsmøtet ble avsluttet, med mindre dette ikke er praktisk mulig. Hvis fristen overskrides, skal årsaken oppgis i vedtaket.

For rådslagningsmøte og avstemning gjelder tvisteloven § 19-3 tilsvarende så langt den passer.

Vedtak skal begrunnes som dommer. Tvisteloven § 19-6 gjelder tilsvarende så langt den passer. I meldingen om vedtaket skal det gjøres oppmerksom på adgangen til å kreve rettslig prøving, jf. § 7-24.

Nemndas vedtak blir bindende når det er underskrevet av alle nemndas medlemmer. Nemndsleder underskriver til slutt.

Etter sin ordlyd gjelder paragrafen vedtak som fattes etter at det er avholdt forhandlingsmøte i saken. Fylkesnemnda fatter også vedtak på grunnlag av sakens dokumenter og uten at det har vært avholdt forhandlingsmøte, jf. barnevernloven § 7-14 annet ledd. Foruten at vedtak også i disse tilfeller skal treffes så snart som mulig, jf. første ledd, må de kravene som stilles i paragrafens annet, tredje og fjerde ledd, gjelde også for vedtak som fattes uten at det på forhånd er gjennomført forhandlingsmøte.

Bestemmelsen gjelder ikke fullt ut for vedtak som fattes etter klage på akuttvedtak, men tredje og fjerde ledd må komme til anvendelse også for disse vedtakene. Annet ledd er uaktuell, da fylkesnemndsleder avgjør de nevnte

klagesaker alene. Hva gjelder første ledd, vises til den særlige fristregelen i barnevernloven § 7-23 tredje ledd, som er bestemmende for når vedtak etter klage på akuttvedtak skal foreligge.

Første ledd

Vedtaket skal foreligge raskt

Fylkesnemnda skal etter bestemmelsens første punktum fatte vedtak snarest mulig og senest innen to uker etter at forhandlingsmøtet er avholdt. Det er gjort et forbehold om at det må være praktisk mulig. Etter annet punktum skal årsaken til en eventuell fristoversittelse opplyses i vedtaket. Det fremgår av forarbeidene[312] at toukersfristen er tatt inn i loven fordi lovgiver har ønsket en klar yttergrense for når vedtak skal foreligge. Formuleringen «praktisk mulig» er ment å ta høyde både for situasjoner hvor det er vanskelig å samle nemndas medlemmer for underskrift, og hvor vedtaksskrivingen i seg selv er tidkrevende.

Annet ledd

Rådslagning og avstemning

Tvisteloven § 19-3 om rådslagning og avstemning er gitt tilsvarende anvendelse så langt det passer.

Det følger av tvisteloven § 19-3 første ledd at det etter muntlige forhandlinger alltid skal holdes rådslagning når fylkesnemnda har flere medlemmer. Samtlige medlemmer må være til stede, og rådslagningen bør holdes så snart som mulig etter forhandlingsmøtet. Det er presisert at rådslagningen ikke kan skje i fjernmøte. Tvisteloven § 19-3 annet ledd innebærer for fylkesnemnda at et nemndsmedlem i enhver sak kan kreve avsluttende rådslagning, og at fylkesnemndas medlemmer skal gjøres kjent med denne retten. Sammenholdt med første ledd vil denne bestemmelsen kun ha praktisk betydning i saker hvor en fylkesnemnd bestående av flere medlemmer etter barnevernloven § 7-14 annet ledd avgjør saken uten muntlige forhandlinger.

Loven har ingen nærmere bestemmelser om hvordan rådslagningen skal gjennomføres. Det er i forarbeidene[313] forutsatt at rådslagningen ledes av fylkesnemndsleder, og at rådslagningen foregår for lukkede dører.

Tvisteloven § 19-3 tredje ledd inneholder bestemmelser om avstemningsmåten. Første punktum bestemmer at det skal stemmes særskilt for hvert krav eller prosessuelt rettsforhold som skal avgjøres.

312 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 86.

313 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 86.

Det er i forarbeidene[314] lagt til grunn at dette for fylkesnemnda innebærer at det skal stemmes særskilt over hvert avgjørelsestema som er definert som et enkeltvedtak. Vedtak om omsorgsovertakelse er et enkeltvedtak. Samværsfastsettelse er et sidespørsmål til en omsorgsovertakelse som skal behandles sammen med omsorgsspørsmålet, men som også kan tas opp på et senere tidspunkt og behandles særskilt. Samværsreguleringen er et selvstendig tema og et enkeltvedtak. Nemndsmedlemmer som har stemt imot omsorgsovertakelsen, skal dermed delta i avstemningen også når samværet fastsettes. Valg av plasseringssted er derimot ikke et selvstendig enkeltvedtak, men et vilkår knyttet til selve omsorgsovertakelsen, jf. barnevernloven §§ 4-14 og 4-15. Dette innebærer at det kun er de medlemmene av nemnda som stemmer for en omsorgsovertakelse, som kan stemme for plasseringsvalget: fosterhjem eller institusjon.

Det følger av tvisteloven § 19-3 tredje ledd at det skal stemmes etter resultatmetoden. Når fylkesnemnda har et forslag om omsorgsovertakelse til behandling, kan det under avstemningen vise seg at det er flertall for omsorgsovertakelse, men at det ikke er flertall for et bestemt grunnlag for omsorgsovertakelse. Eksempelvis stemmer to av fylkesnemndas medlemmer for at vilkårene er oppfylt etter barnevernloven § 4-12 første ledd bokstav a), ett medlem stemmer for 4-12 første ledd bokstav d), mens to medlemmer mener at ingen av de fire punktene i § 4-12 første ledd er oppfylt. Det må legges til grunn at det i et slikt tilfelle er tilstrekkelig at det er flertall for et bestemt resultat, i dette tilfellet omsorgsovertakelse. Dette innebærer at det kan fattes vedtak om omsorgsovertakelse uten at det er flertall for ett av de fire lovgrunnlagene som er listet opp i § 4-12 første ledd bokstavene a) til d).

Når det gjelder spørsmålet om å avvise, heve eller stanse en sak, er dette annerledes. Det følger av tvisteloven § 19-3 tredje ledd annet punktum at det i slike spørsmål skal stemmes særskilt for hver grunn. Dersom en fylkesnemnd bestående av tre medlemmer stemmer for tre ulike avvisningsgrunner, vil det ikke være flertall for noen av grunnene, og saken må følgelig tas til behandling.

Tvisteloven § 19-3 tredje ledd tredje punktum innebærer for fylkesnemnda at et medlem som er overstemt i et spørsmål som gjelder saksbehandlingen, skal delta i de påfølgende avstemninger som saken krever.

Tvisteloven § 19-3 fjerde ledd fastslår at hver avgjørelse treffes ved stemmeflertall når annet ikke er bestemt ved lov. Ved stemmelikhet skal fylkesnemndsleders stemme gjøre utslaget. Slik sammensetningen er i den enkelte sak, er dette en bestemmelse som antakelig ikke vil få særlig praktisk betydning.

314 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 86.

Tvisteloven § 19-3 fjerde ledd annet punktum regulerer situasjonen når det skal stemmes over størrelser. Dersom det i slike tilfeller ikke er flertall for et bestemt resultat, legges stemmene for høyere størrelser sammen med stemmene for de nærmest følgende til det blir flertall. Dersom en fylkesnemnd på fem medlemmer skal fatte vedtak om samvær, er en tenkelig situasjon at ett medlem stemmer for tolv, ett for ti og ett for åtte samvær i året, mens de to øvrige medlemmene stemmer for seks årlige samvær. Ved å telle nedover fra høyeste samvær er det først på åtte årlige samvær det foreligger et flertall på tre, og resultatet av avstemningen vil da være åtte årlige samvær.

Tredje ledd

Vedtak begrunnes som dommer

Fylkesnemndas vedtak skal begrunnes som dommer, og tvisteloven § 19-6 om utforming og begrunnelse er gitt tilsvarende anvendelse så langt den passer.

En tilsvarende anvendelse av tvisteloven § 19-6 innebærer at vedtak skal angi fylkesnemnda, tiden og stedet for vedtakstidspunktet, fylkesnemndas medlemmer, partene og sakens nummer. Vedtaket skal være skriftlig og undertegnet av nemndas medlemmer. Det skal videre opplyses om vedtaket er enstemmig, og ved dissens skal det opplyses hvem som er uenig, og hvilke punkter uenigheten gjelder.

Det er videre et krav at begrunnelsen skal omfatte en fremstilling av saken, partenes påstander med påstandsgrunnlag og fylkesnemndas vurdering. Saksfremstillingen og redegjørelsen for påstandsgrunnlagene skal konsentrert beskrive det rettsforhold som er tvistegjenstand, sakens bakgrunn og partenes rettslige og faktiske anførsler så langt det er nødvendig for å forklare vedtaket. Deretter gjøres det rede for den bevisvurderingen og rettsanvendelsen vedtaket er bygd på. Vedtaket skal inneholde en slutning som nøyaktig angir resultatet for de avgjørelser som treffes.

I tredje ledd annet punktum er det tatt inn bestemmelse om at det i meldingen om vedtak skal opplyses om adgangen til å kreve vedtaket overprøvd av retten, jf. barnevernloven § 7-24. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Fjerde ledd

Når er vedtaket bindende?

Det følger av bestemmelsen at fylkesnemndas vedtak er bindende når det er underskrevet av alle nemndas medlemmer. Da nemndsleder etter bestemmelsen skal underskrive til slutt, er vedtaket bindende når nemndsleder har underskrevet.

Det er ikke gitt egne regler for muntlig avsigelse av fylkesnemndas vedtak. Det daværende Barne- og likestillingsdepartementet har imidlertid i Ot.prp.

nr. 76 (2005–2006) s. 89 høyre spalte lagt til grunn at det ikke er noe i veien for at dette skjer i saker der det er klaget over en akuttplassering, jf. barnevernloven § 7-23. Departementet uttaler at vedtaket med begrunnelse, eller selve slutningen, kan meddeles i møtet dersom nemndsleder finner det hensiktsmessig. Tvisteloven § 19-4 bestemmer i første ledd sammenholdt med tredje ledd at en avgjørelse er bindende når den er opplest i rettsmøte. Det samme må gjelde for fylkesnemndas vedtak når det unntaksvis meddeles i møtet.

§ 7-20. Retting av feil. Tilleggsvedtak

For retting av feil i fylkesnemndas vedtak gjelder tvisteloven § 19-8 tilsvarende så langt den passer. Nemnda plikter å behandle en begjæring om retting når begjæringen fremsettes innen fristen for å kreve rettslig prøving.

For tilleggsvedtak i nemnda gjelder tvisteloven § 19-9 tilsvarende så langt den passer.

Første ledd

Tvisteloven § 19-8 gjelder tilsvarende så langt den passer for retting av feil i fylkesnemndas vedtak. Etter tvisteloven § 19-8 første ledd kan retten blant annet beslutte å rette en avgjørelse som på grunn av skrivefeil, misforståelse, forglemmelse eller lignede klar feil har fått en utforming som ikke stemte med rettens mening. Det fremgår av forarbeidene til tvisteloven[315] at avgjørelsen ved retting ikke kan gis et annet innhold enn det som var meningen da avgjørelsen ble avsagt. Tilsvarende gjelder også for fylkesnemndenes avgjørelser.

Etter § 19-8 annet ledd første punktum har retten plikt til å behandle en begjæring om retting som settes frem før avgjørelsen er rettskraftig. Da det ikke er tale om rettskraft for nemndenes vedtak, bestemmer § 7-20 første ledd annet punktum at fylkesnemnda har plikt til å behandle en begjæring om retting som er fremsatt innen fristen for å begjære rettslig overprøving, det vil si en måned, jf. § 7-24 annet ledd.

Det fremgår av § 19-8 annet ledd annet punktum at beslutning om retting så vidt mulig skal treffes av den dommer som avsa avgjørelsen, og tilsvarende gjelder også for fylkesnemndene. Etter § 19-8 tredje ledd skal beslutningen om retting tilføyes avgjørelsen slik at det fremgår hva som er rettet.

315 Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 437.

Annet ledd

Etter annet ledd kan fylkesnemnda fatte tilleggsvedtak etter reglene i tvisteloven § 19-9. Etter tvisteloven § 19-9 første ledd er vilkåret at det er satt frem begjæring om tilleggsvedtak innen ankefristen. For fylkesnemnda vil dette vilkåret innebære at det er fremsatt slik begjæring før søksmålsfristen er utløpt.

Tilleggsvedtak kan fattes om «noe som skulle vært avgjort», jf. § 19-9 første ledd. Dette innebærer at det kan fattes tilleggsvedtak om krav som har vært fremsatt av partene under saken, men som fylkesnemnda ved en feil – eller forglemmelse – ikke har fattet vedtak om. Dette vil antakelig være mest aktuelt for avgjørelser som er avledet av sakens hovedtema, som for eksempel adgang til urinprøvekontroll ved plassering etter § 4-24 og vedtak om tilsyn i forbindelse med samvær. Avgjørelser det ikke har vært fremmet forslag om under saken, for eksempel på grunn av en forglemmelse fra partens side, kan det derimot ikke kreves at det fattes tilleggsvedtak om.

Det fremgår av tvisteloven § 19-9 første ledd annet punktum, jf. § 19-8 annet ledd, at tilleggsvedtak så vidt mulig skal treffes av den nemndsleder som fattet det opprinnelige vedtaket. Dersom fylkesnemnda besto av flere medlemmer, kan nemndsleder treffe vedtaket alene dersom det ikke er tvil om hva vedtaket skal gå ut på.

Tilleggsvedtak skal tilføyes det opprinnelige vedtaket slik at det fremgår hva det er fattet tilleggsvedtak om, jf. tvisteloven § 19-9 første ledd annet punktum, jf. § 19-8 tredje ledd.

Ved begjæring om tilleggsvedtak stoppes fristen for å begjære rettslig overprøving, og det løper en ny frist for rettslig overprøving dersom tilleggsvedtak blir fattet, jf. tvisteloven § 19-9 annet ledd. Blir tilleggsvedtak ikke fattet, fortsetter fristen sitt løp.

Omgjøring

I forarbeidene[316] drøftes spørsmålet om hvorvidt fylkesnemndas vedtak kan omgjøres etter reglene i forvaltningsloven. Det er vist til at forvaltningsloven er gitt tilsvarende anvendelse for fylkesnemndene når ikke annet er bestemt, jf. barnevernloven § 6-1. Det er videre vist til at det i Ot.prp. nr. 44 (1991–92) er lagt til grunn at fylkesnemndenes vedtak kan omgjøres etter forvaltningsloven. I Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) sluttet departementet seg til Fylkesnemndsutvalgets vurdering og konklusjon om at disse reglene ikke bør gjelde. Fylkesnemndsutvalget uttalte:

> Det har imidlertid fra flere hold vært uttrykt skepsis til anvendelse av omgjøringsreglene i fylkesnemndene, og det har vært tatt til orde for at disse reglene ikke gjelder. Omgjøringsreglene har ikke vært praktisert i nemndene, og det kommer så

316 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 88.

å si aldri inn omgjøringsbegjæringer. Således synes rettsoppfatningen i nemndene, i barnevern- og sosialtjenesten og blant advokater som opptrer i nemnda å være at reglene ikke gjelder. I tillegg kan det reises endringssak ved barne- og sosialnemnda (fylkesnemnda) etter nærmere regler. Regler om omgjøring synes således å være verken hensiktsmessige eller nødvendige for barne- og sosialnemndenes vedtak. Etter Fylkesnemndsutvalgets oppfatning gjelder derfor ikke omgjøringsreglene i forvaltningsloven for fylkesnemndene, og det bør de heller ikke gjøre.

§ 7-21. Forkynning av vedtak

Fylkesnemndas vedtak forkynnes ved postforkynning etter domstolloven § 163a.

Nemnda kan beslutte forkynning ved stevnevitne etter reglene i domstolloven dersom den finner det nødvendig for å sikre en forsvarlig forkynning.

For øvrig gjelder domstollovens regler om forkynning tilsvarende så langt de passer.

Første ledd

Bestemmelsen innebærer at fylkesnemndas vedtak forkynnes for partene ved bruk av brev med mottakskvittering. Det følger direkte av domstolloven § 163a annet ledd at fylkesnemndas vedtak forkynnes på denne måten.

Fylkesnemndsutvalget foreslo egne regler for forkynning av fylkesnemndas vedtak etter klagebehandling av akuttsaker, men dette ble ikke fulgt opp i proposisjonen. Som nevnt ovenfor i kommentarene til § 7-19 fjerde ledd åpnes det imidlertid der for at vedtak etter klage på en akuttplassering kan meddeles partene i møtet. Tvistelovens bestemmelser om forkynning av muntlige avsagte avgjørelser bør i så fall følges. Tvisteloven § 19-5 annet ledd første punktum bestemmer at avgjørelser som avsies muntlig, er forkynt for de parter som er innkalt. Det heter videre i annet ledd andre og tredje punktum at en muntlig fremstilling av hovedpunktene i avgjørelsesgrunnene kan tre i stedet for opplesning av disse, og at den nedtegnede avgjørelsen skal meddeles partene senest dagen etter at den er avsagt.

Annet ledd

Det følger av domstolloven § 165 at forkynning ved stevnevitne alltid er et alternativ til postforkynning. Det er gitt en egen forskrift om stevnevitners, politiansattes og fengselstjenestemenns utførelse av forkynnelser, forskrift 24. juni 1927 nr. 9812.

Et stevnevitne plikter å utføre forkynnelser når en offentlig myndighet krever det, jf. domstolloven § 166. Fylkesnemndas bruk av stevnevitne antas å være

særlig aktuelt i saker der privat part ikke har advokat og heller ikke svarer på brev. Behov for en slik forkynningsmåte foreligger også når parter mangler adresse, og når det ikke er mulig for den oppnevnte advokaten å komme i kontakt med sin klient.

Tredje ledd

Domstolloven kapittel 9 inneholder en rekke bestemmelser som nærmere regulerer hvordan forkynningen skal gjennomføres.

§ 7-22. Godkjenning av akuttvedtak

Akuttvedtak etter §§ 4-6 annet ledd, 4-9 første ledd, 4-25 annet ledd og 4-29 fjerde ledd, skal umiddelbart etter iverksettingen sendes til godkjenning i fylkesnemnda. Vedtaket skal snarest, og om mulig innen 48 timer etter at fylkesnemnda har mottatt saken, godkjennes av nemndsleder. Det skal gis en kort begrunnelse for avgjørelsen.

Godkjenningen skjer med utgangspunkt i akuttvedtaket. Nemndsleder kan innhente ytterligere opplysninger der dette er nødvendig for å ta stilling til godkjenningsspørsmålet.

Fylkesnemnda skal godkjenne de akuttvedtak som fattes av barnevernadministrasjonens leder og påtalemyndigheten.

Det fremgår ikke tydelig verken av lovteksten eller forarbeidene om godkjenningen også skal omfatte plasseringsstedet. Det antas at det kun er selve akuttinngrepet som skal godkjennes av fylkesnemnda. Det vises for øvrig til det som er uttalt i kommentarene til § 4-6 annet ledd om barneverntjenestens adgang til å flytte et barn innenfor rammene av et akuttvedtak.

Et midlertidig vedtak om samvær, jf. § 4-6 tredje ledd og § 4-9 annet ledd, fattet i tilknytning til en akuttplassering omfattes heller ikke av godkjenningsordningen. Dette følger direkte av § 7-22, som kun henviser til § 4-6 annet ledd og § 4-9 første ledd.

Første ledd

Akuttvedtaket skal være iverksatt

Akuttvedtak skal sendes fylkesnemnda for godkjenning. Det fremgår uttrykkelig av lovteksten at vedtaket skal være iverksatt før det oversendes nemnda. Dette innebærer at den instans som har fattet akuttvedtaket, barneverntjenesten eller påtalemyndigheten, må ha sikret seg barnet før vedtaket sendes nemnda for godkjenning.

Akuttvedtaket skal sendes nemnda umiddelbart etter iverksettelsen. Det er i forarbeidene[317] lagt til grunn at vedtaksinstansen må ha gode rutiner for oversendelse av akuttvedtak, og at oversendelse skal skje samme dag, eller senest neste dag, dersom vedtaket er fattet om natten.

Nemndsleders godkjenning

Etter annet punktum skal vedtaket snarest og om mulig innen 48 timer godkjennes av nemndsleder. 48-timersfristen løper fra fylkesnemnda har mottatt saken, mens utgangspunktet for fristen tidligere ble ansett å være vedtakstidspunktet. Fristen på 48 timer er ikke absolutt, jf. forbeholdet «om mulig», og det får derfor ingen konsekvenser om fristen ikke overholdes. Det påhviler likevel fylkesnemnda et ansvar for å forsøke å ta stilling til godkjenningsspørsmålet innenfor den ytre fristen loven gir anvisning på.

Legalitetskontroll

Som godkjenningsmyndighet vil fylkesnemndas prøving være begrenset til en prøving av om barnevernadministrasjonens leder eller påtalemyndighetens beskrivelse av situasjonen og begrunnelsen for vedtaket synes å være *i samsvar med lovens krav*. I realiteten vil dette si at fylkesnemnda foretar en legalitetskontroll av det vedtaket som er fattet.

Som en del av legalitetskontrollen må fylkesnemnda etterse at akuttvedtaket er fattet av *rett myndighet*. Nemnda må forvisse seg om at det er barnevernadministrasjonens leder eller den som fungerer i dennes sted, eventuelt en representant fra påtalemyndigheten, som har fattet vedtaket. Det er praksis i enkelte kommuner at flere av barneverntjenestens ansatte medundertegner akuttvedtak. Dette kan skape tvil om hvem som har fattet vedtaket, og bør derfor unngås. Det skal klart fremgå av vedtaket hvem som er ansvarlig for den beslutningen som er tatt.

Begrunnelse

Det følger av tredje punktum at nemndsleder skal gi en kort begrunnelse for avgjørelsen. Det fremgår av kommentarene til bestemmelsen i Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) at kravet om begrunnelse ikke endrer at nemndsleder skal foreta en ren legalitetskontroll av det akuttvedtaket som er fattet. Det må være tilstrekkelig at nemndsleders begrunnelse begrenses til en henvisning til de punktene i akuttvedtaket som er avgjørende for om vedtaket godkjennes eller ikke.

Annet ledd

Det følger av første punktum at det er selve akuttvedtaket som skal godkjennes. Dette innebærer at vedtaket må inneholde opplysninger og beskrivelser som er så konkrete at nemndsleder kan ta stilling til om det foreligger et akuttgrunnlag.

317 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 133.

Annet punktum åpner for at nemndsleder kan innhente opplysninger som supplerer selve akuttvedtaket. Det er i forarbeidene[318] lagt til grunn at dette sjelden vil være aktuelt. Det dreier seg dermed om en unntaksregel som antas å komme til anvendelse kun i helt spesielle tilfeller. Opplysninger kan innhentes både skriftlig og muntlig.

§ 7-23. Klage over akuttvedtak

De private parter kan påklage et akuttvedtak etter § 4-6 annet ledd og tredje ledd, § 4-9 første ledd og annet ledd, 4-25 annet ledd og 4-29 fjerde ledd. Klagen fremsettes skriftlig eller muntlig overfor fylkesnemnda.

Klagen behandles av nemndsleder alene. Det skal holdes et kort møte hvor partene gis mulighet til å redegjøre for sitt syn og til å tilby slik supplerende bevisførsel som nemndsleder tillater.

Vedtak i klagesaken skal foreligge innen en uke etter at fylkesnemnda mottok saken.

Første ledd

Klageberettigete

Gjenstand for klage til fylkesnemnda er vedtak om midlertidig plassering etter § 4-6 annet ledd, midlertidig vedtak om samvær etter § 4-6 tredje ledd, foreløpige vedtak om forbud mot flytting og foreløpige vedtak om omsorgsovertakelse av nyfødt barn etter § 4-9 første ledd, samt foreløpige vedtak om samvær ved omsorgsovertakelse av nyfødt barn etter § 4-9 annet ledd. At også de nevnte midlertidige samværsvedtak kan påklages, ble presisert i lovteksten ved endringslov 27. mars 2009 nr. 16.

I enkelte tilfeller kan det oppstå situasjoner som innebærer at kommunen finner det nødvendig å fatte nytt midlertidig samværsvedtak etter at det opprinnelige vedtaket er klagebehandlet av fylkesnemnda. At også et slikt nytt vedtak er gjenstand for klage til fylkesnemnda, er ikke tvilsomt, jf. kommentarene til § 4-6 tredje ledd.

Videre kan midlertidig vedtak om institusjonsplassering av barn med alvorlige atferdsvansker etter § 4-25 annet ledd annet punktum, og midlertidig vedtak om institusjonsplassering av barn som står i fare for å bli utnyttet til menneskehandel etter § 4-29 fjerde ledd, påklages. Sistnevnte bestemmelse ble inntatt i loven ved endringslov av 22. juni 2012 nr. 34.

318 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 133.

Hvem som er parter i en barnevernssak, er generelt omtalt under kommentarene til § 6-1. Partsstillingen i en klagesak vil i utgangspunktet være den samme som i en ordinær sak. Eksempelvis vil foreldre med del i foreldreansvaret og barn over 15 år i utgangspunktet ha rett til å klage over en akuttplassering i medhold av barnevernloven § 4-6 annet ledd, og både foreldre med foreldreansvar og barnet selv vil kunne påklage et vedtak om midlertidig plassering i medhold av § 4-25 annet ledd annet punktum. Hvorvidt foreldre uten foreldreansvar skal kunne gjøre partsrettigheter gjeldende i en akuttsak, må avgjøres etter en konkret vurdering av vedkommendes tilknytning til barnet, jf. forvaltningsloven § 2 første ledd bokstav e).

Klagesaksbehandlingen skal gjennomføres innenfor korte tidsfrister, og dette innebærer at parter som ønsker å gjøre partsrettigheter gjeldende i større grad enn i ordinære saker, selv må ta slikt initiativ overfor fylkesnemnda. Når det fattes akuttvedtak, er det barneverntjenesten som etter forvaltningslovens bestemmelser har plikt til å varsle og underrette partene om vedtaket og klageretten. Når vedtaket påklages av en av partene, er det derfor ikke gitt at fylkesnemnda varsler den andre om at klage er mottatt, og forespør vedkommende om han eller hun ønsker å gjøre partsrettigheter gjeldende.

Klagefrist

Etter forvaltningsloven § 29 første ledd er klagefristen tre uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet til parten. Treukersfristen gjelder imidlertid bare klage over at vilkårene for akuttvedtak ikke var oppfylt på vedtakstidspunktet. Barneverntjenesten plikter fortløpende å vurdere om det er grunnlag for å opprettholde akuttplasseringen, og partene må derfor til enhver tid, og uavhengig av forvaltningslovens klagefrist på tre uker, kunne klage over at akuttvedtaket opprettholdes.

Klage direkte til nemnda

Det følger av annet punktum at klagen skal fremsettes direkte for fylkesnemnda. Dette innebærer at klagen ikke skal forberedes av kommunen, slik det er vanlig for klager i forvaltningssaker, jf. forvaltningsloven § 33. At klagen skal fremmes direkte for klageorganet, betyr hurtigere klagesaksbehandling.

Skriftlig eller muntlig

Klagen kan fremsettes skriftlig eller muntlig. Private parter har rett til å la seg bistå av advokat på det offentliges bekostning, jf. rettshjelpsloven § 17 tredje ledd. Dersom parten er representert av advokat på klagetidspunktet, hvilket er det vanlige, må advokaten utforme en skriftlig og begrunnet klage, mens muntlige klager må nedtegnes av fylkesnemnda.

Annet ledd

Nemndsleder behandler klager over akuttvedtak alene. Loven legger opp til at det skal gjennomføres muntlige forhandlinger, dog slik at forhandlingsmøtet skal være kort. Partene skal gis mulighet til å redegjøre for sitt syn gjennom partsforklaringer.

Det følger uttrykkelig av bestemmelsen at enhver bevisførsel utover partsforklaringer skal klareres med nemndsleder. Slik supplerende bevisførsel vil blant annet kunne være aktuelt når akuttvedtaket helt eller delvis er basert på opplysninger fra andre aktører, som for eksempel skole, barnehage, politi eller en institusjon barnet har oppholdt seg i. I slike tilfeller vil det kunne være behov for å føre et vitne som kan gi førstehåndsopplysninger om det faktum som ligger til grunn for akuttvedtaket. I enkelte saker er det også behov for fremleggelse av enkelte dokumenter. I hvilken grad det oppnevnes talsperson for barnet i klagesaker, varierer mellom de enkelte nemnder. I fylkesnemnda for Oslo og Akershus tilstrebes dette såfremt det er praktisk mulig innenfor de korte tidsfristene. Når det er oppnevnt talsperson for barnet, føres vedkommende som vitne, enten ved fremmøte eller ved telefonavhør.

I praksis gjennomføres et forhandlingsmøte i klagesaker ved at møtetiden først og fremst benyttes til bevisførsel, og da særlig partsforklaringer. Både nemndsleder, partene og deres prosessfullmektiger forutsettes å kjenne innholdet i akuttvedtaket og klagen på forhånd, og innledningsforedrag fra prosessfullmektigene holdes bare helt unntaksvis. Avslutningsvis gis prosessfullmektigene ordet for korte avsluttende innlegg.

Tredje ledd

Det følger av tredje ledd at vedtak i en klagesak skal foreligge innen en uke etter at fylkesnemnda har mottatt klagen. Den korte tiden til saksforberedelse innebærer at fylkesnemnda, når klage er mottatt, umiddelbart må sette seg i kontakt med sakens parter for å få berammet forhandlingsmøtet. Bestemmelsen om at vedtak skal foreligge innen en uke etter at klage er mottatt, er etter sin ordlyd absolutt, og fylkesnemnda må derfor tilstrebe å følge opp den fristen loven gir anvisning på.

§ 7-24. Rettslig prøving

Nemndas vedtak kan bringes inn for tingretten etter reglene i tvisteloven kapittel 36 av den private part eller av kommunen. Kommunen er part i saken. Om adgangen for et barn til å reise søksmål gjelder § 6-3 annet ledd.

Fristen for å reise søksmål er en måned fra den dag den som har rett til å

reise søksmål, fikk melding om vedtaket. Det kan gis oppfriskning mot oversittelse av søksmålsfristen.

Sakkyndighetsbevis kan bare legges til grunn av retten om det har vært vurdert av Barnesakkyndig kommisjon, jf. § 2-5.

Kommunen dekker sine egne kostnader med saken.

Første ledd

Etter bestemmelsens første punktum kan fylkesnemndas vedtak bringes inn for tingretten for rettslig overprøving. Selv om fylkesnemnda er et forvaltningsorgan, foreligger det ingen adgang til forvaltningsklage. Eneste overprøvingsmulighet er å bringe fylkesnemndas vedtak inn for de ordinære domstoler.

Hvilke vedtak kan prøves?

Det fremgår av de ulike tiltakshjemler i lovens kapittel 4 hvilke vedtak som skal fattes av fylkesnemnda, og som derigjennom er gjenstand for rettslig overprøving etter § 7-24. Dette er vedtak om pålegg om hjelpetiltak etter § 4-4, medisinsk undersøkelse og behandling etter § 4-10, behandling av barn med særlige behandlings- og opplæringsbehov etter § 4-11, omsorgsovertakelse etter §§ 4-8 og 4-12, samvær etter § 4-19, fratakelse av foreldreansvar og adopsjon etter § 4-20, besøkskontakt etter adopsjon etter § 4-20 a, særtiltak for barn med alvorlige atferdsvansker etter § 4-24 og plassering i institusjon ved fare for utnyttelse til menneskehandel etter § 4-29. I tillegg er fylkesnemnda klageinstans for midlertidige og foreløpige vedtak etter §§ 4-6 annet ledd, 4-9 første ledd og 4-25 annet ledd samt vedtak om flytting etter § 4-17. Fylkesnemndas vedtak i disse klagesakene kan også overprøves av domstolene. Rettslig overprøving av de enkelte vedtakstyper er kommentert nærmere under den enkelte bestemmelse.

Avvisning

Det er bare fylkesnemndas *vedtak* som kan bringes inn for domstolene til rettslig overprøving. Dette innebærer at avgjørelser som fylkesnemnda treffer som ledd i saksbehandlingen, under saksforberedelsen eller under forhandlingsmøtet, som for eksempel bevisavskjæring, ikke kan kreves overprøvet særskilt.

Fylkesnemndas beslutning om å avvise en sak er imidlertid gjenstand for rettslig overprøving. I kjennelse gjengitt i Rt. 1996 s. 1597 uttalte Høyesteretts kjæremålsutvalg:

> På samme måte som lagmannsretten legger kjæremålsutvalget til grunn at også avvisningsvedtak i fylkesnemnda kan overprøves ved søksmål etter tvistemålsloven kapittel 33. Det avgjørende er at avvisningsvedtaket i praksis innebærer at man ikke kommer frem til noe realitetsvedtak i fylkesnemnda om hvorvidt omsorgsovertakelsen skal oppheves etter barnevernloven § 4-21.

Samme syn er også lagt til grunn i forarbeidene.[319]

Fylkesnemndsleders beslutning etter § 4-13 om å forlenge kommunens frist for å iverksette et vedtak om omsorgsovertakelse, kan etter sin art ikke overprøves etter tvisteloven kapittel 36. Videre vil vilkår fylkesnemnda med hjemmel i § 4-15 har knyttet til en omsorgsovertakelse, antakelig bare kunne prøves som en del av selve omsorgsvedtaket. Når det gjelder spørsmålet om rettslig overprøving av valg av plasseringssted, vises til kommentarene til § 4-15.

Parter/ søksmålsberettigede

Fylkesnemndas vedtak kan bringes inn for tingretten både av den private part og av kommunen. Private parter vil være søksmålsberettigede når tvangsvedtaket retter seg mot vedkommende, jf. tvisteloven § 36-3. Eksempelvis kan foreldre med foreldreansvar og daglig omsorg kreve rettslig overprøving av fylkesnemndas vedtak om omsorgsovertakelse, mens foreldre uten del i foreldreansvar og daglig omsorg ikke har søksmålsadgang. Det er heller ikke slik at partsstatus i sak for fylkesnemnda nødvendigvis innebærer søksmålskompetanse. Foreldre med del i foreldreansvaret, men ikke i den daglige omsorgen, vil i utgangspunktet ha partsrettigheter i sak om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda, men har ikke selvstendig søksmålskompetanse. Hvilke private parter som har søksmålskompetanse, varierer ut fra hvilket tiltak det dreier seg om, og temaet er omhandlet i kommentarene til de ulike tiltakshjemlene.

Det er den kommunen som har fremmet saken for fylkesnemnda, som normalt vil være offentlig part. Etter § 8-4 kan det imidlertid avtales at ansvaret for den videre oppfølging av en sak skal overføres til en annen kommune enn den som har fremmet saken. I så fall vil det være den kommunen saken er overført til, som vil være part ved rettslig overprøving.

Barnevernloven § 7-10 fjerde ledd gir fylkesmannen en subsidiær adgang til å fremme begjæring om tiltak for fylkesnemnda. Høyesteretts kjæremålsutvalg har slått fast at det ved rettslig overprøving av vedtak som er fattet etter initiativ fra fylkesmannen, likevel er kommunen som er part i saken ved rettslig overprøving, jf. Rt. 1995 s. 427.

Søksmålskompetanse på vegne av kommunen

Når det gjelder kommunens søksmålsadgang, kom Høyesterett i dom inntatt i Rt. 2008 s. 849 til at det også i barnevernssaker er kommunestyret som har søksmåls- og ankekompetanse på vegne av kommunen, og at ordføreren er kommunens rettslige representant. I samme dom ble det videre lagt til grunn at kompetansen kan delegeres til barnevernadministrasjonens leder. Dommen er nærmere omtalt i merknadene til § 2-1 femte ledd.

319 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 65.

Når det gjelder barns søksmålsadgang, vises til § 6-3.

Rettslig overprøving etter tvisteloven kap. 36

Den rettslige overprøvingen skal skje etter reglene i tvisteloven kapittel 36 – Saker om administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren. Lover som tillater administrative tvangsinngrep, slik barnevernloven gjør, stiller strenge krav til rettssikkerheten. Norge er også internasjonalt forpliktet til å ha visse særlige prosessregler for tvangsvedtak, jf. blant annet EMK art. 5 nr. 4.

Tvisteloven § 36-1 forutsetter at det kun er vedtak om bruk av tvang som kan angripes, og da bare av den tvangsvedtaket retter seg mot. Kommunens søksmålsadgang etter § 7-24 første ledd innebærer imidlertid at kommunen kan kreve rettslig overprøving av fylkesnemndas vedtak om å oppheve tvangstiltak og vedtak som ikke tar forslag om tvangstiltak til følge. Private parter har imidlertid ikke adgang til å reise søksmål om fylkesnemndas opphevelse av et tvangstiltak eller vedtak som ikke tar et forslag om tvangstiltak til følge. Det samme gjelder dersom vedtaket faller bort etter at det er krevd rettslig overprøving. Dette følger av tvisteloven § 36-1 annet ledd.

Saken kan likevel ikke heves alene på det grunnlag at tvang for tiden ikke utøves så lenge selve vedtaket fortsatt står ved lag, jf. Rt. 2012 s. 967. I forbindelse med rettslig overprøving av vedtak om omsorgsovertakelse hadde barneverntjenesten rent faktisk tilbakeført barna til faren, men uten at vedtaket var formelt opphevet. Lagmannsretten mente at omsorgsvedtaket måtte anses bortfalt og hadde hevet saken. Høyesterett kom til at lagmannsretten skulle ha realitetsbehandlet saken. Dommen er nærmere omtalt under kommentarene til § 4-21.

Tvisteloven § 36-1 tredje ledd setter som vilkår for fornyet rettslig prøving at saken har vært behandlet på nytt administrativt, altså i fylkesnemnda. Det er i forarbeidene[320] vist til at det er reglene om karensperiode i den underliggende hjemmelslov som avgjør hvor raskt det er aktuelt med ny rettslig prøving. I barnevernloven gjelder det eksempelvis en tolvmåneders karensperiode i saker om omsorgsovertakelse og samvær, jf. henholdsvis § 4-21 annet ledd første punktum og § 4-19 siste ledd.

Rettens kompetanse ved overprøving

Domstolskontroll av tvangsvedtak er undergitt en egen prosessform, hvor domstolen har full prøvelsesrett, jf. tvisteloven § 36-5 tredje ledd. Retten kan overprøve alle sider ved forvaltningsvedtaket, herunder hele det forvaltningsskjønn som er utøvet. Dette innebærer en langt mer omfattende prøving enn for forvaltningsvedtak mer generelt.

320 Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 500.

Det er de kravene fylkesnemnda har tatt stilling til, som kan bringes inn for rettslig overprøving, ikke andre krav. Det vises blant annet til Rt. 2011 s. 843, som omhandlet krav om fosterhjemsplassering hos biologiske foreldre. Dette var ikke et krav fylkesnemnda hadde tatt stilling til, og kravet ble avvist for domstolene.

Retten har samme kompetanse som det forvaltningsorgan som har truffet tvangsvedtaket, i dette tilfellet fylkesnemnda, og kan avsi dom både for mer eller mindre inngripende tiltak enn fylkesnemnda har gjort. I kjennelse inntatt i Rt. 2003 s. 1319 uttalte førstvoterende at hovedregelen, også i saker uten fri rådighet, må være at retten bare kan pådømme det eller de krav eller rettsforhold som partene har brakt inn for retten til avgjørelse. Det ble videre uttalt at gode grunner kan tale for at tvistemålsloven § 482 (nå tvisteloven § 36-5 tredje ledd) må forstås slik at retten har plikt til av eget tiltak å vurdere også andre spørsmål som fylkesnemnda har avgjort. Saken gjaldt foreldre som i fylkesnemnda ikke fikk medhold i sitt krav om opphevelse av et vedtak om omsorgsovertakelse, men de fikk tilbake foreldreansvaret, som tidligere var fratatt dem. Etter at foreldrene hadde reist søksmål for å få opphevet omsorgsvedtaket og endret fylkesnemndas samværsfastsettelse, avsa tingretten dom der vedtaket om opprettholdelse av omsorgsovertakelse og samværsrett ble stadfestet, samtidig som foreldrene igjen ble fratatt foreldreansvaret. En enstemmig Høyesterett kom til at avgjørelsen lå innenfor det retten hadde kompetanse til å avsi dom for. Spørsmålet ble behandlet med full kontradiksjon under lagmannsrettens ankebehandling, og det var lagmannsrettens dom som var til prøvelse i Høyesterett. Høyesterett ga sin tilslutning til at det i dette tilfellet ble avsagt dom for fratakelse av foreldreansvaret, selv om dette punktet i fylkesnemndas vedtak ikke var begjært overprøvd av sakens parter.

I forarbeidene til tvisteloven[321] er det lagt til grunn at det i barnevernssaker gjør seg gjeldende særlige hensyn, og at den rettstilstand som kom til uttrykk i Rt. 2003 s. 1319, bør videreføres. Tilsvarende syn ble lagt til grunn i Rt. 2011 s. 1251. Dette innebærer at retten i barnevernssaker kan prøve alle de spørsmål som er avgjort av fylkesnemnda, selv om partene ikke har brakt spørsmålet inn til rettslig overprøving. Forutsetningen er at partenes grunnleggende rett til kontradiksjon er ivaretatt.

Retten har en selvstendig plikt til å sørge for at bevisførselen gir et forsvarlig faktisk avgjørelsesgrunnlag, jf. tvisteloven § 21-3 annet ledd.

321 Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 405.

Verneting

Sak reises ved at kravet om rettslig prøving settes frem overfor fylkesnemnda, som straks skal sende kravet og sakens dokumenter til retten, jf. tvisteloven § 36-2 første ledd. Tvisteloven § 36-2 annet ledd bestemmer at søksmål kan anlegges ved tingretten i den rettskrets der den private part er i samsvar med vedtaket, der denne har alminnelig verneting eller hadde alminnelig verneting før vedtaket ble satt i verk.

Sammensetning

Ved overprøvingen settes tingretten med to meddommere, hvorav én lek og én fagkyndig. I særlige tilfeller kan retten settes med to fagdommere og tre meddommere, hvorav én eller to skal være fagkyndige, jf. tvisteloven § 36-4. Bestemmelsen kommer også til anvendelse ved rettslig overprøving av fylkesnemndas vedtak i klagesak etter § 7-23. Klagesaker skal etter barnevernloven § 7-23 annet ledd behandles av nemndsleder alene, men det er ikke gitt tilsvarende regel for behandlingen i tingretten. Også avvisningsvedtak som nemndsleder fatter alene etter § 7-13 annet ledd, skal ved rettslig overprøving i tingretten behandles etter tvisteloven § 36-4. Dette er avklart ved dom i Rt. 2011 s. 1601.

Iverksettelse

Søksmål er ikke til hinder for at vedtaket iverksettes eller opprettholdes, jf. tvisteloven § 36-2 tredje ledd. Retten kan imidlertid ved kjennelse gi vedtaket oppsettende virkning.

Begjæres det utsatt iverksettelse etter at tvangsvedtaket allerede er iverksatt, vil begjæringen bli avvist på grunn av manglende rettslig interesse, jf. Rt. 2009 s. 261. Dersom en kjennelse som ikke tar en begjæring om utsatt iverksettelse til følge, og vedtaket deretter iverksettes, skal ankesaken heves på grunn av bortfall av rettslig interesse. Dette er imidlertid ikke til hinder for en begjæring om omgjøring av den iverksatte tvangen for den instansen saken står. Det vises til Rt. 2010 s. 1141 og Rt. 2013 s. 302.

Dersom tingrettens dom går ut på at tvangsvedtaket skal opphøre, får dette virkning straks. Bare dersom det foreligger tungtveiende grunner, kan retten i dommen bestemme at avgjørelsen ikke skal få foregrepet virkning, jf. tvisteloven § 36-9. Tvistemålsutvalget hadde i NOU 2001: 32 foreslått at vilkåret for slik bestemmelse skulle være «særlig tungtveiende grunner». Justisdepartementet[322] mente imidlertid at dette vilkåret var for strengt – først og fremst under henvisning til de særlige hensyn som gjør seg gjeldende i barnevernsaker, og uttalte blant annet:

322 Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 349 flg.

I disse sakene vil det gjennomgående måtte tas i betraktning at inngrepet i omsorgs- eller samværsretten har vart en god stund når det blir avsagt dom, og at barnet uansett i større eller mindre grad vil måtte forberedes på en omstilling. Samtidig vil det være relevant å ta hensyn til at ankefristen er såvidt kort som en måned, og at foregrepet virkning innebærer en risiko for den betydelige ulempe det vil være å utsette barnet for flere flyttinger enn nødvendig. Departementet mener på denne bakgrunn at «tungtveiende grunner» må være et tilstrekkelig vilkår for å tydeliggjøre at det må foreligge særlige hensyn av en viss tyngde for at unntaket skal komme til anvendelse, jf. departementets lovforslag § 36-9 annet ledd første punktum. Departementet vil med dette signalisere at unntaket i annet ledd er ment å komme noe oftere til anvendelse enn etter Tvistemålsutvalgets forslag.

Anke

Tingrettens dom kan som hovedregel ikke påankes til lagmannsretten, jf. tvisteloven § 36-10 tredje ledd. Det følger av denne bestemmelsen at anke over tingrettens dom ikke kan fremmes uten lagmannsrettens samtykke, og samtykke kan bare gis når anken gjelder spørsmål som har betydning utenfor den foreliggende sak, jf. tredje ledd bokstav a, når det har fremkommet nye opplysninger i saken, jf. tredje ledd bokstav b, når det er vesentlige svakheter ved tingrettens avgjørelse eller saksbehandling, jf. tredje ledd bokstav c, eller dommen går ut på tvang som ikke er vedtatt av fylkesnemnda, jf. tredje ledd bokstav d. Lagmannsretten har ikke kompetanse til å samtykke til anke med mindre minst ett av de lovbestemte vilkårene er oppfylt.

Selv om ett eller flere av kriteriene i tredje ledd er oppfylt, har den ankende part likevel ikke krav på at anken fremmes. Retten skal etter en samlet skjønnsmessig vurdering ta stilling til om saken bør ankebehandles, jf. bl.a. Rt. 2008 s. 106 og Rt. 2009 s. 222. Avgjørelsen skjer ved beslutning som ikke krever begrunnelse. I Rt. 2010 s. 274 har Høyesterett lagt til grunn at det er tilstrekkelig å vise til lovens vilkår. Det følger imidlertid av rettspraksis at en beslutning om å nekte en anke fremmet, skal begrunnes i den grad hensynet til forsvarlig saksbehandling tilsier det, jf. blant annet Rt. 2013 s. 1217 og Rt. 2013 s. 1418.

Lagmannsrettens beslutning om å nekte anken fremmet kan påankes til Høyesteretts ankeutvalg. Ankeutvalgets kompetanse er begrenset til å prøve om det er feil i lagmannsrettens saksbehandling, jf. Rt. 2008 s. 322. Ankeutvalget kan imidlertid fullt ut overprøve bevisbedømmelsen og rettsanvendelsen som knytter seg til saksbehandlingen, og som er nødvendig for å avgjøre om det foreligger saksbehandlingsfeil, jf. Rt. 2008 s. 1317. Dette gjelder også spørsmålet om hvorvidt vilkårene for ankebehandling i tredje ledd er oppfylt, jf. Rt. 2011 s. 523.

Reglene om begrensninger i ankeadgangen for barnevernssaker ble foreslått av Justiskomiteen i forbindelse med komiteens behandling av forslaget

til tvisteloven, jf. Innst. O. nr. 110 (2004–2005) s. 10. Justisdepartementets og Barne- og likestillingsdepartementets forslag[323] om at fylkesnemndas vedtak skulle kunne bringes direkte inn for lagmannsretten, ble ikke tatt til følge. I Innst. O. nr. 110 (2004–2005) uttalte Justiskomiteen følgende:

> Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener at hovedlinjene i gjeldende regler om rettslig prøving av administrative tvangsvedtak i helse- og sosialsektoren bør videreføres. Det er viktig at slike saker forankres og behandles lokalt. Flertallet mener videre at det ikke bør gjelde noen særregler om instansfølgen ved overprøving av vedtak etter barnevernloven. Hensynet til at det raskt skal bli ro omkring barna, kan ivaretas ved å innføre strenge vilkår for ankebehandling i lagmannsretten.
>
> Når tingrettens dom går ut på tvang som ikke er vedtatt av fylkesnemnda, kan imidlertid spesielle hensyn tale for at det gis anledning til ny prøving av saken. Dette kan etter flertallets mening være aktuelt når fylkesnemnda ikke har tatt barnevernstjenestens forslag om tiltak til følge, og når kommunen i tingretten har lagt ned påstand om mer inngripende tiltak enn det som var foreslått for fylkesnemnda. Særlig når ingen i fylkesnemnda har gått inn for tvangen, kan det være rimelig med ny prøving. På den annen side kan det tale mot ny prøving at det bare er gradsforskjeller mellom omfanget av den tvang tingretten har gått inn for, og den som er vedtatt av fylkesnemnda.
>
> Flertallet vil understreke at før barnevernssakene møter silingsregelen til lagmannsretten, har den vært gjenstand for behandling både i fylkesnemnda og i tingretten. Når saken ikke er prinsipiell, bør det etter flertallets oppfatning legges vesentlig vekt på om det er sannsynlig at resultatet vil bli et annet etter ankeforhandling, og at spørsmålet om bruk av tvang under enhver omstendighet kan bringes inn for fylkesnemnda på ny etter relativt kort tid.
>
> Både hensynet til en kortere saksbehandlingstid og hensynet til rettssikkerhet må etter flertallets mening veie tungt i saker etter barnevernloven.

Lagmannsrettenes ankenektelse i barnevernsaker har ved flere anledninger vært brakt inn for Høyesteretts ankeutvalg, og det foreligger en rekke publiserte kjennelser. Her omtales bare noen.

I kjennelsen i Rt. 2011 s. 1053 påpekte Høyesteretts ankeutvalg at saken reiste spørsmål hvor det var åpenbart behov for rettsavklaring, jf. tredje ledd bokstav a, og at det var svakheter ved tingrettens saksbehandling. Også vilkåret i bokstav c ble ansett oppfylt. Lagmannsretten hadde ikke i tilstrekkelig grad vurdert om anketillatelse skulle gis, og beslutningen ble derfor opphevet.

I en kjennelse inntatt i Rt. 2006 s. 1176 kom kjæremålsutvalget til at lagmannsrettens beslutning om å nekte anken fremmet måtte oppheves fordi det

323 Ot.prp. nr. 64 (2004–2005) s. 50 flg.

hadde fremkommet nye opplysninger som ble antatt å kunne ha betydning, jf. tredje ledd bokstav b. Det vises også til Rt. 2013 s. 1072, der ankeutvalget opphevet lagmannsrettens beslutning om ankenektelse. Vilkåret i § 36-10 bokstav b var ikke drøftet, til tross for at det forelå nye opplysninger om familiesituasjonen.

Høyesteretts ankeutvalg har i sak HR-2014-02129-U uttalt følgende om forståelsen av bokstav c:

> Høyesteretts ankeutvalg peker på at ordlyden – «vesentlige svakheter» – tilsier at det skal en god del til. Reglene i tvisteloven § 36-10 tredje ledd kom inn i loven under behandlingen i Justiskomiteen, etter forslag fra Den norske dommerforening. Det er høyst sparsomt med skrevne forarbeider som kan kaste lys over tolkningen, for eksempel ved omtale av typetilfeller. Men uttrykket «vesentlige svakheter» må ses i forbindelse med at hele samtykkeordningen i § 36-10 tredje ledd er basert på at behandlingen i fylkesnemnda og tingretten sett i sammenheng normalt gir den påkrevde rettsikkerhet og de nødvendige garantier for at avgjørelsen i saken bygger på hensynet til barnets beste som grunnleggende, jf. barnevernloven § 4-1, Grunnloven § 104 andre ledd og FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1. Ønsket om at det «raskt skal bli ro omkring barna» tilsier derfor at det skal gjelde «strenge vilkår for ankebehandling i lagmannsretten», jf. Innst. O. nr. 110 (2004–2005) side 10. Alternativet i bokstav c er altså – som lagmannsrettens flertall riktig peker på – en «sikkerhetsventil», i den forstand at det åpner for ankebehandling der forutsetningene for lovens normalordning ikke slår til.
>
> Høyesteretts ankeutvalg er enig med lagmannsrettens flertall i at tvisteloven § 36-10 tredje ledd bokstav c får anvendelse «der tingrettens innsats har vært så slett at arbeidet bør gjøres på nytt for å sikre at partene har hatt en forsvarlig, rettslig prøving i hvert fall i én instans». Men også andre vesentlige svakheter ved tingrettens saksbehandling eller avgjørelse er omfattet, herunder selve resultatet, begrunnelsen eller det faktiske og rettslige avgjørelsesgrunnlaget, jf. Rt. 2011 s. 1053 og Rt. 2014 s. 445. Og lagmannsretten må dessuten, slik loven er bygget opp, se eventuelle svakheter med hensyn til saksbehandling og innhold i sammenheng. Bestemmelsen i § 36-10 tredje ledd bokstav c skal altså forstås slik at lagmannsretten har kompetanse til å gi samtykke til ankebehandling dersom det til saksbehandlingen eller avgjørelsen knytter seg spesielle forhold som med tyngde taler for at slikt samtykke blir gitt.

Bokstav d åpner for at det gis samtykke til ankebehandling dersom tingretten har gått lenger i å tillate tvang enn fylkesnemnda.

Bakgrunnen er de spesielle rettsikkehetshensyn som da gjør seg gjeldende, knyttet til behovet for den kvalitetssikring som ligger i en reell toinstansbehandling av den aktuelle tvangsbruken. I Rt. 2009 s. 411 fremhevet Høyesteretts ankeutvalg at lignende rettssikkerhetshensyn kan foreligge for barnet når tingretten fastsetter «mindre tvang» i form av mer samvær mot barnets ønske. Barnet, som var part i saken, hadde anført at hun ved tingrettens avgjørelse

var påtvunget mer samvær med sin mor enn fylkesnemnda hadde avgjort. Fra kjennelsen siteres:

> Barnet kan være like sterkt berørt av vedtaket som foreldrene, og det er klart at rettigheter for foreldrene kan fortone seg som plikter eller tvang for barnet. Det harmonerer best med den styrking av barnets rettsstilling som er kommet til uttrykk gjennom barnevernloven § 6-3 annet ledd om partsrettigheter, å akseptere at også bestemmelser som for barnet kan oppfattes som en øking av byrdene i forhold til fylkesnemndas vedtak, må aksepteres å gå inn under § 36-10 tredje ledd bokstav d. Det foreligger derfor etter utvalgets syn en feil oppfatning av vilkårene for å fremme saken – gi samtykke til ankebehandling – når lagmannsretten la til grunn at vilkåret etter § 36-10 tredje ledd ikke var oppfylt.

Anken ble likevel forkastet. Ankeutvalget viste til at selv om vilkåret er oppfylt, har ikke den ankende part krav på å få fremmet anken. Fra kjennelsen siteres videre:

> Retten skal, som påpekt, ta stilling til, etter en samlet skjønnsmessig vurdering, om anken bør ankebehandles. Her har lagmannsretten vurdert også dette, under forutsetning av at ett av de lovbestemte vilkår for å gi samtykke, skulle være oppfylt. Og lagmannsretten har, ut fra en vurdering av at anken ikke har utsikt til å føre frem, gitt uttrykk for at samtykke derfor under enhver omstendighet ikke bør gis.

Annet ledd

Søksmålsfrist

Bestemmelsen fastsetter en frist på en måned for å reise søksmål i sak som har vært behandlet av fylkesnemnda. Dette er i samsvar med den generelle ankefristen i tvisteloven.

Fristen gjelder fra det tidspunkt den som vil reise søksmål, fikk melding om fylkesnemndas vedtak. Det er tingretten som i tvilstilfeller avgjør om fristen er overholdt, og det er også tingretten som kan gi oppfriskning for eventuell fristoversittelse.

Tredje ledd

Med hjemmel i § 2-5 er det etablert en Barnesakkyndig kommisjon, som har som oppgave å bidra til å kvalitetssikre de sakkyndiges arbeid i barnevernsaker. Det følger av § 7-17 annet ledd at en sakkyndig rapport skal være vurdert av kommisjonen før den kan legges til grunn for vedtak i fylkesnemnda, og etter § 7-24 gjelder dette tilsvarende for retten. Dette gjelder både rapporter utarbeidet av sakkyndige som er engasjert av barneverntjenesten, fylkesnemnda og domstolen selv. Også rapporter utarbeidet av sakkyndige som er engasjert av de private parter, omfattes av bestemmelsen. Det vises for øvrig til kommentarene til § 2-5.

Fjerde ledd

Utgiftsdekning ved rettslig overprøving

Kommunen ansvar for å dekke egne kostnader ved saken omfatter i første rekke utgifter knyttet til egen partsrepresentasjon og prosessfullmektig. Rettsoppnevnt sakkyndig dekkes av staten. Dette slo Høyesteretts kjæremålsutvalg fast i Rt. 2006 s. 1195. Kjæremålsutvalget fant at bestemmelsen måtte forstås slik at kommunens «egne omkostninger» i en slik sak ikke omfattet utgifter til rettsoppnevnte sakksyndige, som da skal dekkes av staten. Dette gjelder selv om sakkyndige er oppnevnt av retten etter begjæring fra kommunen.

§ 7-25. Forsøk med samtaleprosess

Departementet kan gi samtykke til at det i en eller flere nemnder igangsettes forsøk med at nemndsleder tar initiativ til en samtaleprosess hvor det søkes etter grunnlag for enighet mellom partene. Departementet kan gi nærmere regler om gjennomføringen av slike forsøk.

I NOU 2005: 9 kapittel 17 foreslo Fylkesnemndsutvalget en hjemmel for nemndsleder til å ta initiativet til samtaler under saksforberedelsen med henblikk på avtalebaserte løsninger. Det ble blant annet vist til at avtalebaserte løsninger både i og utenfor rettssystemet hadde fått økt oppmerksomhet og større plass den senere tid. Fordi barnevernssaker er unntatt partenes frie rådighet, og det etter gjeldende rett ikke er adgang til å inngå rettsforlik, gikk ikke utvalget inn for mekling i tradisjonell forstand. Det ble foreslått en særskilt samtaleprosess som skulle kunne resultere i at nemndsleder «gir partene anledning til» å prøve ut «en foreløpig avtale for en nærmere fastsatt tid».

I proposisjonen[324] pekte departementet på at spørsmålet om innføring av en samtaleprosess med henblikk på avtalebaserte løsninger i saker for fylkesnemnda berørte mange viktige problemstillinger og dilemmaer, og at det både var hensyn som talte for og mot en slik ordning. Det ble blant annet vist til at enighet mellom partene ville være en fordel med tanke på behovet for videre samarbeid etter at vedtak var fattet, og at gjensidig forståelse og tillit mellom partene ville kunne forebygge at barnet kom i lojalitetskonflikt. Det ble på den annen side vist til at barneverntjenesten og de private parter ikke er likeverdige parter, og at den private part ofte vil kunne ha opplevelsen av å være i en situasjon uten reelle valgmuligheter. Det ble videre vist til at hensynet til barnets beste i alle tilfeller skal være avgjørende for de avgjørelser som treffes i fylkesnemnda, jf. lovens § 4-1, og at dette innebærer at muligheten for enighet

324 Ot.prp. nr. 76 (2005–2006) s. 62 flg.

mellom partene derfor i seg selv ikke kan være et overordnet eller styrende mål for fylkesnemndenes arbeid.

Departementet la til grunn at før en samtaleprosess med sikte på avtalebaserte løsninger ble innført som en generell ordning for fylkesnemndene, burde det igangsettes prøveprosjekter i en eller flere nemnder. Det ble videre lagt til grunn at slike prøveprosjekter må være gjenstand for grundig evaluering slik at mer generelle ordninger eventuelt ble igangsatt på mer erfaringsbasert grunnlag. På denne bakgrunn foreslo departementet en hjemmel for å igangsette forsøk med samtaleprosess i en eller flere nemnder. Bestemmelsen fikk senere tilslutning i Stortinget.

Det er foreløpig ikke igangsatt forsøk med hjemmel i § 7-25 i noen fylkesnemnder.

Departementet understreket i proposisjonen at det heller ikke etter gjeldende rett er noe i veien for at nemndsleder under saksforberedelsen tar kontakt med partene med sikte på å avklare hva partene er enige eller uenige om. Det er forutsatt at et slikt saksforberedende møte i seg selv i en del tilfeller vil kunne føre til større grad av enighet mellom partene, med den konsekvens at forslagene til vedtak endres eller saken trekkes.

Kapittel 8

Ansvaret for å gi hjelp etter loven

§ 8-1. Oppholdskommunens ansvar.

Barneverntjenesten skal yte tjenester og tiltak etter denne loven til alle som oppholder seg i kommunen.

Bestemmelsen slår fast prinsippet om at det er den kommunen der barnet til enhver tid oppholder seg, som i utgangspunktet har ansvaret for å yte tjenester og tiltak som omfattes av loven. Det er barnets, og ikke foreldrenes, oppholdskommune som har ansvaret for å yte nødvendig hjelp. Som regel er det samsvar mellom barnets oppholdskommune og barnets bostedskommune. Men i enkelte tilfeller vil barn – enten alene eller sammen med sine foreldre – oppholde seg i kortere eller lengre perioder i en annen kommune enn bostedskommunen, for eksempel i forbindelse med ferieopphold. I disse tilfellene innebærer § 8-1 at barnet har krav på nødvendig hjelp etter loven i oppholdskommunen selv om oppholdet er av rent midlertidig karakter. Oppholdskommunen har således ikke adgang til å henvise et hjelpetrengende barn til bostedskommunen. Dette standpunkt ble også lagt til grunn i en høyesterettsdom inntatt i Rt. 1999 s. 593.

Det er i forarbeidene[325] lagt til grunn at formålet med denne ansvarsregelen er å hindre at barn som har behov for hjelp, blir kasteball mellom kommuner. Bestemmelsen er derfor ment å sikre at barnet vil ha krav på hjelp der han eller hun oppholder seg til enhver tid.

Et unntak fra lovens hovedregel om oppholdskommunens ansvar følger av § 8-4 annet ledd. Etter denne bestemmelsen har en kommune som har reist sak etter loven, for eksempel om omsorgsovertakelse, et oppfølgingsansvar overfor barnet selv om barnet av ulike grunner tar opphold i en annen kommune etter at omsorgsvedtaket er truffet. Det vises til kommentarene til denne bestemmelsen.

Paragraf 8-1 må ses i sammenheng med § 8-4 om ansvaret for å reise sak etter loven, og om adgangen for kommuner til inngå avtaler om overføring av

325 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 93–94.

ansvar. Bestemmelsen må også ses i sammenheng med § 9-1 om kommunens økonomiske ansvar for barneverntjenesten. Det vises til kommentarene til disse bestemmelsene.

§ 8-2. Barne-, ungdoms- og familieetatens ansvar

Barne-, ungdoms- og familieetaten skal yte tjenester etter denne loven til alle som oppholder seg i riket. Regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten skal yte tjenester etter denne loven til alle som oppholder seg i regionen.

Etter lovens § 2-3 annet ledd skal Barne-, ungdoms- og familieetaten etter anmodning fra barneverntjenesten i kommunen bistå kommunen med plassering av barn utenfor hjemmet. Herunder har etaten ansvaret for rekruttering og formidling av fosterhjem, og for at fosterhjemmene får nødvendig opplæring og veiledning. Etaten har videre ansvar for etablering og drift av institusjoner, jf. § 5-1.

Bestemmelsen slår videre fast at etatens regioner skal yte de nevnte tjenester til alle som oppholder seg i regionen. Denne ansvarsregelen samsvarer med den ansvarsregelen som er nedfelt i § 8-1 om kommunens ansvar. I § 8-1 er barneverntjenesten i den kommunen der barnet oppholder seg, ansvarlig for å yte tjenester og tiltak etter loven. Både for kommunen og de statlige regionene gjelder dette ansvaret uavhengig av om barnet har bosted i en annen kommune eller i en annen region, og uavhengig av om oppholdet i kommunen eller regionen er av rent midlertidig karakter. Det er ikke helt uvanlig at det oppstår uenighet mellom kommuner om hvilken kommune som er ansvarlig for å iverksette tiltak etter § 8-1. For de statlige regionenes vedkommende vil det imidlertid sjelden oppstå tilsvarende uklarhet, fordi regionens ansvar først inntrer etter at kommunen har bedt regionen om bistand. Er det avklart hvilken kommune som er ansvarlig, er det også avklart hvilken region som er det.

Bestemmelsen ble endret ved lov 21. juni 2013 nr. 63. Endringen innebærer kun at det overordnede ansvaret for de statlige oppgavene er lagt til Barne-, ungdoms- og familieetaten og ikke til det regionale nivået, slik som tidligere. Det fremgår av forarbeidene[326] at endringen ikke forutsetter noen omfordeling av oppgaver mellom nivåene i etaten.

326 Prop. 106 L (2012–2013) s. 213.

Når det gjelder Barne-, ungdoms- og familieetatens økonomiske ansvar, vises det til §§ 9-4, 9-5 og 9-6.

§ 8-3. Avgjørelse av tvister

Oppstår det tvist mellom kommuner om anvendelse av § 8-1, kan kommunene kreve at fylkesmannen avgjør tvisten. Departementet kan gi nærmere forskrifter om behandlingsmåten.

Etter § 8-1 er det den kommunen der barnet oppholder seg, som har ansvaret for å yte nødvendige tjenester og tiltak. Gjeldende lov har ikke bestemmelser om refusjon mellom kommuner, slik tidligere barnevernlov hadde. Se nærmere om dette under kommentarene til § 9-1. I forarbeidene[327] er det ut fra dette forutsatt at gjeldende lov vil føre til langt færre tvister enn tilfellet var etter tidligere barnevernlov.

Forarbeidene er svært knappe når det gjelder spørsmålet om hvilke type tvister som kan kreves avgjort etter § 8-3. Det uttales i proposisjonen[328] at: «Det kan f.eks. oppstå tvist om hva som i et konkret tilfelle skal anses som oppholdskommune.» I NOU 1985: 18 uttales det under punkt 19.1.10: «Tvistene som måtte oppstå vil etter utvalgets forslag først og fremst gjelde kompetanseregler, ikke økonomiske refusjoner.»

Uenighet om økonomisk ansvar

Departementets og Sosiallovutvalgets uttalelser om hvilke tvister som kan kreves avgjort, avklarer ikke uttrykkelig hvorvidt dette også kan gjelde tvister om økonomiske spørsmål. Ordlyden i § 8-3 om at kommunen kan kreve avgjort tvister om «anvendelse av § 8-1», trekker i retning av at det bare er tvister som gjelder uenighet om hva som i et enkelt tilfelle er å anse som oppholdskommune, som kan kreves avgjort etter § 8-3.

Også det forhold at bestemmelsen om avgjørelse av tvister er plassert i kapittel 8, som omhandler ansvaret for å gi hjelp etter loven, og ikke i kapittel 9 om finansiering og egenbetaling, tilsier at det ikke er adgang til å kreve at Fylkesmannen skal avgjøre tvister som gjelder økonomi. Dette er også lagt til grunn av det daværende Barne- og familiedepartementet, blant annet i brev datert 12. januar 1994 til Fylkesmannen i Rogaland.

Hvilken fylkesmann?

Etter § 8-3 er det fylkesmannen som skal avgjøre tvister. Det fremgår ikke av loven eller av forarbeidene hvilken fylkesmann som skal avgjøre tvisten

327 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 94.

328 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 94.

dersom de tvistende kommunene ligger i forskjellige fylker. I departementets tidligere retningslinjer om betalingsordninger i barnevernet er det imidlertid lagt til grunn at tvist i disse tilfellene skal avgjøres av fylkesmannen i det fylket den kommunen som har reist tvistesak, ligger.

Ikke gjenstand for klage / rettslig overprøving

En avgjørelse i en tvistesak etter § 8-3 er ikke et enkeltvedtak og kan ikke påklages til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. En slik avgjørelse kan heller ikke bringes inn for domstolene til rettslig overprøving. Oslo tingrett avsa 27. februar 2003 en kjennelse som gjaldt dette spørsmålet. I kjennelsen ble det funnet klart at lovgiver har ment å unnta fylkesmannens avgjørelse etter barnevernloven § 8-3 fra alminnelig domstolskontroll. I kjennelsen ble det blant annet vist til at den påklagede avgjørelsen var tatt av nøytral overordnet instans etter ønske fra kommunene selv, og at de rettssikkerhetshensyn som opptrer i saker mellom forvaltningen og private rettssubjekter, ikke gjør seg gjeldende i en tvistesak mellom kommuner. På bakgrunn av kjennelsen sendte departementet ut et brev, datert 4. november 2003, til landets fylkesmenn om forhold fylkesmennene bør påse før de avgjør tvister etter § 8-3. Departementet påpekte at fylkesmennene bør påse at de involverte kommunene er enige om at fylkesmannen skal avgjøre tvisten, at de involverte kommunene er klar over at tvisten ikke kan bringes videre inn for domstolene etter at fylkesmannen har avgjort den, og at de involverte kommunene blir forelagt hverandres fremleggelser av saken og gis mulighet til å uttale seg.

I en kjennelse i Rt. 2006 s. 618 kom kjæremålsutvalget til at den tilsvarende bestemmelsen i sosialtjenesteloven § 10-3 måtte forstås slik at kompetansen til å avgjøre tvister mellom kommuner om ansvaret for utgifter etter sosialtjenesteloven (nå helse- og omsorgstjenesteloven) tilligger fylkesmannen, og at slike tvister ikke kan bringes inn for domstolene. Om hvorvidt barnevernloven § 8-3 må forstås på tilsvarende måte, heter det i kjennelsen:

> Den kjærende part har til støtte for sitt syn vist til at lov 17. juli 1992 nr. 100 om barnevernstjenester (barnevernsloven) § 8-3 inneholder en tilsvarende bestemmelse som sosialtjenesteloven § 10-3, men at Høyesterett likevel i Rt-2005-1498 har behandlet en tvist mellom to kommuner om hvem som hadde plikt til å dekke utgiftene for tiltak etter barnevernsloven. Spørsmålet om hvorvidt domstolene har kompetanse til å avgjøre slike tvister, ble imidlertid ikke problematisert i denne saken, og kjæremålsutvalget finner derfor ikke grunn til å gå nærmere inn på om barnevernsloven § 8-3 skal forstås på samme måte som sosialtjenesteloven § 10-3.

I en dom inntatt i Rt. 2007 s. 234, som også gjaldt sosialtjenesteloven § 10-3, kom Høyesterett på samme måte til at fylkesmannens avgjørelse ikke kan bringes inn for domstolene. I dommen heter det blant annet:

Spørsmålet om departementets vedtak kunne overprøves av domstolene ble i 1976 behandlet av Frostating lagmannsrett, som kom til at det ikke var adgang til dette, jf. RG-1977-373. I NOU 1985: 18 Lov om sosiale tjenester kom lovutvalget inn på denne avgjørelsen ved omtalen av tvister mellom kommunene. Her uttales det på side 312 andre spalte:

«Departementets avgjørelser i tvistesaker er ikke enkeltvedtak etter forvaltningslovens § 2 b, og kan derfor ikke påklages til overordnet myndighet, i tilfelle Kongen. Det har vært diskutert om saken kan bringes inn for domstolene hvis de vanlige prosessforutsetninger foreligger, og om domstolene i så fall kan overprøve departementets lovanvendelse. En lagmannsrettsdom fra 1976 har lagt til grunn at domstolene ikke kan overprøve departementets avgjørelser i slike saker.»

Sitatet viser at lovutvalget var klar over hvordan bestemmelsen i lov om sosial omsorg § 17 hadde blitt forstått i praksis. Når det sammenholdes med spesialmotivene til lovutkastet på side 358, hvor det heller ikke gis uttrykk for noe ønske om å gi adgang til domstolsprøving, kan det ikke være tvilsomt at lovutvalget ønsket å videreføre regelen om at vedtakene ikke skulle kunne bringes inn for domstolene for overprøving. Det samme gjelder etter min mening for departementet, som i Ot.prp. nr. 60 (1988–1989) side 196 andre spalte uttaler:

«Departementet er derfor enig i at det åpnes for en viss adgang til tvisteavgjørelser. Departementet er videre enig i at slike tvister bør avgjøres av fylkesmannen. Departementet kan ikke se at det kan være nødvendig med klageadgang over avgjørelse i tvistesak slik Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon foreslår.»

På denne bakgrunn kan det ikke være tvilsomt at kjennelsen i Rt-2006-618 bygger på en riktig forståelse av de interne norske rettskildene som knytter seg til sosialtjenesteloven § 10-3, når det ble lagt til grunn at fylkesmannens vedtak som hovedregel ikke kan prøves av domstolene. Slik har også bestemmelsene blitt forstått av Stortinget. Jeg viser til at i Dok.nr. 8: 78 (2003–2004) fremmet stortingsrepresentantene Magnhild Meltveit Kleppa og Per Sandberg forslag om å endre sosialtjenesteloven § 10-3 og den tilsvarende bestemmelsen i lov om barneverntjenester § 8-3 slik at vedtakene skulle kunne bringes inn for domstolene, som skulle kunne prøve «alle sider av avgjørelsen». Flertallet i sosialkomiteen gikk imidlertid i Innst. O. nr. 23 (2004–2005) mot forslaget, som ble nedstemt med 59 mot 18 stemmer i Odelstinget.

I dommen vises det blant annet til NOU 1985: 18, som også er en del av forarbeidene til barnevernloven § 8-3. Det må etter dette legges til grunn at dommen også får betydning for tolkningen av barnevernloven § 8-3, og at heller ikke fylkesmannens avgjørelse av tvistesaker etter barnevernloven § 8-3 kan bringes inn for domstolene til rettslig overprøving.

Etter § 8-3 annet punktum kan departementet gi nærmere forskrifter om behandlingsmåten for tvistesaker. Slike forskrifter er ikke gitt.

§ 8-4. Ansvaret for å reise sak.

Ansvaret for å reise sak etter § 4-8 jf. §§ 4-9, 4-10, 4-11, 4-12, 4-24 og 4-29, har barneverntjenesten i den kommune der barnet oppholder seg. Ved avtale mellom barneverntjenesten i de berørte kommuner kan ansvaret overføres til en annen kommune som barnet har tilknytning til.

Endring i barnets tilknytning til kommunen i tidsrommet mellom begjæring om tiltak er sendt fylkesnemnda og vedtak er fattet, medfører ingen endring i ansvarsforholdet. Dette gjelder med mindre den kommunen som har reist saken ikke får medhold i fylkesnemnda, eller det blir inngått avtale som nevnt i første ledd annet punktum.

Barneverntjenesten i den kommune som har reist saken, har ansvaret for gjennomføring, oppfølging og kontroll. Endring i barnets tilknytning til kommunen medfører ingen endring i ansvarsforholdet hvis det ikke blir inngått avtale som nevnt i første ledd annet punktum. Dette gjelder også når det er truffet vedtak etter § 4-4 femte ledd og § 4-26.

Første ledd

Prinsippet om oppholdskommunens ansvar for å yte tjenester og tiltak etter loven er nedfelt i § 8-1. Etter § 8-1 har barnets oppholdskommune ansvaret for å yte hjelp til barn som oppholder seg i kommunen, uavhengig av om barnet har bosted i en annen kommune, og uavhengig av om oppholdet i kommunen er midlertidig, jf. kommentarene til § 8-1. Etter § 8-4 første ledd første punktum omfatter oppholdskommunens ansvar også ansvaret for å reise sak for fylkesnemnda i de tilfeller fylkesnemnda har vedtaksmyndigheten for det aktuelle tiltaket.

Avtale om overføring av ansvar

Det vil i enkelte tilfeller være lite praktisk å følge prinsippet om oppholdskommunens ansvar fullt ut. Når barnets tilknytning til oppholdskommunen er liten, vil det ofte være mer hensiktsmessig at barnets bostedskommune overtar ansvaret for å reise sak for fylkesnemnda. Sosiallovutvalget[329] uttaler om dette:

> Det er ikke alltid regelen passer fordi saken ofte lettere lar seg føre i en annen kommune. Det er f.eks. tilfelle hvor det oppstår spørsmål om å overta ansvaret for et barn mens det befinner seg på fødselsinstitusjonen. Kommunen der foreldrene bor er langt mer nærliggende. Og har bostedskommunen funnet en midlertidig boligløsning for foreldre og barn utenfor kommunen, ville det være kunstig om bostedskommunen ikke kunne gå videre med en sak om ansvarsovertakelse. I disse tilfellene bør imidlertid de berørte kommuner kunne finne en rimelig løsning ved avtale …

329 NOU 1985: 18 s. 314.

Første ledd annet punktum inneholder i tråd med dette en bestemmelse om at barnets oppholdskommune kan inngå avtale med en annen kommune barnet har tilknytning til om at ansvaret for å reise sak for fylkesnemnda kan overføres til denne kommunen.

Et spørsmål som har vært reist, er om § 8-4 uttømmende regulerer adgangen til å inngå avtaler mellom kommuner om ansvarsfordeling som avviker fra lovens hovedregel. Dette spørsmålet er omhandlet i en dom inntatt i Rt. 1999 s. 593. Dommen gjaldt spørsmålet om gyldigheten av en avtale som var inngått mellom to kommuner. Etter avtalen skulle den ene kommunen (barnets oppholdskommune) påta seg det faktiske ansvaret for barneverntiltakene, mens den andre kommunen (barnets tidligere bostedskommune) skulle påta seg det økonomiske ansvaret for tiltakene. Høyesterett kom til at avtalen mellom de to kommunene var gyldig, og viste blant annet til at så vel lovens system som reelle hensyn talte for dette resultatet. Førstvoterende uttalte at verken lovens ordlyd eller forarbeider ga særlig veiledning i spørsmålet, men at flere forhold talte mot å anse § 8-4 som et forbud mot at kommuner kan inngå andre typer avtaler i tilknytning til barnevernssaker. Det ble blant annet pekt på at når lovgiver særskilt har lovfestet adgangen til å overføre kompetansen til å reise barnevernssak, er dette naturlig begrunnet i at det ikke er klart at en slik kompetanse rettsgyldig kan overføres mellom kommuner. Det ble videre uttalt:

> Derimot er det ut fra forvaltningsrettslige prinsipper nærliggende at kommuner har adgang til å plassere det økonomiske ansvar gjennom avtaler seg imellom. Endelig kan det pekes på at bestemmelsen om avtaleadgang i annet punktum bare gjelder kompetansen til å «reise sak» om slike konkrete inngrep som § 8-4 første ledd 1. punktum viser til. Men også utenfor disse alvorligste sakene kan det åpenbart være behov for avtaler, for eksempel i tilknytning til undersøkelser etter § 4-3 og til mer tilfeldig bistand og andre typer tjenester etter loven.

Det må etter dette kunne legges til grunn at § 8-4 ikke uttømmende regulerer adgangen for kommuner til å inngå avtaler som avviker fra lovens regler om ansvarsdeling. Dette må for eksempel innebære at kommuner kan inngå avtaler om at en annen kommune enn barnets oppholdskommune skal foreta undersøkelser etter § 4-3.

Annet ledd

Det følger som nevnt av første ledd at barnets oppholdskommune har ansvaret for å reise sak for fylkesnemnda, og det følger av tredje ledd at den kommunen som har reist saken, har ansvaret for videre gjennomføring, oppfølging og kontroll selv om barnets tilknytning til kommunen endres ved flytting til en annen kommune. I en dom inntatt i Rt. 2005 s. 1498 kom Høyesterett naturlig

nok til at et slikt oppfølgingsansvar bare gjaldt når fylkesnemnda hadde fattet vedtak i saken, og at den opprinnelige oppholdskommunens ansvar måtte anses bortfalt når saken var trukket. Situasjonen i saken var at barnets opprinnelige oppholdskommune hadde reist sak for fylkesnemnda, men hadde trukket saken etter at barnet hadde flyttet til en annen kommune. Ved endringslov av 21. juni 2013 nr. 63 ble § 8-4 endret på dette punkt, slik at det nå fremgår at det forhold at barnet flytter etter at begjæring om tiltak er sendt fylkesnemnda, men før vedtak er fattet, ikke medfører noen endring i ansvarsforholdet. Dette innebærer at den opprinnelige oppholdskommunen har adgang til å opprettholde begjæringen om tiltak også etter at familien har flyttet med barnet til en annen kommune. Den opprinnelige oppholdskommunen må uansett stå fritt til å trekke saken. Det kan være flere grunner til at en kommune trekker en sak før fylkesnemndas forhandlingsmøte, herunder at familiens situasjon har bedret seg, og det vurderes at vilkårene for omsorgsovertakelse ikke lenger er oppfylt. I et slikt tilfelle vil den kommunen barnet har flyttet til, ha ansvaret for å eventuelt å fremme sak for fylkesnemnda på nytt dersom dette på et senere tidspunkt skulle vise seg nødvendig.

Det fremgår direkte av lovteksten at den opprinnelige oppholdskommunens ansvar opphører dersom kommunen ikke får medhold i sitt forslag til vedtak i fylkesnemnda. Den nye oppholdskommunen vil da ha ansvaret for eventuell videre oppfølging av barnet. Ansvaret opphører også dersom det blir inngått avtale om overføring av ansvaret til annen kommune barnet har tilknytning til, mest aktuelt i et slikt tilfelle er avtale med tilflyttingskommunen.

Tredje ledd

Oppfølgingsansvar

Etter tredje ledd har den kommunen som har reist saken, ansvaret for den videre oppfølgingen av saken etter at vedtak er fattet. Dette ansvaret omfatter for det første selve gjennomføringen av vedtaket samt det videre oppfølgings- og kontrollansvaret for det barn vedtaket gjelder.

Ansvaret vedvarer selv om barnets tilknytning til kommunen endrer seg etter at vedtaket er truffet, som når barnet blir fosterhjems- eller institusjonsplassert i en annen kommune, eller når barnet av andre grunner tar opphold i en annen kommune. Den kommunen som har reist saken, har også i disse tilfellene det hele og fulle oppfølgingsansvar for barnet så lenge vedtaket opprettholdes. Kommunen har herunder ansvaret for å vurdere hvorvidt vilkårene for tiltaket fortsatt er til stede med tanke på om tiltaket bør opprettholdes eller oppheves. Videre har kommunen ansvaret for å vurdere og treffe vedtak (eventuelt legge frem forslag for fylkesnemnda) om nye tiltak. Dersom barnet blir fosterhjemsplassert i en annen kommune, har imidlertid fosterhjemskommunen som

hovedregel ansvaret for å føre tilsyn med barnet, jf. § 4-22 og kommentarene til denne bestemmelsen.

Som omtalt under kommentarene til første ledd, kan to kommuner avtale at ansvaret for å reise sak for fylkesnemnda skal overføres fra barnets oppholdskommune til en annen kommune barnet har tilknytning til. Første ledd annet punktum omhandler adgangen til å overføre ansvaret for en sak *før* vedtak treffes.

Avtale om overføring av oppfølgingsansvar

Også *etter* at vedtaket er truffet, kan det i enkelte tilfelle være hensiktsmessig at ansvaret for den videre oppfølging av saken overføres til en annen kommune barnet har tilknytning til. Dette kan være aktuelt der kommunene av ulike grunner ikke har benyttet adgangen til å overføre ansvaret for saken før vedtaket ble truffet (jf. det som er sagt ovenfor), eller når barnets tilknytning til den kommune som har reist saken, endrer seg etter at vedtaket er truffet (for eksempel ved at barnet fosterhjemsplasseres i en annen kommune, som også barnets foreldre senere flytter til). Tredje ledd annet punktum må forstås slik at ansvaret for saken kan overføres til en annen kommune barnet har tilknytning til, også etter at vedtak er truffet, dersom de to kommunene er enige om dette. Dette er også forutsatt i lovens forarbeider.[330]

Det følger av § 8-1 at barnets oppholdskommune har ansvaret for å vedta plasseringer etter § 4-4 og § 4-26. Paragraf 8-4 tredje ledd tredje punktum bestemmer at § 8-4 tredje ledd annet punktum gjelder tilsvarende når barnet er plassert etter disse bestemmelsene. Den kommune som har fattet vedtaket om plassering etter § 4-4 og § 4-26, har derfor ansvaret for gjennomføring og kontroll, selv om barnets tilknytning til kommunen endrer seg etter at vedtaket er truffet. Det må legges til grunn at ansvaret bare vedvarer så lenge tiltaket opprettholdes. Avsluttes tiltaket etter at barnet har tatt opphold i en ny kommune, vil det være barnets nye oppholdskommune som eventuelt har ansvaret for ytterligere tiltak. Dette ble lagt til grunn av Høyesteretts flertall i en dom i Rt. 2011 s. 1026, der førstvoterende, som tilhørte flertallet, blant annet uttalte:

> Lovens ordlyd gir etter mitt syn ikke noe holdepunkt for at den kommune som har truffet vedtak om tiltak, skal ha plikt til å treffe ytterligere vedtak etter § 4-4 femte ledd eller § 4-12, etter at barnet/ungdommen har fått en ny oppholdskommune. Å la oppfølgingsansvaret omfatte slike mer langsiktige tiltak, er også vanskelig forenlig med lovens system. Det er dessuten tungtveiende hensyn som tilsier en snarlig overføring av ansvaret til oppholdskommunen, og som må anses å være en del av grunnlaget for den ansvarsfordeling som lovgiver har valgt.

330 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 95.

Dommen er også omtalt under merknadene til § 9-1 om kommunens økonomiske ansvar for barneverntjenesten.

Også ved plasseringer etter §§ 4-4 og 4-26 kan ansvaret overføres til en annen kommune, eksempelvis tilflyttingskommunen, ved avtale mellom de berørte kommuner.

Den kommune som er ansvarlig for å yte tjenesten, eller tiltaket etter denne bestemmelsen, har også det økonomiske ansvaret. Det vises til § 9-1 og kommentarene til denne bestemmelsen.

Kapittel 9

Finansiering, egenbetaling

§ 9-1. Kommunens økonomiske ansvar for barneverntjenesten.

Den enkelte kommune skal sørge for de bevilgninger som er nødvendige for å yte de tjenester og tiltak som kommunen har ansvaret for etter denne loven.

Kostnadene ved tjenester og tiltak som nevnt i første ledd, skal dekkes av den kommune som etter §§ 8-1 og 8-4 er ansvarlig for å yte tjenesten eller sette i verk tiltaket. Bare etter reglene i §§ 9-2, 9-3, 9-4 og 9-8 kan det kreves at disse kostnadene skal dekkes av andre.

Første ledd

Etter denne bestemmelsen har den enkelte kommune et ansvar for å bevilge nødvendige midler til barneverntjenesten. Dette ansvaret er i tråd med prinsippene i inntektssystemet for kommunene. Når det gjelder spørsmålet om den økonomiske ansvarsfordelingen mellom kommune og stat, er størrelsen på statens overføringer gjenstand for årlige budsjettvedtak fra Stortinget.

Annet ledd

Etter annet ledd skal utgiftene etter første ledd dekkes av den kommune som etter §§ 8-1 og 8-4 er ansvarlig for å yte tjenesten eller sette i verk tiltaket. Det fremgår av § 8-1 at det er barnets oppholdskommune som har ansvaret for å yte tjenester og sette i verk tiltak. Barnets oppholdskommune har etter § 8-4 første ledd også ansvaret for å reise sak for fylkesnemnda, dersom fylkesnemnda har vedtaksmyndigheten for det aktuelle tiltaket. Blir barnet fosterhjems- eller institusjonsplassert i en annen kommune enn den som har reist saken, beholder imidlertid den kommunen som har reist saken, ansvaret for oppfølgingen så lenge vedtaket opprettholdes, jf. § 8-4 tredje ledd.

Har barnet sterkere tilknytning til en annen kommune enn oppholdskommunen, kan de berørte kommuner avtale at ansvaret for å reise sak eller ansvaret for den videre oppfølging av saken skal overføres til en annen kommune barnet har tilknytning til. Det vises for øvrig til kommentarene til §§ 8-1 og

8-4. Paragraf 9-1 annet ledd innebærer at det er samsvar mellom kommunens ansvar for å yte tjenesten og tiltaket og ansvaret for utgiftene forbundet med dette.

Avtaler om ansvarsfordeling

Det er ingenting i veien for at to kommuner inngår avtale om en annen ansvarsfordeling enn den som følger av § 9-1. Dette ble avklart i en dom inntatt i Rt. 1999 s. 593. Dommen gjaldt spørsmålet om gyldigheten av en avtale inngått mellom to kommuner. Etter avtalen skulle den ene kommunen (barnets oppholdskommune) påta seg det faktiske ansvaret for barneverntiltakene, mens den andre kommunen (barnets tidligere bostedskommune) skulle påta seg det økonomiske ansvaret for tiltakene. En tid etter at avtalen ble inngått, ble det internt i den kommune som i henhold til avtalen hadde påtatt seg det økonomiske ansvaret, reist spørsmål om avtalens gyldighet. Høyesterett la til grunn at uten avtale ville oppholdskommunen både hatt ansvaret for å sette i verk tiltak (etter § 8-1) og for å bære kostnadene ved eventuelle tiltak (§ 9-1). Høyesterett kom til at avtalen mellom de to kommunene var gyldig. Det ble blant annet vist til at så vel lovens system som reelle hensyn talte for dette resultatet. Det ble uttalt at verken lovens ordlyd eller forarbeider ga særlig veiledning i spørsmålet, men at flere forhold talte mot å anse loven som et forbud mot å inngå andre avtaler enn det som følger av § 8-4.

Ansvar etter endt fosterhjems- eller institusjonsopphold

Som nevnt ovenfor har den kommune som har satt i verk tiltaket, det faktiske og økonomiske ansvaret for tiltaket så lenge det opprettholdes, selv om barnet blir fosterhjems- eller institusjonsplassert i en annen kommune (med mindre det inngås avtale om en annen ansvarsfordeling). Når tiltaket oppheves, opphører imidlertid kommunens ansvar. Dette innebærer at fosterhjems- eller institusjonskommunen blir faktisk og økonomisk ansvarlig for eventuelle nye barneverntiltak, dersom barnet etter endt institusjons- eller fosterhjemsopphold tar opphold i denne kommunen. Dette gjelder enten barnet ble plassert på grunnlag av et tvangsvedtak eller ved frivillig plassering etter §§ 4-4 og 4-26. Høyesterett behandlet i Rt. 2011 s. 1373 en tvist mellom to kommuner om utgiftene for barneverntiltak i et slikt tilfelle. Barnets opprinnelige oppholdskommune hadde fattet vedtak om plassering i medhold av barnevernloven § 4-4, men samtykket til opprettholdelse av plasseringen ble senere trukket, og saken ble avsluttet. Barnet hadde da opphold i en annen kommune, for noe senere å få opphold i en tredje kommune, som overtok omsorgen for barnet etter vedtak i fylkesnemnda. Saken gjaldt spørsmålet om hvorvidt denne tredje kommunen kunne kreve refusjon fra den første kommunen for sine utgifter. Høyesteretts flertall kom til at det følger av § 9-1 jf. § 8-4, at den senere oppholdskommunen ikke, med hjemmel i disse bestemmelsene, kan fremme refusjonskrav mot den kommunen som tidligere hadde reist sak etter § 4-4

når det ikke var truffet ytterligere tiltak etter at det tidligere tiltaket var bortfalt.

I Rt. 2005 s. 1498, som gjaldt en kommune som hadde trukket en sak for fylkesnemnda etter at barnet hadde flyttet til en annen kommune, ble det tatt et visst forbehold fra den lovforståelse at den opprinnelige oppholdskommunen ikke får ansvar for utgifter tilflyttingskommunen kan pådra seg. Det ble i dommen åpnet for at det ved direkte omgåelsesforsøk, der en kommune trekker saken ut fra rent økonomiske betraktninger, kan være urimelig om den blir fri for ansvar. Et mulig unntak måtte imidlertid reserveres for «relativt ekstreme tilfeller». Denne dommen er slik kommentert i Rt. 2011 s. 1373:

> Det følger allerede av de hensyn som har begrunnet hovedregelen om at ansvaret for tiltak ligger hos oppholdskommunen, at det ikke er grunnlag for å supplere barnevernlovens ordning med en refusjonsordning mellom kommunene basert på et alminnelig uaktsomhetsgrunnlag. Det er etter mitt syn heller ikke grunnlag for en utbytting av den snevre mulighet for å reagere i «relativt ekstreme tilfeller», som er antydet i Høyesteretts tidligere avgjørelse.

Selv om kommunen etter dette ikke kan kreve refusjon for barnevernutgifter fra andre kommuner, kan kommunen etter § 9-1 annet ledd annet punktum i visse tilfeller kreve at kostnadene til barneverntiltak dekkes av andre. Kommunen kan etter §§ 9-2 og 9-3 kreve hel eller delvis refusjon av utgiftene fra henholdsvis barnets foreldre og barnet selv. Etter § 9-4 skal Barne-, ungdoms- og familieetaten dekke den del av kommunens utgifter til opphold i fosterhjem eller institusjon som overstiger en fast sats som fastsettes av departementet med hjemmel i § 9-5. For en nærmere redegjørelse for disse refusjonsreglene vises til kommentarene til de enkelte bestemmelsene.

§ 9-2. Foreldres underholdsplikt.

Når et barn er plassert utenfor hjemmet som følge av et vedtak etter loven, kan kommunen kreve at foreldrene skal betale oppfostringsbidrag fra måneden etter at plasseringen ble iverksatt og til og med den måneden plasseringen opphører. Oppfostringsbidrag kan bare kreves dersom dette anses rimelig ut fra foreldrenes økonomiske situasjon.

Krav om bidrag eller endring av fastsatt bidrag etter første ledd, sendes til bidragsfogden. Bidragsfogd etter denne bestemmelsen er det organ som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer, og dette organ avgjør kravet og fastsetter beløpet. Den bidragspliktige kan sette fram krav overfor bidragsfogden om å få endret bidraget eller ettergitt bidragsgjeld. Bidraget kan fastsettes eller endres med virkning fra inntil tre måneder før kravet ble mottatt. Bidrag

som er fastsatt etter barneloven faller bort fra det tidspunkt bidrag kan fastsettes etter denne bestemmelsen. Barneverntjenesten skal, uten hinder av taushetsplikt, gi bidragsfogden de opplysninger som er nødvendige i den enkelte sak.

Bidragsfogdens vedtak kan påklages til nærmeste overordnede organ eller til det organ som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer.

Bidrag etter denne bestemmelsen innkreves av Arbeids- og velferdsetatens innkrevingssentral etter bidragsinnkrevingsloven. Bidraget skal innbetales til kommunen.

Departementet kan gi forskrifter om bidrag etter denne bestemmelsen.

Bestemmelsen ble endret ved lov 17. juni 2005 nr. 65, som trådte i kraft 1. januar 2006. Før endringen var det fylkesnemnda som skulle ta stilling til krav fra kommunen om at foreldrene skulle betale oppfostringsbidrag. Etter endringen er denne myndigheten lagt til bidragsfogden.

Første ledd

Første ledd første punktum gir kommunen adgang til å kreve at foreldrene helt eller delvis skal dekke utgiftene til tiltak etter loven. Slik utgiftsdekning kan imidlertid bare kreves for tiltak som innebærer at barnet plasseres utenfor hjemmet.

Adgangen til å kreve oppfostringsbidrag fra foreldrene gjelder uavhengig av grunnlaget for plasseringen, så lenge plasseringen skjer i medhold av vedtak etter barnevernloven. Det kan derfor både kreves oppfostringsbidrag for plasseringer som skjer etter tvangsvedtak (for eksempel etter vedtak om omsorgsovertakelse etter § 4-12 eller etter vedtak om særtiltak for barn med atferdsvansker etter § 4-24) og for frivillige plasseringer (for eksempel etter vedtak om fosterhjems- eller institusjonsplassering etter § 4-4). Det er understreket i forarbeidene til bestemmelsen[331] at ved frivillige plasseringer må barneverntjenesten gjøre foreldrene uttrykkelig oppmerksomme på at det vil bli fremsatt krav om oppfostringsbidrag etter barnevernloven før samtykket til selve plasseringen gis.

Det kan ikke kreves utgiftsdekning for tiltak som settes inn mens barnet bor hjemme hos foreldrene, for eksempel utgifter til tilsynsfører eller støttekontakt etter § 4-4. Foreldrene har i disse tilfellene fortsatt utgifter til oppfostringen av barnet, slik at en eventuell utgiftsdekning for barneverntiltak ville

331 Ot.prp. nr. 64 (2004–2005) s. 65.

kommet i tillegg til disse. Når barnet plasseres utenfor hjemmet, er det imidlertid barneverntjenesten som i utgangspunktet overtar oppfostringsutgiftene for barnet, slik at foreldrene i disse tilfellene ikke har utgifter til mat, klær o.l.

Bidrag kan kreves fra og med måneden etter at plasseringen ble iverksatt, og til og med den måneden plasseringen opphører.

Det fremgår av første ledd annet punktum at bestemmelsen bare er ment å komme til anvendelse i de tilfeller det ikke er tvil om at foreldrene har økonomisk mulighet til å betale bidrag for barnet, og at det påhviler barneverntjenesten et ansvar for å foreta en vurdering av dette før kravet sendes bidragsfogden.

Annet ledd

Kommunens krav om bidrag, eller krav om endring av fastsatt bidrag, skal sendes bidragsfogden. Den bidragspliktige kan fremsette krav om endring av tidligere fastsatt bidrag eller ettergitt bidragsgjeld. Det fremgår av ordlyden, og er presisert i forarbeidene, at bidragsfogden både avgjør om det skal betales bidrag overhodet og – i så fall – fastsetter bidragets størrelse. Bidrag kan fastsettes eller endres med virkning fra inntil tre måneder før kravet ble mottatt.

Når foreldrene ikke lever sammen på plasseringstidspunktet, vil den av dem som ikke bor sammen med barnet, ofte være bidragspliktig etter barneloven. I disse tilfellene faller denne bidragsplikten bort fra det tidspunkt barnet plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven. Dette gjelder uavhengig av om barneverntjenesten fremmer krav om oppfostringsbidrag etter barnevernloven eller ikke, jf. annet ledd femte punktum, der det fremgår at bidragsplikten faller bort fra det tidspunkt bidrag kan fastsettes etter barnevernloven.

Av annet ledd siste punktum fremgår det at barneverntjenesten – uavhengig av reglene om taushetsplikt – har plikt til å gi bidragsfogden de opplysninger som er nødvendige for å ta stilling til bidragskravet, og de opplysninger som er nødvendige for å stanse bidrag etter barneloven.

Bidrag etter barnevernloven er ikke fradragsberettiget for den bidragspliktige, jf. skatteloven § 5-43 første ledd bokstav h). Dette er en tilsvarende ordning som for bidrag etter barneloven.

Tredje, fjerde og femte ledd

Av tredje ledd følger at bidragsfogdens vedtak kan påklages til nærmeste overordnede organ eller til det organ som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer. Det er bestemt at Nav Klage og anke, Oslo og Akershus, er klageinstans. Da myndigheten til å fastsette oppfostringsbidrag var lagt til fylkesnemnda, slik ordningen var før 2006, kunne vedtak om oppfostringsbidrag bringes inn for domstolene for rettslig overprøving med full prøvelsesrett for domstolene. Dette er det som følge av endringen ikke lenger adgang til.

Det følger av fjerde ledd at bidraget innkreves av Arbeids- og velferdsetatens innkrevingssentral etter bidragsinnkrevingsloven, og at bidraget skal innbetales til kommunen.

Med hjemmel i femte ledd er det gitt nærmere forskrifter om fastsettelse og endring av oppfostringsbidrag, jf. forskrift 23. juni 2006 nr. 723. I forskriften er det blant annet presisert at det ved fastsettelsen av beløpet skal legges vekt på foreldrenes bidragsevne og bidragsplikt for andre barn, og at det kan tas hensyn til utgifter i forbindelse med samvær med barnet. Det fremgår videre av forskriften at bidraget ikke kan overstige kommunens kostnader til tiltaket, og at bidraget skal indeksreguleres etter § 73 i barneloven om indeksregulering av underholdsbidrag. Forskriften er inntatt som vedlegg bak.

§ 9-3. Kommunens rett til å kreve egenbetaling fra barnet.

Når et barn er plassert utenfor hjemmet som følge av et vedtak etter loven, kan kommunen kreve at barnet, så lenge plasseringen varer, skal dekke kostnadene ved oppfostringen helt eller delvis.

Egenbetaling som nevnt i første ledd kan bare kreves dersom dette må anses rimelig. Det kan ikke kreves dekning i barnets formue, avkastning av denne, eller barnets egne, opparbeidede midler.

Fylkesnemnda avgjør kravet i de tilfelle det vedtak som gir grunnlag for plasseringen hører inn under fylkesnemndas myndighetsområde [etter § 7-2][332].

Egenbetalingen skal innbetales til kommunen.

Departementet kan gi forskrifter om slik egenbetaling.

Første ledd

I henhold til § 9-2 kan kommunen kreve at barnets foreldre skal dekke utgiftene når et barn plasseres utenfor hjemmet etter barnevernloven. Se nærmere

332 Henvisningen til § 7-2 antas å bero på en inkurie. Ved endringslov 1. desember 2006 nr. 65 ble henvisningen tatt ut, men endringen er ikke trådt i kraft.

om dette under kommentarene til § 9-2. Etter § 9-3 kan kommunen kreve at barnet selv, helt eller delvis, skal dekke kostnadene ved plasseringen.

På samme måte som etter § 9-2 er det bare oppfostringsutgifter som kan kreves dekket, det vil si utgifter forbundet med at barnet plasseres i ulike typer tiltak utenfor hjemmet. Utgifter til tiltak i hjemmet kan ikke kreves dekket etter denne bestemmelsen. Det kan imidlertid kreves at barnet dekker utgiftene ved plasseringen uavhengig av om plasseringen skjer som ledd i et frivillig tiltak eller som følge av et tvangsvedtak.

Annet ledd

Rimelighets-vurdering

I henhold til annet ledd første punktum kan egenbetaling etter første ledd bare kreves der dette må anses rimelig. Om dette uttaler departementet i proposisjonen:[333]

> Når det gjelder egenbetaling fra barnet er det ikke tilstrekkelig å vurdere barnets nåtidige økonomiske situasjon, også barnets framtidige økonomiske situasjon må inngå i vurderingen. Det er en kjensgjerning at disse barna ofte har en vanskeligere økonomisk situasjon etter endt fosterhjems- eller institusjonsplassering enn andre barn.

Med hjemmel i § 9-3 femte ledd er det gitt nærmere forskrifter om fastsettelsen av egenbetaling fra barnet selv, jf. kommentarene til femte ledd.

Begrensninger i adgang til å kreve egenbetaling

Etter annet ledd annet punktum kan det ikke kreves utgiftsdekning i barnets formue, avkastning av formue, eller i barnets egne, opparbeidede midler. Bestemmelsen ble vedtatt etter slikt forslag i Forbruker- og administrasjonskomiteens innstilling.[334] Departementets forslag til bestemmelse inneholdt ingen slik begrensning i adgangen til å kreve utgiftsdekning fra barnet selv. Komiteen ga ikke noen nærmere begrunnelse for denne begrensningen, utover at den ikke fant det rimelig å kreve utgiftsdekning i formue, avkastning av formue eller i barnets egne opparbeidede midler. Denne begrensningen innebærer at det først og fremst er i trygdeytelser og pensjoner som tilkommer barnet selv, at det kan kreves utgiftsdekning. Begrepet «barnets egne opparbeidede midler» er ikke definert eller kommentert nærmere av komiteen. I praksis kan det derfor oppstå tolkningstvil om dette begrepet. Det må imidlertid være klart at begrepet omfatter eventuell arbeidsinntekt. At det ikke kan kreves utgiftsdekning i barnets arbeidsinntekt, synes lite gjennomtenkt. Bor en ungdom i fosterhjem

333 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 98.

334 Innst. O. nr. 80 (1991–92) s. 38.

eller institusjon og får alle sine utgifter blant annet til kost, losji og klær dekket av barneverntjenesten, virker det lite rimelig at barneverntjenesten ikke kan kreve at vedkommende dekker en del av oppfostringsutgiftene dersom han eller hun har arbeidsinntekt.

Spørsmålet om refusjon i utdanningsstøtte fra Statens lånekasse for utdanning har liten aktualitet, idet det fremgår av Kunnskapsdepartementets forskrift om tildeling av utdanningsstøtte for undervisningsåret 2014–2015[335] § 10-3 at søkere som bor i fosterhjem eller institusjon, ikke får slik støtte. Søkere som er «forsørget» av barnevernet, men som ikke bor i fosterhjem eller institusjon, kan motta utdanningsstøtte dersom de ytelsene vedkommende mottar av barneverntjenesten, er lavere enn Lånekassens satser.

Tredje ledd

Etter tredje ledd er det fylkesnemnda som skal avgjøre kommunens krav om utgiftsdekning når plasseringen skjer etter vedtak som etter loven hører under fylkesnemndas myndighetsområde, som for eksempel når plasseringen skjer etter vedtak om omsorgsovertakelse etter §§ 4-8 og 4-12, eller etter vedtak om særtiltak for barn med atferdsvansker etter § 4-24. Hjemmelen til å kreve egenbetaling fra barnet i disse tilfellene er i liten grad benyttet.

Det fremgår av forarbeidene at når plasseringen av barnet ikke hører under fylkesnemndas myndighetsområde, som for eksempel ved plasseringer etter § 4-4, skal egenbetalingen fastsettes av kommunen. Det er uttalt i forarbeidene[336] at barnets foreldre ikke skal samtykke til krav om egenbetaling fra barnet. Det er likevel forutsatt at barnets foreldre må være gjort kjent med at det vil bli tatt dekning i barnets midler før plasseringen iverksettes.

Fjerde ledd

Fjerde ledd fastslår at egenbetaling fra barnet skal innbetales til kommunen.

Femte ledd

Med hjemmel i denne bestemmelsen er det gitt nærmere forskrifter om egenbetaling fra barnet. (Forskrift om barneverntjenestens adgang til å kreve egenbetaling fra barnet til dekning av oppholdsutgifter, fastsatt av det daværende Barne- og familiedepartementet 21. desember 1992.) Etter forskriften § 1 kan

335 Fastsatt med hjemmel i lov 03. juni 2005 nr. 37.

336 Ot.prp. nr. 44 (1991–92) s. 98.

kommunen kreve innbetalt til seg barnepensjon som barnet oppebærer etter folketrygdloven. Etter § 2 har imidlertid barnet rett til å få barnepensjonen utbetalt uavkortet til og med tredje kalendermåned etter at plasseringen tok til. Fra og med tredje kalendermåned har barnet rett til å få utbetalt et beløp som årlig minst skal tilsvare 25 prosent av grunnbeløpet i folketrygden, samt 10 prosent av tilleggspensjonen eller særtillegget, jf. forskriften § 3.

I forskriften § 4 heter det at ved refusjon i andre trygdeytelser, pensjoner e.l., bør §§ 1, 2 og 3 gjelde tilsvarende for refusjonens størrelse.

Etter forskriften § 5 kan egenbetaling som fastsettes av kommunen påklages til fylkesmannen etter lovens § 6-5.

Forskriften er inntatt som vedlegg bak i boken.

Egenbetaling som er fastsatt av fylkesnemnda, kan bringes inn for domstolene til rettslig overprøving etter barnevernloven § 7-24.

§ 9-4. Barne-, ungdoms- og familieetatens økonomiske ansvar for tiltak etter loven

Barne-, ungdoms- og familieetaten skal dekke utgiftene til institusjoner og sentre for foreldre og barn som overstiger den andel av utgiftene som kommunen plikter å betale etter § 9-5. Barne-, ungdoms- og familieetaten skal dekke en andel av kommunens utgifter til fosterhjem etter satser som fastsettes av departementet.

Barne-, ungdoms- og familieetatens økonomiske ansvar gjelder for barn under 20 år.

Departementet kan gi forskrifter om betalingsordningen, herunder forskrifter som fastsetter nærmere rammer for statens betalingsansvar.

Barne-, ungdoms- og familieetatens materielle og faglige ansvar følger av andre bestemmelser i loven. Det vises til § 2-3 annet ledd og kapittel 5, som angir rammene for de tiltak etaten har ansvar for. Etter § 8-2 har etaten ansvar for å yte tjenester etter loven til alle som oppholder seg i landet, mens det er etatens regionale nivå som har ansvaret for å yte tjenester i den enkelte region.

Paragrafen ble endret ved lov 21. juni 2013 nr. 63. Endringen tar sikte på at omfanget av kommunens delbetalingsansvar når barn plasseres i institusjon og fosterhjem, i større grad skal gjenspeile de ulike tiltakenes faktiske kostnader.

Første ledd

Det fremgår av § 9-4 at både Barne-, ungdoms- og familieetaen og kommunen har et økonomisk ansvar i forbindelse med at barn blir plassert i fosterhjem eller institusjon med hjemmel i barnevernloven, og §§ 9-4 og 9-5 regulerer fordelingen av dette finansieringsansvaret. Frem til lovendring som trådte i kraft 1. januar 2014, bygget bestemmelsene på prinsippet om kostnadsnøytralitet for kommunen ved valg av tiltak (institusjon eller fosterhjem). Den satsen som årlig fastsettes som kommunens egenandel ved plassering i institusjon, utgjorde også den øvre grensen for det beløpet kommunen skulle betale ved fosterhjemsplasseringer. Selv om den øvre grensen for kommunens betalingsansvar ved fosterhjemsplasseringer var satt noe lavere enn egenandelen for institusjonsplasseringer, var institusjonsplasseringer for kommunen ikke spesielt mye dyrere enn fosterhjemsplasseringer. Lovendringen innebærer at prinsippet om kostnadsnøytralitet ikke videreføres, ved at satsene for henholdsvis institusjoner og fosterhjem nå ikke lenger henger sammen. Det fremgår av forarbeidene[337] at formålet med endringen er at omfanget av kommunens egenbetaling i større grad skal gjenspeile de ulike tiltakenes faktiske kostnader. I denne forbindelse er det blant annet vist til at det forhold at staten har den største andelen av kostnadene ved institusjonsplasseringer, kan føre til at økonomiske hensyn kan stå uforholdsmessig sentralt i enkeltsaker for staten, mens situasjonen for kommunene kan være at de ikke tar inn over seg tiltakets faktiske kostnader. Det er lagt til grunn at likere økonomiske insentiver mellom stat og kommune er avgjørende for bedre samhandling ved valg av tiltak for det enkelte barn. Det fremgår at økningen av kommunens egenandel for institusjoner skal skje gradvis.

Bestemmelsen slår nå fast at Barne-, ungdoms- og familieetatens skal dekke utgifter til institusjoner og sentre for foreldre og barn som overstiger den andel kommunen skal betale etter § 9-5, og at etaten skal dekke en andel av kommunens utgifter til fosterhjem som fastsettes av departementet.

Barnevernets tvisteløsningsnemnd

Det oppstår tidvis uenighet om valg av løsninger og finansieringsansvar mellom det statlige og det kommunale barnevernet. Dette gjelder særlig i de såkalte gråsonesakene der barn har særlige behov som følge funksjonshemminger. Kommunen skal da dekke den del av utgiftene som knytter seg til barnets funksjonshemming, i tillegg til ordinær andel av oppholdsutgiftene ved eksempelvis institusjonsopphold. Denne grensedragningen kan det være vanskelig å foreta. Til dette formål har Barne-, likestillings- og inkluderingsdepar-

337 Prop. 106 L (2012–2013) s. 99 flg.

tementet og Kommunenes Sentralforbund fra 1. januar 2014 opprettet Barnevernets tvisteløsningsnemnd, som skal gi rådgivende uttalelser om hvem som skal dekke utgiftene til tiltak ved uenighet mellom stat og kommune.

Annet ledd

Tiltak for ungdom over 20 år

Aldersgrensen for å opprettholde frivillige tiltak for tidligere barnevernklienter er 23 år, jf. § 1-3 annet ledd og kommentarene til denne bestemmelsen. Det fremgår imidlertid av § 9-4 annet ledd at Barne-, ungdoms- og familieetatens ansvar for å dekke den del av kommunens utgifter som overstiger de kommunale andelene ved plassering i fosterhjem eller institusjon, bare gjelder tiltak for ungdom under 20 år. Dette innebærer at tiltak for ungdom over 20 år i utgangspunktet vil være begrenset til tiltak som hører under den kommunale barneverntjenestens ansvarsområde, det vil si ordinære fosterhjem eller andre typer hjelpetiltak. Det er lagt til grunn i forarbeidene[338] at det vil være lite naturlig å opprettholde plasseringer i barneverninstitusjon for ungdom over 20 år, fordi barneverninstitusjonene er beregnet på barn og ungdom som er vesentlig yngre enn ungdom over 20 år. Heller ikke forsterkede fosterhjem er forutsatt benyttet for ungdom over 20 år. Dersom kommunen likevel skulle ønske å benytte slike tiltak, må utgiftene i så fall dekkes av kommunen selv.

Tredje ledd

Tredje ledd gir departementet hjemmel til å gi nærmere forskrifter om betalingsordningen, herunder forskrifter som setter nærmere rammer for statens betalingsansvar. Slike forskrifter er foreløpig ikke gitt.

§ 9-5. Kommunens økonomiske ansvar ved bruk av institusjoner mv.

Ved bruk av institusjon og sentre for foreldre og barn, kan Barne-, ungdoms- og familieetaten kreve kommunen for egenbetaling for oppholdsutgifter etter satser som fastsettes av departementet. Egenbetalingen skal ytes av den kommunen som har søkt om inntak for et barn i tiltaket. Departementet kan gi forskrifter om egenbetalingen.

Det følger av § 5-1 at Barne-, ungdoms- og familieetaten har ansvaret for etablering og drift av barneverninstitusjonene. Det følger videre av § 9-4 at etaten også har det økonomiske ansvaret for å dekke utgifter forbundet med at barn

338 Ot.prp. nr. 61 (1997–98).

plasseres i barneverninstitusjon med hjemmel i barnevernloven, men at kommunene skal dekke en andel av utgiftene. Denne andelen fastsettes av departementet med hjemmel i § 9-5. Som det er nærmere redegjort for i kommentarene til § 9-4, ble §§ 9-4 og 9-5 endret ved lov 21. juni 2013 nr. 63. Endringen i § 9-4 innebærer at reglene for fastsettelse av kommunens egenandel ved institusjonsplasseringer er løsrevet fra satsene for statens betalingsansvar ved fosterhjemsplasseringer, og at det tas sikte på en gradvis økning av satsene for kommunens egenbetaling ved institusjonsplasseringer. Det vises for øvrig til kommentarene til § 9-4.

Bestemmelsen ga tidligere hjemmel til å fastsette egne satser ved plasseringer i institusjoner med tilknyttet spesialisttjeneste. Dette er tatt ut av gjeldende bestemmelse med den begrunnelse av en slik bestemmelse ikke har noen praktisk betydning.

I § 9-5 annet punktum er det presisert at det er den kommunen som har søkt om inntak, som skal betale kommunens egenandel.

Med hjemmel i § 9-5 er det forskrift om etatens rett til å kreve egenandel av kommunen. Forskriften er inntatt som vedlegg bak.

§ 9-6. Rett for regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten til å kreve refusjon fra en annen region

De utgiftene regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten har for et barn som ved innskrivningstidspunktet har bosted i en annen region, skal dekkes av Barne-, ungdoms- og familieetaten i den regionen der barnet bor. Departementet kan gi nærmere forskrifter om retten til å kreve refusjon.

Bestemmelsen åpner for at en region kan kjøpe plasser i statlige institusjoner som ligger i andre regioner.

Paragraf 9-6 gir den regionen som tilbyr institusjonsplass til barn som er hjemmehørende i en annen region, rett til å kreve regionens andel av utgiftene refundert fra barnets bostedsregion.

Den retten en region har til å kreve sine utgifter refundert samsvarer med en betalingsplikt for en annen region. Det må legges til grunn at «barnets bosted» vil være den regionen der den kommune ligger som er ansvarlig for plasseringsvedtaket.

Hjemmelen til å gi forskrifter om refusjon mellom statlige regioner er hittil ikke benyttet.

§ 9-7. Tilskudd fra staten

Staten gir årlige tilskudd til delvis dekning av kommunenes utgifter til barneverntjenesten.

Overføringene fra staten til kommunene inngår i det årlige rammetilskuddet. Størrelsen på rammeoverføringene følger av Stortingets årlige budsjettvedtak.

§ 9-8. Statstilskudd for utgifter til flyktningebarn og asylsøkende barn

Staten gir et tilskudd til kommunene til dekning av utgifter for flyktningebarn og asylsøkende barn som er kommet til landet uten foreldre eller andre med foreldreansvar.

Tilskudd gis også ved omsorgsovertakelse etter § 4-8 annet og tredje ledd og § 4-12 for barn i mottak for asylsøkere og flyktninger som er kommet til landet med foreldre eller andre med foreldreansvar.

Bestemmelsen fastslår at staten gir et tilskudd til kommunene til dekning av utgifter for flyktningebarn og asylsøkende barn som er kommet til landet uten foreldrene eller andre med foreldreansvar for dem. Etter annet ledd gis slikt kommunalt tilskudd også for barn i mottak som er kommet til landet med foreldrene eller andre med foreldreansvar, dersom det treffes vedtak om omsorgsovertakelse for barnet.

Kapittel 10

Forholdet til menneskerettighetene

Både FNs konvensjon om barnets rettigheter (barnekonvensjonen) og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) er inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettsloven. Det følger av menneskerettsloven §§ 2 og 3 at konvensjonene gjelder som norsk lov, og at konvensjonenes bestemmelser ved motstrid skal gå foran bestemmelser i annen norsk lovgivning, herunder barnevernloven.

Begge konvensjonene har betydning på barnevernområdet.

Det fremgår av barnevernkonvensjonen artikkel 1 at konvensjonen gjelder alle under 18 år.

Barnekonvensjonen artikkel 3(1) fastslår at prinsippet om barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører barn. Prinsippet gjelder både i konkrete saker som gjelder enkeltindivider, og for avgjørelser på mer overordnet nivå, som ved utforming av lover. Barnekonvensjonen artikkel 12 gir alle barn rett til å bli i hørt i alle saker som vedrører barnet.

Artikkel 9(1) pålegger partene å sikre at barn ikke blir skilt fra sine foreldre mot deres vilje unntatt når kompetente myndigheter, som er underlagt rettslig prøving, i samsvar med gjeldende lover og saksbehandlingsregler beslutter at slik atskillelse er nødvendig av hensyn til barnets beste. Artikkelen nevner eksempler på når atskillelse kan være nødvendig, herunder foreldrenes mishandling eller vanskjøtsel. Etter artikkel 16 skal ingen barn utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv, sin familie, sitt hjem eller sin korrespondanse, eller for ulovlig angrep på sin ære eller sitt omdømme. Barnevernlovens inngrepsbestemmelser anses å være i overensstemmelse med konvensjonens krav.

Barns rett til beskyttelse og omsorg fremgår av konkrete bestemmelser i barnekonvensjonen. Retten til omsorg fremgår av artikkel 3. nr. 2. Bestemmelsen pålegger Norge å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel. Artikkel 19 pålegger partene å beskytte barnet for alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller for-

sømmelig behandling, mishandling eller utnytting, herunder seksuelt misbruk fra foreldrenes side. I Norge har barnevernet en sentral rolle i oppfyllelsen av disse forpliktelsene.

Da barnekonvensjonen ble inkorporert i norsk lov i 2003, la Justisdepartementet til grunn at konvensjonen i all hovedsak ble ansett oppfylt i norsk rett, og at norsk lovgivning til dels ga sterkere rettigheter enn det som fulgte av konvensjonen.[339] Det ble blant annet vist til barnevernloven § 4-1, som bestemmer at det ved anvendelsen av barnevernloven kapittel 4 skal legges *avgjørende* vekt på hensynet til barnets beste, mens barnekonvensjonen artikkel 3 fastslår at barnets beste skal være et *grunnleggende hensyn* ved alle handlinger som berører barn. På de områder hvor norsk lovgivning gir barn sterkere rettigheter enn konvensjonen, går norsk lov foran konvensjonens bestemmelser om det samme. Dette innebærer blant annet at barnevernloven § 4-1 går foran barnekonvensjonen artikkel 3.

I forbindelse med inkorporeringen ble flere lover, herunder barnevernloven, endret for å synliggjøre barnekonvensjonen på en bedre måte. I barnevernloven ble § 6-3 endret for å synliggjøre barnekonvensjonen artikkel 12 som gir barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, rett til å uttale seg i alle forhold som vedrører dem. Videre ble § 4-15 endret for å synliggjøre artikkel 20. Ordlyden i § 4-15 samsvarer etter endringen med konvensjonen artikkel 20 nr. 3 om at det ved valg av plasseringssted også skal tas hensyn til ønskeligheten av kontinuitet i barnets oppdragelse og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn. Det vises for øvrig til kommentarene til disse bestemmelsene. Senere har loven blitt endret flere ganger for ytterligere å tydeliggjøre barnekonvensjonens krav. Dette gjelder blant annet § 4-1 annet ledd om barns rett til medvirkning, som er ment ytterligere å tydeliggjøre barnekonvensjonen artikkel 12, jf. kommentarene til § 4-1 annet ledd.

I boken *Barnekonvensjonen, barns rettigheter i Norge* (Universitetsforlaget), kapittel 8, «Barns rett til familie og omsorg, særlig om barnevernet», utgitt i 2008, viser forfatterne Rikke Lassen og Elisabeth Gording Stang til at Norge anses å være et foregangsland når det gjelder barns rettigheter, men at også Norge har noe å strekke seg etter i implementeringen av barnekonvensjonen. Det er blant annet vist til at barnets grunnleggende rett til omsorg etter artikkel 3. nr. 2 ikke har noe konkret uttrykk i barnevernloven. Det konkluderes med at rettsstillingen for utsatte barn som trenger barnevernets hjelp, ikke blir til-

339 Ot.prp. nr. 45 (2002–2003) pkt. 4.3.3.

fredsstillende før det gjennomføres en lovendring som gir barn et rettskrav på hjelp fra barnevernet, og at en slik rettighetsfesting bør være det neste skrittet på veien mot en fullstendig implementering av barnekonvensjonen.

Det er ingen individuell klageordning knyttet til barnevernkovensjonen, slik det er for EMK. Tilsynet med barnekonvensjonen er basert på statenes rapporteringsplikt til FNs komité for barnets rettigheter.

Når det gjelder EMK, er det særlig artikkel 8 om respekt for privat- og familieliv, som blir påberort i barnevernsaker. Etter artikkel 8 nr. 1 har enhver rett til respekt for privatliv og familieliv, men rettighetene er ikke absolutte. Offentlige myndigheter kan gjøre inngrep i familielivet dersom de vilkår for inngrep som er nærmere regulert i artikkel 8 nr. 2, er oppfylt. Inngrepet må være i samsvar med lov og være nødvendig i et demokratisk samfunn, og med forankring i nærmere angitte hensyn, blant annet beskyttelse av andres rettigheter. Hva som er «nødvendig i et demokratisk samfunn», vil avhenge av omstendighetene i den enkelte sak. Tiltaket må være rimelig og hensiktsmessig, og det avgjørende vil være at statens virkemidler er akseptable sett for å oppnå formålet (forholdsmessighet). Tvangstiltak etter barnevernloven, som for eksempel omsorgsovertakelse, er et inngrep i familielivet som omfattes av artikkel 8, men kan være forholdsmessig og dermed anses nødvendig ut fra forholdene i den enkelte sak.

Også retten til samvær etter en omsorgsovertakelse er beskyttet av EMK artikkel 8 (og av barnevernkonvensjonen artikkel 9). Artikkel 8 må forstås slik at det som hovedregel skal være samvær mellom barn og foreldre etter en omsorgsovertakelse, men på samme måte som når det gjelder omsorgsovertakelse, kan nektelse av samvær være forholdsmessig og nødvendig ut fra forholdene i den enkelte sak.

En annen sentral bestemmelse er EMK artikkel 6 om at enhver har rett til en rettferdig rettergang innen rimelig tid for å få avgjort sine borgerlige rettigheter og plikter. Lang saksbehandlingstid i barnevernsaker vil kunne innebære en krenkelse, ikke bare med hensyn til selve tidsbruken, men også med hensyn til retten til familieliv etter artikkel 8.

I motsetning til barnevernkonvensjonen kan enkeltpersoner klage statene inn for Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) hvis han eller hun mener staten har brutt menneskerettighetskonvensjonen. Vilkåret er at saken først er prøvd i det nasjonale rettssystemet. Enkelte dommer fra EMD som har betydning på barnevernområdet, er omtalt under kommentarene til de aktuelle bestemmelsene.

Bestemmelser i barnekonvensjonen og EMK påberopes ofte i barnevernsaker for fylkesnemnda og domstolene, og forholdet til begge konvensjonene

er gjenstand for drøftelser i flere avgjørelser fra Høyesterett. Disse er nærmere omtalt i merknadene til de enkelte bestemmelser. Her skal imidlertid nevnes Rt. 2012 s. 1832, som gjaldt samvær, der førstvoterende uttalte at norsk rett «er i samsvar med våre internasjonale forpliktelser på dette området, og saken gir derfor ikke foranledning til å gå nærmere inn på konvensjonsbestemmelsene» (EMK artikkel 8 og barnekonvensjonen artikkel 9 nr. 3 og artikkel 3 nr. 1).

Ved senere lovendringer er forholdet til menneskerettighetene vurdert og omtalt i forarbeidene til endringene. Prop. 43 L (2011–2012), som blant annet inneholder forslaget til bestemmelsene om plassering i institusjon uten samtykke ved fare for utnyttelse til menneskehandel, jf. §§ 4-29 og 4-30, inneholder grundige drøftelser av forholdet til menneskerettighetene, herunder vernet mot frihetsberøvelse etter EMK art. 5 og barnekonvensjonen artikkel 37.

Også andre konvensjoner har betydning på barnevernområdet. Nylig ble Haagkonvensjonen 1996 vedtatt inkorporert i norsk rett. Det vises blant annet til ny § 4-4 a og endringene i § 1-2. Endringene har i skrivende stund ikke trådt i kraft, og det er heller ikke fastsatt dato for ikrafttredelse.

Forskrifter

01.06.2014 nr 697
Forskrift om medvirkning og tillitsperson

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 4-1

Hjemmel: Fastsatt av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 1. juni 2014 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 4-1 annet ledd.

Kapittel 1. Generelle bestemmelser

§ 1. Formål

Formålet med denne forskriften er å styrke barn og unges medvirkning og innflytelse i barnevernet. Medvirkning fra barn og unge skal få frem barnets perspektiv og bidra til at avgjørelser som fattes er til barnets beste. Medvirkning skal styrke barnets posisjon og gi bedre rettssikkerhet for barnet.

§ 2. Virkeområde

Forskriften gjelder for alle instanser som har oppgaver etter barnevernloven.

Kapittel 2. Barn og unges medvirkning i barnevernet

§ 3. Definisjon av medvirkning

Med medvirkning forstås at barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon og gis mulighet til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter. Barnet skal bli lyttet til og barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Barn kan medvirke i egen sak ved å uttrykke sin forståelse, valg og preferanser gjennom verbal og ikke-verbal kommunikasjon. Medvirkningen skal ivareta barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.

§ 4. Informasjon til barnet

Barneverntjenesten skal sørge for at barnet så tidlig som tilrådelig blir informert på en måte som barnet forstår om:

a) situasjoner der han eller hun kan utrykke sine synspunkter
b) saken og egen situasjon

c) tjenestetilbud
d) rettigheter
e) hvilke valg og beslutninger som må treffes og konsekvenser av disse.

§ 5. Barnet skal gis mulighet til å medvirke

Barns medvirkning er en prosess som må utøves under hele sakens forløp i barnevernet. Barnet skal gis mulighet til å medvirke i alle forhold som angår barnet. Barnet skal ikke utsettes for press til å medvirke.

§ 6. Barnevernets ansvar for å legge til rette for barnets medvirkning

Barnevernet har ansvar for å sikre at barnets mulighet til å medvirke skjer i trygge rammer for barnet. Medvirkningen skal tilrettelegges utfra barnets alder og modenhet. Den som er ansvarlig for å høre barnet må snakke med ham eller henne. Det skal legges særskilt vekt på at muligheten til å medvirke blir gjennomført for barn som har problemer med å forstå og få utrykt sine synspunkter i beslutningsprosesser.

Barnets perspektiv og meninger skal inkluderes i vurderingen av hva som er barnets beste. Barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Barnet skal informeres om de ulike avgjørelser som er truffet og hvilke vurderinger som ligger til grunn for disse.

§ 7. Dokumentasjon

Barnevernet skal i sin saksbehandling dokumentere barnets medvirkning. Det skal dokumenteres hvorvidt barnet har fått anledning til å medvirke, hva barnet er blitt hørt om og hva som var barnets syn.

Kapittel 3. Barnets tillitsperson

§ 8. Formål med bruk av tillitsperson

Formålet med en egen tillitsperson er å gi barnet en trygghet slik at han eller hun lettere kan gi utrykk for sine synspunkter i egen barnevernssak. Ordningen med tillitsperson endrer ikke andre aktørers ansvar og oppgaver etter barnevernloven.

§ 9. Barnet kan ha en tillitsperson

Barn som barnevernet har overtatt omsorgen for kan gis anledning til å ha med seg en person barnet har særlig tillit til i kontakten med barnevernet. Barnet skal informeres så tidlig som mulig om denne adgangen.

§ 10. Krav til tillitsperson

Barnet velger selv hvem som skal være barnets tillitsperson. Tillitspersonen må være 18 år eller eldre. Foreldre som er fratatt omsorgen for barnet kan ikke være tillitspersoner. I kraft av sitt omsorgsansvar kan barneverntjenesten bestemme at personer som kan skade barnets interesser ikke kan være tillitsperson.

§ 11. Tillitspersonens oppgaver

Tillitspersonen skal være en støtte for barnet og bidra til at barnets perspektiv og opp-

levelse av situasjonen kommer frem. Tillitspersonen skal hjelpe barnet til lettere å gi uttrykk for barnets synspunkter.

§ 12. Barneverntjenestens oppgaver når det gjelder tillitsperson

Barneverntjenesten skal så tidlig som mulig informere barnet om muligheten til å ha en tillitsperson. Barneverntjenesten skal legge barnets ønske om valg av tillitsperson til grunn med mindre denne personen ikke er egnet, jf. § 10. Barneverntjenesten skal samarbeide med tillitspersonen og legge til rette for at tillitspersonen skal kunne utøve rollen sin.

Barneverntjenesten skal dokumentere om barnet er

a) Informert om muligheten til å ha med seg en tillitsperson
b) Om barnet ønsker å ha med seg en tillitsperson.

Tillitspersonen skal ikke ansettes eller administreres av barneverntjenesten. Barneverntjenesten skal ikke yte økonomisk kompensasjon til tillitspersonen.

§ 13. Taushetserklæring

Tillitspersonen skal undertegne en taushetserklæring om de opplysninger vedkommende blir kjent med gjennom sin rolle som tillitsperson. Barneverntjenesten utarbeider taushetserklæringen.

§ 14. Politiattest

Tillitspersonen skal fremvise politiattest i samsvar med barnevernloven § 6-10 og forskrift om politiattest i henhold til barnevernloven.

Kapittel 4. Ikrafttredelse

§ 15. Ikrafttredelse

Forskriften trer i kraft 1. juni 2014.

18.02.2013 nr 203
Forskrift om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 7-9

Hjemmel: Fastsatt av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 18. februar 2013 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 7-9.

§ 1. Barnet kan få en egen talsperson

Barn har etter barnevernloven rett til å bli hørt i saker som berører dem. Det kan oppnevnes talsperson for å sikre at barnet blir hørt i saker som skal behandles av fylkesnemnda. Talspersonen skal være talerør for barnet, og skal være uavhengig av barneverntjenesten og barnets foreldre.

Fylkesnemndas leder kan oppnevne en egen talsperson for barn som er fylt sju år og for yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, i saker som skal behandles for nemnda. Barnets ønske om å få oppnevnt en talsperson skal tillegges stor vekt. Hvis ikke barnet ønsker å ha en egen talsperson, skal dette være avgjørende.

§ 2. Barnet skal informeres om ordningen

Barneverntjenesten skal så tidlig som mulig under forberedelsen av saken informere barnet om muligheten til å få oppnevnt en egen talsperson. Det skal fremgå av sakens dokumenter som blir sendt til fylkesnemnda, om barnet ønsker talsperson.

§ 3. Hvem kan være talsperson

Fylkesnemnda skal utarbeide en liste over et utvalg personer som har erfaring fra arbeid med barn, og som er villig til å påta seg oppdrag som talsperson. Listen skal inneholde navn på personer med ulik bakgrunn og med erfaring fra arbeid med barn i ulike aldersgrupper og ulik kulturell bakgrunn.

Talspersonen skal velges fra utvalget på listen. I særlige tilfeller kan det likevel oppnevnes en person som ikke står på listen, hvis barnet har et særlig tillitsforhold til vedkommende eller at andre grunner gjør det nødvendig.

Ved oppnevning av talsperson for samiske barn innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, skal barnet få tilbud om en talsperson med samisk språk og kulturforståelse. I andre områder skal det tilstrebes at barnet får et slikt tilbud.

Personer som er ansatt i et organ som behandler saken, kan ikke oppnevnes som talsperson i samme sak. Talspersonen bør ikke ha nær tilknytning til noen som avgjørelsen i saken kan ha betydning for.

§ 4. Talspersonen skal få informasjon om saken

Fylkesnemndas leder har ansvar for at talspersonen får nødvendig informasjon for å gjennomføre en samtale med barnet. Nemndslederen skal utarbeide en kort orientering om saken.

§ 5. Talspersonens oppgaver

Talspersonen skal forsikre seg om at barnet forstår hva ordningen innebærer og om barnet fortsatt ønsker å uttale seg gjennom en talsperson. Hvis barnet senere ønsker å endre sin uttalelse, kan barnet be om en ny samtale med talspersonen. Barnet skal bli informert om denne retten.

Samtalen med barnet skal tilrettelegges etter barnets alder, modenhet, språk og kultur.

Talspersonen skal formidle barnets synspunkter i saken skriftlig til fylkesnemnda, etter å ha drøftet innholdet med barnet.

Talspersonen skal normalt innkalles til fylkesnemndas forhandlingsmøte. Talspersonen skal fremstille barnets synspunkter muntlig for nemnda. Talspersonen avlegger forsikring som for vitner etter reglene i tvisteloven, og avhøres ellers etter de samme reglene så langt det passer.

§ 6. Talspersonen har taushetsplikt

Talspersonen har taushetsplikt om de forhold som vedkommende blir kjent med i saken, herunder de opplysninger som fremkommer av sammendraget og av samtalen med barnet, jf. barnevernloven § 6-7.

Talspersonen har opplysningsplikt dersom det fremkommer forhold som er nevnt i barnevernloven § 6-4 annet ledd.

§ 7. Ikrafttredelse

Denne forskriften trer i kraft 1. mars 2013. Fra samme tidspunkt oppheves forskrift 22. desember 1993 nr. 1430 om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda.

§ 8. Overgangsregler

Forskriften gjelder i saker der talsperson oppnevnes etter ikrafttredelsesdato.

15.11.2011 nr 1103
Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 5-9

Hjemmel: Fastsatt av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 15. november 2011 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 5-9 fjerde ledd. Endret ved F13.12.2013 nr. 1608 i kraft 01.01.2014.

Kapittel 1. Generelle bestemmelser

§ 1. Formål

Formålet med denne forskriften er å sikre at institusjonen gir beboerne forsvarlig omsorg og behandling. Institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg innebærer blant annet å gi beboerne vern og beskyttelse, tydelige rammer for å sikre trygghet og god utvikling, oppfølging av skole- og opplæringstilbud og fritidsaktiviteter, stabil og god voksenkontakt, opplevelse av mestring og å bli sett og hørt, samt å lære beboerne respekt og toleranse. Hva som er å anse som forsvarlig omsorg vil blant annet avhenge av beboerens alder og modenhet og formålet med plasseringen.

Formålet er videre å sikre at beboerne blir behandlet hensynsfullt og med respekt for den enkeltes integritet, og at rettssikkerheten til beboerne blir ivaretatt.

Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører beboeren.

§ 2. Virkeområde

Forskriften gjelder ved alle plasseringer av barn og unge på institusjoner som omfattes av barnevernloven kapittel 5 og omsorgssentre for mindreårige som omfattes av barnevernloven kapittel 5A.

§ 3. Forbud mot innskrenkninger i beboernes rettigheter

Husordensregler, rutiner eller lignende kan ikke innskrenke beboernes rettigheter etter denne forskriften og må ikke anvendes på en måte som vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfellet.

Det er ikke adgang til å nekte beboeren besøk av og annen kontakt med advokat, barneverntjeneste, tilsynsmyndighet, helsepersonell som er beboerens behandler, prest, annen sjelesørger eller lignende.

§ 4. Taushetsplikt

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for institusjonen, har taushetsplikt etter barnevernloven § 6-7.

§ 5. Behandling av og innsyn i personopplysninger

Personopplysninger skal behandles i henhold til personopplysningsloven med forskrifter.

Beboerens rett til å se opplysninger om seg selv er regulert i personopplysningsloven § 18 mv.

§ 6. Oppbevaring av økonomiske midler m.m.

Institusjonen skal sørge for at beboerne kan oppbevare private eiendeler, penger mv. på en forsvarlig måte. Dersom en beboer av hensyn til f.eks. alder ikke kan ta hånd om slike eiendeler, har institusjonen plikt til å oppbevare dem på en forsvarlig måte.

Institusjonen skal føre oversikt over penger og private eiendeler som den mottar til oppbevaring fra beboeren.

Kapittel 2. Beboernes rettigheter

§ 7. Vern om personlig integritet

Institusjonen skal drives på en slik måte at beboerens personlige integritet blir ivaretatt.

Den enkelte beboer skal selv kunne bestemme i personlige spørsmål så langt dette lar seg forene med formålet med plasseringen og institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte, herunder er forenlig med beboerens alder og modenhet. Likeså skal bestemmelsesretten la seg forene med institusjonens ansvar for driften, herunder ansvaret for trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

Innenfor de rammer som følger av annet ledd skal institusjonen bl.a.:

a) sørge for at beboeren får ivaretatt retten til å bli hørt og retten til medbestemmelse, herunder får delta ved utformingen av institusjonens daglige liv og ved avgjørelsen av andre forhold som berører beboeren,
b) legge til rette for at beboeren får ivaretatt sine personlige interesser og delta i ønskede fritidsaktiviteter,
c) vise respekt for og ta hensyn til beboerens og foreldrenes livssyn og kulturelle bakgrunn,
d) vise respekt for beboerens rett til tanke-, samvittighets- og religionsfrihet.

Beboeren skal ikke utsettes for utilbørlig påvirkning eller påtrykk av livssynsmessig, politisk eller ideologisk art.

§ 8. Medisinsk tilsyn og behandling

Institusjonen plikter å ha skriftlige rutiner som ivaretar beboerens rett til nødvendig medisinsk tilsyn og behandling.

Barn og unge som blir akuttplassert skal tilses av lege før inntak, snarest mulig etter inntak eller senest i løpet av inntaksdøgnet.

§ 9. Adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område

Beboeren skal ha rett til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område, med de

begrensninger som fastsettes ut fra institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte og ansvaret for trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

Beboeren skal i størst mulig grad kunne nyttiggjøre seg de tilbud som finnes i lokalsamfunnet, herunder skole-, opplærings- og fritidstilbud.

§ 10. Samvær og besøk i institusjonen

Beboeren skal fritt kunne motta besøk og ha det samvær med andre som hun/han ønsker under institusjonsoppholdet, med mindre noe annet følger av fylkesnemndas eller barneverntjenestens vedtak. Institusjonen kan ikke begrense samvær som følger av fylkesnemndas eller barneverntjenestens vedtak. Institusjonen kan likevel begrense annet samvær og besøk i kraft av sitt ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte. Institusjonen kan også fastsette regler ut fra institusjonens ansvar for driften, herunder hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

Institusjonen skal legge forholdene til rette slik at det kan gjennomføres gode samvær og besøk for den enkelte beboer.

§ 11. Elektroniske kommunikasjonsmidler

Beboeren skal fritt kunne benytte elektroniske kommunikasjonsmidler under institusjonsoppholdet. Institusjonen kan likevel begrense og i enkelttilfeller nekte bruken i kraft av sitt ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte og sitt ansvar for driften, herunder hensynet til trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

Kapittel 3. Tvang og andre inngrep i den personlige integritet

§ 12. Krav til forebygging

Bruk av tvang og andre inngrep i den personlige integritet skal ikke benyttes i større grad enn det som er nødvendig for formålet. Andre fremgangsmåter skal være prøvd først.

§ 13. Forbud mot bruk av tvang eller makt

Tvangsmedisinering, fysisk refsing, isolasjon, mekaniske tvangsmidler eller annen bruk av fysisk tvang eller makt er ikke tillatt verken i straffe-, behandlings- eller oppdragelsesøyemed. Mindre inngripende fysisk tvang eller makt, som for eksempel kortvarig fastholding eller bortvisning fra fellesrom, kan imidlertid anvendes når dette er åpenbart nødvendig som ledd i institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg eller av hensyn til trygghet og trivsel for alle på institusjonen.

§ 14. Tvang i akutte faresituasjoner

Dersom det er uomgjengelig nødvendig for å avverge fare for skade på person eller vesentlig skade på eiendom, kan det etter alminnelige nødretts- og nødvergebetraktninger, jf. straffeloven § 47 og § 48, anvendes nødvendig tvang. Det er imidlertid en forutsetning at lempeligere midler vurderes som nytteløse eller har vist seg åpenbart forgjeves eller utilstrekkelige.

Tvangsbruken må i slike tilfeller ikke overstige det som er nødvendig for å avverge skaden. Tiltaket skal opphøre straks skaden eller faren er avverget.

Dersom situasjonen gjør det nødvendig å isolere beboeren, jf. første ledd, skal minst en av personalet alltid være til stede i rommet eller i naborom med ulåst dør. Isolering av beboeren er bare tillatt i rom med vindu og med minst 8 m^2 gulvflate. Dette kan besluttes av institusjonens leder eller den lederen gir fullmakt.

§ 15. Kroppsvisitasjon

Institusjonens leder eller den lederen gir fullmakt kan, ved inntak eller under oppholdet i institusjonen, bestemme at det skal foretas kroppsvisitasjon av en beboer dersom det foreligger begrunnet mistanke om at beboeren besitter tyvegods, farlige gjenstander, rusmidler eller andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, samt utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter.

Kroppsvisitasjon kan bare omfatte kroppens overflater, munnhulen samt gjennomsøking av klær.

Dersom beboeren eller den ansatte som skal foreta kroppsvisitasjon ønsker det, skal kroppsvisitasjon gjennomføres med to ansatte til stede. Kroppsvisitasjonen skal foretas av en person av samme kjønn som beboeren, og skal skje så skånsomt som mulig.

§ 16. Ransaking av rom og eiendeler

Institusjonens leder eller den lederen gir fullmakt kan, ved inntak eller under oppholdet i institusjonen, bestemme at det skal foretas ransaking av beboerens rom eller eiendeler dersom det foreligger begrunnet mistanke om at beboeren besitter tyvegods, farlige gjenstander, rusmidler eller andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, samt utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter.

Ransaking av rom og eiendeler skal foretas mens beboeren er til stede, med mindre dette er uforholdsmessig vanskelig fordi beboeren har forlatt institusjonen uten samtykke, ikke ønsker å være til stede eller lignende. Ransakingen skal skje så skånsomt som mulig.

§ 17. Beslaglegging, tilintetgjøring eller overlevering til politiet

Farlige gjenstander, rusmidler og andre skadelige medikamenter, for eksempel dopingmidler, samt utstyr til bruk av rusmidler og andre skadelige medikamenter som blir funnet ved inntak eller under opphold i institusjonen, skal beslaglegges og kan enten oppbevares på institusjonen, tilintetgjøres eller overleveres til politiet. Ulovlige gjenstander, rusmidler eller medikamenter skal overleveres til politiet. Tyvegods som beslaglegges skal overleveres til politiet eller tilbakeleveres til rette eier.

§ 18. Beboernes korrespondanse

Det er ikke tillatt å føre kontroll med beboernes korrespondanse, herunder elektronisk korrespondanse. Beboerne skal fritt kunne sende og motta post. Post som kommer inn til institusjonen kan likevel kontrolleres når det er begrunnet mistanke om at forsendelsen inneholder rusmidler eller farlige gjenstander.

Kontrollen skal foregå ved at posten åpnes av institusjonens leder eller den lederen gir fullmakt i nærvær av postens mottaker eller avsender.

Ved klage over vedtak om kontroll skal ikke kontrollen foretas før klagebehandlingen er avsluttet.

§ 19. Rusmiddeltesting

Institusjonen kan ikke kreve at beboeren avlegger urinprøver.

Beboeren kan samtykke til å avlegge urinprøver. Samtykke kan gis under oppholdet. Samtykket skal være skriftlig. Er beboeren under 15 år, skal også de som har foreldreansvaret samtykke. Dersom barneverntjenesten har overtatt omsorgen etter barnevernloven, er det barneverntjenesten som også skal samtykke. For beboere plassert i omsorgssentre skal Barne-, ungdoms- og familieetaten samtykke. Samtykket kan når som helst trekkes tilbake.

Institusjonen skal ha regler for avleggelse av prøver. Beboeren skal gjøres kjent med reglene for prøvetaking før samtykke kan gis. Prøvene skal for øvrig håndteres i samsvar med Helsedirektoratets retningslinjer for slike prøver.

§ 20. Tilbakeføring ved rømming

Med rømming forstås de tilfeller hvor beboeren forlater institusjonen uten tillatelse eller unnlater å komme tilbake til institusjonen etter fravær.

Ved rømming skal institusjonen straks varsle barneverntjenesten. Institusjonen skal varsle politiet med mindre dette ikke er nødvendig. Beboerens foresatte bør varsles så raskt som mulig. Varsling av foresatte skal som hovedregel foretas av institusjonen.

Når beboeren rømmer, skal institusjonen, om mulig i samarbeid med foresatte og barneverntjenesten, prøve å bringe beboeren frivillig tilbake til institusjonen.

Dersom plasseringsgrunnlaget gir adgang til det, kan beboeren om nødvendig bringes tilbake til institusjonen mot sin vilje.

Enhver tilbakeføring skal skje så skånsomt som mulig, og på en måte som ivaretar beboerens integritet.

Kapittel 4. Særlige regler ved plassering etter § 4-24 og § 4-26

§ 21. Forskriftens anvendelse overfor beboere plassert etter § 4-24 og § 4-26

Bestemmelsene i forskriftens kapittel 1, 2, 3 og 5 gjelder tilsvarende overfor beboere som er plassert etter § 4-24 og § 4-26, med de særregler som følger av dette kapitlet. Dette gjelder også beboere som er plassert ved midlertidige vedtak etter barnevernloven § 4-25 annet ledd annet punktum.

§ 22. Begrensninger i adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område

Institusjonen kan begrense beboerens adgang til å forlate institusjonsområdet og til å bevege seg fritt innenfor institusjonsområdet i den utstrekning det er nødvendig ut fra formålet med plasseringen. Vedtaket kan treffes for inntil 14 dager av gangen, men skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig. Institusjonen må fortløpende vurdere om vedtaket skal opprettholdes.

§ 23. Besøk i institusjonen

Institusjonen kan nekte beboeren besøk hvis det er nødvendig av hensyn til behandlingsopplegget eller formålet med plasseringen. Vedtaket kan treffes for inntil 14 dager av gangen, men skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig. Institusjonen må fortløpende vurdere om vedtaket skal opprettholdes.

Besøk kan ikke nektes dersom det vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfellet.

§ 24. Elektroniske kommunikasjonsmidler

Institusjonen kan nekte beboeren å bruke elektroniske kommunikasjonsmidler dersom det er nødvendig av hensyn til behandlingsopplegget eller formålet med plasseringen. Institusjonen kan inndra det elektroniske kommunikasjonsmiddelet dersom beboeren ikke retter seg etter institusjonens avgjørelse om å nekte bruk. Vedtaket kan treffes for inntil 14 dager av gangen, men skal ikke opprettholdes lenger enn nødvendig. Institusjonen må fortløpende vurdere om vedtaket skal opprettholdes.

Bruk av elektroniske kommunikasjonsmidler kan ikke nektes dersom det vil være urimelig overfor beboeren i det enkelte tilfellet.

§ 25. Rusmiddeltesting

Ved plassering etter § 4-24 kan urinprøver kreves avlagt dersom det følger av fylkesnemndas vedtak.

Beboeren kan samtykke til å avlegge urinprøver. Samtykke kan gis både ved inntak og under oppholdet. Samtykket skal være skriftlig. Er beboeren under 15 år, skal også de som har foreldreansvaret samtykke. Dersom barneverntjenesten har overtatt omsorgen etter barnevernloven, er det barneverntjenesten som også skal samtykke. Samtykket kan når som helst trekkes tilbake.

Institusjonen skal ha regler for når prøvene kan kreves avlagt og for prosedyrer rundt avleggelsen. Beboer skal gjøres kjent med reglene for prøvetaking ved inntak i institusjonen. Prøvene skal for øvrig håndteres i samsvar med Helsedirektoratets retningslinjer for slike prøver.

Kapittel 5. Saksbehandling og klage

§ 26. Krav til enkeltvedtak og andre avgjørelser

Avgjørelser etter § 14, § 15, § 16, § 17, § 18, § 22, § 23 og § 24 skal regnes som enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Avgjørelsene skal i tillegg protokollføres og forelegges tilsynsmyndigheten.

Avgjørelser om rusmiddeltesting etter § 19 og § 25 skal protokollføres, begrunnes og forelegges tilsynsmyndigheten.

Ved hver tilbakeføring etter § 20 skal det skrives rapport om forholdet, hvor beboeren har anledning til å uttale seg. Tilbakeføring mot beboerens vilje skal protokollføres og begrunnes. Protokollen skal sendes barneverntjenesten og forelegges tilsynsmyndigheten.

§ 27. Klage over brudd på forskriften

Dersom beboeren selv eller de foresatte mener det er begått brudd på forskriften, kan dette påklages til fylkesmannen.

Klager over enkeltvedtak eller andre brudd på forskriften her følger reglene i forvaltningsloven. Klagen fremmes direkte for fylkesmannen som kan prøve alle sider av saken.

Henvendelser om andre forhold knyttet til opphold på institusjonen behandles av fylkesmannen etter reglene i tilsynsforskriften § 11.

Institusjonens leder skal gjøre klageadgangen kjent for dem det gjelder, og skal levere ut skriftlig materiale om klageadgangen. Institusjonen skal bistå beboere som ønsker det med å utforme klagen.

Kapittel 6. Ikrafttredelse og overgangsregler

§ 28. Ikrafttredelse

Forskriften gjelder fra 1. mars 2012. Fra samme tidspunkt oppheves forskrift 12. desember 2002 nr. 1594 om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon.

§ 29. Overgangsregler

Ved fylkesmannens klagebehandling skal de regler som gjaldt da institusjonen behandlet saken anvendes.

25.11.2010 nr 1479
Forskrift for sentre for foreldre og barn

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 §§ 5-8, 5-9A, 5-10

Hjemmel: Fastsatt av Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet 25. november 2010 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 5-8, § 5-9a og § 5-10.
Endret ved F13.12.2013 nr. 1589 i kraft 01.01.2014.

Kapittel 1. Generelle bestemmelser

§ 1. Virkeområde

Denne forskriften gjelder for sentre for foreldre og barn og den delen av sentrenes virksomhet som gjelder heldøgnstjenester. Forskriften gjelder for beboere ved senteret og ikke for personer som mottar hjemmebaserte tilbud fra senteret.

§ 2. Formål

Forskriften skal sikre at sentre for foreldre og barn ivaretar sine oppgaver overfor beboerne slik at beboerne får et faglig forsvarlig og likeverdig tilbud, uansett hvilket senter de har opphold ved.

§ 3. Taushetsplikt

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for sentre for foreldre og barn har taushetsplikt etter barnevernloven § 6-7.

Fylkesmannen og tilsynsutvalgets medlemmer har taushetsplikt i henhold til reglene i lov om barneverntjenester § 6-7.

Tilsynsmyndigheten kan pålegge styret og de ansatte ved senteret å gi opplysninger som nevnt i lov om barneverntjenester § 6-7 tredje ledd.

Kapittel 2. Godkjenning

§ 4. Godkjenningsmyndighet og klage

Regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten treffer vedtak om godkjenning, bortfall av godkjenning og fastsetting av frist for retting av mangler. I Oslo kommune ivaretas disse oppgavene av kommunen. Vedtak om godkjenning og vedtak om bortfall av godkjenning er enkeltvedtak og kan påklages til sentralt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten. Klagefristen er tre uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet frem, jf. forvaltningsloven § 29.

§ 5. Godkjenning

Private og kommunale sentre må godkjennes. Et senter kan ikke tas i bruk før det foreligger godkjenning. Det kreves ny godkjenning ved omlegging og utvidelse av senterets virksomhet og ved flytting av senteret.

Hvis særlige forhold tilsier det, og det anses forsvarlig ut fra hensynet til beboerne, kan sentre som ikke oppfyller vilkårene for godkjenning, eller kravet om regnskapsplikt og revisjon, gis midlertidig godkjenning. Slik godkjenning kan ikke gis for lengre tid enn seks måneder.

Søknad om godkjenning skal fremmes for regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten i den regionen senteret ligger. I søknaden skal det opplyses om søkeren eier eller driver sentre i andre regioner. Det skal videre opplyses om søker har søkt godkjenning for andre sentre i andre regioner. Søknaden skal for øvrig inneholde tilstrekkelige opplysninger for å vurdere om vilkårene for godkjenning er til stede.

§ 6. Vilkår for godkjenning

Senteret kan bare godkjennes dersom det

a) drives i samsvar med barnevernloven og relevante forskrifter,
b) tilfredsstiller vilkår stilt i eller med hjemmel i annen lovgivning og
c) ellers drives på forsvarlig måte.

§ 7. Regnskapsplikt og revisjon

Private sentre har plikt til å føre regnskap etter regnskapsloven. Disse sentrenes årsregnskap skal revideres av statsautorisert eller registrert revisor. Kommunale sentre skal føre årsregnskap i henhold til kommuneloven og forskrifter gitt i medhold av denne. Barne-, ungdoms- og familieetaten og fylkesmannen har rett til innsyn i regnskapene til private og kommunale sentre.

§ 8. Etterfølgende kontroll

Etter at godkjenning er gitt kan regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten når som helst, og på den måten som regionen finner hensiktsmessig, føre kontroll med at vilkårene for godkjenning er til stede.

§ 9. Bortfall av godkjenning

Dersom senteret ikke lenger oppfyller vilkårene for godkjenning, skal det treffes vedtak om bortfall av godkjenning. Hvis særlige hensyn tilsier det, og det anses forsvarlig ut fra

hensynet til beboerne, kan det i stedet fastsettes en frist for retting av de mangler som medfører at vilkårene for godkjenning ikke lenger er til stede.

Regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten skal snarest gi fylkesmannen og barneverntjenesten i de kommuner som har truffet vedtak om opphold på senteret melding om vedtak som nevnt i første ledd.

Kapittel 3. Kvalitet og internkontroll

§ 10. Plan for sentre for foreldre og barn

Senteret skal ha en skriftlig plan for sin virksomhet. I planen skal det redegjøres for hvordan senteret oppfyller de krav som stilles i denne forskrift og i regelverket for øvrig.

§ 11. Målgruppe, målsetting og metodikk

Senteret skal ha en definert målgruppe og en formulert målsetting for sin faglige virksomhet. De metoder som anvendes ved senteret skal være faglig og etisk forsvarlige, tilpasset senterets målgruppe og målsetting og være forankret i allment anerkjent fagteori.

§ 12. Materielle krav

Senteret må være fysisk utformet og materielt utstyrt på en slik måte at senteret kan ivareta sine oppgaver overfor senterets målgruppe og i samsvar med senterets målsetting.

Senteret skal ha egnede inne- og uteområder og lokaler godt tilrettelagt for leke- og fritidsmuligheter. Senteret bør også ligge gunstig til for bruk av skole- og barnehagetilbud og offentlig kommunikasjon.

Senteret må ha tilfredsstillende vedlikehold og hygienisk standard.

§ 13. Krav til bemanning og de ansattes kompetanse

Senteret skal ha en stillingsplan som sikrer en faglig forsvarlig drift. Senteret skal ha tilsatt personell med tilstrekkelig kompetanse ut fra senterets målgruppe og målsetting.

Senteret skal ha en leder og en stedfortreder for lederen. Leder eller stedfortreder skal minst ha treårig høyskoleutdanning i sosialfag eller annen relevant utdanning på tilsvarende nivå, samt tilleggsutdanning i administrasjon og ledelse.

Senteret skal sørge for at de ansatte får nødvendig faglig veiledning og opplæring.

§ 14. Internkontroll

Senteret skal ha internkontroll for å sikre at det utfører oppgavene sine i samsvar med krav fastsatt i lov eller i medhold av lov.

I denne forskriften betyr internkontroll systematiske tiltak som skal sikre at senterets aktiviteter planlegges, organiseres, utføres og vedlikeholdes i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av lov om barneverntjenester.

Internkontrollplikten gjelder alle oppgaver senteret har etter lov om barneverntjenester eller i medhold av denne.

§ 15. Innholdet i internkontrollen

Internkontrollen skal tilpasses senterets størrelse, egenart, aktiviteter og risikoforhold og ha det omfang som er nødvendig for å etterleve krav fastsatt i eller i medhold av lov om barneverntjenester.

Internkontroll innebærer at senteret blant annet skal:

a) Beskrive hvordan senteret er organisert, samt senterets hovedoppgaver og mål, herunder mål for forbedringsarbeidet. Det skal klart fremgå hvordan ansvar, oppgaver og myndighet er fordelt,
b) sikre at arbeidstakerne har tilgang til og kunnskap om aktuelle lover og forskrifter som gjelder for senteret,
c) sørge for at arbeidstakerne har tilstrekkelig kunnskap og ferdigheter innenfor fagområdet, samt om senterets internkontroll,
d) sørge for at arbeidstakerne, oppdragstakerne og samarbeidspartnerne medvirker slik at samlet kunnskap og erfaring utnyttes,
e) gjøre bruk av erfaringer fra barn og foreldre til forbedring av senteret, samt gjøre bruk av erfaringer fra den kommunen som har ansvaret for oppfølging av beboeren, jf. lov om barneverntjenester § 8-4,
f) skaffe oversikt over områder i senteret hvor det er fare for svikt eller mangel på oppfyllelse av myndighetskrav,
g) utvikle, iverksette, kontrollere, evaluere og forbedre nødvendige prosedyrer, instrukser, rutiner eller andre tiltak for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelse av barnevernlovgivningen,
h) foreta systematisk overvåking og gjennomgang av internkontrollen for å sikre at den fungerer som forutsatt og bidrar til kontinuerlig forbedring i senteret.

§ 16. Dokumentasjon

Internkontrollen må kunne dokumenteres i den form og det omfang som er nødvendig på bakgrunn av senterets størrelse, aktiviteter og risikoforhold. Dokumentasjonen skal til enhver tid være oppdatert og tilgjengelig.

Kapittel 4. Beboernes rettigheter og plikter

§ 17. Vern om personlig integritet

Senteret for foreldre og barn skal drives på en slik måte at beboernes personlige integritet blir ivaretatt. Foreldres og barns rett til familie- og privatliv skal respekteres.

§ 18. Medbestemmelse

Forholdene skal legges til rette for at den enkelte beboer får delta i utformingen av senterets daglige liv og andre forhold som berører den enkelte.

§ 19. Senterets ansvar for trygghet og trivsel

Senteret kan ut fra sitt ansvar for driften, herunder ansvar for beboernes trygghet og trivsel, fastsette husordensregler, rutiner og lignende.

§ 20. Beboernes plikter

Beboerne plikter å etterleve senterets husordensregler, rutiner mv. og ellers opptre hensynsfullt og bidra til fellesskapet.

Kapittel 5. Tilsyn

§ 21. Formål med tilsynet

Tilsynet skal ha til formål å påse at lover og regelverk blir fulgt, og at beboerne får et faglig forsvarlig og likeverdig tilbud i senteret.

§ 22. Tilsynsansvarlig og tilsynsmyndighet

Fylkesmannen i det fylket senteret ligger har ansvaret for at det blir ført tilsyn i overensstemmelse med denne forskriften.

Tilsynsmyndigheten er fylkesmannen eller et utvalg oppnevnt av fylkesmannen.

§ 23. Tilsynsutvalg

Til å føre løpende tilsyn etter § 22 kan fylkesmannen oppnevne tilsynsutvalg. Dersom det oppnevnes slikt tilsynsutvalg, gjelder reglene om tilsynsutvalg i forskrift om tilsyn med barn i barneverninstitusjoner for omsorg og behandling, fastsatt av barne- og familiedepartementet 11. desember 2003 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 2-3 fjerde ledd og § 5-7 tredje ledd, tilsvarende.

§ 24. Informasjon om tilsynsmyndigheten

Fylkesmannen skal gi beboerne, personalet og Barne-, ungdoms- og familieetaten informasjon om tilsynsmyndighetenes oppgaver og om hvem som skal føre tilsyn. Dersom tilsynsutvalg er oppnevnt, skal melding gis om hvem som er medlemmer og om deres adresser. Fylkesmannen skal også gi beboerne informasjon om at de kan ta kontakt med tilsynsmyndighetene og om hvordan de kan komme i kontakt med tilsynsmyndighetene.

§ 25. Tilsynsmyndighetens oppgaver

Tilsynsmyndigheten skal påse at sentrene drives i samsvar med gjeldende lover, forskrifter og retningslinjer. Tilsynsmyndigheten skal herunder påse at sentrene har etablert tilfredsstillende internkontrollsystem for senteret og fører kontroll med sin egen virksomhet.

Tilsynsmyndigheten skal føre tilsyn med hvert senter så ofte som forholdene tilsier det og minimum hvert annet år.

§ 26. Klagebehandling

Tilsynsmyndigheten skal behandle alle muntlige og skriftlige henvendelser fra beboerne. Tilsynsmyndigheten må sørge for at de påklagede forhold blir best mulig belyst og eventuelt sørge for tiltak etter § 27. Det er ingen frist for slike henvendelser. Det skal føres særskilt protokoll over henvendelsene. Beboeren skal underrettes om utfallet.

§ 27. Tiltak ved mangler o.l. - tilsynsmyndighetens oppfølging

Når tilsynsmyndigheten blir oppmerksom på forhold som den mener bør endres, skal begrunnet melding sendes senterets ledelse, med samtidig underretning til Barne-, ungdoms- og familieetaten. Så vidt mulig bør det fremmes forslag om tiltak. Spørsmål om mindre endringer kan tas opp direkte med senterets ledelse.

Finner tilsynsmyndigheten at senteret drives på en måte som kan ha skadelige følger for de beboerne som oppholder seg der eller for andre, eller at driften på annen måte er uforsvarlig, kan fylkesmannen gi pålegg om å rette forholdet. Fylkesmannen kan også gi pålegg om å nedlegge driften, jf. barnevernloven § 5-7. Pålegget kan gis til institusjonens leder eller institusjonens eier. Pålegget skal være skriftlig og inneholde en frist for når det skal være utført.

§ 28. Årsrapport

Ved utgangen av året skal den som har ført tilsyn utarbeide en årsrapport om tilsynsvirksomheten.

Rapporten sendes senterets ledelse og Barne-, ungdoms- og familieetaten, eventuelt Oslo kommune, jf. barnevernloven § 2-3a.

Kapittel 6. Ikrafttredelse og overgangsregler

§ 29. Ikrafttredelse og overgangsregler

Denne forskriften trer i kraft 25. november 2010.

24.09.2009 nr 1210
Forskrift om barnesakkyndig kommisjon

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 2-5

Hjemmel: Fastsatt av Barne- og likestillingsdepartementet 24. september 2009 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester mv. (barnevernloven) § 2-5.

§ 1. Kommisjonens sammensetning

Medlemmene av barnesakkyndig kommisjon oppnevnes av Kongen for tre år av gangen. Kongen fastsetter antall medlemmer og oppnevner en leder for kommisjonen. Høy barnefaglig kompetanse skal vektlegges ved oppnevnelsen.

§ 2. Kommisjonens oppgaver

Barnesakkyndig kommisjon skal gjennomgå innsendte sakkyndige rapporter avgitt til barneverntjeneste, fylkesnemnd eller domstol. Også rapporter avgitt av sakkyndige engasjert av private parter skal gjennomgås. Forskrift 18. desember 2008 nr. 1486 om krav til helsepersonells attester, erklæringer o.l., fastsatt av Helse- og omsorgsdepartementet med hjemmel i lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. § 15 fjerde ledd gjelder så langt den passer for sakkyndige som ikke er helsepersonell.

Kommisjonen skal nytte retningslinjer for sakkyndig arbeid som underlag for sin vurdering.

Kommisjonen underretter oppdragsgiver og den som har avgitt rapporten om sin vurde-

ring. Kommisjonen kan også pålegge de sakkyndige å avgi en tilleggsrapport innen en gitt frist.

Kommisjonens uttalelser legges ved de sakkyndige rapporter i saken.

Kommisjonen og sekretariatet kan tillegges andre tilgrensede oppgaver.

Kommisjonen skal gi departementet en årlig beretning om sin virksomhet.

§ 3. Kommisjonens sekretariat

Kommisjonen skal ha et sekretariat.

§ 4. Kommisjonens saksbehandling

Kommisjonen skal uten opphold behandle de sakene som sendes inn. Hver sak skal behandles av minst to medlemmer. Kommisjonens leder bestemmer hvilke medlemmer som skal behandle den enkelte sak, og hvilken tidsfrist saken skal behandles innenfor. Kommisjonens leder kan også bestemme at en sak skal behandles i felles møte.

Kommisjonens vurdering av de innsendte rapporter og eventuelle dissenser, skal utformes skriftlig.

Når kommisjonens leder krever det, trer kommisjonen sammen til felles møte.

§ 5. Ikrafttredelse

Forskriften trer i kraft 1. januar 2010.

10.06.2008 nr 580
Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barnevern-institusjoner

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 5-10

Hjemmel: Fastsatt av Barne- og likestillingsdepartementet 10. juni 2008 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 5-10.

Kapittel 1. Krav til kvalitet i barneverninstitusjoner

§ 1. Institusjonsplan

Institusjonen skal ha en skriftlig plan for sin virksomhet. I planen skal det redegjøres for hvordan institusjonen oppfyller de krav som stilles til institusjonene i denne forskrift og i regelverket for øvrig.

§ 2. Målgruppe, målsetting og metodikk

Institusjonen skal ha en definert målgruppe og en formulert målsetting for sin faglige virksomhet. De faglige metoder som anvendes ved institusjonen skal være faglig og etisk forsvarlige, tilpasset institusjonens målgruppe og målsetting og være forankret i allment anerkjent fagteori.

§ 3. Materielle krav

Institusjonen må være fysisk utformet og materielt utstyrt på en slik måte at institu-

sjonen kan ivareta sine oppgaver i forhold til institusjonens målgruppe og målsetting, jf. § 2.

Sett i forhold til institusjonens målgruppe og målsetting skal institusjonen ha

a) tilstrekkelige fellesarealer
b) lokaler som er egnet til fritidsaktiviteter
c) lokaler som er egnet til samvær med familie
d) egnede utearealer
e) tilstrekkelig leke- og fritidsmateriell
f) tilfredsstillende vedlikehold og hygienisk standard.

Alle barn og ungdom skal gis tilbud om enkeltrom med mindre institusjonens målgruppe er små barn.

Dersom det er behov for opplæring i institusjonens lokaler, skal institusjonen ha lokaler som er egnet til dette formålet, jf. opplæringsloven § 13-2 annet ledd.

§ 4. Institusjonens lokalisering

Institusjonen bør ligge gunstig til i forhold til skole- og barnehagetilbud, leke- og fritidsmuligheter, arbeidsmuligheter og offentlig kommunikasjon med mindre institusjonens målgruppe og målsetting forutsetter annen lokalisering.

§ 5. Krav til bemanning og de ansattes kompetanse

Institusjonen skal ha en stillingsplan som sikrer en faglig forsvarlig drift. Institusjonen skal ha tilsatt personell med tilstrekkelig nivå og bredde i kompetansen sett i forhold til institusjonens målgruppe og målsetting. Institusjonen skal ha en arbeidstidsordning som sikrer kontinuitet og stabilitet for beboerne.

Institusjonen skal ha en leder og en stedfortreder for lederen. Leder eller stedfortreder skal minst ha treårig høyskoleutdanning i sosialfag eller annen relevant utdanning på tilsvarende nivå, samt tilleggsutdanning i administrasjon og ledelse.

Institusjonen skal sørge for at de ansatte får nødvendig faglig veiledning og opplæring.

§ 6. Oppbevaring av private eiendeler og penger

Institusjonen skal ha rutiner som ivaretar beboernes behov for oppbevaring av private eiendeler, penger mv. på en forsvarlig måte.

§ 7. Medisinsk tilsyn og behandling

Institusjonen har plikt til å sørge for at beboernes rett til medisinsk tilsyn og behandling ivaretas og skal ha rutiner som sikrer dette. Rutinene skal være tilpasset institusjonens målgruppe.

§ 8. Oppbevaring og behandling av personopplysninger

Institusjonen skal oppbevare og behandle personopplysninger i henhold til reglene i lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger med forskrift 15. desember 2000 nr. 1265.

§ 9. Beboernes medvirkning

Beboerne skal sikres deltakelse og innflytelse i saker som gjelder institusjonens daglige rutiner og gjøremål, felles fritidsaktiviteter og lignende.

Kapittel 2. Særlige regler om internkontroll i barneverninstitusjoner

§ 10. Internkontroll

Institusjonen skal ha internkontroll for å sikre at den utfører oppgavene sine i samsvar med krav fastsatt i lov eller i medhold av lov.

I denne forskriften betyr internkontroll systematiske tiltak som skal sikre at institusjonens aktiviteter planlegges, organiseres, utføres og vedlikeholdes i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av lov om barneverntjenester.

§ 11. Virkeområde

Internkontrollplikten gjelder alle oppgaver institusjonen har etter lov om barneverntjenester eller i medhold av denne.

§ 12. Innholdet i internkontrollen

Internkontrollen skal tilpasses institusjonens størrelse, egenart, aktiviteter og risikoforhold og ha det omfang som er nødvendig for å etterleve krav fastsatt i eller i medhold av lov om barneverntjenester.

Internkontroll innebærer at institusjonen blant annet skal:

a) beskrive hvordan institusjonen er organisert, samt institusjonens hovedoppgaver og mål, herunder mål for forbedringsarbeidet. Det skal klart fremgå hvordan ansvar, oppgaver og myndighet er fordelt,
b) sikre at arbeidstakerne har tilgang til og kunnskap om aktuelle lover og forskrifter som gjelder for institusjonen,
c) sørge for at arbeidstakerne har tilstrekkelig kunnskap og ferdigheter innenfor fagområdet, samt om institusjonens internkontroll,
d) sørge for at arbeidstakerne, oppdragstakerne og samarbeidspartnerne medvirker slik at samlet kunnskap og erfaring utnyttes,
e) gjøre bruk av erfaringer fra barn og foreldre til forbedring av institusjonen, samt gjøre bruk av erfaringer fra den kommunen som har ansvaret for oppfølging av barnet, jf. lov om barneverntjenester § 8-4,
f) skaffe oversikt over områder i institusjonen hvor det er fare for svikt eller mangel på oppfyllelse av myndighetskrav,
g) utvikle, iverksette, kontrollere, evaluere og forbedre nødvendige prosedyrer, instrukser, rutiner eller andre tiltak for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelse av barnevernlovgivningen,
h) foreta systematisk overvåking og gjennomgang av internkontrollen for å sikre at den fungerer som forutsatt og bidrar til kontinuerlig forbedring i institusjonen.

§ 13. Dokumentasjon

Internkontrollen må kunne dokumenteres i den form og det omfang som er nødvendig på bakgrunn av institusjonens størrelse, aktiviteter og risikoforhold. Dokumentasjonen skal til enhver tid være oppdatert og tilgjengelig.

Kapittel 3. Ikrafttredelse

§ 14. Ikrafttredelse

Denne forskriften trer i kraft 1. juli 2008. Fra samme tidspunkt oppheves forskrift 27. oktober 2003 nr. 1282 om krav til kvalitet i barneverninstitusjoner.

23.06.2006 nr 723
Forskrift om fastsetting og endring av oppfostringsbidrag etter lov om barneverntjenester.

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 9-2

Fastsatt av Barne- og likestillingsdepartementet 23. juni 2006 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 9-2 siste ledd.

§ 1.

Kommunen kan fremme krav om fastsettelse av oppfostringsbidrag når et barn er plassert utenfor hjemmet som følge av et vedtak etter barnevernloven. Kommunen kan likevel ikke fremme slikt krav dersom foreldrene er fratatt foreldreansvaret med tanke på adopsjon, jf. barnevernloven § 4-20 annet ledd. Kommunen kan heller ikke fremme krav om oppfostringsbidrag dersom det ut fra en helhetsvurdering av foreldrenes økonomiske situasjon og forholdene for øvrig må anses som urimelig.

Kommunen må spesifisere om kravet gjelder begge eller bare en av foreldrene. Dersom kravet gjelder begge foreldrene, må det settes frem eget krav om fastsettelse for hver av foreldrene.

Ved frivillige plasseringer må den private part være gjort uttrykkelig oppmerksom på at krav om oppfostringsbidrag vil bli fremmet før samtykke til plassering eller videre plassering blir gitt.

§ 2.

Dersom det skjer endringer i foreldrenes situasjon eller forholdene for øvrig, kan kommunen eller den private part fremme krav om endring av oppfostringsbidraget.

§ 3.

Arbeids- og velferdsdirektoratet kan bestemme at saker etter denne forskriften skal behandles av ett eller flere spesielt utvalgte kontorer.

§ 4.

Bidragsfogden kan fatte vedtak om at en eller begge av foreldrene skal betale oppfostringsbidrag dersom dette anses rimelig ut fra deres økonomiske situasjon og forholdene for øvrig.

Ved avgjørelsen av om det skal betales oppfostringsbidrag og eventuelt ved fastsettelse av beløpet skal det legges vekt på foreldrenes bidragsevne og bidragsplikt for andre barn. Det kan også tas hensyn til utgifter i forbindelse med samvær med barnet.

Oppfostringsbidrag kan fastsettes fra måneden etter at plasseringen ble iverksatt og til den måneden plasseringen opphører eller til og med den måneden barnet fyller 18 år. Bidraget kan fastsettes eller endres med virkning fra inntil tre måneder før kravet ble mottatt.

Bidragsfogdens vedtak kan påklages til nærmest overordnede organ eller til det organ som Arbeids- og velferdsdirektoratet bestemmer.

§ 5.

Det samlede oppfostringsbidraget skal ikke overstige kommunens kostnader til tiltaket, jf. reglene om finansiering og egenbetaling i barnevernloven kapittel 9 med tilhørende forskrifter.

§ 6.

Oppfostringsbidrag som skulle ha vært betalt kan ettergis helt eller delvis dersom bidragsfogden finner det rimelig.

§ 7.

For å fastsette oppfostringsbidraget kan bidragsfogden uten hensyn til taushetsplikt kreve nødvendige opplysninger fra arbeidsgiver, ligningsmyndigheter og Arbeids- og velferdsetaten, og fra forsikringsselskap, banker og andre som oppbevarer eller forvalter formuesverdier.

§ 8.

Alle faste oppfostringsbidrag etter denne forskriften skal indeksreguleres. Lov om barn og foreldre § 73 om indeksregulering av underholdsbidrag med tilhørende forskrifter gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 9.

Denne forskriften trer i kraft 1. juli 2006. Krav om oppfostringsbidrag som på ikrafttredelsestidspunktet er fremmet for fylkesnemnda, avgjøres av denne.

14.12.2005 nr 1584
Forskrift om internkontroll for kommunens oppgaver etter lov om barneverntjenester.

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 2-1

Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 14. desember 2005 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 2-1 annet ledd.

§ 1. Formål

Formålet med forskriften er å sikre at kommunen utfører oppgavene sine i samsvar med krav fastsatt i lov eller i medhold av lov.

§ 2. Virkeområde

Forskriften gjelder alle kommunens oppgaver etter lov om barneverntjenester.

§ 3. Definisjon

I denne forskriften betyr internkontroll systematiske tiltak som skal sikre at barneverntjenestens aktiviteter planlegges, organiseres, utføres og vedlikeholdes i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av lov om barneverntjenester.

§ 4. Innholdet i internkontrollen

Internkontrollen skal tilpasses barneverntjenestens størrelse, egenart, aktiviteter og risikoforhold og ha det omfang som er nødvendig for å etterleve krav fastsatt i eller i medhold av lov om barneverntjenester.

Internkontroll innebærer at kommunen blant annet skal:

a) beskrive hvordan barneverntjenesten er organisert, samt barneverntjenestens hovedoppgaver og mål, herunder mål for forbedringsarbeidet. Det skal klart fremgå hvordan ansvar, oppgaver og myndighet er fordelt,
b) sikre at arbeidstakerne har tilgang til og kunnskap om aktuelle lover og forskrifter som gjelder for barneverntjenesten,
c) sørge for at arbeidstakerne har tilstrekkelig kunnskap og ferdigheter innenfor fagområdet, samt om barneverntjenestens internkontroll,
d) sørge for at arbeidstakerne og oppdragstakerne medvirker slik at samlet kunnskap og erfaring utnyttes,
e) gjøre bruk av erfaringer fra barn og foreldre til forbedring av barneverntjenesten,
f) skaffe oversikt over områder i barneverntjenesten hvor det er fare for svikt eller mangel på oppfyllelse av myndighetskrav,
g) utvikle, iverksette, kontrollere, evaluere og forbedre nødvendige prosedyrer, instrukser, rutiner eller andre tiltak for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelse av barnevernlovgivningen,
h) foreta systematisk overvåking og gjennomgang av internkontrollen for å sikre at den fungerer som forutsatt og bidrar til kontinuerlig forbedring i barneverntjenesten.

§ 5. Dokumentasjon

Internkontrollen må kunne dokumenteres i den form og det omfang som er nødvendig på bakgrunn av barneverntjenestens størrelse, aktiviteter og risikoforhold.

Dokumentasjonen skal til enhver tid være oppdatert og tilgjengelig.

§ 6. Ikrafttredelse

Denne forskrift trer i kraft 1. januar 2006.

18.12.2003 nr 1659
Forskrift om fosterhjem.

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 4-22

Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 18. desember 2003 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 4-22 tredje ledd.
Endret ved F27.01.2009 nr 82 i kraft straks, F05.07.2011 nr 740 i kraft 01.09.2011, F15.03.2012 nr 226 i kraft 01.05.2012, F13.12.2013 nr. 1606 i kraft 01.01.2014, F24.01.2014 nr. 52 i kraft 01.02.2014.

§ 1. Definisjoner

1. Med fosterhjem menes, jf. barnevernloven § 4-22, første ledd:
   a) private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barneverntjenestens beslutning om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4, eller i samband med omsorgsovertakelse etter barnevernloven § 4-12 eller § 4-8 annet og tredje ledd,
   b) private hjem som skal godkjennes etter barnevernloven § 4-7.
2. Med omsorgskommunen menes den kommune som har ansvaret etter barnevernloven § 8-4 tredje ledd.
3. Med fosterhjemskommunen menes den kommune der fosterhjemmet ligger.

§ 2. Rekruttering, formidling, nødvendig opplæring og generell veiledning av fosterhjem

Barne-, ungdoms- og familieetaten har ansvaret for rekruttering og formidling av fosterhjem.

Barne-, ungdoms- og familieetaten har ansvaret for at fosterhjemmene får nødvendig opplæring og generell veiledning.

§ 3. Generelle krav til fosterforeldre

Fosterforeldre må ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem. Fosterforeldre må ha en stabil livssituasjon, alminnelig god helse og gode samarbeidsevner. De må også ha økonomi, bolig og sosialt nettverk som gir barn mulighet til livsutfoldelse.

Fosterforeldre må ha god vandel og må legge frem uttømmende og utvidet politiattest, jf. barnevernloven § 6-10 tredje ledd.

§ 4. Valg av fosterhjem til det enkelte barn

Ved valg av fosterhjem til et barn skal barneverntjenesten legge avgjørende vekt på hensynet til barnets beste, jf. barnevernloven § 4-1. Barneverntjenesten må vurdere om fosterforeldrene har de nødvendige forutsetninger til å ivareta det enkelte barns særlige behov, bl.a. sett i lys av barnets egenart, formålet med plasseringen, plasseringens forventede varighet og barnets behov for samvær og annen kontakt med familie. Barneverntjenesten skal ta tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

Barneverntjenesten skal alltid vurdere om noen i barnets familie eller nære nettverk kan velges som fosterhjem.

Fosterhjemmet bør bestå av to fosterforeldre. Enslige fosterforeldre kan velges dersom barneverntjenesten finner at dette vil være til det aktuelle barnets beste.

Barnets foreldre skal om mulig gis anledning til å uttale seg om valg av fosterhjem. Foreldrenes mening skal tas med i barneverntjenestens vurdering etter første, annet og tredje ledd.

Barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før fosterhjem velges. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

§ 5. Godkjenning av fosterhjem

Plassering i fosterhjem som faller inn under § 1 pkt. 1 a) skal ikke foretas før fosterhjemmet er godkjent, med mindre godkjenning før plassering ikke lar seg gjennomføre.

Barneverntjenesten i fosterhjemskommunen har ansvaret for å godkjenne fosterhjemmet.

Barneverntjenestene i fosterhjemskommunen og omsorgskommunen kan inngå avtale om at barneverntjenesten i omsorgskommunen skal godkjenne fosterhjemmet. Avtalen skal være skriftlig.

Fosterhjemmet kan bare godkjennes dersom barneverntjenesten har undersøkt fosterhjemmet og funnet at fosterforeldrene oppfyller de generelle kravene etter § 3 og at plassering i fosterhjemmet er til det aktuelle barnets beste, jf. § 4 første ledd.

Barneverntjenesten skal ha innhentet opplysninger om fosterfamiliens helsetilstand og har ansvaret for at fosterforeldrene legger frem politiattest og for å vurdere om andre som bor i fosterhjemmet skal legge fram politiattest, jf. barnevernloven § 6-10, tredje ledd tredje punktum.

§ 6. Avtale om barneverntjenestens og fosterforeldrenes forpliktelser ved fosterhjemsplassering

Barneverntjenesten i omsorgskommunen og fosterforeldrene skal inngå skriftlig avtale om barneverntjenestens og fosterforeldrenes forpliktelser. Avtalen skal om mulig inngås før barnet plasseres i fosterhjemmet. Barneverntjenesten og fosterforeldrene skal gjennomgå avtalen minimum en gang i året og foreta eventuelle endringer.

Ved fosterhjemsplassering etter vedtak om omsorgsovertakelse, jf. barnevernloven § 4-12 og § 4-8, skal skjema utarbeidet av Barne- og familiedepartementet (fosterhjemsavtalen) benyttes. Ved fosterhjemsplassering etter beslutning om hjelpetiltak, jf. barnevernloven § 4-4 femte ledd eller når privat plassering blir godkjent som fosterhjem, jf. barnevernloven § 4-7 skal fosterhjemsavtalen benyttes så langt den passer.

§ 7. Barneverntjenestens oppfølging og kontroll av barnets situasjon i fosterhjemmet

Barneverntjenesten i omsorgskommunen skal følge opp og føre kontroll med hvert enkelt barns situasjon i fosterhjemmet. Det skal blant annet sees hen til barnets tiltaksplan, jf. barnevernloven § 4-5 eller plan for barnets omsorgssituasjon, jf. barnevernloven § 4-15.

Barneverntjenesten skal gi fosterforeldrene nødvendig råd og veiledning i forbindelse med plasseringen av det enkelte barn så lenge plasseringen varer.

Barneverntjenesten skal besøke fosterhjemmet så ofte som nødvendig for å kunne oppfylle ansvaret etter første og annet ledd, men minimum 4 ganger i året. Dersom barneverntjenesten vurderer forholdene i fosterhjemmet som gode kan barneverntjenesten vedta at antall besøk skal reduseres til minimum 2 ganger i året for barn som har vært plassert i fosterhjem i mer enn 2 år.

§ 8. Fosterhjemskommunens plikt til å føre tilsyn med barn i fosterhjem

Fosterhjemskommunen skal føre tilsyn med hvert enkelt barn i fosterhjem fra plasseringstidspunktet frem til barnet fyller 18 år. Det skal gå klart frem av fosterhjemskommunens delegasjonsreglement hvilken instans i kommunen som skal føre tilsynet.

Fosterhjemskommunen skal føre tilsyn med at barnet får forsvarlig omsorg i fosterhjemmet og at de forutsetninger som ble lagt til grunn for plasseringen blir fulgt opp. Dette omfatter også tilsyn med at barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn ivaretas på hensiktsmessig måte, herunder samiske barns rett til å ivareta språk og kultur.

Fosterhjemskommunen og omsorgskommunen kan inngå avtale om at omsorgskommunen skal ha ansvaret for at det blir ført tilsyn. Avtalen skal være skriftlig. Blir det inngått

slik avtale plikter omsorgskommunen å melde fra til barneverntjenesten i fosterhjemskommunen om eventuelle misforhold i fosterhjemmet.

Fosterhjemskommunen skal gi tilsynsoppgaver til personer som er egnet til å utføre oppgaven. Fosterhjemskommunen skal legge vekt på å gi tilsynsoppgaver til personer som kan utføre oppgaven over tid. Fosterhjemskommunen skal sikre at den som fører tilsyn har en tilstrekkelig uavhengig funksjon overfor barneverntjenesten og fosterforeldrene. Fosterhjemskommunen skal tilstrebe at tilsynspersonen har samme kulturelle eller språklige tilhørighet som barnet eller besitter kompetanse i minoritetsbarns eget språk eller kultur.

Fosterhjemskommunen skal gi tilsynspersonene nødvendig opplæring og veiledning. Opplæringen skal blant annet omfatte rammene for barneverntjenestens ansvar for barnet, tilsynsfunksjonen, samtaler med barn, kunnskap om omsorgssvikt, rapportskriving og barnets rettigheter.

Fosterhjemskommunen skal ved barneverntjenestens godkjenning av fosterhjemmet orientere både barnet og fosterforeldrene om kommunens ansvar for tilsynet og hvem som skal føre tilsyn med barnet. Barnet skal informeres om at det når som helst kan ta opp eventuelle problemer i fosterhjemmet eller i forholdet til barneverntjenesten.

§ 9. Utføring av tilsyn og rapportering

Fosterhjemskommunen skal føre tilsyn med barnet så ofte som nødvendig for å kunne oppfylle formålet etter § 8 annet ledd, men minimum 4 ganger i året. Dersom fosterhjemskommunen vurderer forholdene i fosterhjemmet som gode, og barnet samtykker, kan fosterhjemskommunen vedta at tilsynet skal reduseres til minimum 2 ganger i året for barn som er fylt 15 år og som har vært plassert i fosterhjemmet i mer enn 2 år. Barneverntjenesten i omsorgskommunen skal samtykke før slikt vedtak fattes.

Den som fører tilsyn skal få adgang til fosterhjemmet så ofte som nødvendig, jf. første ledd første punktum.

Fosterhjemskommunen skal føre tilsyn med barnets situasjon i fosterhjemmet, jf. § 8 annet ledd. Den som fører tilsyn skal ta kontakt med det enkelte barn. Barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter skal gis anledning til å gi uttrykk for sitt syn på forholdene i fosterhjemmet. Den som fører tilsyn skal legge til rette for samtale med barnet uten at fosterforeldrene er tilstede.

Den som fører tilsyn skal utarbeide rapport etter hvert tilsyn. Rapporten skal gi en vurdering av barnets situasjon i fosterhjemmet, jf. § 8 annet ledd. Det skal gå frem hvilke forhold vurderingene av barnets situasjon bygger på. Det skal videre gå frem om det har vært samtaler med barnet, hvordan barnet er gitt mulighet til å uttrykke sine synspunkter, hva barnet har formidlet og om det bør innhentes ytterligere informasjon fra miljøer som barnet er i. Rapporten skal umiddelbart sendes fosterhjemskommunen.

Fosterhjemskommunen skal kontrollere at rapporten fra tilsynet gir tilstrekkelig informasjon til at formålet med tilsynet må anses ivaretatt. Hvis rapporten har mangler, skal den som fører tilsyn skrive tilleggsrapport, og om nødvendig foreta supplerende vurderinger. Endelig rapport som er godkjent av fosterhjemskommunen skal umiddelbart videresendes til barneverntjenesten i omsorgskommunen, og i kopi til barneverntjenesten i fosterhjemskommunen. Når rapporten viser alvorlige mangler i barnets omsorgssituasjon skal fosterhjemskommunen sende kopi av rapporten til fylkesmannen.

Barneverntjenesten i omsorgskommunen skal følge opp rapporten og umiddelbart sørge

for å følge opp forhold som gir grunn til bekymring. Fosterhjemskommunen skal ved etterfølgende tilsyn kontrollere at forholdene er fulgt opp.

§ 10. Ikrafttredelse

Denne forskriften trer i kraft 1. januar 2004.

Fra samme tidspunkt oppheves forskrift av 21. desember 1992 nr.x 1244 om fosterhjem og tilsyn med barn i fosterhjem.

11.12.2003 nr 1564
Forskrift om tilsyn med barn i barneverninstitusjoner for omsorg og behandling.

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 §§ 2-3, 5-7

Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 11. desember 2003 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 2-3 fjerde ledd og § 5-7 tredje ledd.
Endret ved F10.06.2008 nr 581 i kraft 01.07.2008, F15.03.2012 nr 227 i kraft 01.05.2012, F01.07.2013 nr. 850 i kraft straks, F13.12.2013 nr. 1609 i kraft 01.01.2014.

§ 1. Virkeområde

Denne forskriften gjelder tilsyn med barn i institusjoner for barn etter barnevernloven § 5-1.

Forskriften gjelder tilsvarende for private og kommunale institusjoner som er godkjent etter barnevernloven § 5-8 og for fosterhjem med særlige forutsetninger etter barnevernloven § 4-27.

§ 2. Formål med tilsynet

Tilsynet skal ha til formål å påse at lover og regelverk blir fulgt, og at barna får forsvarlig omsorg og behandling i institusjonen. Videre skal tilsynet påse at barna blir behandlet hensynsfullt og med respekt for den enkeltes integritet.

Tilsynsmyndigheten skal ha sin oppmerksomhet rettet mot alle forhold som har betydning for barnas utvikling, trivsel, velferd og rettssikkerhet.

§ 3. Tilsynsansvarlig og tilsynsmyndighet

Fylkesmannen i det fylket institusjonen ligger har ansvaret for at det blir ført tilsyn i overensstemmelse med denne forskriften.

Tilsynsmyndigheten er fylkesmannen eller et utvalg oppnevnt av fylkesmannen, jf. § 4.

§ 4. Tilsynsutvalg

Til å føre løpende tilsyn etter § 8 kan fylkesmannen oppnevne tilsynsutvalg.

Utvalget skal ha minst tre medlemmer. Utvalget skal ha barnefaglig kompetanse. Ett av medlemmene skal være jurist. Begge kjønn skal være representert. Det skal oppnevnes personlige vararepresentanter for medlemmene. Utvalget velger selv sin leder.

Medlem av institusjonens styre eller ansatte i institusjonen, ansatte ved den del av Barne-,

ungdoms- og familieetaten som har driftsansvaret for institusjonen, eller ansatte hos fylkesmannen, kan ikke oppnevnes som medlem.

Utvalget oppnevnes for 4 år av gangen.

§ 5. Informasjon om tilsynsmyndigheten

Fylkesmannen skal gi barna og institusjonen informasjon om tilsynsmyndighetenes oppgaver og om hvem som skal føre tilsyn. Dersom tilsynsutvalg er oppnevnt, skal melding gis om hvem som er medlemmer og om deres adresser. Fylkesmannen skal også gi barna informasjon om at de kan ta kontakt med tilsynsmyndighetene utenom tilsynsbesøk og om hvordan de kan komme i kontakt med tilsynsmyndighetene.

§ 6. Overordnet tilsyn (fylkesmannens tilsynsansvar når tilsynsutvalg er oppnevnt)

Når tilsynsutvalg er oppnevnt, har fylkesmannen et overordnet tilsynsansvar. Dette innebærer at fylkesmannen skal administrere tilsynsutvalgets virksomhet, gi råd og veiledning og formidle opplysninger. Fylkesmannen må gripe inn dersom noe tyder på at tilsynsutvalget ikke fungerer som det skal. Fylkesmannen kan selv føre direkte tilsyn og eventuelt sørge for tiltak etter § 12. Fylkesmannen har et særlig ansvar for å følge opp eventuell tvangsbruk, jf. § 7 fjerde ledd og § 11 fjerde ledd.

For å sikre nødvendig kontakt og informasjon, bør fylkesmannen innkalle tilsynsutvalget til møte minst en gang hvert halvår.

§ 7. Tilsynsmyndighetens oppgaver

Tilsynsmyndigheten skal påse at institusjonene drives i samsvar med gjeldende lover, forskrifter og retningslinjer.

Tilsynsmyndigheten skal påse at institusjonen ivaretar de forutsetninger for oppholdet som er lagt til grunn i barneverntjenestens eller fylkesnemndas vedtak og at det enkelte barn

a) får forsvarlig og respektfull omsorg og behandling,
b) får opplæring i samsvar med regelverket og
c) ikke utsettes for forhold som hensett til barnets alder krenker dets integritet og at barnets rettigheter etter lov om barneverntjenester § 5-9 blir respektert, jf. retten til å ha samkvem med andre og friheten til å bevege seg fritt i og utenfor institusjonsområdet.

Tilsynsmyndigheten skal påse at det foreligger målsetting og plan for det enkelte barn, og at denne planen jevnlig blir vurdert.

Tilsynsmyndigheten skal påse at eventuell bruk av tvangsmidler ikke skjer i strid med gjeldende regler, jf. barnevernloven § 5-9, forskrifter gitt i medhold av denne bestemmelsen og straffelovens regler om nødrett og nødverge, § 47 og § 48. Tilsynsmyndigheten skal gjøre seg kjent med de skriftlige opptegnelser som gjøres i forbindelse med bruk av tvang. Når tilsynet føres av et tilsynsutvalg, skal dette sørge for at slike opplysninger gis videre til fylkesmannen.

Tilsynsmyndigheten skal påse at eventuelt tilbakehold i institusjon av barn plassert uten eget samtykke etter barnevernloven § 4-24, ikke skjer utover det som følger av loven og fylkesnemndas vedtak.

Tilsynsmyndigheten skal påse at eventuelt tilbakehold i institusjon av barn plassert etter samtykke, jf. barnevernloven § 4-26, kun skjer når barnet og ev. også foreldrene dersom barnet er under 15 år, uttrykkelig har gitt samtykke til tilbakehold.

Tilsynsmyndigheten skal påse at samiske barns særlige rett til å ivareta språklig og kul-

turell bakgrunn følges opp på hensiktsmessig måte ut fra formålet med oppholdet og institusjonens målsetting og rammer.

§ 8. Tilsynsbesøk

Tilsynsmyndigheten, som hovedregel ved minst to representanter, skal føre rutinemessig tilsyn ved besøk i institusjonen så ofte som forholdene ved institusjonen tilsier det.

Tilsynsmyndigheten skal i alle tilfeller føre tilsyn ved besøk i institusjonen minst to ganger hvert år. Minst ett besøk skal skje uanmeldt. Institusjoner som tar imot barn plassert etter barnevernloven § 4-24 og § 4-26 skal besøkes minst fire ganger hvert år. Minst to besøk skal skje uanmeldt.

I tillegg til tilsynsbesøk etter første og annet ledd skal besøk alltid finne sted ved klager, når tilsynsmyndigheten på annen måte er kjent med uheldige forhold og når andre grunner tilsier det.

Tilsynsbesøk skal legges til tidspunkter der det kan forventes at barna er til stede på institusjonen.

Tilsynsmyndigheten skal ta kontakt med det enkelte barn. Når barnets alder og modenhet tilsier det skal tilsynsmyndigheten forespørre det enkelte barn om barnets syn på oppholdet. Det enkelte barn har rett til å snakke med de som utøver tilsynet uten at personalet er til stede. Tilsynsmyndighetene skal opplyse barnet om dette. Ved tilsyn med samiske barn skal tilsynsmyndigheten tilstrebe å besitte samisk språklig eller kulturell kompetanse.

Etter hvert besøk skal tilsynsmyndigheten utarbeide skriftlig rapport som sendes institusjonen og Barne-, ungdoms- og familieetaten. Dersom besøket er utført av tilsynsutvalg skal rapporten også sendes fylkesmannen.

§ 9. Tilsyn ved systemrevisjon

Tilsynsmyndigheten skal føre tilsyn med at barneverninstitusjoner drives i samsvar med krav i regelverket. Tilsynsmyndigheten skal vurdere behovet for å føre tilsyn med institusjonen basert på en risiko- og sårbarhetsanalyse. Som ledd i sitt tilsyn skal tilsynsmyndigheten påse at institusjonene har etablert tilfredsstillende internkontrollsystem for institusjonen og fører kontroll med sin egen virksomhet, jf. forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner kapittel 2. Det skal ikke foretas tilsyn med fosterhjem med særlige forutsetninger etter barnevernloven § 4-27 etter denne bestemmelsen.

§ 10. Møtevirksomheten

Tilsynsmyndighetene kan innkalle institusjonens styre og personalet i institusjonen til møter. Barna og deres foresatte kan også innkalles til møtet.

Det skal skrives referat fra møtene. Referatet sendes møtedeltakerne og Barne-, ungdoms- og familieetaten.

§ 11. Klagebehandling

Tilsynsmyndigheten skal behandle alle muntlige og skriftlige henvendelser fra barna og deres foresatte. Klager som gjelder enkeltvedtak følger reglene i forvaltningsloven kapittel VI med visse særregler, se lov om barneverntjenester § 6-1, jf. særlig § 6-5 og § 6-6. For andre henvendelser gjelder reglene her.

Tilsynsmyndigheten må sørge for at de påklagede forhold blir best mulig belyst og eventuelt sørge for tiltak etter § 12.

I tilfelle der tilsynsutvalg ikke er oppnevnt, må fylkesmannen behandle klagen eller henvendelsen og eventuelt sørge for tiltak etter § 12.

Henvendelser som gjelder tvangsbruk skal uansett behandles av fylkesmannen.

Det er ingen frist for henvendelser som ikke gjelder enkeltvedtak.

Det skal føres særskilt protokoll over henvendelsene.

Klageren skal underrettes om utfallet.

§ 12. Tiltak ved mangler o.l. - tilsynsmyndighetens oppfølging

Når tilsynsmyndigheten under tilsyn, jf. § 8 og § 9, behandling av klager eller henvendelser eller på annen måte blir oppmerksom på forhold som man mener bør endres, skal begrunnet melding sendes institusjonens ledelse, med samtidig underretning til Barne-, ungdoms- og familieetaten og eventuelt fylkesmannen. Såvidt mulig bør det fremmes forslag om tiltak. Spørsmål om mindre endringer kan tas opp direkte med institusjonens ledelse.

Finner tilsynsmyndigheten at institusjonen drives på en måte som kan ha skadelige følger for de barna som oppholder seg der eller for andre, eller at driften på annen måte er uforsvarlig, skal tilsynsutvalget straks melde fra om forholdet til fylkesmannen. Fylkesmannen kan gi pålegg om å rette forholdet. Fylkesmannen kan også gi pålegg om å nedlegge driften, jf. barnevernloven § 5-7. Pålegget kan gis til institusjonens leder eller institusjonens eier. Pålegget skal være skriftlig og inneholde en frist for når det skal være utført.

§ 13. Uttalelser

Tilsynsutvalget skal avgi uttalelser i saker som angår tilsynsarbeidet, og som blir forelagt det av Barne- og familiedepartementet, fylkesmannen og Barne-, ungdoms- og familieetaten. Tilsvarende gjelder for fylkesmannen.

§ 14. Årsrapport

Ved utgangen av året skal den som har ført tilsyn utarbeide en årsrapport om tilsynsvirksomheten.

Rapporten skal inneholde en oppgave over antall utførte tilsynsbesøk etter § 8, antall systemrevisjoner etter § 9, antall avholdte møter etter § 6 annet ledd og § 10 og en oversikt over hvilke saker tilsynet har tatt opp i løpet av året, jf. særlig § 11. Føres tilsynet av et tilsynsutvalg, skal også sammensetningen oppgis.

Rapporten bør videre inneholde en generell vurdering av forholdene innen tilsynsområdet når det gjelder tilsynets oppgaver etter § 7, eventuelt også med forslag til tiltak av mer generell karakter.

Rapporten sendes institusjonens ledelse og Barne-, ungdoms- og familieetaten. Er tilsynet utført av tilsynsutvalg skal rapporten også sendes fylkesmannen.

§ 15. Taushetsplikt

Tilsynsutvalgets medlemmer og fylkesmannen har taushetsplikt i henhold til reglene i lov om barneverntjenester § 6-7.

Tilsynsmyndigheten kan pålegge styret og de ansatte å gi opplysninger som nevnt i lov om barneverntjenester § 6-7 tredje ledd.

§ 16. Utgiftene

Utgiftene til tilsynsutvalgets virksomhet dekkes av staten ved fylkesmannen. Barne- og familiedepartementet kan gi nærmere bestemmelser om satser.

§ 17. Nærmere instruks

Fylkesmannen kan innenfor rammene av denne forskriften fastsette nærmere instruks for tilsynsutvalg.

§ 18. Ikrafttredelse

Denne forskriften trer i kraft 1. januar 2004. Fra samme tidspunkt oppheves forskrift av 9. februar 1993 nr. 550 om tilsyn i barneverninstitusjoner for omsorg og behandling.

26.11.2003 nr 1397
Forskrift om Barne-, ungdoms- og familieetatens rett til å kreve egenbetaling fra kommunen for opphold på institusjon

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 9-5

Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 26. november 2003 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 9-5.
Endret ved F13.12.2013 nr. 1588 i kraft 01.01.2014.

§ 1. Virkeområde

Denne forskrift gjelder egenbetaling fra kommunen for opphold i institusjon, jf. barnevernloven § 5-1 og § 5-8.

§ 2. Adgang til å kreve egenbetaling fra kommunen

Barne-, ungdoms- og familieetaten kan kreve egenbetaling fra kommunen for opphold i institusjoner som nevnt i § 1.

§ 3. Hva egenbetalingen dekker

Egenbetalingen gjelder delvis dekning av oppholdsutgiftene. Oppholdsutgiftene omfatter kost, losji, klær, lommepenger, fritidskostnader, ferieturer, hjemreiser og lignende.

§ 4. Egenbetalingens størrelse og reguleringsmåten

Satsene for egenbetalingen fastsettes og reguleres i forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet.

Kommunen betaler én sats for hvert barn som er plassert i institusjon.

Ved plassering av én foresatt og ett barn i institusjon betaler kommunen én sats. Ved plassering av to foresatte og ett barn betaler kommunen én og en halv sats. For hvert av øvrige barn betaler kommunen halv sats.

Hvis klienten fører egen husholdning i institusjonen eller er under tilbakeføring til kommunen, kan det fastsettes særlige satser.

Det kan også fastsettes særlige satser for flyktningebarn og asylsøkende barn, jf. barnevernloven § 9-8.

Egenbetalingsplikten løper fra innskrivningsdato til utskrivningsdato, med kvartalsvise terminer som innbetales etterskuddsvis.

§ 5. Ikrafttredelse

Denne forskriften trer i kraft 1. januar 2004.

Fra samme tidspunkt oppheves forskrift av 21. desember 1992 nr. 1247 om fylkeskommunens rett til å kreve refusjon fra kommunen for opphold i institusjon.

27.10.2003 nr 1283
Forskrift om godkjenning av private og kommunale institusjoner som skal benyttes for barn som plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven.

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 5-8

Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 27. oktober 2003 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 5-8 første og annet ledd.
Endret ved F10.06.2008 nr 582 i kraft 01.07.2008, F13.12.2013 nr. 1607 i kraft 01.01.2014.

§ 1. Formål

Forskriften skal sikre at private og kommunale institusjoner som skal ivareta ansvaret for barn som plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven, har forutsetninger for utøvelse av dette ansvaret slik at barn og unge som plasseres i institusjonen får forsvarlig omsorg og behandling.

§ 2. Virkeområde

Forskriften gjelder alle private institusjoner som skal benyttes for barn som skal plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven. Krav om godkjenning gjelder også kommunale institusjoner som ikke hører under andre lover. Dersom institusjonen består av flere enheter, skal enheter som etter en samlet vurdering fremstår som selvstendige i den faglige og/eller den daglige oppgaveutøvelsen ha egen godkjenning.

§ 3. Godkjenningsmyndighet og klage

Regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten treffer vedtak om godkjenning, bortfall av godkjenning og fastsetting av frist for retting av mangler. Vedtak om godkjenning og vedtak om bortfall av godkjenning er enkeltvedtak og kan påklages til sentralt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten. Klagefristen er tre uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet frem, jf. forvaltningsloven § 29.

§ 4. Godkjenning

Institusjoner kan ikke tas i bruk før det foreligger godkjenning. Det kreves ny godkjenning ved omlegging og utvidelse av institusjonens virksomhet og ved flytting av institusjonen.

Hvis særlige hensyn tilsier det, og det anses forsvarlig ut fra hensynet til beboerne, kan institusjoner som ikke oppfyller vilkårene for godkjenning, jf. § 5, eller kravet om regn-

skapsplikt og revisjon, jf. § 6, gis midlertidig godkjenning. Slik godkjenning kan ikke gis for lengre tid enn inntil seks måneder.

Søknad om godkjenning skal fremmes for regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten i den regionen institusjonen ligger. I søknaden skal det opplyses om søkeren eier eller driver institusjoner, herunder institusjonsavdelinger, i andre regioner. Det skal videre opplyses om søker har søkt godkjenning for andre institusjoner/avdelinger i andre regioner. Søknaden skal for øvrig inneholde tilstrekkelige opplysninger for å vurdere om vilkårene for godkjenning er til stede.

§ 5. Vilkår for godkjenning

Institusjonen kan bare godkjennes dersom den

a) drives i samsvar med barnevernloven og forskrifter som er gitt med hjemmel i loven, herunder forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner,
b) tilfredsstiller vilkår stilt i eller med hjemmel i annen lovgivning og
c) ellers drives på forsvarlig måte.

§ 6. Regnskapsplikt og revisjon

Private institusjoner har plikt til å føre regnskap etter regnskapsloven. Disse institusjonenes årsregnskap skal revideres av statsautorisert eller registrert revisor. Kommunale institusjoner skal føre årsregnskap i henhold til kommuneloven og forskrifter gitt i medhold av denne. Barne-, ungdoms- og familieetaten og fylkesmannen har rett til innsyn i regnskapene til private og kommunale institusjoner.

§ 7. Etterfølgende kontroll med at vilkårene for godkjenning er til stede

Etter at godkjenning er gitt kan regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten når som helst, og på den måten som regionen finner hensiktsmessig, føre kontroll med at vilkårene for godkjenning er til stede.

§ 8. Bortfall av godkjenning

Dersom institusjonen ikke lenger oppfyller vilkårene for godkjenning, skal det treffes vedtak om bortfall av godkjenning. Hvis særlige hensyn tilsier det, og det anses forsvarlig ut fra hensynet til beboerne, kan det i stedet fastsettes en frist for retting av de mangler som medfører at vilkårene for godkjenning ikke lenger er til stede.

Regionalt nivå i Barne-, ungdoms- og familieetaten skal snarest gi fylkesmannen og barneverntjenesten i de kommuner som har barn plassert på institusjonen melding om vedtak som nevnt i første ledd.

§ 9. Ikrafttredelse og overgangsbestemmelser

Denne forskriften trer i kraft 1. januar 2004.

Private og kommunale institusjoner som pr. 31. desember 2003 har barn plassert i medhold av barnevernloven anses godkjent i henhold til forskriften her frem til søknad om godkjenning er behandlet, men ikke utover 1. juli 2004.

27.10.2003 nr 1282
Forskrift om krav til kvalitet i barneverninstitusjoner.

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 5-10

Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 27. oktober 2003 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 5-10.

§ 1. Institusjonsplan

Institusjonen skal ha en skriftlig plan for sin virksomhet. I planen skal det redegjøres for hvordan institusjonen oppfyller de krav som stilles til institusjonene i denne forskrift og i regelverket for øvrig.

§ 2. Målgruppe, målsetting og metodikk

Institusjonen skal ha en definert målgruppe og en formulert målsetting for sin faglige virksomhet. De faglige metoder som anvendes ved institusjonen skal være faglig og etisk forsvarlige, tilpasset institusjonens målgruppe og målsetting og være forankret i allment anerkjent fagteori.

§ 3. Materielle krav

Institusjonen må være fysisk utformet og materielt utstyrt på en slik måte at institusjonen kan ivareta sine oppgaver i forhold til institusjonens målgruppe og målsetting, jf. § 2.

Sett i forhold til institusjonens målgruppe og målsetting skal institusjonen ha

a) tilstrekkelige fellesarealer
b) lokaler som er egnet til fritidsaktiviteter
c) lokaler som er egnet til samvær med familie
d) egnede utearealer
e) tilstrekkelig leke- og fritidsmateriell
f) tilfredsstillende vedlikehold og hygienisk standard.

Alle barn og ungdom skal gis tilbud om enkeltrom med mindre institusjonens målgruppe er små barn.

Dersom det er behov for opplæring i institusjonens lokaler, skal institusjonen ha lokaler som er egnet til dette formålet, jf. opplæringsloven § 13-2 annet ledd.

§ 4. Institusjonens lokalisering

Institusjonen bør ligge gunstig til i forhold til skole- og barnehagetilbud, leke- og fritidsmuligheter, arbeidsmuligheter og offentlig kommunikasjon med mindre institusjonens målgruppe og målsetting forutsetter annen lokalisering.

§ 5. Krav til bemanning og de ansattes kompetanse

Institusjonen skal ha en stillingsplan som sikrer en faglig forsvarlig drift. Institusjonen skal ha tilsatt personell med tilstrekkelig nivå og bredde i kompetansen sett i forhold til institusjonens målgruppe og målsetting. Institusjonen skal ha en arbeidstidsordning som sikrer kontinuitet og stabilitet for beboerne.

Institusjonen skal ha en leder og en stedfortreder for lederen. Leder eller stedfortreder

skal minst ha treårig høyskoleutdanning i sosialfag eller annen relevant utdanning på tilsvarende nivå, samt tilleggsutdanning i administrasjon og ledelse.

Institusjonen skal sørge for at de ansatte får nødvendig faglig veiledning og opplæring.

§ 6. Oppbevaring av private eiendeler og penger

Institusjonen skal ha rutiner som ivaretar beboernes behov for oppbevaring av private eiendeler, penger mv. på en forsvarlig måte.

§ 7. Medisinsk tilsyn og behandling

Institusjonen har plikt til å sørge for at beboernes rett til medisinsk tilsyn og behandling ivaretas og skal ha rutiner som sikrer dette. Rutinene skal være tilpasset institusjonens målgruppe.

§ 8. Oppbevaring og behandling av personopplysninger

Institusjonen skal oppbevare og behandle personopplysninger i henhold til reglene i lov om behandling av personopplysninger av 14. april 2000 nr. 31 med forskrift av 15. desember 2000 nr. 1265.

§ 9. Beboernes medvirkning

Beboerne skal sikres deltakelse og innflytelse i saker som gjelder institusjonens daglige rutiner og gjøremål, felles fritidsaktiviteter og lignende.

§ 10. Internkontroll

Institusjonen skal føre internkontroll for å sikre at virksomheten er i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av lov eller forskrift.

§ 11. Ikrafttredelse

Denne forskriften trer i kraft 1. januar 2004.

15.10.1999 nr 1090
Forskrift om politiattest i henhold til barnevernloven

Hjemmel: L17.07.1992 nr. 100 § 6-10

Forskrift om politiattest i barnevernet

Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 15. oktober 1999 med hjemmel i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 6-10 siste ledd.
Endret ved F04.12.2003 nr 1423 i kraft 01.01.2004, F03.06.2008 nr 546 i kraft 01.07.2008, F05.07.2011 nr 739 i kraft 01.09.2011, F21.01.2013 nr. 51 i kraft 01.02.2014.

§ 1. Politiattest for ansatte i den kommunale barneverntjenesten

Alle som skal ansettes i kommunens barneverntjeneste eller som skal utføre arbeid på barneverntjenestens vegne, jf. barnevernloven § 2-1, skal legge frem politiattest etter lovens § 6-10 første ledd. Krav om politiattest gjelder bare personer som utfører arbeid etter lovens § 2-1. Den som foretar ansettelsen har ansvaret for at politiattest blir krevet fremlagt.

§ 2. Politiattest for personale i institusjonene, sentrene for foreldre og barn og ved omsorgssentrene for mindreårige

Den som skal ansettes i en institusjon som er omfattet av barnevernloven § 5-1, eller i et statlig senter for foreldre og barn, en privat eller kommunal institusjon som er godkjent etter lovens § 5-8, eller et omsorgssenter for mindreårige etter lovens kapittel 5A, skal legge fram politiattest etter lovens § 6-10 annet ledd. Den som foretar ansettelsen har ansvaret for at politiattest blir krevet fremlagt. Den som skal utføre oppgaver for institusjonen, senteret for foreldre og barn eller omsorgssenteret og som har direkte kontakt med barn og unge som oppholder seg der, skal legge fram politiattest etter lovens § 6-10 annet ledd. Styrer eller leder skal kreve fremlagt slik politiattest.

Dersom eier av privat institusjon, senter for foreldre og barn eller omsorgssenter for mindreårige som er godkjent etter lovens § 5-8 skal arbeide eller oppholde seg regelmessig der, skal vedkommende legge fram politiattest etter lovens § 6-10 annet ledd for statlig regional barnevernmyndighet.

§ 3. Politiattest for fosterforeldre og personer som tar i mot barn som heldøgns avlastningstiltak

Den eller de som skal godkjennes som fosterforeldre, jf. barnevernloven § 4-22, skal legge frem uttømmende og utvidet politiattest etter lovens § 6-10 tredje ledd første punktum. Barneverntjenesten i den kommunen som skal godkjenne fosterhjemmet har ansvaret for at slik attest blir krevet fremlagt. Tilsvarende krav om politiattest gjelder private som tar i mot barn som heldøgns avlastningstiltak. Barneverntjenesten skal vurdere om andre som bor i fosterhjemmet eller avlastningshjemmet, skal fremlegge politiattest etter lovens § 6-10 tredje ledd tredje punktum.

§ 4. Politiattest for støttekontakter, personer som utfører oppgaver for barneverntjenesten som ledd i hjelpetiltak og personer som skal utøve tilsyn med barn i fosterhjem

Barneverntjenesten skal kreve politiattest etter barnevernloven § 6-10 første ledd fra støttekontakter og andre som utfører oppgaver for barneverntjenesten som ledd i hjelpetiltak etter lovens § 4-4. Kommunen skal kreve politiattest etter barnevernloven § 6-10 første ledd fra personer som skal utøve tilsyn med barn i fosterhjem etter barnevernloven § 4-22.

§ 5. Politiattestens innhold

Politiattest etter forskriften § 1, § 2, § 3 siste punktum og § 4 skal vise om vedkommende er siktet, tiltalt, ilagt forelegg eller er dømt for brudd på bestemmelser i straffeloven som nevnt i politiregisterloven § 39 første ledd (avgrenset barneomsorgsattest).

Politiattest etter forskriften § 3 første og tredje punktum skal være uttømmende og utvidet i samsvar med politiregisterloven § 41 (uttømmende barneomsorgsattest).

Attesten skal ikke være eldre enn tre måneder.

§ 6. Fremgangsmåte

Søkere skal gjøres oppmerksom på at det vil bli krevet politiattest ved ansettelse, godkjenning eller oppnevnelse. For stillinger, oppdrag eller lignende som blir utlyst eller annonsert, skal det gjøres oppmerksom på kravet om politiattest i utlysnings- eller annonseteksten. Det skal i utlysnings- eller annonseteksten også gjøres oppmerksom på at attesten ikke skal

legges ved søknaden. Attest skal kun kreves av den søkeren som tilbys stillingen eller som skal oppnevnes eller godkjennes til å utføre de oppgaver som omfattes av denne forskrift.

§ 7. Følger av anmerkninger på politiattest

Person med anmerkning på avgrenset barneomsorgsattest etter forskriften § 5 første ledd, skal ikke få adgang til å ha oppgaver overfor mindreårige.

Person med anmerkning på uttømmende barneomsorgsattest etter forskriften § 5 andre ledd, skal ikke få adgang til å ha oppgaver overfor mindreårige dersom anmerkningen ville gått frem av avgrenset barneomsorgsattest etter første ledd. Person med øvrige anmerkninger på uttømmende attest, skal ikke få adgang til å ha oppgaver overfor mindreårige dersom anmerkningen kan skape tvil om vedkommende er egnet for oppgaven.

§ 8. Oppbevaring av politiattest

Politiattesten skal oppbevares hos det organ eller den institusjon som etter denne forskrift er ansvarlig for å kreve politiattest fremlagt. Politiattesten skal oppbevares utilgjengelig for uvedkommende. Den skal oppbevares så lenge vedkommende person innehar stillingen eller oppdraget. Attesten skal makuleres når vedkommende fratrer. Fremlagt attest fra person som ikke får tildelt stilling eller oppdrag skal makuleres.

§ 9. Taushetsplikt

Den som får kjennskap til opplysninger gjennom en politiattest, plikter å hindre at uvedkommende får adgang eller kjennskap til disse. Overtredelse kan straffes etter straffeloven § 121.

§ 10. Tilsyn

Fylkesmannen kan som ledd i sitt tilsynsansvar, jf. lovens § 2-3b, kreve fremlagt politiattest for alle som omfattes av denne forskrift.

§ 11. Fornyet vandelskontroll

Brukeren av tidligere utstedt politiattest kan få utlevert nye opplysninger av betydning i samsvar med reglene i politiregisterloven § 43.

§ 12. Ikrafttredelse

Denne forskrift trer i kraft 1. november 1999.

01.09.1995 nr 772
Forskrift om lov om barneverntjenesters anvendelse på Svalbard

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 1-2

Fastsatt ved kgl.res. 1. september 1995 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) § 1-2 annet ledd. Fremmet av Barne- og familiedepartementet.
Endret ved F14.12.2001 nr 1390 i kraft 01.01.2002, F30.11.2007 nr 1350 i kraft 01.01.2008, F11.12.2009 nr 1518 i kraft 01.01.2010, F13.12.2013 nr. 1587 i kraft 01.01.2014.

§ 1. Barnevernlovens anvendelse

Barnevernloven gjelder med de særregler som er fastsatt i denne forskrift. Barnevernloven § 6-9 kommer likevel ikke til anvendelse for saksbehandling etter loven utført av Sysselmannen eller den som er tillagt myndighet etter § 3 første ledd.

Barnevernloven § 3-2a kommer ikke til anvendelse på Svalbard.

§ 2. Hvem forskriften gjelder for

Tiltak som omhandlet i barnevernloven kan treffes overfor barn som oppholder seg på Svalbard.

§ 3. Ansvarsfordeling

Barneverntjenestens oppgaver etter barnevernloven utføres av Sysselmannen. Departementet kan legge Sysselmannens myndighet til representativt folkevalgt organ.

Saker som etter barnevernloven hører under fylkesnemndas myndighetsområde skal fremmes av Sysselmannen eller den som er tillagt myndighet etter første ledd og skal avgjøres av Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker i Troms og Finnmark.

Barne-, ungdoms- og familieetaten har ansvaret for å yte tjenester til barnet i henhold til loven § 8-2.

Fylkesmannen i Troms skal føre tilsyn med barneverntjenesten på Svalbard og ellers utføre de oppgaver som følger av barnevernloven § 2-3 fjerde ledd.

§ 4. Klage

Enkeltvedtak truffet av Sysselmannen eller den som er tillagt myndighet etter § 3 første ledd og som etter barnevernloven ikke hører under fylkesnemndas myndighetsområde, kan påklages til fylkesmannen i Troms.

§ 5. Utgifter

Utgifter som påløper ved tiltak etter barnevernloven og som iverksettes på Svalbard dekkes av Sysselmannen eller den som er tillagt myndighet etter § 3 første ledd. Det ytes statsrefusjon for dekning av utgifter til tiltak som iverksettes på fastlandet. Før slikt krav fremmes, må eventuell mulighet til hel eller delvis refusjon etter loven § 9-2 og § 9-3 være utnyttet. Alle krav om refusjon skal fremmes for fylkesmannen i Troms.

§ 6. Ikrafttredelse

Denne forskriften trer i kraft straks.

21.12.1992 nr 1246
Forskrift om barneverntjenestens adgang til å kreve egenbetaling fra barnet til dekning av oppholdsutgifter

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 9-3

Forskrift om barneverntjenestens adgang til å kreve egenbetaling fra barnet til dekning av oppholdsutgifter

Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 21. desember 1992 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 9-3 femte ledd.

§ 1.

Til dekning av kommunens oppholdsutgifter som nevnt i barnevernloven § 9-5 kan kommunen – med de begrensninger som følger av disse forskrifter §§ 2 og 3 – kreve innbetalt til seg barnepensjon som barnet oppebærer etter lov om folketrygd.

§ 2.

Barnet (verge eller foresatte) har rett til å få barnepensjonen utbetalt uavkortet t.o.m. den tredje kalendermåned etter den måned plasseringen tok til.

§ 3.

Fra det tidspunkt som er nevnt i § 2 har barnet (verge eller foresatte) rett til å få utbetalt til seg et beløp som årlig minst skal tilsvare 25 prosent av grunnbeløpet i Folketrygden samt 10 prosent av tilleggspensjonen eller særtillegget.

§ 4.

Ved krav om refusjon i andre trygdeytelser, pensjoner o.l., bør i alminnelighet forskriftene §§ 1, 2 og 3 gis tilsvarende anvendelse når det gjelder refusjonens størrelse.

§ 5.

Ved eventuell overprøving av vedtak om egenbetaling fra barnet gjelder barnevernloven § 6-5 ved overprøving av barneverntjenestens vedtak og barnevernloven § 7-1 i) jf. sosialtjenesteloven § 9-10 ved overprøving av fylkesnemndas vedtak.

§ 6.

Denne forskrift trer i kraft 1. januar 1993.

16.12.1992 nr 1243
Forskrift om fylkesmannens adgang til å ilegge kommuner mulkt ved oversittelse av fristene i barnevernloven § 6-9.

Hjemmel: L17.07.1992 nr 100 § 6-9

Forskrift om fylkesmannens adgang til å ilegge kommuner og fylkeskommuner mulkt ved oversittelse av fristene i barnevernloven § 6-9.

Fastsatt av Barne- og familiedepartementet 16. desember 1992 med hjemmel i lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester § 6-9 fjerde ledd.
Endret ved F05.12.2003 nr 1456 i kraft 01.01.2004, F09.12.2009 nr 1489 i kraft 01.01.2009.

§ 1.

For å føre kontroll med at fristene i § 6-9 overholdes, skal barneverntjenesten for hver enkelt sak registrere dato for mottak av meldinger og datoer for videre oppfølging av saken på fristskjema utarbeidet av Barne- og familiedepartementet.

§ 2.

Barneverntjenesten skal sende fylkesmannen kvartalsvise rapporter med kopi av sluttførte fristskjemaer. Fylkesmannen kan likevel når som helst be om kopi av sluttførte og ikke sluttførte fristskjemaer for kontroll.

§ 3.

Når fylkesmannen gjennom kontroll, eller på annen måte, blir kjent med at fristene i § 6-9 er oversittet, skal han bringe klarhet i hva som er årsaken til fristoversittelsen. Fylkesmannen skal ved råd og veiledning søke å bidra til at fristoversittelser ikke gjentar seg i kommunen. Dersom dette ikke fører frem kan fylkesmannen ilegge kommunen mulkt

a) etter en helhetsvurdering på bakgrunn av gjentatte fristoversittelser
b) ved alvorlig oversittelse av en enkelt frist.

§ 4.

Fylkesmannen skal fastsette mulktens størrelse på grunnlag av lengden av fristoversittelsen, om barneverntjenesten har oversittet frister tidligere, sakens alvorlighetsgrad og årsaken til fristoversittelsen. Fylkesmannen skal også fastsette betalingsfrist.

Når mulkt ilegges for fristoversittelse i en enkelt sak, skal mulkten ikke være mindre enn 1.000 kr. og ikke større enn 10.000 kr.

Når mulkt ilegges for flere eller gjentatte fristoversittelser, og det ikke tidligere er ilagt mulkt for disse oversittelsene kan mulkten ikke være mindre enn 10.000 kr. og ikke større enn 100.000 kr.

§ 5.

Mulkten innbetales til fylkesmannen og tilfaller statskassen.

§ 6.

Fylkesmannens vedtak om ileggelse av mulkt kan påklages til Statens helsetilsyn.

§ 7.

Denne forskrift trer i kraft 1. januar 1993.

Litteratur

Bendiksen, Lena Renate L.: «Adopsjon som barnevernstiltak – hva nå?». *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernfaglige spørsmål*, nr. 3 2007

Haugli, Trude: *Samværsrett i barnevernsaker*, Universitetsforlaget, 2000

Holgersen, Gudrun: *Rettigheter og rettslige forpliktelser i barnevernet*, Det juridiske fakultets skriftserie nr. 81, Universitetet i Bergen, 2000

Høstmælingen, Njål, Saga Kjørholt, Elin, Sandberg, Kirsten: *Barnekonvensjonen, barns rettigheter i Norge,* Universitetsforlaget, 2008

Lindboe, Knut: *Barnevernrett,* 6. utgave, Universitetsforlaget, 2012

Loftsgaard, Lotte Pernille og Kristin Alstad: «Menneskerettighetsdomstolens avgjørelser i saker om offentlig omsorg av barn» i Steinar Tjomsland (red.): *Barnevern og omsorgsovertakelse*, 2. utgave, Kommuneforlaget, 2003

Norden, Dag Bugge, Bårdsen, Arnfinn, Reusch, Christian, Schei, Tore, Øie, Toril: *Tvisteloven, kommentarutgave,* 2. utgave, Universitetsforlaget, 2013

Sandberg, Kirsten: *Tilbakeføring av barn etter omsorgsovertakelse*, Gyldendal Akademisk, 2003

Schei, Tore, Arnfinn Bårdsen, Dag Bugge Nordén, Christian H.P. Reusch og Toril M. Øie: *Tvisteloven (lov av 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister): kommentarutgave*, 2. utgave, Universitetsforlaget, 2013

Søvik, Karl Harald: «Omsorgsovertakelse av nyfødt barn og etterfølgende samtykke til adopsjon i artikkel». *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, nr. 3 2003

Tjomsland, Steinar (red.): *Barnevern og omsorgsovertakelse*, 2. utgave, Kommuneforlaget, 2003

Lovregister

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov
§ 102 206
§ 104 65, 206, 439

Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig Borgerlig Straffelov (straffeloven)
§ 162 355, 357, 359
§ 192 355
§ 193 355
§ 194 355
§ 195 355
§ 196 355
§ 197 355
§ 199 355
§ 200 355
§ 201 355
§ 201 a 355
§ 203 355
§ 204 a 355
§ 216 20
§ 219 355, 359
§ 224 355, 359
§ 229 355, 359
§ 231 359
§ 233 355
§ 231 355
§ 267 355
§ 268 355, 359

Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven)
§ 108 375
§ 146 119

Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (domstolloven)
§ 66 364
kapittel 6 374
§ 106 375
kapittel 9 427
§ 163a 378, 426
§ 165 426
§ 166 426

Lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåter for tvistemål (tvistemålsloven 1915)
kapittel 33 19, 432
§ 37 327
§ 54 74
§ 64 192
§ 135 334
§ 144 189
§ 204 347, 348
§ 205 347, 348
§ 333 417
§ 476 347
§ 477 86, 155
§ 482 224, 347, 435
§ 485 224

Lov av 17. juli 1953 nr. 14 om lov om barnevern (barnevernloven)
§ 19 203
§ 20 203
§ 48 203, 224
§ 55 224

Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) 317
kapittel I 317
§ 2 143, 318, 319, 321, 322, 327, 337, 399, 430
§ 2b 447
§ 11 37, 317
§ 12 115, 317
§ 13 342, 343, 346
§ 13 b 69, 341, 343
§§ 13–13 e 341, 342
§§ 13–13 f 51
§ 14 337
§ 16 114, 143, 329, 378
§ 17 114
§ 18 321, 343
§ 19 71, 321, 343, 370
§ 19 b 71
§ 23 115

§ 24 115
§ 25 116
§ 27 116
§ 29 318, 338, 430
§ 33 318, 338, 384, 430
§ 34 340
§ 35 338
§ 37 51
§ 42 153, 289

Lov 13. juni 1969 nr. 25 om trudomssamfunn og ymist anna
§ 3 297

Lov 13. juni 1980 nr. 35 om fri rettshjelp (rettshjelploven)
§ 11 381
§ 17 380, 430
§ 19 380
§ 21 379
§ 22 380

Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova)
§ 6 232
§ 7 232
§ 30 301
§ 32 175, 297
§ 33 297
§ 34 230
§ 35 229
§ 35a 230
§ 37 143, 175
§ 39 143
§ 43 180
§ 44a 181
§ 45 195
§ 48 224
§ 51 144
§ 60 144, 145
§ 63 111, 142, 143, 192
§ 73 458

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)
§ 71 b 246, 247, 345, 346
§ 118 61, 62, 347
§ 119 347
§ 183 61, 62
§ 224 246
§ 230 347

Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen)
§ 2-7 114

Lov 28. februar 1986 nr. 8 om adopsjon (adopsjonsloven)
§ 1 212
§ 2 211
§§ 2–7 211
§ 3 211
§ 5 211
§ 5a 211
§ 6 211
§ 7 202, 211
§ 13 202
§ 16 a 242

Lov 8. juli 1988 nr. 72 om anerkjennelse og fullbyrding av utenlandske avgjørelser om foreldreansvar m v og om tilbakelevering av barn
§ 11 20

Alminnelig tjenesteinstruks for politiet 22. juni 1990 nr. 3963 (politiinstruksen)
§ 5-5 333
§ 12-4 351

Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven)
§ 1-1 13, 54, 249, 367
§ 1-2 15, 19, 22, 104, 363, 399
§ 1-3 21, 25, 30, 61, 63, 73, 128, 165, 166, 225, 257, 262, 278, 334, 463
§ 1-4 50, 96, 105, 152
§ 2-1 31, 34, 36, 38, 44, 52, 113, 134, 355, 384, 386, 433
§ 2-2 40, 41, 267, 281
§ 2-3 33, 40, 41, 43–45, 47, 49, 50, 242, 270, 272, 288, 385, 444, 461
§ 2-3 a 32, 47, 48
§ 2-3 b 41, 45, 48
§ 2-4 51, 52, 57, 348
§ 2-5 72, 77, 146, 432, 440
§ 2-5 52
§ 3-1 15, 54
§ 3-2 55
§ 3-2 a 57
§ 3-3 59
§ 3-4 60
§ 3-5 61, 62, 64, 247
§ 4-1 25, 30, 38, 65–68, 76, 103, 105, 142, 152, 153, 161, 180, 181, 191, 193, 200, 205, 208, 219, 220, 222, 266, 326, 355, 357, 369, 411, 439, 441, 467
§ 4-2 70–72, 75, 345, 348, 352–354, 371
§ 4-3 24, 60, 61, 70–78, 120, 122, 124, 235, 320, 338, 348, 350, 352, 353, 449

§ 4-4 22, 25, 37, 45, 73, 79–81, 83, 86–91, 99–103, 105, 106, 108, 110–113, 123–126, 130, 140, 148, 152, 159, 179, 218, 233, 234, 239, 243, 258, 259, 299, 300, 304, 305, 316, 320, 329, 330, 339, 340, 351, 355, 357, 371, 374, 400, 402, 432, 448, 451, 452, 454, 456, 460

§ 4-4 a 103–107, 237

§ 4-5 106, 108

§ 4-6 18, 20, 22, 25, 35, 36, 58, 72, 77, 109–119, 126, 133–135, 137, 175, 176, 244, 258–260, 262, 263, 330, 334, 350, 363, 380, 381, 384, 427, 429, 430, 432

§ 4-7 22, 25, 120, 121, 123–125, 233, 235, 239

§ 4-8 20, 25, 36, 58, 89, 102, 124–133, 135, 141, 142, 145, 153, 156, 172, 175, 176, 200, 202, 233, 244, 350, 377, 432, 448, 460, 465

§ 4-9 20, 22, 25, 35, 36, 72, 77, 89, 102, 126–128, 131–135, 153, 334, 350, 380, 427, 429, 432, 448

§ 4-10 22, 25, 78, 82, 92, 135–140, 152, 330–332, 334, 335, 350, 432, 448

§ 4-11 22, 25, 136, 138–140, 152, 330, 335, 350, 432, 448

§ 4-12 20, 21, 23–25, 58, 65, 73, 78–80, 83, 88, 90, 91, 95, 101, 111–113, 118, 125, 126, 128–131, 137, 139–142, 145–149, 151, 156, 172, 175, 192, 223, 230, 233, 234, 237, 244, 261, 330, 334, 350, 377, 422, 432, 448, 451, 456, 465

§ 4-13 24, 37, 153–155, 254, 264, 351, 433

§ 4-14 89, 102, 116, 142, 149, 156–159, 161, 169, 170, 244, 422

§ 4-15 28, 38, 142, 159, 160, 162, 163, 167, 169, 170, 173, 233, 235, 236, 240, 273, 276, 433, 467

§ 4-16 58, 142, 166, 167, 178, 217

§ 4-17 117, 160, 163, 169–171, 239, 279, 319, 339, 350, 384, 399, 432

§ 4-18 58, 117, 137, 138, 140, 172, 173, 200, 316

§ 4-19 37, 66, 109, 117, 132, 135, 152, 173, 177–180, 185, 189, 191, 194, 197, 201, 228, 239, 244, 299, 319, 330, 335, 385, 399, 432, 434

§ 4-20 142, 173, 176, 199–205, 210–215, 330, 432

§ 4-20 a 202, 207, 212, 213, 432

§ 4-21 37, 38, 67, 68, 130, 131, 144–146, 160, 162, 168, 201, 202, 204, 205, 216, 217, 219, 222, 223, 225– 230, 232, 239, 319, 326, 328, 330, 377, 385, 432, 434

§ 4-22 21, 44, 89, 102, 120, 121, 123–125, 144, 156, 162, 163, 167, 225, 233–235, 237–240, 269, 291, 292, 355, 357, 451

§ 4-23 242

§ 4-24 20, 21, 24–26, 38, 46, 66, 74, 79, 84, 85, 90, 97–99, 109, 116, 118, 149, 158, 179, 243–245, 247, 248, 250, 252, 254, 256–272, 278, 286, 292–294, 296, 299, 300, 302, 303, 316, 329, 330, 333, 350, 390, 425, 432, 448, 456, 460

§ 4-25 20, 22, 25, 35, 37, 38, 72, 77, 80, 91, 113, 114, 116, 134, 243, 244–246, 253, 254, 258–263, 271, 294, 350, 363, 380, 427, 429, 430, 432

§ 4-26 22, 25, 173, 179, 244, 247, 259, 261, 262, 264–267, 269–272, 278, 286,

	293, 294, 296, 297, 300, 302, 303, 329, 339, 448, 451, 452, 454
§ 4-27	235, 244, 253, 262, 265, 267, 269, 292, 293
§ 4-28	256, 257, 269, 272
§ 4-29	22, 25, 35, 272–278, 296, 304, 329–331, 335, 350, 372, 374, 427, 429, 432, 448, 469
§ 4-30	274, 276, 279, 329, 469
§ 5-1	43, 156, 272, 274, 281–283, 287, 290, 292, 296, 305, 306, 355, 444, 463
§ 5-2	282, 283
§ 5-3	283
§ 5-4	44, 283, 316
§ 5-5	282, 285
§ 5-6	157, 269, 285
§ 5-7	46, 50, 287, 304, 314
§ 5-8	44, 47, 48, 156, 159, 233, 268, 272, 274, 281, 287, 290–292, 296, 304, 306, 314, 315, 322, 355
§ 5-8 a	269, 293, 294, 296
§ 5-9	46, 244, 261, 268, 269, 277, 291, 296, 298–300, 302–305, 314, 315, 322, 342
§ 5-9 a	291, 304, 305, 322
§ 5-10	268, 291, 304–306, 314, 315
§ 5A-1	158, 308, 316
§ 5A-2	309
§ 5A-3	310, 311
§ 5A-4	310, 311, 313, 338, 341
§ 5A-5	148, 313
§ 5A-6	313
§ 5A-7	50, 309, 312, 314, 315
§ 5A-8	315
§ 5A-9	316
§ 5A-10	316
§ 6-1	114, 143, 240, 285, 317, 318, 320–323, 337, 338, 340, 362, 380, 389, 425, 430
§ 6-2	322
§ 6-3	58, 67, 68, 81, 85, 86, 99, 100, 103, 105, 111, 171, 184, 210, 211, 215, 216, 222, 223, 232, 238, 244, 265, 278, 297, 317, 319, 323, 324, 326–329, 338, 383, 384, 431, 434, 440, 467
§ 6-4	56, 57, 70, 73, 74, 88, 101, 317, 330, 332–334, 336, 348–350, 415
§ 6-4 a	333, 337
§ 6-5	28, 45, 166, 312, 318, 320, 326, 337, 338, 341, 384, 387, 461
§ 6-6	338, 339, 341
§ 6-7	29, 56, 57, 62, 73, 76, 247, 303, 314, 341–346, 349, 350, 410
§ 6-7 a	71, 76, 330, 345, 348, 350
§ 6-8	73, 76, 84, 96, 138, 140, 155, 156, 350, 351
§ 6-9	13, 72, 74, 352–354
§ 6-10	69, 288, 355–357
§ 6-11	88, 101

§ 7-1 232, 328, 362, 388
§ 7-2 364, 375, 458
§ 7-3 24, 225, 226, 366, 370, 388, 391, 392, 394, 400, 403
§ 7-4 71, 370
§ 7-5 96, 228, 275, 277, 371, 374, 393, 394, 401, 402
§ 7-6 317, 374, 376
§ 7-7 24, 378, 406
§ 7-8 115, 330, 379
§ 7-9 325, 327, 382, 394
§ 7-10 37, 38, 341, 384, 386, 399, 433
§ 7-11 109, 118, 127, 132, 135, 273, 352, 353, 372, 379, 384, 385, 387, 393–395, 397
§ 7-12 390–392, 395, 398, 405, 418, 419
§ 7-13 199, 397, 436
§ 7-14 96, 278, 369, 373, 374, 379, 383, 391, 393, 400, 409, 418, 420, 421
§ 7-15 401, 403, 415
§ 7-16 410
§ 7-17 389, 405–407, 413, 419, 440
§ 7-17 a 394
§ 7-18 371, 396, 418, 419
§ 7-19 162, 369, 420, 426
§ 7-20 424
§ 7-21 154, 378, 426
§ 7-22 118, 134, 135, 262, 276, 427
§ 7-23 117, 118, 127, 135, 277, 318, 339, 379, 380, 383, 384, 418, 420, 421, 424, 429, 436
§ 7-24 162, 202, 212, 320, 339, 347, 420, 423, 424, 431, 432, 434, 440, 461
§ 7-25 441, 442
§ 8-1 64, 443–445, 448, 451, 453, 454
§ 8-2 281, 444, 461
§ 8-3 445–447
§ 8-4 362–364, 433, 443, 448–451, 453, 454
§ 9-1 193, 444, 445, 452–455
§ 9-2 88, 102, 193, 453, 455, 458, 459
§ 9-3 453, 458, 459
§ 9-4 27, 445, 453, 455, 461–464
§ 9-5 445, 455, 461–464
§ 9-6 445, 464
§ 9-7 465
§ 9-8 453, 465
§ 10-3 460

Lov 25. september 1992 nr. 107 om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven)
§ 6 39
§ 60 d 49

Lov 5. mai 1995 nr. 19 om barnehager (barnehageloven)
§ 23 332

Lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven)
§ 2 nr. 5 352

Lov 19. juni 1997 nr. 82 om pass (passloven)
§ 4 176

Lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)
§ 15-1 51
§ 15-3 332, 336

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) 74
§ 2 466
§ 3 323, 466

Lov 2. juli 1999 nr. 61 om spesialisthelsetjenesten m.m. (spesialisthelsetjenesteloven)
§ 6-1 51

Lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) 268
§ 1-1 a 286
§ 2-1 175, 265, 297
§ 2-2 117, 137, 175

Lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven)
§ 4-3 137, 175, 265, 297
§ 4-4 117, 137, 175
§ 4-5 137, 175

Lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven)
kapittel 5 51
§ 27 348
§ 33 332, 337, 342

Lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven)
§ 18 343

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)
§ 17 138, 191, 260, 301
§ 18 301
§ 196 346
§ 209 341, 342
§ 221 406, 413
§ 257 272, 274
§ 261 20
§ 287 b 346

Lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager (barnehageloven)
§ 20 51

Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)
§ 1-1 366
§ 1-3 74
§ 2-5 39
§ 9-2 388
§ 9-9 396, 419
§ 9-10 390, 397
§ 9-11 403
§ 9-15 403–405, 407, 409, 410
§ 11-1 419
§ 11-4 404
§ 13-5 404
§ 13-6 404
§ 13-9 404
§ 14-1 334
§ 18-1 192, 400
§ 19-3 420–423
§ 19-4 424
§ 19-5 426
§ 19-6 162, 420, 423
§ 19-8 424, 425
§ 19-9 424, 425
§ 21-2 413
§ 21-3 413, 435
§ 21-4 406, 413
§ 21-5 413
§ 21-6 413
§ 21-7 406, 413
§ 21-8 414
§ 21-9 414
§ 21-10 394, 414
§ 21-12 389, 408, 414
§ 22-3 347, 415
§ 22-5 415

§ 22-8 415
§ 23-2 407
§ 24-1 415
§ 24-4 406
§ 24-7 407
§ 24-8 407, 415
§ 24-9 407, 408
§ 24-10 408
§ 24-11 408
§ 25-6 417
§ 26-2 417–419
§ 26-5 418
§ 27-1 418
§ 27-7 418
§ 29-21 326, 418
§ 29-23 418
§ 30-3 326
§ 30-14 184
§ 36-1 162, 434
§ 36-2 153, 155, 347, 436
§ 36-3 120, 433
§ 36-4 436
§ 36-5 192, 347, 434, 435
§ 36-6 406
§ 36-7 411
§ 36-9 192, 436, 437
§ 36-10 196, 437, 439, 440

Lov 28. mai 2010 nr. 16 om behandling av opplysninger i politiet og påtalemyndigheten (politiregisterloven)
§ 37 356
§ 39 355–359
§ 40 359
§ 41 355, 358
§ 43 355, 360

Lov 24. juni 2011 nr. 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven)
§ 10-3 29, 341
§ 12-1 51

Domsregister

Norsk Retstidende

Rt. 1982 s. 764 150
Rt. 1982 s. 1687 203
Rt. 1986 s. 1193 224
Rt. 1986 s. 1233 224
Rt. 1990 s. 1274 207, 213
Rt. 1991 s. 1355 223, 224
Rt. 1993 s. 671 223
Rt. 1993 s. 1570 226
Rt. 1993 s. 1588 228
Rt. 1994 s. 568 148
Rt. 1994 s. 1281 377
Rt. 1994 s. 1340 245
Rt. 1994 s. 1654 200
Rt. 1995 s. 209 40
Rt. 1995 s. 427 387, 433
Rt. 1995 s. 599 192
Rt. 1995 s. 1097 86
Rt. 1995 s. 2000 226, 228
Rt. 1996 s. 1203 218, 223
Rt. 1996 s. 1597 432
Rt. 1996 s. 1684 180, 181, 188, 217, 220, 222
Rt. 1996 s. 1746 145, 230, 231
Rt. 1996 s. 1805 124
Rt. 1997 s. 170 160, 218, 221, 224
Rt. 1997 s. 314 155
Rt. 1997 s. 534 200, 203, 207, 208, 213
Rt. 1997 s. 1152 155, 351
Rt. 1997 s. 1264 201
Rt. 1997 s. 1704 229
Rt. 1998 s. 787 180, 181, 183, 186, 188, 192
Rt. 1998 s. 912 229
Rt. 1998 s. 1420 189
Rt. 1998 s. 1471 329
Rt. 1998 s. 1592 328
Rt. 1998 s. 1702 146, 325
Rt. 1998 s. 1835 154
Rt. 1999 s. 173 200
Rt. 1999 s. 490 327
Rt. 1999 s. 547 232
Rt. 1999 s. 593 443, 449, 454
Rt. 1999 s. 843 162
Rt. 2000 s. 358 329
Rt. 2000 s. 361 327
Rt. 2000 s. 721 228
Rt. 2000 s. 1096 230
Rt. 2000 s. 1351 145, 231
Rt. 2000 s. 1545 228
Rt. 2000 s. 1921 155
Rt. 2000 s. 1975 229
Rt. 2001 s. 14 182, 203, 205–208
Rt. 2001 s. 321 328
Rt. 2002 s. 327 146, 151, 223
Rt. 2002 s. 338 153, 155
Rt. 2002 s. 875 187, 188, 221, 223, 224
Rt. 2002 s. 908 183
Rt. 2003 s. 301 74
Rt. 2003 s. 425 187, 188
Rt. 2003 s. 1319 201, 202, 435
Rt. 2003 s. 1827 247, 248
Rt. 2004 s. 128 351
Rt. 2004 s. 999 223, 326
Rt. 2004 s. 1046 145, 184, 326
Rt. 2004 s. 1300 65

Rt. 2004 s. 1368 248
Rt. 2004 s. 1513 377
Rt. 2004 s. 1603 223
Rt. 2004 s. 1683 146, 221
Rt. 2004 s. 1794 377
Rt. 2004 s. 2034 19, 20
Rt. 2005 s. 1498 446, 449, 455
Rt. 2006 s. 247 181, 182, 188
Rt. 2006 s. 618 446, 447
Rt. 2006 s. 1176 438
Rt. 2006 s. 1195 441
Rt. 2006 s. 1345 375
Rt. 2006 s. 1498 248, 249
Rt. 2006 s. 1672 181
Rt. 2007 s. 51 209
Rt. 2007 s. 234 446
Rt. 2007 s. 561 203–210
Rt. 2007 s. 1136 190
Rt. 2007 s. 1147 177, 190
Rt. 2008 s. 106 437
Rt. 2008 s. 322 437
Rt. 2008 s. 430 155
Rt. 2008 s. 849 38, 433
Rt. 2008 s. 1317 437
Rt. 2008 s. 1466 377
Rt. 2009 s. 222 437
Rt. 2009 s. 261 436
Rt. 2009 s. 411 439
Rt. 2009 s. 560 232
Rt. 2010 s. 274 437
Rt. 2010 s. 469 377
Rt. 2010 s. 1121 249
Rt. 2010 s. 1141 153, 436
Rt. 2011 s. 377 162
Rt. 2011 s. 431 120
Rt. 2011 s. 523 437
Rt. 2011 s. 662 245, 254, 256, 263
Rt. 2011 s. 843 435
Rt. 2011 s. 1026 451
Rt. 2011 s. 1053 438, 439
Rt. 2011 s. 1251 435
Rt. 2011 s. 1373 454, 455
Rt. 2011 s. 1601 195, 196, 198, 239, 436
Rt. 2012 s. 900 222
Rt. 2012 s. 967 225, 434
Rt. 2012 s. 1051 247, 248
Rt. 2012 s. 1832 180, 181, 186, 188, 198, 469
Rt. 2013 s. 59 20
Rt. 2013 s. 302 153, 436
Rt. 2013 s. 323 345
Rt. 2013 s. 409 376
Rt. 2013 s. 1072 439
Rt. 2013 s. 1176 192, 326
Rt. 2013 s. 1217 437
Rt. 2013 s. 1418 437
Rt. 2014 s. 445 439
Rt. 2014 s. 530 330
Rt. 2014 s. 699 195, 198
Rt. 2014 s. 737 194
Rt. 2014 s. 976 184
Rt. 2015 s. 110 203–207, 209, 215
Rt. 2015 s. 467 198
RG 2001 s. 761 151
RG 2007 s. 1525 197
RG 2010 s. 137 19
RG 2013 s. 693 208, 214
RG 2013 s. 779 20

Øvrige
HR 2001-00321 232

Byrettsavgjørelser
Tønsberg byrett sak nr. 98-1185 M
3. desember 1998 252
Oslo tingrett
27. februar 2003 446

Lagmannsretten
Eidsivating lagmannsrett dom
1. februar 1999 336
Borgarting lagmannsretts dom av
9. januar 2006 (LB-2005-137177) 18
Frostating lagmannsretts dom av
7. februar 2006 (LF-2005-127102) 18
Hålogaland lagmannsretts dom av
21. januar 2014 (LH-2013-137283) 219
Borgarting lagmannsretts dom av
25. august 2014 (LB-2014-084604) 376
Hålogaland lagmannsretts dom av
16. desember 2014 (LH-2014-104379) 16

Borgarting lagmannsretts dom av
17. april 2015 (LB-2015-045133) 162

Den europeiske menneskerettighetsdomstol
Aune v. Norway
28. oktober 2010 203, 206, 207
Gorgulu v. Germany dom
26. februar 2004 203
Johansen v. Norway
dom 7. august 1996 183, 203
K. og T. v. Finland
dom 12. juli 2001 133
K.T. v. Norway dom
25. september 2008 75
P., C. og S. v. the United Kingdom dom
16. juli 2002 133, 203
Venema v. the Netherlands
dom 17. desember 2002 114

Stikkord

A

adopsjon 199, 202, 212
adopsjonsbevilling 211
advokat 115, 329, 379
akuttvedtak
  atferdsvansker 259
  barn uten omsorg 110
  delegasjon 36
  fare for skade 111
  godkjenning 427
  klage 429
  plasseringsalternativ 116
  vedtaksmyndighet 113, 134
anke til lagmannsretten 437
asylsuverenitet 284
asylsøker 23, 147, 309
atferdsvansker 84, 97, 148, 158, 243
  barnets rettigheter 244, 265, 328
  hjelpetiltak 259
  kriminalitet 246
  plasseringsalternativer 267
  på annen måte 251
  rusmiddelmisbruk 250
  samtykke 265
  samvær 244
avtale mellom kommuner 448, 454
avvisning 399, 432

B

Barne-, ungdoms- og familieetaten 40, 43, 444
Barnesakkyndig kommisjon 52, 77, 146, 432, 440
barnets beste 65, 152, 180, 200, 205, 219, 222, 369
barnets rettigheter
  barnets medbestemmelsesrett 137
  barnets mening 67, 222, 325
  barnets partsrettigheter 244, 327
  barns partsrettigheter 232
  barns rettigheter 323
  partsevne 327
  uttalelsesretten 324
  barnets selvbestemmelsesrett 265, 297
barnets medvirkning 67
barnevernadministrasjon
  delegasjon 35
  distrikts- bydelsinndeling 36
  leder 34
Barnevernets tvisteløsningsnemnd 462
barneloven 143
barnevernvakt 36
begjæring om tiltak 384, 387
beredskapshjem 235
beskyttelsestiltak 277, 304
besøkskontakt 207, 212
bevegelsesfrihet 300
bevis 413
beviskrav 128, 145, 151, 185, 219, 275
bevisumiddelbarhet 414
biologisk prinsipp 145
botiltak for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere 60

D

dokumentbevis 417
dokumentinnsyn 370

E

egenbetaling fra barnet 458
endringssak 385, 401

enkeltvedtak 72, 74, 240, 285, 289, 292, 312, 318, 320, 422
enslige mindreårige 89, 102, 147, 158, 308, 338, 465
  bosetting 60
  omsorgsovertakelse 142
etterforskning 246, 333

F
fengsling av barn 61
fjernavhør 394, 414
flyktninger 23
flytteforbud 124, 126, 132
flytting 117, 163, 169, 279
  etter akuttvedtak 117
  mellom tiltak 170
folkevalgt organ 33, 386
forebygging 15, 54
foregrepet virkning 192, 436
foreldreansvar 199
  tilbakeføring av 201
  vilkår for fratakelse 200
foreldrestøttende tiltak 84, 97
foreløpig vedtak om omsorgsovertakelse av nyfødt barn 133
forening av saker 396
forholdet til utlendingsloven 18
forhåndsvarsel 114
formålsbestemmelse 13
forsvarlighet 30
fosterforeldre 171, 186, 190, 233
  ansvar for daglig omsorg 176
  uttalelsesrett 226
fosterhjem 43, 103, 156, 233
  formidling av 242
  frivillig plassering 86, 99
  godkjenning 240
  hos biologiske foreldre 237
  i utlandet 21, 236
  krav til 235
  rekruttering 44
  som atferdstiltak 269, 292
  tilsyn 240
fri sakførsel 320, 380
frister 352
fristforlengelse 154
fritt rettsråd 381
frivillig plassering 86, 99
frivillige organisasjoner 59
funksjonshemmede barn 82, 92, 138, 148, 157, 283
fylkesmannen 45, 445
  inntak og utskriving institusjon 285
  klage 166
    på bruk av tvangsmidler 303
  sak for nemnda 387
fylkesnemnda 361
  ansvar for sakens opplysning 394
  avgjørelsesgrunnlaget 418
  forhandlingsmøte 400, 403
  forkynning 426
  hovedprinsippene for saksbehandlingen 366
  rettslig prøving 431
  rådslagning 421
  saksbehandling 361
  saksforberedelse 391
  saksstyrende avgjørelser 397
  sammensetning 364, 371
  tilleggsvedtak 424
  vedtak 420
  virkeområde 362

G
godkjenning
  akuttvedtak 427
  fosterhjem 239
  institusjon 289

H
habilitet 374
helsehjelp 117, 137, 175
heving 399
hjelpetiltak 79, 90, 152, 218, 259
  klage 337
hjemmebesøk 76

I
individuell plan 57
institusjon 43, 103
  driftsnedleggelse 289
  etablering og drift 281
  husordensregler 298
  med hjem 293
  rettigheter under opphold 296

tilsyn 287
under annen lov 157, 268
institusjonsplan 282
internkontrollplikt
for kommunen 32
for staten 44

K
klage 337
akuttvedtak 429
over flytteforbud 127
klagerett
for fosterforeldre 171
over flyttevedtak 171
kommunens oppgaver 31
kommunestyret 33
kompenserende tiltak 94
kontrolltiltak 94
korttidsplassering 252
kroppsvisitasjon 303
kvalitetskrav til institusjoner 306

L
litispendens 192, 400
lovlighetstilsyn 49

M
medisinsk undersøkelse og behandling 135
meldeplikt 94
melding 70, 348, 352
anonym 70
menneskehandel 272, 304, 311, 374
mulkt 352, 354

N
nyfødt barn 128
nødrett 191, 260, 301
nødverge 301

O
omgjøring 338, 400, 425
omsorgsendrende tiltak 95
omsorgsovertakelse 140
ansvaret etter 172
barn som bor utenfor hjemmet 128
barnet bor hos andre 141
begrunnet i tilknytning 130
beviskrav 145
etter dødsfall 142
forholdet mellom §§ 4-12 og 4-21 146
iverksetting 154
nyfødt barn 128
oppfølging av barnet 167
oppfølging av foreldre 167
opphevelse av 216
vilkår 161
omsorgssenter for mindreårige 89, 102, 158, 308, 315
oppholdskommune 443
opplysningsplikt 330, 415
for barneverntjenesten 345
for politiet 333
til departementet 46
til helse- og omsorgstjenesten 345
ufødt barn 345

P
parter 318
partsforklaring 405
partsoffentlighet 71
partsrettigheter 389
menneskehandel 278
omsorgsovertakelse 318
samvær 193
tilbakeføring 228
pass
utstedelse til barnet 176
plasseringsalternativ 102, 116, 170
atferdsvansker 262
etter vedtak om omsorgsovertakelse 156
hjelpetiltak 89, 102
politiattest 69, 355
politibistand 76, 84, 96, 138, 140, 155, 350
postkontroll 302
privat plassering 121, 235
pålegg 91, 335
om hjelpetiltak 83, 93, 351
om undersøkelse 78
til institusjon 288
påtalemyndigheten 113, 118, 276

R
ransaking 303
religiøs oppdragelse 173
rettighetsfesting 14

rettslig overprøving 192
fylkesnemndas vedtak 431
rettslig representant 39
rusmiddelmisbruk 250
rusmiddelmisbrukere 286
gravid 29, 345
rømming 261, 266
råd og veiledning 81

S
sakkyndig 77, 394, 417, 440
rapport 53
utredning 145
saksbehandling
akuttvedtak 114
generell 317
i fylkesnemnda 361
saksforberedende møter 396
samarbeid
mellom etater 56, 346
samtale med barn 324
i enerom 77
samtaleprosess 441
samtykke 83, 86, 93, 99, 202, 266
samvær 117, 135, 161, 178, 201
etter barneloven 180
for andre enn foreldre 194
for søsken 169
ved foreløpig omsorgsovertakelse 135
ved midlertidig vedtak 117
omfang 180
partsrettigheter 193
på institusjon 299
rettslig overprøving 199
tilsyn 186
utgifter 193
ved atferdstiltak 244
ved flytteforbud 127
vilkår 186
samværsnekt 183
senter for foreldre og barn 287, 304
skjerming 301
skolevalg 174
sluttinnlegg 390, 397
sperret adresse 117, 135, 191, 407
Statens helsetilsyn 49
søksmål 39

T
talsperson 325, 382
taushetsplikt 76, 303, 341, 396, 410
fritak 347
telefonkontakt 190, 302
tilbakeføring 217
tilbakehold
i institusjon 266
tilbakemelding til melder 348
tillitsperson 69, 411
tilsvar 391
tilsyn 48, 287
i hjemmet 83
med barnevernvirksomheten i de enkelte kommunene 45
med fosterhjem 240
med institusjoner 287
ved samvær 186
tiltaksplan 28
tolk 381
tvang
i institusjon 301
tvangsmidler 322
tvangsprotokoll 303
tvist 445
Tvisteløsningsnemnda 282

U
ufødt barn 29, 334
underholdsplikt 455
undersøkelse 72, 349
urinprøvekontroll 94, 303
uteblivelse 378, 379
utlendingsloven 18
utredning
sakkyndig 145
utredningsplikt 114

V
vedtak
iverksetting 37, 153, 263
verge 176, 201, 278, 312, 314, 329, 338
verneting 436
vitneavhør 407
vitnebevis 415
vitner 390, 407
barn 408